

Милица Стојановић

ГЛАГОЛИ СА ВИШЕ ПРЕФИКСА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

INSTITUTE FOR THE SERBIAN LANGUAGE OF SASA
MONOGRAPHS 36

Milica Stojanović

MULTI-PREFIXED VERBS
IN THE SERBIAN LANGUAGE

BELGRADE
2023

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
МОНОГРАФИЈЕ 36

Милица Стојановић

ГЛАГОЛИ СА ВИШЕ ПРЕФИКСА
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

БЕОГРАД
2023

Едиција *Монографије*

Књига 36

Милица Стојановић

ГЛАГОЛИ СА ВИШЕ ПРЕФИКСА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Издаје

Институт за српски језик САНУ, Кнеза Михаила 36, Београд

За издавача

Др Софија Милорадовић

директор Института за српски језик САНУ

Уређивачки одбор: др Јасна Влајић-Поповић, др Наташа Вуловић-Емонтс, др Владан Јовановић, академик Александар Лома, проф. др Марина Николић, проф. др Драгана Радовановић

Уредник серије

Др Владан Јовановић

Рецензенти

Проф. др Рајна Драгићевић

Проф. др Милена Ивановић

Др Марина Спасојевић

Коректура

Др Анета Спасојевић

Мр Марија Милосављевић Тодоровић

Књига је прихваћена за штампу на седници Научног већа Института за српски језик САНУ одржаној 16. 12. 2022. године.

Компјутерска припрема

Давор Палчић

Ликовно решење корица

Лепосава Кнежевић, Чигоја штампа

Штампа

Службени гласник, Београд

Тираж: 300

ISBN 978-86-82873-97-6

© Институт за српски језик САНУ, 2023.

Ову књигу финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору број 451-03-47/2023-01/200174 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

САДРЖАЈ

Реч аутора	9
1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ	11
1.1. Предмет истраживања	11
1.2. Циљ истраживања	11
1.3. Извори истраживања и основне напомене о грађи	12
1.4. Терминолошки апарат	15
1.5. Опште методолошке напомене о истраживању	15
2. О ПРЕФИКСАЦИЈИ И ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈИ ГЛАГОЛА (Теоријски оквир истраживања)	19
2.1. Префиксација	19
2.2. Одређивање места префикса у творбеном систему – дефиниције префикса	22
2.3. Инвентар глаголских префикса у српском језику	26
2.4. Порекло префикса и однос према предлозима	27
2.5. Приступи проучавању префикса	28
2.6. Функција глаголских префикса (функција првог префикса)	31
2.7. Подела префикса према степену утицаја на глаголску основу	32
2.8. Класификација префикса по Ц. Лудвигу	37
2.9. Празни префикси или улога чисте перфективизације	39
2.10. Значење префикса	42
2.11. Хомонимија и полисемија префикса	45
2.12. Полипрефиксирани глаголи као предмет истраживања	47
2.12.1. Проучавање глагола са више префикса у словенским језицима	47
2.12.2. Проучавање полипрефиксираних глагола у српском језику	51
2.13. Одређење полипрефиксираних глагола	55
2.14. Инвентар префикса у полипрефиксираним глаголима	59
2.15. Број префикса у саставу полипрефиксираних глагола	60

2.16. Функције другог префикса у полипрефиксираном глаголу	61
2.17. Однос префикса и основе	64
2.18. Фактори који утичу на спојивост префикса и основе	67
2.19. Закључци	70
3. ПОЛИПРЕФИКСИРАНИ ГЛАГОЛИ – ТВОРБЕНИ АСПЕКТ	72
3.1. Класификација префикса према продуктивности приликом творбе полипрефиксираних глагола	73
3.2. О најфреквентнијим префиксима и њиховим комбинацијама	76
3.3. Творбена мотивисаност полипрефиксираних глагола	79
3.3.1. Мотивација двопрефиксираних глагола	79
3.3.2. Мотивација тропрефиксираних глагола	83
3.4. Творбени процеси код полипрефиксираних глагола с ономасиолошке тачке гледишта	83
3.5. Полипрефиксирани глаголи – комплекс префикса	84
3.6. Закључци	88
4. ЗНАЧЕЊА ПРЕФИКСА У ОКВИРУ ПРЕФИКСИРАНИХ И ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА	93
4.1. Префикс <i>до-</i>	95
4.2. Префикс <i>за-</i>	101
4.3. Префикс <i>из-</i>	105
4.4. Префикс <i>на-</i>	113
4.5. Префикс <i>над-</i>	118
4.6. Префикс <i>о-</i>	120
4.7. Префикс <i>об-</i>	122
4.8. Префикс <i>од-</i>	123
4.9. Префикс <i>џа-</i>	126
4.10. Префикс <i>џо-</i>	126
4.11. Префикс <i>џод-</i>	134
4.12. Префикс <i>џре-</i>	140
4.13. Префикс <i>џред-</i>	147
4.14. Префикс <i>џри-</i>	148
4.15. Префикс <i>џро-</i>	152
4.16. Префикс <i>раз-</i>	153
4.17. Префикс <i>с-</i>	156
4.18. Префикс <i>су-</i>	157
4.19. Префикс <i>у-</i>	158
4.20. Префикс <i>уз-</i>	158
4.21. Општа запажања о семантици префикса и глагола при полипрефиксацији	159

5. ОДНОСИ ИЗМЕЂУ ПРЕФИКСА У ПОЛИПРЕФИКСИРАНИМ ГЛАГОЛИМА	163
5.1. Синонимија префикса	163
5.2. Антонимија и „префиксална апсорпција“	170
5.3. Редупликација префикса	177
5.3.1. Контактна редупликација	177
5.3.2. Дистантна редупликација	188
5.4. Префиксални обрт	189
5.5. Семантичка комбинаторика – редослед додавања префикса	193
5.6. Плеонастичка употреба префикса	197
5.7. Закључци	201
6. ОДНОС ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈЕ И АКЦИОНАЛНОСТИ	205
6.1. Фазне модификације	208
6.1.1. Почетна фаза	209
6.1.2. Завршна фаза	215
6.1.3. Финитивно значење	218
6.2. Детерминативне модификације – делимитативи и пердуративи	219
6.3. Акционалне плуралне модификације	231
6.3.1. Дистрибутивност	232
6.3.2. Кумулативност	251
6.4. Акционалне градуелне модификације	255
6.4.1. Селективно степеновање обележја процесуалне ситуације – мајоративни глаголи	256
6.4.2. Нормативно степеновање обележја процесуалне ситуације	257
6.4.2.1. Модификације интензитета	258
6.4.2.2. Модификације модалне норме – превазилажење модалне норме	271
6.5. Закључци	279
7. УТИЦАЈ ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈЕ НА ВИД ГЛАГОЛА	285
7.1. Опште напомене о глаголском виду	285
7.2. Могућности исказивања и одређивања глаголског вида	287
7.3. Перфективизација и имперфективизација. Видски парњаци.	287
7.4. Утицај полипрефиксације на вид глагола – досадашња истраживања	289
7.5. Вид полипрефиксираних глагола	292
7.6. Утицај редоследа додавања афикса на вид полипрефиксираних глагола	300
7.7. Закључци	304

8. УТИЦАЈ ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈЕ НА СИНТАКСИЧКЕ ОДЛИКЕ ГЛАГОЛА	307
9. ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАДА ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА	311
10. ЗАКЉУЧАК	317
ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА	331
MULTI-PREFIXED VERBS IN THE SERBIAN LANGUAGE (Summary).....	345
ПОЛИПРЕФИКСАЛЪНЫЕ ГЛАГОЛЫ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ (Резюме)	347
РЕГИСТАР АНАЛИЗИРАНИХ ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА	349
ПРЕДМЕТНИ РЕГИСТАР	375
ИМЕНСКИ РЕГИСТАР	377
О АУТОРУ	381

Реч аутора

Монографија *Глаголи са више њрефикса у српском језику* представља прерађену верзију докторске дисертације *Полињрефиксирани глаголи у српском језику*, одбрањене 3. 5. 2017. године на Филолошком факултету у Београду, пред Комисијом коју су сачињавале проф. др Рајна Драгићевић (ментор), проф. др Весна Ломпар и др Марина Спасојевић, научни сарадник. Поглавље о семантици префикса *до-* као првог у низу у двопрефиксираним глаголима, поглавље о редупликацији глаголског префикса *њо-*, као и поглавље о утицају полипрефиксације на синтаксичке одлике глагола настали су на основу измењених и допуњених већ публикованих радова, на шта ће се указати на одговарајућем месту у тексту.

Нарочиту част причињава ми што су проф. др Рајна Драгићевић, проф. др Милена Ивановић и др Марина Спасојевић прихватиле да буду рецензенти ове књиге, те им се искрено захваљујем на корисним примедбама. Овом приликом искрену захвалност исказујем др Наташи Миланов, др Бојани Томић и др Владану Јовановићу, пре свега на пријатељској подршци, а затим на пажљивом ишчитавању рукописа и драгоценим сугестијама чиме су утицали да у завршном облику ова књига буде боља. На помоћи око коректуре текста захваљујем др Анети Спасојевић и мр Марији Милосављевић Тодоровић. Захвалност изражавам Научном већу Института за српски језик САНУ, које је ову монографију уврстило у издавачки план за 2023. годину, као и надлежном министарству које је суфинансирало њено штампање. Велику захвалност дугујем и својој породици на стрпљењу и разумевању.

У Београду, јуна 2023. године

Милица Стојановић

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

1.1. Предмет истраживања

Предмет истраживања у овој монографији јесу они глаголи у савременом српском језику у чијој се морфолошкој структури издвајају два префикса или више њих, односно полипрефиксирани глаголи. Овакви глаголи се на плану деривације, значења и употребе у комуникацији, издвајају као посебна категорија, те да би се комплетно представили морају се укључити и семантички и граматички аспект. Конкретно, предмет анализе чине творбене и семантичке особине глагола са два или више префикса и њихова мотивисаност, затим семантика и могућности комбиновања префикса, као и утицај друге и треће префиксације на категорије глаголског вида и рода. Иако вишеструка префиксација у стандардном српском језику није значајније заступљена, полипрефиксирани глаголи чине специфичан систем, те их стога треба системски представити и истражити.

1.2. Циљ истраживања

Циљ истраживања јесте да се на основу анализе полипрефиксираних глагола са творбеног, семантичког и прагматичког аспекта истраже механизми грађења, семантичка структура, као и употреба ових глагола у комуникацији, те да се опише и проучи један формални тип глагола који у српском језику није довољно истражен. Постизање овог циља омогућено је испуњењем следећих задатака:

- прављењем регистра полипрефиксираних глагола у српском језику;
- одређивањем система префикса и односа међу њима;
- описом формалних и ономасиолошких карактеристика полипрефиксираних глагола;
- одређивањем места полипрефиксације у систему творбе глагола;

- утврђивањем мотивисаности и продуктивности ових глагола;
- семантичком класификацијом значења префикса;
- објашњавањем семантичког статуса структурних компонената полипрефиксираних глагола, односа међу њима и могућности њихове спојивости, синтагматских и парадигматских односа међу њима;
- анализом семантичких промена које настају након додавања другог префикса на већ префиксирани глагол и испитивањем акционалних класа глагола;
- утврђивањем утицаја другог (или трећег) префикса на глаголски вид и род;
- установљавањем учесталости полипрефиксираних глагола у комуникацији и њихове стилске обојености.

1.3. Извори истраживања и основне напомене о грађи

1.3.1. Основни извор грађе за ово истраживање чине речници, будући да они садрже систематизован лексички материјал, научно релевантан и погодан за ексцерпирање и анализу. Грађу већим делом чине глаголи ексцерпирани из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности (РСАНУ)¹. Грађа од лексеме *йокуйиџи* до слова *Ш* ексцерпирана је из шестотомног *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске (РМС). Значајну допуну грађи чине и речи из картотеке РСАНУ.

1.3.2. Специфичност глагола са више префикса и посебан проблем приликом прикупљања грађе представљала је природа ових глагола и чињеница да се они спонтано појављују у говору у тренутку кад се за њима осети потреба, те да постоје у живом језику, а да можда и нису нотирани у речнику. Иако је велики број глагола забележен у РСАНУ, тај број се не може сматрати коначним, јер је карактеристика ових глагола активна употреба и већа заступљеност у живом, говорном језику, него у писаним делима и званичном говору. Речници многе од ових глагола не бележе, али не зато што су они нова појава, што спадају у домен неологизама, већ зато што их често чине оказионализми или чак потенцијалне речи. На тај начин, употреба неког глагола са више префикса није искључена без обзира на то што он није лексикографски нотирани, јер се овакви глаголи због своје природе не усвајају и не чувају

¹ До тренутка писања и публиковања монографије последња објављена реч у 21. тому РСАНУ био је глагол *йокуйиџи*.

у готовом виду, већ се граде из доступног морфолошког материјала по одређеним правилима (в. Терзић 1997: 310–312; Татевосов 2013: 5). Чињеница да речници представљају затворен и ограничен корпус, док је интернет отворен и илуструје савремено стање разговорног језика, јесте разлог због кога су примери, осим из речника, преузимани и са различитих интернет форума, те је поменута комплементарност извора пружила погодну слику стања за проучавање².

1.3.3. У грађу смо укључили све глаголе који задовољавају морфолошки прецизиране услове (в. тачку 2.13) без обзира на квалификаторе који у речницима стоје уз њих³. Ексерцирање и стандардне и не-стандардне, односно општеупотребне и обележене лексике омогућава откривање развијених парадигматских односа који постоје међу овим глаголима, што омогућава детаљнију морфолошку и семантичку анализу.

1.3.4. Дефиниције су преузимане из речника, или, по потреби, кориговане и навођене су само у случају када је то било неопходно, односно када глагол није довољно познат или је његова семантика замагљена.

Гомилање префикса, осим што има одређену семантичку функцију, ове глаголске деривате маркира на функционалностилском и прагматичком плану, те се стога у анализу укључује и контекст употребе⁴. Примери употребе, односно контекстуалне реализације, као и њихови извори преузимани су из наведених речника, дати су ситнијим фонтом, са податком о извору и географском пореклу ако је пример из збирки речи из народних говора.⁵ Уколико пример није из речника, извор је адекватно наведен.

² О неким недостацима речника, односно грађе за речник, говори И. Грицкат (1966–1967: 197) – сакупљачи су често склони да забележе само пример са свршеним глаголом, сматрајући га носиоцем значења, а не бележе пример са несвршеним, поготово кад су у питању префиксиране творевине, даље, дефиниције несвршеног глагола су сажетије у односу на дефиниције свршеног, јер се сматра да свршени глагол представља носиоца семантичких вредности, док се дефинисање секундарно изведеног несвршеног разуме као нужни технички чин, те се чак у неким речницима несвршени глаголи обрађују уз свршене.

³ Припадност лексеме нестандартној лексици у речницима обележава се квалификаторима који указују на територијалну, временску или стилску ограниченост њихове употребе: *дијал.* (дијалекатски), *йокр.* (покрајински), *нар.* (народни), *шаџр.* (шатровачки), *арх.* (архаично), *заст.* (застарело), *некњ.* (некњижевно) и др.

⁴ Контекст има функцију универзалног регулатора функционалностилске и лексичко-семантичке особености сваке речи (Ђорић 2008: 179).

⁵ Скраћенице извора наведене су онако како се наводе у речницима, а њихова разрешења могу се наћи у 19. тому РСАНУ и првом тому РМС.

Анализирани глаголи у тексту нису акценатовани, јер акценат није условљен творбеним разлозима и зависи од акцената различитих лексичких основа. Навођење акцената оптерећивало би текст будући да многи од ових глагола системски имају више акцената.

1.3.5. Грађу чине глаголи из савременог српског језика, којима смо приступили из синхронијске перспективе. Основни глагол мора да постоји на синхронијском нивоу, а у морфолошкој структури се јасно морају уочавати два префикса или више њих (*ис-џро-даџи*). Такође, предмет анализе биће и глаголи у чијој творби учествују везане основе (*ис-џри-џо-ведаџи*). Тако ће се показати који се творбени типови глагола са два префикса јављају у српском језику и какви су њихови међусобни односи (више о формалним и семантичким критеријумима за одређивање грађе у т. 2.13). Треба нагласити да ћемо на једнак начин третирати глаголе добијене префиксацијом (типа *надодаџи*) и несвршене глаголе који су изведени од глагола са два префикса, а код којих је последња додата морфема суфикс (типа *надодаваџи*).

1.3.6. На крају рада приложен је Регистар ексцерпираних глагола, који садржи 2408 глаголских лексема.⁶ Као посебне јединице издвајали смо видске парњаке, док су повратне форме, у складу са лексикографском праксом, даване уз неповратни облик и нису бројане као посебан глагол. Облици типа *доџоџегнуџи* и *доџоџеџи*, који су и у речничком чланку изједначени, бројани су као једна лексичка јединица, док су варијанте типа *доџриносиџи* и *доџринашаџи*, где је други облик у речнику упућен на први, узимане као два глагола. У регистру су глаголи дати само у екавском облику, а акценат је навођен само уколико утиче на значење глагола. Глаголи који су у Регистру наведени италиком нису забележени у речницима.

На овај начин формиран је инвентар полипрефиксираних глагола са јасно одређеним границама, а чине га примери који су забележени и који се према наведеним изворима могу проверити. С обзиром на ексцерпираних изворе (РСАНУ, РМС, интернет), грађа коју анализирамо временски захвата период од формирања модерног књижевног језика, дакле, од почетка 19. века, до савременог тренутка, територијално покрива све дијалекте српског језика, а стилски обухвата немаркирану лексику, као и лексику обележену неким функционалним маркером, квалификатором

⁶ Списак анализираних глагола не може се сматрати коначним ни потпуним. Првенствени разлог за непотпуност грађе, као што смо већ рекли, лежи у њеној природи и у могућности сталног настанка нових глагола који не морају бити забележени у речницима и писаним изворима. Наравно, постоји и могућност превида приликом тражења грађе због великог обима ексцерпираних извора.

употребне или стилске вредности. Такав одабир грађе омогућава добар увид у творбу и семантику полипрефиксираних глагола.

1.4. Термилошки апарат

У истраживању, поред класичних и устаљених граматичких термина, користи се и термилошки апарат модерне дериватологије и семантике. Устаљени и познати термини, објашњени и дефинисани у ранијим радовима из области творбе речи (морфема, основа, творбени формант, творбени начин, творбени тип, творбено значење, творбени модел, продуктивност, творбена мотивисаност и сл.) неће се посебно дефинисати, јер су они већ детаљно описани и као такви прихваћени у савременој науци (в. Радовић-Тешић 2002; Маројевић 2005; Ћорић 2008; Копривица 2008; Јовановић 2010; Ђуровић 2017; Матијашевић 2019: 253–261; РГ 1980; Земская 1973; Казак 2012). У раду ће бити коришћени још и следећи термини: полипрефиксирани глагол (у даљем тексту: ППГ), полипрефиксација, први префикс, други префикс, комплекс префикса, контактна позиција, дистантна позиција и други термини из области семантике, акционалности, вида и сл., који ће бити дефинисани и објашњени на одговарајућем месту.

1.5. Опште методолошке напомене о истраживању

1.5.1. Глаголи са више префикса чине једну класу глагола која се може проучавати са различитих аспеката, због чега ће истраживање имати хетерогени карактер и обухватити различите лингвистичке сегменте. С обзиром на специфичну морфемску и творбену структуру испитиваних глагола, они се могу проучавати најпре с морфолошког и творбеног аспекта, затим из угла лексикологије, као и семантике где су предмет проучавања значења која префикси уносе у ППГ, као и значења самих ППГ, те парадигматски и синтагматски односи између префикса и могућности њихове комбинаторике. Затим, овим се глаголима може прићи и са становишта аспектологије, те ако овај термин узмемо у ширем смислу, може се испитивати акционалност ових глагола и, у ужем смислу, утицај друге и сваке касније префиксације на вид глагола. У вези с овим глаголима намећу се и друга питања – њихова лексикографска обрада, територијална и функционална распрострањеност, утицај друге префиксације на валентност глагола итд. То значи да ППГ нису објекат проучавања само једне лингвистичке дисциплине, те се у струк-

тури монографије издваја први део који се бави њиховом формалном страном, док ће други део бити посвећен њиховој семантици, а на крају ће бити представљене и њихове видске карактеристике, те утицај на синтаксичку структуру глагола и најзаступљенији лексикографски поступци приликом њихове обраде у речнику.

1.5.2. У истраживању је спроведен описно-аналитички метод. Полази се од граматичке анализе и прелази на семантичку, односно креће се од анализе творбе ППГ, а затим се анализирају њихово значење и функција у комуникацији. Семантички план представља основу за испитивање значења и особености функционисања другог или трећег префикса у језику. Разматра се формални склоп твореница, лексичка својства глагола, аспектуална својства, затим бројност посведочених примера и особености њихове стилске употребе.

1.5.3. Истраживање је усмерено ка објашњавању неких општих лингвистичких проблема у вези са ППГ и у том смислу представља надградњу традиционалног приступа, јер полази од традиционалног описа и фундаменталних радова из области творбе, семантике и граматике, али уз уважавање и примену достигнућа модерних теорија, како оних са англосаксонског подручја, тако и оних које су се развијале на словенском терену. Дакле, истраживање се не придржава методологије и терминологије одређене теорије, већ се комбинују теоријско-методолошка достигнућа и терминолошки апарат различитих лингвистичких праваца и теорија.

1.5.4. Примењена је метода компоненцијалне анализе (откривање значења јединица разлагањем лексичке семантике до минималних саставних делова), метода творбене анализе (проучавање семантичких односа између творбене основе и форманата, одређивање творбеног значења изведеног глагола), као и метода морфемске анализе (однос морфемских елемената глагола и његових семантичких компонената, установљивање мотивисаности итд.).

1.5.5. У истраживању се полази од српских граматика и приручника из области творбе (Белић, Стевановић, Клајн итд.), као и од радова аутора који су незаобилазни у сваком проучавању глагола (Грицкат, М. Ивић итд.). У раду се позива на достигнућа иностране литературе, највише руске традиционалне (Маслов, Исаченко итд.), али и на радове савремених аутора са руског (Гатевосов, Зализњак, Улуханов итд.) и англосаксонског подручја (Лудвиг, Свенонијус, Филип итд.). Проблематика рада је комплексна и заснива се на различитим типо-

вима информација којима је могуће прићи са становишта различитих теорија, те је синтеза разних традиција и метода могућа и неопходна.

1.5.6. У српској лингвистици испитивање ППГ заузима врло скромно место, те монографија оваквог типа у којој се спроводи комплексна анализа ових глагола, као посебне деривационе појаве у творбеном систему српског језика, и у којој се они посматрају као целина и систем, доприноси осветљавању те теме са различитих аспеката. У књизи се продубљују проблеми глаголске префиксације и нарочито полипрефиксације, постављају се јасни критеријуми шта треба сматрати ППГ у српском језику и на тај начин се отвара пут за даља истраживања полипрефиксације, семантике и спојивости префикса, као и синтаксичких и других особина ППГ. Закључци ове анализе могу наћи своју примену и у даљем проучавању творбе речи, затим у лексикологији и лексикографији. Резултати оваквог истраживања могу се применити како у даљем истраживању полипрефиксације тако и у испитивању значења и функција првог префикса, затим приликом превођења и учења српског језика као страног.

2. О ПРЕФИКСАЦИЈИ И ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈИ ГЛАГОЛА (Теоријски оквир истраживања)

Захваљујући префиксима, речнички фонд именица, придева, а нарочито глагола, непрекидно се богати и обнавља⁷. Приликом проучавања вишеструке глаголске префиксације најпре треба објаснити природу префиксације, те утврдити шта се све може сматрати префиксом и која је његова улога, а затим сазнати који се све префикси могу додати већ префиксираном глаголу, која је њихова функција и испитати факторе који утичу на спојивост префикса и основе.

2.1. Префиксација

2.1.1. Префиксација, под којом се подразумева процес грађења речи помоћу префикса, представља један од најпродуктивнијих начина творбе глагола у савременом српском језику.

2.1.2. Због природе префикса и чињенице да они у основи, с једне стране, имају карактеристике самосталних речи и задржавају значење предлога од ког потичу, а да се, са друге стране, јављају као почетни елемент који модификује значење глагола и носи граматичку функцију, неусаглашена су мишљења око творбеног поступка у којем глаголски префикси учествују, односно да ли префиксирани глаголе треба посматрати као сложенице, изведенице или некако другачије.

2.1.3. У класичној граматичкој литератури са ових простора (Маретић; Белић; Стевановић; Бабић⁸; Станојчић, Поповић) префиксација се убраја у слагање, а префиксални глаголи третирају као сложенице (сложенице с предлозима). За становиште да се творенице од префикса и других основа могу класификовати искључиво као сложенице, а

⁷ Меје (Меје 1961: 235) наводи да „изучавати словенски глагол, а не узети у обзир облике с префиксима – то значи бавити се апстрактним размишљањима и удаљавати се од реалних језичких чињеница“.

⁸ С. Бабић (Бабић 1986: 33) префиксалну творбу сматра слагањем, али уочава њену посебност.

да је сваки други поступак „теоријски [...] неисправан и лингвистички неприхватљив“ одлучно се залагао Р. Симић (2017: 187). Он тврди да се префикси не могу изједначавати са суфиксима јер су префикси „у начелу исто што и предлози“ (Симић 2017: 178), дакле јављају се као посебне речи и потврду за то налази у домаћој филолошкој литератури која префиксалне творенице сматра ’сложеницама’ (Маретић), ’правим сложеницама’ (Белић), ’сложеним глаголима’ (Стевановић). Колебање о статусу префикса уочава код Бабића и Клајна. Свој став Симић потврђује тиме што, за разлику од суфикса, који спадају у категорију везаних морфема, префикси долазе у ред „јединица као слободне морфеме“ (2017: 184). Наводећи пример глаголâ са префиксом *до-*, уочава њихову лимитативност која је обележена управо овим префиксом, чије је значење блиско значењу одговарајућег предлога. За разлику од префикса, суфикси имају врло широко и апстрактно значење, због чега су способни за творбу великог броја разноврсних изведеница.

2.1.4. По новијим творбеним теоријама, нарочито у другим словенским језицима, префиксација се посматра као посебна врста творбе ближа извођењу него слагању. Будући да се префикси сврставају у афиксалне морфеме које имају граматичко значење, односно да се префикс посматра као афикс, тј. „најмања јединица творбене структуре речи којом се формално и семантички изведена реч разликује од речи која ју је мотивисала“ (Јовановић 2010: 16), постоје мишљења у српској дериватологији по којима се глаголи настали префиксацијом сматрају изведеницама (в. Ћорић 2002б: 198; Ћорић 2008: 10–11, 16).

2.1.5. И у каснијим дериватолошким синтезама заступа се став да је то посебан творбени начин (Клајн 2002; Пипер, Клајн 2013), а присутан је и код лингвиста у другим словенским језицима⁹.

2.1.6. Детаљан преглед приступа префиксацији у словенској дериватолошкој науци изложила је Р. Драгићевић (2015)¹⁰. Представљајући постојећа теоријска полазишта по којима се префиксација посматра као тип слагања, афиксације, извођења, тј. деривације или као

⁹ М. Радовић-Тешић каже да „ново граматичко мишљење (како у српском тако и у другим словенским језицима) префиксацију дефинише као аутентични самосвојни творбени начин помоћу чијих механизма настају нове речи, начин – значи – који није ни слагање ни извођење [...] него нешто између тог двога“ (2004: 220). У чешком језику глаголска префиксација углавном се сматра извођењем, али се тај поступак не изједначава са суфиксацијом, што наглашава нпр. М. Докулил дајући овим префиксацији „прелазни карактер“ (в. Митрићевић-Штепанек 2015: 14).

¹⁰ Статусом префиксације као творбеног поступка бави се и Д. Вујовић (2018) и изводи закључак да је префиксација посебан, аутономан творбени поступак.

посебан творбени начин, ауторка се опредељује за последње решење и наводи аргументе којима потврђује своје мишљење. Она, између осталог, истиче да су предлог као врста речи и префикс као творбени формант јединице различитих нивоа које се не могу изједначавати, предлог је слободна јединица, а префикс везана, те да се „префикси временом све више семантички раздвајају од предлога од којих неки од њих потичу и почињу да развијају своја значења“ (Драгићевић 2015: 360), али и да има префикса који по пореклу никад нису ни били предлози.

2.1.7. Ако сведемо сва досадашња виђења, у ранијим периодима развоја србистике префиксација је посматрана као творба слагањем (Маретић, Белић, Стевановић, касније и Р. Симић), док се у новије време она издваја или као засебан начин творбе (Клајн, М. Радовић-Тешић), одвојен и од слагања и извођења (суфиксације) или се посматра као део деривације (творбе извођењем) (Б. Ћорић; уп. Ковачевић 1987: 120, у фусноти).

2.1.8. На формалном плану, префиксација је додавање префикса спреда, не на основу, већ на целу, граматички већ формирану реч¹¹, тако да речи добијене префиксалном творбом увек остају у оквиру исте врсте речи као и основа (РГ 1980: 138). Са семантичке стране, код овакве творбе долази до семантичке модификованости лексичке основе коју дати префикс спецификује у одређеном правцу (в. Радовић-Тешић 2004: 220) или глагол добија потпуно ново значење, а каткад се мења само његов вид. Овако настале речи називају се префиксалним твореницама или префиксалима.¹²

2.1.9. Што се тиче полипрефиксације, глаголи настали овим процесом такође имају дводелну структуру, јер се префикс додаје на већ префиксирани глагол. Префикси се и приликом полипрефиксације понашају као везани елементи и у семантички однос ступају префикс и већ префиксиран глагол, те новодобијена реч остаје у оквиру исте врсте речи. При том процесу не долази до обједињености значења префикса и већ префиксираног глагола, већ само до семантичке модификације или, ако се префикс додаје несвршеном глаголу, мења се и вид основног глагола, па се у том смислу полипрефиксација не разликује битно од префиксације.

¹¹ Осим код везаних основа које нису граматички цела реч, али о томе ће касније бити више речи.

¹² Речник Р. Симеона (Simeon 1969) садржи још и одреднице *префигурацији* „snabdjeti (riječ) predmetom, prefiksom“ и *префигуран* „koji sadržava prefiks ili predmetak, koji ima obilježje prefiksa“.

2.2. Одређивање места префикса у творбеном систему – дефиниције префикса

2.2.1. Префиксирани глаголи заузимају важно место у лексичком систему српског језика, како по броју, тако и по значају. У српској литератури не постоји много радова који се на теоријски начин баве префиксима. Када је реч о граматичким функцијама глаголских префикса, издвојили бисмо радове И. Грицкат (1955–1956; 1957–1958; 1966–1967; 1967 итд.) и М. Ивић (1982). Већина радова о префиксима, укључујући и граматике, углавном се баве семантиком префикса са различитих полазишта (традиционални, когнитивни приступ, контрастивно проучавање¹³ итд.) – Московљевић (1933), Стевановић (1952), Рогић (Rogić 1961/62), Матијашевић (2019: 204–214), Ковачевић (1987), Грицкат (2000б), Ивић (2006), Марић (2003), Марић (2005; 2010; 2011), Вујовић (2012а; 2012б), Спасојевић (2014), Глођовић (2013; 2015а; 2015б), Миљковић (2015а; 2015б; 2017)¹⁴ итд.

2.2.2. Префикси уопште, а нарочито глаголски префикси, јесу језичке јединице специфичне природе, те је због тога тешко пронаћи јединствену свеобухватну дефиницију префикса. Такође, као што смо већ навели, неусаглашени су ставови о творбеном процесу у којем они учествују, а неслагања су чак и око њихових главних функција. И. Клајн (2002: 175), у својој монографији, изнео је утисак да граматичари, „можда услед претеране заокупљености суфиксацијом, нису никада озбиљно размислили о природи префикса и префиксације“, те да у граматицима не налазимо исцрпну, експлицитну дефиницију префикса.

2.2.3. Термин префикс¹⁵ у српску лингвистичку теорију уводи Белић и тај појам објашњава на следећи начин: „Префикс није ништа друго до прилошка реч, употребљена или да се значење самог глагола ближе одреди у извесном правцу или да послужи заједно са именицом, чији однос према глаголу прецизније обележава, у том правцу“ (Белић

¹³ Преглед радова који се баве конфронтативним истраживањима префикса у српском и другим словенским језицима може се наћи у Митрићевић-Штепанек (2018).

¹⁴ Овде наводимо радове које нисмо цитирали на неком другом месту, а за које сматрамо да их треба споменути када је реч о српској глаголској префиксацији. Стране радове о појединачним префиксима нећемо наводити на овом месту, већ ћемо их по потреби цитирати у току анализе. Радове о ППГ в. у 2.2.1. и 2.2.2.

¹⁵ Према речима М. Радовић-Тешкић (2004: 219), термин *префикс* у наше класично граматичко учење ушао је помало неприметно, такођећи успут, прво код Белића, потом код Стевановића, али више као алтернативни назив за термин „предметак“. Исти став о касној појави термина префикс и префиксација у српској науци налазимо и код Клајна (Клајн 2002: 173).

1941: 427). Белић (2000а: 206) наводи могућност да се глаголу може додати један „предметак“, два или три. О њиховом значењу наводи да се највише употребљавају уз глаголе кретања или налажења на извесном месту, али да се у вези са глаголима развијају и друга значења, па се могу употребити и уз глаголе других значења, из чега изводи закључак да су „предмеци у оваквим везама продуктивни“ (Белић 2000а: 206).

М. Стевановић префикс одређује као „предлог, који је тек срастањем с другим делом сложенице постао префиксом“ (Стевановић 1984: 425). Он у сложене глаголе убраја, осим глагола насталих „поглагољавањем“ синтагми, израза и целих реченица, и оне настале од простих глагола, слагањем са појединим префиксима (Стевановић 1984: 452). Глаголи постали слагањем простих глагола с префиксима по међусобном синтаксичком односу саставних делова представљају одредбене сложенице јер префикс увек собом уноси и извесну измену значења глагола с којим сраста у сложеницу (Стевановић 1984: 453).

Б. Николић (1972: 275) у делу рада о сложеним речима употребљава термин *префикс* само када говори о глаголима. Према његовој дефиницији, „сложени су они глаголи који су састављени од глагола и још какве речи“ и препознаје две категорије сложених глагола: у прву иду они који су сложени од именице и глагола (*дангубиџи*) и прилога и глагола (*злойаџиџи*). У другу, бројнију категорију иду они који су сложени од префикса или предметка и глагола (*зайџиџи*). Према Николићу, „префикс (предметак) јесте [...] предлошки део сложене глагола који се додаје испред глагола и са њим чини једну реч, сложени глагол“ (1972: 275–276). У својој студији помиње и могућност вишеструког слагања глагола.

У *Грамаџици* Ж. Станојчића и Љ. Поповића налазимо следећу дефиницију префикса: „Префикси (предмеци) су по свом пореклу најчешће предлози (неки од њих и прилози), али су у вези са глаголом при творби везане морфеме, које најчешће мењају значење глагола са којим срастају у сложеницу, уносећи у значење глагола оно значење које би имали као предлози“. У *Грамаџици* је као посебан одељак обрађена „Префиксална творба глагола“ (Станојчић, Поповић 2011: 161–162).

У речнику Р. Симеона (Simeon 1969) постоје одреднице *предметак* и *префикс*. За *предметак* стоји да се у значењу ’префикс’ употребљава од новијега доба¹⁶. У истом чланку се дефинише и *двосџруки предмет*

¹⁶ Симеон (Simeon 1969, под *predmetak*) напомиње да руски назив ’приставка’ употребљавају руски турколози за постфикс, јер се ’додавати’ (р. приставлять) може и спреда и страга. Стога се у руском неко време употребљавао и термин ’представка’

ишак (р. двойная приставка – е. double prefix) као „spoj dvaju predmetaka koji se shvaća као jedan predmetak; нпр. г. повыкидать, понабраться“ (Simeon 1969, под predmetak).

Код одреднице *ипрефикс*, којој Симеон (Simeon 1969) наводи следеће синониме: *ипредмеишак*, *ипредрјече*, *ипредсишавак*, *ипредсишавек*, *иресишавје*, *ипредсувак*, *ипредшворка*, *иридсишавак*, а код глагола и *ипреверб* и *ипревербио*, налазимо следеће дефиниције: „vrst afiksa koji se stavljaju ispred korijena ili osnove, vrst nastavka; slog, skupina slogova ili riječ прикључена роџетку друге ријечи или спојена с њом да би настала нова ријеч [...] то је ријечка која се ставља пред неку ријеч да би настало ново значење, нпр. *суграђанин*, *прочитати*; афикс који се ставља пред основу ријечи или који стоји испред морфема или skupine морфема о којима је фонетски и граматички овисан; сприједја, или испред коријена или основе, стављени морфем или element tvorbe (’творка’) који треба да служи као одредбеница у сложенци те се супротставља суфиксу и инфиксу, formativ који се састоји од једног слова, sloga или више slogova стављених пред ријеч и с њоме стопљених, тако да с њоме чине сјелину и мијенјату јој значење“ (Simeon 1969, под префикс). Даље се наводи да су префикси „већином zasebne ријечи (приједлози) и зато су ријечи, које имају префиксе, сложене (од двије) по-gлед, по-gледати. Но неки префикси не осјећају се више као приједлози нпр. *pre-*, *pro-*, *raz-*, *na-* [...] Ипак су ријечи и с тим префиксима сложенце“ (Simeon 1969).

У *Рјечнику* Р. Симеона (Simeon 1969) спомињу се „jednostavni или prosti префикси (простой префикс, поростая приставка, ро-, nad-)“ и „složeni (сложенный префикс pre-ro-, ро-iz-pre- itd.)“¹⁷. „Dvojni“ су префикси (двойные префикси) доста чести, а има и „trojnih“ (*ио-ис-ипре-ламаиш*). Разликује и „руне префиксе“, тј. „one који мијенјату лексичко значење другог дела сложенце од празних или видских који мијенјату само вид“.

Енциклопедијски лексикон Мозаик знанја (1972) под одредницом *ипрефикс* даје синоним ’предметак’ и следећу дефиницију: „jezički tvorbeni elemenat, afikalna морфема, афикс који се ставља испред речи, тј. испред корена речи и стара се с њим у јединствену целину дајући речи ново значење“. Наводи се да префикси могу бити прости, нпр. *од-*, *из-*, *ипре-* и др., и сложени, нпр. *ирейо-*, *зайо-* и др.

Клајн (2002: 176) разматра питање јесу ли префикси у српском језику слободне или везане морфеме. Ако се посматрају као афикси, морају бити везане морфеме. Број префикса који се никад не јављају

(калк : префикс), који је тачнији али захтева упоредни термин ’послеставка’, који се не може прихватити.

¹⁷ У раду ћемо показати да се не слажемо са оваквом поделом и да ово нису сложени префикси уколико се постепено додају један за другим (уп. 2.13).

самостално није мали (*йра-*, *йро-*, *раз-* итд.). Ипак, знатан број префикса обликом је једнак предлозима, па би се по формалним критеријумима морали сврстати у слободне морфеме, али се семантички разликују од тог предлога. Зато Клајн закључује да је „подударност између предлога и префикса само привидна и суштински дијахронијска. Префикси јесу највећим делом постали од предлога и још задржавају њихов облик, али функционално представљају битно друкчију јединицу – формант, а не реч“ (Клајн 2002: 179–180). Маројевић (2005: 701) закључује да је префикс „морфема, а не реч, и то морфема са творбеним значењем којим се модификује лексичко значење корена испред којег она стоји. Он је формант само у префиксалној изведеници која је помоћу њега настала; ако се префикс налазио већ у творбеној бази, онда он није формант“.

Руски *Енциклопедијски речник лингвистичких ѿтермина* (2008) префиксе одређује као помоћне морфеме које се налазе испред корена и изражавају творбено и (или) граматичко значење. Префикс се може наћи непосредно испред корена или пред другим префиксом (префиксима), али се не додаје основи, као суфикс, већ целој речи. Додавање префикса никад не мења врсту речи. Они имају већу самосталност него суфикси. Једна од особина префикса је и њихова семантичка самосталност у структури речи. Њихово значење је одређено и стандардно, не изражавају нови тип радње, већ исту радњу као и основни глагол, само је конкретизују, појашњавају у просторном, временском и количинском смислу.

Исаченко (1960: 148) глаголске префиксе описује као морфеме које поседују самостално значење, лако се издвајају приликом семантичке анализе глагола и одређују индивидуално значење простих (недеривираних) глагола.

Кронгауз (1998: 86–105) захтева да морфема испуни следеће услове како би могла бити уврштена у систем глаголских префикса:

1. мора имати способност да формира глаголе – овај услов односи се на елементе као што је *без-*, које треба посматрати као именичке префиксе;
2. мора да перфективизује глагол – ово се односи нпр. на стране префиксе, као што су *де-*, *дис-*, *ре-* и сл.;
3. мора бити продуктиван – овај услов се односи на елементе из старословенског, који данас нису продуктивни;
4. не сме бити сложен: тако су елементи *обез-* и *йроиз-* у *йроизаћи* искључени из система, али *йро-* и *из-* припадају систему.

2.2.4. Ако се све наведено узме у обзир, може се рећи да је глаголски префикс семантички испуњен творбени елеменат¹⁸ који долази испред глагола или везане основе и утиче на његово значење, а у случају несвршених глагола и на вид. Иако је већина префикса по свом пореклу блиска предлозима, а одговара им и по фонолошкој структури и значењу, префиксе не можемо посматрати као самосталне форманте, они су везани елементи, те се глаголи са префиксима не могу сврстати у сложене речи.

2.3. Инвентар глаголских префикса у српском језику

2.3.1. У српскохрватској науци о језику први списак глаголских префикса, за које се користи термин „приједлог“, срећемо код Т. Маретића. Како наводи „s glagolima se vežu u složenice ovijeh 16 prijedloga: *do, iz, na, nad, o(b), od, po, pod, pre, pri, pro, raz, s(a), u, uz, za*“ (Maretić 1899: 382). Наводи још и примере за *мимо* (*мимоући, мимоилазити*), а сматра да су глаголи *ћредсћавићи* и *ћредвидјети*, који су наведени у Ивековићевом речнику, „književničke riječi“, а не из „prostonarodnog jezika“. За примере типа *безумићи, обезобразићи, обезочићи, обесћрвићи* наглашава да су начињени према „složenim“ придевима *безуман, безобразан, безочан*. Истиче да се поједини „prijedlozi“ никад не налазе у самосталној употреби (*ћре, ћро, раз*), али да се ни поједини глаголи никад „ne govore sami, već samo s prijedlozima složeni“ нпр. *ћочети, ћочићаћи, сћрети, сћретићи, суочићи, суочићаћи, ћоћкожичи се, удомићи, ућројастичи, усрећити, усмртићи*.

И у осталим граматицама и студијама о творби српског језика, које према својој оријентацији носе атрибут традиционалне – Белић (2000б), Стевановић (1984) и Николић (1972) – наводи се истих 16 префикса као и код Маретића. У Клајновој монографији (2002: 250–286) представља се мало шири списак префикса који се користе у творби глагола: *до-, за-, из-, мимо-, на-, над-, нај-, о-, об-, од-, ћа-, ћо-, ћод-, ћре-, ћред-, ћри-, ћро-, ћроћив-, раз-, с(а)-, су-, сућроћ-, у-, уз-*. Он посебно посматра стране префиксе *де-, дис-, ко-, ре-* и *ћре-*.

Дакле, листа домаћих глаголских префикса коју је успоставио Маретић није се много мењала до данашњих дана. Уз проширивање списка због неких слабије продуктивних префикса, неподударане представља и статус префикса *о-* и *об-*. Мишљење да је то један префикс налазимо код

¹⁸ М. Радовић-Тешић (2002: 18) говорећи о именичким префиксима користи наведену конструкцију „семантички испуњен елемент“.

Маретића (Maretić 1899: 384), Белића (2000б: 203), Стевановића (1984: 439), као и код И. Грицкат (1957–1958: 113). Етимолошка лексикографска анализа код Скока (Skok 1972) префикс *об-* приказује као варијанту префикса *о-*, који је иначе носилац речничке одреднице¹⁹. У дескриптивним речницима савременог језика представљање ова два префикса није једнако. Речници који приказују новију лингвистичку мисао и лексикографску праксу, РСАНУ²⁰ и РСЈ, обрађују их одвојено, док РМС упућује *об-* на *о-*. Префикси *о-* и *об-* у монографијама С. Бабића (Babić 1986: 477) и И. Клајна (Клајн 2002: 260–263) представљени су као посебни префикси. Дакле, са савременог становишта, *о-* и *об-* су два префикса и као такве ћемо их и ми посматрати.

2.3.2. Треба споменути да на граници префикса и глагола, као и на граници два префикса, може доћи до фонетских промена, односно следећих гласовних алтернација: једначење сугласника по звучности (*исїодвући*, *оїїїоздрављаїи*, *расїознаваїи* и сл.), губљење сугласника (*исакриваїи*) или образовање аломорфа с непостојаним *а*, нпр. *раз-* и *раза-*, *с-* и *са-*, *из-* и *иза-*.

2.3.3. Узевши у обзир читав инвентар префикса који се помиње у граматицама и посебним студијама, али и увидом у грађу која представља основ истраживања, може се издвојити следећих двадесет префикса који се у ППГ јављају као први или као други додати префикс: *до-*, *за-*, *из-*, *мимо-*, *на-*, *над-*, *о-*, *об-*, *од-*, *їа-*, *їо-*, *їод-*, *їре-*, *їред-*, *їри-*, *їро-*, *раз-*, *с-*, *у-*, *уз-*.

2.4. Порекло префикса и однос према предлозима

Према пореклу, префиксе можемо поделити на префиксе домаћег и страног порекла. Страни префикси могу се додавати и домаћим основама, али никад се не јављају у ППГ, тако да они остају ван фокуса нашег интересовања. Префикси домаћег порекла могу бити префикси који су постали од предлога²¹, *до-*, *за-*, *из-*, *мимо-*, *на-*, *над-*, *о-*, *од-*, *їо-*,

¹⁹ За разлику од Скока, Маретић, Белић и Стевановић сматрају да је *об-* старије, тј. да је префикс *о-* настао од префикса *об-* и да представља његов аломорф.

²⁰ РСАНУ у овом случају илуструје савремено стање, јер је том у коме су обрађени префикси *о-* и *об-* изашао 2009. године.

²¹ Говорећи о именичким префиксима насталим од предлога, М. Радовић-Тешић (2002: 23) наводи да у неким случајевима долази до лагане лексикализације њиховог творбеног значења и префикс је скоро на путу да изгуби генетску везу са предлогом: *їо-кожица*, *бесїуће*, *їриземље*, *сукрвица*. Ова тенденција није толико изражена код глагол-

йод-, *йри-*, *йред-*, *с(а)-*, *у-*, *уз-* и префикси непредлошког порекла, *об-*, *раз-*, *йре-* и *йро-*.

На генетску везу предлога и префикса указивали су многи научници и то је данас прихваћено као неспорна чињеница²². Префикси по свом пореклу јесу предлози и њихова основна, просторна значења могу се установити на основу значења одговарајућег (формално идентичног) предлога, док се секундарна значења, темпорална и квантитативна, развијају на основу просторних значења²³. Нова значења префикса добија и под утицајем семантике основа којима се додаје²⁴.

Клајн (2002: 176–177) закључује да је подударност између префикса и предлога само привидна и дијахронијска. Префикси јесу постали од предлога и задржали њихов облик, али функционално представљају битно другачију језичку јединицу – формант, а не реч. Као доказ, он наводи и стање у другим индоевропским језицима, где су префикси по облику једнаки предлозима или прилозима, али имају посебан статус.

2.5. Приступи проучавању префикса

2.5.1. Изучавање префикса има дугу традицију у славистици, а највећи развој је доживело у другој половини 20. века²⁵. У српској лингвистици почетак систематског проучавања префикса може се пратити од А. Белића, који је посветио подједнаку пажњу како семантичком тако

ских префикса у српском језику, али се у неким словенским језицима може приметити, нпр. префикс *йо-* губи просторна значења у руском језику.

²² На заједничко прилошко порекло предлога и префикса указивао је А. Меје (Меје 2001: 234). И Белић је наглашавао њихов паралелизам и истицао да срастањем предлога са глаголом он, предлог, постаје префикс (Белић 1941: 133).

²³ Овом приликом нећемо се бавити еволуцијом предлога и префикса, само ћемо рећи да има префикса који према себи немају одговарајуће предлоге, као и да има предлога, који су вероватно каснијег постанка, од којих се нису развили префикси. Одвајање проучавања префикса од предлога везује се за В. В. Виноградова, који је јасно исказао мишљење да је изучавање глаголске префиксације самостални задатак науке.

²⁴ Поводом овога, отвара се питање међусобног утицаја значења основе и префикса, што није од пресудне важности за наше истраживање другог префикса, јер он није у непосредној вези са непрефиксираним глаголом.

²⁵ Крајем 20. века у различитим лингвистичким центрима формирају се лингвистичке групе, у неким случајевима и школе, обједињене општим циљем и/или коришћењем заједничког термилошког апарата, издају се тематски зборници – нпр. руско-француски пројекат формалног описа глаголских префикса у руском језику 1997. год. резултирао је зборником *Глагольная префиксация в русском языке* (Добрушина, Пајар, Плунгјан и др.), плодна је и норвешка група истраживача окупљена око П. Свенонијуса, као и група лингвиста ангажована око пројекта у Америци – Јанда и др.

и граматичком аспекту префиксације. Изучавање глаголских префикса дотиче се разних нивоа језика и укључује различите аспекте лингвистичке анализе, али ипак, њихов савремени опис обједињава резултате пре свега аспектологије и дериватологије. Аспектолошки правац бави се утицајем префикса на глаголски вид, семантиком акционалних класа, видским паровима и може се пратити у радовима А. В. Исаченка, Ј. С. Маслова, Н. С. Авилоче, А. В. Бондарка, Е. В. Падучеве, док су у српској лингвистичкој науци представници ове линије А. Белић, И. Грицкат, у новије време Љ. Поповић, М. Ивановић, М. Спасојевић, В. Ђорђевић и др. Творбени прилаз проблему глаголске префиксације у средишту интересовања има формалне особине префикса, мотивисаност глагола, издвајање творбених типова, односе између префикса. Овај приступ у српском језику није значајније заступљен, али се може запазити у радовима Р. Драгићевић (2013), Д. Кликовац (2002), Ј. Ајџановић (2018) и др. (на руском језичком подручју заступљен је у радовима следећих аутора – В. В. Виноградова, Е. А. Земске, И. С. Улуханова и др., в. Кронгауз 1998: 41–42).

2.5.2. Методолошки, може се учити неколико приступа проучавању префикса (в. Кронгауз 1998: 59–64).

Традиционални приступ заступљен је у класичним приручницима (речници и граматике²⁶) и у неким радовима. Овај приступ нема развијен посебан метајезик. Основна методологија је набрајање префикса и њихових значења, а главни циљ је да се детаљно представи семантички распон једног префикса, притом је нагласак на мноштву значења, а не на њиховом јединству. Најчешће се полази од конкретних, просторних значења, која се подударају са одговарајућим предлогом. Значење префикса се успоставља на основу одређене групе префиксираних глагола који деле заједничке семантичко-синтаксичке особине. Недостатак овог приступа је у томе што се значења префикса третирају као хомонимна, не доводе се у везу. Упркос својим манама, овај приступ је почетна тачка свих других приступа.

Други приступ чине структуралистичка проучавања, која траже јединство значења у било ком датом префиксу и систему префикса. Овај приступ супротан је схватању различитости значења у сваком префиксу, које је представљено у традиционалном приступу и тежи ка јединству у значењима. Структуралисти сваки елеменат језика де-

²⁶ Клајн (2002) у својој *Творби*, иако примењује овај принцип, ипак покушава да успостави везе међу значењима и повремено користи достигнућа когнитивне лингвистике (в. Šarić 2010: 343).

финишу кроз бинарне карактеристике (исп. Flier 1975). За разлику од традиционалног приступа, који подразумева да се значење префикса додаје значењу основе и тако добије значење новог глагола, Флајер наводи да значење префикса и значење глагола узајамно делују, префикс се понаша као призма која мења смисао основног глагола и на тај начин даје ново значење префиксираном глаголу и истиче да постоји интеракција између префикса и основе. Структуралистичком приступу још припадају и Исаченко, Пајар и др.

Когнитивни приступ је доста заступљен у савременој лингвистици. Префикси се описују уз помоћ семантичких мапа, у којима су сва значења конкретна и апстрактна, међусобно повезана. Когнитивно оријентисане студије полазе од једног централног, прототипичног значења и из њега изводе остала значења организована у семантичке мреже. Когнитивисти имају веома развијен метајезик, и за њихове радове је карактеристично да, поред вербалног описа значења, садрже и невербалне описе, слике, схеме. Овај приступ можемо срести у радовима Ј. Јанде, а у српској лингвистици примењен је у радовима М. Ивић (2006), Д. Кликовац (1998; 2012), В. Миљковића (2015а; 2015б), Ј. Ајџановић (2018; 2019).

Формалносемантички²⁷ приступ заснива се на класификацији префикса на лексичке/унутрашње, суперлексичке/спољашње и чисто перфективизујуће, према њиховом семантичком и синтаксичком понашању, односно, према степену ефекта промене који додати префикс изазива у глаголу. У радовима ове оријентације не полази се од семантичке анализе, већ је пажња усмерена ка функционалним ефектима које префикс има на глагол и способностима глаголског префикса да утиче не само на лексичко-аспекатску структуру, већ и на тематску и синтаксичку, нпр. да ли глагол подлеже имперфективизацији након што је префиксиран, да ли се мења његова аргументска структура и сл. Овим приступом користе се Бапко-Малаја (1999), Свенонијус (2004), Романова (2004) и др. Као недостатак овог приступа учачава се немогућност доследне класификације, па се многи префикси појављују у свим класама. Такође, слаба страна овог приступа је претерано ослањање на синтаксу без одговора на питање зашто префикси показују разлике у значењу и понашању²⁸.

²⁷ Термин преузет из Šarić 2010.

²⁸ Што се тиче даљих истраживања префикса, Кронгауз је, додуше још 1998. године, предвидео да ће се она кретати у оквиру парадигматских и синтагматских односа префикса, односно да ће се тицати односа у оквиру једног префикса, односа у оквиру

У анализи ППГ, комбиноваћемо достигнућа свих приступа, будући да су подједнако значајни и семантика и синтаксичка структура.

2.6. Функција глаголских префикса (функција првог префикса)

Функција глаголских префикса манифестује се на два плана – граматичком и семантичком. У том смислу Белић (2000б: 118) издваја две врсте промена које у значење „сложеног“ глагола уносе префикси, односно, према његовој терминологији, предмети: у првом случају утичу на промену вида – „то значи да се у тим глаголима изгубило специфично значење предмета којег је морало бити“ и, у другом случају, префикси у везу са глаголом уносе и своје посебно значење, дакле, утичу на промену значења, што Белић назива „различним ликовима видских значења“.²⁹ Први Белићев закључак односи се на граматичку или видску функцију префикса, која се огледа у промени вида глагола (нпр. *йисаџи* : *на-йисаџи*, *црџаџи* : *на-црџаџи* итд.). То је граматички процес који се испољава само приликом додавања префикса несвршеном или двовидском глаголу (тј. његовој имперфективној вредности) који након тога постају свршени (*йисаџи* – *најисаџи*; *функционисаџи* – *йрофункционисаџи*). Уколико се префикс додаје свршеном глаголу, вид глагола се неће променити (*куџиџи* – *йоџикуџиџи*). У другом закључку може се препознати семантичка функција префикса јер префикс, као семантички испуњен елемент, у споју са основом може да утиче на њено лексичко значење. Префикси који учествују у процесу семантичке промене глагола уобичајено се називају семантички пуним и они се од префикса који имају само граматичку функцију, и који се често називају „празним“³⁰ префиксима, разликују по томе што глаголи изведени овим префиксима под неким условима могу да граде и секундарно имперфективне глаголе (в. Грицкат 1967: 119).

Пошто мера семантичке промене коју префикс уноси у глагол може бити различита – од потпуно новог значења до чистог значења резултативности³¹, неки аутори (нпр. Forsyth 1970, према Novak Milić

целе префиксалне творбе, семантичког међудејства с глаголском основом и целим контекстом (Кронгауз 1998: 82)

²⁹ Белић (2000б: 208) истиче да треба добро разликовати глаголски вид од глаголског лика. Глаголски вид може бити трајни и свршени, док глаголски лик представља „значење измене или модификације глаголског вида“.

³⁰ У науци су подељена мишљења по питању постојања семантички празних префикса и њиховог утврђивања (о томе видети поглавље 1.1.9).

³¹ Зализњак и Микаељан (Зализњак, Микаељан 2014: 22) наводе да се значење чисте резултативности појављује тамо где је резултат одређен значењем основног глагола

2008), тврде да префикси имају три основне улоге: 1. могу описивати како се радња основног глагола одвија у одређеним околностима (*aktionsart*); 2. могу утицати само на промену аспекта задржавајући у потпуности значење имперфективног глагола; 3. могу изражавати просторне или друге апстрактне односе и променити изворно значење глагола производећи тако глагол с новим значењем. Укратко, може се рећи да префикси имају улогу изражавања *aktionsarta*, аспекта и лексичку улогу, тј. деривацијску улогу.

Треба још рећи и да, осим што мењају глаголски вид (од несвршених додавањем префикса добијају се свршени глаголи), префикси понекад мењају и глаголски род – од непрелазних додавањем префикса могу се добити прелазни глаголи (в. Стевановић 1984: 434). Транзитивизација је способност глаголског префикса да утиче на категорију прелазности глагола. Под појмом прелазности подразумева се способност глагола да има други аргумент у акузативу или генитиву – прави објекат: *мислићии – измислићии*. Ова појава својствена је многим префиксима, али не свим, и обухвата знатно мањи број глагола него перфективизација и немогуће је подредити је било каквим законима или правилностима (уп. Стојановић 2019).

Као што се из свега наведеног уочава, префикси имају веома значајну улогу у глаголском систему српског језика, а њихове најзначајније функције су творбена и граматичка.

2.7. Подела префикса према степену утицаја на глаголску основу

2.7.1. Осим поделе префикса по пореклу, у литератури се срећу и друге могуће класификације, најчешће према степену њиховог утицаја на основни глагол – префикс може само на различите начине модификовати значење глагола, не нарушавајући његову семантику, али његово дејство може бити и јаче и он може потпуно променити садржину глагола с којим се спаја.

А. Исаченко (1960: 222–224) у свом опису руских глаголских префикса врши њихову поделу на квалификаторе и модификаторе. Разлику прави на основу лексичког утицаја префикса на глаголску основу – ква-

несвршеног вида, а префикс не уноси никакву допунску семантичку модификацију, те се значење перфективности поклапа са значењем резултативности. Тако добијен глагол захтева објекат. Код неких префиксираних глагола нема значења достизања резултата, нпр. код *мислићии – размислићии* и сл. нема резултативности, а има промене вида, што указује на то да се резултативно значење не може потпуно изједначити са аспектуалним значењем перфективности.

лификатори изазивају семантичке промене, а модификатори незнатно утичу на семантику глагола. Овакву поделу на префиксе квалификаторе, који уносе просторна и слична значења, и префиксе модификаторе, у временској улози, прихватила је и И. Грицкат (в. Грицкат 1984: 199). Особина већине префикса модификатора је и то да глаголи којима се додају немају секундарне имперфективизоване глаголе.

Француски слависта Корбе (Corbet) пише о семантичком дејству префикса (на основу материјала из руског језика), и према њему, ефекат тог дејства може бити тројак: „средњи“, када префикс, не нарушавајући конструкцију основног глагола, само конкретизује његово значење, „јак“, када дубоко задире у значење, а често и конструкцију симплекса, и „нулти“, када не дира ни у значење ни у конструкцију основног глагола (Corbet 1957: 37, према Mitrinović 1990: 4)³². Наведена подела утицала је на В. Митриновић (Mitrinović 1990: 4) да разликује модификациону, мутациону функцију префикса и функцију чисте перфективизације.

О модификационој и мутационој функцији префикса говори и македонски лингвиста аспектолог Љ. Спасов (2002). У првом случају префикс модификује значење мотивног глагола, нпр. *йо-гледа←гледа* = *'погледа малку, незначително'*, а у другом случају долази до промене десигната, нпр. *за-леи*. Поред ових префикса, Спасов издваја и групу празних префикса.

2.7.2. Петрухина сматра да је најраспрострањенија трочлана функционална класификација префикса, у оквиру које се разликују: 1) видски префикси који образују видске парове; 2) акционални (= аспектуални, модификациони) префикси који образују акционалне класе; 3) лексички (= мутациони) префикси који именују нову радњу (Петрухина 2000: 108). Петрухина се у овој подели ослања на мишљење чешког лингвисте Докулила (1962, према Петрухина 2000: 108), и под модификационом подразумева творбену номинацију при којој садржај полазног појма добија допунско обележје које обогаћује тај појам и тада се као резултат јавља специфичнији назив тог истог предмета или појаве. Мутација није појашњавање полазног појма, већ стварање новог на бази полазног и то је номинација нове појаве на основу њеног односа са полазним. Префиксирани глаголи са просторним значењем, такође, спадају у мутациони класификациони тип. Ако деривација задире у средиште семантичке структуре полазног глагола, мења га и утиче на валентну структуру глагола и као резултат творбеног процеса се јавља

³² О слабијем или јачем утицају префикса на основу читамо и код других лингвиста, нпр. Меје, Вајан (в. Mitrinović 1990: 4).

номинација нове радње, у питању је мутација. Ако се мења само фазна, количинска и сл. граница радње, у основи деривације је модификација.

2.7.3. Горенаведене поделе одговарају подели префикса на лексичке и суперлексичке³³. О. Бапко-Малаја међу првима је описала неколико битних разлика између две класе префикса и поставила хипотезу да се ова разлика темељи на чињеници да префикси заузимају различите структурне позиције (Babko-Malaya 1999: 76).

Разлика између лексичких и суперлексичких префикса описана је у више радова (Svenonius 2004, Romanova 2004 итд.). Лексички префикси најсличнији су својим непрефиксалним, предлошким значењима, што значи да неки од њих чувају своје предлошко, просторно значење које уносе у глагол. За разлику од суперлексичких префикса, чије је значење устаљено и предвидиво, лексички префикси уносе идиоматско значење³⁴. Таква значења су бројна, није их увек лако открити, стога лексички префикси, насупрот суперлексичким префиксима, пружају много примера у којима специфични допринос префикса није јасан или је јединствен за један глагол или малу класу глагола. У случају да глагол има више префикса, лексички су ближи корену и не могу се гомилати. Они мењају лексичко значење глаголске основе, дакле, стварају нову лексичку јединицу која се својим значењем удаљила од мотивног глагола, те је могуће направити секундарно имперфективизован глагол. Могу да мењају аргументску структуру глагола, нпр. да уведу директан објекат. Примери глагола са лексичким префиксима су: *издаџи*, *изабраџи*, *џродаџи*, *наџасџи*, *наџи* и сл. Чињеница која није много истицана у литератури јесте да су лексички префикси у стању да произведу глагол од неглаголске основе, али се не могу додавати страним основама јер не могу да промене њихову денотацију (Маркова 2011: 132)³⁵.

³³ Користе се још и термини сублексички за суперлексичке префиксе (нпр. Ludwig 1995), као и спољашњи, насупрот унутрашњим, тј. лексичким (нпр. Татевосов 2009). Уместо квалификујући и модификујући, тј. унутрашњи и спољашњи, односно лексички и суперлексички префикси, Јанда уводи термине „специализиорнанне перфективы“ и „комплексне перфективы“ (Јанда 2012: 4). Она не посматра префиксе, већ прави разлику међу глаголима свршеног вида.

³⁴ Због такве природе, семантика глагола изведених овим префиксима ретко је предмет истраживања, в. Biskup 2015.

³⁵ Милићевић (Milićević 2004) наводи да, када постоји видски пар глагола типа *бацаџи* – *бацаџиџи*, обично се свршеној основи додаје лексички префикс *из-бацаџиџи* 'throw out', који дозвољава секундарну имперфективизацију – *избацаџиваџи*, док се несвршеној основи додаје суперлексички префикс *из-бацаџиџи* 'throw extensively' и нема даље имперфективизације.

Суперлексички префикси имају другачије семантичке и употребне карактеристике у односу на лексичке. Они не мењају основно значење глагола коме се додају, већ пружају додатну информацију, само модификују или квантификују радњу исказану глаголом. Ови префикси не изражавају нови тип радње, већ исту радњу као и основни глагол који конкретизују, појашњавају најчешће у правцу времена, интензитета или начина одвијања радње, па су у том погледу слични прилозима. Углавном немају просторно ни резултативно значење, већ временско (темпорално) или квантификујуће и њихово значење је системско, предвидљиво, карактеристично за већи број глагола или класу глагола. Битна одлика је да не утичу на аргументску структуру глагола, али могу да намећу одређена ограничења (нпр. кумулативно *на-* додаје се само прелазним глаголима; дистрибутивни префикси захтевају мноштво или више објеката или субјеката; пердуративно *про-* захтева временску одредбу и сл.). Суперлексички префикси не дозвољавају глаголу секундарну имперфективизацију³⁶. Ови префикси могу се гомилати и додавати како након лексичких тако и након других суперлексичких префикса. Инвентар суперлексичких префикса донекле се разликује од аутора до аутора, али углавном обухвата, рецимо, у руском језику, следећа значења: *раз-* дистрибутивно, *за-* инцептивно, *из-* финитивно, *по-* делимитативно, *по-* дистрибутивно, *по-* атенуативно, *на-* кумулативно³⁷, *пре-* репетитивно, *до-* комплетивно (Istratkova 2004: 312; Milićević 2004). Неки аутори додају још и финитивно *от-* (Svenonius 2004, Romanova 2004), пердуративно *про-* (Babko-Malaya 1999), сатуративно *на-*, репетитивно *пере-* и интензивно-резултативно *из-* (Svenonius 2004), атенуативно *при-* (Romanova 2004), атенуативно *под-*. Списак суперлексичких префикса у великој мери се поклапа са списком акционалних класа наведених у књизи А. Исаченка (1960) и у каснијој литератури, што није случајно.

2.7.4. Важно је истаћи да се исти префикс може понашати и као лексички и као суперлексички, а њихова интерпретација зависи од основе којој се додају.³⁸ Такође, ове генерализације у неким случајевима

³⁶ Ово правило није потврђено у свим словенским језицима, тако да нпр. у бугарском језику не важи (в. Svenonius 2004; Istratkova 2004).

³⁷ Префикс *на-* понаша се као хибридни између спољашњих и унутрашњих (Žaucer 2009: 22).

³⁸ Интерпретација префикса у одређеним случајевима зависи од особина других елемената представљених у аргументској структури, што је неочекивано јер треба да зависи од висине њихове интеграције. Нпр. руски префикс *пере-* се интерпретира као лексички у случају *перелететь*, а као суперлексички у случају *перекрычатъ*, или у зависности од броја објеката може имати обе интерпретације у примеру *перечитать (књигу)* – репетитивно, лексички, *књиге* – дистрибутивно, суперлексички (в. Biskup 2012).

могу бити нарушене, што значи да не важе иста правила за све словенске језике.

И једни и други префикси утичу на вид глагола, тако што од невршених могу да начине вршене глаголе.

Табела 1: Утицај лексичких и суперлексичких префикса на глагол

	Из НСВ пребацују глагол у СВ	Допуштају секундарну имперфективизацију	Утицај на аргументску структуру глагола	Просторно значење	Предвидљиво значење	Могу се додати већ префиксираним глаголима
Лексички префикси	+	+	+	+	-	-
Суперлексички префикси	+	-	-	-	+	+

2.7.5. Због извесних слабости³⁹ ове бинарне поделе префикса на лексичке и суперлексичке, постоје и другачији покушаји поделе. Модификовану поделу бугарских префикса предлаже Маркова делећи их на лексичке, унутрашње и спољашње (Маркова 2011: 126).

2.7.6. Татевосов (2009: 7) наводи да се дељење префикса на две групе ослања у првом реду на семантичку интуицију: део њих има значење које се регуларно приказује у сваком лексичком контексту и независно од њега, а други поседују склоност ка сливању са значењем основе у нераздвојиву целину. Он предлаже нешто другачију класификацију и залаже се за прецизнију хијерархијску поделу префикса тиме што уводи и тзв. средње („intermediate“) префиксе, којима би у руском припадали комплетивно *до-* и репетитивно *пере-*, будући да се не уклапају у постојећу поделу на лексичке и суперлексичке префиксе, односно, пре-

³⁹ Нпр. неки суперлексички префикси дозвољавају секундарну имперфективизацију, многи суперлексички префикси показују јак степен семантичке „идиосинкратичности“ (идиоматичности), док је и сам тај појам одредити (Svenonius 2004); у руском језику значење „почетка“ разуме се или као лексичко (*по-*) или као суперлексичко (*за-*), зависно од префикса.

ма његовој терминологији, у унутрашње и спољашње, а наводи и аргументе који подржавају такву поделу (в. Tatevosov 2008)⁴⁰.

Татевосов (2013а) сматра да спољашњи⁴¹ префикси не образују једну јединствену класу са општим својствима, већ да је општа слика нешто сложенија и да се спољашњи префикси деле на три групе, које он назива левопериферни, селективно ограничени и позиционо ограничени (о томе више у поглављу 7.6).

2.7.7. У анализама Арсенијевића (Arsenijević 2007) и Жауцера (Žaucer 2009, 2010) разлике између префикса произилазе из синтаксичког контекста у којем се појављују, посебно од врсте допуне који захтевају.

2.7.8. У нашем истраживању прихватићемо бинарну поделу префикса на лексичке префиксе и суперлексичке, односно префиксе модификаторе. Префикси са чисто видском функцијом, без функције семантичке модификације, не јављају се у полипрефиксацији и њих ћемо само споменути, ради давања комплетне слике проучавања префикса (в. т. 2.9). Семантичке карактеристике српских префикса, као и степен утицаја на значење глагола биће обрађени у поглављима о семантици префикса (в. поглавље 4), као и у поглављу о акционалним категоријама (в. поглавље 6).

2.8. Класификација префикса по Ц. Лудвигу

Ц. Лудвиг (Ludwig 1995: 63–67) у монографији о вишеструкој префиксацији у словенским језицима представља своју поделу глаголских префикса. На ову поделу ћемо се тек осврнути, јер су новије поделе, какве нпр. нуди Татевосов, а које су сродне Лудвиговој, имале већи одјек у науци и чине нам се употребљивијим, аргументованијим и разрађенијим и, самим тим, лакшим за поређење са српским језиком.

Према томе колико јаке ефекте додавање префикса има на основно значење глагола и да ли је после додавања префикса могућа имперфективизација, Лудвиг издваја лексичке, квазилексичке, сублек-

⁴⁰ Ови префикси показују особине карактеристичне за обе групе – слично суперлексичким префиксима значење им је прозирно и резултат спајања с глаголском основом је предвидљив; не мењају тематска својства предиката; када учествују у полипрефиксацији, лексички префикси долазе после њих, ако им је значење суперлексичко. Траже обавезно изражавања аргумента, што их приближава лексичким префиксима.

⁴¹ Ни термин спољашњи није потпуно адекватан, јер је питање како би се, у случајевима када један глагол има три префикса, звао префикс који се налази у средини (в. Гиро-Вебер 2015).

сичке и видске префиксе. Лексички префикси драстично мењају значење основног глагола и дозвољавају секундарну имперфективизацију. Друга категорија су квазилексички префикси, који, када се додају основном глаголу, дозвољавају новопрефиксираном глаголу да учествује у имперфективној деривацији (као лексички префикси), али имају семантичке карактеристике сублексичких префикса. Сублексички префикси су они који не мењају значење глагола, већ само степен остварености радње, слично прилозима, и не учествују у имперфективној деривацији. Четврти тип префикса су видски префикси, који немају нимало утицаја на значење глагола, осим што мењају вид глагола и од имперфективних чине перфективне, дакле, померају акценат са процеса на резултат. Логично, ова категорија не допушта имперфективизацију, јер је основни глагол несвршеног вида видски парњак префиксираног глагола, мада постоје неки изузеци.

Лудвиг покушава да успостави редослед додавања наведених префикса (Ludwig 1995: 69). Од четири наведене категорије префикса (лексички, квазилексички, сублексички и видски), видски могу да се појаве само на почетку, одмах испред глагола. Разлог је једноставан – додавање видског префикса нема другог утицаја на глагол, осим што га чини перфективним. Додавање видског префикса је генерално тип „ћорсокака“ у префиксацији – ретко се имперфективни глагол деривира на овом ступњу. Дакле, зато што чисто видска префиксација може једино бити први тип префиксације у неком руском глаголу, Лудвиг је сместио видску префиксацију на дно функционално-семантичког редоследа префикса⁴².

Префикси који се могу додавати директно на глаголску основу су лексички и квазилексички. Лудвигова истраживања показују да, ако је први додати префикс лексички, могу га пратити лексички, квазилексички или сублексички префикс, а ако је унутрашњи префикс квазилексички, може га пратити други квазилексички префикс или пак сублексички префикс.

И сублексичка префиксација је, слично видској, тип „ћорсокака“ у творби глагола, јер не дозвољава имперфективизацију, али дозвољава даљу префиксацију, што значи да се нови префикс може додати глаголу. У том случају, накнадно додати префикси могу бити само сублексички.

⁴² Иако је он у руском језику нашао само три глагола који имају додати префикс после видског префикса, у бугарском је то честа појава. Видећемо касније да оваквих примера има и у српском језику.

Према томе, сублексички префикси налазе се на врху функционално-семантичког распореда префикса.

Сваки ниво, осим видске префиксације, може се поновити, али кад се једном пређе неки ниво и префиксација стигне до следећег нивоа, нижи ниво се не може поновити.

Дакле, Лудвигов распоред префикса је следећи: уз основни глагол могу доћи видски, лексички и квазилексички префикси. Лексички и квазилексички префикси омогућавају даљу имперфективизацију. На самом врху налазе се сублексички префикси.

Лудвиг не наводи који би тачно префикси спадали у лексичке, који у сублексичке, а који би се понашали као квазилексички префикси. Уколико бисмо његову поделу поредили са класификацијом какву нуди Татевосов (2013а), закључили бисмо да лексички префикси у Лудвиговој подели одговарају унутрашњим, а сублексички спољашњим код Татевосова, док префикси које Лудвиг назива квазилексичким, код Татевосова се називају средишњим префиксима и ови префикси садрже особине обе претходно наведене групе – дозвољавају да глагол прође секундарну имперфективизацију, попут лексичких, тј. унутрашњих, а као сублексички, тј. спољашњи, дају глаголу предвидљиво значење.

2.9. Празни префикси или улога чисте перфективизације

2.9.1. Поједини лингвисти (Виноградов, Земска, Тихонов и др.) сматрају да се у различитим контекстима један исти префикс може реализовати као семантички пун и семантички празан.⁴³ Префикси који не носе никакво значење и при спајању с творбеном основом не утичу на њену семантику, већ је само из несвршеног пребацују у свршени вид, обично се називају граматичким или семантички празним или чисто видским префиксима (*лечӣӣи* – *из-лечӣӣи*, *ӣиса̄ӣи* – *на-ӣиса̄ӣи*, *венӯӣи* – *у-венӯӣи*)⁴⁴. Квалификација „празан“ показује да додавање

⁴³ Постојање десемантизованих префикса прихвата и Форсајт (Forsyth 1970: 39–40). Перфективизујуће префиксе разликује од резултативних Бапко-Малаја (Babko-Malaya 1999: 50), док Свенонијус (Svenonius 2004) уз лексичке и суперлексичке издваја и перфективизујуће префиксе.

⁴⁴ И. Грицкат (1966–1967) овакве префиксе зове „средства граматичке (чисте) перфективизације“. Среће се и назив „осамостаљени“ префикси (orphan prefixes), који Дики (Dickey 2012) користи за префиксе што су изгубили семантичку везу са предлозима од којих воде порекло и функционишу као граматичка обележја перфективности. Јанда (Janda 2012) глаголе изведене оваквим префиксима зове „естественные перфективы“ (природни перфективи). Више о овој теми в. Шарић (Šarić 2011; 2014), Ђуровић, Спасојевић (2014).

овог типа префикса нема семантички ефекат на глагол, већ се његовим додавањем формира перфективни глагол од већ постојећег имперфективног. Пошто ови глаголи већ имају имперфективни пар у глаголу без префикса, веома ретко формирају изведене имперфективне глаголе⁴⁵.

2.9.2. Питање чисте граматичке перфективизације и улоге префикса као перфективизатора у српском језику детаљно је обрадила И. Грицкат (Грицкат 1966–1967). Она сматра да је несумњиво улога префикса да промени значење глагола, али он може изгубити својства исказивања релација карактеристичних за предлог од кога је постао, тј. може се од њега семантички удаљити и испразнити, тако да постаје само маркер перфективности глагола, те се може говорити о префиксима као функционалним јединицама граматичке перфективизације – празним префиксима. И. Грицкат (1957–1958: 109), на пример, тврди да је перфективизација двовидских глагола могућа „само потпуно празним префиксима“, тј. оним префиксима који су лишени сваког просторног и временског значења. Грицкат издваја следеће префиксе који, поред својих конкретних лексичких значења, учествују као функционалне јединице у граматичкој перфективизацији: *из-*, *за-*, *на-*, *ио-*, *с-*, *о-*, *у-* (Грицкат 1966–1967: 206). Са чисто граматичком вредношћу средства за промену вида не могу се јавити префикси *до-* и *над-*, који имају конкретна просторна значења, а *до-* и временско; лексичко значење имају и префикси *иод-*, *ири-*, *у-* (*вљ-*), *уз-*, док већу семантичку разноликост показују префикси *од-*, *раз-*, *ири-*, *ири-* (Грицкат 1966–1967: 202–203). Дакле, И. Грицкат се залаже за прихватање улоге чисте граматичке перфективизације, али не негира ни постојање значења префикса и сматра да видски парњаци настају управо онда када дође до поклапања семантике глагола и префикса. Она дозвољава и постојање више чистих перфективних парњака, што објашњава полисемијом имперфективног глагола, нпр. *иумиати* : *исиумиати*, *наиумиати*.

Дакле, о чистој перфективизацији говори се када префикс у нови глагол не уноси никакво ново значење, већ само ознаку свршености (нпр. *радиати* – *у-радиати* и сл.). Овај проблем још увек је недовољно истражен и отвара многа питања, нпр. зашто се у улози средства чисте перфективизације не би појављивао само један префикс или ограничени број префикса који су се десемантизовали и поседују једино чисто граматичко значење, затим под којим условима неки префикс уноси

⁴⁵ У словенском свету од овог правила одступања има у македонском и бугарском језику, који имају готово неограничену могућност прављења трећег члана (в. Грицкат 1966–1967: 189).

значење, а када неће имати значење⁴⁶. Због тога постојање чистовидских префикса у граматичком систему није прихваћено од свих истраживача. На пример, Маслов (1956), и Исаченко (1960) сматрају да чисто видских префикса нема⁴⁷, већ да префикси које неки научници сматрају чисто видским, заправо, изражавају резултативно значење (према Маслову – општерезултативно значење), тј. ти префикси се јављају у примерима различитих степена десемантизације глагола или целих група глагола. Они заступају позицију да су префикси пре свега творбене морфеме са сопственим значењем. И код максимално избледелог значења глаголски префикси „уносе или наглашавају значење ограничености“ и стога су маркер ограничености глагола, а не средство за перфективизацију (Маслов 1984: 17).

2.9.3. Ј. Маслов (1956: 177) изражава мишљење да је само у ретким случајевима смисао и сврха додавања префикса творба глагола свршеног вида, већ да префикс треба да дода у значење глагола нову лексичку нијансу. Према Маслову, функција глаголских префикса у свим словенским језицима јесте да дају глагол с новим значењем различитим од претходног или пак, у случајевима додавања префикса именичкој основи, творе глаголе од именица или придева итд. Маслов „перфективизујућу функцију“ глаголских префикса, тј. својство да основу несвршеног вида „претвори“ у свршени, сматра пратећом појавом, бочном линијом у коришћењу глаголског префикса и нужним „додатком“ њиховој основној творбеној функцији. Да је творбена функција префикса доминантнија, Маслов показује и чињеницом да се често префикси спајају с глаголима који се и без префикса јављају као глаголи свршеног вида и које, према томе, не „преводе у свршени вид“, нпр. у бугарском *издам, оидам, њредам, њридам, њродам, раздам* од глагола свршеног вида *дам* (Маслов 1956: 177). Префикси се могу додати и глаголским основама које у свом саставу већ имају префикс. Тако настају глаголи с два префикса, а понекад и с већим бројем префикса. Глаголи с два и више префикса, по Маслову (1956: 183), доказују

⁴⁶ Јанда (Janda 1986: 24) поставља питање како било која морфема, па и префикс, може у једном случају имати значење, а у другом не, јер не постоји префикс који би у свим случајевима имао само обележје перфективности, већ сви префикси који се сматрају празним уносе и лексичку промену у споју с неким глаголима. Овај став је разумљив будући да је ауторкин приступ когнитивнолингвистички, према коме је аспект значењска категорија и нема јединица без значења, те нема ни празних префикса (Janda 1986: 234).

⁴⁷ У савременој западној славистици овај став заступа Х. Филип – префикси, као деривацијске јединице, учествују у стварању нових лексичких јединица и не могу се сматрати празним.

да додавање префикса глаголу није само да би му се придало значење свршеног вида (у свим наведеним примерима значење свршеног вида већ постоји у творбеној основи), него се на тај начин уноси нова лексичка нијанса и образује нови глагол.

2.9.4. Кронгауз (1998: 66) прихвата решење које нуди М. Веј, а које се огледа у томе да значење чистовидског префикса не одсуствује, већ оно постоји и није равно нули – оно се само поклапа са значењем глагола и отуда нулти ефекат. Са овим мишљењем – да се значење префикса поклапа са значењем глагола у толикој мери да се чини као „празно“ – слажу се и Јанда (2012), Дики (2006: 12), Зализњак, Шмелов (Зализњак, Шмелов 2000: 81–82) и др. Концепција коју нуди И. Грицкат такође је блиска овом промишљању и она истиче да је важно када се жели перфективизовати неки глагол, да се тачно зна које се значење жели перфективизовати те да се за то одабере најсродније префиксно значење (Грицкат 1966–1967: 197), због чега у глагол неће ући ново лексичко значење. То значи да је за глаголске префиксе карактеристична корелација не са општим лексичким значењем глагола, већ са његовим појединачним компонентама његовог лексичког значења, што омогућује већу семантичку варијабилност префикса и одабир одговарајућег префикса за исказивање одређеног значења.

2.9.5. Улога префикса у перфективизацији глагола још увек је предмет неслагања међу проучаваоцима глаголског вида. Нису усаглашена ни мишљења о томе који префикси остварују чисто видску функцију, те на том пољу има места и потребе за даљим изучавањем⁴⁸. Ипак, оно што је сасвим сигурно јесте да други или трећи додати префикс никад нема за циљ искључиво превођење несвршеног глагола у свршени вид, што значи да се други или трећи додати префикс никад не јављају у чистовидској функцији, те се у даљем излагању нећемо више враћати овој теми.

2.10. Значење префикса

2.10.1. Када је реч о префиксима, незаобилазан је проблем семантике ових језичких јединица, тј. питање може ли се уопште говорити о значењу глаголских префикса. Проблем семантике префикса везан је са проблемом семантичког односа префикса и глаголске основе – дакле,

⁴⁸ Видским парњацима у српском језику изведеним помоћу префикса *за-*, *из-*, *на-*, *о-*, *по-*, *с-* и *у-* у докторској дисертацији и у неколико радова бавила се В. Ђорђевић (2018а; 2018б; 2019).

да ли се дати префикс додаје глаголу одређеног значења, зато што он, префикс, већ носи своју семантику, тј. сам формант с одређеном семантиком додаје се основи или префикс нема самостално значење, већ га реализује тек у речи, у споју са другим морфемама.

2.10.2. У српској лингвистици префикс је дуго времена посматран као предлог, дакле као посебна реч и приписивано му је граматичко значење, али и творбено значење и семантика предлога од ког потиче. И. Грицкат истиче да се префикси одређене семантике спајају са одређеним глаголима: „и при ’нечистој’ перфектизацији, при којој се значење основног глагола лексички мења, префикс ’води рачуна’ о потенцијалним лексичким оријентацијама у глаголу коме приступа, а и глагол, зависно од свог значења, привлачи себи било просторно било апстраховано значење префикса“ (Грицкат 1966–1967: 194). Д. Кликовац (2002) разликује лексичко и творбено значење морфеме на примеру префикса *раз-*. Она је приметила да овај префикс има разна лексичка значења која поседује „сам по себи, ван творбеног контекста“ и творбена која проистичу из његовог споја са основом. Анализирајући префиксалне глаголе кретања у српском и руском језику, Ј. Матијашевић каже да „оба елемента структуре имају одређену семантичку вредност“ (Матијашевић 2019: 212). Такође, Белић (2000б) и Клајн (2002) говоре о значењу префикса које он уноси у сложени глагол, на исти начин се значења префикса представљају и у *Нормативној граматици* (Пипер, Клајн, Драгићевић 2022), док Стевановић (1984) искључиво пише о значењима глагола.

2.10.3. У словенској науци о језику постоје процене према којима су префикси морфеме које се у језику јављају као готове и целовите јединице и имају везани карактер, јер постоје само у саставу речи и своје значење испољавају само у споју с другим морфемама творећи реч, нпр. у руском језику *вы-* у глаголу *вывезти (из дома)* има значење удаљавања, у глаголу *выписать (каждую букву)* има значење потпуног извршења радње, у речи *выиграть (матч)* значење стицања, добијања (Казак 2012: 5).

2.10.4. У когнитивистички усмереним истраживањима истиче се мишљење да су префикси „značenjski usustavljene jedinice“ (Šarić 2011: 14), односно да нису „neznačeće jedinice“ (Šarić 2011: 17). Постојање самосталног значења у глаголским префиксима доказују следећим факторима: 1. чињеница да префикс у споју са истом творбеном основом може реализовати различита значења, нпр. *подвести* ’довести до неког места’ и *подвести* ’извршити радњу са резултатом штетним за неко-

га'; 2. могућност да се од једне основе образују глаголи с различитим префиксима и различитом семантиком: *делать – подделать, выделать, переделать, заделать* итд.; 3. могућност казационалног образовања глагола с префиксом по одређеном, у језику већ постојећем моделу: префикс с одређеним значењем + творбена основа: *подойти, подбрести, подмаршировать*. Ово се односи и на могућност коришћења префикса у својству елемента текста⁴⁹ (в. Новиков 2012).

2.10.5. Наш став је да префикси поседују одређени значењски потенцијал који се активира приликом узајамног семантичког дејства са основом. С једне стране, префикси поседују просторно значење које наслеђују од предлога и које чувају и у савременом језику⁵⁰. Са друге стране, као резултат семантичког развоја префиксалне морфеме, појављују се сложеније семантичке нијансе које су настале из узајамне везе префикса и глаголских основа или по принципу метафоричког преноса, слично томе како се јављају пренесена значења у лексици⁵¹.

⁴⁹ Такав пример јавља се у стиховима које као илустрацију у неколико својих истраживања наводе Кронгауз (1998), Земска (1990) и др.: Перешагни, перескачи, / Перелети, *пере-* что хочешь.

⁵⁰ Табаченко (2011: 75) сматра да када се говори о почетном, првом, значењу, од кога су се развила каснија значења, не треба га називати просторним, већ генетско-прототипичним значењем. Та прототипична семантика префикса чува се у облику семантичких компоненти у многим префиксираним глаголима који немају просторну семантику. С друге стране, не чувају сва секундарна значења префикса то генетско-прототипично значење које је у вези с просторним. Многи префикси приликом развоја секундарних значења пролазе фазу одређене десемантизације и неутрализације семантике. Нека од својих значења префикси су добили на следећи начин: у почетку су прошли етапу десемантизације, неутрализације значења, а значење се почело оцењивати као резултативно. Затим се, механизмом семантичке „инфекције (заражавања)“, који се сматра основним механизмом у еволуцији префикса, префикс постепено пунио семантиком одређене лексичко-семантичке групе глагола којима се додавао. Ново значење додељивало се префиксу и он га је могао носити „самостално“, упоредо са својим просторним значењем и другим, која су из њега настала. Као резултат овог процеса формирају се нова значења префикса на основу резултативних (в. Табаченко 2011). Ипак, према Л. Табаченко, нису сви префикси пролазили етапу десемантизације, па је њихова семантичка еволуција у вези са трансформацијом генетско-прототипичног значења префикса под дејством семантике основе (нпр. префикс *над-*).

⁵¹ Према речима П. Дилпарића (2003: 64), префикси су најпре уносили лексичко значење, а тек су касније почели обележавати видско значење, када поред просторне ограничености радње, стичу и значење временске границе и развијају значење свршености радње у времену, тј. границе до којих се шири радња. Тако се појављује опште значење глаголских префикса – значење завршености радње, њене коначности, тј. значење које у савременом српском језику изражавају глаголи свршеног вида. Резултативност и ограниченост, с једне стране, утицали су на формирање категорије вида, а с друге стране су се могли преносити на осу времена и односити се на оцену ко-

Сматрамо да полипрефиксација представља јасан доказ за постојање лексичког значења код префикса, јер употребљен у одређеном акционалном значењу он уноси конкретизацију значења глагола која се јасно одваја од значења глагола.

2.11. Хомонимија и полисемија префиксâ

2.11.1. За разлику од осталих везаних морфема, префикси се могу пронаћи као одреднице у већини речника. Лексикографска пракса налаже да се значења лексеме обједињују у оквиру једног чланка на основу непосредне или посредне везе међу њима, а уколико те везе изостају, лексеме се наводе као хомоними. Ипак, код дефинисања префикса то није увек случај, па се у оквиру истог речничког чланка могу препознати значења која немају међусобних веза, те се на тај начин отвара комплексно питање хомонимије и полисемије префикса.

Ројзензон (Ройзензон 1974: 50) сматра да су префикси по правилу полисемантични, а понекад и хомонимични. Ту тврдњу образлаже чињеницом да је број префикса ограничен, док је потреба језика за изражавањем допунских значења константна. Он не објашњава у којим случајевима и који префикси могу бити посматрани као хомоними.

У својој монографији Д. Гортан-Премк (1997) дотиче се и питања хомонимије творбених форманата. Она издваја два мишљења и поступка у литератури – према једном мишљењу, свака посебна вредност афикса представља засебан афикс, док, према другом схватању, хомонимичност лексема лежи пре свега у хомонимичности основа, уз претпоставку да и афиксне морфеме могу бити полисемантичне и хомонимичне, као и сви самостални и несамостални елементи лексичког система (в. Гортан-Премк 1997: 154).

Д. Гортан-Премк (1997: 154–155) критеријуме за идентификацију афиксних морфема, односно творбених форманата, па и префикса, види, с једне стране, у семантичко-категијалној вредности која им је у основи и, с друге стране, у типу референције добијеном у лексеми у чијој творби учествују: „Нпр. у глаголима *дошрчаџи*, *дошераџи*, или у прилозима, придевима и именицама типа *довде*, *дојучерашњи*, *доврашак* или у предлозима *доврх*, *досред* префикс упућује на одређени про-

личине радње и формирање модификационих творбених типова. Такав развој значења префикса условно је постојање „два система релација: старији, дистинкције по степеноу трајања, Aktionsart, и млађи, дистинкције по свршености и несвршености, Aspekt“ (Дилпарић 2003: 64).

сторни или временски однос и у комбинацији са творбеном основом свих ових речи ствара двореференцијалну лексему (*дои́рчајџи*: гранични просторни однос + глаголски процес; *дојучерашњи*: гранични временски однос + временска одредба). У глаголима *добрајџи*, *довршијџи*, *догорејџи*, *досолијџи* префикс *до-* могао би се другачије тумачити, могло би се ту радити о хомонимском префиксу *до-* ако бисмо схватили да он у њима само модификује радњу, само упућује на довршавање преосталог дела процеса или извршавање процеса, и тако твори једнореферентну лексему“ (Гортан-Премк 1997: 155). Међутим, ауторка и у овим глаголима види „једну од вредности полисемантичког префикса *до-*: семантичка компонента просторног и временског ограничавања могла се асоцијативно развити у компоненту – завршавања, извршавања као крајње ограничавање процеса, што опет даје двореференцијалну лексему“ (Гортан-Премк 1997: 155).

Овакво схватање полисемије и хомонимије, какво излаже Д. Гортан-Премк, већим делом се, сасвим очекивано и природно, поклапа са праксом израде РСАНУ, на чијој изради ова ауторка учествује више од пола века и из чега је произашла њена лексиколошка синтеза, где се, уз извесне изузетке, хомонимијски однос успоставља само „када се посматрани семантички садржаји не могу довести у семантичку кохезију, без обзира на то да ли се ради о речима исте етимологије или не“ (Гортан-Премк 1997: 155). Такође, ауторка наводи да се у РСАНУ „Префикси [...] обрађују као несамосталне полисемантичне јединице“ (Гортан-Премк 1997: 155–156). Анализирајући обраду префикса у речницима савременог српског језика А. Марковић (2017: 101) примећује да се „семантика самог префикса у речницима заправо и не представља, већ семантика твореница у којим се одређени префикс јавља“, али да дефиниције нису увек формулисане у складу са том чињеницом, већ су формулисане као да се дефинише сам префикс.

Р. Драгићевић (2007: 327) проблем хомонимије афикса карактерише као врло сложен и сматра да, ако прихватимо да постоји афиксна хомонимија, онда морамо јасно разграничити критеријуме за разликовање хомонимије од „не-хомонимије“. Као тешкоће у вези с тим издваја следеће чињенице: суфиксна и префиксна значења прилично су разужена, али међусобно повезива, па је тешко строго раздвојити она која су хомонимична у односу на остале. Осим тога, како назвати однос између нехомонимичних значења једног афикса? Да ли је то полисемија? Ако је полисемија, којим се механизмима она остварује? Драгићевић (2007: 327) сматра да је за проучавање афиксних значења

врло подесна теорија прототипа јер постоје прототипична значења и она која су мање прототипична. Она која су најудаљенија од прототипичних имају најмање везе са централним значењем⁵². Тешко их је, међутим, по речима ове ауторке, сврстати у она која су у хомонимском и на она која су у нехомонимском односу.

2.11.2. Када је реч о хомонимији префикса, треба напоменути да се префикс *у-*, са етимолошког становишта, може посматрати као хомонимичан с обзиром на његово двојако порекло – од предлога *у-* и предлога *въ-*. Ту разлику представља Лескин (1914: 479, према Клајн 2002: 283) и наводи их као посебне префиксе, као и Грицкат (1966–1967: 216). Ипак, данас нема реалне потребе за тим јер се аблативно значење свело на мали број глагола, пошто су такви глаголи или ишчезли или се више не осећају као аблативни (Клајн 2002: 284). У семантичким описима префикса које су представили Белић (2000б) и Клајн (2002), глаголски префикси приказани су као полисемантични елементи, код којих је просторно значење готово увек наведено као примарно, док Стевановић (1984) представља значења префиксираних глагола.

2.11.3. Можемо закључити да међу префиксима у савременом српском језику нема хомонимије, већ да их карактерише одређена моногзначност, семантичка варијантност, која се очитује у обављању више од једне семантичке функције, нпр. префикс *ѿо-* поседује значење дистрибутивности, делимитативности и сл. Будући да се у оквирима унутрашњег контекста префикс остварује само у једном од значења која су му приписана, може се говорити о сличности са полисемантичним речима.

2.12. Полипрефиксирани глаголи као предмет истраживања

2.12.1. Проучавање глагола са више префикса у словенским језицима

2.12.1.1. Глаголској полипрефиксацији и ППГ није посвећена већа пажња у србистици, док је у славистици ова тема чешће обрађивана⁵³. Почетак интересовања за ППГ у словенским језицима везује се за истраживачки рад Ројзензона⁵⁴ (Ројзензон 1966; 1974), чија монографија

⁵² На овај начин је Д. Кликовац (2002; 2012) анализирао значење префикса *раз-* и *уз-*.

⁵³ У овом поглављу сажето ћемо представити радове који се баве овом проблематиком, док ћемо се њиховим закључцима бавити на одговарајућим местима у току рада.

⁵⁴ Ројзензон (Ројзензон 1966) наводи да пре њега ППГ нису шире изучавани и спомиње мали број чланака који се баве овом темом: Чижик-Полејко–Титовска 1957; Дибина 1961; Королкова 1963.

Многoprиcтaвoчнyє глaгoлy в рyccкoм и дрyгих cлaвянcких языкaх (Рoйзeнзoн 1974) пpeдcтaвљa yвoд y дaљa пpoчyвaњa пpoблeмaтикe глaгoлa cа вишe пpeфикcа. Aвтop ce нajпpe бaви дeривaцијoм ППГ, oбpaћa пaжњy нa кoмбинaтopикy пpeфикcа и, y oквирy тoгa, нa пoјaвe рeдyпликaцијe пpeфикcа и пpeфикcални oбpт („oбpaтимocть пpeфикcoв“ Рoйзeнзoн 1974: 78). Знaчaјaн дoпpинoc пpeдcтaвљa и рaзмaтpaњe фaктopa кoји yтичy нa пoјaвy пoлипpeфикcaцијe, тe извeдeни зaкљyчци дa фoнoлoшки фaктopи мoгy бити пpecyдни y твopби ППГ, дa y oснoви ППГ пpeoвлaђyјy глaгoли cа мaњe cлoгoвa, зaпaжaњe дa пoлипpeфикcaцијa мoжe зaвиcити oд ceмaнтичких фaктopa, нпp. oд знaчeњa oснoвнoг глaгoлa и oд пpвoг пpeфикcа дoдaтoг глaгoлy итд. Квaлитeт oвe мoнoгpaфијe чини тo штo ce oсим пoдaтaкa o ППГ y рyccкoм јeзикy, изнoce и пoдaци из гoтoвo свих cлoвeнcких јeзикa и пoрeди cавpeмeнo cтaњe и бpoј ППГ y cлoвeнcким јeзичимa y oднocy нa cтaњe из рaнијих eпoхa, кaо и cтaњe y књижeвнoм јeзикy y oднocy нa нaрoдни. Уз тo, aвтop јe aнaлизирao и yпoтpeбy ППГ y пpoзним тeкcтoвимa yмeтничкe литeрaтyрe. Њeгoви зaкљyчци вaжнa cy oснoвa зa иcтpaживaњe oвoг фeнoмeнa кoји ce мoжe пpoчyвaти кaкo y oквиримa јeднoг јeзикa тaкo и y yпoрeднoј aнaлизини вишe cлoвeнcких јeзикa⁵⁵.

Лyдвиг (Ludwig 1995) y cвoјoј дicepтaцији кoнтpaстивнo пpoчyвaвa ППГ y рyccкoм, пoљcкoм и чeшкoм јeзикy. Кoмбинyјyћи вишe тeopијa, ycпocтaвљa хијeрaрхијy пpeфикcа y ППГ y cтaндapднoм рyccкoм јeзикy, a зaтим пpoвepaвa мoгyћнocт yпoтpeбe тoг мoдeлa y пoљcкoм, кaо зaпaднocлoвeнcкoм јeзикy, и y yкpaјинcкoм јeзикy, кaо пpeдcтaвникy иcтoчнocлoвeнcких јeзикa, aли пoд јaким пoљcким yтицaјeм. Пoceбнo пocмaтpa пoлипpeфикcaцијy y кoлoквизaлнoм рyccкoм. Циљ њeгoвoг иcтpaживaњa јe дa oдpeди кoји јe пpиcтyп пoгoдaн зa пpoчyвaњe пpeфикcaцијe и пoлипpeфикcaцијe, дa yтвepди хијeрaрхијy пpeфикcа y глaгoлcкoј пoлипpeфикcaцији, дa ли и кoликo пpви пpeфикc yтичe нa тo кoји ћe ce пpeфикc дoдaти кaо дрyги и кoјe ћe знaчeњe нocити. Зa нacтaвaк cвoг иcтpaживaњa, oн пpeдлaжe дa ce пpoвepи дa ли мoдeл ycтaнoвљeн зa рyccки јeзик мoжe дa ce пpимeни и нa дрyгe cлoвeнcкe јeзикe, a y идeaлнoм cлyчaјy чaк и нa нecлoвeнcкe јeзикe (нeмaчки,

⁵⁵ Лyдвиг (Ludwig 1995: 3) cмaтpa дa Рoјзeнзoнoв рaд пpeдcтaвљa дoбap yвoд y фeнoмeн пoлипpeфикcaцијe, aли дa имa јoш дocтa пocлa дa ce oвa тeмa yпoтпyни, пpвeнcтвeнo y кoмпaрaтивнoј aнaлизини фaктopa кpoз вишe cлoвeнcких јeзикa. Oн зaмeрa Рoјзeнзoнy штo нaвoди мнoгe чињeницe кљyчнe зa пoлипpeфикcaцијy, aли их нe рaзpaђyјe y вeћoј мepи, нe oбјaшњaвa јeдaн фaктop кpoз cвe cлoвeнcкe јeзикe кaкo би пoтврдиo дa ли oн мoжe бити yнивepзaлнo рeшeњe. Зaмeрa мy и штo нe oдвaјa cтaндapдни јeзик oд кoлoквизaлнoг и штo cвoјe зaкљyчкe нијe oбликoвao кpoз нeкy тeopијy.

мађарски, латински), код којих је глаголска префиксација битан део творбе речи (више о Лудвиговом приступу в. т. 2.8).

Истраживање А. Атанасове (2011) на материјалу бугарског језика у фокусу има различите проблеме творбе и семантике ППГ и утицаја полипрефиксације на глаголски вид и акционалност. Ауторка истиче два начина творбе ових глагола – постепеним додавањем другог, трећег итд. префикса и истовременим додавањем два префикса, тј. префиксног комплекса, те посебно анализира глаголе према наведеним начинима творбе.

2.12.1.2. Поред наведених монографских описа, полипрефиксација се јавља и као тема у научним радовима.

Л. Ројзензон (Ройзензон 1966), на грађи из четвортотомног руског речника, дао је кратак опис руских глагола са два префикса, испитивао је који се префикси одликују високом продуктивношћу, а који нижом и представио семантичке карактеристике другог префикса у односу на први. Осврнуо се и на комбинаторику префикса.

Бељаков и Гиро-Вебер (Beliakov, Guiraud-Weber 1997) најпре одређују шта треба сматрати двопрефиксираним глаголом, деле префиксе према продуктивности и износе неке опште закључке, нпр. да други префикси не означавају просторне односе, не мењају суштину глагола, већ је њихов утицај на значење глагола ограничен, те да њихова употреба сигнализира да се говор налази ван граница књижевног језика.

В. Бељаков (Бељаков 2001) прилази овој теми још једном и испитује факторе који помажу или онемогућавају процес творбе глагола са два префикса. Издваја три групе ограничавајућих фактора: лексичко-системске, формално-граматичке и семантичке.

М. Гиро-Вебер (2015) обраћа пажњу на инвентар префикса који се могу појавити као други, а такође и на њихову семантику и тип везе с глаголском основом.

Полипрефиксација у старословенском језику и контрастирање историјског и савременог стања представљени су у раду Ј. Фиљ (Фиљ 2011). Ауторка износи закључак да су, за разлику од савременог језика, у којем су међу ППГ најбројнији глаголи физичког дејства и глаголи који лако подлежу квантитативној и темпоралној модификацији, у старословенском били најзаступљенији глаголи који се односе на интелектуалне и психичке процесе (*вѣсприимати*, *поразумѣти*, *прѣдъполагати* и сл.). Такође, у старословенском се осећа јак утицај старогрчког језика,

па се у вишеструкој префиксацији јављају и префикси са просторним значењем који у савременом руском језику не постоје.

Ј. Серишева (Серышева 2012), психолингвистичким истраживањем путем анкете спроведене на изворним говорницима руског језика, потврдила је висок степен информисаности руских говорника о кумулативном значењу префикса *на-* као другог у глаголском префиксалу⁵⁶. Сличан експеримент, само са циљем да се испитају префикси са функцијом умањења (*при-*, *под-* и *по-*), изведен је у раду Серишева, Филь (Серышева, Филь 2012), у којем је утврђено да степен препознавања деминутивног значења варира у зависности од префикса. Још једно истраживање истих ауторки (Серышева, Филь 2014) показало је да говорници префиксе *пере-* и *недо-* препознају као специјализоване за изражавање степена остварености глаголске радње, те тако *пере-* упућује на понављање и потпуну извршеност, а *недо-* на непотпуност радње. Користећи се резултатима психолингвистичког експеримента Серишева (Серышева 2014) утврђује да су глаголски префикси *до-*, *при-*, *недо-*, *пере-*, *под-*, *на-* итд. продуктивни као други додати префикси и учествују у творбеним процесима у руском језику.

А. Желе (2007), проучавајући префиксално-предлошке односе у творбеној структури глагола на примеру словеначког језика, дотиче се и префикса „састављених од двеју морфема или од више морфема“. Она наводи да код оваквих префикса тежиште префиксалног значења носи крајње лева префиксална морфема, која може имати пре свега видско, односно (и) фазно значење, нпр. *sprevreči* : *prevreči* итд. Крајња лева префиксална морфема у саставу двочланих и вишечланих префикса значењски доминира обично због делимичног значењског подударана с морфемом која следи и зато је у употреби (постепено) укида, нпр. *prepogibati* > *pregibati*, *razpodeliti* > *razdeliti*, и обратно, нпр. *pridodajati* > *dodajati*, *zaukazati* > *ukazati*, а код неких глагола још се чува равноправан семантичко-творбени однос, нпр. *razpodeliti* : *razdeliti* : *podeliti* и сл.

Н. Иванова (2016) анализирала је полипрефиксирани корелате у руском и бугарском разговорном језику и језику књижевности са циљем да покаже како говорници употребом ових глагола постижу семантичку нијансираност, али и одређени прагматички ефекат и експресивност. Она истиче чињеницу да неки форманти функционишу као недељиве структуре, и то *изпо-* и *изпона-* у бугарском и *пона-*, *распо-* и *распона-* у руском

⁵⁶ Серишева (Серышева 2013) у свом докторату, такође путем психолингвистичких експеримената, испитује карактер и степен препознавања другог префикса у ПППГ као формалног и семантичког дела глагола са више префикса.

језику. То су случајеви у којима не постоје глаголи са појединачним префиксом додатим на основу, већ само са оба префикса, нпр. у бугарском не постоје глаголи **изчуња*, **почуња*, већ само *изпочуња*. Ауторка сматра да је полипрефиксација пре свега одлика колоквијалног језика, али да се језик медија све више приближава колоквијалном језику, те се ови глаголи све чешће користе како у Бугарској, тако и у Русији.

У новије време заступљен је приступ овој тематици који се удаљава од стриктно семантичких анализа и уместо истраживања значења префикса, окреће се функционалним ефектима које префикс има на глагол. Значење префикса постаје ирелевантно, а кључну улогу има мера у којој префикс мења значење глагола и који су додатни процеси који то прате – имперфективизација, утицај на аргументску структуру глагола и сл. Оваква истраживања срећемо нпр. код групе истраживача окупљених у Норвешкој (Svenonius, Istratkova итд.), а посебно ћемо истаћи и у раду користити закључке до којих је дошао Татевосов. Он је више својих радова посветио проучавању полипрефиксације, у којима заправо прелази границе семантике и истражује формалне законе глаголске деривације (в. Tatevosov 2008; Татевосов 2009; 2013а; 2013б).⁵⁷

2.12.1.3. У овој књизи теоријску потпору и ослонац чинили су закључци до којих је дошао Ројзензон (Ройзензон 1966; 1974), јер је он поставио темеље у проучавању ППГ у славистици. Значајан путоказ у том смислу представљају и радови М. Гиро-Вебер и В. Бељакова, а често смо своје податке упоређивали са подацима које је за бугарски језик представила А. Атанасова (2011). Бавећи се аспекатском проблематиком и утицајем друге префиксације на вид глагола, полазиште чини подела префикса коју предлаже Татевосов (2009; 2013а), а коју смо прилагодили српском језику⁵⁸.

2.12.2. Проучавање полипрефиксираних глагола у српском језику

2.12.2.1. Глаголска префиксација има централну улогу у творби глагола и у видском систему. Овом питању посвећен је већи број радова у српском језику, који се њиме баве како са семантичке, тако и са граматичке тачке. Глаголска полипрефиксација и ППГ спомињу се у скоро

⁵⁷ Предикатско-аргументска структура пољских и бугарских ППГ предмет је у раду Мазуркевич-Сулковска (2018).

⁵⁸ Поређење са другим језицима могуће је само на неким нивоима, што се тиче семантике. И. Грицкат (1957–1958: 127) приметила је да „приликом префиксације истог глагола у истом положају у другом језику, напр. у руском, ипак се не добива увек идентична семантика. У дубинама језичког живота постоје непреводива таласања“.

свим граматикама српског језика, али су ретко били предмет посебних истраживања и још увек су недовољно истражени, те је Клајн (2002: 286) тим поводом приметио да је „необично што се паровима префикса још понајвише бавио Белић [...] док су их каснији испитивачи занемарили“. Иако је прошло доста времена од исказивања ових ставова, ситуација се није битније променила.

Постојање глагола са два префикса забележено је код Маретића и он наводи да има доста „glagolskijeh složenica, koje imaju na početku po dva prijedloga. Takvim složenicama jedan i drugi prijedlog daje svoje značenje“ (Maretić 1899: 389). У већини каснијих граматика и приручника о творби речи бележи се постојање двопрефиксираних глагола (Белић 2000б; Стевановић 1984; Николић 1972; Клајн 2002), али су им већу пажњу поклонили само Белић и Клајн. Сви наведени граматичари говорећи о глаголима са два префикса запажају утицај другог префикса на промену вида већ префиксираног несвршеног глагола, јер се на тај начин од несвршеног поново може добити свршени глагол, али истичу и његов утицај на семантику. Оно у чему се, такође, сви слажу јесте да глаголи са више префикса настају додавањем префикса на већ префиксиран глагол и да се префикс управља према значењу глагола, а не према првом додатом префиксу, те да сваки префикс уноси своје посебно значење.

Осим у граматикама, ППГ су анализирани с различитих аспеката и у радовима домаћих лингвиста.

М. Кантор (Kantor 1978) испитује утицај полипрефиксације на аспект и лексичку категорију глаголског лика (акционсарт), посебно код глагола образованих по моделу *īo+īрефикс(+īрефикс)* и *из+īрефикс(+īрефикс)*. Он наводи да су, уз занемарљив број изузетака, сви глаголи овако настали перфективни и испитује зашто им недостаје имперфективни парњак. Тако он доводи у питање тезу И. Грицкат да не постоји универзално средство за перфектизацију. Кантор у раду поставља питања: откуд два перфективна глагола са истим значењем *īоиздигнуīи/дићи* и *īоиздизаīи*, како глагол *из+до+лазиīи* може да означава дистрибутивност, шта уноси ту семантичку компоненту, зашто су глаголи настали по моделу *īо+из+īрефикс* увек дистрибутивни. Он не даје одговоре на ова питања али сматра да треба почети синтаксички проучавати вид, нарочито свршени, и ту наћи одговоре.

А. Терзић (1997) бави се „префиксалном групом“ *пона-* у руском и српском језику, која је, по његовом мишљењу, стилски ограничена на разговорни језик, те да код неких руских глагола „префиксална

компонента *пона-* је сложени префикс, који се као целовит додаје префиксалним прелазним глаголима несвршеног вида са суфиксалним проширењем“ (Терзић 1997: 314), али да у српском језику нема таквих случајева⁵⁹.

Према семантичкој учесталости глагола у којима се префикси јављају у „форми редупликације и трипликације“, Б. Тошовић (Тошович 2010) распоређује 536 глагола са два или три префикса у следеће категорије: дистрибутивност, елиминисање, трансформација, простор, интензивност, додавање, наднормативност, деминутивност, инхоативност, сатуративност, кумулативност, аугментативност, ретроспекција, контакт, дисконтинуитет, интеракција, проспекција, раздвајање, финитивност, компензација, блокада, денормативност, итеративност, поређење, одустајање, мајоративност, плеоназам, трансмисија, успутна реализација.

Р. Драгићевић (2013) анализира двопрефиксалне глаголе у српском језику, с освртом на стање у неким другим словенским језицима. Посебна пажња посвећена је глаголима које ауторка назива „нелогичним“, а то су они који имају префиксе у неком смислу супротстављеног значења или они који имају два иста префикса. Важан закључак овог рада јесте да префикси најчешће не ступају у директан однос, већ први префикс модификује значење већ префиксираног глагола, дакле, односи се према глаголу, а не према префиксу, као и да глагол утиче на то да префикси нису увек употребљени у својим основним, типичним значењима. Анализом је показано да, иако речничке дефиниције неких двопрефиксалних глагола указују на то да се они могу свести на једнопрефиксални облик, ниједан од два префикса није редундантан, чак ни у случајевима када глагол има два иста префикса (а то се у српском језику дешава само у случају префикса *йо-*).

Префикс *из-* и чињеница да се он може јавити и као лексички и као суперлексички представљени су у раду Н. Милићевић (Milićević 2004), док Б. Арсенијевић (Arsenijević 2007) анализира спољашње и унутрашње словенске глаголске префиксе, посматрајући их као обележја изражавања иницијалних и резултативних поддогађаја у теличним ситуацијама. Семантика глагола са редупликацијом префикса *йо-* представљена је у раду Стојановић (2015). Утицај полипрефиксације на синтаксичко окружење глагола представљен је у Стојановић (2019).

⁵⁹ Семантичком анализом ових глагола бави се и Д. Станић (2015), која издваја четири семантичке групе глагола са двоструким префиксом *пона-*.

Творба полипрефиксацијом је испитивана и на дијалекатској грађи. Творбено-семантички аспект двопрефиксалних глагола са другим додатим префиксом *йо-* у призренско-тимочким говорима српског језика и у бугарском језику контрастиран је у Жугић (2015). У раду Стојановић (2016а) на основу анализе ППГ забележених у речницима тимочких говора, говора који су најудаљенији од књижевног језика, закључак је да се ни семантика ни функција другог префикса не разликује између дијалекта и књижевног језика, те да и у овим говорима полипрефиксација има периферни статус који се огледа у ограниченом броју примера у речницима. С друге стране, М. Бјелетић (2013) разматра два дијалекатска речника – I. Tomines, *Črnovrški dialekt. Kratka monografija in slovar*, Ljubljana, 1964 и J. K. Копривица *Речник говора Бањана, Грахова и Ојујиних Рудина*, Подгорица, 2006, која исцрпно нотирају (поли)префигиране облике, и тврди да они потпуније одражавају творбени потенцијал језика од стандардних речника. Копривица у уводу истиче да је у речник унео близу 600 глагола са дво-струком, па и троструком префиксацијом, и то само оних у којима после првог префикса *йо-* следи префикс *из-*, а затим префикс *йре-* и додаје да је осим тих 600 могао написати још толико (Копривица, према Бјелетић 2013)⁶⁰.

М. Ковачевић (2010) приступа овој проблематици из друге перспективе и проучава творбено-семантичке услове у којима префикс може бити плеонастичан. На корпусу који чини пет врста речи (глаголи, именице, придеви, прилози и модалне речце) истражује у којим врстама речи префикс може имати плеонастичку улогу, која је улога мотивационе основе за остварење плеонастичности префикса, које су могућности плеонастичког статуса првог и наредних префикса у полипрефиксалним твореницама и који семантички опсег префиксираних лексема може бити захваћен плеоназмом.

У неким лингвистичким радовима посвећеним другим темама аутори су се дотакли и ППГ.

М. Пешикан (1975) анализира да ли су случајеви типа *заносијџи* свр. вид и *заносијџи* несвр. вид, хомоними или двовидски глаголи, и у том смислу спомиње и глаголе са два префикса⁶¹. Говорећи о глаголским деминутивима с префиксом *йо-* у призренско-тимочким говорима Р. Жугић (2007а) спомиње и могућност додавања префикса *йо-* на

⁶⁰ М. Бјелетић (2013: 87) наводи податак да се у речнику Бањана полипрефигирано облици, само они са префиксом *йо-* у иницијалној позицији, налазе на странама 140–168 (речник има укупно 194 стране), што чини једну седмину речника.

⁶¹ Више речи о овој појави биће у поглављу о глаголском виду.

већ префиксирани глагол са значењем потпуно извршене радње, нпр. *очисти́и* – *йоочисти́и*, где *йо-* уноси у тај глагол извесне промене у семантици и указује да је радња доведена до извесног степена, али да није спроведена до краја, или до оног степена квалитета који у потпуности задовољава и који се може сматрати завршеним. Вишеструку префиксацију у српском и украјинском спомиње и Д. Василијевић (Василиевич 2012) и сматра да вишеструка префиксација код глагола функционише тако што последњи додати префикс или појачава значење већ постојећег префиксалног глагола или се значење формира тако што сваки од префикса уноси неку компоненту.

Понављање морфолошких структуралних елемената у енглеском и српском као у два типолошки различита језика пореди се у раду Јовановић (Јовановић 2006). Иако грађу чине и друге врсте речи, већи део рада односи се на глаголске лексеме и закључак је да је у српском језику оваква врста деривације изразитија и по броју ангажованих морфема и по чињеници да чак и до четири префикса могу претходити основи.

2.12.2.2. Из овог прегледа истраживања ППГ на материјалу српског језика закључујемо да су најбројнија она која се баве контрастивним испитивањима, међусобним односом префикса, као и префикса и основе, док су нешто мање заступљени они који се баве семантичком страном ових глагола, те утицајем другог додатог префикса на вид глагола, док потпуно недостају истраживања која би се бавила факторима који утичу на спојивост префикса и њиховим могућим комбинацијама.

2.13. Одређење полипрефиксираних глагола

2.13.1. ППГ чине отворен лексички систем – отворен значи да нема одређен број јединица, већ је подложен сталном богаћењу и промени, а систем значи да се могу прецизно одредити особине на основу којих ће се тачно знати који глаголи спадају у категорију ППГ.⁶² Т. Маретић

⁶² Полипрефиксација је позната појава која није само карактеристика словенских језика, већ се среће и у грчком, неким келтским, германским, романским, иберијско-кавказким, афричким и северноамеричким језицима. Место полипрефиксације у систему творбе, функција и број других префикса и механизам њиховог додавања глаголу, разликује се чак и у оквирима блиских језика (Филъ 2011).

Што се тиче времена кад су се појавили ови глаголи, Ројзензон (Ројзензон 1966: 88) наводи да се ППГ налазе још у најстаријим споменицима руске писмености из XI века. У периоду од XI до XVI века забележен је мали број, док споменици из XVI и XVII века сведоче о оживљавању процеса творбе ових глагола. У српском језику не постоји истраживање о употреби ППГ у ранијим фазама развоја језика.

ППГ одређује као глаголске сложенице „које имају на почетку по два приједлога, а настале су тако, што су сложене с другим приједлогом (на пр. помоћи) добиле на почетку први приједлог (на пр. припомоћи)“ (Maretić 1931: 357). Клајн (2002: 286–287) мало више пажње посвећује овим глаголима и, према њиховој творби и значењу, препознаје два типа ових глагола. Први тип чине глаголи код којих је префикс додат већ префиксираним глаголу, творбена граница пролази између два префикса, нпр. *исїодвѣлчїи*, и они се „у суштини не разликују од једнопрефиксалних“ (Клајн 2002: 286). Према Клајну (2002: 287), „прави двопрефиксални глаголи су они у којима се оба префикса равноправно комбинују са основом, дајући значење које ни један ни други сам за себе не би могли имати“, нпр. *исїосїавїи*, *одусїаїи* итд.

2.13.2. У свом првом раду о овој категорији глагола Ројзензон (Ројзензон 1966: 87) ППГ одређује као оне у којима се префиксалне морфеме јасно уочавају са становишта савремене творбе, али не узима у обзир глаголе с везаном основом, као ни глаголе који садрже „сложене префиксе“ *обез-* и *недо-*. У монографији полипрефиксацију карактерише као „процес образовања вишепрефиксираних глагола од једнопрефиксираних путем додавања другог, трећег итд. префикса“ (Ројзензон 1974: 2). Даље током анализе аутор прави дистинкцију између монопрефиксираних, двопрефиксираних и ППГ, што значи да одваја глаголе са два префикса од полипрефиксираних који садрже више од два префикса.

Лудвиг (Ludwig 1995) наводи да је полипрефиксиран глагол онај глагол који садржи *најмање* два префикса. Он уводи и извесна ограничења и критеријуме који морају бити испуњени да би се глагол сврстао у групу полипрефиксираних. Најпре, сва три глагола – основни, монопрефиксирани и полипрефиксирани – морају постојати независно, тако је руски глагол *понастроитъ* прави ППГ, јер сва три глагола постоје у самосталној употреби: *строитъ*, *настроитъ* и *понастроитъ*. Исто важи и за глаголе са три префикса у морфемској структури. Друго ограничење које уводи јесте да значење глагола на сваком нивоу мора да се надовезује на значење глагола претходног нивоа. У неким случајевима глаголи нижег нивоа могу да постоје, али немају очекивано значење. Такав је случај са глаголом *произвестъ* 'направити', где основни глагол *вестъ* значи 'водити', а глагол са једним префиксом *известъ* 'искористити, утрошити'. Дакле, овде постоји другачији процес префиксације од оног који се подразумева под уобичајеним процесом додавања префикса код глагола овог типа. Он сматра да се код глагола

типа *йпроизвесѣи* на првом нивоу префиксације појављује комбинација префикса и да се сегмент од два префикса додаје основном глаголу. Овај процес је у супротности са додавањем префикса код глагола типа *по-настроитъ*, код којих се префикси додају појединачно и сукцесивно, један за другим. Иако у структури глагола *произвестъ* запажамо два префикса, он не представља вишеструку префиксацију, јер префикси нису додавани један за другим на посебним нивоима префиксације, већ су додати на истом нивоу.

Бељаков и Гиро-Вебер (Beliakov, Guiraud-Weber 1997: 165–166), такође, постављају критеријуме о томе шта се може сматрати ППГ. Они полазе од творбеног и семантичког момента, будући да је префикс морфема која има своју форму и значење и представља минималну јединицу лингвистичке анализе. У случају када је временом дошло до сливања различитих елемената речи и када се први префикс више не види на синхронијском нивоу као творбена морфема, не може се говорити ни о постојању другог префикса. Аутори наводе примере руских глагола *высказать* или *выстирать*, код којих се историјски посматрано *с-* јавља као први префикс, па би се *вы-* морало посматрати као други префикс, што у дијахронији и јесте случај, али у савременом језику није. И ови аутори се слажу да се као двопрефиксирани не могу посматрати ни глаголи који су синхронијски нерашчлањиви: *происходитъ* 'дешавати се', *производитъ* 'вршити, изводити', *произноситъ* 'изговарати, говорити', те да треба разликовати глаголе код којих је први префикс „жив“ и не изазива сумњу на синхронијском плану (*на-за-готовитъ*, *по-вы-летатъ*, *при-за-вянутъ* итд.), од глагола где се граница између првог префикса и корена давно изгубила и где, заправо, имамо немотивисани сложени корен. Исто тако треба препознати речи где префикс не испуњава семантичко-граматичку, већ чисто деривациону функцију (глаголи образовани од именица, придева итд. *при-озадочитъ*, *при-осанитъся*, *разочароватъ*), како у скуп других префикса не би улазили и елементи који у савременом језику више нису продуктивни, што криви реалну слику комбинаторике глаголских префикса.

2.13.3. Идући за претходно изнетим мишљењима, префикс ћемо посматрати као морфему, тј. као најмању јединицу која има своју форму и значење и у структури ППГ уочавамо први и други (или трећи итд.) префикс. Први префикс је онај који се први додаје глаголу и тако настаје префиксирани глагол. Други⁶³ (или трећи) префикс је онај који се додаје већ префиксираним глаголу. На тај начин настају ППГ, а

⁶³ Овај префикс још називамо и *йрви йрефикс у линеарном реду йрефикса*.

тај процес називамо полипрефиксацијом. Дакле, под ППГ подразумевамо онај глагол у чијој се структури са синхронијског становишта⁶⁴ могу уочити најмање два префикса која су додата постепено један за другим. То значи да су двопрефиксирани глаголи (у даљем тексту: ДПГ) они код којих се може уочити низ од три глагола (основни, монопрефиксирани и полипрефиксирани) који постоје у савременом језику и могу се довести у семантичку везу. Супротно ономе што налажу Бељаков и Гиро-Вебер, ми ћемо као полипрефиксирани посматрати и глаголе изведене од везане основе (*донасуџи*)⁶⁵, као и глаголе мотивисане именским речима (*разочарџи*) јер сматрамо да се и у њиховој творби јасно могу уочити два нивоа префиксације. У обзир ћемо узети глаголе изведене од глаголске лексеме *ићи* (*донаћи*), као и његовог несвршеног парњака *лазиџи*⁶⁶ (*издолазиџи*).

Грађа за ово истраживање, осим глагола добијених сукцесивним додавањем два префикса (нпр. *дојогледаџи*, *изначакиџи* и сл.), обухвата и глаголе који припадају другом начину творбе – суфиксацији, тј. код којих је последњи додати формант суфикс (нпр. *заојкољаваџи*, *исџребаџиваџи* и сл.). Оба типа глагола карактерише близак формални и семантички однос с обзиром на то да су несвршени глаголи изведени од свршеног који има два префикса, те их у анализи нећемо одвајати од правих ППГ. Суфикс у овим глаголима најчешће има само граматичку функцију, а будући да се може уочити одређена правилност у редоследу додавања форманата, врло је важно да и несвршени глаголи буду обухваћени описом ове категорије.

2.13.4. Глаголи типа *одусџаџи* неће спадати у корпус, јер не пролазе два нивоа префиксације. Префикси се не додају појединачно и сукцесивно већ се основном глаголу *сџаџи* додаје компонента која се већ састоји од два префикса, комбинација (или комплекс префик-

⁶⁴ С тим у вези треба напоменути да глаголи типа *наковрнуџи*, *заковрнуџи* неће бити узимани у обзир, иако садрже творбене елементе који су по својој суштини префикси, али се као такви не препознају у структури речи. Они чине специфичну творбenu категорију непознату науци о синхроној творби речи, те са аспекта синхроне творбе – лексеме које их садрже имају непрозирну, нерашчлањиву структуру, а до издвајања ових префикса долази се искључиво на дијахроно-компаративном плану (в. Бјелетић 2006: 11).

⁶⁵ Овде укључујемо и глаголе типа **иџегнуџи* (*џоџриџегнуџи*, *џоџџегнуџи*) итд., који се у савременом језику не јављају без префикса, чија је улога у очувању или губљењу неких старих глагола, а о чему је писала Р. Драгићевић (2014).

⁶⁶ Глагол *лазиџи* са префиксима губи диференцијално-семантичку компоненту начина кретања и иступа у својству несвршеног парњака свршеним префиксалним глаголима од *ићи* (Матијашевић 2019: 207).

са) *оду-* (в. Ludwig 1995; Атанасова 2011). Иако се у структури речи запажају два префикса, овај глагол не представља производ вишеструке префиксације. Ту спадају још и глаголи: *ѝроисѝећи*, *ѝроизвесѝи*, *оѝо-вргнуѝи*, *ѝредомислиѝи се*, *сѝоѝакнуѝи*, *усѝоѝставиѝи* и сл. Водимо се чињеницом да је полипрефиксација процес додавања више префикса једног за другим, те да је управо та ступњевитост и сукцесивност у њиховој творби оно што их издваја као посебну групу, док је истовремено (симултано) додавање више префикса слично обичној префиксацији. И Р. Драгићевић (2013: 267) истиче да „семантика ових глагола [полипрефиксираних постепеним додавањем префикса – М. С.] указује на то да постоји само једна творбена граница и да се она налази између два префикса“. Дакле, уколико се творбена граница не налази између два префикса, већ између префикса и симплекса, не можемо говорити о полипрефиксацији и ППГ.

2.14. Инвентар префикса у полипрефиксираним глаголима

2.14.1. Грађа потврђује да се следећи префикси могу јавити као први или као други додати префикс у ППГ: *до-*, *за-*, *из-*, *мимо-*, *на-*, *над-*, *о-*, *об-*, *од-*, *ѝа-*, *ѝо-*, *ѝод-*, *ѝре-*, *ѝред-*, *ѝри-*, *ѝро-*, *раз-*, *с-*, *су-*, *у-*, *уз-*. Може се приметити да су то искључиво словенски префикси, предлошког или непредлошког порекла.

2.14.2. Префикси се могу додати префиксираним глаголима чија је основа по пореклу номинална и деноминална (нпр. *исѝобедриѝи се*, *ѝозагаздиѝи се* и сл.), као и глаголима са везаним основама. Под везаном основом подразумевамо „коренски део речи са лексичким значењем, који се никада не јавља самостално, већ као творбени елемент у саставу двеју или више речи“ (Јовановић 2016: 105). У домаћој литератури, у којој је сам појам везана основа примарно посматран само у категорији глагола (Клајн 2002: 242–243; Драгићевић 2014; Јовановић 2016),⁶⁷ забележене су следеће везане основе: *-бав-* (*добавиѝи*, *набављаѝи*), *-вед-/в(и)јед* (*ѝриѝоведатиѝи*, *исѝоведатиѝи*), *-јм-* (*зајмиѝи*, *најмиѝи*), *-ѝр-* (*доѝр(иј)еѝи*, *уѝираѝи*), *-вал-* (*завалиѝи*, *навалиѝи*), *-вес¹-* (*довесѝи*, *извесѝи*), *-вес²-* (радња кретања превозним средством, *довесѝи*, *одвесѝи*), *-вик-* (*навикнуѝи*, *одвикнуѝи*), *-влад-* (*-влад-*) (*увладчиѝи*, *довладчиѝи*), *-м(ј)еѝ-* (*ѝрим(ј)еѝиѝи*, *зам(ј)еѝиваѝи*), *-мол-* (*ѝромолиѝи*, *ѝомаљаѝи*), *-ч-* (*ѝочеѝи*, *начеѝи*), *-ѝ-* (*разаѝеѝи*, *одаѝињаѝи*), *-колач-*

⁶⁷ На исти начин ове основе се посматрају и у Бабићевој монографији (Babić 1986: 477).

(*исколачијџи*, *расколачијџи*), *-џој-* (*џријџијџи*, *сџојџијџи*), *-џрем-* (*доџремијџи*, *оџџремијџи*), *-гну-* (*нагнујџи*, *сагнујајџи*), *-клој-* (*заклојџијџи*, *расклајајџи*), *-скуд-* (*оскуд(ј)ејџи*, *оскудјевајџи*), *-слон-* (*наслонијџи*, *џрслонијџи*), *-сџир-* (*џросџирејџи*, *засџирајџи*), *-су-* (*досујџи*, *засујџи*).

2.14.3. У грађи има четрдесетак глагола у којима се префикс *до-* налази као први у линеарном реду, иако Маретић и Белић такве глаголе не спомињу. Белић (2000б: 206) изричито каже да у паровима могу доћи „готово сви префикси (сем до)“⁶⁸. Такође, ниједан аутор не спомиње префикс *џа-* у ППГ, али у грађи се срећу два глагола у којима се овај префикс јавља као први у линеарном реду (*џаначинијџи*, *џаначињајџи*). Префикс *мимо-* учествује као први у деривацији само у два глагола који су видски парњаци (*размимоџи*, *размимолазијџи*). Префикс *су-* налази се у два глагола као префикс ближи глаголској основи: *џосусџајџи*, *џресусџајџи*.

2.14.4. У вези са глаголима са почетним сегментом *обез-* и *избез-* у српској лингвистици не постоји јединствено мишљење. Оно што се издваја као проблем у творби глагола јесте да ли у њиховој творби учествује један префикс *о-* (Маретић 1899: 382; Белић 2000б: 207), два префикса *о-без-* (Тошовић 2010; Драгићевић 2013: 262) или сложени префикс *обез-* (Ройзензон 1966: 87; РГ 1980: 754). Такође, различита су схватања шта је у основи ових глагола: именица или придев. Код ових глагола може се говорити о вишеструкој мотивацији и префиксалној творби *о-безбојџијџи* или творби помоћу проширеног префикса *обез-*: *обез-бојџијџи*, а могу бити мотивисани и предлошко-падежном конструкцијом и тада проширени префикс *обез-* функционише самостално, нпр. *обезједријџи* „остати без једара“ (в. Стојановић 2020а)⁶⁸. У сваком случају код ових глагола не може се говорити о два префикса.

2.14.5. У немалом броју глагола између префикса и основе јавља се сегмент *не-*: *занемоџи*, *онесвесџијџи*, *изненадијџи*, *џроневеријџи* и сл. Ови глаголи несумњиво имају различите начине постанка, али се свакако не могу посматрати као глаголи са два префикса имајући у виду све наведене критеријуме према којима се морфема *не-* не би могла уврстити у систем глаголских префикса.

2.15. Број префикса у саставу полипрефиксираних глагола

Међу ППГ најбројнији су они који у својој структури садрже два префикса. Глаголи са три префикса врло су ретка појава. Што се тиче

⁶⁸ Семантички опис ових глагола представљен је у Стојановић 2020б.

глагола са четири префикса, Тошовић (2010) спомиње глагол *ѝоисѝреѝродаваѝи* ($\dot{\text{и}}\text{o}^4\text{-иc}^3\text{-ѝре}^2\text{-ѝро}^1\text{-даваѝи}$)⁶⁹, Милићевић (Milićević 2004: 281) наводи да је могућ глагол *наисѝреѝознаваѝи* ($\text{на}^4\text{-иc}^3\text{-ѝре}^2\text{-ѝо}^1\text{-знаваѝи}$), док Клајн (2002: 290) четири префикса проналази у глаголу *ѝо⁴-иc³-ѝри²-ѝо¹-в(и)једаѝи*. У раду Колаковић, Јеласка (Kolaković, Jelaska 2009), чија је тема проширеност глаголских предмета у хрватском језику, спомиње се глагол *ѝреисѝоодносиѝи* ($\dot{\text{и}}\text{ре}^4\text{-иz}^3\text{-ѝо}^2\text{-од}^1\text{-носиѝи}$). На извесном интернет форуму на којем је било постављено питање глагола са максималним бројем префикса предложен је глагол са шест префикса *иc⁶-ѝо⁵-на⁴-ѝре³-рас²-ѝо¹-дељиваѝи*.⁷⁰ Ипак, овакви глаголи нису уобичајени и не срећу се у комуникацији, већ само изражавају језички потенцијал.

Према доступним подацима за друге словенске језике, уочава се да је највише глагола са два префикса, знатно је мање оних са три, док се глаголи са више од три префикса готово и не појављују. Ројзензон (Ройзензон 1974: 191–192) глаголе са четири или пет префикса у словенском свету сматра изузетно ретким. Лудвиг (Ludwig 1995) наводи да је у руском језику нашао само два глагола са три префикса. У пољском је забележио примере правих тропрефиксираних глагола, док за украјински каже да су глаголи са три префикса много обичнија појава и да је забележио чак 14 глагола са три префикса и један са четири. Истраткова (Istratkova 2004) изражава мишљење да се на дату основу у бугарском језику може додати и седам префикса *зауизѝонаразѝреѝродавам*, *зауизѝонаѝрераздавам* и сл., мада Атанасова (2011) у свом корпусу има глаголе са највише четири префикса.

2.16. Функције другог префикса у полипрефиксираном глаголу

2.16.1. А. Белић (2000б: 206) улогу другог префикса везује за перфективизацију имперфективних префиксираних глагола. Наводи да се према свршеном глаголу (нпр. *ѝробосѝи*) гради учестали трајни (нпр. *ѝробадаѝи*), па се од њега једним од префикса може начинити свршени глагол, нпр. *иcѝробадаѝи*.⁷¹

Р. Драгићевић (2013: 267) примећује да префикс који се додаје већ префиксираном глаголу само модификује његово значење. То значи да

⁶⁹ Експоненти указују на редни број префикса, тј. на редослед додавања.

⁷⁰ <https://www.vokabular.org/forum/index.php?topic=712.0;wap2>, приступљено 28. 4. 2022.

⁷¹ Белић није усамљен у мишљењу да се процес образовања ППГ доводи у везу са формирањем категорије глаголског вида (више о томе в. Филь 2011).

он не мења суштински значење основног глагола већ има улогу сличну прилозима (за начин, количину и сл.) (Драгићевић 2013: 265, у фусноти 11). Овакво виђење улоге другог префикса је у складу са већ поменутом поделом на лексичке и суперлексичке префиксе, према којој други додати префикс увек мора бити суперлексички и има искључиво модификациону функцију.

Осим што наводи да, када се дода већ префиксираном глаголу, префикс доноси додатну семантичку нијансу, обogaђује његов садржај и самим тим повећава комуникативне могућности његовог коришћења, Ројзензон говори и о појачавању и стилској функцији префикса (Ројзензон 1966: 87–92).⁷² Функција појачавања јавља се у примерима у којима други префикс не доноси глаголу нову семантичку нијансу, него појачава већ постојећу и на тај начин преноси реч из неутралног плана у стилски обојен. Бељаков ове две функције не посматра одвојено, већ сматра да су повезане (Beliakov, Guiraud-Weber 1997: 173; Бељаков 2001: 164).

Дакле, из наведених мишљења можемо закључити да други префикс може имати граматичку, лексичку и прагматичку, стилску функцију. Његова граматичка функција огледа се у промени вида већ префиксираног несвршеног глагола. Ипак, оно по чему се употреба префикса као другог у ППГ разликује од употребе првог префикса и оно што представља њихову главну карактеристику, јесте да они у глаголу не могу имати искључиво функцију промене вида. Разлог томе је што други префикс не може, као први, да се десемантизује, лексички испразни, и према томе, не може да постане само средство за изражавање граматичког значења.

2.16.2. Најизраженија функција другог додатог префикса је лексичка функција, која се огледа у модификацији значења већ префиксираног глагола, што значи да он најчешће семантички прецизира тај глагол. Ипак, њихова семантичка функција ограничена је и мања него код првих префикса (Ројзензон 1966: 92), зато што се они специјализују за изражавање одређених значења (почетак, интензивност итд.), што се даље читава и у броју њихових значења који се смањује код другог префикса у односу на први, али и у чињеници да други префикси немају способност да изражавају fine, специјализоване или детаљне семантичке нијансе, као ни просторне односе⁷³, те сва њихова значења

⁷² У истраживању руских ППГ Ројзензон спомиње још једну функцију префикса – квалификујуће-количинску коју уочава код префикса *на-*, *по-*, *при-*, *пере-* и *под-* (Ројзензон 1966: 94).

⁷³ Грађа показује да тврдња да су други префикси изгубили просторно значење није у потпуности тачна (в. поглавље 4).

припадају модификационом типу (в. Беляков 2001: 162). Објашњење за то Ројзензон (Ройзензон 1966: 92) налази у чињеници да први префикс ступа у семантичке односе са бројним глаголским основама различитог значења, а резултат тога је семантичко богаћење не толико глагола, колико префикса – појављују се нове нијансе значења. Други префикс лишен је непосредне, директне везе с основом без префикса, што га оставља без могућности да се интензивније семантички богати и прелази у други семантички тип. Ипак, Ројзензон оставља могућност да и између другог префикса и основе постоји нека интеракција, али је таква веза често посредна и тешко уочљива.

Разлика у функцијама првог и другог префикса, осим што се огледа у томе да први префикс најчешће испуњава видску функцију перфективизације мотивног глагола, а код другог је израженија лексичка функција, тиче се и утицаја на валентност глагола и његову аргументску структуру – други префикс најчешће не изазива такве промене. Изузетак чине кумулативни префикс *на-*, који тражи објекат у генитиву, и дистрибутивни префикс *ио-*, који тражи субјекат (субјектно дистрибутивни глаголи) или објекат (објектно дистрибутивни глаголи) у множини.

2.16.3. Фиљ (Фиљ 2011) преноси мишљење групе научника да појава полипрефиксације, која подразумева спајање једне глаголске јединице са два (ређе три) префикса, потпуно одражава идеју силе језичке економије, по којој језик ретко ствара нове типове знакова, већ активно користи средства која већ функционишу у систему. Поновним коришћењем префикса у творби сажето се изражава глаголски садржај који би иначе био изражен с неколико лексичких јединица. Принцип економије језика, који је формулисао Бодуен де Куртене, представља постојану тенденцију у језику која се може применити и на полипрефиксацију. Треба истаћи да принцип језичке економије примењен на испитивани феномен није апсолутан, он не стимулише развој многопрефиксираних глагола, не јавља се као конкретан узрок њихове појаве, творбе и развоја – полипрефиксација има цели низ језичких узрока, од којих се као главни јавља семантичко богаћење глагола, појачавање, кориговање његовог значења, творба нових значења на основу почетне јединице.

2.16.4. Када се говори о функцијама другог префикса, истраживачи истичу и случајеве у којима је употреба другог префикса потпуно редундантна, плеонастичка, тј. не уноси у значење творенице ниједну семантичку компоненту несадржану у семантеми творбене основе (Ковачевић 2010) (в. т. 5.6). Не можемо се сложити с мишљењем да

употреба префикса може бити редувантна. Уколико је граматичка функција другог префикса потиснута и он не перфективизује глагол, а семантички се поклапа са основом, његово је одређење прагматичко и он није потпуно десемантизован, већ појачава значење основе и стилски маркира реч.

2.17. Однос префикса и основе

2.17.1. Уопште о семантичком односу деривата и творбене основе писала је Д. Гортан-Премк (1997: 127), која о томе каже: „Изведене речи, по правилу, су двореферентне, и њихови су референцијални односи мотивисани, с једне стране, речју у творбеној основи и, с друге стране, семантичко-категоријалном вредношћу творбене морфеме.“ И даље: „Значење деривата зависи, с једне стране од општег значења творбеног модела по коме је образован и, с друге стране, од међусобног односа творбене основе и творбеног форманта“ (Гортан-Премк 1997: 129–130).

Када је реч о преношењу семантичког садржаја мотивне речи у дериват, Д. Гортан-Премк (1997: 131–132) разликује три случаја. Први случај је када се цео семантички садржај мотивне речи преноси у дериват (нпр. *извиђајџи* : *извиђач*). Друга могућност је да се део семантичког садржаја мотивне речи преноси у дериват (*зуб* : *зубар*), а трећа да се само једна сема (или мањи број њих) преноси из мотивне у мотивисану реч (*муња* : *муњевии*). Наведене процесе можемо пратити и код ППГ. Често се цео семантички садржај монопрефиксираних глагола (у даљем тексту: МПГ) преноси у полипрефиксирани. Такви глаголи су у речницима најчешће протумачени дефиницијама које садрже основни глагол и прилошки део који објашњава модификацију коју префикс уноси, нпр. *надолазијџи* 'долазити, пристизати (обично у већем броју)'. Ређе се у глагол преноси само нека од сема основног глагола, односно само неко од секундарних значења основног глагола нпр. *заугрисјџи се* 'тешко се омрзнути, закрвити се међусобно', *изнагнездјџи се* 'угодно се сместити, раширити се'.

Р. Драгићевић (2007: 193–194) истиче да је за семантичка испитивања од великог значаја који се део семантичког садржаја преноси у дериват и да се семе које се у деривацији преносе из мотивне речи у дериват сматрају продуктивним, активним, доминантним семама унутар семантичког садржаја мотивне речи, а да се, захваљујући податку о активности сема у процесу деривације, може разумети хијерархија сема мотивне речи.

О семантичком односу префикса и основе нема много теоријских истраживања у српској лингвистици. Префиксација није механичко спајање префикса и основе, већ том приликом долази до њихове међусобне интеракције. За одређивање карактеристика префиксираних глагола важно је одређивање односа саставних делова, тј. утицаја префикса на основу и основе на префикс. Као доказ интеракције префикса и основе наводе се појаве депревербације и депрефиксације.⁷⁴

2.17.2. У науци је позната чињеница да се префикси са одређеном семантичком спајају са одређеним глаголима. О томе је писала и И. Грицкат: „префикс 'води рачуна' о потенцијалним лексичким оријентацијама у глаголу коме приступа, а и глагол, зависно од свог значења, привлачи себи било просторно било апстраховано значење префикса“ (Грицкат 1966–1967: 194)⁷⁵. Дакле, као што тврди Д. Василијевић (Василіевич 2012: 21): „Избор префикса условљен је лексичким значењем и морфо-фонолошким карактеристикама глагола. Због тога неки глаголи могу да се комбинују са већим, а неки са мањим бројем префикса, а такође постоје и фреквентни префикси, који се могу спајати са већим бројем различитих глагола и они мање фреквентни, који су ограничени само на одређене групе глагола.“ Исто мишљење заступа и Љ. Шарић (Šarić 2010: 341) – комбинација префикса с глаголом не може се сматрати случајном, те на избор префикса утиче семантика глагола, док сам префикс, према свом схематичном или прототипичном значењу, „бира“ семантичке групе глагола. Важно је и истаћи да „семантичка вредност везе између глаголског општег дела и средства за модификацију не може се унапред одредити, за њу нема калупа“ (Грицкат 1955–1956: 46).

Кронгауз (1998: 10) истиче да префикс и основа заједнички активно делују и да се понекад префикси додају основама којима није својствен тај семантички знак. Заједничко дејство префикса и основе произилази из различитих разлога. Понекад делује проста аналогија – међусобно дејство је по обрасцу већ постојећег глагола или низа глагола с датим префиксом и основом блиском по значењу (с тим што је сам појам блискости услован). Некада не постоји директна или јединствена

⁷⁴ Ове појаве нису карактеристичне за глаголе из нашег корпуса, јер нема директног контакта другог префикса и непрефиксираних основе, па оне излазе из оквира нашег интересовања и нећемо им придавати већи значај. Објашњење ових појава може се наћи у Драгићевић 2015: 360.

⁷⁵ Слично мишљење налазимо и нпр. у раду о значењу глаголских префикса у хрватском језику, где се наводи да глагол узима само префиксе који су у складу са његовим значењем и не може се сваки глагол спајати са сваким префиксом (Budja 2001: 51–88).

аналогија – нови глагол истовремено личи на разне моделе и притом не спада потпуно ни у један од њих. Кронгауз сматра да се семантичко дејство префикса најбоље уочава када се он дода непостојећој или везаној основи, пошто она не може указивати ни на какву аналогију.

Испитујући значење префиксираног глагола, Добрушина и др. (2001: 9–10) важну улогу додељују и контексту и стављају га у исти ред са префиксом и основом. Према овим ауторима, значење префиксираног глагола може бити представљено као резултат сложеног узајамног дејства значења префикса, глаголске основе и елемената ближег контекста.

За творбу ППГ важна је како међусобна спојивост префикса, тако и спојивост префикса и мотивне основе.

Што се тиче глагола са више префикса и међусобног односа префикса, као и префикса и основе, А. Терзић (1997: 311) на примеру глагола са префиксима *јона-* изводи закључак да „иако овакве глаголске структуре представљају јединствену радњу, њихови префикси имају знатну семантичку и творбену самосталност“, што значи да се семантика ДПГ темељи на узајамном дејству префикса и да сваки префикс учествује у формирању глагола.

Драгићевић (2013: 262) наводи да је у семантички однос између префикса уплетена семантика мотивног глагола, и то на два начина. Прво: префикси најчешће не ступају у директан однос, већ први префикс модификује значење већ префиксираног глагола, дакле, односи се према глаголу, а не према префиксу. Друго: глагол диктира и то да префикси нису увек употребљени у својим основним, тј. типичним значењима.

2.17.3. Дакле, ППГ имају бинарну структуру и из мотивног префиксираног глагола у ППГ преноси се најчешће цео семантички садржај који се другим додатим префиксом модификује. Постоје и случајеви када префикс корелира само са одређеним компонентама лексичког садржаја основног глагола, чиме се отварају могућности да се за исказивање одређеног значења изабере одговарајући префикс. Иако се не може унапред одредити семантичка веза између глагола и префикса, на избор префикса утиче семантика глагола, а такође и сам префикс бира којим се семантичким групама може додати. Основа и префикс су у сталном међудејству, те на тај начин семантика мотивног глагола утиче на значење префикса, али исто тако префикс истиче само одређене сегменте семантике глагола, док остале, које не одговарају његовој семантици, неутралише. Код полипрефиксације је овај однос

мало другачији, будући да је други додати префикс удаљен од основног глагола, тај утицај је слабији, али се може говорити о утицају другог префикса на већ префиксирани глагол и у том случају долази до неутрализације једних, а активације других семантичких компонената глагола.

2.18. Фактори који утичу на спојивост префикса и основе

2.18.1. На комбинаторичке могућности творбених морфема могу утицати различити чиниоци и откривање тих чинилаца је један од задатака којим су се проучаваоци ППГ бавили.

Ројзензон (Ројзензон 1966: 88) сматра да је број од 683 глагола са два префикса, колико је он нашао у руском књижевном језику, мали. Као факторе који утичу на творбу ових глагола издваја следеће: 1) број МПГ, што значи да ако префикс учествује у творби великог броја МПГ, веће су шансе да ће се ти глаголи јавити и као основа за творбу ППГ; 2) творбена активност префикса: ако је префикс продуктиван као први, то ће својство задржати и као други; 3) семантички фактори: а) значења првог и другог префикса су инкомпатибилна; б) непроменљивост места у комбинацијама; в) осим неких изузетака, обично се не спајају синонимни префикси; 4) морфолошки и еуфонијски фактори.

У монографији, Ројзензон (Ројзензон 1974: 100–148) наводи чак 12 фактора који утичу на спојивост префикса, који могу бити формалне или семантичке природе:

1. спојивост значења префикса. Овај фактор илуструје на материјалу чешког језика, нпр. значење непотпуности карактеристично за префикс *йо-* супротставља се значењу потпуне завршености радње које поседује префикс *до-*, те је њихов спој немогућ нпр. **йодосйайи* или префикс *йод-* има значење непотпуности, те се неће спајати са префиксом *йо-* са истим значењем. Ипак, два префикса која су одређеним значењима неспојива могу се спојити неким другим значењем, тако *йри-* чије значење спајања искључује значење непотпуности префикса *йо-*, може се спојити са овим префиксом када *йри-* означава приближавање.

2. дужина речи и префикса – у полипрефиксацији ређе учествују глаголи са више слогова, па је и то један од разлога што не постоје или су изузетно ретки глаголи са више од три префикса, јер се додавањем префикса усложњава морфолошка структура основне речи;

3. ритмичка организација речи – гомилањем префикса нарушава се уобичајени ритам језика;

4. број глагола с једним префиксом – уколико у језику има више глагола с једним префиксом, биће и више глагола с више префикса;

5. деривациона активност првих и непрвих префикса – сви префикси који активно учествују у монопрефиксацији биће активни и у полипрефиксацији;

6. фреквенција речи и префикса – у сферу активне полипрефиксације улазе најчешће фреквентни глаголи и глаголи који припадају активном речничком фонду;

7. информациона стабилност компонената речи – информација коју носи префикс не може надвладати смисао основе;

8. постојање слободних морфолошких облика – степен устаљености у језику је потврда актуелности одређене групе речи, устаљене речи јављају се као последица, а не узрок продуктивности;

9. општеморфемско окружење под којим се подразумева постојање лексема с подударном комбинацијом префикса *йо-до* може се мешати са *йодо-*, аломорфом префикса *йод-* итд.;

10. еуфонија – неки звуковни комплекси нису карактеристични за словенске језике;

11. творбени узус – поштовање деривационих узуса и творбених правила у језику;

12. синтаксички фактори.

2.18.2. Анализом система почетних и финитивних глагола, Пернишка (1987: 181–182) налази два типа ограничења која утичу на спојивост афикса у руском језику – формално и семантичко. Под формалним ограничењем подразумева немогућност дуплирања истог префикса. Семантичка ограничења дели на граматичко-семантичка, творбено-семантичка и лексичко-семантичка. Граматичко-семантичко ограничење представља нпр. чињеница да се префикс са почетним значењем може спојити само са глаголима несвршеног вида, тако се префикс *за-* не додаје глаголима свршеног вида и двовидским глаголима. Творбено-семантички разлози подразумевају да акционално значење префикса мора бити усклађено са акционалним значењем основног глагола, док су и лексичко-семантички услови блиски претходном типу – тако је инхоативно значење неспојиво са значењем глаголâ који не одређују радњу у времену, типа *биџи*, *моћи*, *сјаваџи*, *лежаџи*.

2.18.3. Према запажањима Бељакова (Бељаков 2001: 161), у руском језику користи се само 30% теоријски могућих префиксних спојева. На образовање ДПП, према овом аутору, утиче низ фактора који доприносе том процесу или га на неки начин коче и он издваја три типа ограничења

која утичу на спојивост афикса: лексичко-системска, формално-граматичка и семантичка. Лексичко-системска нису прохибитивна правила и она заузимају безначајно место у језичком систему⁷⁶. Улога другог префикса састоји се у семантичком прецизирању или конкретизацији једнопрефиксалних образовања, док неки МПП немају потребу за семантичким прецизирањем или је не допуштају.

На малу продуктивност неког творбеног типа утиче нпр. неспојивост семантике првог и другог префикса – због тога су, по мишљењу Бељакова, неспојива значења антонимних, као и синонимних префикса. Мимо тих односа, као препрека јавља се и неусклађеност семантике префикса. Ако први префикс изражава темељност, исцрпност, потпуност радње, достизање просторних или временских граница и сл., таква радња не захтева семантичко јачање или појашњавање, нпр. *продумати*. Затим, постоје комбинације које просто нису логички оправдане, нпр. атенуативност и интензивност, те се у једном глаголу не могу спојити префикси са овим значењима.

Ипак, Бељаков (Бељак 2001: 163) примећује да ова ограничења нису апсолутна и да у неким случајевима језик допушта образовање комбинација које, у принципу, не би могле да постоје: нпр. *разукрупнити* и сл. глаголи, у којима се спајају префикси са супротним значењима; *поднатискати* и сл., где је атенуативност другог префикса у супротности са значењем кумулативности првог; код глагола *поперевидети* оба префикса имају исто, дистрибутивно значење. Он ове примере објашњава тако што, при спајању, рекло би се, неспојивих значења, други префикс може својим значењем да „покрива“ семантику првог и на тај начин постаје значајнији по смислу или други префикс престаје да испуњава своју семантичку функцију, не уноси никакву додатну нијансу, већ само појачава семантику првог префикса и пребацује реч у стилски обојену, приближавајући је разговорној или колоквијалној лексици.

В. Бељаков (Бељак 2001) тврди да у сферу активне двојне префиксације спадају најчешће глаголи који припадају живом речничком фонду. На број ДПП утичу и количински фактори те, на тај начин, постојање већег броја МПП с датим префиксом повећава вероватноћу јављања и ДПП. С друге стране, спојеви морфема незгодних за изговор смањују творбену активност модела. Као закључак аутор наводи да би непостојање наведених ограничавајућих фактора довело до претераног

⁷⁶ Као пример за то наводи да постоји *кочегар* (жарач), али не постоји *кочегарки* у категорији *nomina agentis*.

ширења лексичког фонда и јављања, с комуникативне тачке гледишта, огромне количине сувишних језичких јединица.

2.18.4. Неоспорна је чињеница да, иако је глаголска полипрефиксација присутна у већини словенских језика, тако настали глаголи нису бројни. Не постоји универзалан одговор на питање који фактори утичу на спојивост префикса који се могу наћи један поред другог, као ни који фактори утичу на спојивост префикса и основе и на који начин ће извесна основа привући префикс одређеног значења. Преовладава мишљење да ти чиниоци могу бити формални и семантичко-функционални. Формална ограничења би представљали спојеви морфема незгодних за изговор, док се семантичко-функционална ограничења односе на неспојивост семантике првог и другог префикса или другог префикса и мотивног глагола, као и на чињеницу да се одређени префикси могу додавати само основама одређеног вида. Такође на комбиновање префикса утиче продуктивност префикса односно чињеница да ће префикс који је творбено активнији приликом прве префиксације, бити активан и приликом друге.

2.19. Закључци

2.19.1. Након прегледа ранијих истраживања, настојали смо да потражимо одговоре на важна питања која се постављају у вези са префиксацијом и полипрефиксацијом и на тај начин дамо теоријски оквир и поставимо основе за анализу ове појаве у српском језику. Навели смо више покушаја дефинисања префикса и видели да им је заједнички суд да је префикс творбени елемент који долази испред творбене основе, која је увек цела реч (осим у случајевима везаних глаголских основа) и у различитом степену утиче на њено значење. Процес образовања нових речи помоћу префикса назива се префиксацијом и најпродуктивнији је начин творбе глагола у српском језику. Наша класична граматичка литература префиксалне глаголе третира је као сложенице (сложенице с предлозима), док се по новијим творбеним теоријама, префиксација посматра као посебна врста творбе ближа извођењу него слагању. У глаголској префиксацији учествује следећих двадесет префикса: *до-*, *за-*, *из-*, *мимо-*, *на-*, *над-*, *о-*, *об-*, *од-*, *ѿа-*, *ѿо-*, *ѿод-*, *ѿре-*, *ѿред-*, *ѿри-*, *ѿро-*, *раз-*, *с-*, *у-*, *уз-*. Дакле, префиксе *о-* и *об-* посматрамо као два префикса иако то није био увек случај у нашој науци о језику. Сви префикси према пореклу могу се поделити на домаће и стране, страни префикси не учествују у полипрефиксацији, па њих нећемо ни разматрати. Домаћи

префикси могу потицати од предлога (*до-*, *за-*, *међу-*, *на-*, *над-*, *ио-*, *иод-*, *ири-*, *ипред-*, *са-*, *у-*, *уз-*), али немају сви генетску везу с овом врстом речи (*раз-*, *ипро-*, *иа-*). Основна просторна значења префикса могу се установити на основу одговарајућег предлога, док се остала значења развијају на основу просторних значења или под утицајем семантике основа којима се додају, и могу се јавити још временска, квалитативна и квантитативна значења. Функција глаголских префикса манифестује се на два плана: граматичком и семантичком. Граматичка функција префикса испољава се само приликом додавања несвршеном или двовидском глаголу, који након тога постају свршени. Префикси понекад утичу и на глаголски род глагола коме се додају – од непрелазних глагола додавањем префикса могу се добити прелазни. Семантичка функција префикса огледа се у томе да префикс, као семантички испуњен елемент, у споју са основном може да модификује њено лексичко значење. Мера семантичке промене коју префикс уноси може бити различита – од потпуно новог значења до чистог значења резултативности. Према степену утицаја на основни глагол, префикси се деле на префиксе квалификаторе и префиксе модификаторе, односно, према другачијој терминологији, на лексичке и суперлексичке. Лексички префикси потпуно мењају значење глагола и допуштају секундарну имперфективизацију. Ови префикси не могу се гомилати. Префикси модификатори или суперлексички префикси не мењају основно значење глагола коме се додају, већ пружају додатну информацију, конкретизују, сужавају значење основног глагола најчешће у правцу времена, интензитета или начина одвијања радње. Њихово значење је системско и предвидљиво, а на граматичком плану они не дозвољавају даљу имперфективизацију глагола. Ови префикси могу се додати и после лексичких и после суперлексичких префикса. Трећу групу префикса, чије постојање није прихваћено од свих научника, чине префикси са чисто видском функцијом, без семантичке функције. У вези са значењем префикса као везаних морфема постоји мишљење да префикси немају своје самостално значење, већ га реализују тек у споју са другим морфемама, али у савременој лингвистици преовлађује мишљење да је префикс формант с одређеном семантиком који се додаје основи.

2.19.2. У овом поглављу навели смо и литературу која се бави ППГ у српском и другим словенским језицима. На основу ставова из литературе, одредили смо шта ћемо сматрати ППГ у нашем истраживању – глагол у чијој се морфолошкој структури са синхронијског становишта могу уочити најмање два префикса која су додата постепено један за

другим. Под правим ДПГ подразумеваћемо оне у којима сва три глагола (основни, монопрефиксирани и полипрефиксирани) постоје и могу се довести у семантичку везу, с тим што ћемо узети у обзир и глаголе изведене од везане основе и глаголе мотивисане именским речима. Глаголи типа *одусишати* неће спадати у наш корпус, иако се у морфолошкој структури оваквих глагола запажају два префикса, они не представљају производ вишеструке префиксације, префикси нису додати појединачно ни сукцесивно, већ као комплекс префикса. Такође, ни глаголи у чијој се морфолошкој структури налазе морфеме *без-* и *не-*, не улазе у наше разматрање, јер ове морфеме немају типичне особине глаголских префикса, па их према томе, не можемо тако ни посматрати. Треба истаћи да други додати префикс, као и први, може имати и граматичку и лексичку функцију. Он може мењати вид глагола, ако се дода већ префиксираним несвршеном глаголу, али се не може јавити искључиво као видски, не може се десемантизовати и постати само средство за изражавање граматичког значења. Његова лексичка функција је израженија и огледа се у модификацији значења префиксираниог глагола. Други префикси се специјализирају за изражавање одређених значења, њихове семантичке функције су ограничене и немају способност да изражавају fine, специјализоване или детаљне семантичке нијансе. То је последица чињенице да је други префикс лишен непосредне, директне везе с основом без префикса што га оставља без могућности да се интензивније семантички богати и прелази у други семантички тип. Важна одлика другог префикса је и његова стилска функција, он преноси глагол из неутралног у стилски обојен регистар. На образовање ДПГ утиче низ фактора, формалних и семантичко-функционалних, који доприносе том процесу или га на неки начин коче.

2.19.3. Што се тиче броја префикса у оквиру једног глагола, најбројнији су глаголи са два префикса, глаголи са три префикса су врло ретка појава, док глаголи са више од три префикса нису уобичајени, не срећу се у комуникацији и изражавају само језички потенцијал.

3. ПОЛИПРЕФИКСИРАНИ ГЛАГОЛИ – ТВОРБЕНИ АСПЕКТ

Како би се дошло до поузданих закључака о природи и карактеристикама ППГ у српском језику, најпре се морају обрадити питања творбених специфичности и творбене мотивисаности ових глагола. Творбу ћемо посматрати са формалне и ономасиолошке тачке гледишта. Творбена анализа обухватиће праве ППГ, затим глаголе настале додавањем комплекса префикса, као и глаголе који се због вишеструке мотивације могу сматрати и монопрефиксираним и полипрефиксираним. Пре свега тога биће представљени префикси који су најпродуктивнији приликом полипрефиксације, као и најчешће комбинације префикса.

3.1. Класификација префикса према продуктивности приликом творбе полипрефиксираних глагола

3.1.1. Најчешћи поступак у творби глагола је префиксација⁷⁷, али неретко нови глаголи настају и додавањем суфикса (*боцкајџи*, *бургијаџи*, *зеленејџи* итд.) или истовременим додавањем префикса и суфикса (*заџируднејџи*, *учауријџи се* итд.). ППГ образују се од других глагола, тачније, додавањем префикса на већ префиксиран глагол (*доизређи*, *заузвијџи*, *надолазијџи*, *јреудајџи се* итд.). Њихову лексичку основу најчешће представља немотивисани глагол, али у неким случајевима то може бити и глагол мотивисан именицом (*изокружџи*, *заосенијџи*, *јо-загаздијџи се* и сл.) или неком другом врстом речи (*јреосвојџи* и сл.), као и везана основа (*зајочејџи*).

3.1.2. Као што је наведено у претходном пасусу, префикси се могу додати непрефиксираном глаголу, али се могу додати и глаголу који у свом морфемском саставу већ садржи један префикс или два префикса. У оба процеса учествују исти префикси, али, гледано са семантичког и функционалног аспекта, разликују се по својим битним карактеристикама (о томе је већ било речи, уп. т. 2.7). Префикси који учествују у

⁷⁷ И. Клајн (2002: 239) наводи да су у српском језику глаголи врста речи у којој префикси налазе најширу и најразноврснију примену.

другој и трећој префиксацији јесу тзв. суперлексички префикси или префикси модификатори. Приликом проучавања глагола са више префикса, по важности се истиче питање могућности комбиновања префикса при њиховом постепеном додавању, као и продуктивност додатог другог и сваког наредног префикса. Обично се продуктивност неког творбеног средства „оцењује фактичким бројем нових речи творених њиме као и проценом његове даље потенцијалне активности“ (Радовић-Тешкић 1991: 354). У случају префикса који се као други додају глаголу, продуктивни су они који образују комбинације с различитим првим префиксима и помоћу којих се јавља велики број двопрефиксираних образовања. Средњу продуктивност показују префикси који творе ограничен број глагола, малопродуктивни префикси имају незнатан број примера, а непродуктивни уопште не учествују у творби ППГ (в. Beliakov, Guiraud-Weber 1997: 167).

3.1.3. Наша грађа обухвата 2408 глагола⁷⁸. Према броју глагола у чијој творби учествују као други додати префикс, све префиксе можемо поделити у четири групе:

⁷⁸ Поређења ради, навешћемо резултате за друге словенске језике. У бугарском језику А. Атанасова (2011) забележила је око 2700 глагола, али је она користила другачији приступ и рачунала и глаголе са комплексом префикса, које смо ми изоставили из корпуса, мада њихов број није велики. Ројзензон (Ройзензон 1966), у четвортомном речнику руског књижевног језика, проналази 638 глагола. Лудвиг (Ludwig 1995: 2.2), ексцерпирајући грађу из руског језика, нашао је само 259 глагола. Он овако мали број глагола не сматра неочекиваним, јер га упоређује са бројем сложених предлога насталих спојем два предлога и којих у руском има шест, а само један *по-за* се јавља као префикс. Он сматра да је, услед повезаности система префикса и предлога, очекивано да су, због малог броја овако творених предлога, и спојеви префикса ретки. Испитујући пољски језик, он бележи осам сложених предлога насталих од два предлога и један од три, те према томе и више ППГ, 331. За украјински језик износи следеће податке: десет предлога сложених од два и три трострука предлога, што чини значајан потенцијал за велики број ППГ у стандардном украјинском језику, те бележи знатно више глагола у украјинском, него у руском и пољском – 413.

У српском налазимо пет предлога насталих од споја два предлога, који се могу јавити и као префикси *исјод*, *исјред*, *изнад*, *иза*, и, данас ретко, *јонад* (Клајн 2002: 139). Од ових дуплих предлога *исјод* и *иза* се јављају и у комбинацијама као префикси (*исјодвлачији*, *изајлији*).

Чињеница да је број пронађених глагола у српском и бугарском језику знатно већи него у осталим словенским језицима сигурно има свој узрок и у природи речника који су ексцерпирани. Наш извор је тезаурус који територијално обухвата и покрајинску лексику, има широк временски опсег, а укључује и бројне индивидуализме, нераспрострањене и неуобичајне примере. Наша грађа била би неупоредиво оскуднија да смо се ограничили само на РМС или чак на РСЈ.

Можда се узрок већем броју ППГ у јужнословенским језицима крије у чињеници да ти језици боље чувају старије стање у развоју глаголске префиксације у односу на

1. префикси који учествују у творби више од 100 глагола: *йо-* (936), *из-* (564), *на-* (214), *за-* (140), *йпре-* (108). Можемо рећи да ове префиксе карактерише висока продуктивност⁷⁹;

2. префикси са којима је нађено мање од 100, а више од 10 глагола⁸⁰: *йри-* (58), *йод-* (50), *до-* (48), *од-* (34), *раз-* (30), *о-* (29), *йро-* (24), *об-* (17), *йред-* (14), *над-* (10). Ове префиксе карактерише средња продуктивност;

3. префикси који творе мање од 10 глагола, и они су слабопродуктивни префикси: *у-* (9), *уз-* (8), *йа-* (2);

4. непродуктивни префикси, односно, префикси који уопште не учествују у творби ППГ као други додати глаголу су⁸¹: *мимо-* и *йроѿив-*.

Ова подела направљена је ради лакше анализе и поређења са подацима из других језика. Нисмо узели у обзир да ли је префикс по редоследу додавања други, трећи или четврти, јер је број тропрефиксираних глагола (у даљем тексту: ТППГ), а нарочито четворопрефиксираних веома мали и то не утиче на коначан поредак префикса.

3.1.4. У грађи најзаступљенији су глаголи прве две групе, јер се слабопродуктивни и непродуктивни префикси не јављају као средство за обнављање и обогаћивање савременог језика, ни књижевног ни народног. Префикси треће и четврте групе нису значајније заступљени ни приликом прве префиксације, па не чуди ни њихова слаба продуктивност или неучествовање у другој. Префикс *уз-* је из ове групе глагола најпродуктивнији у првој префиксацији, док остали граде мали број глагола. *Па-* се препознаје као префикс само у глаголу *йаѿѿворѿѿи*

остале словенске језике (као што чувају и аорист и имперфекат). Бељаков је приметио да у староруском има више ППГ него данас (Бељаков 2001). Супротан став среће се код Ројзензона (Ројзензон 1974: 150), који сматра да су се први ППГ у словенским језицима појавили у периоду између 9. и 11. века и, упоређујући број ППГ током развоја језика и данас, износи закључак да се у српском језику као у већини других словенских језика тај број увећао око три пута и да број тих глагола непрестано расте (Ројзензон 1974: 178).

⁷⁹ Лудвиг (Ludwig 1995: 42) наводи следећи поредак префикса у руском језику: *по-* (трећина од укупног броја глагола), затим *пере-*, *при-*, *под-*, *раз-*, *до-*, *за-*, *пре-*, *пред-*, док се остали префикси јављају у пет или мање примера; у пољском овај поредак је следећи: *ро-* (261 глагол), *па-* (51 глагол), остали префикси се јављају у 6 или мање глагола, или уопште ни не учествују у полипрефиксацији, у украјинском, такође, *по-* гради убедљиво највећи број глагола, следе *на-* и *пере-*, а затим сви остали префикси.

Ројзензон (Ројзензон 1966: 91) нуди сличан редослед најпродуктивнијих префикса у руском језику: *по-*, *пере-*, *под-*, *при-*, *на-*.

⁸⁰ Заправо су у овој групи префикси који творе између 60 и 10 глагола.

⁸¹ Иако постоји разлика у обради грађе у ексерцираним речницима (РСАНУ и РСМ) овакав или сличан распоред префикса према њиховој продуктивности вероватно би био потврђен и на корпусу који би у целини чинила грађа једног речника.

’правити нешто лажно, што наликује оригиналу’, односно као други префикс у глаголима *ѝаначиниѝи* и *ѝаначињаѝи* ’кривотворити, фалсификовати’. Префикс *мимо-* јавља се само у глаголу *мимоѝи*, односно *мимоилазиѝи* и као први префикс у глаголима *размимоѝи* и *размимоилазиѝи*, док се префикс *ѝроѝив-* користи само у *ѝроѝивречиѝи*, *ѝроѝивсѝавиѝи* (русизам ’супротставити’) и у ретком глаголу *ѝроѝивсѝаѝи* ’устати против кога, чега, успротивити се’ и његовом несвршеном парњаку *ѝроѝивсѝајаѝи*.

3.2. О најфреквентнијим префиксима и њиховим комбинацијама

3.2.1. Префикс *ѝо-*. Најфреквентији префикс у творби ППГ у српском језику је префикс *ѝо-*, а глаголи творени овим префиксом чине око 40% укупног броја забележених ППГ⁸². Поређење са доступним подацима о стању у другим словенским језицима – руском, бугарском, украјинском, пољском, чешком и словачком, указује на то да је и у тим језицима префикс *ѝо-* најзаступљенији у творби ППГ (в. Ройзензон 1966: 92; Ludwig 1995; Атанасова 2011: 33; Митрићевић-Штепанек 2015: 56).

Велику продуктивност префикса *ѝо-* у склопу ППГ Терзић (1997: 309) објашњава његовом вишезначношћу и чињеницом да се он више од других префикса подвргава процесу делокализације и детемпорализације и специјализује за изражавање значења која прецизирају карактер протицања радње у погледу њене ограничености, трајања, резултативности, понављања, поступности и сл.

Према грађи, префикс *ѝо-* може се додати глаголима који већ садрже неки префикс, осим префикса *уз-*, *ѝод-* (који ни иначе не дозвољавају даљу префиксацију) и непродуктивних префикса *мимо-* и *ѝа-*. Најчешће се комбинује са глаголима који садрже префикс *из-* (нпр. *ѝоиздогађаѝи се*, *ѝоизрањаѝи*, *ѝоискојаѝи* итд.), затим *за-* (нпр. *ѝозабиѝи*, *ѝозагледаѝи*, *ѝозаградиѝи* итд.), *на-* (*ѝонабраѝи*, *ѝонадиѝи*, *ѝонадуѝи* итд.), *раз-* (*ѝоразбеснеѝи се*, *ѝораздвојиѝи*, *ѝораздужиѝи* итд.).

Осим високом продуктивношћу, префикс *ѝо-* од осталих префикса у српском језику разликује се и могућношћу редупликације, тј.

⁸² Клајн (2002: 287) налази да су префикси *из-* и *ѝо-* најпродуктивнији у творби ДПГ. Према Тошовићу (2010: 107), најчешће се као први у линеарном реду префикса налазе префикси *из-* и *ѝре-*. Пошто се овај аутор у свом раду бави полипрефиксацијом у свим врстама речи, претпостављамо да се овај податак не односи само на глаголе.

поновљене употребе у оквиру истог глагола – *йойодићи*, *йойоседећи*, *йойогледаћи* и сл.

Овај префикс учествује и у творби ТПГ и то у комбинацији са префиксима са којима се и иначе најчешће комбинује:

за-: *йозаосџајати*, *йозаосџаћи*, *йозајознаћи*, *йозаусџавићи* (*се*) итд.;

из-: *йоиззадуживаћи* *се*, *йоизосџаћи*, *йоисџивезиваћи* итд.;

на-: *йоназадеваћи*, *йонаизлейљиваћи*, *йонаизмишљаћи* итд.;

йри-: *йојрисклонићи* *се*, *йојрисџегнући*, *йојриуџврдјићи*, *йојриухвајићи* итд.;

раз-: *йорасџродаћи*, *йорасџродаваћи*.

Само се префикс *йо-* може јавити као четврти префикс у глаголу: *йоисџонаџјајати* (*се*), *йоисџрејродаваћи*.

Осим што је најчешћи префикс у спољној позицији, битна карактеристика префикса *йо-* је и да има више од једног значења. Као једини префикс у глаголу он може, према Клајновој класификацији (2002: 265–267), имати 7 значења, а, према нашим подацима, он као други префикс има 3 модификациона значења (дистрибутивно, делимитативно и атенуативно). Разлог изузетне продуктивности овог префикса може се потражити у чињеници да реализује велики број значења и да се може спајати са основама из различитих семантичких поља.

3.2.2. Префикс *из-*. Иза префикса *йо-*, следећи префикс по учесталости је префикс *из-*. Глаголи изведени овим префиксом, чине око 24% од укупног броја анализираних глагола. Префикс *из-* не улази у комбинације са префиксима *над-* и *йред-*, а најчешће се додаје глаголима који већ садрже префиксе *йо-* (136 глагола, нпр. *исџодизајићи*, *исџомрејићи*, *исџокршијићи* и сл.) и *йре-* (143 глагола, нпр. *исџребројјићи*, *исџревезивајићи*, *исџревлачијићи* и сл.). Улази и у састав ТПГ и то оних који почињу следећим префиксима:

на-: *изнадовољјићи*, *изнадолазијићи*, *изнаразговарајићи* *се* итд.;

йо-: *исџоизбацивајићи*, *исџојрејоручивајићи*, *исџозавезивајићи* итд.;

йре-: *исџреокренујићи*, *исџрејродавајићи*, *исџресавијајићи* итд.;

йри-: *исџридолазијићи*;

йро-: *исџродомеџајићи*.

3.2.3. Префикс *на-*. Префиксом *на-* изведено је око 9% укупног броја ексцерпираних глагола. Скоро половину ових глагола чине они код којих је први префикс *до-*, док се са осталим префиксима овај префикс знатно ређе комбинује. Не улази у комбинације са глаголима са префиксима *над-*, *йод-* и *йред-*. Осим префикса *йо-*, који је једини пре-

фикс за који се спомиње редупликација, РСАНУ бележи и контактну редупликацију префикса *на-*, *нанајахајџи*.

ТПГ гради са префиксима *за-* и *из-*:

за-: *назадовољџији се*, *назаузимајџи* итд.;

из-: *наиздовољџији се*, *наисџребијајџи се*, *наисџроводијџи се* итд.

3.2.4. Префикс *за-*. Префикс *за-* учествује у творби свега 6% укупног корпуса. Најчешће се комбинује с префиксима *о-* и *об-*, али се срећу и комбинације са префиксима *до-*, *на-*, *џо-*, *џре-*, *џри-*, *раз-*, *у-* и *уз-*. Осим тога, не учествује у творби тропрефиксираних ни четворопрефиксираних глагола.

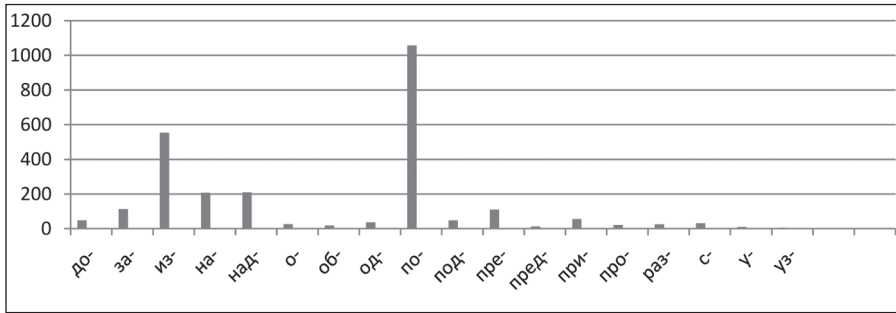
3.2.5. Префикс *џре-*. Последњи у групи високопродуктивних префикса је *џре-* са 4% од укупног броја глагола⁸³. Најчешће се комбинује са префиксом *на-*, а не комбинује се са префиксима *над-*, *џа-*, *џод-*, *џред-*. Забележен је само један ТПГ – *џрезаокујџији*.

3.2.6. Представљених пет најфреквентнијих префикса јавља се у скоро 85% целокупног корпуса, док остали префикси чине тек око 15% грађе.

Посматрајући комбинације префикса у српском језику, може се тврдити да префикси који се одликују већом продуктивношћу као једини у глаголу, исто тако образују и већи број комбинација с другим префиксима. Такође, префикси који су непродуктивни у позицији првог префикса и имају мали број значења или само једно значење (*џа-*, *мимо-*, *џред-* и сл.) непродуктивни су и у творби ППГ. Са закључком који смо навели о вези између продуктивности префикса приликом прве и друге префиксације, тј. да већа фреквентност префикса значи и комбинацију с већим бројем префикса и већи број ДПГ, слажу се закључци које су изнели Ројзензон (Ројзензон 1974) и Бељаков (Бељков 2001: 167) за руски језик. Са друге стране, Гиро-Вебер (2015: 33) ову везу одриче, као и Атанасова (2011: 69) која, анализирајући комбинације префикса у бугарском језику закључује да нема непосредне везе између продуктивности првог префикса у линеарном реду и броја префикса с којим се он спаја у творби ППГ.

Табела бр. 15 дата на крају рада илуструје пронађене комбинације префикса.

⁸³ Глаголи са префиксом *џре-* ексцерпирани су из РМС, док су остали глаголи из ове најбројније групе глагола ексцерпирани из РСАНУ. Удео глагола са префиксом *џре-* био би знатно већи да је њихов извор за ексцерпцију био РСАНУ, али и на основу грађе из РМС, можемо стећи адекватан увид у продуктивност, значења и употребу овог префикса.

Графикон 1: Продуктивност префикса

3.3. Творбена мотивисаност полипрефиксираних глагола

3.3.1. Мотивација двопрефиксираних глагола

3.3.1.1. За одређивање ППГ од суштинске је важности питање њихове творбене мотивисаности. Творбена мотивисаност подразумева да се форма и значење једне речи могу довести у везу са формом и значењем друге речи (Радовић-Тешић 2002: 15; Ћорић 2008: 25). Мора се подвући да творбена мотивисаност обавезно укључује оба елемента и форму и семантику те, уколико се појави само један од ових елемената, а не и други, не може се говорити о овој појави. Када је реч о творбеној мотивисаности глагола са више префикса најважније је истаћи да они морају бити мотивисани, тј. да значење овакве творенице мора недвосмислено произилазити из значења основног глагола. Творбена мотивација код глагола у нашој грађи иде линијом:

*основни глагол / везана основа > МПГ > ДПГ*⁸⁴

Формална повезаност са основним глаголом јасно се огледа и у фонетској подударности, те изузимајући гласовне промене које могу да настану на споју префикса и основе, основа и префикс у потпуности чувају свој облик. Семантичка блискост препознаје се у чувању значења саставних делова, тј. мотивног префиксираних глагола и другог или трећег префикса. Да би глаголи са више префикса били прави ППГ, семантичка блискост мора бити максимална, док случајеве у којима се

⁸⁴ Овакву мотивацију А. Атанасова (2011: 78) назива непосредном, док посредну мотивацију налази код глагола са комплексом префикса које ми у раду не обрађујемо и какву срећемо код нпр. глагола *одусијати*, *произвести* итд.

семантичка блискост не чува, не сматрамо правим ППГ (*йроизвесити*, *одусити* и сл.). Дакле, прави ППГ чувају своје творбено значење.

3.3.1.2. У глаголима које анализирамо није тешко одредити мотивну реч, јер је мотивисана реч увек формално сложенија. Мотивна реч мора бити већ префиксиран глагол да би се могло говорити о процесу полипрефиксације, нпр. *из-* + *огрејати* → *изогрејати*; *из-* + *ошесни* → *изошесни*; *на-* + *одбрани* се → *наодбрани* се; *йо-* + *изгрис* → *йоизгрис*; *йо-* + *нади* → *йонади*; *йре-* + *нагомила* → *йренагомила*; *йри-* + *довеза* → *йридовеза*; *раз-* + *уда* → *разуда*.

3.3.1.3. Мотивни глагол у својој основи може имати глагол, што је најчешћи случај, или именицу (нпр. *йозагазди* се од именице *газда*), или, само у једном примеру, заменицу (*йреосвојити*), као и везану основу (*зайочети*).

3.3.1.4. Дакле, у анализи ППГ у српском језику битно је уочити њихову формалну и семантичку везу са мотивном речју. Творбено-семантички однос префикса и мотивног глагола је прозиран, мотивисаност је очигледна и омогућава једноставно рашчлањивање изведенице на саставне творбене елементе. Прави вишепрефиксирани глагол мора чувати везу са значењем глагола од ког је изведен. Ипак, постоји и одређени фонд глагола код којих је веза са мотивном речју избледела, тешко уочљива и мора се одредити у историјској перспективи. Нашу грађу чине искључиво глаголи чија се мотивисаност лако утврђује из синхронијске перспективе и који се одликују творбеном и семантичком јасноћом и рашчлањивошћу, где су сви творбени елементи лако уочљиви и распознатљиви, што тим глаголским структурама даје донекле аглутинативни карактер (в. Ройзензон 1974; Терзић 1997: 311). Дакле, ППГ представљају језичке јединице мотивисане са синхронијског становишта, чија оба дела, и префикс и већ префиксирана основа, чине посебне језичке јединице које се јасно издвајају и на плану форме и на плану садржаја. Захваљујући односу мотивисаности, ППГ имају лако препознатљиво значење, те се на тај начин олакшава и даље стварање нових лексема према већ постојећем моделу.

3.3.2.1. Глаголи са вишеструком творбеном мотивацијом

3.3.2.1.1. Код једног броја ППГ може се уочити вишеструка творбена мотивација⁸⁵, тј. могу формално и значењски стајати у релацији

⁸⁵ М. Радовић-Тешић користи термине јединствена и нејединствена мотивација (2002: 16).

према више основинских речи (в. Ћорић 2008: 27). Такви се глаголи могу се с једне стране третирати као ППГ изведени од МПГ додавањем префикса, и у том случају реч је о полипрефиксацији, али се могу посматрати и као МПГ (а), суфиксалне творенице (б) или глаголи изведени префиксално-суфиксалним начином (в).

(а) Мотивацију глагола *ис̄иобрай̄имий̄и се* можемо посматрати као глаголску и у том случају препознајемо двоструку префиксацију *ис-̄ио-брай̄имий̄и се*. Мотивни глагол је свршеног вида – настаје префиксалном перфективизацијом несвршене видске вредности двовидског глагола:

брай̄имий̄и се → *̄ио-брай̄имий̄и се* → *ис-̄ио-брай̄имий̄и се*.

Мотивација може бити и именичка *̄иобрай̄им-ий̄и се* од именице *̄иобрай̄им*, и тада је реч о двовидском глаголу 'узети/узимати неког као брата, тј. као побратима'. У овом случају глагол *ис̄иобрай̄имий̄и се* не би ушао у наш корпус, јер је реч о једнострукој префиксацији, будући да *̄ио-* формално јесте префикс, али не представља творбени, већ морфолошки елемент и једини префикс који се издваја у творбеној структури глагола у овом случају јесте префикс *из-*:

̄иобрай̄им : *̄иобрай̄имий̄и се* → *ис-̄иобрай̄имий̄и се*.

Слична мотивација је и код глагола *о̄ий̄оздравий̄и* 'одговорити некоме на поздрав, узвратити поздравом'. Глагол припада групи полипрефиксираних уколико је његова основа глаголска и мотивација иде линијом:

*здравий̄и*⁸⁶ → *̄ио-здравий̄и* → *о̄ий̄-̄ио-здравий̄и*.

Уколико за основу узмемо именицу *̄иоздрав*, овај глагол не би улазио у наш корпус:

̄иоздрав : *̄иоздравий̄и* → *о̄ий̄-̄иоздравий̄и*.

Исти принцип можемо уочити и код глагола *о̄ий̄о̄й̄иковай̄и*, *̄ио̄й̄йо̄мо̄ћи*, *са̄йо̄й̄й̄иса̄й̄и/сӯйо̄й̄й̄иса̄й̄и*, *узразговорий̄и се* 'упустити се, утонути, задубити се у разговор':

глаголска основа: *кова̄й̄и* → *̄ио̄й̄-кова̄й̄и* → *о̄ий̄-̄ио̄й̄-кова̄й̄и*

именичка основа: *̄йо̄й̄иков(а)* : *̄йо̄й̄иковай̄и* → *о̄ий̄-̄йо̄й̄иковай̄и*

глаголска основа: *мо̄ћи* → *̄ио-мо̄ћи* → *̄ио̄й̄-̄ио-мо̄ћи*

именичка основа: *̄йо̄мо̄ћ* : *̄йо̄мо̄ћи* → *̄ио̄й̄-̄йо̄мо̄ћи*

глаголска основа: *̄й̄иса̄й̄и* → *̄ио̄й̄-̄й̄иса̄й̄и* → *са-/су-̄ио̄й̄-̄й̄иса̄й̄и*

именичка основа: *̄йо̄й̄й̄ис* : *̄йо̄й̄й̄иса̄й̄и* → *са-/су-̄ио̄й̄й̄иса̄й̄и*

⁸⁶ 2. а. 'јављати се некоме при сусрету поздравом, поздрављати некога (уобичајеним речима, знаком, покретом и сл.); упућивати поздрав, поздравне речи, дочекивати, пресретати изражавајући радост, задовољство'. б. 'поздрављати нечијим посредством, слати поздраве, добре жеље' (РСАНУ).

глаголска основа: *говоријџи* → *раз-говоријџи се* → *узразговоријџи*
 именичка основа: *разговор* : *разговоријџи се* → *уз-разговоријџи се*.

Нераспрострањени глагол *однаредијџи* 'укинути, променити неку наредбу', такође, припада овом типу. Уколико прихватимо Клајново мишљење (2002: 293) и *-редијџи* прогласимо за везану основу, можемо говорити о полипрефиксацији:

-редијџи → *на-редијџи* → *од-на-редијџи*.

Уколико је у основи именица *наредба*, овај глагол не спада у наш корпус јер се појављује само један ниво префиксације:

наредба: *наредијџи* → *од-наредијџи*.

(б) Глаголи *јодзакујџи*, *јредуговоријџи*, *расјоредијџи*, *расјоделџи*, *сјознајџи*, *сјоразумејџи се*, могу се посматрати као глаголи са глаголском или именичком основом. У првом случају они су полипрефиксирани, у другом су изведени суфиксацијом и не улазе у наш корпус:

глаголска основа: *кујџи* → *за-кујџи* → *јод-за-кујџи*

именичка основа: *јодзакуј* : *јодзакуј-ијџи*

глаголска основа: *-редијџи* → *јо-редџи* → *рас-јо-редијџи*

именичка основа: *расјоред* : *расјоред-ијџи*

глаголска основа: *делијџи* → *јо-делијџи* → *рас-јо-делијџи*

именичка основа: *расјодела* : *расјодел-ијџи*

глаголска основа: *знајџи* → *јо-знајџи* → *с-јо-знајџи*

именичка основа: *сјознаја* : *сјозн-ајџи*

глаголска основа: *разумејџи се* → *јо-разумејџи се* → *с-јо-разумејџи*

се

именичка основа: *сјоразум* : *сјоразум-ејџи се*

глаголска основа: *говоријџи* → *у-говоријџи* → *јред-у-говоријџи*

именичка основа: *јредуговор* : *јредуговор-ијџи*.

(в) Код глагола *исјорребријџи се* покр. 'лећи, извалити се на страну, поребарке' и *исјрејречијџи се* мотивација се може интерпретирати на два начина и, осим полипрефиксације, препознати и префиксално-суфиксални начин творбе. Они могу бити девербативи или деадјективи, односно девербативи или деноминали:

глаголска основа: *ребријџи се* → *јо-ребријџи се* → *ис-јо-ребријџи се*

прилошка основа: *јорбарке* : *ис-јорбр-ијџи се*

глаголска основа: *јречијџи* → *јрејречијџи* → *исјрејречијџи*

именичка основа: *јрејрека* : *ис-јрејрек(ч)-ијџи*.

3.3.2.1.2. Дакле, осим глагола са јасном једносмерном мотивацијом, код којих мотивација иде линијом: основни глагол / везана основа → МПГ → ППГ, постоје и глаголи чија се мотивација може интерпрети-

рати на два начина. Према једном, они улазе у групу ППГ, док их други начин на који се може објаснити њихов постанак искључује из наше грађе. С обзиром на то да се ипак могу посматрати и као ППГ и они представљају предмет наше анализе.

3.3.3. Мотивација тропрефиксираних глагола

Процес мотивације ТППГ може се представити следећом схемом:
основни глагол / везана основа > МППГ > ДППГ > ТППГ.

Дакле, тропрефиксираним глаголима мотивна реч је ДППГ, творбена граница пролази између трећег додатог префикса и ДППГ, стога они имају бинарну структуру: *ѝрефикс + ДППГ*. Њихова семантика изводи се из семантике ДППГ и додатог префикса, па је и у том смислу испуњен формално-семантички критеријум потребан за утврђивање мотивације:

до- + надоѝуниѝѝи → донадоѝуниѝѝи

ис- (из-) + ѝридолазиѝѝи → исѝридолазиѝѝи

на- + исѝребијаѝѝи (се) → наисѝребијаѝѝи се.

Треба споменути и могућност да мотивна реч за следећу префиксацију може бити и глагол који је образован комплексом префикса: *на-ѝреѝоручиваѝѝи / на-ѝреѝоручиѝѝи, ѝре-ѝроизвесѝѝи* 'поново произвести', али се овакве творенице третирају као двопрефиксирани, а не као тропрефиксирани, јер, иако у њиховој структури препознајемо три префикса, њихова творба се одвијала у два корака, а не у три.

3.4. Творбени процеси код полипрефиксираних глагола с ономасиолошке тачке гледишта

Приликом посматрања творбеног аспекта ППГ, користићемо ономасиолошку теорију М. Докулила (према Ћорић 2008). Он разликује три појмовне (значајске) категорије: мутациону, модификациону и транспозициону. Карактеристика мутационе категорије је да се у творбеном процесу полазни појам потпуно мења (*ѝлавуша – ѝлава жена*). Модификациона категорија не мења суштину основног појма него му даје само додатно обележје (*ѝравица – ѝрава*). Транспозициона појмовна категорија не представља измену појма већ само његово пребацавање у другу појмовну категорију, тј. прелазак речи из једне врсте у другу без измене њеног лексичког значења (*хиѝросѝѝ – хиѝар*).

Према досадашњим истраживањима, а потврду смо нашли и у нашој грађи, полипрефиксација већим делом спада у модифика-

циони ономасиолошки тип, јер се значење мотивног глагола приликом полипрефиксације не мења суштински, већ се само сужава и конкретизује⁸⁷ у односу на категорије фазности, градуелности, плуралности и детерминативности. У томе се огледа једна од најважнијих разлика између префиксације и полипрефиксације – док приликом префиксације у неким случајевима може доћи и до потпуне промене значења мотивног глагола, након полипрефиксације се то не дешава, значење мотивног глагола се не мења, већ само модификује. Још један доказ да се ради само о модификационом процесу јесте и чињеница да не постоје ППГ који имају шири семантички опсег у односу на семантику мотивног глагола, префикс најчешће модификује само једно, обично, прво значење мотивног полисемантичног глагола⁸⁸. Мутациони тип препознаје се код глаголских изведеница са просторним значење, нпр. *заобиколиџи*, *одсклизнуџи* и сл.

3.5. Полипрефиксирани глаголи – комплекс префикса

3.5.1. Како би се префиксалним средствима изразила сложена и апстрактна значења глагола, развијање глаголске префиксације кретало се како линијом вишезначности старих простих префикса, тако и линијом обједињавања префикса у разноврсне префиксалне групе или пак сложене, нерашчлањиве префиксе (в. Терзић 1997: 307). Оно по чему се глаголи са комплексом префикса разликују од глагола са постепено додаваним префиксима је и место творбене границе које је код глагола прве групе између првог префикса и основе, а код глагола друге групе пролази између префикса. Иако смо рекли да глаголи са комплексом префикса остају ван фокуса нашег интересовања и нећемо се њима детаљно бавити, на овом месту навешћемо само неке опште напомене о њима⁸⁹. Клајн (2002) с правом примећује да се ова два типа полипрефиксације не могу доследно разграничити међу собом и да

⁸⁷ Само лексички префикси имају могућност да потпуно промене значење глагола коме се додају, али се они не могу гомилирати, већ се увек јављају као префикси ближи основи. Други префикс само модификује значење већ префиксираниог глагола.

⁸⁸ Изузетак од наведеног правила чине нпр. глаголи *надовезаџи* (се) (12 значења), *надодаџи* (10 значења), који у речницима имају забележен већи број значења у односу на глагол од ког су изведени, што се може тумачити на различите начине, али претпостављамо да је у питању обимнија грађа која је била лексикографу на располагању приликом обраде изведених глагола.

⁸⁹ Више о комплексу префикса може се наћи у раду А. Атанасове (2011) која два начина творбе ППГ посматра равноправно.

има много прелазних случајева, као и глагола код којих је тешко одредити шта и колико први, а колико други префикс доприноси значењу. Карактеристика ових глагола је да њихова деривација не иде путем *основа* → *МПП* → *ППП* већ *основа* → *ППП* (*комплекс префикса + основа*). Чињеница је да код већине ових глагола постоји и *МПП* са префиксом који је ближи основи, али се његово значење не може довести у везу са *ППП*, тј. *ППП* није мотивисан глаголом са једним префиксом.

Следећи глаголи могу се карактерисати као глаголи са комплексом префикса: *исјосјавијџи се* ('показати се, утврдити се'), *одусјџајџи*, *ојовргнујџи*, *ојределијџи*, *ојредељавајџи*, *ојредељивајџи*, *јредомислијџи се*, *јрејоручијџи*, *јрејјосјавијџи*, *јроизвесјџи*, *јројоведајџи*, *расјолагајџи*, *расјоредијџи*, *сјојакнујџи*, *усјосјавијџи*. Овај списак глагола који наводи Клајн (2002: 287) може се проширити и глаголима које бележи РСАНУ, а који су углавном обележени квалификатором покр.(ајинско) и вероватно их због територијалне ограничености и нераспрострањености овај аутор није нотирао: *дојовезајџи се* покр. (некога) 'закупити (некога), наврсти се, навалити (на некога)'; *зайоја-сјџи (се)* 1. а. 'захватити, ухватити'; 2. 'збити се, десити се, стећи се'; *исјојружџијџи* покр. 'снажно ударити, млатнути, треснути некога (обично прутом, шибом)'; *надоклајџијџи се* покр. 1. 'спопасти, обузети'; 2. 'закупити, притиснути обавезама'.

3.5.2. Битно је истаћи да префикси који граде комплекс префикса могу да функционишу и самостално, тј. да се основи додају појединачно и постепено, и то у истом линеарном поретку као и у комплексу префикса и у том случају имамо типичну полипрефиксацију.

Речник САНУ бележи хомонимни пар глагола *исјосјављајџи*¹ и *исјосјављајџи*². *Исјосјављајџи*¹ је несвршени глагол са примарним значењем 'издавати, предавати некоме на располагање, на увид (рачун, потврду или неки други писмени докуменат)' и изведен имперфективизацијом од глагола *исјосјавијџи*, и који је и сам настао уз помоћ комплекса префикса.

исјо+ сјавијџи → *исјосјавијџи*

секундарна имперфективизација → *исјосјављајџи* НСВ

Хомонимни глагол *исјосјављајџи*² је свршеног вида чије је значење 'поставити више лица (на неки положај, у неко звање и сл.)' и у њему префикси не чине комплекс, већ су постепено додавани и имају основно значење:

сјавијџи → *јо-сјавијџи* → *јосјав-љајџи* (секундарна имперфективизација) → *ис-јосјављајџи* СВ

3.5.3. Дакле, комплекс префикса представља скуп од најмање два префикса који се истовремено додају основи и функционишу као формално морфолошко јединство (в. Атанасова 2011: 70). Атанасова (2011: 76) истиче да комплекс префикса увек садржи два префикса никад три или више њих. Комплекс префикса треба разликовати од других сличних спојева префикса и морфолошких сегмената – *обез-*, *избез-*, *оне-*, *изне-*, као и од фреквентних комбинација префикса као што су *исџо-*, *џона-*, *надо-* и сл. који се не могу одредити као комплекс префикса иако имају високу учесталост и релативно стабилно значење.

3.5.4. У случајевима одсуства МПГ имамо основа да сматрамо да два префикса чине комплекс префикса и да су истовремено додата основи и то може послужити као доказ за постојање комплекса префикса. Навешћемо неколико примера: *зайоџрсџаџи* индив. 'почети ситно ударати; лупкати прстима'; *надоврсџи се* нераспр. '(некога) спасти, закупити'; *надомесџи* 1. а. 'преузети нечије место, улогу; преузети нечији задатак, одменити некога у послу'; *надохвалиџи се* необ. 'исхвалити самог себе, нахвалити се'; *надоџонџаџи* тал. *giunta*, покр. 'надодати, придодати, надоставити; исп. *џонтати*'. Код наведених глагола сва значења су у вези са основним, непрефиксираним глаголом, али не постоји средњи корак у њиховој творби, а то је МПГ, због чега се они не могу сматрати полипрефиксираним, нпр. не постоје нити се могу реконструисати глаголи **домесџи*, **дохвалиџи се*, **џонџаџи*.

3.5.5. И код ТПГ можемо наћи сличне примере. Следећи примери ТПГ немају одговарајуће двопрефиксирани: *сџодобџи*⁹⁰ 'задобити, освојити', *џоиздомамљиваџи*, *џоисџредсџављаџи се*, *џоисџривезаџи*, *наисџонизиваџи се* 'понизити се, понети се понизно пред неким више пута, односно преко сваке мере'. У наведеним глаголима комплекс префикса чине прва два префикса у линеарном реду и творбена граница пролази између прва два префикса и МПГ.

За глагол *наисџроводиџи се* одговарајући ДПГ смо нашли на интернету:

Све нешто, бре, чекаш ту недељу ... све нешто као мислиш – е сад ћемо се *исџроводиџи* у недељу, само да је дочекамо, кад тамо – чабар! Кога сунце, киша и снег спречавају да негде оде и да се проведе – неће се тај у животу *исџроводиџи*.

3.5.6. Да нам речници не пружају увек потпуну информацију о путу настанка ДПГ указују следећи примери:

⁹⁰ Забележени глагол *џодобџи* 'приличити, доликовати, пристајати; одговарати нечијем положају' изведен је од придева *џодобан*.

глагол *дозасїваїи* несвр. индив. 'падати у потпун сан, потпуно се предавати сну', може бити изведен само секундарном имперфективизацијом од глагола *дозасїаїи* који у речнику није забележен;

глагол *заомоїаваїи* несвр. покр. 'издалека почињати разговор, околишити, заобилазити', могао је настати само секундарном имперфективизацијом од глагола *заомоїаїи* који није забележен у речнику;

глагол *надомїаїи* несвр. нераспр. 'млевењем допуњавати, додати, домиривати' могао је да настане само као секундарни имперфекат глагола *надомлеїи*, кога речници не бележе;

глагол *їоизназебаїи* 'навући назеб, назепсти (о више особа)' могао је бити изведен само од *изназебаїи* и префикс *їо-* носи своје регуларно дистрибутивно значење, па нема разлога *їоиз-* у овом случају посматрати као комплекс префикса, иако *изназебаїи* није нотирано у речнику;

глагол *їоисїелефонираїи* 'обавити телефонске разговоре, телефонирати више пута' изведен је од глагола *исїелефонираїи*⁹¹, за који, у време израде осмог тома речника, претпостављамо, није било потврда, а данас се на интернету може наћи довољно потврда да тај глагол живи у неформалном говору:

Не буди лењ, опет се 'попнем' на тај интернет, вевеве... и *исїелефонирам* све по списку, филијале (Време, 15. јул 2010, број 1019). Понео сам мобилни и огласе да нешто *исїелефонирам* кад сам већ сам са својим мислима (интернет). Кад боље размислим, јефтиније ми је да одем код приватника, јер док све *исїелефонирам*, покупујем лекове и чуда док не стигнем на ред, а онда платим партиципацију на неколико места... исто ме изађе (интернет).

3.5.7. Има случајева када речник бележи МПГ, али се тај глагол не може довести у директну семантичку везу са ППГ, па и тада можемо говорити о комплексу префикса. Не можемо довести у везу глаголе *оажимаїи* и *зажимаїи*, као ни *обисколиїи* и *исколиїи*¹ ни *исколиїи*² или глаголе *исїобедриїи се* и *їобедриїи се*.

⁹¹ О експанзивној префиксацији префиксом *из-* в. Станојичић 1996: 124–125, где он ову појаву објашњава као појачано маркирање перфективности двовидских глагола и не одређује је као творбену иновацију (јер се среће и у примерима из XIX века и са почетка XX), већ као иновацију узуса.

оажимајџи 'стискајући, гњечећи истискивати, ослобађати течност, сок из нечега, цедити, исцеђивати'. — У приземљу ... је био поч за сипање и мливо маслина и машина за оажимање уља (Ћип. 5, 107).

ажимајџи а. 'затварати, склапати (очи)' — Пак је оба ока ажимао (НП, Вук, Рј.). Ажима очи своје да не види зла (Дан. Ћ. 12, 540). Марко поче ажимати очима ... док напокон и заспи (Стој. М. 1, 74). б. 'терати на склапање (очи), засењивати, заслепљивати'. — Бијелост сеоских кућа у сунцу ажима очи (Горан 1, 38).

обисколијџи покр. 'опколити, окружити, сколити, салетети (некога)'. — Благај ... натмурено пркосаше сигавом прамењу густе магле која га облијеташе и око цикуластог му врха изгледаше као ... права слика скелета каквог претпотопског змаја кад га милијуни летећих мрава обисколи (Нев. 2, 30). Обисколити значи опколити; салетети (Нев. 2, 1).

*исколијџи*¹ покр. 'испољити, показати'. — Снагу и мржњу ... треба исколити у задњем часу, у коначном обрачуна (Божић 3, 51).

*исколијџи*² покр. 'растурити, уништити'. — Све хајдучке разтиерат бусие, | Све пофатат ваше поглавице, | На вама ће ватра изгорити | И вас царски хершум исколити (Ј–М 1, 5).

3.5.8. Да сведемо. Комплекс префикса чине најмање два префикса који се истовремено додају основи, али га треба разликовати од фреквентних спојева типа *обез-*, *исџо-*, *надо-* итд. који имају релативно стабилно значење. Препознајемо га код глагола типа *одусџајџи*, *џроизвесџи*, *џредомислијџи се*, *џреосџајџи* и сл., тј. код глагола чије се значење не може извести из збира значења основе и префикса. Комплекс префикса постоји и код глагола са више префикса, али код којих не постоји МПГ, нпр. *зајоџрсџајџи*, *надоврсџи* и сл. или се постојећи глагол не може довести у семантичку везу са ППГ, нпр. *оажимајџи*, *исџобедријџи* и сл. Глаголи са комплексом префикса не спадају у праве ППГ, те се њима нећемо бавити у даљем раду.

3.6. Закључци

3.6.1. У овом поглављу бавили смо се творбеним специфичности-ма и творбеном мотивисаношћу ППГ.

Према броју глагола у чијој творби учествују као други додати префикс, све префиксе поделили смо у четири групе:

1. префикси са којима је нађено више од 100 глагола, високопродуктивни префикси: *џо-* (936), *из-* (564), *на-* (214), *за-* (140), *џре-* (108);

2. префикси са којима је нађено мање од 100, а више од 10 глагола, средњепродуктивни префикси: *йри-* (58), *йод-* (50), *до-* (48), *од-* (34), *раз-* (30), *о-* (29), *йро-* (24), *об-* (17), *йред-* (14), *над-* (10);

3. префикси који творе мање од 10 глагола, слабо продуктивни: *у-* (9), *уз-* (8), *йа-* (2);

4. префикси који уопште не учествују у полипрефиксацији, непродуктивни: *мимо-* и *йройив-*.

Најфреквентији префикс у творби ППГ у српском језику је префикс *йо-* и глаголи творени овим префиксом чине око 40% укупног броја забележених ППГ. Подаци из других словенских језика показују да је и у тим језицима *йо-* најзаступљенији префикс у творби ППГ. Префикс *йо-* комбинује се са свим префиксима осим *уз-*, *йод-*, *мимо-* и *йа-*. Најчешће су комбинације са префиксима *из-*, *за-*, *на-*, *раз-*. Осим високом продуктивношћу, префикс *йо-* од осталих префикса у српском језику разликује се и могућношћу редукације, тј. поновљене употребе у оквиру истог глагола – *йойодићи*, *йойоседейти*, *йойогледайти* и сл. Овај префикс је најзаступљенији и у творби ТПГ (*йоизразбијайти*, *йонаизмишљайти* итд.) и једини који се додаје као четврти префикс (*йоисйрейродавайти*).

Најфреквентнијих пет префикса учествује у деривацији 85% глагола из целокупног корпуса, док је учешће осталих префикса око 15%. Префикси који се одликују већом продуктивношћу као једини у глаголу, исто тако образују и већи број комбинација с другим префиксима. Такође, префикси који су непродуктивни у позицији првог префикса и имају мали број значења или само једно значење (*йа-*, *мимо-*, *йред-* и сл.) непродуктивни су и у творби ППГ.

3.6.2. Мотивација правих ППГ мора ићи линијом:

основни глагол / везана основа > МПГ > ППГ.

ППГ настају од већ постојећих јединица у језику – МПГ којима се додаје још један префикс, а као резултат појављује се нова глаголска јединица са сложенијом морфолошком структуром и модификованом семантиком. Семантика тако добијеног глагола непосредно је условљена семантиком конкретних јединица од којих је настао. Формална и семантичка веза ППГ са монопрефиксираним мора бити јасна и лако уочљива. Префикси и основа задржавају свој облик, а семантичка блискост огледа се у чувању значења саставних делова, тј. у чувању творбеног значења. Да бисмо препознали процес полипрефиксације, мотивна реч мора бити већ префиксирани глагол, што значи да глагол чак и кад у својој морфемској структури поседује два префикса не мора бити по-

липрефиксиран (*надоручковаџи се, ојорезоваџи, онајбољџи* и сл.). Осим случајева јасне, једноструке мотивације, постоје и случајеви вишеструке мотивације. Мотивација ових глагола може се интерпретирати на два начина, осим полипрефиксације, можемо препознати и друге начине творбе – једноструку префиксацију (*ис-џо-браџимџи се / ис-џобраџимџи се; оџ-џо-здравџи / оџ-џоздравџи* и сл.), суфиксацију (*рас-џо-редџи / расџоред-џи; рас-џо-делџи; расџодел-џи* и сл.), префиксално-суфиксалну творбу (*ис-џо-ребриџи се / ис-џоробр-џи* и сл.). Овакви глаголи улазе у нашу грађу будући да се њихова творба може интерпретирати и као двострука префиксација.

3.6.3. Тропрефиксираним глаголима мотивна реч је ДПГ. Семантика ТПГ изводи се из семантике ДПГ и додатог префикса, па је и у том смислу испуњен формално-семантички критеријум потребан за утврђивање мотивације. Мотивна реч за следећу префиксацију може бити и глагол који је образован комплексом префикса: *на-џрејоручиваџи / на-џрејоручџи, џре-џроизвесџи* 'поново произвести'.

3.6.4. У оквиру ономасиолошке теорије М. Докулила ППГ спадају у модификациони ономасиолошки тип, јер се значење мотивног глагола приликом полипрефиксације не мења у основи, већ се само сужава и конкретизује. Додати префикс не мења суштински значење МПГ, него му само додаје одређену семантичку нијансу. ППГ са просторним значењем спадају у мутациони ономасиолошки тип.

3.6.5. Иако су ван граница нашег интересовања, ради целовитијег приказа глагола са више префикса, осврнули смо се и на глаголе настале уз помоћ комплекса префикса. То су глаголи којима су оба префикса истовремено додата, дајући значење које ни један ни други сам за себе не би могли имати: *исџосџавџи, одусџаџи, оџределиџи се, џроизвесџи, џреџџосџавџи* и сл. Иако ови глаголи у својој структури имају два префикса, пролазе само један ниво префиксације и зато не можемо говорити о полипрефиксацији. За разлику од правих ППГ, чија деривациона линија има два нивоа *основа* → МПГ → ППГ, деривација глагола са комплексом префикса има само један *основа* → ППГ (*комплекс џреџџа + основа*). Дакле, комплекс префикса представља скуп од најмање два префикса који се истовремено додају основи и функционишу као формално и морфолошко јединство (Атанасова 2011: 70). Комплекс префикса треба разликовати од сложеног префикса, као и од фреквентних комбинација префикса као што су *исџо-, џона-, надо-* и сл., које имају високу учесталост и релативно стабилно значење у саставу ППГ. Комплекс префикса препознајемо и у случајевима одсуства

МПГ. Битно је истаћи да префикси који граде комплекс префикса могу да функционишу и самостално, тј. да се основи додају појединачно и постепено и то у истом линеарном поретку као и у комплексу префикса и у том случају имамо типичну полипрефиксацију.

4. ЗНАЧЕЊА ПРЕФИКСА У ОКВИРУ ПРЕФИКСИРАНИХ И ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА

4.1. Ради прецизнијег описа семантике ППП у савременом српском језику неопходно је пре свега представити значења глаголских префикса, и то њихова значења у оквиру МПП, а затим и значења која остварују у творби ППП. На тај начин ствара се не само увид у проблеме семантичког слагања префикса и слагања префикса са различитим семантичким типовима глагола, већ и могућност да се ти проблеми расветле. Српски глаголски префикси могу се окарактерисати као семантички сложене, многозначне јединице деривационог система које поседују одређени лексички потенцијал, што им дозвољава да пренесу различита значења. Остали (други, трећи итд.) додати префикси, као што смо већ истакли, специјализирају се за изражавање одређених значења. Семантика префикса заузима централно место у опису ППП, пре свега због снажног утицаја који има на њихове формалне, граматичке и творбене карактеристике. Успостављање веза између значења једног префикса не улази у оквире овог истраживања, јер већина префикса употребљених у позицији другог префикса има само једно доминантно значење, а остала значења јављају се у појединачним глаголима или у малим серијама глагола, те је тражење везе између значења префикса значајније у проучавању префикса у МПП, док је на овом месту важно пронаћи значења префикса која опстају приликом друге префиксације.

Говорећи о значењима префикса у српском језику, Грицкат (1957–1958: 115) истиче њихово богатство. У том смислу, у односу на руски језик, наглашава развој просторних значења префикса и њихове сликовите фигуре, али и слабију заступљеност префикса који показују количину времена или саме радње, као и „таквих префикса који представљају само формално граматичко средство за промену вида“ (1957–1958: 115), па, по томе, српск(охрватск)и језик сматра архаичнијим. Грицкат наводи да су из старих прилошких значења добијена конкретна, просторна префиксна значења, а од њих се даље стварају на првом месту фигуративна значења, „када се семантика простора примењује на временски отсек у коме се радња обавља, на радњу као количину обављености и сл. На

крају развитака, префикси добијају и значење чисте перфектизације“ (Грицкат 1957–1958: 112).

У Маретићевој граматици среће се велики број могућих комбинација глаголских префикса и он износи мишљење да код глагола са више префикса (тј. „prijedloga“) „i jedan i drugi prijedlog daju svoje značenje“ (1963: 357).

Према Белићу (2000б: 206), сви префикси, осим *до-*, могу се јавити као део „двојних префикса“ и обично значе перфективизацију, али могу имати и своје основно значење или једно од обичнијих својих значења. У главним цртама Белић наводи значења префикса који се јављају као први у линеарном реду. Сличну класификацију значења другог префикса предлаже и Б. Николић (1972). И М. Стевановић (1984: 448) примећује постојање глагола са два или више префикса од којих „сваки у глагол испред којег се додаје обично уноси и своје посебно значење“. И. Клајн у својој *Творби* даје мало шири семантички опис другог префикса (Клајн 2002: 286–290).

Глаголе са три префикса спомињу Маретић (Maretić 1899: 390), Белић (2000б), Николић (1972) и Клајн (2002). А. Белић (2000б: 208) наводи да са три „предлога“ има мало примера и сматра да је то случај додавања префикса испред глагола који већ има два „предлога“. Што се заступљености тиче, Белић и Николић налазе само примере са префиксима *из-*, *над-* и *ио-* и за њихова значења наводе следеће: *из-* појачава потпуност глаголске радње *исѿоразболијевати се*, *над-* има слично значење само у смислу суперлативном (победи или надјачавања) *наѿириѿовиједати се*, *ио-* у значењу дистрибутивног извршења радње, редом и до краја: *иоисѿрекришијати*, *иоисѿреламати*, *иоисѿреваљивати*, *иоизосѿављати*, *иоиздоносиѿи*, *иоизодгризати*, *иоизразболевати се* и сл. О глаголима са три префикса Клајн (2002: 290) бележи да је то изузетно ретка појава и да најчешће настају додавањем дистрибутивног *из-* или *ио-* уз ДПГ, и то такве који већ садрже дистрибутивно *ио-* односно *из-*, што значи да је „први префикс само афективно појачање другог“: *исѿозаборављати*, *исѿозавадиѿи се*, *исѿонаѿијати се*, *исѿоразбијати*, *исѿоразболевати се*; *иоисѿрекришијати*, *иоисѿроѿадаѿи*, *иоизразболевати се*. Без редунданције су *исѿресавијати*, *иоизосѿављати* као и *наѿириѿоведати* и *расѿриѿоведати се*. Четири узастопна префикса, према Клајну, срећу се у глаголу *иоисѿриѿоведати* (РМС).

Наша грађа показује да нешто више префикса учествује у трострукој префиксацији него што су то ранији научници наводили. Док они говоре само о префиксима *из-*, *над-* и *ио-*, глаголима са два префикса могу се додати и следећи префикси: *до-*, *на-*, *иѿе-*, *иѿи-* и *иѿо-*.

Не одликују се сви истом продуктивношћу и, као што је очекивано, најпродуктивнији су *из-* и *ио-*, који наведену особину исказују у високом степену и приликом прве префиксације.

4.0.2. У овом поглављу биће представљена значења префикса који учествују у полипрефиксацији у српском језику. Редослед префикса биће по азбучном реду, а не према фреквенцији. Најпре, изложићемо, према досадашњим истраживањима, значења префикса у МПГ. Приликом прегледа значења, највише ћемо се ослањати на Клајнову *Творбу речи у савременом српском језику* (Клајн 2002), у којој су систематизована досадашња представљања значења префикса, као и на семантичку класификацију коју је спровела Љ. Поповић (2008), користећи се методом когнитивне анализе, затим граматике Стевановића (1984) и Белића (2000б), као и рад И. Грицкат (1957–1958) и монографију М. Ивановић (2016). Други део чланка о сваком префиксу биће посвећен семантици префикса у оквиру ДПГ и, посебно, ТПГ, уколико префикс улази у њихов састав. У том другом делу кратко ће бити представљена значења ДПГ која су нотирали Белић (2000б) и Клајн (2002), а затим она која ови аутори нису забележили. Представљање значења биће праћено одговарајућим табелама и графиконима. На тај начин могу се прегледно пратити значења префикса приликом прве префиксације, затим приликом друге и на основу тога уочити које промене настају приликом гомилања префикса.

4.1. Префикс *до-*

4.1.1. Префикс *до-* у монопрефиксираним глаголима

4.1.1.1. У литератури се издвајају следећа значења префикса *до-* у МПГ (в. Клајн 2002: 250): 1. просторно значење вршења радње до одређеног места – аткурзивност (*доиљивајџи*, *долетџи*); 2. временско значење трајања радње до неког тренутка (*дочекајџи*, *дорасџи*); 3. значење успостављања везе, контакта са циљем радње (*дохвајџи*, *доиуријџи*); 4. комплетивно значење, извршење радње до краја (*докувајџи*, *доилајџи*). И И. Грицкат (1957–1958: 112–113) наводи да је код овог префикса нагласак на томе да је обављен неки крајњи, преостали део радње (*доиуђи*, *доклајџи*). Стевановић (1984: 435), између осталог, издваја и глаголе који значе 'извршити радњу додавањем чега на што': *додатџи*, *долијџи*, као и 'вршењем радње основног глагола досегнути до некога или нечега, понекад још и узети то': *довикнујџи*, *додирнујџи*, *дозвајџи*.

Детаљније се семантиком префикса *до-* као првог (и јединог) у глаголском префиксалу бавила Б. Бабић (2008) и, такође, издвојила је четири наведена значења. Један од њених закључака је да се основно значење префикса *до-*, усмереност у простору, и то приближавање локализатору и досезање циља, може препознати и у осталим његовим значењима, притом се конкретни, просторни односи преносе на план апстрактних односа. Такође, ауторка сматра да у сваком значењу постоје елементи оних других значења јер свака радња може бити доведена до краја, баш као што досезање циља у простору подразумева и свршетак радње и контакт с њеним циљем, или као што успостављање контакта с циљем радње није могуће без усмерености и приближавања, укључујући притом и извршење радње до краја.

Примењујући скаларни приступ проучавања префикса у руском језику, О. Каган (Каган 2012: 211) налази да префикс *до-* одређује крајњу тачку коју је учесник догађаја достигао на скали са стандардном компарацијом. Она сматра да се овај префикс може употребити на скалама са различитим типовима димензија, укључујући скалу пута, временску скалу, скалу мере и сл. Која врста скале ће бити употребљена, зависи од особина глагола коме је префикс додат, а контекст упућује на стандард са којим се пореди.

4.1.1.2. Приликом анализе префикса *до-* треба истаћи да он није једногласно сврстан ни у суперлексичке ни у лексичке префиксе, јер има особине и једне и друге групе. Попут суперлексичких префикса има устаљено значење, не утиче на аргументску структуру глагола, то значи да не додаје нови аргумент глаголу, не чини објекат обавезним, може да се додаје након лексичких префикса и сл. Ипак, префикс *до-*, за разлику од суперлексичких префикса, а слично лексичким префиксима, дозвољава секундарну имперфективизацију, нпр. *доналиџи* – *доналиваџи*, *доџринеџи* – *доџриносиџи* (*доџринашаџи*), *доџримаџи* – *доџримцаџи*, *донасладиџи се* – *донаслађаџи се*, *доџомоџи* – *доџомагаџи*. Према Татевосову (Tatevosov 2008), комплетивно *до-* у руском језику спада у посебну групу 'средњих' префикса (*intermediate prefix*), која се по својим особинама разликује и од суперлексичких и од лексичких префикса.

4.1.2. Префикс *до-* у двопрефиксираним глаголима⁹²

4.1.2.1. Клајн (2002: 288) као примере глагола у којима се префикс *до-* јавља као први у линеарном реду префикса наводи *доналиџи*,

⁹² Ово поглавље представља измењену и дорађену верзију рада Стојановић 2016а.

донамиријџи, *донајлајџијџи*, *дојрин(и)ејџи*, не наводећи притом која значења у њима овај префикс остварује, и тиме оповргава Белићево мишљење да префикс *до-* не може бити део „двојних префикса“ (Белић 2000б: 206).

4.1.2.2. Просторно адлативно значење реализује се у глаголима кретања: *дојојџезајџи (се)*, *дојримаћи (се)* / *дојримакнујџи (се)* и *дојримџајџи (се)*. У неповратном облику значење ових глагола је ’учинити да се нешто приближи’, те припадају групи глагола узрокованог кретања, при чему глагол *дојојџезајџи* још садржи и сему ’силом’:

Дојојџезали су га на силу (Дубровник, Будим., РЈА). Гледај Феба, ка је ухитио | на крилатим својим коњма | и пламеносипној колесници, | да нам ново лето дојојџеже (Њег. 8, 111).

Префикс *до-* уноси или, у случају глагола *дојримџајџи (се)*, понавља значење приближавања локализатору који може бити изражен предлошко-падежном конструкцијом *до* + генитив, дативом без предлога или предлошко-падежном конструкцијом *к* + датив:

И *дојојџезасмо се* тромо, између многошарних кућица и разасутијех ступова, до Сорговога дворца (Војн. Л. 2, 67). Трећем сам *се* кругу дојримак (Тице 1, 56). *Кад се* брод крају дојримакне, видиш горе и доље просуту мнош лијепијех кућа (Јуб. 1, 2). Морила куга сусједе Арбанасе цијеле године а јесени *се дојримакла к нашој граници* (Јуб. 2, 75).

Примарна функција додавања префикса *до-* глаголу *јринџи/јриносџи* била је истицање адлативног аспекта радње, док допунска сема комплетивности истиче да је радња доведена до коначне, крајње фазе (а), али је значење адлативности и успостављања контакта са циљем временом десемантизовано (б):

(а) Ако [слушалац] не *дојринесе* потврду о уплаћеној такси мора ју поново платити (Зб. зак, 25, 131).

(б) Мој дјед је највише *дојринео*, да се сагради та црква (Цес., ХК 8, 301). Обојица [Вук и Гај] ... *дојриносили (су)* изграђивању јединства нашег књижевног језика (Белић, НЈ 1, 4).

4.1.2.3. Временско значење глаголског префикса *до-* најмање је заступљено приликом прве префиксације, што важи и приликом друге префиксације, и остварује се само у једном глаголу забележеном у грађи – *донарасџи*. Локализатор је у овом случају тачка у времену ка којој радња тече и коју треба да достигне (в. Бабић 2008: 288):

Док *донарасџу* дјеца, бави се с њима ... мати (Богиш. 3, 288).

4.1.2.4. У ДПГ префикс *до-* најчешће развија комплетивно значење, извршења радње до краја, до пуне мере – *дозајети* 'запети, притегнути до краја', *доизглавити* 'изговорити до краја, дорећи', *доизрећи*, *доисјунити*, *донабити*, *донадојити*, *донайлаити*, *донасладити се*, *доначинити*, *дообријати*, *дойомагати*, *дойомоћи*, *дойоштегнути* = *дойоштећи* (1), *дойримакнути (се)* = *дойримаћи (се)*, *доразгневити*, *дубити*, *доумрећи*, односно, значење извршења радње до извесне, потребне, задовољавајуће мере, обично накнадним додавањем, дومتањем нечега – *донавезати* 'довезати на нешто, надовезати', *доналевати*, *донайунити*, *донајућавати*, *донасијати*, *донасијављати*, *донасути*, *дойрисејати*. Или, јачим интензитетом нешто урадити *донахвалити*, *дойоштегнути* 'јаче притегнути, причврстити, попритегнути', *доукрасити* 'допринети лепотом нечега, улепшати'.

4.1.2.5. У одређеним глаголима, нпр. *дойријавити*, *донагађати*, *дойреградити*, додавање овог префикса на већ префиксирани глагол не утиче на промену значења, што са семантичке стране представља плеонастичку употребу префикса *до-* (в. Ковачевић 2010). Функција гомилања префикса у овом случају је прагматична – истицање потпуности извршења радње, али и стилска – експресивна у циљу постизања веће изражајности, сликовитости и интензитета израза:

Осим тога му је ... дао и са стране и к'о испод руке *дойријавити*, да је и Бенингзен ... са четрдест хиљада ... војске, а на самој његовој останио се граници (Сар. 12, 395). Надали се и *донагађали*, да ће онај то једва дочекати (Сар. 12, 337).

4.1.2.6. Важно је истаћи чињеницу да је велики број глагола код којих се префикс *до-* јавља као други, у речнику маркиран неким од квалификатора који упућује на њихову употребну вредност. То значи да они не припадају општелексичком фонду стандардног језика, већ је њихова употреба на неки начин обележена. На припадност одређеном регистру и њихов разговорни карактер, указује и велики број ових глагола забележен на интернет форумима. Највећи број ДПГ са префиксом *до-* (11) у РСАНУ означен је квалификатором *необ.(ично)*⁹³. Квалификатор *необ.*

⁹³ Према класификацији С. Бабића (Бабић 1981), *необично* је нормативни квалификатор који даје нормативна одређења о речима и упућује на њихову стилску вредност. Н. Марковић, која се бавила употребом нормативних квалификатора у РМС, за овај квалификатор наводи следеће запажање: „Квалификатор *необ.* није типичан нормативни квалификатор. Речи означене овим квалификатором не одступају од граматичке норме, али им је употреба сужена, обележена на неки начин. Док се квалификаторима *некњиж. (евно)* и *непр.(авилно)* указује на ненормативност на граматичком плану којом се руше правила система, квалификатор *необ.(ично)* указује само на ограниченост употребе

у нашој грађи често стоји уз речи које се срећу код једног аутора или са малим бројем потврда и њиме су обележени следећи глаголи: *доза-йейи*, *доизрећи*, *донасладији се*, *доразгневији*, *доубији*, *доумреји*, *донаслађаји се*, *донахвалији*.

Квалификатором индив.(идуализам)⁹⁴ у РСАНУ маркирано је осам глагола са префиксом *до-* као првим у линеарном реду, а углавном су из језика С. М. Сарајлије⁹⁵: *доисјунији*, *донагађаји*, *донагајаји*, *донадојији*, *дојреградји*, *доузнаји*, *доукрасји*. Ови глаголи настали су по већ постојећем моделу, али, са становишта семантике, спој префикса и основе је необичан у односу на стандардни језик. Истргнути из контекста и посматрани самостално ови глаголи имају додатну, комплетивну, семантичку компоненту, али ако их посматрамо у поетском окружењу, видимо да за додавање префикса *до-* нема оправдања у прављењу семантичке разлике, већ може бити резултат потребе за допуњавањем стиха. Реч је само о промени формалне структуре глагола и постизању одређеног стилског ефекта. Ови глаголи, иако само једном употребљени, изражавају реалне језичке могућности које су у складу са принципима творбе нашег језика.

Територијална ограниченост употребе глагола у речнику наглашава се квалификатором покр.(ајинско) и посведочено је пет глагола у овој групи са префиксом *до-* на другом месту: *доначинји*,

неке речи, па је таква реч блиска оказионализму. Овим квалификатором обухватају се речи које се налазе обично на периферији лексичког система“ (Марковић 2011: 99).

⁹⁴ Индивидуализми или хапакси су речи настале као творевине појединих књижевника и уношене су у речник с ознаком индив. ако имају одређено стилско значење типично за време, подручје или писца који је такву реч употребио. Према РМС, хапакс је реч „коју је неко измислио или само једном употребио“. У предговору РСАНУ (1. књ, ХХХХ) хапакс се тумачи као реч употребљена само једном или више пута, али само код једног аутора, а ништа се не говори о измишљености речи, већ се каже „оне су стављене у Речник ако су писац или сакупљач поуздани у свом послу или ако се речи по значењу или облику своје лако укључују у нашу језичку систему; иначе нису увођене у Речник.“ Према С. Бабићу (Babić 1981: 88), квалификатор необ. треба разграничити са индив.(идуално) иако су „označenica s *indiv.* dobrim dijelom i необиће, а one sa *neob.* већином су *individualne* по употреби.“

⁹⁵ Говорећи о језику С. М. Сарајлије, М. Радовић-Тешић (2009: 151) каже да његов језик има „лексику старе књижевности са изразито много успешних и потпуно неуспешних, тј. натегнутих кованица и оказионализама [...] која је у доброј мери, посебно у неким књигама, оптеретила Речник САНУ. После рецензентских напомена П. Ивића датих уз 16. књ. Речника, Сарајлијина лексика је у наредним књигама делимично редукована. За њега се може рећи да је прекорачивао лексичко-творбене могућности језика и сам трагао за натегнутим творбеним формама сматрајући да се за све замишљено може направити одговарајућа реч. Стога није ни чудо што је добар део његове лексике оказионално индивидуалан, остао на маргини српског лексичког фонда“.

дообријати, *дойовезати се*, *дойоїтегнути* (*дойоїтећи*), *дойоїтезати* (*се*). Квалификатор маркираности временске употребе лексеме заст. (арело) користи се уз два глагола – *дойомагати*, *дойомоћи*. Комбинацију ова два квалификатора налазимо уз један глагол: *донаћи*, док је уз глагол *дойримакнути* (*се*) употребљен квалификатор нераспр(острањено).

4.1.3. Префикс *до-* у тропрефиксираним глаголима

Префикс *до-* образује само један покрајински ТПГ *донадоїунићи* 'надопунити, још напунити'. У обе позиције *до-* се користи као комплетивни префикс, али трећи додати префикс има само стилску функцију, јер је његова улога једино да појача већ присутно значење у глаголу.

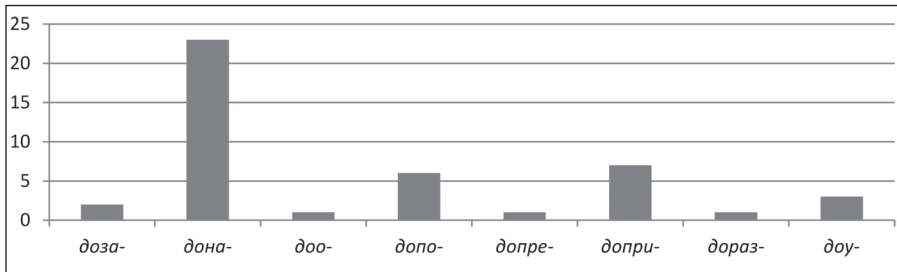
Табела 2⁹⁶: Значења префикса *до-*

Значење	МПГ	ДПГ	ТПГ
адлативност	<i>дойливаћи</i>	<i>дойоїтезати се*</i>	/
<i>їемїоралносї</i>	<i>дочекаћи</i>	<i>донарасїти*</i>	/
успостављање контакта са циљем радње	<i>дохваїићи</i>	/	/
<i>комїлейивносї</i>	<i>докуваћи</i>	<i>донасїїаћи</i>	<i>*донадоїунићи</i>

Грађа је показала да префикс *до-* учествује у творби ДПГ (48) и да се најчешће комбинује с префиксом *на-* (23 глагола), затим *їри-* (7) и *їо-* (6), док је слабо продуктиван са префиксима *у-* (3), *за-* (2), *їре-* (1), *о-* (1) и *раз-* (1) (в. Графикон 2). У малом броју глагола чува просторно и временско значење, као и значење успостављања контакта са циљем радње, док у највећој мери има модификационо значење комплетивности (в. Табелу 2). Готово сви глаголи обележени су неким квалификатором који указује на њихову ограничену употребну вредност.

Среће се само у једном глаголу као трећи додати префикс *донадоїунићи*.

⁹⁶ Значења префикса у МПГ, ДПГ и ТПГ представимо табелом. Италиком су у табели обележена модификациона значења, а звездица означава да има врло мало глагола нађених са одговарајућим значењем, тј. пет или мање од пет, док је најзаступљеније значење обележено болдом.

Графикон 2: Комбинације префикса *до-* са другим префиксима

4.2. Префикс *за-*

4.2.1. Префикс *за-* у монопрефиксираним глаголима

И. Клајн предочава да је префикс *за-* „један од семантички најсложенијих и најнеодређенијих, без иједног ’прототипског’ значења, а са много нијанси које се могу различито тумачити и које граматичари различито класификују“ (2002: 251). Према овом аутору (Клајн 2002: 252–254), просторно значење предлога *за* ’иза’ је прво (*заћи*), и њему сродно значење уметања, увлачења (*зарићи*) и повезивања, додира, причвршћивања (*закачићи*). Друго је значење ограђивања, обухватања неког предмета (*заградићи*) и њему сродног значења затварања (*заклојићи*), заустављања и ометаног кретања (*задржати*). Издваја се и значење залажења у страну, у непожељном правцу (*залућићи*) и временско значење трајања радње дуже него што је пожељно (*засећи*). Препознаје се и фактитивно значење (*засладићи*) и каузативно (*засмејати*). И. Клајн наводи још и почетно значење (*заиграћи*) и функцију перфективизације трајних глагола (*закаснићи*) (2002: 252–254). Клајн не издваја значење које налазимо код Белића (2000б: 202) ’радња само у малом делу извршена’ (*загорети*) или значење које наводи Стевановић (1984: 435) ’обухватање само с горње, или тачније речено, са спољне стране’ (*закорићи*). И. Грицкат (1957–1958: 113) разликује значење завршетка у *закојићи* и чисто перфективно значење у *забележити*, *заклаћи*, *зарђати*, *зайићи*, што су, према њеним речима, традиционална образовања и префикс у тој служби више није жив. Љ. Поповић (2008: 243–244) издваја 13 акционалних значења префикса *за-* у српском: почетно-ингресивно (*зайливати*), инцептивно (*зајевати*), инхоативно (*заволећи*) и почетно-резултативно (*завладаћи*;

зачујити), резултативно (*замазајити*) и специјално-резултативна значења – тотално-објекатско (*зајировати*), интензивно-резултативно (*закарпачити*; *заносити*), финално-интензивно (*заседејти се*), атенуативно (*загорети*), пердуративно (*заноћити*), једнократно (*зажмирити*), мулти-акционално (*задиркивати*) и значење накнадне радње (*замезејити*). Ивановић (2016) налази следећа акционална значења префикса *за-*: почетно (*зајевајити*), пердуративно (*заноћити*), једнократно (*залајајити*), тотално-објектно (*завејајити*) и деинтензивно (*залечити*).

4.2.2. Префикс *за-* у двопрефиксираним глаголима

4.2.2.1. Белић (2000б: 207) наводи да префикс *за-* као други у глаголу нема једноставно значење и да је семантички неодређен у примерима као што су *задобити*⁹⁷, *заузети*, *зајојасити*. Основно значење кружног кретања које има предлог *за*, Белић препознаје у *заокренути*, *заостити*, а такође, одређује га и као средство за перфективизацију које појачава значење глагола с једним префиксом: *зајосјесити*, *зауставити*, *заодјесити*⁹⁸.

4.2.2.2. Грађа из речника упућује на то да овај префикс реализује просторно значење кружног кретања само у споју са префиксима *о-* и *об-*. Овакви глаголи захтевају два обавезна учесника догађаја који представља кретање – ентитет који се креће и објекат око ког се он креће. Глаголи са префиксом *за-* у просторном значењу описују процес кретања када се ентитет који се креће помера у одређеном простору, и то у виду (а) 'залажења, пролажења иза објекта': *заобикољити*, *заобилазити*, *заобићи*, *заовити*, *заокренути*, *заокрејити*, *заокружити*, *заоминути*, *заојкољити* покр. 'заобићи, проћи заобилазним путем' *заошијати*; (б) 'ограђивања, обухватања': *заобрадити*, *заовијати* фиг. 'узети у заштиту, сачувати, закрити', *заоградити*, *заогрјити*, *заогрнути*, *заогрјити*, *заокружавати*, *заокујити* 'окружити, опколити, притиснути са свих страна', *заокуљати* 'окруживати, опкољавати'; (в) 'покривања, прекривања': *заовити*, *заогрјити*, *заогрјавати*, *заоденути* итд. Овако добијени глаголи дозвољавају даљу имперфективизацију,

⁹⁷ Из овог глагола изведени су глаголи који су у РСАНУ обележени као застарели: *задобавити* 'прибавити, набавити, стећи, зарадити'; *задобавити се* (нечега) 'добити, навући (болест и сл.); запасти у неко неповољно стање'; *задобављати* 'прибављати, набављати, стицати'; *задобивати* и *задобивати*.

⁹⁸ У наведеним глаголима префикс може само појачавати значење, не може бити средство за перфективизацију будући да су они већ свршеног вида, а такође су и подложни даљој имперфективизацији.

те су у овој групи једнако заступљени и свршени и од њих изведени несвршени глаголи, пр. *заобићи* – *заобилазити*, *заокружити* – *заокруживати* итд.:

- (а) Непријатељска дивизија ... нас је већ *заобиколила* (Вин. 2, 214). Није сматрао за потребно да *заобилази* локве, којих је било свуда по друму (Радов. Ћ. 1, 312). Он се осврну опрезно на све стране ... па *заобиђе* иза куће (Весел. 6, 194). Незнајући ко, *заовијем* малко мимо њих, ну добро сам чуо разговор (Драг. 1, 293). Таман је стигао да *заокрене* за угао куће, кад ... бесно залајаше два пса (Радов. К. 1, 115). У тијем разговорима *заоминуше* једно брдо (Мат. 4, 221). Десном руком *заошијавао је* око главе оне крајеве канапа са крпом (Кал. 1, 66). Њен [Дринин] ток у овоме делу највише *је заошијао* на исток (Илић М., Отаџб. 2, 366).
- (б) Ти све видиш шта се ради, | За то, боже, молим ти се | Праведнога *заогради* (Нен. Љ. 11, 12). Он ће отца својег *заогрлић*, како је право (Марет. 2, 159). Наши војници ... са својих су леђа скидали хаљине да *заогрну* и утопле смрзнуте (Поп. Ср. 1, 345). Нова чохана колија, ма да је топло *заогривала* и грејала је ... стезала је (Станк. Б. 3, 145).
- (в) Зимски дан, већ се почиње природа да преоблаци, и *заовија* белим огртачем (Вукићевић М., Дело 4, 97). Не треба Фаусту, да се *заогрњује* у средовјечну учењачку кабаницу (Ђал. 18, 5).

Глаголи са просторним значењем изведени префиксом *за-* понекад захтевају различите допуне које могу у реченици заузимати место директног објекта, индиректног објекта или означавати неко средство. Индиректни објекат обично иде с просторним предлозима као што су *иза*, *мимо*, *за*, који се значењски поклапају са префиксом *за-*.

На промену правца кретања упућују глаголи *заошијајати* (*се*), *заошијавајати*, *заошинувати* (*се*).

У глаголу *зајосијавити* препознаје се просторно значење стављања објекта иза нечега и из њега настало метафорично значење занемаривања или стављања у подређен положај:

Та деца из првог брака увек су *зајосијављена* (Ђорђ. М. 1, 179). Пробудио [је] извесно интересовање за наше заборављене и *зајосијављене* крајеве (Скерл. 5, 48).

4.2.2.3. Што се тиче категорије акционалности, префикс *за-* реализује почетно значење, најчешће у комбинацији са префиксом *йо-* (*зајочети*, *зајошићовајати*, *зајриличити*, *зајродавајати* итд.) и учествује у творби фактитива (*заокружити*, *заошиљити*), док рефлексивизацијом фактитива настају еволутиви:

Мала је уста *заокружила*, као да ће зафићнути (Шен. М. 1, 106). Помиње [писац] да је неко имао шилјаст нос ... Читаочева машта ...

заошиљава нос, увећава уши ... док ... не створи ... слику наказнога човека (Поп. Б., Дело 5, 136). Оловка је писаљка, коју треба зарезати, *заошиљити* (Куш. 1, 125). Бркови ... би се имали по мађарској му мустри *заошиљити* (С. Нез. 1888, 25/2). Кожа им [бубама] се на глави збрчка, смежура, те се зато глава више мање *заошиљи* (Тод. Б. 2, 31).

4.2.2.4. Треба споменути да се у немалом броју, углавном покрајинских, глагола свршеног вида у којима први префикс има улогу лексичког префикса и у исто време мења вид основног глагола, префикс *за-* јавља као други префикс који само појачава значење: *заобрубити* 'сасецањем заравнити, зарубити', *заоставити* заст. 'оставити, напустити', *зайовршити* 'завитлати, замахнути, бацити', *зайонети* покр. 'остати у другом стању, затруднети, занети', *зайојасити* 'захватити, ухватити', *зайовршити* покр. 'престати радити, оставити започети посао', *зайосесити* 'заузети, освојити', *зайоштегнути* 'уложити напор, снагу, напрегнути се', *зайрисегнути* 'учинити да се неко обавезе', *зайрискити* 'поћи, кренути, пристати (за неким, уз неког)', *зайрихваити се* 'пустити корен, примити се (о тек посађеној биљци)', *заубрадити се*, *заудаити се* покр. 'приступити удаји', *заудесити* покр. 'задесити, снаћи', *заувинути*, *заузбацити се*, *заузбити* покр. 'сузбити, одбити', *заузвртнути*, *зауминути* 'обићи, заобићи'. Од већине ових глагола могу се извести несвршени глаголи – *заостављати*, *зайојадаити*, *зайоврљати*, *зайоседаити*, *зайоштезати*, *зайрисезати*, *зайрискитајати*, *заубрађивати (се)*, *заудаваити се*, *заувијаити*, *заузбијаити* итд.

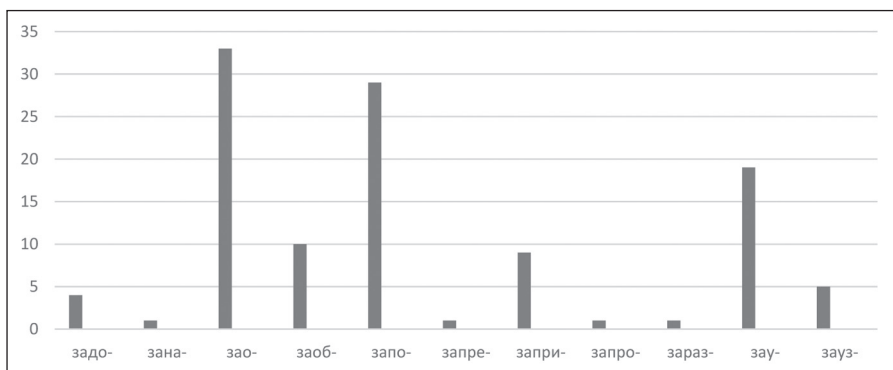
Табела 3⁹⁹: Значења префикса *за-*

Значење префикса	МПГ	ДПГ	ТПГ
просторно 'иза'	<i>заћи</i>	<i>заобићи</i>	/
ограђивање	<i>заградити</i>	<i>заогрнути</i>	/
залажење у непожељном правцу	<i>залујити</i>	/	/
трајање радње дуже него што би требало	<i>засесити</i>	/	/
<i>фактивни</i>	<i>заслади</i>	<i>заошиљити*</i>	/
<i>каузативни</i>	<i>засмејати</i>		/
<i>йочейно</i>	<i>заигра</i>	<i>зайочей</i>	/
<i>йерфективни</i>	<i>закла</i>	/	/

Табела 3 показује да префикс *за-* учествује у творби ДПГ (113) и то тако што чува просторно значење или учествује у творби фазних по-

⁹⁹ В. фусноту 96.

четних значења. У највећем броју глагола комбинује се с префиксима *о-* (33), *ио-* (29), *у-* (19), *об-* (10), *ири-* (9), док се ређе комбинује с префиксима *уз-* (5), *до-* (4) и само по један глагол забележен је с префиксима *на-*, *пре-*, *иро-* и *раз-*. Нису забележени ТПГ с овим префиксом као трећим додатим.

Графикон 3: Комбинације префикса *за-* са другим префиксима

4.3. Префикс *из-*

4.3.1. Префикс *из-* у монопрефиксираним глаголима

У српском језику префикс *из-* осим основног, просторног значења које одговара предлогу *из-* 'извадити из унутрашњости нечега' (*ископајати*), према Клајну (2002: 254–255), метафорично може означавати кретање ИЗ уста, груди (*издахнути*), ИЗ главе, ума, мозга (*изнаћи*); ИЗ једне тачке у дужину или висину (*издићи се*). Може упућивати на издвајање из већег скупа бића или предмета (*изузети*) или давање чему особине означене придевом у основи (*изошћирити*). Осим наведених, И. Клајн издваја и следећа значења префикса *из-*: постизање неког циља дугим и упорним вршењем радње (*измолићи*); сативно значење у оквиру којег разликује а) значење извршења радње до задовољења потребе или до смирења емоције коју је изазвала (*испавати се*) и б) значење извршења радње у потпуности, до краја, колико год је могуће (*исписати*) (тотално-објектни глаголи); дистрибутивно значење (*изгинући*) и чисто видско значење (*излечити*) (Клајн 2002: 255–256). Слична класификација значења префикса *из-* налази се и код М. Стевановића (1984: 437). И. Грицкат (1957–1958: 113) наводи да значење чисте пер-

фективизације (*исцрпичајџи*, *изгорейџи*, *излечийџи*) често има призвук потпуности, обилности, већег улагања снаге, јачег резултата (*исквариџи*, *исцјунийџи*, *измучийџи*) и само је ова друга нијанса значења жива. Анализирајући српски префикс *из-*, Љ. Поповић издваја нешто више акционалних значења: почетно-ингресивно (*излејџејџи*), једнократно (*искочијџи*), мултиакционално (*изговарајџи*), резултативно (*избрисајџи*), дистрибутивно (*исцрџеврџијџи*), тотално-објекатско (*избисцјирџијџи*), интензивно-резултативно (*измолийџи*), финално-интензивно (*изнемођи*) и сатуративно (*изборијџи се*) (Поповић 2008: 236–242). Ивановић (2016) глаголе с префиксом *из-* убраја у акционалне класе дистрибутива и интензива, а у оквиру интензива разликује позитивно-интензивне, негативно-интензивне глаголе, тотално-објектне глаголе, интензиве у ужем смислу и сатуративне глаголе.

Детаљном анализом префикса *из-* и раздвајањем семантичких типова глагола с овим префиксом у стандардном српском језику бавила се Р. Жугић (2007б). Она издваја три семантичке групе и укупно девет семантичких реализација глагола с префиксом *из-*. Прву семантичку групу чине глаголи који означавају кретање, покретање субјекта или објекта радње из унутрашњости или неког ограниченог простора, или кретање, простирање, релацију неке друге врсте, на основу чега је семантички издиференцирана у четири семантичка типа. Другу групу чине глаголи којима се означава степен или мера извршења радње основног глагола, а у оквиру ње се издвајају два семантичка типа. Глаголи треће семантичке групе, са три семантичка типа, означавају да радњу основног глагола извршава већи број субјеката, или да је радњом обухваћен већи број објеката (или један објекат на више места), односно да се радња одвија на једном објекту у више праваца или у свим правцима. Ауторка запажа да глаголи ове групе често „представљају секундарна образовања, будући да се у њима префикс *ИЗ-* везује за претходно префиксирани глаголе префиксима *НА-*, *ПО-*, *ПРО-*, *ПРЕ-* и *РАЗ-*“ (2007б: 98). Н. Милићевић (Milićević 2004) представља лексичку и суперлексичку употребу овог префикса.

4.3.2. Префикс *из-* у двопрефиксираним глаголима

4.3.2.1. Као што показује преглед литературе, префикс *из-* веома је продуктиван и фреквентан у савременом српском језику, те не чуди и велики број ДПГ изведених овим префиксом. А. Белић (2000б: 207) наводи да се префикс *из-* обично употребљава за перфектизацију (*исцјо-*

гибайи, *исїребијайи*, *изналазиїи*), а препознаје и „исказивање потпуности радње (неки пут и са променом значења); *изодјесїи*, *изосїайи*, *изумријейи*“. У другој групи коју Белић спомиње препознајемо неправу ДПГ.

4.3.2.2. У ДПГ префикс *из-* реализује просторно значење предлога *из* ’простор из чије се унутрашњости нешто одваја, удаљава’, односно ’издвајање из већег скупа’.

Семантичка реализација ’напуштања неког простора’ која произилази из основног просторног значења префикса *из-* код глагола *изосїавиїи*, *изосїављайи* (а) ’отићи из неког места, напустити, оставити’ застарела је и у РСАНУ дата као последње, четврто значење, док су у савременом српском језику данас актуелна секундарна значења (б) ’одвајање/удаљавање из неке целине, средине, ситуације, околности’, и даље (в) ’нечињење нечега, пропуштање прилике и сл.’:

(а) Онда Старо Хопово сасвимъ *изосїавє*, а у Ново се премѣсте (Радич. И. 1, 14).

(б) У Исповести, написао је он овај карактеристичан стих, који је после *изосїавио* (Скерл. 4, 40). Камо среће ... да га је *изосїавио* из акције (Перов. М. 1, 105).

(в) Он је доста *изосїавио*, што је дужан био да уради (Павлин. 3, 20).

Издавање се уочава и код фреквентних полисемантичних глагола *изосїајайи* и *изосїаїи*:

Шкоранца је врло често *изосїајао* због болести (Мат. 4, 83). *Не изосїај!* У друштву се лакше иде (Јок. 2, 118). Постепено Пеко је сасвим *изосїао* из куће (Сек., Књиж. 2, 179). Обуку га [покојника] лепо ... обућа не сме такође *изосїаїи* (Трој., СКГл НС 3, 135).

Просторно значење ’извадити из унутрашњости нечега’ остварује се у глаголима *исїовиїлиїи* ’зграбивши, шчепавши, извукавши нешто завитлати, хитнути’, *исїоврїеїи*, *исїоврљайи*, *исїоврнуїи*, *исїовргнуїи*, *исїоврсїи* ’изнети на видело, извући, извадити, потегнути’ и фигуративно ’изрећи, изговорити, избацити (најчешће неочекивано, изненада), извалити’, *исїоїегнуїи* ’извући, потегнути’, *исїоїезаїи*:

Исїовиїли камен па њега поврх цика [темена] (Ужице, Јав.). Касапин одмах шчепа [јелена] и нож *исїоврїи* да га прекоље (Трој. 5, 99). До душе је чича поспор на језику, али често *исїоврїи* по коју мудру (Шапч. 6, 152). Она крочи пут Радише, *исїоїеже* прешљицу испод хаљине, замахну – и Радишу обли крв! (Вул. С., БК 1904, 590). Мјесто гдје се лађе

извлаче, зову влака. Извућ лађу зову *исѿѿѿезаѿѿ* на крај, потећ на крај (Зоре 1, 329). *Исѿѿврља* из цепа оно што му је био дужан (ЦГ, Шоћ). Није богзна како мудар, ма понекад *исѿѿврља* и по коју паметну (ЦГ, Шоћ). *Исѿѿврну* тријес банке (Момина клисура, Сим. Д. 1). Он преврће очима и суче брке, па ће тек *исѿѿврнуѿѿи*: – Знам ја моју дужност и без вас (Мил. М. Ђ., БК 1895, 67). Док ти тек она *исѿѿврзе* однекуд кесетину, па је баца на сто (Дучаловићи, Ков. Р.).

Просторно значење промене положаја уочава се код глагола *изокренуѿѿи*, *изокреѿѿаѿѿи*, *исѿѿодмакнуѿѿи*, *исѿѿревалиѿѿи*, *исѿѿревалѿѿиваѿѿи*, *исѿѿревраѿѿиѿѿиѿѿи*, *исѿѿрекренуѿѿи*, *исѿѿроврѿѿаваѿѿи се*, *изувѿѿи се*. Будући да је значење промене положаја инхерентно мотивним глаголима, префикс *из-* га само наглашава, те ови глаголи могу значити исто што и мотивни глагол (*изокренуѿѿи*=*окренуѿѿи*, *исѿѿревраѿѿиѿѿиѿѿи*=*ѿревраѿѿиѿѿи*) или, у случају глагола *изувѿѿи се*, редундантан је први додати префикс (*изувѿѿи се*) = *извѿѿи се*).

ДПГ *изокренуѿѿи* и *изокреѿѿаѿѿи*, захваћени метафоричким процесом, мењају своје значење у 'променити/мењати, преиначити/преиначавати у лошем смислу, изврнути/извртати, искривити/искривљавати' и тада се не могу баш у свим контекстима заменити мотивним глаголом (или се могу заменити, исп. 3. пример, али ће се много чешће у датом контексту користити ППГ – *изокреѿѿаѿѿи речи* ум. *окреѿѿаѿѿи речи*):

Но виђају се доњи самљевачи, којима су краци не само са свим спојени, него *изокренуѿѿи* (= окренути) и кукасто завршени (Медов. 1, 213). А одмах у 13 броју исти Боројевић ... *изокреће* (≠ *окреће*) наведени ... први стих (Нуш., СКГл 26, 260). Кад би било допуштено да се *изокрећу* (**окрећу*) речи у датоме им смислу ... онда би врло лако могли усвојити квалификацију прима, секунда итд. (Гавр. С. 1, 31).

4.3.2.3. Префикс *из-* у највећем броју ДПГ развија значење дистрибутивности (објектно код прелазних глагола и субјектно код непрелазних и повратних): *изаграђиваѿѿи*, *изадеваѿѿи*, *изамаићиваѿѿи*, *изасађиваѿѿи*, *изаѿѿиѿѿкаѿѿи*, *изаѿѿиѿѿкиваѿѿи*, *изачејљаѿѿи*, *издоносиѿѿи*, *издохваѿѿаѿѿи*, *изнабадаѿѿи*, *изнабијаѿѿи*, *изнавезиваѿѿи*, *изнадизаѿѿи*, *изнадодаваѿѿи*, *изнадуваѿѿи*, *изназдрављаѿѿи*, *изналазиѿѿи*, *изнамеѿѿаѿѿи*, *изнамириѿѿи*, *изнамицаѿѿи*, *изнаѿѿравѿѿиѿѿи*, *изнаѿѿрављаѿѿи*, *изнаѿѿуѿѿиѿѿаѿѿи*, *изнаѿѿѿезаѿѿи*, *изнаходиѿѿи*, *изограђиваѿѿи*, *изодгриваѿѿи*, *изокиваѿѿи*, *изокрајаѿѿи*, *изокрѿѿиѿѿи*, *изомакаѿѿи*, *изоѿѿираѿѿи*, *изоѿѿлеѿѿаѿѿи*, *изоѿѿрављаѿѿи*, *изоѿѿраѿѿиѿѿаѿѿи* (*се*), *изоѿѿивараѿѿи*, *изоѿѿираѿѿи*, *изоѿѿкиваѿѿи*, *изоѿѿиѿѿуѿѿиѿѿаѿѿи*, *изоѿѿресаѿѿи*, *изразбуђиваѿѿи*, *изразваљаѿѿи*, *изразгледаѿѿи*, *израздаваѿѿи*, *израсѿѿајаѿѿи се*, *изувлачиѿѿи*, *изуједаѿѿи*, *изумеѿѿаѿѿи*,

изумивајти (се), изумијти, изумрсијти (се), изујлејати (се), изујредајти, изујрскајти, изујтезајти, изухвајати, изушћијати (се), исакривајти, исайињајти, исјободајти, исјобијајти, исјовешајти, исјовијајти, исјовраћајти, исјограђивајти, исјодавајти, исјодвлачијти, исјодешавајти се, исјодизајти, исјодмазивајти, исјодмејати, исјодогађати се, исјодујирајти, исјодрејти, исјозавадијти, исјозајмљивајти, исјозајварати, исјоздрављајти (се), исјознајти, исјокажњавајти, исјоклајајти, исјокрајајти, исјокривајти, исјокријти, исјокујијти, исјокујовајти, исјолагајти, исјоливајти, исјоницајти, исјошћејајти, исјошћезајти, исјребацајти, исјребирајти, исјребрајајти, исјревесијти, исјрегледајти, исјредавајти (се), исјрекађивајти, исјрекачивајти, исјрекивајти, исјрекрајајти, исјрекрижајти, исјрелевајти, исјреливајти, исјремазивајти, исјременијти се, исјремеравајти, исјремешавајти се, исјремешајти се, исјремирајти, исјремлађивајти, исјреињајти, исјрејродавајти, исјресађивајти, исјресћизајти, исјресћирајти, исјрејварајти (се), исјрешивајти, исјриговарајти, исјријаљивајти, исјриказајти, исјрикуљјајти, исјријискајти, исјрејгући, исјретицајти, исјрободајти, исјробијајти, исјробуђивајти, исјробуразијти, исјробушивајти, исјроваљивајти, исјровлачијти, исјровлачивајти, исјровршајти, исјроврђивајти, исјродавајти, исјродевајти, исјролазијти, исјромаљајти, исјроменијти (се), исјромењавајти се, исјројодајти, исјрорезивајти, исјросецајти, исјросћирајти, исјрошћезајти (се) итд. Грађа, односно извори, показују да је ово значење заступљено и у савременом стандардном језику, али се среће и у раним фазама стандардног језика, као и код аутора из различитих крајева.

4.3.2.4. Посебним творбеним моделом префикс *из-* изражава семантику сатуративности. Поред глагола који изражавају засићеност субјекта ситуацијом уз позитивну оцену задовољења: *изнадовољити (се), изназборити се, изнајијајти се, изнајровађати (се), изнаразговарајти се, изнаужити се, изнаходити се, изоијајти се, изоијити се, исјодсмевајти се, исјрејесијти се, исјрекалијти се, исјроживејти, изразговарајти се* и сл., има и оних чија семантика мотивног глагола упућује на негативну оцену, негативан доживљај, осећање и они носе негативну оцену доживљеног феномена: *изадуживајти се, изнагрдити се, изнакучити се, изнасиловајти, изнахерити се, исјоврашћити, исјосвађати (се), исјоревајти, исјоревљаивајти, исјребијајти (се), исјревијајти се, исјрезнојити се, исјрекидајти се, исјреморијти се, исјремлашћити (се), исјрејодајти (се), исјрејлашивајти (се), исјрејргајти се, исјрејгуцајти, исјрехлађивајти се, изумарајти се, изуздисајти се*. Природа оцене најчешће потиче од мотив-

ног глагола, али се код неких може проценити тек у контексту. Потпуна извршеност радње исказана је глаголима *изразговорити се*, *исалеваити*, *исаливаити*, *изузнаити*, *изумакаити*, *изумреити*.

4.3.2.5. Као што смо споменули више пута у раду, ППГ се користе као средство експресивизације у говору и одлика су разговорног језика, а њихов потенцијал користи се и у сленгу. Тако глагол *издобијати*, који у стандардном језику припада акционалној класи дистрибутивних глагола (Вратићемо се у клупе и *издобијати* тестове; Ноле ће свакако *издобијати* награде за најбољег тенисера (интернет)), у сленгу има рефлексивну форму и користи се као сатуративни глагол¹⁰⁰:

Пази још ако те добије нека риба њеним понашањем, па се заједно добијете неким алкохолом и на крају *се* људски *издобијате* неком цицом, милина (интернет). Ми кажемо: добио се кад узмеш баш колико ти треба, пипнеш се – кад узмеш мало, а *издобијаш се* – кад уђеш баш у серију и упаднеш у срање (интернет).

Говорећи о разговорном језику, треба споменути и глагол *издоговарати* (*се*), који би представљао својеврсни неологизам. Он је по својој семантици близак глаголима чије значење И. Клајн (2002: 212) дефинише као 'постизање неког циља дугим и упорним вршењем радње исказане основним глаголом', а које М. Ивановић (2016: 288) одређује као позитивно-интензивне глаголе образоване од терминативних глагола који означавају ситуације усмерене на постизање одређеног резултата, те представљају резултативе у аспектуалном смислу (*измолиити*, *изборити* (*се*), *издејствиваити*, *исјословаити* и сл.). Љ. Поповић (2008: 216) овакве глаголе назива интензивно-резултативним:

Бићете врло поносни на себе и гледајте да што више ствари *издоговарате* ове недеље, биће успешне (интернет). Поштована госпођо, мораћете да *се издоговарате* са самом собом шта ћете и како ћете даље (интернет). Сад ви треба мало да седнете и да *се издоговарате* за ову наредну годину, мада овај буџет неће много значити ... очекујемо брзо ребаланс (интернет).

4.3.2.6. Префикс *из-* може се додавати и свршеним (нпр. *исјрејкаити*, *исјрејражити*, *исјровалиити*, *исјромешаити*) и глаголима несвршеног вида (нпр. *исјрејкаити*, *исјрејражити*, *исјробираити*) добијеним секундарном имперфективизацијом након чега они постају свршени. После префикса *из-* није могуће додавање суфикса за

¹⁰⁰ Потврду за ово значење забележили смо на сајту Вукајлија (<http://vukajlija.com/izdobijati-se/228639>, стање 10. 11. 2015), али су примери стари по неколико година, па је могуће да је и у сленгу ово значење мање фреквентно или чак и нестало.

имперфективизацију и глаголи на чијем се левом крају налази овај префикс увек су свршеног вида.

4.3.3. Префикс *из-* у тропрефиксираним глаголима

4.3.3.1. А. Белић (2000б) спомиње да се префикс *из-* појављује и као трећи префикс и тада појачава потпуност глаголске радње, нпр. *исјоразболијевајџи се*. Префикс *из-* у ТППГ, као и у двопрефиксираним, у највећем броју има дистрибутивно значење, и то објектно код прелазних глагола: *изнадодавајџи, исјоизбацаивајџи, исјозавезивајџи, исјозадобивајџи, исјозајварајџи, исјоодвајајџи, исјоодваљивајџи, исјоојџијајџи, исјоојџијџи, исјоојџиварајџи, исјоојџиворијџи, исјооодузимајџи, исјојродавајџи, исјоразбијајџи, исјораздавајџи, исјосакривајџи, исјосахрањивајџи, исјиреокренујџи, исјирејродавајџи, исјиресавијајџи, исјироналазијџи* итд.; као и субјектно дистрибутивно код непрелазних и повратних глагола: *исјодолазијџи, исјонајџијајџи се, исјоодвајајџи се, исјоојџијајџи се, исјоојџијџи се, исјоојџиварајџи се, исјоојџиворијџи се, исјоразболевајџи се, исјораздељивајџи се, исјосакривајџи се, исјоумирајџи, исјиродолазијџи* и сл.

Имала сам неке пријатеље на ФБ који су ми слали поруке ... међутим све *сам* их *исјоизбацаивала* те који се убацују нешто (интернет). Све то [новац] сасу у засебне зобнице, које, помоћу пандура, тако вешто *исјозавезива*, да се новци утолегоше једни у друге као заливени (Шапч. 6, 112). *Исјоојџијао* је госте (Врање, Влај. 1). Ал' од чежње да – сагори. | Да! од чежње за кћерима | Што уза њу несу, | Кнез у злобном бесу | Што их *исјооодузима* (Вуч. 2, 75). Они су много тога *исјосакривали* и потрошили на којекакве баханалије (интернет). Гробље није далеко ... Кажу да *се* четрнаест колена људи ту *исјосахрањивало* (Станк. Б. 5, 83). Скиде пешкирић са оне Даничине [погаче], *исјиресавија* га, и остави под јастучић на свом кревету (Шапч. 7, 137).

Јесу до душе први победници *исјодолазили* за ... кратко време (МН 1892, 272/2). У Енглеској када су већи дербији у питању па се помери [сатница] на рано поподне да навијачи не би стигли да *се* колективно *исјонајџијају* (интернет). За веће гранитске површине карактеристичне су и гомиле њихових стећака (монолита), који *су се исјоодвајали* нарочито дуж равница ... у паралелопипедне банке (Жуј. 5, 184). Сва *су се* врата *исјоојџиварала* од ветра (Врање, Влај. 1). Мораћемо лепо да нађемо неку пећину да *се* сви *исјосакривамо* и притајимо месец-два (интернет). Сва *су му* деца за време рата *исјоумирала* (Ил. Драг.). Имао сам велика очекивања, она *су се исјиреокренула* да би на крају постала још и боља (интернет).

4.3.3.2. Сативно значење забележено је у само глаголима: *изадовољавајџи*, *изадовољџи*, *издовољавајџи* (*се*), *издовољџи* (*се*), *изнадовољџи* (*се*), *изнагађајџи се* 'изгрдити један другог нештедимице', *изнаразговарајџи се*, *исџиријоведајџи*, *исџиријоведџи*:

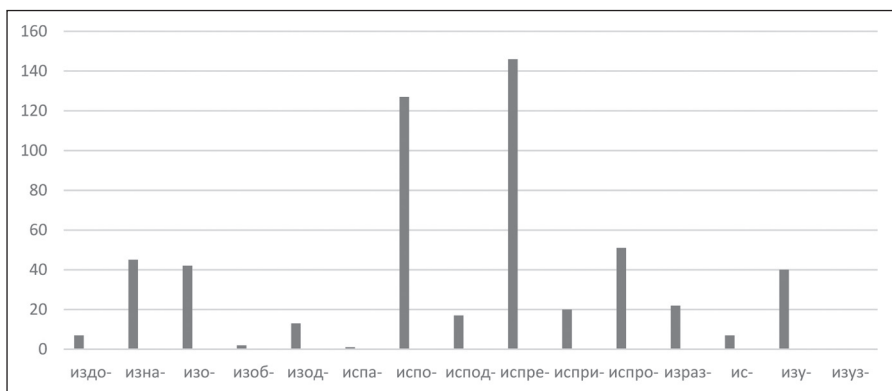
Точи се ракија ... а крајишко и партизанско срце шири се и *издовољава* у слаткој позној освети (Ћоп. 15, 143). Особито *се издовољџише* морском рибом, које бијаху жељни (Мат. 4, 246). Момци и кавази јахали су споро ... чекајући ... да им се господари заморе и *издовоље*, па да се врате кућама (Андрић 5, 285). Но кад *би се* порезник Павко сит *изнадовољџио* игре, пјесме и теревенке, падао би у неку врст покајања (Маш. 4, 199). Да им је само одобрено говорити, могли *би се* до миле воље *изнаразговарајџи* (Дач. Ж. 3, 47).

Табела 4¹⁰¹: Значења префикса *из-*

Значење префикса	МПГ	ДПГ	ТПГ
просторно значење из	<i>искојајџи</i>	<i>исџојџегнујџи*</i>	/
издвајање	<i>изузџџи</i>	<i>изосџијавџи*</i>	/
промена положаја	<i>изврнујџи</i>	<i>изокренујџи*</i>	/
<i>факџијџивно</i>	<i>изошџиријџи</i>	/	/
<i>џојџијџивно-инџијензив-ни глаголи</i>	<i>измољџи</i>	/	/
<i>сајџивно</i>	<i>исџавајџи се</i>	/	<i>изнаразговарајџи се*</i>
<i>џојџијџално-објекџино</i>	<i>исџисајџи</i>	/	/
<i>оисџирибујџивно</i>	<i>изгнујџи</i>	<i>издоносџи</i>	<i>изнадодавајџи</i>
<i>чисџио видско</i>	<i>излечџи</i>	<i>исџогибајџи*</i>	/

4.3.3.3. Уочава се да префикс *из-* учествује у творби великог броја ДПГ (554). Најчешће се комбинује с префиксом *џре-* (146 глагола) и *џо-* (127), бројне су комбинације с префиксима *џро-* (51), *на-* (45), *о-* (42) и *у-* (40), као и *раз-* (22), *џри-* (20), *џод-* (17), *за-* (13), *од-* (13). Иако се у одређеном броју глагола чува просторно значење префикса *из-*, најзаступљенија су модификациона значења дистрибутивности и сативности. Као трећи додати префикс, развија дистрибутивно значење, док је сативно забележено само код два глагола. У ТПГ најчешће се додаје након префикса *џо-* и то у следећим комбинацијама *исџоја-* (4), *исџоо-* (4) *исџоод-* (3), *исџона-* (2), *исџојре-* (1), *исџојро-* (1), са осталим префиксима улази у следеће комбинације *исџреса-* (2), *исџрејо-* (2), *исџријо-* (2), *изадо-* (2), *изнадо-* (2), *изнараз-* (1), *изнајро-* (1), *исџрејро-* (1).

¹⁰¹ В. фусноту 96.

Графикон 4: Комбинације префикса *из-* са другим префиксима

4.4. Префикс *на-*

4.4.1. Префикс *на-* у монопрефиксираним глаголима

Значења префикса *на-* наведена у Клајновој студији (Клајн 2002), у већој се мери поклапају са значењима која су наведена и код других аутора (Белић 2000б, Стевановић 1984 итд.). Просторно значење префикса *на-* одговара значењу предлога *на* 'место завршетка или циљ каквог кретања, померања' (РСАНУ), а то место је високо или горња површина или сл. (*навући*). У просторна значења Клајн (2002: 257–258) убраја још и значења глагола који представљају случајан контакт с препреком на путу (*наићи*), радњу која се врши на некој површини (*наиисаићи*), нагло кретање већег броја живих бића (*навреићи*). Такође, код префикса *на-* Клајн (2002: 258) препознаје и значење започете или само мањим делом остварене радње (*начейћи*), радње остварене у приличној мери, кумулативно значење (*набраићи*)¹⁰² и сативно значење 'до миле воље', 'до крајњих граница' (*насиаваићи се*). Поред тога, има и функцију перфективизације (*нахранићи*).

¹⁰² Белић користи термине почетносвршена и завршносвршена радња. Из првог значења, према значењу глаголске основе може се добити и значење вршења глаголске радње у малој мери (*начейћи*), а из другог значење потпуности или обилности радње (*набраићи*).

Пажњу истраживача најчешће привлачи кумулативно значење овог префикса, в. Филип (Filip 2005), Соучкова (Součková 2004a), Митриновић-Штепанек (2015) итд.

Што се тиче акционалних значења, Љ. Поповић (2008: 236–239) издваја следећа: једнократност (*набасајџи*), резултативност (*насликајџи*), кумулативност (*наслагајџи*), финално-интензивно значење (*наслушајџи се*), сатуративност (*наси́вајџи се*) и атенуативност (*начујџи*), док М. Ивановић (2016) посматра префикс *на-* у следећим значењима: кумулативност (*набацајџи*), значење смањеног интензитета (*нагрисџи*) и сатуративност (*наразговарајџи се*).

4.4.2. Префикс *на-* у двопрефиксираним глаголима

4.4.2.1. Према Белићу (2000б: 207), префикс *на-* јавља се у две основне значењске групе ДПГ – са основним значењем, *надолијџи*, *надомејџи*, *надовезајџи* и значењем извршења радње у великом степену, *надобијајџи*, *надоносијџи*, *наодмарајџи се*, *наразговарајџи се*. Неодређеног је значења у *надоћи* (Николић 1972, Клајн 2002).

4.4.2.2. Међу модификационим значењима префикса *на-*, која су у наведеној литератури наведена као једно, треба разликовати кумулативно значење¹⁰³ које се реализује у следећим глаголима: *надобијџи*, *надобивајџи*, *надовлачијџи*, *надовозијџи*, *надогонијџи*, *надојамијџи*¹⁰⁴, *надолазијџи*, *надоносијџи*, *надоћи*, *назабадајџи*, *назабијајџи*, *назадавајџи*, *назадевајџи*, *назбијајџи (се)*, *наизбирајџи*, *наисцрелијџи*, *наобијајџи*, *наојџијајџи*, *најререзивајџи*, *најрибављајџи*, *најрибадајџи*, *најрибоцкајџи*, *најрикачивајџи*, *најријравијџи*, *најријрављајџи*, *најробивајџи*, *наразвијајџи*, *насабијајџи*, *насабијџи*, *насаградџи*, *насаливајџи*, *насашивајџи*, *насаојџијџи*, *наувијајџи*, *наувлачијџи*, *наудевајџи*, *наузимајџи*, *наузајџи*, *наунашајџи*; и сатуративно (сативно) значење: *надобивајџи (се)*, *надобијајџи (се)*, *надобијџи*, *надодавајџи (се)*², *надоносијџи*, *надоручковајџи се*, *надоћезајџи*, *надохвајџи*, *надовољивајџи*, *надовољџи*, *надохвалијџи се*, *надојисивајџи се*, *надосјајџи*, *надојџицајџи*, *назайџи*, *назайџиварајџи се*, *наизлазијџи (се)*, *наизбацаивајџи*, *наизваљајџи се*, *наизводијџи се*, *наи-*

¹⁰³ Кумулативно *на-* може се посматрати и као лексички (Бапко-Малаја, Бискуп) и као суперлексички префикс (Татевосов). Мишљења су неусаглашена и око статуса сатуративног *на-*, који неки аутори посматрају као спољашњи префикс јер не дозвољава секундарну имперфективизацију, има устаљено значење и може се додати већ префиксираним глаголима (Милићевић 2004: 295), док Жауцер (Žaucer 2010) овакву употребу у словеначком језику одређује као резултативну.

¹⁰⁴ Овај глагол са значењем 'набавити, прибавити нечега у довољној количини' изведен је од префиксираним глаголом *дојамијџи* 'догратити, дохватити', а у основи је покрајински глагол *јамијџи* истог значења.

зговорити се, наиздовољити се, наизмишљати (се), наисказивати се, наисилакати се, наисиребијати се, наисировидити се, наодбијати се, наодбрањивати, наодврћати се, наодсецајати се, наоговарати се, наокрећати се, наојомињати, најокривати се, најојити се, најреврћати се, најрејоручивати, најрејоручити, најробирати се, најроливајати се, науједати се, наумакати се, науздисати се итд.

4.4.2.3. Глаголи са префиксом *на-* могу имати и значење 'делимично извршити радњу мотивног глагола'. Овај творбени тип показује слабу продуктивност, јер се јавља у малом броју покрајинских глагола који су у скромној мери потврђени примерима. Гради се од свршених прелазних глагола и означава да је објекат само делимично обухваћен радњом коју означава мотивни глагол. Непотпуна извршеност радње истакнута је још једним творбеним средством – префиксом који је први додат глаголу, или суфиксом, или и једним и другим: *надочујати* покр. 'начути'; *најознавовати* покр. 'помало познавати'; *најозрачитати* покр. 'осветлити, обасјати пригушеном, слабом светлошћу'; *најрибоцкати* покр. 'наприбадати помало, у мањој мери' (Лика, Богдановић Ј., РЈА):

Најознављује, по мало познаје (Љуберажда, источна Србија, Белић 1, 499); Ступаш кроз оне мукле и тамне сводове *најозрачене* уским оканцем с виса (Павлин., РЈА).

4.4.2.4. Просторно значење овог префикса чува се само у глаголу *назгазити* и *надојасити* 'пасти до неког другог':

Назгазили га на жуљ (Гол. Мих. 1, 52). Узалуд је стара Френчевићка намигивала оком, узалуд је и ногом *назгазила* Тевтердаревицу, да прекине тај разговор (Мил. М. Ђ., РЈА). Једнак су оба долећела: | Перо Мари паде на криоце, | А Никола мало *надојаде* (НП Кашик. Н. 1, 183).

4.4.2.5. Префикс *на-* у великом броју глагола додаје се након префикса *до-* и комбинација *надо-* има прилично устаљено значење додавања, накнадног допуњавања већ извршене радње, допуњавања до неке мере, нпр.: *надобацивати, надобацити, надовесити, надокитити, надокнадити, надокнађавати, надокнађивати, надоковајати, надокрћити, надокуйити, надокуйљивати, надомеравати, надомерити, надомејнути, надомиривати, надомирити, надојевати, надојевавати, надојећи, надојцајати, надојлесити, надојлићати, надојуњавати, надојуњивати, надорасити, надосадити, надосађивати, надостајавити, надоснивати, надојкати, надојрћати, надоштити*:

Надобацити, бацити још на што, нпр. на пласт сијена кад се слегне бацити још сијена (БиХ, Грђ. 1). *Надокићити* значи још прикитити, нпр.

у киту цвијећа (БиХ, Грђ. 1). И он му не одриче уметнички смисао и вештину, која је „на само прикривала него и *надокнађавала* те недостатке“ (Лаз. Л. 3, XLIII). Услед процеса дусања [млечни сок] претвара [се] постепено у крв и тако *надокнађује* телу истрошене материје (Ђорђ. Влад. 1, 8). Да би човек *надокнадио* непрестани губитак гвожђа ... он треба ... да унесе у себе сваки дан око 60 грама гвожђа, у виду разних јестива и пића (Пел. 1, 60). Пси јој [лисици] одгризу реп ... а она пође ковачу и замоли га, да јој дугачак реп *надокује* (НПр, ЗНЖ 16, 298). И сваки дан се срачунавало ... како ће се *надокуйићи* једно, исплатити друго (Бег. М., ХК 15, 66). Ако не прими цијели дио, онда га се обично отац у опоручи спомене и *надомјери* му (Богиш. 3, 367). Ова љубав најбоље *надомештиа* страст (Мил. В. 4, 200). Што не дотече у благајни провинцијалној, то се *надомирује* из благајне државне (Влај. 4, 357). Ја ћу сву штету *надомирићи*. Ја ћу отето вратити (Бег. М., Виј. 3, 675). У млину се *надомиљало*, у наћвама накувавало, у пећи *надоијецало* и свој браћи надотјецало (Липово Поље, Лика, ЗНЖ 13, 158). Посути сиром, па *надоићеи* још 15 мин. док се сир лепо не истопи (интернет). Побрза да *надоиљиће* замусану чарапу (Драж. 4, 17). Њезино сам писмо прочитао неколико пута, *надоињујући* својом маштом, што она није написала (Новак Вј. 1, 213). То је једино *надоињавало* недостатак мојега краснорјечија (Њег. 9, 747). Ако се од спужве одкину и повећи комади, то јој тиело *надорасиће*, а поједини ... комади ... живу за се као нова животиња (Виенац 1875, 627). Тако ткаља сукно ... навије, исправља и *надоснива*, ако није насновано (Пољница, Иван. Ф., ЗНЖ 9, 211). *Надоиријај* да буду пуна кола дрва (Хрв., Дубица, Хрваћ.).

4.4.2.6. Неки од глагола обележени су квалификаторима употребне вредности – необ.(ично) *надовесити* ’успутно, узгредно изнети, навести, додати’, *надовикаити* ’вичући убедити, уверити некога у неопходност нечега’, *наобрицаити се* ’дати доста обећања’, *найомагаити* ’помагати у више наврата, у повећој мери’; нерасрп.(рострањено) *надовиити* ’вијући, свијајући завршити, довршити (гнездо)’, *надоићегнуити* ’напети, напрегнути (вид, очи)’, *надокиваити* ’наново прикивати’, *найоийаити* ’пипајући прстима наћи, напипати’, *найоићеи* ’почети какву радњу’; покр(ајинско) *надомишљаити* ’размишљати, премишљати’, *найоиасити* ’напасти, спопасти’, *наојуиити* ’окренути правим путем’, *најодаити (се)*, *најремеиаити се најрисниваити* ’надодати снивајући, маштајући’; заст(арело) *најомоћи* ’припомоћи, помоћи’, *најрелубиити се* ’заволети се много, преко мере’. У глаголу *наоборужаваити* оба префикса уносе исто значење. По својој семантици издваја се мања група глагола која значи ’напасти некога’, *најосесити*, *найоиасити* или ’обузмати (о осећањима)’, *наоиасити*, *найоиадаити*.

4.4.3. Префикс *на-* у тропрефиксираним глаголима

Префикс *на-* у ТПП изражава сативност: *назадовољиџи се*, *назајоведаџи се*, *наиздовољиџи се*, *наисјонизиваџи се*, *наисјоведаџи се*, *наисјребијаџи се*¹⁰⁵, *наисјроводиџи се*:

Турци ... [су се] сваки божји дан Србима у куће наметали, да бадава једу, и варварски своје жеље, у сваком смотрењу *назадовоље* (Бат. 1, 29). Сиротој гусеници није суђено, да *се назадовољи* њиме [животом] (Цвет. К. 1, 190). Нису Динићи дуга века па 'итају да се нараде ... да *се назајоведају* (Сек. 5, 218). Изгубише се у љубавном дрхтању, стискању, уздисању ... Пошто *се* тако сити *наиздовољише* ... он јој ... изјави, да је учитељ (Маш. 4, 100). Ето, кукавац, види се да га је сиротиња одњихала, нагладовао се, надрхтао и *наисјонизивао* (Маш. 4, 18). Силне и богате, Републике заваде ти нам' се, и околу сто божји година страшно *се* навојую и *наисјребијаю*, докгођ една ... не изгуби сву власт' на мору (Дос. 9, 127). Ја сам ти *се* у свом веку *наисјроводио* више но краљ (Вин. 5, 222).

Табела 5¹⁰⁶: Значења префикса *на-*

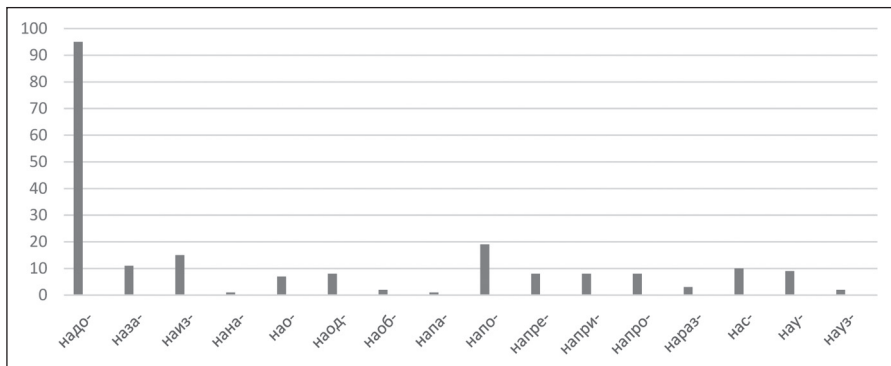
Значење префикса	МПП	ДПП	ТПП
просторно	<i>навуђи</i>	<i>надовезаџи</i>	/
случајан контакт с препреком	<i>наиђи</i>	/	/
започета или мањим делом остварена радња	<i>начетџи</i>	<i>најрибоцкаџи</i> *	/
<i>кумулаџивно</i>	<i>набраџи</i>	<i>надовлачиџи</i>	
<i>сајивно</i>	<i>насјаваџи се</i>	<i>наизлазиџи се</i>	<i>назадовољиџи се</i>
перфективизација	<i>нахранџи</i>	/	/

Префикс *на-* спада међу продуктивније префиксе како приликом прве тако и приликом друге префиксације (207 глагола). Графикон 5 показује да се овај префикс комбинује са већином префикса, али у највећем броју глагола с префиксом *до-* (95), знатно мање с префиксима

¹⁰⁵ Овај глагол срећемо код Доситеја у значењу 'наратовати се'. М. Радовић-Тешић (2009: 173–174) објашњава да је направљен према постојећем творбеном моделу, али је на семантичком плану данас непримерен појму на које се у Доситејеву језику односи. Код глагола *наисјребијаџи се* опште значење глагола у основи је пренето у специјално значење, у недостатку одговарајућег термина.

¹⁰⁶ В. фусноту 96.

йо- (19), *из-* (15) и *за-* (11). Приликом друге префиксације чува просторно значење префикса *на-* у појединачним примерима, али је знатно активнији у творби глагола са кумулативним и сативним значењем. Приликом треће префиксације задржава само семантику сативности, али се реализује у невеликом броју глагола (6).

Графикон 5: Комбинације префикса *на-* са другим префиксима

4.5. Префикс *над-*

4.5.1. Префикс *над-* у монопрефиксираним глаголима

У литератури је јединствено одређење овог префикса и издвајање његова два значења: просторно значење (*наднећи*) и значење супериорности, надмоћности, превазилажења, тј. мајоративно значење (*надмашити*) (Белић 2000б: 203; Стевановић 1984: 439; Клајн 2002: 259).

4.5.2. Префикс *над-* у двопрефиксираним глаголима

4.5.2.1. У досадашњој литератури аутори не спомињу овај префикс у творби ДПГ, док се у нашој грађи овај префикс среће у тој улози и чува значења забележена код МПГ – просторно: *наћйосћавићйи*, *наћйосћављаћйи*, *наћйрејоловићйи* 'преполовити, пресећи изнад назначеног места' и мајоративно: *надобилазићйи* 'превазилазити, надмашивати', *надоживећйи* 'надживети', *надоживљиваћйи*, *надосвирићйи*¹⁰⁷

¹⁰⁷ РСАНУ не бележи глагол *освирићйи*, забележен је глагол *досвирићйи*. Уколико је у основи глагол *досвирићйи*, онда је касније додат префикс *на-*, али семантика глагола *надосвирићйи* не указује на тај начин постанка.

'надмашити, победити у свирању', *наѿпреузвисиѿи* 'надмашити висином, надвисити':

Ту су први пут танахни ступови и убави коринтски капители употребљени као збиљски носиоци *наѿѿосѿављеног* им терета (Цар 5, 86). Друге [зграде] ... припадају Ренесансу ... и истичу према сунцу своја три *наѿѿосѿављена* реда старинскијех стубова (Цар 1, 16). Негдје стрма, негдје положена | Завојица сведе нас у крило, | Гдје је стрмен *надѿрејоловљена* (Тице 1, 234).

Сада нека суди самъ, дописатељ ... Ели ... црква наша, тако убога у књигама религиознима, или може бити гдикою цркву *надобилази* числомъ овихъ књига (Лазиф В., Дан. Ђ. 8, 74). Све се њему од браће, јер их је све *надоживио*, у мираз превали (Љубушко, Зовко, ЗНЖ 3, 153). *Надоживиѿи* кога, остати у животу послјије чије смрти, на пр. мене ће моја жена *надоживити* (Павлин., РЈА). С другом женом [га] *надоживило* мужко чедо (Бот. 1, XX). Желяхъ да се мое магаре у Елефанда претвори ... и да му уши као елени рози нарасту, да онъ може съ нима све оне камиле, и оне що на нима седе *надѿреузвисиѿи* (Дос. 3, 131). Ако ли нас *надосвири* Иве, | нек избере понајљепшу вилу (НП, РЈА).

4.5.2.2. Запажамо да ДПП изведени овим префиксом нису бројни и углавном не спадају у стандардни језички фонд, те да је већина њих обележена неким квалификатором употребне вредности – глаголи *надоживеѿи* и *надоживљиваѿи* су територијално обележени као покрајински, *надобилазиѿи* и *надузвисиѿи* маркирани су временским квалификатором застарело, глаголи *наѿѿосѿавиѿи*, *наѿѿосѿављаѿи* и *наѿѿпреузвисиѿи* означени су као нераспрострањени, *наѿрѿејоловиѿи* квалификатором необично. Наведени глаголи потврђени су и илустровани старијим примерима.

4.5.3. Префикс *над-* у тропрефиксираним глаголима

Овај префикс као трећи забележен је само у глаголу *наѿѿриѿоведѿи*, посведоченим само у Вуковом Рјечнику и то без примера, и у ком има значење супериорности, надмоћи, превазилажења, тј. мајоративно значење. Исти пример наводи и А. Белић (2000б: 208).

Табела 6¹⁰⁸: Значења префикса *над-*

Значење префикса	МПГ	ДПГ	ТПГ
просторно <i>над</i>	<i>наднећи</i>	<i>наћйосћавићй*</i>	/
<i>мајорайвно</i>	<i>надмашићй</i>	<i>надоживећй*</i>	<i>наћйрићйоведаћй*</i>

4.6. Префикс *о-*

4.6.1. Префикс *о-* у монопрефиксираним глаголима

Просторно значење префикса *о-* не доводи се у везу са формално истим предлогом *о*, већ одговара предлогу *око(ло)* и указује на просторне односе према неком средишњем појму, нпр. *окурићй*. И. Клајн (2002: 260–262) код префикса *о-* издваја још и значења: прекривање површине нечим (*обојйћй*), уклањање спољног омотача (*ољушћйћй*), потпуно обухватање (*ојраћй*) и ослабљена варијанта кружног значења, односно радња која на објекат делује само с једне стране (*ојећй*). Глаголи са придевском основом означавају придавање објекту особине исказане придевом, одн. стицање такве особине (*ојачаћй*), док глаголи са именичком основом значе да се објекат на неки начин „снабдева“ оним што значи именица (*осолићй*). Од назива младунаца изведени су глаголи који значе њихов долазак на свет (*ојагњйћй се*). Префикс може имати и чисто видску функцију (*ојроваћй*).

4.6.2. Префикс *о-* у двопрефиксираним глаголима

4.6.2.1. Овај префикс може се сматрати типичним лексичким префиксом, који се врло ретко јавља као други додати префикс у ДПГ, а, када се јави, најчешће је део комплекса префикса (*ојределићй* и сл.). Клајн (2002: 288) истиче да *о-* има тешко објашњиво негативно значење у *ојозваћй* и *ојовргнућй*. Значење 'поништавања радње или њене супротности' препознаје се још и у глаголима *ојозиваћй*, *ојорећй* и *ојорицаћй*, уноси га префикс *јо-*, док префикс *о-* само појачава већ постојећу значењску нијансу:

Руска винарска комисија у Токају није тада *ојозвана*, него је под разним заповедницима остала у том граду (Кост. Мита 1, 17). „Е, сад је ред на тебе, да *ојозовеш* реч!“ „Ја је не *ојозивљем*“ (Рув. К. 1, 293). *Ојорећй*

¹⁰⁸ В. фусноту 96.

значи узети ријеч натраг (ЦГ, Поп. П. М.). Све оно што сам казала а вас је увредило, *ојоричем*; да се може ја бих своје речи натраг узела (Јов. Ј. 4, 225).

Значење 'узајамне или узвратне радње' постоји у глаголу *ојовернути*:

Не иди! – опомиње га друг ... Жеђ ме мори! – *ојоверне* Витомир (Ћип. 8, 165).

4.6.2.2. Појачавање значење претходног префикса *јо-* примећује се и у глаголима који су маркирани различитим квалификаторима стилске и употребне вредности *ојознавајти* (заст.), *ојознајти* (се) (покр.), *ојојесити* (покр.), *ојоновијти* (нераспр.), *ојородијти се* (покр.) и у неколико застарелих глагола којима је први префикс *јро-*, *ојрокидајти*, *ојрокинути*, *ојроменијти*:

Богослов не буде эстетствене узроке овде *ојознавајти* (Сол. 4, 74). „Бијеле те кобиле побурале!“ То исто ваља се рећи кад се коме што ноћно у путу „приздре“ или ако му се учини, да га неко зове, јер су то ђаволи, па би га могли *ојојесити* (Дуч. С. 1, 327). *Ојоновијте* завет, кад би вас ђаво напастовао (Гај-Бедиковић Љ., ДИ 1863, 119). Люди већ знају ... часа имаду держатисе ... све кушали; и отстављали: све зидали, и опет *ојрокидали* (Сол. 4, LI). Свуд' ударат', сваки дан се бити, | Па куд' прие *ојрокину* Србе (Сар. 2, 74). Школске књиге било [је] немогуће *ојромијенијти* за то, што није било других (Мус. 1908, 28/1).

Глаголи *ојојраживајти* и *ојојражисити* припадају застарелој правничкој терминологији 'ставити/стављати приговор на судско решење'.

4.6.2.3. У глаголу *ојрејлесити* 'преплести са свих страна' може се уочити просторно значење кружног кретања:

Угледао [је] и дебелу књигу за тетивом, како мртво лежи ... *ојрејлејтена* с безброј нити fine паучине (Коз. И. 2, 354).

4.6.2.4. А. Белић (2000б: 207) у глаголу *ојоменујти* препознаје појачавање перфективности, док Клајн (2002: 288) за поменути глагол, као и глаголе *ојонашајти* и *ојред(и)елијти* сматра да имају неодређено значење, а да се у *осмојријити* и *осврнути* више ни не осећају два префикса.

4.6.2.5. Префикс *о-* учествује у творби малог броја ДПГ (26) и највише има комбинација с префиксом *јо-* (16), с префиксом *јро-* 5, *јре-* 4 и *за-* 1. Не учествује у префиксацији глагола као трећи додати префикс.

4.7. Префикс *об-*

4.7.1. Префикс *об-* у монопрефиксираним глаголима

Према Клајну (2002: 263), префикс *об-* има значење окружења или обухватања (*ојколији*) и фактитивно значење (*обновији*). А. Белић (2000б: 203) истиче и значење 'извршити радњу у малој мери', које се развило од почетносвршеног (*обавријеји*).

4.7.2. Префикс *об-* у двопрефиксираним глаголима

4.7.2.1. А. Белић наводи да префикс *об-* у глаголима са два префикса чува своје основно просторно значење кружног кретања или обухватања: *обухвајији*, *обумријеји*, а, према другим ауторима, може имати и значење тоталног обухвата објекта ситуацијом, када је најчешће у питању просторни обухват, не само површине или запремине, већ целокупног објекта (в. Поповић 2008: 213–216). То је значење које Клајн дефинише као радњу „која на објекат делује с разних страна или га на неки начин целог обухвата“ (2002: 260) и препознаје га у глаголима: *обумерији* (покр. 'измерити, утврдити обим нечега'), *обухвајаји*, *обухвајији*. У покрајинским глаголима *обзаћи* а. 'опколити (некога, нешто)' (Врање, Влај. 1). б. 'заћи некоме иза леђа' (И.) и *обисколији* 'опколити, окружити, сколити, салетети (некога)' препознаје се просторно значење, такође:

Ниси *обумјерила* ђетету цемпер па ти испо широк (Јџштанско, Тешић М. 1). Јеси ли давно дошла? – прошапта он, *обухвајајући* је једном руком око паса (Јевт. 1, 69). Манулаћ се ... превија ... од силна смеха који је све *обухвајио*, и авлију, и комшилук, и сокак (Срем. 8, 108). Благај ... натмурено пркосаше сигавом прамењу густе магле која га облијеташе и око цикуљастог му врха изгледаше као ... права слика скелета каквог претпотопског змаја кад га милијуни летећих мрава *обисколи* (Нев. 2, 30).

4.7.2.2. Застарели глаголи *обнаћи*, *обналазији*, као и *обузбији*, *обузбијаји* значењски се поклапају са глаголом у основи:

Јављамо Вашој Милости, како смо за погинута скелцију 3 села скупили ... и сви људи између себе тражише, стезаше се, јемство један за другога чинише и никаковим начином злочинца *обнаћи* не моглоше (Ђорђ. Т. 2, 408). То *обналази* овај суд ради ненадлежности докинути поступак у овој парници (МПД 1912, 450). Сестро моја, Косовка ђевојко ... | Могу ли се у те поуздати, | Да ми стражу у Косово чуваш | И да водаш мојега гаврана, | А да твоје *обузбијеш* овце (НП Шаул. 1, 305). А да видиш Косовке ђевојке

| Она шеће по Косову млада, | А све води Секулова вранца | И бијеле *обузбија* овце (НП Шаул. 1, 307).

4.7.2.3. Глаголи *обусџавиџи*, *обусџаџи* јављају се као средства за изражавање завршне фазе:

Борба између Срба и Турака ... је била *обусџављена* услед руско-турског примирја (Поп. В. 1, 9). Наједноч коњић стао ... | Ко да му даха неста! | *Обусџао* и мени дах, | А чврст сам, крепак дости (Хар. 2, 23).

4.7.2.4. Префикс *об-* јавља се као други додати префикс у само 17 глагола. Комбинује се с префиксом *у-* у 11 глагола, са префиксима *на-* и *уз-* у по 2 глагола и по једном са префиксима *за-*, *из-*, *с-* и *уз-*. Префикс *об-* не јавља се као први префикс у линеарном реду префикса у ТПГ.

Табела 7¹⁰⁹: Значења префикса *об-*

Значење префикса	МПГ	ДПГ	ТПГ
просторно (окружење, обухватање)	<i>ојколиџи</i>	<i>обухваџиџи</i>	/
<i>факџиџивно</i>	<i>обновиџи</i>	/	/

4.8. Префикс *од-*

4.8.1. Префикс *од-* у монопрефиксираним глаголима

Префикс *од-* у МПГ најчешће реализује просторно аблативно значење, тј. значење удаљавања или одвајања (*однеџи*). Остала значења овог префикса, према Клајну (2002: 264–265), јесу: поништавање радње или супротност у односу на другу радњу, најчешће означену глаголом с префиксом *за-* (*ојкојчаџи*) и узајамна или узвратна радња (*одговориџи*). Може имати и значење чисте перфективизације (*одрадиџи*). И. Клајн (2002: 265) истиче да глаголи са овим префиксом изражавају „посебну врсту перфективности“, односно „значе радњу у дужем али ипак завршеном периоду“. М. Ивановић (2016) издваја мајоративно (*одскочџи*) и још препознаје и пердуративно (*одлежаџи*) и финитивно (*одзвониџи*) значење овог префикса.

¹⁰⁹ В. фусноту 96.

4.8.2. Префикс *од-* у двопрефиксираним глаголима

4.8.2.1. Префикс *од-* чува аблативно значење предлога *од*, тј. значење удаљавања од почетне границе, нпр. *одуџр(иј)еићи се*. Белић (2000б: 207) ово значење препознаје и у глаголима *одуминуићи*, *одустџаићи*, *одузетићи*, *оџиочетићи*, а у нашој грађи потврђено је и глаголима *одумињиваићи*, *одумињаваићи*, *одсклизнуићи (се)*, *одскуџијићи* 'узети, покупити од других', *оџиоџезаићи* 'потежући одвући', *одузбијићи* 'отерати с неког места' и сл.:

Куд *сте оџиоџезали* ону врећу? (Стон, Милас М., РЈА). Кризманић се опрости са Драгицом ... па се ухвати с госпођицом Миленом и *одсклизну* даље (Трес. 2, 82). Све је око њега било тако склиско, да *се* он увијек *одсклизнуо* натраг у каљаву воду (Мај., ХК 18, 155). Па, ово је чиста рачуница! – проговорио је он Мариним језиком. Имати, а други да нема, *оџскуџији* од других да он има (Ђуровић Р., Ств. 1948, 224). *Одузбијићи* – вратити одаклен бијући нпр. хајвана од штете (БиХ, Грђ. 1).

4.8.2.2. У ДПГ чува се и значење 'поништавања радње или супротности у односу на другу радњу', које Љ. Поповић (2008: 224) назива анулотивним и повезује са ретроспективном фазом одвијања радње. Према њеним речима, ови глаголи анулирају резултат претходне радње или обележавају улазак у ново стање које је супротно у односу на претходно, исказано мотивним глаголом: *оџиоџи*, *оџиоџагаићи*, *оџиоџковаићи*, *одумислијићи се*, *одумљиваићи* / *одумљаваићи* заст. 'мењати одлуку, мишљење':

Задатак ње социјалиста и комуниста, да овом злу *оџиоџну*, и то мирнимъ, природнимъ путемъ (Цук. 1, 102). Буди мој помагач – ако те љуби моја кћи, могу *се одумислијићи* (Марк. Ф., Трес. 1, 165). Немој *оџиоџагаићи*, ако већ не можеш помоћи (интернет). Напраснијем случајем буне исте потеклар се доувјере Турци, да су они овоме народу свакојако излишни ... па да никако Србин *неодумљава* бити својим слободником, него да ће и првом zgodном приликом опета за оружје прифатити се (Сар. 12, 96).

4.8.2.3. Префикс *од-* у ДПГ преноси и значење 'узајамне или узвратне радње'¹¹⁰ – *оџиоџвратијићи*, *оџиоџвратићи*, *оџиоџвргнуићи*, *оџио-*

¹¹⁰ Говорећи о семантици прасловенских глагола с префиксом **отъ*, С. Толстој (Толастая 2013) наводи и ову групу глагола, које одређује као „одговор, узвратну радњу, надокнаду“. Овај тип карактерише семантика повратности и односи се истовремено на две ситуације – полазна радња (у пресупозицији) и друга, која представља одговор, реакцију на прву, при чему субјекат прве ситуације постаје адресат (објекат) друге.

*врнутии, оийоврѣаиѣи, оийрословиѣи, одуздрављаѣи*¹¹¹, *оийоденуѣи, оийоздравѣи*:

Добра ти срећа! ... *оийовраѣи* му Госпава испод стида (Нев., Звезда 4, 88). Познаш ли ти Ружу, кумо? – Та како је не бих знала, – *оийовраћа* Цвијета (Буд. 2, 133). А ти ћеш се тек исказат’! – расположено *оийовргне* Калкић (Божих 3, 129). Ко тражи истину код жена, треба га сажаљевати – тихо *оийоврну* она (Ћор. С. 11, 338). А да, кад бјесмо у рату, – *оийоврће* Вукић, – не рече ми још нико: не држи се тако пушка! (Ђукић Т. 1, 31). Творически му *оийрослови* Вјечни: | „Достојан си свег’ признѣнѣ отча“ (Сар. 1, 4). Стаде Јаблан наздрављати моби: | „Здраво да си, моја силна мобо ...“ | Моба њему *одуздравља* лепо: | „И ти с нама, мио господарѣ!“ (НП, Влај. 3, 249). Шта се дречиш – Вођ му *одйодјѣну* – | Удесног му пута не затварај (Гице 1, 52).

4.8.2.4. Глагол *оийослаѣи*, у зависности од тога да ли се односи на живи или неживи објекат, може имати значење ’послати, упутити са одређеним задатком, циљем’ или ’отпремити, послати (писмену пошиљку, поруку или робу)’, док је за глагол *оийошиљаѣи* забележено само значење ’отпремати да се некоме уручи’:

Један коњаник беше трком *оийослаѣи* у срез (Ћос. Б. 2, 197). Пуковник је ... уверавао да ће сад одмах сести да напише молбу и то одлучно и без колебања, да ће писмо већ сутра бити преписано и *оийослаѣио* (Андрић 5, 154). Није знала за други циљ него да харачи, плијени и граби а уграбљени плијен *оийошиља* ... у сигурне стране (Ђал. 17, 122).

4.8.2.5. У глаголу *одскриваѣи*, префикс *од-* се вероватно појављује због метричких разлога:

Знају Турци Краљевића Марка, | Да је Марко велик кавгација ... | Од њѣга су *одскривали* главу (НП Херм. 1, 179).

4.8.2.6. Префикс *од-* јавља се још и у глаголима *одумираѣи, одумреѣи, одусѣавѣиѣи (се), одусѣављаѣи*, који се не могу довести у везу са претходно наведеним глаголима. Овај префикс се јавља само у 37 глагола и најчешће се комбинује с префиксом *йо-* (19) и *у-* (11 глагола), с префиксом *с-* твори 3 глагола, а с префиксима *на-*, *уз-*, *ѣри-* и *ѣро-* по један. Не учествује у творби ТППГ.

¹¹¹ Иако нисмо нашли забележену потврду, овај несвршени глагол би морао да има свој свршени парњаk од кога је изведен – *одуздравѣиѣи*.

Табела 8¹¹²: Значења префикса *од-*

Значење префикса	МПГ	ДПГ	ТПГ
просторно, аблативно	<i>однейти</i>	<i>одсклизнути се</i>	/
поништавање друге радње	<i>оикоичајти</i>	<i>ојјомоћи</i>	/
узвратна радња	<i>одговоријти</i>	<i>ојјрословијти</i>	/
перфективизација	<i>одрадијти</i>	/	/

4.9. Префикс *ња-*

Овај непродуктивни префикс срећемо само у глаголима који се ретко употребљавају – *њајворити* 'кривотворити, фалсификовати' и у нераспрострањеним ДПГ *њаначинити/њаначињајти* 'начинити, направити фалсификат, кривотворити, патворити, фалсификовати' / 'кривотворити, патворити, фалсификовати', чија је употреба потврђена само у речницима Ђ. Поповића, *Речник српскога и немачкога језика* (1886) и *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*, на које се и позива РСАНУ. Такође, јавља се као први додати префикс у глаголу *њањбирчитити (се)* 'пабирчећи сакупити, прикупити неку (потребну) количину чега', односно 1. 'накупити доста, задовољити се пабирчећи'; 2. 'сакупити се, доћи са разних страна у великом или довољном броју' и *исњабирчитити* 'пабирчећи, тражећи изнаћи, једва прикупити из нечега, напабирчити'.

4.10. Префикс *њо-*

4.10.1. Префикс *њо-* у монопрефиксираним глаголима

Префикс *њо-* И. Грицкат (1955–1956: 83) карактерише као „најинтересантији словенски префикс“, док у студији о видским особеностима глагола наводи да служи за „обичну перфектизацију“, али да може садржати и друге семантичке призвуче – почетка, деминуције, дистрибутивности (Грицкат 1957–1958: 113). М. Ивић (1982) овај префикс сматра фази детерминатором у српском и неким другима словенским језицима као што је пољски, бугарски или македонски¹¹³.

¹¹² В. фусноту 96.

¹¹³ М. Ивић (1982: 60) истиче да је ова иновација најоучљивија у бугарском, јер „бугарско *њо-* је у неким случајевима квалификатор радње, а у другим квантификатор њеног објекта“.

Према Клајну (2002: 265), префикс *īo-* у српском језику представља „један од најплоднијих, ако не и најплоднији префикс“ који улази у састав великог броја глагола и поседује велики семантички потенцијал. Он наводи следећа значења овог префикса: просторно (*īолӣӣи*)¹¹⁴, претварање у оно што означава именица у основи (*īосрбӣӣи*), фактивно (*īоцрне̄ӣи*), дистрибутивно (*īохва̄ӣа̄ӣи*), ингресивно (*īовӯӣи*), континуативно (делимитативно) (*īо̄ӣра̄ја̄ӣи*) и чисто перфективно, „тачније финитивно“ (*īо̄ӣӣӣи*) (Клајн 2002: 265–267)¹¹⁵.

Лебланк (LeBlanc 2010: 1) у својој докторској дисертацији, у којој на основама когнитивне лингвистике истражује семантичку структуру руског префикса *īo-*, наводи да је семантика овог префикса била проблематична за лингвисте откако је он постао предмет научног истраживања. Аутор посебно издваја два питања у вези са овим префиксом. Прво питање је колико значења има префикс *īo-*. Раније су лексикографи и лингвисти нудили дугачке спискове значења, да би се каснији истраживачи сложили да у руском језику *īo-* има пет значења, плус додатно шесто у пару са суфиксом *-ыва-*, и то су следећа значења: атенуативно, делимитативно, дистрибутивно, резултативно, ингресивно и итеративно-атенуативно (*intermittent-attenuative*). Свако од ових значења представља сублексичку и/или граматичку модификацију основног глагола коме је префикс *īo-* додат. Сублексичка модификација значи да префикс модификује значење основног глагола, али не додаје нов „лексички“ садржај и најчешће спречава секундарну имперфективизацију. Други проблем у вези с овим јесте и природа везе ових различитих значења префикса *īo-*. Лебланк (LeBlanc 2010: 63) тврди да је *īo-* у руском готово изгубило просторно значење и да преостала значења имају везе са доменом ВРЕМЕ (и ИНТЕНЗИТЕТ у неким случајевима), јер је оригинално просторно значење префикса *īo-* метафорички реконструисано преко метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР.

Соучкова (Součková 2004б), анализирајући префикс *īo-* у чешком језику, наводи да се глаголи са овим префиксом у значењу мере могу односити на ’кратко време’, ’кратку раздаљину’, ’низак степен’ и ’слаб интензитет’, али да све те појаве носе представу о малој количини радње и заправо је то једно значење, тзв. делимитативно *īo-*. Дакле, она сматра да свако *īo-* које садржи неки појам мале количине

¹¹⁴ У савременим истраживањима семантике префикса *īo-* у руском језику истиче се мишљење да је он изгубио просторну семантику, као и да би то могло да важи и за бугарски језик, али не и српски и хрватски (в. Dickey 2012: 92).

¹¹⁵ Атомистички представљена семантика овог префикса може се наћи у раду Н. Миланов (2012).

у ствари је варијанта истог префикса, такозваног делимитативног *īo-*, иако то не изгледа тако на први поглед¹¹⁶. Најпознатија (и некад једина поменућа) класа глагола са префиксом *īo-* јесте она која значи 'кратко време' вршити неку радњу. Глаголи са префиксом *īo-* који значе 'кратку раздаљину' су глаголи усмереног кретања или преношења, нпр. *īoод-скочиџи*. Они имају јединствено значење 'померити (нешто) на кратку раздаљину'. У овој класи глагола *īo-* се додаје и свршеним и несвршеним глаголима. Глаголи са префиксом *īo-* који значе 'низак степен' и 'низак интензитет' нису бројни. Закључак Соучкове (2004б) јесте да је префикс *īo-* префикс за меру и да квантификује догађаје. Треба наћи нешто што карактерише догађај, по чему се такав догађај разликује од других и што може да се мери. То обележје је скала која се налази у догађају, што значи да дати тип догађаја мора имати скаларну структуру. Дакле, префикс *īo-* комбинује се једино са предикатима који могу означавати скаларну промену и *īo-* мери/ограничава интервал на скали и тако мери/ограничава догађај. Када се користи уз глаголе директног кретања, скала се односи на стазу погодну за мерење. Мерећи стазу, *īo-* ограничава догађај. Када се комбинује са глаголима промене стања, скала је степен у ком ће особина бити промењена. Када се комбинује са глаголима који немају ништа у својој семантици што би могло да се мери, увек је доступна временска, темпорална скала. Соучкова сматра да је у свим класама *īo-* глагола префикс исти и да грубо значи 'мало'. Различите интерпретације следе из чињенице да префикс мери интервале на различитим скалама у сваком случају. Дакле, *īo-* ограничава догађај ограничавајући интервал на релевантној скали или мерећи интервал који је већ ограничен.

4.10.2. Префикс *īo-* у двопрефиксираним глаголима

4.10.2.1. Према Белићу (2000б: 207), а то потврђује и грађа из речника, префикс *īo-* у ДПГ формира две значењске групе глагола – једну са дистрибутивним значењем: *īонамјестџиџи*, *īонаџиџи*, *īосџивараџи*, *īозбаџиџи*, *īоудаваџи*, *īоуџиџи*, *īоузимаџи*, *īозаборављаџи*, *īозадрџиџи*, *īозавезиваџи* и сл. и, према овом, и *īојосаџи* ('посисати до краја') и другу са значењем 'мало', 'прилично' или сл. вршити

¹¹⁶ Ауторка убраја кумулативно *на-*, дистрибутивно *īo-*, пердуративно *īро-* и делимитативно *īo-* у префиксе који изражавају квантификациона значења и издваја *īo-* као најтипичнији пример. Према њеном мишљењу, значење овог префикса понекад је лоше интерпретирано као 'за кратко време'. У ствари, његово значење је 'мало' и различите интерпретације долазе због разлика у ономе шта се мери (в. Součková 2004б).

радњу: *йоиздерайџи* ('прилично издерати'), *йонаквасиџи* ('мало наква-сити'), *йоодјуџириџи* ('нешто, прилично се разданити'), *йоодмаћи*, *йоџриџегнуџи* ('мало притегнути'), *йоџроћи* ('мало проћи'), *йоужељеџи се* ('мало се ужељети').

4.10.2.2. Префикс *йо-*, у комбинацији са одређеним лексичким елементима (*с времена на време, не често* и сл.) или морфолошким маркерима (суфикси *-ива* и *-ава*), реализује и значење повремениг обављања радње, тј. неогранично трајање радње која се понавља, трајање радње са прекидима: *йозагледаџи*, *йозаџресџи се*, *йоизосџаџи*, *йоодзвркнуџи*, *йоџрег्रेसџи*, *йоџрилагаџи*, *йоџрилагиваџи*, *йоџрићуџикиваџи*, *йоџриџажаваџи*, *йоџриџроџаџи*, *йоџиграваџи*:

Позагледај ти каткад у кошару, да видиш: имају ли она јунад шта јести (Бачка, Радон. Н.). Настаде тишина, ништа не чује се, | само што се Миклуш каткад *йозаџресе*. | Отима му с' нешто, не знам шта, из груди (Змај 17, 101). С времена на време, *йоизосџане* припад, те ће упитати и женска лекара ... да ли се девојка већ довољно развила у снази? (Бадем., НЗ 1900, 17). *Поосвркне* нека пуцанка из ситото, али ја ју зберем (Дин. Ј. 1). Човек кд вреви он и *йоџрег्रेसи*, ал да не често (Дин. Ј. 2). *Поџриљже*, кд му пригусти (Дин. Ј. 2). Немај веру у њег, он *йоџриљже* (Дин. Ј. 2). Учитељи поућуташе. Свештеник још их кад што подстрекаваше својим ... пребацивањима, па и он поче *йоџрићуџикиваџи* (Шапч. 4, 9). *Поџриџроџају* поганци на тован, па се смире (Дин. Ј. 2). А широке бијеле гаћавице [ногавице од гаћа] ... *йоџигравају* се на лаком повјетарцу и сваки час поскоче то у вис, то у страну (Берт. 1, 23).

4.10.2.3. Префикс *йо-* је веома активан у ППГ, а којој класи ће изведени глагол припасти, зависи од семантике мотивног глагола и ту се могу уочити извесне законитости у семантичко-творбеном процесу. Када глагол има јасну процесуалну семантику, префиксирани глагол ће имати делимитативни карактер, нпр. *йозабавиџи се*, *йозабављаџи*, *йоисџрашиџи*, *йоисџишиџаџи се*, *йонасџавиџи*, *йоодојџи*, *йоосџавиџи*, *йоџредумаџи се*, *йоџриџиџаџи*, *йоџрисџуџиџи*, *йоразмислиџи*, *йоразгледаџи*, *йорасџиџаџи се*, *йоразвући*, *йоразговараџи се*, *йоџричуваџи*, *йоуздржаџи*, *йоузмакнуџи се*, *йоућуџаџи* итд. Када се глаголском основном изражава атрибутивност и када се она везује за неку особину или промену особина, префиксирани глагол је најчешће атенуативан, нпр. *йозагуџиџи се*, *йозагуџиџи се*, *йозадивиџи се*, *йозамуџиџи се*, *йокасџреџеџи*, *йозахладиџи*, *йонабраџи (се)*, *йонавесџи*, *йонавираџи*, *йонавиџи се*, *йонавреџи*, *йонакиџиџи (се)*, *йоналећи (се)*, *йоналиваџи*, *йонаљуџиџи се*, *йонамучиџи се*, *йонаџеџи (се)*, *йонаџлаџиџи*, *йонаџојџи*, *йонаџусџиџи*, *йонаравнаџи*, *йонаручаџи се*, *йонасркаџи се*, *йонасрџаџи*, *йонаџкриџи*, *йонахериџи*,

јонахрании се, *јонаучи*и, *јообређа*и 'ретко, слабо понети (о вођу)', *јоодобри*и се, *јоодрун*уи, *јооудљи*и се, *јооки*ији, *јоокрен*уи, *јоокре*ијаи се, *јоо*ији се, *јоо*иознаи се, *јоо*слабии, *јоо*ијкравии се, *јоо*ијкрии, *јоо*ијојији се, *јо*ијревалии, *јо*ијредићи се, *јо*ијрерушии се, *јо*ијресјајаи, *јо*ијресјравии се, *јо*ијресушии, *јо*ијреијећи, *јо*ијрибавии, *јо*ијриближии се, *јо*ијрибојаваи се, *јо*ијривратији се, *јо*ијриврнуи се, *јо*ијригоијовији, *јо*ијригрејаи, *јо*ијридаи, *јо*ијридигнуи, *јо*ијридизаи, *јо*ијридодаи, *јо*ијридодаваи, *јо*ијридржаваи, *јо*ијридржаи, *јо*ијрикрии се, *јо*ијрикучаваи се, *јо*ијрикучији се, *јо*ијрилазији, *јо*ијрилујаи, *јо*ијријаси, *јо*ијријремји се, *јо*ијрисвојији, *јо*ијрисејији се, *јо*ијрисијајаи, *јо*ијријејаи, *јо*ијрихвајији, *јо*ијрихладији се, *јо*ијричуји, *јо*ијришајији, *јо*ијросудији, *јо*развидеји, *јо*разгалији, *јо*разглеђиваи, *јо*раздераи се, *јо*раздужији (се), *јо*разјарији, *јо*разједаи, *јо*разјеси се, *јо*размахнуи се, *јо*размозгаи, *јо*расвануји се, *јо*расвејији се, *јо*раскиснуи, *јо*расклимаи, *јо*раскријији, *јо*раскравији, *јо*раскрчији, *јо*расјајији, *јо*расјирији, *јо*расјремји, *јо*расјворији се, *јо*рашчејији, *јо*рашчисјији, *јо*сврнуи, *јо*сузији, *јо*ублажији, *јо*увенуи, *јо*угрејаи (се), *јо*удаљији се, *јо*узвисији (се), *јо*уздахнуи, *јо*увежбаи, *јо*увлачији се, *јо*угојији се, *јо*угушији, *јо*ужелеји се, *јо*ужеји се, *јо*узадовољији се, *јо*узајмији, *јо*узбији, *јо*узвисији (се), *јо*уздигнуи се, *јо*узјогујији се, *јо*узрасији, *јо*узреји, *јо*уклонији се, *јо*уковаи, *јо*укочији се, *јо*умекшаи, *јо*уминуи, *јо*умирији (се), *јо*ујијији, *јо*усјрегнуи, *јо*усјорији, *јо*усјајији се, *јо*усјријеји, *јо*ујврдји (се), *јо*ујврђиваи, *јо*ујиешији (се), *јо*ујијећи, *јо*ујишиаји се, *јо*ујирнуи и сл. Атрибутивност ових глагола учача се и на творбеном нивоу, јер су им мотивне речи често именице или придеви. Глагол који означава радњу непосредну за степеновање на скали времена или интензитета не може припадати делимитативној ни атенуативној класи глагола, већ само дистрибутивној, уколико се односи на већи број субјеката или објеката, нпр. *јозаврза*и се, *јозагради*и, *јозаклоји*и, *јозаковрја*и, *јоизнаша*и, *јоизрива*и, *јоисјлија*и, *јоисја*ући, *јонадела*и, *јонадоноси*и, *јонаду*и се, *јоназнача*и, *јонаима*и, *јонакла*и, *јонамеја*и, *јонаобеђа*и, *јонајада*и, *јонаја*си, *јонаради*и, *јонарађа*и, *јонаред*ији, *јона*сијаваји, *јона*јааћи, *јона*јрусји се, *јона*фрљаи, *јона*ходији, *јона*чињаи, *јона*шиваи, *јона*шији, *јоода*шињаи, *јоодба*циваи, *јоод*грзаи, *јоод*радији, *јоод*рубји, *јоод*узимаји, *јоо*ијкидиваи, *јо*ијремљаи, *јо*ијијлађиваи, *јо*ијребјаји, *јо*ијреводији, *јо*ијрекријији се, *јо*ијривезаи, *јо*ијрикујији, *јо*ијримаји, *јо*ијријајији, *јо*разбијаи, *јо*умираи, *јо*ијријећи, *јо*ијријискиваи, *јо*ијрихвајији,

йоразасуџиџи, йоразбаџиваџиџи, йоразгађаџиџи, йоразложџиџи, йоразмакнужџи, йорасецкаџиџи, йораскаљаџиџи, йорасџуџиџиџиџи, йорасџивараџиџи се, йорасџураџиџи, йосврџиџиџи, йосусџајаџиџи, йоубраџиџи, йоувесџиџи, йоувираџиџи, йоувиџи се, йоувијаџи се, йоугасџиџи, йоудаџи (се), йоудомџиџи, йоузајмџиџи, йоуздиџаџиџи, йоузмиџаџи (се), йоузрадиџиџи, йоуједаџиџи, йоуживаџиџи, йоукидаџиџи, йоукоџаџиџи, йоулазиџиџи, йоумакаџиџи, йоумиваџиџи (се), йоумџиџи, йоумиџаџиџи, йоумериџиџи, йоумножџиџи се, йоуносиџиџи, йоуџрегнужџи, йоуседаџиџи, йоусџаџиџи, йоуџамаџиџи, йоуџамањиваџиџи, йоуџиџиџаваџиџи, йоуџиваџиџи итд.¹¹⁷

4.10.2.4. Префикс *йо-* у комбинаџији са префиксом *за-* у неким глаголима само појачава значење првог префикса било да је то просторно (*йозабациџиџи, йозабележџиџи, йозавџиџи се* 'погурити се, повити се у пасу', *йозавуђи се*) или почетно значење (*йозабелџиџи, йозабрекнужџи* 'остати у другом стању, затруднети, занети', *йозабунџиџи* 'подиђи вику, дреку', *йозаџиџиџаџиџи*):

Носи велику шарену торбу ... *йозабацио* капу озад и одмереним корацима уђе ... у своју собу (Кост. Т., БК 1903, 678). Хтједоше [нам] сузбити, уништити сваки и мајушни кар и приговорчиђ, што га доле гдје гдје *йозабџежисмо* (Позор. 1872, 320). Јесте зора *йозабџеџила*, | Виђео би војник према себи | На пушколист из пушке убити (Новиђ 4, 104). Људи ... су се *йозавукли* ... у лабиринте блаженог мира, тамо негдје у неком великом граду (Нож. 1, 336).

Варошанке ... | С момџима се шиљају ... | Па кад *йозабрекнужу*, | Мало се истружу – | Отресу се само ... – Ко да ништа није било! (Кош. 12, 96). „Да на ком ћу куђу оставити?“ – *йозаџиџиџа* она (Буд., БК 1901, 296).

4.10.2.5. У комбинаџији са префиксом *из-* може наглашавати почетно (*йоизгреваџиџи* 'почети се појављивати на небеском своду (о небеским телима), изгрејати') или финитивно значење (*йоизбријаџиџи* 'избријати, обријати све до коже, потпуно избријати').

4.10.3. Префикс *йо-* у тропрефиксираним глаголима

4.10.3.1. *По-* је најзаступљенији префикс у ТПП. Најчешће се налази испред префикса *из-* и, у неколико примера, испред префикса *на-*,

¹¹⁷ О чињеници да свака вредност руског префикса *по-* одговара одређеном семантичком типу мотивног глагола, писала је и М. Гиро-Вебер (1993). Она износи и идеју да се свака од ових вредности префикса *по-* везује за неку карактеристику радње: почетак (почетно *по-*), трајање (делимитативно *по-*), интензитет (атенуативно *по-*) или подела реализоване радње (дистрибутивно *по-*).

йри-, *раз-*. У највећем броју примера има дистрибутивно значење: *йозададуживаџи се*, *йозналазиџи*, *йознамешџи*, *йознаџијаџи се*, *йознастџављаџи*, *йозникнуџи*, *йозносиџи*, *йозобављаџи*, *йозобараџи*, *йозобијаџи*, *йозоблачиџи се*, *йозодбијаџи*, *йозодвајаџи се*, *йозодгризаџи*, *йозодеваџи се*, *йозодлазиџи*, *йозодносиџи*, *йозодсецаџи*, *йозокреџаџи се*, *йозоџадаџи*, *йозоџијаџи се*, *йозоџираџи*, *йозоџрашџи се*, *йозосецаџи*, *йозосџављаџи*, *йозоџвараџи*, *йозоџимаџи*, *йозоџкидаџи*, *йозоџџадаџи*, *йозравнаџи*, *йозравниџи*, *йозразбијаџи*, *йозразболеваџи се*, *йозразвијаџи*, *йозраздвајаџи*, *йозразделиџи*, *йозраздељаџи*, *йозраџаваџи*, *йозубијаџи се*, *йозуваџи се*, *йозудаваџи се*, *йозумиваџи*, *йозумираџи*, *йосџовраџаџи се*, *йосџодаваџи се*, *йосџодвлачиџи*, *йосџодизаџи*, *йосџодогаџаџи се*, *йосџолеваџи*, *йосџосвајаџи*, *йосџостџављаџи*, *йосџребијаџи се*, *йосџреваљаџи се*, *йосџревезиваџи*, *йосџревијаџи*, *йосџреврџи се*, *йосџреграџиваџи*, *йосџредаваџи се*, *йосџредсџављаџи се*, *йосџрекидаџи се*, *йосџрекришџи се*, *йосџрелазџи*, *йосџреламаџи*, *йосџрелелџиваџи се*, *йосџрешџаџи*, *йосџрешџи се*, *йосџрейадаџи се*, *йосџреџиџаџи*, *йосџреџиџаџи*, *йосџреџиџаџи*, *йосџререзиваџи*, *йосџресаџиваџи*, *йосџресецаџи*, *йосџрескакаџи*, *йосџреџураџи се*, *йосџречаџи*, *йосџречесџи се*, *йосџречџи се*, *йосџрешиваџи*, *йосџривезаџи*, *йосџрилеџиваџи*, *йосџриџоведаџи*, *йосџробадаџи*, *йосџробијаџи*, *йосџробираџи*, *йосџроваљаџи*, *йосџровлачиџи*, *йосџродаваџи*, *йосџродаџи*, *йосџролеваџи*, *йосџромашиваџи*, *йосџроџадаџи*, *йонадобџијаџи*, *йонадовлачиџи*, *йонадоџиџи*, *йонадолазиџи*, *йоназадеваџи*, *йонаизлеџиваџи*, *йонаизмишљаџи*, *йойрисклониџи се*, *йойрисџегнуџи*, *йорасџродаџи*.

Многи [су] ... на ове зграде не само своје сермије истрошили, него су се и *йозададуживали* (Ђорђ. Т. 17, 170). Крајишници ... за друге који су се даље где из Лознице разбегали ништа не знају како су ... док не би опет изнова *йозналазили* гди који стоје да их питају (Ђорђ. Т. 17, 277). Они су окречили собу и све ствари опет *йознамешџали* (параџински крај, В–С). Пиџа кад понестаде, они га повратише, па се поново *йознаџијаше* (Пек. Б. 12, 94). И она [песма Видовдану] је сва *йознастџављана* од дугог низа аргумената (Јесковац М. 1, 253). Све оне пупољке *йозобијао* град (крагујевачки крај, Радој. Вл.). Хидра ... имала је педесет глава ... које он [Херкул] својом чворноваком *йозоџиџа* (Живк. С. 1, 600). Јелени [су] *йозодгризали* клипове (Цеп. 1, 130). Пошто се вечера давно свршила и људи готово *йозодлазили*, механџија зовну Љубомира у једну собу (Ранк. С. 3, 31). То буду најлепша и највеџа дрва *йозодсеца*на и поизобарана (СН 1838, 271). Све се девојчице ухвате у коло и окреџу се

и певају ... Овако се [игра] продужује и даље, док се не *йоизокрећу* све (Миодр. 4, 257). Но прије него што ће ударити [на Љешницу Мачвани] *йоизоијају се* (Вук 9, 73). Паја [је] био навалио, да остави за ујутру [судове], обећавајући, да ће пре зоре устати и до сванућа све *йоизоираићи* (Ком. 8, 120). Кад сам пошао, ја сам сва врата *йоизаиварао*, али лопови сва врата *йоизоиварали*, покрали многе ствари, па побегли (Левач, Срећ. Ј.). Неки бијес *йоизразбија* ми све чаше и влаше у подруму (Банија, Ворк.). Или „разделити“ или „поделити“, али никако „расподелити“. Ако хоће да се истакне дистрибутивно значење, може се рећи *йоизраздељиваићи* (Костић Д., НЈ 1, 148). Прелазео [је Вук] у Србију, куда су се већ сви бегунци били *йоисџвраћали* (Стој. Љ. 2, 175).

4.10.3.2. Префикс *йо-* јавља се и у следећим ТПГ, најчешће са делимитативним или деинтензивним значењем: *йозаосџајаићи*, *йозаосџаићи*, *йозајознаићи*, *йоизосџаићи*, *йозаусџавићи се*:

Сви они ... су већ помрли ... само ево ја још који данак *йозаосџао* иза мога друштва (Буд. 1, 51). Туј се надпјевавају и наджњијевају, а јао они-ма, који *йозаосџану* (Торд. Н. 1, 99). Ја сам га још прије боја на Косову познавао ... а и он је мене био некако *йозајознао*, те кад ме је први пут касније видјео ... одмах се сјетио, ко сам (Новић 7, 62). Кад су се враћали с потока, мали Гргур *йоизосџа* мало од својих другова (Шапч. 7, 20). Цвијет ... који из кубе виси ... послан на дар цркви ... тако је мајсторски испослован, да сваки поглед примами и *йозаусџави* (Врч. 5, 65).

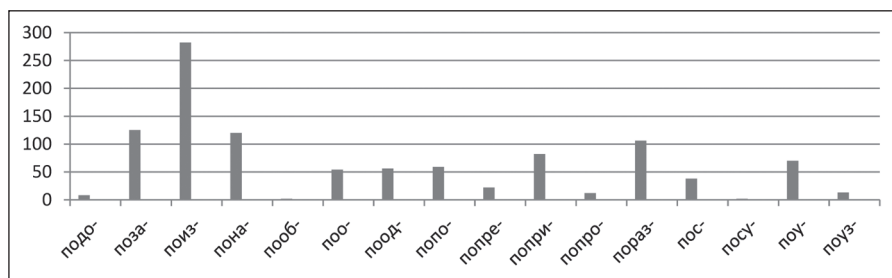
У глаголу са четири префикса, *йоисџонаијаићи (се)*, *йо-* има дистрибутивно значење.

Табела 9¹¹⁸: Значења префикса *йо-*

Значење префикса	МПГ	ДПГ	ТПГ	Четворопрефиксирани глаголи
просторно	<i>йолији</i>	/	/	/
<i>факџији</i> ивно	<i>йоџрнеји</i>	/	/	/
<i>дисџрибуџи</i> ивно	<i>йохваџаићи</i>	<i>йоудаваићи</i>	<i>йоизоијајаићи се</i>	<i>йоисџонаијаићи се*</i>
<i>јочејно</i>	<i>йоћи</i>	/	/	/
<i>делимиџаији</i> ивно	<i>йоџрајаићи</i>	<i>јоразговараићи</i>	<i>йозаосџаићи*</i>	/
<i>деинџензивно</i>		<i>йоослабији</i>	/	/
<i>јовремено обављање радње</i>		<i>йоџрићуџкиваићи</i>	/	/
<i>чиџно јерфекџивно</i>	<i>йоџији</i>	/	/	/

¹¹⁸ В. фусноту 96.

Све наведено указује на то да је, без сваке сумње, префикс *њо-* најпродуктивнији префикс у творби ППГ. Он учествује у полипрефиксацији као други, трећи, па чак и као четврти додати префикс. Такође, твори велики број глагола и творбених модела. Комбинује се са готово свим префиксима.

Графикон 6: Комбинације префикса *њо-* са другим префиксима

4.11. Префикс *њод-*

4.11.1. Префикс *њод-* у монопрефиксираним глаголима

И. Клајн (2002: 267) наводи префикс *њод-* као пример за тешкоће које се јављају приликом синхронијског семантичког описа глаголских твореница. Осим оних глагола који чувају првобитно значење предлога *њод* 'кретање радње у правцу према доле, наниже, с доње стране чега' (*њодмејнуњи*), скоро сви остали глаголи имају своје специфично значење – учинити нешто испод нормалне мере, стања (*њоњценињи*) и ослабљене, ублажене или не сасвим остварене радње (*њодгрејањи*). Издвајају се глаголи са додатном емоционалном компонентом, негативном конотацијом и значењем вршења радње кришом (испод нечег видљивог) или чак недопуштене и нечасне радње (*њодмињињи*).

Префикс *њод-* карактерише се различитим употребама, углавном лексичким, које се доста разликују једна од друге. О. Каган (Kagan 2012: 212), примењујући теорију семантичких скала, наводи да руски префикс *њод-* одређује да догађај или неки аспект догађаја достиже на извесној скали нижи степен од стандардног. Она то повезује са чињеницом да префикс *њод-* води порекло од предлога *њод* 'испод' и да се семантика префикса може узети као метафорична – префикс одређује да посматрани догађај достиже степен на скали који је смештен испод другог степена. Ово је потврђено и ставом који заступају многи лингвисти да

префикси обично имају просторно значење, према коме се остале употребе префикса односе као метафорична проширења. Анализирајући различите лексичке употребе префикса *под-*, О. Каган (Kagan 2012: 217) закључује да оне представљају исто значење префикса и искључује могућност полисемије. Дакле, не ради се о више значења једног префикса, већ о једном значењу, које је неодређено у извесном степену, али са прецизном интерпретацијом у великој мери предвидљивој на основу окружења у ком се префикс појављује. Ако се скаларни приступ примени и на грађи из српског језика, може се закључити да *под-* упућује на радњу која се врши на нижем степену од стандардног и која се може формулисати у скаларним терминима – просторно (*подвући*), кришом (*подмићи*) или ослабљено (*пошћерити*).

4.11.2. Префикс *под-* у двопрефиксираним глаголима

4.11.2.1. Префикс *под-* у ДПГ има основно просторно значење предлога *под*: *подуријети*, *подухваћити се*, *подузети*, *пошћерити* и деминутивно у *поднаћи се* и сл. (Белић 2000б: 207). Клајн (2002: 288) примећује метафоричко значење у *подсјакнути*, *пошћерити*, *подразумевати*, *подухваћити се* и деминутивно у *поднадути се*.

Просторно значење префикса *под-* чврсто је везано са значењем предлога *под* 'испод' односно 'одоздо, са доње стране'. Осим код глагола које је Белић навео, препознајемо га и у следећим примерима, најчешће прелазних глагола: *подзаћи*, *подзбрајти*, *подобријати*, *подсавити се*, *подсаврнути*, *подувити се*, *подуврнути*, *подусјарити се*, *подухваћити* (у основном значењу, јер има и развијену полисемантичку структуру), *подухваћити*¹¹⁹:

Подзаћиће га ви отуд, а ја ће га овдек чекам! (Врање, Влај. 1). Ори Магдо, Магдалено | *Подзбер* косу, подзбер облак (Ј. Срб., Златан. М., Раск. 33, 245). У папрети скиде шубару, поклони се, сагнувши неравно *подобријану* главу (Моск. 1, 229). Усненозубни звук *в* ... се образује када се доња усна чврсто припије за зубе, *подсавије* под горње зубе и на тај начин задржи ваздух, потребан за експлозију реченог звука (Белић 1, 153). Још би му се крила *подувила* (Мартић Г., РЈА). Коњ му је ногу притиснуо, | Лијева је, а зло *подуврну* | И ишчаши у кољену ружно (Новић 3, 211). Неки јој намјештаху јастук под главом ... други поправљаху душек, трећи трљаху сирћетом по њедрима, а четврти *подухваћиху* испод леђа,

¹¹⁹ *Подухваћити се* Клајн (2002: 226) тумачи као калк од немачког *unternehmen*.

„да јој је лакше дисати...“ (Ћор. 7, 163). Она опет потеже котао левом руком, а десном га *йодухваџи* и изврте (Весел. 10, 84).

4.11.2.2. За глагол *йодуџрегнуџи* (*се*) карактеристично је да се радња врши 'одозго', онај ко је *йодуџрегнуџи* налази се испод јарма, па на тај начин можемо препознати основно значење 'испод' – тачка у простору у којој се нешто врши је смештена ниже од објекта (в. Клајн 2002: 268). Просторни однос очитује се и у глаголу *йодсаврнуџи*¹²⁰ 'савијајући подићи, заврнути навише и пребацили преко нечега':

Одријеши један од њих [Цигана] два коња, а они *се йодуџрегну* у кола и стану вући (НПр Вук). Треба да чучнеш и *йойсаврнеш* капут преко главе, па те неће ујести. Чела боде само у кожу (Петр. Б. 1, 142).

Клајн глаголе *йодразумеваџи* и *йодразумеџи*, такође, сврстава у групу глагола са просторним значењем предлога *йод* и то оних који су добили апстрактно проширено значење (в. Клајн 2002: 268), али према класификацији коју смо спровели у раду, ови глаголи се могу посматрати и као глаголи са комплексом префикса будући да им је значење прилично удаљено од значења основе:

Зато ћу и ја ... покушати да поводом „Проклете авлије“ проговорим о једној изразитој особини Андрићеве литературе, молећи ... читаоца да *йодразуме* да се о овој књизи иначе може с правом рећи и све оно што се односи на писање Иве Андрића (Мих. Б. 1, 294). Шта стварно Дучић *йодразумева* под појмом хармоније ... само можемо да слутимо (Леов. 1, 95).

Просторно значење глаголâ *йодсџаћи/йодсџакнуџи* и *йодсџицаџи* је десемантизовано, готово се не препознаје, па се ови глаголи, чије је основно значење '(у)чинити да боље гори, подјарити/подјаривати, царнути/царати (ватру, угарке, дрва и сл.)' (ватра се пали с доње стране, испод), чешће употребљавају метафорично у значењу 'изазвати, покренути', а објекат може бити различит – неки физички процес, одређена област људског деловања, борба, рат, побуна, осећање, или могу развити другу семантичку реализацију, 'навести некога (својим поступцима, делањем и сл.) на неку радњу, охрабрити, подстрекнути' и сл.:

Он само стеже и развлачи мехове – не зна чиме да *йодсџакне* пламен (Павл. Жив. 2, 257). Својим учењем ... [Ниче] ... *је йодсџакао* и уметност сликарску и музику (Звезда 2, 472). Говори слободно – *йодсџакао је* Јеврем придошлицу (Поп. Мирос. 1, 238).

¹²⁰ Иако РМС не бележи глагол *саврнуџи*, забележен је у РЈА и могу се наћи по тврде на интернету, те смо и глагол *йодсаврнуџи* уврстили у грађу.

Глаголи *йодујреџи се*, *йодујрајџи се*, осим основног просторног значења, могу имати и метафорично значење, 'пружати коме помоћ, подршку (материјалну или моралну), подржавати', а глагол *йодујреџи* је ушао и у фразеологизам *йодујрајџи кућу (одозго, са сџране, с крова)* 'наносити штету, упропашћивати':

Кад се гране воћака повијају услед тежине рода ... *йодујру се* ракљастим моткама (Тод. Б. 1, 350). Он ... је сарађивао са њиме у свим пословима, *йодујрући* га при том увек и морално и материјално (Скерл. 9, 146). Кажем ти, Спасенија, Гргур нема појма којим га адутом тучемо и с које стране му *кућу йодујремо*. Будала! (Радић Д. 6, 126).

Семантику глагола *йоййомагаџи* Клајн (2002: 226) тумачи као 'мало, повремено помагати', али наводи и да се овај глагол уклапа у серију *йодујреџи*, *йодржаџи*, *йойкрејџи*, где је првобитно значење просторно. Наша грађа показује да се овај глагол поклапа у својим значењима са глаголима *йомоћи*, *йомагаџи*, али да означава радњу извршену у одређеној мери, степену, најчешће у мањем, што не мора увек бити правило:

Кад буде време јелу, ви *ћеџе* слабије болеснике *йоййомагаџи* усправљајући их (Ђорђ. Вл. 5, 33). Држава *йоййомаже* где има доста деце (Макс. Д. 1, 138). Пас заурла, а пси из даљине *йоййомагаху издашно* својим рапавим гласовима свога друга (Мил. В. 7, 113). Материјално и *изобилно йоййомогнуџи* ... Андре је 1896. год. конструисао ... један балон (Петр. Мих. 2, 116).

4.11.2.3. Лексикографске дефиниције, као и примери употребе, указују на то да глаголи *йоднајџи се*, *йоднадуџи се*¹²¹ не реализују деминутивно значење, како то наводи Клајн (2002: 288), па чак не поседују ни еуфемистички тон у односу на основни глагол, како тврди Стевановић (1984: 441). Исто важи и за остале глаголе у којима префикс *йод-* долази након префикса *на-*, *йоднајестџи се*, *йоднарасџи*, *йодначниџи се*, *йоднамириџи*:

Један ћорави Циганин ... *йоднајџо се* раније и пјева из свега гласа (Ђор. С. 11, 473). Свима „ударило винце у лице“; сви *се* већ запурили ... а неки баш и ... *йоднајџи* (Лов. 1900, 94). Поп, онако задригао а у црној мантији ... лично је донекле на буву која *се* добро *йоднајџи* крви (Ниш. 3, 65). Малом Милоју није *йоднарасџао* нокат на палцу и не ће распарати чарапу (Јелић В. 2, 173). У мени жеђ, давно ми језик *йоднадуо*, облесавила ме изнемоглост (Исак. А. 2, 251). Кад јој очи поцрвене

¹²¹ У РСАНУ забележени су још и покрајински глаголи *йоднадуваџи се* и *йоднајџириџи се* са истим значењем.

и *йоднадују се* од плача, и не виде се (Станк. Б. 2, 123). *Подначиниџи* се значи поправити се у месу, подмесити се (Бачка, Радон. Н.). Замислите да директори појединих агенција и јавних предузећа имају месечну плату која може да *йоднамири* годишње субвенције за 10 пољопривредних газдинстава (интернет).

Ублажавање се може уочити код глагола *йоднасмејати се*, а ова семантичка компонента је још и лексички истакнута предлозима *йишо*, *умиљаџо*:

Погледа га Цвет-девојче, | Па се тихо *йоднасмеја* (Суб. Ј. 7, 12). Ово ... питање гану странца тако пријатно, да се на њега тијо, умиљато *йоднасмеја* (Вукићевић Ђ., Даница 1861, 292).

4.11.2.4. Значење 'вршења радње кришом, некад чак недопуштене и нечасне радње' (в. Стевановић 1984: 441) префикс *йод-* развија у глаголима: *йодсказиваџи*¹²², *йодуџилаџиџи* 'потплатити, подмитити' (Вук, Рј):

Тако, између ... лажљивих и претворних другога ... који су поткрадали и *йоџсказивали* један другога ... живио је Ћипико (Шегота 1, 14).

4.11.2.5. Из значења 'секундарног, другостепеног, накнадног вршења радње' које препознајемо у глаголима *йодзакуџиџи*, *йоднаименоваџи* развила су се значења накнадне, ситније, финије поделе, поткатегоризације; нижи ранг и сл. од онога што значи мотивациона основа (в. Радовић-Тешић 2002: 88), и то значење се јавља у глаголима који означавају нижи ниво у таксономији, хијерархији – *йодразделиџи*, *йодраздељиваџи*, *йодрашчлањиваџи*:

Подзакупци постају до даљње законске одредбе као закупници у поседу *йодзакуџеног* земљишта (Н. Скуп. 4, 281). Он допушта велики број ђака, који су *йодраздељени* на више врста према спреми и ступњу дечину (Мил. М. Ђ. 11, 466). Сваки од ова два случаја *йодраздељује се* на друга два (Неш. 1, 157).

Застарели глагол *йоџџосџавиџи се* значи 'поставити се испод некога по рангу, значају, важности и сл.':

И кадъ бы онъ najbolji ... човекъ био, коме би се я у свакомъ смотреню *йоџџосџавиџи* готовъ био, опетъ би несносно било, толика совршенства на мое очи у нџговой власти гледати (Рајић 1, 60).

4.11.2.6. Префикс *йод-* у глагол *йодскараџи* не уноси никакву нову семантичку нијансу, као ни у *йодсџузнуџи* и *йодсредџиџи* и вероватно су

¹²² Овај глагол садржи комплекс префикса.

употребљени ради постизања одговарајућег броја стихова у народној песми:

Бре, Илијо, бре гидијо, | *Поџскарај* си невестицу | Често главу да не мије,
| Да се често не промења | Да ву Турци не доодив (Ђорђ. Д. 1, 275). Нико
росу проћ не може, | Само једна боса мома. | Ни она је проћ не може. |
Поџсџуже јој десна нога (НП, ЗНЖ 3, 188). Докле љуба коња *џодсредила*,
| Марко обуче руо велигданско (НП Јастр., 253).

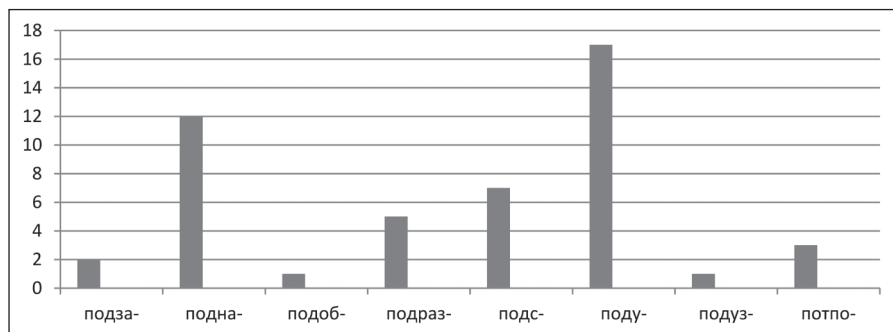
Префикс *џод-* јавља се у још неким глаголима у којима се његов семантички допринос не може сврстати уз претходне примере – *џодусџајаџи*, *џодусџаџи*, *џодузџиџи*.

4.11.2.7. Префикс *џод-* не јавља се као трећи у линеарном реду префикса у творби глагола.

Табела 10: Значења префикса *џод-*

Значење префикса	МПГ	ДПГ	ТПГ
просторно <i>исџод</i>	<i>џодмеџнуџи</i>	<i>џодухваџиџи се</i>	/
ослабљена радња	<i>џодгрејаџи</i>	<i>џоднасмејаџи се</i>	/
вршење радње кришом	<i>џодмиџиџи</i>	<i>џодсказиваџи</i>	/

Дакле, префикс *џод-* у ДПГ чува своје просторно значење, које се може и метафорично проширити, али и значење вршења радње кришом и другостепеног, накнадног вршења радње. Овај префикс забележен је у 48 глагола у грађи, најчешће се комбинује с префиксима *у-* (17) и *на-* (12), а јавља се још и у комбинацијама са префиксима *с-* (7), *раз-* (5), *џо-* (3), *за-* (2), *об-* (1) и *уз-* (1).

Графикон 7: Комбинације префикса *џод-* са другим префиксима

4.12. Префикс *̄пре-*

4.12.1. Префикс *̄пре-* у монопрефиксираним глаголима

Просторно значење префикса *̄пре-* поклапа се значењски са предлогом *̄преко* (*̄пребац̄ӣти*), а то кретање може бити само у једном смеру (*̄превр̄нӯти*), док се из значења попречног кретања развило значење препреке (*̄преград̄ӣти*) (Клајн 2002: 269–270). Радња се може обављати с краја на крај предмета или га целог захватати (*̄преор̄а̄ти*) (Клајн 2002: 269–270). Будући да прелажење преко нечега подразумева промену места онога што прелази, глаголи с овим префиксом могу значити и изазивање промене места неког или нечега (*̄премам̄ӣти*) (Стевановић 1984: 442). Белић (2000б) и Стевановић (1984) сматрају да глаголи са префиксом *̄пре-* могу означавати и дељење предмета на коме се радња врши (*̄пресе̄ћи*). Глаголи који у свом саставу имају префикс *̄пре-* могу развити и пердуративно (*̄пресӣва̄ти*) и финитивно (*̄преживе̄ти*) значење. Префикс *̄пре-* у глагол може унети и значење радње поновљене на други начин (*̄перера̄дӣти*), ексцесивно значење (*̄пре̄ӯнӣти*), мајоративно (*̄пресӣтӣћи*) или имати функцију чисте перфективизације (*̄пресудӣти*) (в. Клајн 2002: 271).

Контрастивну анализу префикса *̄пре-* у српском и пољском језику представила је В. Митриновић (Mitrović 1990), док се у Стојановић (2012) користи традиционални, атомистички приступ за семантички опис овог префикса.

4.12.2. Префикс *̄пре-* у двопрефиксираним глаголима

4.12.2.1. А. Белић (2000б: 207) препознаје једно значење префикса *̄пре-* у ДПП – ’наноно’, ’друкчије’ или сл. учинити: *̄предомислӣти се*, *̄преобӯти*, *̄пре̄йочей̄ти*, *̄пре̄йозна̄ти* (’у познавању преварити се’, ’друкчије познати’), *̄пре̄йоручӣти* (првобитно ’наноно, јако поручити’), *̄пре̄йрода̄ти*, *̄преуда̄ти се*. И. Клајн (2002: 288), осим значења промене, наводи још и ексцесивно значење овог префикса у *̄презадӯжӣти се*, *̄преза̄йо̄слӣти*, *̄презасӣтӣти*, *̄преура̄нӣти*, *̄преувелича̄ти*. Наша грађа потврђује оба наведена значења.

4.12.2.2. Значење поновног вршења радње среће се у следећим глаголима: *̄преизда̄ва̄ти*, *̄преизда̄ти*, *̄преизӯти*, *̄преис̄ӣтӣа̄ти*, *̄преис̄ӣтӣива̄ти*, *̄преобӯћи*, *̄преокӯја̄ти*, *̄прео̄йра̄вӣти*, *̄преодго̄јӣти*,

йрејовијајџи, *йрејовиџи*, *йрејознајџи* ('поново познати', РМС)¹²³, *йрејознавајџи*, *йрејокријџи*, *йрејородијџи* (*се*) (фиг.), *йрејочињајџи*, *йрејисадијџи*, *йрејродајџи*, *йрејродавајџи*, *йрејроизвесџи*, *йрејрочињавајџи*, *йресачињавајџи*, *йресвуџи*, *йреудајџи* (*се*), *йреуредијџи* (*се*). В. Митриновић (Mitriновић 1990: 147) и Љ. Поповић (2008: 222–223) ове глаголе сврставају у ретроспективне глаголе, тј. глаголе са значењем накнадне радње, у којима префикс означава однос према некој претходно извршеној акцији, њеном производу или резултату. Тај однос заснива се на преосмишљавању претходне радње, пре свега на понављању, и то саме акције или њеног објекта, зато се овакви глаголи називају и репетитивним. Ако је делање субјекта усредсређено на понављање саме акције, Митриновић (Mitriновић 1990: 147–148) разликује три значењска типа репетитивних глагола, а ове реализације препознајемо и код глагола са два префикса.

Први значењски тип чине глаголи који су у правом смислу репетитивни, радња се понавља и врши на објекту претходне акције без уношења измена у тај објекат или у резултат акције – *йреиздавајџи*, *йреиздајџи*, *йренајравијџи*, *йреокујајџи*, *йрејовијџи*, *йрејокријџи*, *йрејокривајџи*, *йрејисадијџи*, *йрејродајџи*, *йрејродавајџи*, *йрејроизвесџи*, *йрејрочињавајџи*:

Већину локала дом је издао ... разним особама ... који уопште не раде и не послују у тим локалима већ их *йреиздају* другим особама које тим особама плаћају веће кирије, иако је забрањено да се ти локали *йреиздају* (интернет). Кад је требало да изда [Вук] које своје ново дело или да *йреизда* старо, сви су се други обзире пред тим губили код њега (Бел.). Како су могли да издају и *пре издају* милионе и милијарде књига и филмова који се баве Исусом Христосом, Апостолима, њиховима женама, Магдалена ... тако нека издају и оне које муслиманске 'духовне' вође ставља у улогу обичних смртника (интернет). Чим би Луце нешто начинила, већ је Ана била ту да развргне или *йренајрави* (Новак Вј.). Умочи обје руке у ту воду ... опет *йреокујај* њом сина у сунчани заход, већ му зле душе наудит неће (Љуб.). Ако беба заплаче и није му време за храну, не треба присиљавати већ додати мало чаја, *йрејовијџи*, тај плач није знак да је гладно (интернет). До ње једна друга жена *йрејовија* своје дете (Нен. Љ.). Да ли бебу *йрејовијајџи* пре или после подоја? (интернет). *Прејокривање* (скидање и поновно покривање) крова постојећим црепом (интернет). На крову, који је *йрејокривен* сад, падоше јој у очи нове

¹²³ Љ. Поповић (2008: 196) овај глагол одређује као моментатив, тј. глагол који „означава такву ситуацију код које је размак између почетне и завршне границе веома кратак, тако да се оне практично подударaju у једној тачки (по чему се подударaju са семелфактивима)“.

ћерамиде (Станк. Б.). Ако се који присад није примио, ваља га ... поново присадити, *йрейприсадиџи* (Тод. Б. 1). Исприча [му] како је сељак *йре-йродао* рибу Љуби кмету (Доман.). Миодраг Костић све купује за нула динара, а *йрейродаје* за милионе (интернет). Оне [безбојне фотографије] не могу да *йрейроизведу* шаренило, боју уметничких слика (Поп. Б. 1). Наједном, као што човек понекад чини с књигом за чију сваку реч зна да ће прочитати и *йрейрочиџаваџи*, он је отвори на другом месту и нађе се код треће главе (Ц. Орвел, 1984, Превод Влада Стојиљковић, 149).

Код другог значењског типа приликом обнављања акције, објекат или резултат претходне акције се мења. Може се закључити да се резултат прве ситуације из неког разлога тумачи као незадовољавајући, неодговарајући или неповољан па се радња мора поновити како би се претходни резултат исправио – *йреизуџи*, *йреизуваџи*, *йреисџи-џаџи*, *йреисџиџиваџи*, *йреначиниџи*, *йреојравиџи*, *йреојрављаџи*, *йредодгоџиџи*¹²⁴, *йрејорађаџи* (се), *йрејородиџи* (се), *йресвуђи*, *йресвлачиџи*, *йресмоџаџи*, *йреудаваџи* (се), *йреудаџи* (се), *йреудесиџи*, *йреудешаваџи*, *йреуредиџи*, *йреуређиваџи*, *йреусџироџиџи*, *йреусџиројаваџи*:

Кад јој то пође за руком, одриче се она [заједница] тог члана још прије него што је јаднику успјело опанке *йреизуџи* у ципеле (Донч. И.). Неке маме су заједно плакале с децом [првог дана у вртићу] ... понека је била храбра и гутала кнедле док је *йреизувала* своје чедо (интернет). Повјерила [ми је] часну мисију да ... *йреисџиџам* и провјерим географске и етнографске податке (Вел.). Треба детаљно *йреисџиџаџи* све гра-не делатности и форме живота и рада у комунама (Пол. 1958). Учитељ мораде још једанпут ... да ... *йреначини* брке и косе (Јурк. Ј.). Русија неће *йреисџиџиваџи* своју спољну политику (интернет). Зашто не искористиш кутију од „Корг М1“ (*йреојравиџи* горњи дио) ... онда немораш правити ни носаче за дирке (типке) ни ишта друго (интернет). Причекај сад ћу ти поново нацртати али са бојама, кад не знам *йреојравиџи* већ постојећу слику (интернет). То су неке марке произвођача решиле боље ... или неки ... добар мајстор, па је тако направио одмах, али то касније *йреојрављаџи* је промашај (интернет). Ако није добро *йреојрављаџи* мењач ... зашто се то прочуло до Бг-а па и тамо људи то раде? (интернет). Седмодневни план исхране који ће вас *йрејородиџи* за лето! (интернет). Умјетност се *йрејородила*, отресавши се феудалне уочености (Баб. В. 1). Она га [укаљано дете] дигне, па или запере или *йресвуче* (Весел.). Бебу *йресвлагим* на кревету (интернет). После три месеца ... она се *йреудала* за једног крчмара (Чол.). За други чин морала [се] посве *йреудесиџи* позорница (Бен.). Подаци се налазе у оквиру скрипте коју је могуће

¹²⁴ Овај глагол је карактеристичан за западно подручје штокавског дијалекта.

йреуређивајџи, односно избацити и додати сајтове по сопственом нахођењу (интернет).

Трећи значењски тип представљају трансформативне формације, које карактерише уношење измена у објекат претходне акције, што доводи до стварања новог објекта и за чије се означавање отвара у контексту глагола ново валенцијско место. Препознаје се само код три глагола из наше грађе, *йреојравииџи*, *йресачињавајџи*, *йреуредиџи*:

Ово [нека алатка] би се лако могло *йреојравииџи* на испирач (интернет). То је уствари хаљиница ... ионако бих је требала ископати из ормара и *йреојравииџи* у сукњу (интернет). 2008 *йреојрављамо* шталу из веза у пуштену (интернет). У старој [је] књижевности необичан посао *йресачињавање* драме у епос (Радић А. 1). Како *йреуредиџи* гаражу у гарсоњеру? (интернет). Та зграда је искључиво стамбена ... Дакле, сигурно се неће *йреуређивајџи* у хотел (интернет). Ливаде *йреуредиџи* у спортске терене (интернет).

Акција префиксалног глагола може бити усмерена на репликовање објекта претходне радње – *йрейочџи* (а. 'израдити (вез) по препочетку, узорку'; б. 'израдити што (нпр. слику) према неком узорку'), *йрейочињајџи*¹²⁵:

Баш ћу те молити, снашице, да и мени ту шару даш да *йрейочнем* (Весел.). С првом [женом] ... имао је још првих година сина Раку ... с кога ће се, ако га бог поживи, моћи *йрейочџи* право лице [Хајдук] Вељково (Вук). То је са свим природно да су Срби ... морали од Византије све *йрейочињајџи*: и црквене и политичке установе, и државно уређење, и књижевност, једном речи све потребнице више образованости (Карић 1, 264).

За ретроспективне изведенице настале помоћу глаголског префикса *йре-* важно је истаћи да спадају у мутациони, а не у модификациони тип изведеница¹²⁶. Ови глаголи свршеног су вида, али дозвољавају

¹²⁵ За ове глаголе нисмо нашли потврду ни на интернету ни у РСЈ, те се могу сматрати застарелим, будући да су потврђени у старијим изворима.

¹²⁶ И В. Митриновић (1990: 149) репродуктивне, реформативне и трансформативне изведенице сврстава у мутациони тип изведеница. Префикс врши функцију посебног предиката којим се обележава: код репродуктивних формација копирање објекта неке претходно извршене радње, код реформативних уношење измена у објекат у погледу оних његових карактеристика којих се тиче акција основног глагола и код трансформативних – преображавање једног објекта у други помоћу акције исказане основним глаголом. Сврставање префикса *йре-* у мутациони, а не у модификациони тип не треба да чуди. Руски репетитивни префикс *пере-*, који би био еквивалент репетитивном префиксу *йре-* у српском језику, не убраја се у суперлексичке префиксе, иако има особине ових

секундарну имперфективизацију, при томе свршени вид упућује на једнократно понављање радње и потпуно остварени резултат, док не-свршени означава процес или делимично постизање резултата или неограничени број понављања радње¹²⁷:

Исприча [му] како је сељак *прейродао* рибу Љуби кмету (Доман.). Миодраг Костић све купује за нула динара, а *прейродаје* за милионе (интернет).

4.12.2.3. Осим ретроспективног значења, префикс *пре-* може имати и просторно значење предлога *преко* 'положај или кретање с једне стране на другу; кретање поврх чега' – *преогрнути се* 'огрнути се преко рамена', *преобићи* 'преобићи', *преобићи* 'проћи по целој површини чега, уздуж и попреко', *пресклизнути* 'вештим покретом пребацити што на одређено место', *преокрићи*:

Устаде [Софта], *преогру* се цубом (О–А). Ноћ ухватила, мјесец изашао, а он *преобио* по селу и стигао до на гробље (Лал.). Кад уђу у клијет, Друшко *преобије* по клијети да се није ко забио (Љуб.). Пушку *пресклизне* на раме у једном једином потезу (Крл.). Сакупила сам ... малецки стог од мокрих гранчица, ставила их у празну корпу и *преокрила* старим крпама за прашину (Лагум, Велмар-Јанковић С., 218).

Просторно је и значење промене смера кретања или простирања – *преокренути се*, *преокрећати се*, *пресвраћати се*, *пресавићи*, *пресавијати*, *пресавинути*, *преусмераваћи*, *преусмерићи*:

Очи му се *пресвраћаше* и указа се закрвављена бјелоочњача (Радул.). Ја *пресавих* табак и почех писати саслушање (Весел.). Како *пресавијати* папирнате салвете (интернет).

Метафорично просторно значење 'прећи одређену границу' препознајемо у глаголима *преовладаћи*, *преобладаћи*:

Симбол добра мора *преовладаћи* на свету (Ств. 1952). С победом демократије *преобладао* је индивидуалистички поглед на живот (Јов. С.).

префикса: устаљено значење, не утиче на аргументску структуру глагола, што значи да не додаје нови аргумент глаголу, не чини објекат обавезним, може да се додаје испред лексичких префикса и сл. Ипак, префикс *пере-*, за разлику од суперлексичких префикса, а слично лексичким префиксима, дозвољава секундарну имперфективизацију. Због тога Татевосов (2008) репетитивно *пере-* и комплетивно *до-* сврстава у посебну класу средњих префикса (*intermediate*), која се разликује и од суперлексичких и од лексичких префикса.

¹²⁷ Међу наведеним глаголима издваја се глагол *преокућати* који се не може подвргнути даљој имперфективизацији.

4.12.2.4. Префикс *пре-* изражава и суфицитну ексцесивност¹²⁸. М. Стевановић приметио је да је за префикс *пре-* у аугментативној употреби карактеристично „да се с њим често слажу једном већ сложене глаголи“ (Стевановић 1984: 443). У нашој грађи такви су глаголи: *презагрејаџи*, *презагрејаваџи*, *презадужји*, *презадуживаџи*, *презаокуји*, *презайослији*, *презасији*, *преизвући*, *преизмучији се*, *преисцунји (се)*, *преисцрјији*, *преисцрјиљиваџи*, *пренабији*, *пренавији*, *пренагласији*, *пренаглашаваџи*, *пренагомилаваџи*, *пренагомилаји*, *пренадражији*, *пренајесји се*, *пренакрцаји*, *преналији*, *пренајетји*, *пренајињаји се*, *пренајији се*, *пренапрегнуји*, *пренајцунји*, *пренаселији (се)*, *пренасељаваји (се)*, *пренасијији (се)*, *пренајегнуји*, *пренајоварији*, *пренајрјаваџи (се)*, *пренајрјаји (се)*, *пренаучији*, *преначијији (се)*, *преојијерејији (се)*, *преојијеређиваџи (се)*, *пресмлајији*, *преусцјаји*, *преувеличаји*, *преузбудији се*, *преумараји се*, *преумножаваји се*, *преуранији*, *преузвисији*, *преузнеји се*, *преуморији се*. Осим терминативних глагола конкретне физичке радње: *извући*, *исцунји*, *населији*, *најегнуји*, *најоварији*, *најрјаји*, *научији*, *начијији* и сл., као мотивни глаголи јављају се и они са значењем еволутивног процеса *загрејаји*, *засијији*, *уморији се* итд. Ексцесивне изведенице дозвољавају секундарну имперфективизацију. Најчешће су прелазни глаголи који захтевају објекат, али могу бити и непрелазни. Основно обележје ових глагола је да се „радња наставља и после достизања означеног степена, а њено потенцијално кретање према исцрпљености одвија се у истом правцу, тј. ради се о отвореној горњој граници кумулације особине или својства“ (Поповић 2008: 212).

4.12.2.5. У глаголу *преухијрији* јавља се временско значење обављања радње пре неког другог, 'претећи кога, учинити нешто пре другога, предухитрити'. Префикс *пре-* у МПГ нема ово значење:

Док се он колеба, туђа мисао и туђа акција га је *преухијрила* (Петр. В.).

4.12.3. Префикс *пре-* у тропрефиксираним глаголима

Једини глагол у ком смо пронашли префикс *пре-* као трећи додати префикс је глагол *прерасјоделији*. Речничка дефиниција овог глагола 'унапред расподелити' (РМС) указује на временску вредност овог пре-

¹²⁸ Д. Вељковић Станковић (2006: 387) глаголе овог типа сматра амплификативним глаголима „са значењем знатног прекорачења мере у погледу извршења радње мотивног глагола“.

фикса, али примери употребе то не потврђују, већ упућују на то да овај глагол треба сврстати у групу глагола са значењем поновног вршења радње – репетитивне глаголе:

Уместо отказа – реално *йрерасйоделийи* људе по организацијама јавног сектора (интернет). Познајући нашу државу неће они *йрерасйоделийи* оптерећење већ само додати ново (интернет).

Глагол *йрерасйоделийи* један је од ретких ТПГ који дозвољавају секундарну имперфективизацију – *йрерасйодељиваийи*:

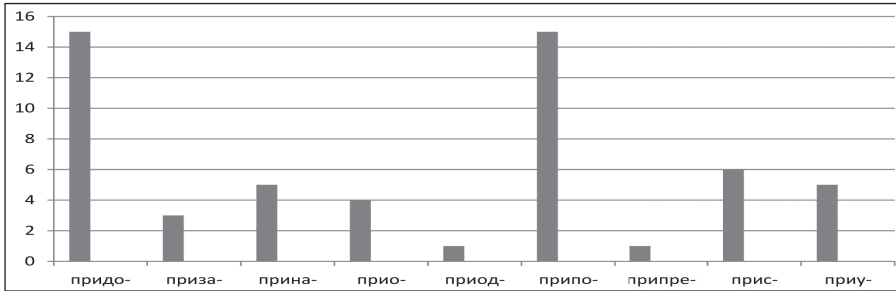
Послови у току године морају у извесној мери *йрерасйодељиваийи*, како због природе самога научноистраживачког рада, тако и због објективне зависности археографске службе од спољних фактора (интернет). Новац се може узимати од свих и *йрерасйодељиваийи* привилегованој мањини (интернет). Ова електрична енергија се може складиштити и *йрерасйодељиваийи* према тачкама људске потрошње (интернет).

Табела 11¹²⁹: Значења префикса *йре-*

Значење префикса	МПГ	ДПГ	ТПГ
просторно <i>йреко</i>	<i>йрелейейи</i>	<i>йреогрнуийи*</i>	/
кретање у једном смеру	<i>йреврнуийи</i>	<i>йреокренуийи*</i>	/
препрека	<i>йреградийи</i>	/	/
дељење предмета	<i>йресећи</i>	/	/
<i>йердураийивно</i>	<i>йресйаваийи</i>	/	/
<i>финийивно</i>	<i>йреживеийи</i>	/	/
<i>рейейиийивно</i>	<i>йрерадийи</i>	<i>йреисийийаийи</i>	<i>йрерасйоделийи*</i>
<i>ексцесивно</i>	<i>йрейунийи</i>	<i>йреувеличаийи</i>	/
<i>мајорайивно</i>	<i>йресийићи</i>	/	/
чиста перфективизација	<i>йресудийи</i>	/	/

Префикс *йре-* веома је продуктиван у творби ДПГ и, уз просторно, реализује репетитивно и ексцесивно значење. Јавља се у 110 глагола, најчешће се комбинује с префиксима *на-* (26), *у-* (16) и *о-* (15).

¹²⁹ В. фусноту 96.

Графикон 8: Комбинације префикса *пре-* са другим префиксима

4.13. Префикс *пред-*

4.13.1. Префикс *пред-* у монопрефиксираним глаголима

Префикс *пред-* развија временско значење претходне, раније обављене радње (*предвидети*) и просторно значење 'испред' (*предводити*) (Клајн 2002: 272).

4.13.2. Префикс *пред-* у двопрефиксираним глаголима

Белић (2000б) и Николић (1972) не помињу овај префикс као творбени елемент ДПГ, док Клајн (2002: 289) издваја примере са његовим временским значењем *предодредити*, *предосејити*, *преднајрегнути*. Потврду за Клајново мишљење о временском значењу претходно или раније обављене радње¹³⁰ нашли смо и у нашој грађи: *предодређивати*, *предокусити* 'пре, раније окусити', *предназначити* (често је у сакралном стилу), *предохранити*¹³¹ 'унапред узнастојати да се што спречи, сачувати', *предохрањивати*, *предуказати*:

Ка-52 'Алигатор' је савремени серијски вишенаменски борбени хеликоптер *предназначен* за борбена дејства у свим временским условима (интернет). Све, јесте сасвим опречно истинском духовном животу, за који је човек *предназначен* (интернет). Видимо вас посред ваших, окружена

¹³⁰ У глаголу *предусресити*, секвенцу *преду-* Клајн (2002: 272) посматра као аломорф префикса *пред-*, као и у *предухитити* и *предупредити*. *Предуговорити* и *предумишљати* могу настати и префиксално-суфиксалном творбом.

¹³¹ *Предохранити* је русизам (одакле знатно обичнија именица *предохрана*), где не знамо да ли је у питању префикс *пред-* или можда спој префикса *пре-* и *до-*: ово друго свакако важи и за *предомислити се* (Клајн 2002: 272).

великом негом ... *їредохрањена* од првих судара са животом (Дов. 1).
Тиме *їредуказатиї* на своје васкрсење (интернет).

Табела 12: Значења префикса *їред-*

Значење префикса	МПГ	ДПГ	ТПГ
просторно	<i>їредводиїти</i>	/	/
временско	<i>їредвидетиї</i>	<i>їредосетиїти</i>	/

Префикс *їред-* не спада у продуктивне префиксе, нарочито не у двострукој префиксацији, а у трострукој ни не учествује.

4.14. Префикс *їри-*

4.14.1. Префикс *їри-* у монопрефиксираним глаголима

И. Клајн (2002: 273–274) бележи да је основно, просторно значење префикса *їри-* приближавање (*їримаћи*). Остала значења која овај аутор нотира су: управљање радње према себи (*їриграбиїти*), трајни спој, контакт (*їриїојитиї*), додаток или допуњавање (*їриложитиї*), значење непотпуне, у недовољној мери извршене радње или временски ограничене радње (*їрилећи*) и изражавање чисте перфективности (*їрисилиїти*).

4.14.2. Префикс *їри-* у двопрефиксираним глаголима

4.14.2.1. Према Белићу (2000б: 207), префикс *їри-* у глаголима са два префикса има основно локално значење предлога *їри*: *їридодаїти*, *їринаћи* (о снегу), *їриналазиїти*, *їриодјесити се* (‘нешто се одјесити’), *їриїомоћи* (‘нешто помоћи’), *їридонетиї*, *їриуїиїаїти*, *їриїоменуїти* и сл. или је његово значење избледело и преузима значење глагола којем је додат: *їриїовједатиї*, *їриїознаїти* (‘признати’), *їриугоїтовиїти*, *їриуїиїаїти*.

4.14.2.2. Просторно адлативно значење препознајемо у глаголима *їридоћи*, *їридолазиїти*, *їридонетиї* који већ садрже префикс *до-* са наведеним значењем, те га префикс *їри-* само појачава:

Не дојим скоро па 4 месеца ал кроз леву дојку с времена на време осећам ... као да *йридолази* млеко (интернет). Већина тог становништва страног порекла ... оде из земље, а поче *йридолазијии* ново, мање квалификовано ... ал гладно и жељно да се обогати (интернет). Пред ноћ Турцима *йридође* помоћ из Јање (Вук). Сваки је *йридонии* свој камечак (Савр. 1919).

Код глагола *йридонейии* и *йридоносијии*, можемо пратити исти процес као и код глагола *дойринејии* и *дойриносијии* – десемантизацију адлативности и функционисање глагола као метафоре:

Сад ће ... Нобелова награда *йридонейии* да његова последња свеска из романа-серије ... нађе бољу прођу (СКГл 1937). Недавна студија сугерише како хемикалије које се користе у многим козметичким производима *йридоносе* дебљању (интернет).

Просторно значење цислокативности (кретање ка некој централној тачки) препознајемо у глаголима *йриокујийии*, *йриокујљайии*, *йрисабирайии*, *йрисабрајии*. То значење уноси први додати префикс, док га префикс *йри-* појачава:

Да би [Матица српска и Летопис] подобни били *йриокујийии* око себе свијет књижевника (Јаг). Требало је *йриокујљайии* и посјечену јасенову и церову шуму, у чему смо брат и ја ... могли помагати (интернет). За разлику од љубави која нас интегрише, *йрисабира* и даје стаситост нашој личности, мржња је та која нас ... рашчовечује и ствара пустош и у нама и око нас (интернет). Благо овом човјеку [покојнику], с Христом је живио читавог живота ... сада се само *йрисабира* Сабору светих (интернет).

Из просторног значења приближавања развило се и значење 'стећи, обезбедити' – *йридобавийии*, *йридобављайии*, *йридобийии*, *йридобијайии*:

Српски елеменат ... је народној целини повратио, спасао и *йридобавио*, жртвовањем својих синова, два милиона народне принове у Старој Србији и Македонији (интернет). Како *йридобийии* пажњу тинејџера (Политика, 13. 1. 2016). Бугари су још од Раковског настојали да *йридобију* Србију за своју ослободилачку акцију ево на нету (интернет).

4.14.2.3. У комбинацији са префиксима *за-* и *са-* префикс *йри-* појачава значење 'трајног споја, контакта, причвршћивања' (в. Клајн 2002: 273) – *йризавезайии*, *йрисајединийии*, *йрискујийии*:

Она се брзо ухвати за појас, нађе у њему шарену узицу, ухвати је за чвор и *йризавеза* (Сиј. Ћ.). Дантон је предлагао да се Белгија просто *йрисаједини* Француској (Јов. Ј.). Сва четири краја [хартије] *йрискујиио*, па међу њих печат ударио (НП Андрић Н.).

4.14.2.4. Значење накнадног додавања нечему већ реченом, надовезивања у говору, препознаје се у глаголима *ѝридовезаѝти*, *ѝридовргнуѝти*=*ѝридоврђи*, *ѝридодаѝти*, *ѝридодаваѝти* или уопште накнадног вршења радње, *ѝриѝослаѝти*:

А старина ... *ѝридовеза* у потврду ријечи свога предговорника (Буд. 1). Та није ти силе баш служити – *ѝридовргне* он, гледајући преда се (Буд. 1). Петар *ѝридода* како се нада да ће се сутрадан вратити из Чаковца у Озаљ његов капетан Буковачки (Кум.).

4.14.2.5. Овај префикс развија још и делимитативно и деинтензивно значење, а „да ли ће се реализовати временска или количинска денормативност, зависи од значења основног глагола“ (Балек 2021: 263). Делимитативну семантичку нијансу налазимо код следећих глагола са префиксом *ѝри*: *ѝриусѝаваѝти се*, *ѝриудесѝти*, *ѝриѝомоћи*, *ѝриѝомесѝти се*, *ѝриѝогледаѝти*, *ѝриѝовраѝти се*, *ѝризакасѝти*:

После неког времена схватиш да превозно средство у ком си стоји. Па не брини, то је емпатични Мајстор од малопре *ѝриусѝавио* да залије кафу у грло, има и он потребе (интернет). Дјеца спавају, па нам је лакше опремити и *ѝриудесѝти* путне ствари (Ков. А.). Антица се трже из мисли и *ѝриѝомјесѝти* (Ћип.). Дану боље *ѝриѝогледај*, да се нијеси по срећи повео (Љуб.). Требало би мало *ѝриѝогледаѝти* темеље тих његових грађевинских „предузимачина“ (интернет). Ђеде Шако напола отвори очи, *ѝриѝогледа* их, па ће успорено и иза зуба ... (интернет). Ево вратио се са славе па да *ѝриѝогледам* шта има (интернет). Прође ... поскокне ... па се *ѝриѝовраѝти* (Радул. Ј.). Да нисте ... мало *ѝризакасѝли* с тим вододомом? (Пол. 1959).

Класа деинтензива представљена је тек неколиким примерима: *ѝриоздравѝти*, *ѝриокиѝти се*, *ѝриѝкрѝти се*, *ѝриѝодићи се*, *ѝриѝомесѝти се*, *ѝриѝомоћи*:

При нег вила у Проложац дође, *ѝриоздрави* Сењанине Мато (НП Андрић Н.). Ова свадба полу од године док ... горица с' *ѝреокиѝти* листом (НП Вук). Једном се случајно десило да се пред једном групом учитеља која је разгледала нашу робијашницу мало *ѝриѝкрѝла* завјеса (Чол.). Један огроман старац ... што се ту сунча, *ѝриѝодѝже* се из камења (Лал.). Антица се трже из мисли и *ѝриѝомјесѝти* (Ћип.). Сваки дан дошао би ујутро *ѝриѝомоћи* у штали (Мишк. 3).

4.14.2.6. Глаголи *ѝриѝосећаѝти се*, *ѝризабраѝти се*, *ѝринамесѝти се*, *ѝринаходѝти*, *ѝриѝознаваѝти*, *ѝриѝоклаѝти*, *ѝриѝресаѝти*, *ѝрисвенуѝти*, *ѝрисѝусѝти се* могли би се разним, обично метафоричким начинима повезати са неким од наведених група:

Шта – пита [Расим] ... отегнуто, пјански. Као да *се ѝридосећа* (Шуб. 1). Ухвати се за крпу да *се ѝризабрати* (Сиј. Ћ.). Као жао јој његове мајке, и *ѝринамјести се* да боље чује (Сиј. Ћ.). [Подмлађивање воћака] се предузима ... кад је сорта незнатне вредности ... па се зато воћка жели *ѝриѝресадиѝти* другом бољом воћком (Тод. Б. 1). Прућила се као пањ поред својег треношка ... а по пожутјелом се лицу ухватио сир од крви. *Присвенула*, сиротица (Магош). Бије [бабу] ... киша из облака који *се ѝрисѝусѝтио*, као мртвачки покров (Дов. 1).

4.14.2.7. Глагол *ѝриѝохваѝиѝти* дефинисан је као дистрибутив, али је вероватно у питању нека друга семантичка нијанса:

И други *ѝриѝохваѝили* и настао смех (Радић Д.).

4.14.3. Префикс *ѝри-* у тропрефиксираним глаголима

Префикс *ѝри-* у ТПГ среће се само у примеру *ѝринадоћи* 'доћи, стићи' и једино се у овом глаголу са три префикса може препознати просторно адлативно значење које префикс *ѝри-* и иначе реализује:

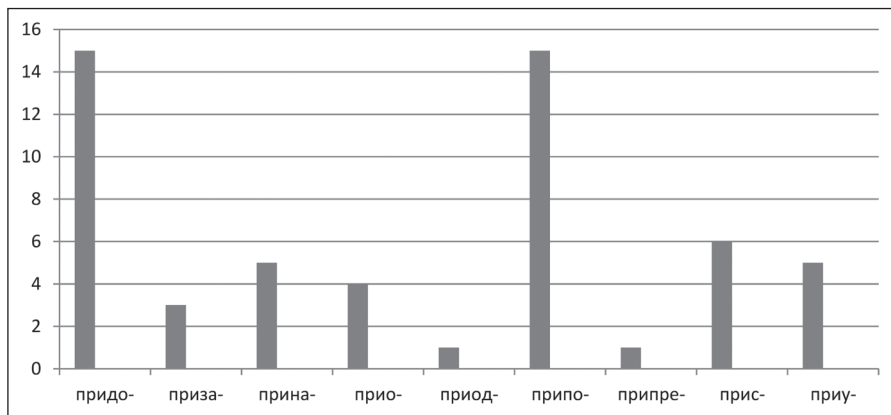
Жртвовали смо коња *ѝринадошлом* вијеку (Уј. Т.).

Табела 13¹³²: Значења префикса *ѝри-*

Значење префикса	МПГ	ДПГ	ТПГ
просторно, приближавање	<i>ѝрићи</i>	<i>ѝридолазиѝти</i>	<i>ѝринадоћи*</i>
управљање радње према себи	<i>ѝриграбиѝти</i>	<i>ѝридобавиѝти*</i>	/
спој, контакт	<i>ѝриѝојиѝти</i>	<i>ѝризавезаѝти*</i>	/
додатак	<i>ѝриложиѝти</i>	/	/
<i>делимиѝаѝивно</i>	<i>ѝридржаѝти</i>	<i>ѝриусѝавиѝти се</i>	/
<i>деинѝензивно</i>	<i>ѝридићи се</i>	<i>ѝриоздравѝти</i>	/
перфективност	<i>ѝрисилиѝти</i>	/	/

Префикс *ѝри-* приликом вишеструке префиксације чува своје просторно, као и делимитативно и деинтензивно значење, учествује у творби 55 глагола, најчешће се комбинује с префиксима *до-* и *ѝо-* (15).

¹³² В. фусноту 96.

Графикон 9: Комбинације префикса *ири-* са другим префиксима

4.15. Префикс *и-ро-*

4.15.1. Префикс *и-ро-* у монопрефиксираним глаголима

Просторно значење префикса *и-ро-* поклапа се са значењем предлога *кроз* (*и-ровући*), али глаголи с овим префиксом могу значити и 'проћи поред нечега' (Стевановић 1984: 443). Клајн (2002: 275–277) издваја неколико модификационих значења овог префикса: ингресивно (*и-роговорити*), континуативно или пердуративно (*и-роживети*), потпуно или исцрпно извршење радње (*и-роучити*) и резултативно (*и-ролити*). Белић (2000б: 205) примећује да овај префикс може добити и значење вршења радње у малој мери, *и-рогазити*, *и-рокућити се*, *и-рошалиити се*, *и-роваљити се*, *и-ролућити* и сл.

4.15.2. Префикс *и-ро-* у двопрефиксираним глаголима

4.15.2.1. Префикс *и-ро-* може дати ново значење глаголу *и-ронаћи* ('открити')¹³³ или нема нарочитог значења *и-ројовиједаити* (Белић 2000б: 207). Клајн (2002: 289) сматра да се данас осећају као једнопрефиксални и да овај префикс нема јасно одређено значење у следећим ППГ: *и-роизвесити*, *и-роизнеити*, *и-роисходити*, *и-роисити*. Глаголима које наводи Клајн, могу се додати још и *и-роизаћи*, *и-роизвираити*, *и-роизводити*, *и-ро-*

¹³³ Клајн (2002: 277) за глагол *и-ронаћи* каже да представља „аномални пример“ јер је у значењу проналаска немогуће одредити шта значи префикс.

изилазијџи, ѝроизлазијџи, ѝроизиђи, ѝроизносијџи, ѝроизнашајџи, ѝроизрасјџи, ѝроисјџицајџи. Ови глаголи настали су додавањем комплекса *ѝроиз-* основи, али сви имају значење порекла, узрока, потицања.

4.15.2.2. Почетно значење задржава се само у глаголу *ѝрозасјајџи*, временско делимитативно значење препознаје се у глаголима *ѝроразговарајџи се, ѝросклизајџи се* и *ѝроуздисајџи*. У глаголу *ѝросмочијџи се* можемо препознати просторно значење овог префикса.

4.15.3. Префикс *ѝро-* у тропрефиксираним глаголима

О комбинацији *ѝроиз-* већ смо говорили као о комплексу префикса у глаголима *ѝроизвесјџи, ѝроизађи* и сл., у ТПГ *ѝроизналазијџи, ѝроизнађи* 'изналазити / изнађи, изумети', ово су сукцесивно додати префикси јер њима творени глаголи чине низ: *нађи – изнађи – ѝроизнађи – ѝроизналазијџи*:

Комисија ... сазна који су заправо разлози што бошњаци непохађају школе унутрашњих послова те онда анализом *ѝроизнађи* потезе државе који би отклонили те ... препреке (интернет). Треба одлучније и упорније *ѝроизналазијџи* одговарајућу организациону форму и начине обезбјеђења средстава за финансирање научно-истраживачког рада (интернет).

Слаба продуктивност овог префикса приликом полипрефиксације може се објаснити тиме што он углавном учествује у мутационом типу глаголске деривације. Са овим префиксом пронађена су само 22 глагола, најчешће су комбинације с префиксом *из-* (16), док са другим префиксима има по један или два глагола.

4.16. Префикс *раз-*

4.16.1. Префикс *раз-* у монопрефиксираним глаголима

Према Клајновим речима префикс *раз-* спада међу најплодније префиксе у српском језику (2002: 277). Стевановић (1984: 445) као главну семантичку карактеристику овог префикса издваја разбијање у честице, центрифугално деловање, увећање обима и сл. Упркос томе што је његово значење у великој мери „централизовано“ и увек се на неки начин може довести у везу с „прототипским“, које Д. Кликовац (1998: 154) одређује као „кретање од центра ка периферији“, Клајн (2002: 277–278) истиче да „семантички опис овог префикса није лак јер се то значење грана на много различитих начина, а изузетно му је развијена и

метафоричност“. Клајн (2002: 278–279) наводи шест значења овог префикса: 1. дељење, разбијање неког предмета или растурање неког скупа (*расӣавӣӣи*), кретање у разним правцима (*разасла̄ӣи*); 2. повећање обима или површине предмета, као последица кретања у две или три димензије (*развӣӣӣи*); 3. промене у чврстини или агрегатном стању (*расӣо̄ӣӣӣӣи*); 4. поништавање или супротност радњи које иду у смислу градње, везивања или веће компактности (*разградӣӣӣи*); 5. ингресивно и фактитивно значење (*развеселӣӣӣи*); 6. перфективизација, али овај аутор истиче да нема сигурних примера за глаголе где би он био искључиво знак перфективизације.

Љ. Поповић (2008: 236–242) такође препознаје шест значења овог префикса у српском језику, али их другачије распоређује: почетно-интензивно (*разљӯӣӣӣӣи се*), мултиакционално (*расӣӣӣӣива̄ӣи се*), резултативно (*разбӣӣӣи*), дистрибутивно (*расӣрода̄ӣи*), тотално-објекатско (*размо̄ӣрӣӣи*) и анулативно (*расӣакова̄ӣи*).

4.16.2. Префикс *раз-* у двопрефиксираним глаголима

4.16.2.1. Префикс *раз-* развија своја „обична“ значења: *расӣрода̄ӣи*, *разуда̄ӣи* или *расӣомамӣӣи се*, *расӣозна̄ӣи* и сл. (Белић 2000б: 207). Глаголе *расӣоложӣӣи* и *расӣолага̄ӣи* Клајн (2002) објашњава метафоричким проширењем.

4.16.2.2. Овај префикс може имати и значење ’поништавања радње коју означава мотивни глагол’. Као што смо већ напоменули код префикса *од-*, Љ. Поповић (2008: 224) ово значење назива анулативним и повезује га са ретроспективном фазом одвијања радње. Према њеним речима, ови глаголи анулирају резултат претходне радње или обележавају улазак у ново стање које је супротно у односу на претходно, као у *расӣовеза̄ӣи се*, *расӣовезива̄ӣи*, *расӣовија̄ӣи*, *расӣовӣӣи*:

Жена [је] *расӣовезана* приступала молитви (Чипл.). И оне године јесен је била лепа. Као и ова, – каже и *расӣовезује* црну мараму стављајући је на колена (интернет). Заповеди ... да га [дете] *расӣовије* па онда гледа његове пуне ручице и ... пуначко тело (Весел.). Немој *расӣовија̄ӣи* дете када спава (интернет).

У глаголима *разо̄ӣкрӣӣи* и *разо̄ӣкрива̄ӣи* анулативно значење карактерише оба префикса, па њихово гомилање има функцију појачавања и експресивизације текста. Ови глаголи најчешће се односе на неке негативне појмове, *разо̄ӣкрӣӣи* – *лојова*, *ӣја̄јну*, *имӣӣа̄ције* *ӣа̄ӣшка*, *ӣеорију завере*, *сӣра̄ӣегију*, *корӯӣцију*, *злочинце*, *злочин*, *лажи* и сл.,

а ређе се срећу у позитивном контексту, нпр. *разо̀йкрий̀ти срце, душу* ('отворено изнети своја осећања, мисли')

Не дозволите да вас лажу: Ови детаљи ће *разо̀йкрий̀ти* окорелог лажова! (интернет). Викиликс жели *разо̀йкрий̀ти* најчуванију тајну (интернет). На овој страници ћемо *разо̀йкрива̀ти* кинеске копије и имитације познатих брендова патика (интернет).

Глагол *разо̀йкрий̀ти* чешће се користи у пренесеном значењу 'проникнути, одгонетнути', док се *о̀йкрий̀ти* више користи у основном значењу 'склонити омот, покривач са нечега':

Полако *о̀йкрије* (\neq *разо̀йкрије*) мало колијевку (Шант. 5, 6). Пуна сам модрица! ... рекла је Мара и подигла сукњу, *о̀йкривши* (\neq *разо̀йкривши*) маснице на бутинама (Сав. Мил. 1, 220). *О̀йкри* (\neq *разо̀йкри*) лонац да не кипи купус (Љештанско, Тешић М. 1).

4.16.2.3. Код префикса *раз-* може се препознати и значење 'повећање обима или површине предмета као последица кретања у две или три димензије' – *рас̀ирос̀тирѐти* (*се*), *рас̀ирос̀тира̀ти* (*се*), *рас̀иро̀су̀ти*, *рас̀ирос̀ија̀ти*:

Ко ли само *рас̀ирос̀тире* те гласове? (Непобедиво срце, Мир-Јам, интернет). Василије и Лазар су, ипак, били изненађени када је пред њих почео да *рас̀ирос̀тире* велике мапе (интернет). Мирис угља и риба *рас̀ирос̀тире се* преко слане морске воде (Рањени орао, Мир-Јам, интернет). Свака биљка образује велики број плодова и семена којима *се рас̀ирос̀тире* и тиме обезбеђује опстанак сопствене врсте (интернет). *Рас̀иросу̀тих* рујних коса ... стајала је на улазу (Крешић С.). Овакав фар ми ... *рас̀ирос̀ија* светло па ми шлепери блицају, а фар је максимално спуштен (интернет).

4.16.2.4. Код већ префиксираних глагола којима се као други додаје префикс *раз-* можемо препознати и дистрибутивно значење: *рас̀иоделѝти* (*се*), *рас̀иоредѝти* (*се*), *рас̀иосла̀ти*, *разуда̀ти*, *разудава̀ти* (*се*), *рас̀и́рода̀ти*, *рас̀и́родава̀ти*. Дистрибутивно значење лако се може довести у везу са прототипским значењем овог префикса 'кретање од центра ка периферији' и из кога се изводе остала значења (Жликовац 1998):

Сад да *се рас̀иоделимо*, рече харамбаша ... ти ћеш стати тамо ... Ти, Сурепе, ту, близу ћуприје (Весел.). Проматра ... сивољубичасте ... тонове што *су се* у дивно меким преливима *рас̀иоредили* по каменитим брежуљцима (Калев). Сестара нема, *разудале се* (Ранк. С.). [Ратови] се воде за поновну подјелу већ *рас̀иодијељених* колонија (Ђур. 2). Рубље ... помаде, чешљеве ... Валент је *рас̀иоредио* ... савршеном уредношћу (Крл.). Није му остало ... новаца ни за повратак, морао је *рас̀и́рода̀ти*

... робу (Павич. 2). А да су ми зле зовице, зовице *бих разудала* (РЈА). „Врати, Јово, тридест девојака“ | „... Не водим и да робују мене; | Већ и водим, да и *разудајем*“ (НП Вук 2).

4.16.2.5. У глаголу *разумрејти* (*се*) ’изумрети (сасвим), помрети’ наглашава се исцрпност радње:

Разумрли су Бркићи у Околишћу, Боговићи и Бећићи у Хлапчевићима и Невесинци (РЈА, РМС).

Табела 14¹³⁴: Значења префикса *раз-*

Значење префикса	МПГ	ДПГ	ТПГ
дељење, раздвајање	<i>расџавијти</i>	/	/
кретање у разним правцима / дистрибутивно	<i>разаслајти</i>	<i>расјослајти*</i>	/
повећање обима	<i>развијти</i>	<i>расјросјрејти*</i>	/
промена агрегатног стања	<i>расјојијти</i>	/	/
поништавање претходне радње	<i>разградијти</i>	<i>расјовезајти</i>	/
<i>ингресивно</i>	<i>развеселијти</i>	/	/

4.16.2.6. Као што показује табела, префикс *раз-* не учествује у творби ТПГ, док у ДПГ задржава значења поништавања претходне радње, као и кретања и распрострањања у различитим правцима. С префиксом *раз-* пронашли смо 26 ДПГ, најчешће су то комбинације с префиксом *јо-* (12), *јро-* (6), *у-* (4), док са префиксима *мимо-*, *од-* и *јри-* твори два глагола, а са *о-* један.

4.17. Префикс *с-*

4.17.1. Префикс *с-* у монопрефиксираним глаголима

И. Клајн (2002: 280–281) наводи да префикс *с-* у МПГ има „уобичајено социјативно значење предлога *с(а)*“ (*сасџавијти*). Пратећи

¹³⁴ В. фусноту 96.

И. Грицкат (1966–1967), он, у оквиру овог значења, издваја још два подзначења, а. ’састављање елемената ради прављења предмета’ (*саградити*) и б. ’сабијање, умањење, постепено или потпуно уништење’ (*смањити*) и даља значења ’стварање нереди, поремећаја, ломљење, сатирање’ (*смрвити*), те аблативно значење (*скинути*) и употребу овог префикса као знак перфективизације (*саслушати*).

4.17.2. Префикс *с-* у двопрефиксираним глаголима

Белић (2000б: 207) примећује да префикс *с-* у ДПГ нема свог обичног, социјативног значења, „већ или даље изведена значења или сасвим изbledело значење“: *снаћи, снаходити, сјоменути, сјоитакнути се, сјодбити, сузбити* и сл. У нашој грађи нашли су се глаголи са социјативним значењем – *сјоитисаити, сјоитисиваити*.

Није више једноставно у својим текстовима бити, како је Дерида казивао, сапотписник другим и писати их као *сјоитисиваити* (Јовица Аћин, интернет).

У грађи су забележени и следећи глаголи са префиксом *с-*: *сналазити (се), сјознавати (се), сјомагати (се), сјомоћи, сјоразумевати (се), сјоређивати, сјоитицаити (се), сјодбијати, сјроваћати, сјровести, сјроводити се, сјроћи се, суздржавати (се), суздржати (се)*. Значење ових глагола у мањој или већој мери се разликује од глагола у основи. У Регистру се налази 31 глагол с префиксом *с-*, најчешће се комбинује с префиксом *јо-* (17), док са осталим префиксима знатно мање, *јро-* (4), *на-* (3), по два глагола с префиксима *до-*, *јод-* и *уз-* и један глагол с префиксом *јод-*.

4.18. Префикс *су-*

Значење префикса *су-* Клајн (2002: 282) представља као „заједничку, напоредну радњу у којој увек остају два засебна актанта“. Овај префикс није продуктиван ни приликом прве префиксације, а приликом друге јавља се само у глаголу *сјоитисаити*, и као први префикс у глаголима *јосувраити* и *јосувраћати*. За почетни елемент у глаголима *сузбити, суситегнути, суситицаити, суздржавати се* Клајн (2002: 289) наводи да се више не осећа као дводелни, али да је „вероватно постао неком врстом редупликације, тј. спајањем двају рефлекса истог предлога, *су-* (<сљ) и *с-* (<сљ)“.

4.19. Префикс у-

4.19.1. Префикс у- у монопрефиксираним глаголима

Префикс у- у МПГ има значење данашњег предлога у 'налажење унутар нечега' уз глаголе кретања (*увући*), затим, значење потпуног обухватања глаголском радњом (*ублаити*) и фактитивно значење (*увешаити*), интензивно значење продужене радње (суфицитна ексцесивност) (*уседеити се*), аблативно значење удаљавања, уклањања (*умиити*) и значење чисте перфективизације (*урадиити*) (в. Клајн 2002: 282–284).

4.19.2. Префикс у- у двопрефиксираним глаголима

Слично као префикс с-, и префикс у- у ДПГ има избледело значење: *ујознаити* и сл. (Белић 2000б: 207).

Наша грађа показује да овај префикс није посебно продуктиван у ДПГ, а да уопште не учествује у творби ТПГ. Глагол *узабраниити* 'забрани, ускратити' припада правној терминологији, фактитивно значење поседују глаголи *уокруглиити* и *уокружиити*, док њихове повратне реализације функционишу као еволутивни глаголи. Са овим префиксом у грађи се срећу још и глаголи *ујознаити (се)*, *ујознаваити (се)*, *ујокошаваити (се)*, *ујококориити (се)*, *усагласиити (се)*, *ујоредиити (се)* и *ујоређиваити (се)*:

Ни влада нити икоја друга власт има право *узабраниити* или уништити издавачу његове књиге (интернет). Ми бисмо им препоручили ... да се ... *ујознаду* са обичајима који су ... покупљени и пописани (Ђорђ. Т. 6). Са тим ... делима ... *ујоредиите* оде Лукијана Мушицког (Скерл.).

4.20. Префикс уз-

4.20.1. Префикс уз- у монопрефиксираним глаголима

Клајн (2002: 284–286) издваја пет значења префикса уз- у МПГ: просторно значење кретања навише (*усиузаити се*); кретање уназад (*узмаћи*); почетно значење (*узбунити*); употреба уз модалне глаголе (*усиребити*); ознака свршености радње (*узораити*).

4.20.2. Префикс уз- у двопрефиксираним глаголима

И префикс уз- има избледело значење: *усиroyадаити се* (= устумарати се и сл.) (Белић 2000б: 208).

Просторно вертикално кретање препознаје се у глаголу *уѕйройињаџи се* 'пропети се, пропињати се'¹³⁵.

Након друге префиксације у глаголима *узнаѕйојаџи*, *уѕйрейџакаџи*, долази до промене вида:

Ипак ћу *узнаѕйојаџи* да испричам (Вел.). Ријека ... *уѕйрейџаче* ... глечер ... у славине и у шаке (Зог).

Префикс *уз-* узима учешће у творби комплекса префикса: *уѕйоредиџи се*, *уѕйосџавиџи*, *уѕйороадаџи се* 'узбунити се, устумарати се':

Погледајте ви трговце! *Уѕйоредиџе* ме са њима! (Киш 1). Те старе државе ваља *уѕйосџавиџи* онакве какве су некад постојале (Јов. С.).

4.21. Општа запажања о семантици префикса и глагола при полипрефиксацији

4.21.1. У овом прегледу значења префикса најпре су представљена значења префикса у МПГ, онако како их наводе Клајн (2002), Стевановић (1984), Белић (2000б), Љ. Поповић (2008) и М. Ивановић (2016), а након тога представљена су значења префикса у ДПГ и, ако учествују у њиховој творби, ТПГ. Посебна пажња посвећена је просторним значењима префикса у ДПГ, јер се као једна од основних одлика другог префикса наводи да данашње словенске језике не карактерише коришћење других префикса у том значењу (нпр. Beliaikov, Guiraud-Weber 1997; Бељаков 2001; Гиро-Вебер 2015).¹³⁶ Ту семантичку забрану која би требало да илуструје основну функционалну разлику између првих и других префикса у савременом језику, објашњавају тиме што просторне префиксе карактерише особена спојивост с глаголском основом, особена блискост с њом. Додавање префикса са просторним значењем начелно мења садржај глагола, а не да га само модификује, што је иначе случај с другом префиксацијом. Просторна значења префикса сматрају се етимолошки примарним и од њих су се одређеним изменама, развијала друга значења префикса.

¹³⁵ У глаголима чији мотивни глаголи почињу сугласничком групом (*узнаѕиџи*, *узалаѕиџи*, *узџиџи*, *узаџиџи*, *узаврџи*, *узаживџи*) сегмент *уза-* може се тумачити и као аломорф префикса *уз-*.

¹³⁶ Филь (Филь 2011) налази велики број глагола с другим префиксом са просторним значењем у старословенском језику и сматра да су ове јединице изузетак који се може објаснити утицајем старогрчког модела.

4.21.2. Просторно значење ДПГ у српском језику није често, али запажа се код одређених префикса и поклапа се са значењем предлога од ког је настао. Префикси са просторним значењем не образују велике групе глагола, већ су то више појединачни примери – *до-* (адлативно значење *дојоћезајти се, дојримакнути се*), *за-* (кружно кретање *заоминути, заокружили*), *над-* (просторно значење предлога *над*, положај изнад, више нечега, *најћосставили*), *об-* (кружно кретање, обухватање, *обухваћили*), *од-* (адлативно кретање, *одсклизнули*), *иод-* (просторно значење предлога *иод*, положај испод нечега, *иодујрећи, иодухваћили*), *ири-* (*иринадоћи*), *уз-* (*усиرويњајти се*). Овако настали глаголи су мутационог типа. Ови префикси углавном не реализују акционална значења, најчешће се јављају као лексички префикси, не учествују у великој мери у полипрефиксацији и донекле чувају своје просторно значење.

4.21.3. Поређењем значења префикса који учествују приликом прве, друге и треће префиксације, могу се извести неки закључци. Најпре, број префикса који се могу додавати на већ префиксиран глагол мањи је од броја префикса који се иначе могу комбиновати с глаголима – тако у првој префиксацији учествује двадесет, у другој деветнаест, у трећој тек осам префикса, у четвртој само један. Иако је готово исти број префикса укључен у прву и другу префиксацију, приметан је пад њихове продуктивности приликом друге префиксације. Такође, ни свих осам префикса који учествују у трећој префиксацији нису подједнако продуктивни – најпродуктивнији је префикс *ио-* који се јавља у преко 80 глагола, *из-* преко 30, *на-* у 8, *ири-* и *ирио-* у 2, док префикси *до-*, *ири-* и *над-* деривирају по један глагол са три префикса.

4.21.4. У целини, значење префикса условљено је њиховом позицијом, што значи да је врста информације коју преноси први различита од оне коју преноси други. Други префикси од првих разликују се по својој природи која условљава низ специфичности, а најважнија је квантитативна ограниченост значења која се реализују приликом друге префиксације. Број значења префикса са повећањем нивоа префиксације приметно се редукује. Семантички распон првих префикса веома је широк – од једва приметне нијансе или стилске варијације до потпуне промене значења глагола, док се код префикса који се касније додају глаголу тај распон значајно смањује. Осим што се полисемија префикса редукује, у неким случајевима се чак и губи. Значења постају предвидљива, општија, мање семантички разуђена са мање семантичких нијанси, што је последица чињенице да у другој

и трећој префиксацији углавном учествују суперлексички префикси, који носе акционална значења. Примећује се редуковање, смањивање локативних значења код другог префикса, а она потпуно изостају код треће префиксације где префикси задржавају само своја акционална значења. Сва значења других префикса могу се убројати у неколико семантичких типова и већина је у некој вези с количинским карактеристикама радње, тј. са значењским нијансама које су подложне мерењу, бројању или подели на степене (в. Bелиаков, Guiraud-Weber 1997: 169).

4.21.5. Осим што се редукују значења префикса, приметно се редукују и значења мотивног глагола. ППГ ретко имају развијену полисемантичку структуру. Обично имају једно или два значења што значи да мотивни глаголи не учествују целом својом структуром у полипрефиксацији, већ најчешће само својим основним значењем¹³⁷.

Навешћемо неколико примера:

- (а) Глагол *набадаџи* има 10 значења (укључујући и значења обе-лежена словима), док *изнабадаџи* има само два (а. 'све редом набости' и б. 'убости на више места, испробадати, избушити'). Префикс *из-* који уноси дистрибутивну нијансу значења везује се само за прва два значења глагола.
- (б) Глагол *набијаџи* има чак 21 значење, док његов дериват *изнабијаџи* има само два значења (1. 'све редом набити, набијајући углавити'; 2. покр. 'изударати, изубијати ударцима'). Остала значења због семантичких разлика не могу се комбиновати са овим префиксом.
- (в) Од четири значења глагола *довлачиџи* у кумулативном глаголу *надовлачиџи* сачувано је само једно ('донесећи, довозећи у много наврата довући у великој, довољној количини'). Остала значења не могу да се комбинују са овим префиксом, што доводи до редукације полисемије префиксираниог глагола.

У овим случајевима редукује се полисемија мотивне основе, а разлог је немогућност семантичке комбинаторике префикса и значења глаголске основе.

4.21.6. Глаголи са три префикса у највећем броју случајева су моносемантични, ретко имају два значења. На пример, ТПГ *донадојуниџи* је моносемантичан 'надопунити, још напунити', док је мотивни

¹³⁷ Чињеница да су изведенице и сложенице обично семантички мање разуђене од основних речи није непозната у науци (в. Дешић 1990; Гортан-Премк 1997; Миланов 2021: 107).

глагол *надојунити* полисемантичан и има чак осам значења, а МПГ *дојунити* има седам значења.

5. ОДНОСИ ИЗМЕЂУ ПРЕФИКСА У ПОЛИПРЕФИКСИРАНИМ ГЛАГОЛИМА

Префикси који учествују у творби ППГ могу ступати у различите семантичке везе и узајамне односе. Уколико се те везе испољавају на нивоу глагола, као нпр. синонимске, антонимске или друге семантичке и формалне везе, оне су парадигматске, док се синтагматске остварују као везе творбених форманата у оквиру једног глагола са више префикса и такође се могу манифестовати у виду синонимских, антонимских односа, али и као поновљена употреба истог префикса. У наредном поглављу биће речи о тим специфичним односима између префикса.

На префиксе се не могу применити сви показатељи веза међу лексемама у системском парадигматском односу које издваја Р. Драгићевић – способност једнаког синтаксичког понашања, сличност или истоветност граматичког понашања, често појављивање заједно у тексту, поседовање модела регуларне полисемије, једнообразност творбеног понашања (Драгићевић 2007: 232–233). Ипак, они се могу сматрати парадигматски повезаним јединицама, јер се међу њима успоставља логичка, а, сасвим сигурно, и асоцијативна повезаност (нпр. *йод-* : *над-*; *из-* : *у-* и сл.), што се може сматрати важном одликом парадигматских веза и скупова (Драгићевић 2007: 232). Чинећи парадигматске скупове, префикси, чини се, ипак ступају у садржинске парадигматске односе – синонимске и антонимске (Драгићевић 2007: 244).

5.1. Синонимија префикса

5.1.1. О синонимима и синонимији¹³⁸ постоји обимна домаћа литература. Ипак, српски лингвисти најчешће се баве проучавањем лек-

¹³⁸ Ми ћемо прихватити и користити термин синонимија. Осим овог термина, у употреби је и шири термин *конкуренција* (Ђорић 2008: 221–225). Ристић под конкуренцијом лексичких јединица подразумева „системски допуштен, регуларан однос, који се не остварује у исказивању истих садржаја него у варирању истих садржаја на функционалном, стилском, прагматичком, експресивном и нормативном плану.

сичке синонимије, док је синонимија у творби речи махом остављена по страни. У зборнику *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* бр. 12/1, који је цео посвећен питањима синонимије, тек се неколико радова бави синонимијом у творби речи.

5.1.2. У вези са синонимијом префикса треба одговорити на неколико питања – шта је синонимија префикса, у каквом је односу са синонимијом лексема, како долази до појаве синонимије префикса и каква је значај те појаве на општем деривационом плану.

Као творбени елементи који поседују одређена формална и семантичка својства, префикси у језичком систему могу ступати у различите односе са другим таквим елементима. Између осталог, они могу улазити у синонимски однос са другим префиксима када имају исто или блиско значење, а различит формални састав.

Творбена синонимија покаткад се сматра саставним делом граматичке, али и нарочитим обликом лексичке синонимије. Према Ђорићу (2008: 226), има, међутим, озбиљних разлога да се творбена синонимија разматра засебно, с обзиром на извесне специфичности, чиме се не искључује њена повезаност са лексичком и граматичком синонимијом. Творбена синонимија може се јавити у оквирима различитих начина творбе речи, па се у том смислу може говорити о суфиксалној, префиксалној, префиксално-суфиксалној и композицијској синонимији. Ђорић износи претпоставку да ће се творбена синонимија најчешће јављати у оном творбеном начину који је карактеристичан за одређени језик, а у српском је то суфиксални начин, те су лингвисти више пажње посвећивали синонимији суфикса, него синонимији префикса, али су неки теоријски закључци применљиви у обе области.

5.1.3. Проблемом синонимије суфикса у нашој лингвистици први се бавио Р. Бошковић, који је извео важне закључке да синонимија суфикса, односно, према његовој терминологији, „функционално идентичних“ или „напоредних наставака за грађење речи“, доводи до њихове конкуренције, а потом и до њихове „функционалне репартиције“. Такође, он сматра да је конкуренција напоредних суфикса са истим значењем један „од основних чинилаца у историјском развоју наставака за грађење речи уопште“ (в. Бошковић 1936: 70).

Поводом творбене синонимије суфикса Ђорић (2008) наводи да се та појава везује за категоријално значење које суфикс даје или за увођење изведенице у одређено семантичко поље. Тако су нпр. си-

Овакав вишеаспектни динамични однос, који се заснива на синонимији, надилази њене статичне оквире, доводећи и сам појам синонимије у питање“ (Ристић 2006: 65–66).

нонимни суфикси *-ац*, *-ач*, *-ар*, *-аш*, *-ич*, *-ник* и *-ишељ* јер су по облику различити, а њихови „деривати имају заједничко категоријално значење – именице м. рода, а припадају једној творбено-семантичкој скупини – *nomina agentis*“ (Ђорић 2008: 227)¹³⁹.

М. Докулил појам конкуренције разматра у вези са продуктивношћу творбених средстава. Он појам продуктивности посматра, поред осталог, и у светлу учешћа творбеног средства у процесу његове конкуренције са семантички и стилски синонимним средствима, при чему разликује пуну конкуренцију – кад она обухвата сва значења активних творбених средстава, и делимичну конкуренцију – кад обухвата само нека од значења (Докулил 1962: 87–89, према Ђорић 2008: 221–222). Докулил спомиње и могућност да једно творбено средство потискује свог конкурента, иако конкуренција нема увек као резултат потискивање неког семантички блиског форманта другим, него се понекад ови форманти семантички раздвајају, диференцирају, или два творбена средства могу наставити да коегзистирају, али с неједнаком фреквенцијом (Докулил 1962: 87–89, према Ђорић 2008: 221–222).

5.1.4. Не постоји комплетно истраживање о синонимији глаголских префикса¹⁴⁰, али неки закључци које је о синонимији именичких префикса извела М. Радовић-Тешић (1991) могу се односити и на глаголске префиксе. О синонимији код именичких префикса ауторка наводи следеће: истоветност или блискост значења јавља се обично у једном (што је чешће) или у неколико значења (што је ређе). Најчешћа је делимична синонимичност – кад се одређено значење једног префикса поклапа са једним од значења другог префикса (*узбрдица* – *јрибрдица*; *бесан* – *несан*) где до синонимичности долази због исте семантичке

¹³⁹ Према Стакићу (2001: 394–396), до синонимне употребе различитих суфикса долази на неколико начина. Могао је прво суфикс у самом формирању имати више основних значења и у сваком од њих функционално се срести са другим суфиксима којима је, опет, то једино основно значење или једно од могућих. Могао је суфикс првобитно имати само једно значење, али већ у прасловенском развити и неколико других значења. Самим развитком нових значења суфикс се функционално укрштао са другим суфиксима са истим значењима. Могао се суфикс од почетка додавати на различите творбене основе (различите врсте мотивних речи) и тако добити више основних значења у којима би се синонимно употребљавао са другим суфиксима. Могао се одомаћити и неки страни суфикс који би се функционално срео са домаћим суфиксима. Аутор оставља могућност да је било и других могућности јављања синонимности код именских суфикса и да је тешко исцрпно их све набројати.

¹⁴⁰ Префиксална синонимија углавном се анализира у творби именица, те тако Ж. Станојчић (2000) разматра синонимију именичких префикса *не-* и *без-*.

позиције¹⁴¹. Полисемантични префикси могу имати синонимичне односе са другим полисемантичним префиксима у два или више значења (*проишв-* и *конира-*, на пример) (в. Радовић-Тешић 1991: 356–357). Ауторка закључује да је потпуна истозначност ретка „и стога што сваки префикс као носилац творбеног значења модификује лексичко значење основе на специфичан начин, будући да је то његова суштина, коју он не може једноставно неутрализовати или предати другом префиксу у истој позицији“ (Радовић-Тешић 1991: 359).

Дајући прегледну анализу синонимије у лексици и творби речи српскохрватског језика у 13. и 14. веку, Л. Деже (Dezso 1983: 11) у префиксалној творби речи уочава следеће могућности: (А) исте основе, различити префикси, (В) различите основе, исти префикси, (С) различите основе, различити префикси.

Ројзензон (Ројзензон 1966: 94–95) бележи да како први тако и други додати префикс неретко функционишу као синоними. По њему, синонимни први префикси чешће се додају истој основи и образују синонимне лексеме (*изгнать – выгнать*). За разлику од њих, синонимни други префикси везују се углавном с различитим глаголским основама. Објашњава да, ако у првом случају имамо синонимне лексеме, у другом имамо синонимију типа значења целе класе лексема (нпр. синонимија почетности, дистрибутивности итд.). Ројзензон наводи да при синонимији другог префикса постоји строго разграничење у сферама употребе чак и када се додају истој основи. Ако се синонимни префикси додају истој основи, појављују се одређене семантичке разлике: префикси изражавају различито значење, те наводи примере *позакладывать* (дистрибутивно), *перезакладывать* (није дистрибутивно). Ово мишљење подржава и Бељаков (Бељаков 2001: 165).

5.1.5. Из свега наведеног може се закључити следеће о синонимији глаголских префикса који учествују у другој префиксацији: између префикса могу се пратити системски (парадигматски) односи, али, пошто један префикс може имати више значења, не може се рећи да дати префикс улази у системске односе са другим префиксима, већ се може говорити само о појединачним значењима префикса и о њиховим односима. Тако остварена синонимичност је делимична, јер се одређено значење једног префикса поклапа само са неким од значења другог префикса.

¹⁴¹ Према речима ауторке, највећа семантичка подударност јавља се у оним творбеним моделима где је један префикс домаћег порекла, а други, њему еквивалентан, префикс страног порекла. Међутим, и поред потпуне лексичке синонимичности, и код таквих префикса постоји врло често различита дистрибуција према основама (Радовић-Тешић 1991: 358).

То значи да синонимни префикси уводе глагол у исти семантички тип. У српском језику је најочљивија синонимија префикса *йо-* и *из-* који модификују глагол у правцу дистрибутивности (нпр. *йоошварати*, *изошјаати*) код друге и код треће префиксације, као и синонимија префикса *из-* и *на-* који уносе семантичку компоненту сативности у глагол (*изразговарати се*, *наизлазити се*).

5.1.6. Синонимни префикси најчешће се додају различитим глаголским основама, мада није реткост да се могу наћи и уз исту основу, али и у таквим случајевима чешћа је употреба једног префикса. С. Ристић (2006: 65) то објашњава на следећи начин – заменљивост синонима, јединица са истим значењем, у једном контексту представља привремено 'неприродно' стање, које се у динамици језичке употребе и језичког развоја разрешава расподелом истозначних јединица у различите слојеве пасивног и активног вокабулара, што даље пружа могућност за функционално нијансирање садржаја.

5.1.7. У оквиру ППГ уочава се неколико група употребе синонимних префикса уз исте основе:

- а) префикси *из-* и *йо-* у дистрибутивном значењу: *изодносиати* – *йоодносиати*, *изодвршати* – *йоодвршати*, *изодгризати* – *йоодгризати*, *изодсецаати* – *йоодсецаати*, *изокивати* – *йоокивати*, *изокрепшати се* – *йоокрепшати се*, *изошварати* – *йоошварати*, *изошкивати* – *йоошкивати*, *изошкидати* – *йоошкидати*, *изошјаати* – *йоошјадати*, *изошјушати* – *йоошјушати*, *изразбијати* – *йоразбијати*, *изразболевати се* – *йоразболевати се*, *изразваљивати* – *йоразваљивати*, *изразгледати* – *йоразгледати*, *израздавати* – *йораздавати*, *израсецаати* – *йорасецаати*, *израскидати* – *йораскидати*, *изудавати (се)* – *йоудавати (се)*, *исјобадати* – *йојобадати*, *исјодавати* – *йојодавати*, *исакривати* – *јосакривати*. Примери употребе показују да су ови парови глагола заменљиви у одговарајућем контексту:

Заповеди, те им се свима *изодсецају* (= *йоодсецају*) главе (Мил. М. Ђ. 27, 770). Да удари двадесет Брђана ... једин бих им *йоодсијецо* (= *изодсијецо*) главе (Маж. И. 3). Обично се, кад им *изошкидају* (= *йоошкидају*) главе, крила и ноге, по по сата у води кувају (Прица Д., Даница 1867, 598). Преврнуо свеца на олтару ... *йоошкидао* (= *изошкидао*) носове (Ковачић). Тада *изошјадаше* (= *йоошјадаше*) коњма копита од тјерања јунака њиховијех (Дан. Ђ. 12, 204). Ноге од ненавиклог дугог хода само што не *йоошјадоше* (= *изошјадоше*) (Коз. Ј.). Све је посуђе *изразбијано* (= *йоразбијано*) у комаде (Глиш. 5, 115). Неколико хиљада срушило гвоздену ограду ... *йоразбијало* (= *изразбијало*) прозоре (Пол. 1959). Ако

пак има само женску децу, док се сва не *изудају* (= *йоудају*) ... нико нема право да тражи део од имања (Тановић С., ГлЕМ 1935, 52). Моје се другарице *йоудаваше* (= *изудаваше*) све (Весел.). *Посакривали* (= *исакривали*) су од њега све ствари (Шов. 1). Мудро 'е то, мој јуначе, све од њега *исакривано* (= *йоосакривано*) (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

Као синонимни префикси са значењем дистрибутивности у одређеном контексту, могу се посматрати и *из-* и *раз-* у пару глагола *исцрпдајти* – *расцрпдајти*:

Мал ћемо продават' док не *исцрпдамо* (= *расцрпдамо*) (Јакш. Ћ. 2, 14). *Расцрпдавши* (= *исцрпдавши*) свој товар, брод је отпутовао (Петр. Мих.).

б) префикси *из-* и *на-* у сативном значењу: *изахваљивајти* – *назахваљивајти*, *издовољити* (*се*) – *надовољити* (*се*), *изразговарајти* *се* – *наразговарајти* *се*, *изуздисајти* *се* – *науздисајти* *се*:

Момци и кавази јахали су споро ... чекајући ... да им *се* господари заморе и *издовоље* (= *надовоље*), па да се врате кућама (Андрић 5, 285). Млађарија игра ... док се умори ... Пошто *се* сити *надовоље* (= *издовоље*), онадер свак својој кући (Јовић. 12, 375). Женске веома воле ... мобе, јер ту ... *се* *изразговарају* (= *наразговарају*) и испевају по вољи (Влај. 3, 189). Оне су унапред уживале у помисли ... да ће *се* моћи ... несметано и до миле воље *наразговарајти* (= *изразговарајти*) (Андрић 8, 34). Идем коју вече, идем да *се* изљубимо, измилујемо, *изуздишемо* (= *науздишемо*) (Коз. И. 2, 148). Кад *су се* старији гости доста ... *науздисали* (= *изуздисали*) за минулим годинама размилеше се по собичцима (Мусул. 1, 79).

в) префикси *од-* и *раз-* са значењем анулирања претходно извршене радње: *одудајти* – *разудајти*, *ошћовијити* – *расћовијити*:

Лако се удати, ал се мучно *одудајти* (= *разудајти*) (НПосл, Лика, Арс.). Удала се и *разудала се* (= *одудала*) (Вел.). У таквом случају мати нека га остави да се по вољи исплаче, али је добро да га *одћовије* (= *расћовије*), да се слободно рукама и ногама креће (Поп. Добр. 1, 513). Заповеди ... да га [дете] *расћовије* (= *ошћовије*) па онда гледа његове пуне ручице и ... пуначко тело (Весел.).

5.1.8. Синонимију можемо препознати и код глагола који немају јасно профилисана модификациона значења: *исцоредити* – *уцоредити* (*исцоредивајти* – *уцоредивајти*), *дојомагајти* (заст.) – *ћријомагајти*:

Са том заслугом његовом не може *се* ништа друго ни приближно *исцоредити* (= *уцоредити*) што је ... урадио Копитар за Вука и српску књижевност (Белић 12, 202). Са тим ... делима ... *уцоредити* (= *исцоредити*)

редитије) оде Лукијана Мушицког (Скерл.). Тобоже обојим рукама тому јединству *дойомажеије* (= *йријомажеије*) (Кур. 1, 162).

5.1.9. Синонимијски однос уочљив је и код фазних глагола: *зајочейи* – *ојјочейи*, *обусјавији* – *заусјавији*, *обусјављаји* – *заусјављаји*.

Причају, да чим неко *ојјочне* (= *зајочне*) какав рад на томе месту одмах га стигне каква несрећа (Радив. Т. 4, 199). Али прије него ли *зајочнемо* (= *ојјочнемо*) тај озбиљни рад, имамо се заклети да не ћемо ... издати (Ковачић 1, 33). Рану треба одмах испрати ... затим крв *заусјавији* (= *обусјавији*) (Спасић Д. 3, 372). Крв се није дала *обусјавији* (= *заусјавији*) (Новак Вј. 2, 182). Сигурно ће бити противстављене и неприлике ... и остале незгоде што *заусјављају* (= *обусјављају*) напредак Српства (Марк. Св. 9, 139). Од малих зађевица изађе ... чита ненавист и мржња те жестоко нападање једних на друге, што је силно *обусјављало* (= *заусјављало*) знанствени напредак (Јаг. 4, 76).

5.1.10. Фреквенција и заступљеност у говору није једнака за оба члана у пару. Треба истаћи и чињеницу да, иако синонимни, ови префикси се не могу везивати са свим основама.

5.1.11. У неким случајевима постоји мала разлика у значењу и сваки од префикса носи додатну информацију због које се не могу сматрати потпуним синонимима: *расјознаји* – *йрејознаји*, *изубијаји* – *йоубијаји*, *сјознаји* – *ујознаји*. Синонимски статус разрешава се у контексту:

И на педесет корака могао [би га] *расјознаји* (= *йрејознаји*) (Мул.). У мраку ... не могаше скоро ништа *расјознаји* (= *йрејознаји*) (Ранк. С.). Он нас је *йрејознао* (\neq *расјознао*) и весело притрчао нашим чезама (Чол.). Затим *йоубијају* (\neq *изубијају*) по Београду још више Турака (Нов.). Побједници су становништво *йоубијали* (\neq *изубијали*) (Пауш П. 1). Ја већ не знам где ми је глава! Сви ће се *йоубијаји* (= *изубијаји*) (Трифк. К. 1). По наредби Аса Феровића, *изубијају* (\neq *йоубијају*) старога попа Радосава, да је једва остао жив (Јовић. 4, 476). Одведоше собом жене и децу, и *изубијаше* (= *йоубијаше*) оне што се тужаху (Миј. Ч., Матица 1866, 640). Командант ... нас је [у штабу] *ујознао* (\neq *сјознао*) с планом (Хорв. Ј. 1). Мора да је ... *ујознала* (= *сјознала*) живот у свој његовој прљавштини (Баран.). Моје је дијете тако младо *сјознало* (= *ујознало*) сву тежину живота (Фелдман М. 1). Никад ништа не прихваћам као истинито а да јасно не *сјознам* (\neq *ујознам*) да је такво (Ант. 1).

5.1.12. Осим наведених парадигматских односа међу префиксима, који се остварују на нивоу целокупног глаголског система, код глагола са више префикса могу се препознати и синтагматски односи који се

очитују у оквиру једне лексеме, тј. случајеви када се синонимни префикси појављују у саставу једног глагола, нпр. *зайочети*, *оийочети* – оба префикса имају почетно значење, *исйооиварати*, *исйоразболевати* се – почетни префикси реализују дистрибутивно значење, *наизразговарати* се – сативност.

5.1.13. Да сведемо. Под синонимним префиксима подразумевамо префиксе који имају исти значењски потенцијал, а различит формални састав. Док је за синонимију лексема карактеристична употреба две конкурентске лексичке јединице чије семантичке структуре могу потпуно или делимично да се поклапају, синонимија префикса је делимична и везује се за одређено значење које префикс уноси, као и за увођење глагола у одређени семантички тип, нпр. дистрибутивно значење префикса *из-* и *йо-*, сативно значење префикса *из-* и *на-*. Семантичко укрштање префикса код ППГ је ретко, те се ови глаголи, као и префикси који учествују у накнадној префиксацији не одликују богатом синонимијом. Дакле, синонимски односи приликом друге и треће префиксације нису шире заступљени, а префикси код којих се може препознати ова врста односа ипак се делимично значењски или стилски диференцирају. Узрок таквом стању је чињеница да приликом касније префиксације долази до уже спецификације значења префикса. Потпуну истозначност два префикса, осим дистрибутивног значења префикса *из-* и *йо-*, не налазимо јер је префикс који се додаје као други, носилац посебног значења и модификује глаголску основу на тачно одређен начин.

5.2. Антонимија и „префиксална апсорпција“

5.2.1. Антонимија се одређује као релација у којој се лексеме обавезно међусобно супротстављају својим примарним семантичким реализацијама при чему чланови антонимијског пара имају исту архи-сему (в. Марковић 1994). Антонимизација може бити лексичка и творбена. Лексичка антонимија карактерише однос две разнокоренске лексеме (*добар – лош* и сл.), док се творбена остварује коришћењем творбених средстава код две речи са истом основом (*иријатељ – неиријатељ*). У глаголску семантику супротстављена значења могу се уносити помоћу појединих префикса, и то, према речима И. Грицкат (1989: 3), „оних који су се задржали ближе лексемском систему на своме путу ка морфемском: *узлетети* – *слетети*, *склопити* – *расклопити*, *заиграјти* – *одиграјти*“, те се супротности најчешће јављају у оквиру просторних, ређе временских, а још ређе у оквиру неких других значења. То мишљење потврђује и спи-

сак антонимичних глаголских префикса који наводи Д. Шипка (Šipka 1990: 141), у којем нема префикса са акционалним значењима.

5.2.2. Анализирајући глаголске антониме, Д. Мршевић-Радовић (1977) глаголе супротног значења класификује према виду супротности који исказују и према морфолошкој структури¹⁴². Праве и неправне антониме одређује на следећи начин: „Ако су два глагола супротног лексичког значења (обележеног коренима или префиксима) независно од контекста у којем су употребљени и ако важе за целу језичку средину, онда су то прави антоними. При њиховој реализацији супротност може бити појачана неким другим елементима, нпр. неким прилозима супротног значења, што битно не утиче на већ успостављени антонимијски однос. Ако су, пак, два глагола супротна, али тако што један од њих није по свом лексичком значењу права супротност другом, онда су то неправи антоними. Њихова супротност условљена је или искуством дате језичке средине или лексичким садржајем окружења у којем су употребљени“ (Мршевић-Радовић 1977: 228). Указујући на однос полисемије и антонимије, Мршевић-Радовић (1977: 228–229) наводи да, уколико је један глагол богатији значењем, утолико ће према себи имати већи број антонимичних парњака (у појединачној реализацији сваког значења њему се као парњак по супротности јавља нови глагол-антоним). Нпр., глагол *peћu* у значењу ’говорити’ супротставља се глаголу *ћuћaићu*, а у значењу ’обећати’ глаголу *одpeћu*. Одатле следи да вишезначност глагола није препрека антонимији, већ је могућност за стварање већег броја глагола супротног значења. Проучавајући глаголе супротног значења и типове супротстављања у језику народних пословица, Д. Мршевић-Радовић уочава да је у већини примера антонимија заснована на повезивању два глагола које карактерише разносмерност глаголске радње. Веома је мали број примера у којима се глаголи не супротстављају по смеру (*доћu* – *оћuћu*), већ по неком другом садржају (*девоваћu* – *момковаћu*). Ови типови супротстављања релевантни су само за праве антониме, док је код неправих антонима свако супротстављање условљено, чиме је омогућено супротстављање глагола најразличитијих садржаја и без икаквих заједничких (значењских) црта¹⁴³. Посматрајући морфолошку структуру, Мршевић-Радовић

¹⁴² Д. Мршевић-Радовић (1977: 226) објашњава да је супротстављање по некој карактеристичној особини најјасније, најочљивије и стога најподесније за анализу и доношење закључака, па већина лингвиста појаву антонимије објашњава управо на особинским (придевским) речима. Више о придевској антонимији в. Јакић 2016.

¹⁴³ Д. Мршевић-Радовић (1977) неправне антониме дели на емпиријски условљене (важе у одређеној друштвеној средини, плод су одређених историјских, културних и др. чинилаца) и контекстуално условљене (одређене лексичким садржајем окружења). Код

(1977: 228) праве антониме дели према томе да ли је носилац супротности у антонимијском пару основа (корен) глагола или префикс. Антонимни глаголи могу бити различитих корена (*рађајџи се – умирајџи*), али највећи број супротстављених глагола припада типу у коме су глаголи истих корена¹⁴⁴, а носиоци супротности су префикси који обично означавају различите смерове глаголске радње (*јомоћи – одмоћи*). Највећи број глагола је са значењем кретања (*доћи – ојџићи*). Други тип, заступљен мањим бројем примера, чине непрефиксирани глагол и глагол с префиксом који означава смер супротан ономе који се подразумева у глаголском значењу садржаном у корену речи (*везајџи – развезајџи*).

5.2.3. Идући за закључцима које је изнела Д. Мршевић-Радовић, међу ППГ према морфолошкој структури могу се уочити антонимни глаголи различитих корена, који илуструју типичну лексичку антонимију: *изнарађајџи – јоумирајџи, исјолегајџи – јоусјјајајџи, изнамешџајџи – јоразбацајџи* и сл. За ове глаголе карактеристично је да су у антонимском односу њихови мотивни глаголи, тј. семантички су супротстављени глаголи са једним префиксом, а то се даље рефлектује на од њих изведене глаголе са више префикса.

5.2.4. Код глаголског пара *наразговарајџи се – јојрићујајџи*, осим што су основе антонимне, може се пратити и антонимија акционалних класа којима припадају – *наразговарајџи се* припада класи сативних глагола, што указује на потпуно извршење радње, а *јојрићујајџи* класи делимитативних глагола, који означавају временски ограничену радњу. Антонимија се може уочити и међу фазним глаголима нпр. *зайочетџи – јозавршавајџи*.

5.2.5. Други могући случај антонимије код ППГ је када глаголи имају заједничку основу, а носиоци супротности су префикси. Супротстављени творбени елементи могу бити префикси који су први додати глаголу: *јодолазијџи – јоодлазијџи, јодолејајџи – јоодлејајџи, јозајџиварајџи – јоојџиварајџи, јоодмакнујџи – јојримакнујџи, јоодносијџи – јодоносијџи, јорасјџерајџи – јосајџерајџи* и сл. Ређе се као носиоци антонимног односа јављају префикси који су касније додати: *зајовијџи – ојјовијџи / расјовијџи*.

емпиријски условљених антонима реч је о неутрализацији, потирању основних значења речи, при чему се нека мање важна особина или значење издваја као примарно и доводи у везу по супротности с неком другом особином или значењем које се такође издвојило између многих других особина, нпр. *говоријџи – радијџи*.

¹⁴⁴ Ј. Ајџановић (Ajđžanović 2020) бави се односом глаголских префикса *јод-* и *над-* у семантичким реализацијама у којима они чине антонимски пар и закључује да су они опозитни пар само када реализују своје примарно значење, када денотирају спацијалност.

5.2.6. Улуханов (2012: 389) анализира посебан тип творбе речи који назива „творбом речи заменом морфема“ или „трансфиксацијом“. Он истиче да постоје префиксирани лексеме које нису настале додавањем префикса на основну реч, већ од префиксираних лексеми заменом једног префикса другим. Овај поступак посебно је карактеристичан за глаголе са супротстављеним резултатом или супротним смером дејства радње. Глагол *отклеити* 'одлепити' није непосредно мотивисан глаголом *клеити* 'лепити', већ глаголом *приклеити* 'прилепити, залепити', јер означава радњу која анулира, поништава резултат радње глагола *приклеити*. Префикс *при-* у глаголу *приклеити* одваја се и замењује префиксом *от-*. Доказ за овај начин творбе проналази у семантици наведених глагола. У руском језику највећи број глагола насталих транспрефиксацијом може се пронаћи међу онима са префиксима *раз-* и *од-* (*от-*), ређе *за-*, *с-*, *у-*. Замена префикса често постоји у творби глагола са значењем активности, а резултат је супротан резултату радње мотивног глагола. То су често окационализми који настају пред нашим очима. Ако се нађу у тексту, уобичајена реч претходи глаголу са замењеним префиксом.¹⁴⁵

Улуханов (2012: 390) наводи и случајеве у којима се у глаголу префикси супротног значења не замењују, већ се оба задржавају. То је један од начина настајања глагола са два префикса и тако су, на пример, настали глаголи *разукрупнити*, *разуверити*. Уместо да према глаголу *укрупнити* транспрефиксацијом настане *разкрупнити*, значење раскрупњавања добија се додавањем још једног префикса на већ префиксиран глагол. На тај начин се у глаголу у непосредном контакту налазе два префикса супротног значења, па овакве глаголе Улуханов карактерише као „нелогичне“.

Р. Драгићевић (2013) уочава да у српском језику префиксни низ *раз-* и *за-* понекад даје такав, нелогичан спој, нпр. *развијити* и *разайлестити* (*се*).¹⁴⁶ У ову групу ауторка сврстава и неке од глагола који су настали додавањем префикса *од-* и *у-* (нпр. *одудаити*), односно *од-* и *уз-* (нпр. *одузимаити*). Глагол *удаити* као резултат има давање, а *одудаити* одузимање. Глагол *одузимаити* такође спада у ову групу јер *узимаити* и *одузимаити* представљају глаголе са супротним смером дејства.

¹⁴⁵ Драгићевић (2013: 261) потврду за овакав начин творбе налази и у српском језику, нпр. *одледиити* је у директном семантичком односу са глаголом *заледиити*, а не *ледити*, као и већ наведени глаголи *одлејити* и *залейити*.

¹⁴⁶ Глагол *разайлестити* не можемо са сигурношћу посматрати као глагол са два префикса јер је могуће да је у питању употреба аломорфа *раз-* који се користи код глагола са сугласничком групом на почетку.

Иако Ројзензон изражава мишљење да се антонимни префикси не спајају (Ројзензон 1966: 88)¹⁴⁷, ипак спомиње појаву „префиксалне апсорпције“ као способност другог префикса да неутралише семантику већ постојећег префикса (Ројзензон 1974: 54; в. и Атанасова 2011: 154–156).

5.2.7. Наша грађа показује да се „префиксална апсорпција“ (према Ројзензоновој терминологији, коју ћемо и ми прихватити у истраживању) односно појава „нелогичних глагола“ (према Улуханову) не може посматрати као системска појава, већ се јавља само у одређеним спојевима префикса и глагола. Типичан пример ове појаве били би глаголи *оџијовијати*, *оџијовиџи* и *расџовијати*, *расџовиџи*. Значење МПГ *џовиџи*, *џовијати* је ’ставити/стављати повој, пелене (малом детету); увити/увијати у повој, пелене (мало дете)’. Кад се дода префикс *од-* (*оџи-*) или *раз-*, глагол добија антонимно значење ’скинути, развити повој, ослободити повоја’, што није неочекивано јер се код ових префикса и наводи као једно од значења супротност претходној радњи (Клајн 2002: 264; 278):

Дете ваља почешће *оџијовијати*, да је слободно, и да се целим телом ... по вољи креће (Здр. 1906, 319). У таквом случају мати нека га остави да се по вољи исплаче, али је добро да га *оџијовије*, да се слободно рукама и ногама креће (Поп. Добр. 1, 513). Заповеди ... да га [дете] *расџовије* па онда гледа његове пуне ручице и ... пуначко тело (Весел.).

Појава префиксалне апсорпције у глаголима са префиксом *од-*, уз већ споменут глагол *оџудаџи се*, препознаје се и код глагола *оџијомоћи*, *оџијоџиковати*, *оџијоџисегнути се*, *оџумислиџи*:

Задатак є соџјалиста и комуниста, да овом злу *оџпомогну*, и то мирнимъ, природнимъ путемъ (Цук. 1, 102). Незгоде, коє се у моралномъ и економномъ призрену изъ распропстранџне фабрикаџе пораџају, єсу ... рџдке и умџрене, да иимъ се по веџој части *оџпомоћи* може (Цук. 2, 63). Напокон шесторица мукама изморени *оџприсегнуше* своју вџеру готово без свиџести (Радиџ С. 2, 84). Лако је удати се, ал *се* мучно *оџудаџи* (НПосл, Лика, Арс.).

¹⁴⁷ Такође и Бељаков (Бељаков 2001: 162) као једно од ограничења у спајању префикса наводи немогућност формирања комбинаџја префикса с антонимичним значењима, па као немогуће комбинаџје у руском језику наводи *за-* са значењем почетка и *от-* с финитивним значењем; *при-* са значењем ’спајања, сједињавања’ и *от-* са значењем ’раздвајања’; *на-* са значењем ’одвијање радње на површини’ и *с-* ’удаљавање с површине’; *раз-* ’анулирање резултата’ и *за-* и *с-* с резултативним значењем.

Префикс *раз-* са значењем поништавање друге радње среће се, поред глагола *расїовиїи*, и у глаголима *разочарайїи (се)*, *разудайїи се*¹⁴⁸, *расїовезайїи*:

Удала се и *разудала се* (Вел.). Крешимир *се* мало *разочарао* (Кол.). Жена [*је*] *расїовезана* приступала молитви (Чипл.).

Префиксална апсорпција може се пратити и код глагола код којих префикс *їо-* има деинтензивно значење.¹⁴⁹ Уколико први додати префикс означава радњу извршену до краја, у потпуности, а префикс *їо-* означава само известан степен ове радње, може се говорити о префиксалној апсорпцији, али у том случају на ову појаву указује контекст: *їоизнуриїи се*, *їоизравниїи*, *їоисїравниїи*, *їоисїразниїи*, *їообразїи*, *їооїтворїи*, *їооїойлиїи*, *їооїпрезниїи* и сл.:

Та и Грци моментус' надаїте | Те вам Порга кад' предложи мира, | И тад' мора какос' *їоизнури*, | Оли с' какве и побочне муке, | Ко' и Србом', неким' безїацима (Сар. 6, 79). Сва оправка [учионице]: да се зидови овде онде, где се земља оронула по зидовима, олепе ... патос будаком *їоизравни* и – све то! (Крст. А., ЦГл 1905, 18/2). Тодор *їоисїрави* главу и корак му би чвршїи, оштрији (Књиж. 7, 516). Тек *се* *їоисїразни* [чутура], неко је наточи (Змај 1, 143). *Пооберем* крушкуту одоздол, оној си друго остане (Дин. Ј. 2). Прихвати за кваку, лагашно је расклопи и *їооїтвори* врата (Драж. 4, 56). Док *се* још мало *їооїойли* и пароплови пођу Дунавом мислим вам тамо, да и устмено благодарим (Вук 17, 140). Е, овај ме расоница и туршија б'ш *їооїпрезнила* малко (околина Врања, Влај. 1).

5.2.8. Примери типа *изажалиїи* 'престати жалити, прежалити', *изажейїи* 'жањући покупити жито, ижети', *изасмејайїи се* 'издовољити се смејањем, исмејати се', *изасїайїи се* 'испавати се, наспавати се' због своје нејасне етимологије могу се тумачити на два начина. Сегмент *иза-* може се посматрати као аломорф префикса *из-*, али и као два префикса *из-* и *за-*. У другом случају био би типичан пример префиксалне апсорпције, јер *за-* означава почетак радње, а *из-* сативност, односно, извршеност радње до краја:

¹⁴⁸ Префикс *раз-* ступа у овај однос са префиксом *у-* и у глаголима *разуверїи* и *разубедиїи* (потврђен на интернету и код Д. Тосића у роману Грешник, 1985, 473 стр.: Онај ко је убеђен, тај се може и *разубедиїи*). Ипак, ови глаголи не могу се сматрати правим полипрефиксираним, будући да се глаголи који су им у основи, *верїи* и *бедиїи*, не могу довести у директну семантичку везу са ДПГ.

¹⁴⁹ Улуханов (2012: 391) замену префикса примећује и код творбе глагола са значењем умањеног или увећаног интензитета дејства, нпр. *припоздати* 'мало каснити', *перекачать* 'преувеличати', а могуће је и чување префикса мотивног глагола као код глагола *припоздати*, *перенакачать*.

Жао ми је *изажалии*’ не ћу | Ће остаде кâ пањ изгорјели (Љубиша С., Вила 1868, 245). Њихови претци имали су тако велељепне цркве и не могу да *изажале* натписе, који су однешени или уништени (Цвиј. 9, 96). Хаљину сам ти ја ето спремила нову од сукна бијела, што *сам изажела* на срп (Буковица, Ард., ЗНЖ 13, 227). Ја би пошâ да ту бруку виђу, | И да виђу те несретне свеце, | Барем да *се* добро *изасмијем* (НП Вук 9, 399). Отац Максим сипље по пуку неке лудорије ... да *би се* човјек ситан *изасмијао* (Љуб. 1, 255). Али ти данас не могу да кажујем, јер се бојим да не прећерам ... но ћу сутра, ако *се изасѝм*, све редом (Љуб. 1, 145).

У случајевима када се префикс *ѝод-* са атенуативним значењем дода глаголу који има већ префикс *на-* са сатуративним, може се такође говорити о префиксалној апсорпцији (нпр. Мало сам се *ѝоднајео/ѝоднаѝио*).

Префиксална апсорпција препознаје се и у примеру *изубичајиѝи* ’избацити из навике, обичаја’, будући да основни глагол *убичајиѝи* има значење ’завести као обичај (свој), стећи навику, навикнути’:

Може ... неко да спадне на веома оскудна, *изубичајена* извођачка средства и оруђа ... и, опет, да му творевине буду пуне, изражајне (Петр. В., Борба 1952, 1/8).

Ова појава може се уочити и код покрајинског глагола *изуѝнуѝи* ’извадити, извући, изденути’, где су у супротности просторна значења префикса *из-* и *у-*, као и код глагола *исѝодмакнуѝи* ’измакнути, одмакнути нешто’ и *исѝодмицаѝи*, у којима су, такође, просторна значења префикса супротна према свом смеру:

Изуѝни учкур из те гаћа (КМ, Ел. Г. 3). Ја се само малко подигох, а он *исѝодмакну* столац (Лика, Богдановић Ј.). Немој никад ни у шали ни у збиљи људима *исѝодмицаѝи* столова испод њи’ (Лика, Богдановић Ј.).

5.2.9. Да резимирамо. Код ППГ антонимија се може пратити на нивоу основа, тада је реч о типично лексичкој антонимији и супротстављању двеју речи са различитим кореном *ѝонарађаѝи се* – *исѝоумираѝи*. Творбена опозиција код антонимских глагола може се читовати у односу између префикса код истокоренских речи, *ѝооѝвараѝи* – *ѝозаѝвараѝи*, као и у оквиру морфолошке структуре једног глагола када једна од компоненти творбене структуре глагола у потпуности негира другу компоненту (*расѝовиѝи*, *разудаѝи* и сл.). Како би се успоставио творбени антонимијски однос између два глагола, како би се они контрастирали, уз супротност увек мора постојати и нека сличност, односно елементи који су исти или блиски, што потврђује раније

изнете тврдње да су антоними у значењском смислу веома сродне речи (Грицкат 1961–1962; Марковић 1994). Такви глаголи односе се на исту радњу која иде у два супротна смера, *йодолазиџи* – *йоодлазиџи* и сл. Независно од контекстуалног окружења, ови глаголи су углавном у односу потпуне антонимије, у коме један глагол представља супротност другоме у целом свом семантичком опсегу, будући да и немају развијену полисемантичку структуру. Иако је Д. Шипка навео поприлично обиман списак антонимичних префикса, код ППГ је он приметно смањен.

5.3. Редупликација префикса

Поновљена употреба истог афикса у структури речи није типична одлика творбеног система српског језика, као ни других словенских језика, али се спорадично, на његовој периферији могу пронаћи случајеви редупликације. Са формалне тачке гледишта, може се говорити о два типа редупликације – контактної и дистантној. У случају контактне редупликације исти префикс употребљава се двапут у структури ППГ (*йойоседеџи*), док се дистантна редупликација јавља код глагола са три и више префикса јер се још један префикс налази између двапут употребљеног префикса (*донадоџуниџи*). У литератури се срећу различити ставови у вези са поновљеном употребом истог префикса у структури ППГ. Главно питање на које се тражи одговор јесте да ли формална редупликација подразумева и семантичку редупликацију, тј. да ли поновљени префикс функционише с истим значењем (в. Атанасова 2011: 151).

5.3.1. Контактна редупликација¹⁵⁰

5.3.1.1. Речници српског језика бележе оба случаја редупликације префикса, али се домаћи лингвисти у својим радовима дотичу само случаја када се исти префикс јавља у ДПГ (*йойодиџи*, *йойоџи*, *йойојесџи*, *йойоседеџи*, *йойосџаџи*, *йойочекаџи* итд.). И. Клајн (2002: 287) глаголе „где се исти префикс *йо-* јавља двапут узастопце“ спомиње као куриозитет и сматра да понављање нема другу функцију осим експресивне. Ковачевић (2010: 103, у фусноти) глаголе типа *йойодиџи* сврстава у категорију речи у којој – у одређеном контексту – „први и други префикс имају плеонастичку вриједност, тј. могу се редуковати

¹⁵⁰ Ово поглавље представља измењену и дорађену верзију рада Стојановић 2015.

а да се значење лексеме не примјени“ [вероватно штампарска грешка: промјени].

Р. Драгићевић (2013: 266) изражава другачије мишљење. Према њој, *йо-* које се налази уз сам глагол има граматичку улогу чисте перфективизације (нпр. *йојодићи*, *йојодигнути*, *йојоћи*, *йојојесити*, *йојоситати*), па се у ове глаголе другим *йо-* уноси деминутивност. Искључиво експресивну вредност ова ауторка примећује само у примерима у којима прво *йо-* уноси деминутивно значење (*йојоседеити*, *йојочекаити*), тј. указује да се радња вршила кратко, те друго *йо-* наглашава краткотрајност радње. Ни у једном од ова два случаја, према речима ауторке, не може се говорити о редунацији префикса иако се исти префикс понавља.

Испитивањем полипрефиксације у дијалектима (Стојановић 2016а), примећено је да у глагол *йојоида* први префикс уноси сему деминутивности ’једе слабо, мало’: „*Појоида* помалко, али повише га мрљави“, али и супротно значење ’једе добро, доста’: „*Појоида* си елис коматк, кд дојде ис чољу“. У глагол *йојорасте* уноси значење мере ’поодрасте, одрасте до одређених година’, а у *йојознају се* значење интензитета ’уознају се мало боље’.

Бавећи се контрастивном анализом украјинског и српског језика, Љ. Поповић (2008: 191) укључује и сему интензитета у анализу ових глагола и сврстава их у групу делимитатива. Ауторка наводи да малобројни примери (из корпуса и речника које је користила) са префиксом¹⁵¹ *йојо-* у српском језику имплицирају смањени интензитет краткотрајне радње (*йојоћи* – ’мало поћи’, *йојочекаити* – ’причекати’). Она указује на то да примери из украјинског и српског језика упућују на постојање својеврсне међујезичке антонимије када је у питању префикс *йојо-*. У украјинском језику овај префикс указује на појачани интензитет трајне радње, а у српском на смањени интензитет краткотрајне радње. Љ. Поповић интензитет (а под њим подразумева тзв. „темпорални интензитет“) сматра сталним обележјем делимитатива и налази да је у украјинском језику смањен код делимитатива са префиксом *йо-*, а појачан код делимитатива са префиксом *йојо-*, које и назива интензивно-делимитативним глаголима (Поповић 2008: 190–191).

М. Ивановић (2016: 165) делимитативе са префиксом *йојо-* истиче као специфичну црту украјинског језика у односу на све друге словен-

¹⁵¹ Ауторка само на једном месту каже двоструки префикс *йо-*, иначе говори о префиксу *йојо-*, па ћемо и ми користити њену терминологију док представљамо њен став.

ске језике. Наводи да сема појачаног интензитета чини ове глаголе емотивно обојеним, а тиме и средством експресије текста. Они припадају сфери разговорног језика, а у уметничким текстовима користе се у говору ликова. Позивајући се на РМС, у коме је забележено тек неколико делимитативних глагола са овим „префиксом“ и на њихове дефиниције, она значење ових глагола у српском језику описује као „кратко трајање интервала глаголске ситуације“. М. Ивановић износи мишљење да ови глаголи спадају у архаични слој лексике, што поткрепљује чињеницом да су у РМС наведени примери из књижевности 19. века, а да их РСЈ уопште не бележи.

Према доступним подацима из осталих словенских језика, запажа се да је понављање префикса *īo-* најкарактеристичније за украјински језик, у коме је то уобичајена појава и у стандардном језику (Ludwig 1995; Поповић 2008; Ивановић 2016). Ачилова (2011; 2014¹⁵²) и Соколова (2011) глаголе са поновљеним префиксом *no-* у украјинском језику сврставају у делимитативно-интензивну акционалну категорију глагола и наводе да је њихова специфичност у томе што, иако су свршеног вида, могу изражавати трајност, интензивност и понављање¹⁵³ радње. Субјекат је увек живо биће, првенствено човек, а њихова важна карактеристика је стилска маркираност и употреба искључиво у разговорном и књижевно-уметничком регистру. У пољском постоје случајеви гомилања дистрибутивног и делимитативног *no-* (Endo, Wiland 2012: 5). Лудвиг (Ludwig 1995) сматра да дуплирани префикси удаљавају руски и пољски језик – док се у стандардном руском овакви глаголи не

¹⁵² У овом раду изнето је интересантно запажање да је редупликација префикса *īo-* у украјинском језику веома жива и да се број оваких глагола временом увећава. Ауторка истиче да је словенска глаголска полипрефиксација један од начина за појачавање изражајних могућности словенских глагола и управо због тога они не могу бити у потпуности преведени на друге језике помоћу аналогних префиксалних глагола, чак и када се ради о сродним језицима. При преводу ових глагола увек се губи нека компонента значења.

¹⁵³ У другим словенским језицима итеративност се обично повезује са глаголима несвршеног вида док се у украјинском језику код глагола са префиксом *nono-* итеративност везује за глаголе свршеног вида. Ачилова (2014) запажа да су код неких глагола са поновљеним префиксом *no-* присутне све три семантичке компоненте – вишеструкост, дуготрајност и интензивност, код неких две, а код неких само једна. Међутим, занимљиво је да ниједан глагол не карактерише компонента понављања и интензивности, а да притом нема компоненту дуготрајности. На основу тога, као и зато што је регистровано највише глагола са компонентом дуготрајности, Ачилова закључује да је дуготрајност основно диференцијално семантичко обележје ових глагола.

појављују, већ само у колоквијалном језику, у пољском се овај феномен испољава и у стандардним глаголима.

Беляков (Беляков 2001) није забележио случај поновне употребе истог префикса у оквиру једног глагола у савременом руском језику, али наводи да се они могу срести у ранијем периоду његовог развоја. Гиро-Вебер (2015: 33) истиче да, по правилу, други префикс не може бити хомонимичан првом, чиме искључује могућност поновљене употребе префикса у руском језику, али не искључује могућност да се такви глаголи појаве у говору, нарочито јер су раније постојали.

У бугарској литератури јављају се различита мишљења која ћемо навести онако како их је представила Атанасова (2011: 34–35) – од мишљења да је дуплирање истог префикса немогуће и да је то једно од ограничења у спојивости афикса (Пернишка 1987), до мишљења да се може поновити само префикс *йо-* и то само у модалном или темпоралном значењу (Куртева). Пенчев (1990, према Атанасова 2011: 35) посматра поновљену употребу истог префикса са семантичке тачке гледишта и сматра да се један исти префикс не може поновити у саставу ППГ – префикс у том случају има два различита значења, тј. не може постојати глагол у коме се префикс двапут употребљава са истим значењем. Дакле, понављање може бити формално, али не и семантичко. Тако постоје глаголи у којима се префикс *йо-* јавља у два различита значења, али не постоји нпр. глагол типа **разпоразкъсам* јер би *раз-* било употребљено у истом значењу.

У македонском језику, осим дуплираног префикса *йо-* (*йойокрие*), јавља се и дуплирани префикс *из-* (*изизнауци*) (Конески 1995: 147), док у бугарском језику, поред дуплираног префикса *йо-* (*попоглаждам*), постоји и дуплирани префикс *йре-* (*препредавам*) (Атанасова 2011: 152).

5.3.1.2. Иако се у домаћој литератури помињу случајеви дуплирања једино префикса *йо-* у ППГ, РСАНУ бележи и дуплирани префикс *на-* у покрајинском глаголу *нанајахати* 'напасти, навалити, окомити се (на некога)':

Сне'е немају мира, скоче на свекрву, ка кујетине ... Лажу опе' на њу мужовима, кад дођу из поља да све покраде ... Мужови то вјерују, па другча *нанајашу* на стару (Буковица, Ард., ЗНЖ 5, 34).

У грађи за РСАНУ забележено је 58 глагола са почетном секвенцом *йойо-*: *йойобадати*, *йойобити*, *йойоболовати*, *йойовариити се*, *йойовикнути*, *йойовреити*, *йойовригати*, *йойоврнути*, *йойогладити (се)*, *йойогледати*, *йойогледати*, *йойогорети*, *йойодахнути*, *йойодигнути (се)* (*йойодићи (се)*), *йойодражити*, *йойодржати*, *йойоживети*, *йойо-*

*замукнуџи, џоџознаџи се, џоџоинадиџи се, џоџоџи, џоџојесџи, џоџолеџаџи, џоџољуљаџи, џоџомесџиџи се, џоџомешџаџи се, џоџомислиџи, џоџомучаџи, џоџоносиџи, џоџоњушиџи, џоџоџрегнуџи, џоџоравниџи (се), џоџорадиџи, џоџорасџи, џоџосџаџи, џоџосвираџи, џоџосвириџи, џоџоседеџи, џоџосесџи, џоџоскакаџи, џоџоскочиџи, џоџослушаџи, џоџосџајаваџи, џоџосџајаџи, џоџосџојаџи, џоџосџајкиваџи, џоџосџареџи, џоџосџаџи, џоџосукаџи, џоџоџтражиџи, џоџоџрчаџи, џоџоџи, џоџоџуџаџи, џоџоџраниџи, џоџоџекаџи, џоџоџеџаџи, џоџоџоваџи, џоџоџуџеџи.*¹⁵⁴

5.3.1.3. Највише има глагола који означавају разне активности (*џоџовариџи, џоџовригаџи, џоџовреџи, џоџодигнуџи, џоџоџрчаџи, џоџоџи, џоџоџеџаџи* итд.), затим глагола стања¹⁵⁵ укључујући и глаголе који означавају одсуство говорне активности (*џоџозамукнуџи, џоџомучаџи, џоџоџуџаџи, џоџоџуџеџи*), глагола перцепције (*џоџогледаџи, џоџослушаџи, џоџоњушиџи*), егзистенцијалних глагола (*џоџобиџи, џоџоџивеџи*) итд. У творбеној бази овог творбеног типа глагола најзаступљенији је глагол *џосџајаџи* (*џоџосџајаваџи, џоџосџајаџи, џоџосџојаџи, џоџосџајкиваџи*). Овај глагол је и најфреквентнији, забележен је у 11 примера, док су остали глаголи посведочени знатно мањим бројем потврда. Ниска заступљеност глагола са два иста префикса упућује на њихов периферни статус у језику и књижевној норми.

5.3.1.4. У комбинацији са различитим мотивним глаголима иста творбена средства дају као резултат различита значења, јер денотативно значење основе значајно утиче на семантику деривата. Да би се утврдила тачна функција поновљеног префикса у оквиру истог глагола, глаголи ће бити подвргнути семантичкој анализи. Том приликом префикс који је први додат, који се налази уз непрефиксирани глагол, бележиће се као *џо-¹*, а префикс који је додат већ префиксираним глаголу као *џо-²* (индекси 1 и 2 у овом случају означавају само време додавања префикса, а не и хомонимност, како је уобичајено у лексикографској и лексиколошкој пракси).

Издвојило се неколико семантичких типова глагола двоструко префиксираних истим префиксом.

5.3.1.5. Први тип је најбројнији и чине га глаголи у којима се први префикс јавља у функцији промене глаголског вида и притом допри-

¹⁵⁴ Грубор (1953: 75) бележи још глаголе: *џоџовлачиџи, џоџочињаџи* и анализира их као „инкоативне“, али, пошто их наводи без примера употребе, не можемо их уврстити у нашу грађу.

¹⁵⁵ Будја (Budja 2010: 117) закључује да је у словенским језицима *џо-* у „огранидџбеној“ (делимитативној) улози првобитно био ограничен само на глаголе стања. И на нашем списку су ови глаголи заступљени у значајној мери.

носи и семантичкој диференцијацији и нијансирању које се односи на ограниченост трајања глаголске радње¹⁵⁶. Дакле, код ових глагола *йо-¹* мења вид и уноси сему делимитативности, док *йо-²* има функцију појачавања те семе. У ову групу спадају следећи глаголи: *йојоболоваџи*, *йојовариџи се*, *йојовреџи*, *йојовригаџи*, *йојогорџи*, *йојодржаџи*, *йојоживеџи*, *йојоинадиџи се*, *йојоџи*¹⁵⁷, *йојољуљаџи*, *йојомучаџи*, *йојоносиџи*, *йојорадиџи*, *йојосвираџи*, *йојосвириџи*, *йојоседеџи*, *йојослушаџи*, *йојосџајаџи*, *йојоџражиџи*, *йојоџи*, *йојоџуџаџи*, *йојохранџи*, *йојочекаџи*, *йојошеџаџи*.

Код ових глагола *йо-¹* перфективизује трајни глагол на тај начин што ограничава време трајања радње глагола. Овај префикс своди радњу новог глагола на изванредан, квантитативно ограничени део, док *йо-²* појачава, истиче делимитативност. Функција гомилања префикса са делимитативним значењем је наглашавање те семантичке компоненте. Делимитативима се изражава ситуација која се одвија у ограниченном временском интервалу који се оцењује као кратак (а), неутралан (б), као додатак претходно вршене радње (в) или дуг (г)¹⁵⁸:

- (а) Уз јаја вригана изриже се на вете пршута или сланине, то се стави прије јаја, нека се мало *йојоврига* (Пољица, Иван. Ф., ЗНЖ 8, 298). Узме се жмул (чаша) мало овећи, запали се у њему мало картушине или ступе ... Када је само мало *йојогорило*, узме ту чашу па је добро прилипи насрид пупка (Пољица, Иван. Ф., ЗНЖ 9, 38). Искочи из хинтова одмах оде у шуму и *йојоџишав* мало дође до дивских дворова (НПр Босна, 80). Још мало *йојоџишав* заједно, на углу се растану (Јурк. Ј.). Одријеши пијетла! ... Он се, онако одријешен, подигао, посрнуо, *йојоџишао* мало, и опет посрнуо (Пец. 5, 115). Пусти га нека још мало

¹⁵⁶ Појачавањем овог типа глагола у хрватској лингвистици бавио се Будја (Budja 2010). Према његовом објашњењу, прво *йо-* почело се доживљавати као недовољно обезбежено, „*isluženo*“, будући да је било једино средство перфективизације, зато се додавао још један префикс *йо-* „*koji bi imao podcrtati vremensko ograničenje trajanja stanja ili sl. koje glagol označava, i jednoznačno kao 'malo'*“ (Budja 2010: 100).

¹⁵⁷ Будја (Budja 2010: 103) глаголе *йојоџи* и *йојоџи* објашњава на два начина. Један начин је да је могуће „претумачити“ *йо-* из „ограничавање времена чинjenja“ у „ограничавање простора чинjenja“ према једној од јежићних универзалија, *predodžbenoga poistobičivanja vremena i prostora*, али се аутор ограђује да се обично време моделира према простору као конкретнијем делу пара. Друга је могућност да се глагол *йојоџи* протумачи као *йо+* *џоџи*, где би основни глагол *џоџи* садржао „огранидžbeni“ (делимитативни) префикс *йо-*. Облик *йојоџи*, коме је корен *-џи*, а не *-џи*, према Будји, говори у прилог оваквом разумевању, јер глагол *џоџи* у којем *йо-* означава почетак кретања никада не долази као *џоџи*.

¹⁵⁸ О овим типовима значења шире је писано у оквиру поглавља о делимитативним глаголима (в. 6.2).

йойосвира (Банија, Ворк.). Ту мало йойосједе, те им онда овај показа, у којој се соби налази каса од новаца (Бановина, Боснић, ЗНЖ 20, 287). Слабићи мало йойосџавали, а туђин викну за свима туробна ока и гласа: „Жао ми вас је!“ (Турић 2, 9). Дон Марко се спусти на сједалицу, одхукну и йойосџаде мало часака (Уј. И. 1, 27). Делка примив свешчић са два прста и опазив онај *motto* спусти свезак доле и йойосџа часак у мисли, да ћу га ја дићи (Коз. Ј. 4, 14). Саже се, те ти ту за мало йойосџаде и почину (Лика, Шкар. 1). Йойосџанимо малко код задње ове мисли и упорабимо ју (Пилар Ђ., Виенац 1871, 43). Пао је први мрак, а Јере је довечерао. Мало је йойосџао. Осврнуо се неколико пута по кући, па ће да изиђе (Ћип., БК 1899, 1193). Босим ногама йойосџала би малко на туђем прагу, а онда одскакутала другом диму (Божић 2, 18). Котурање... Старији знаду мало йойосџаи па погледат, да ли иду на правац, а млађи се котурају онако негледуш (Слав., Јурић Б., ЗНЖ 13, 283). Још мало йойосџа, а онда одлучи (Барк. 1, 92). Он говори, говори, мало йойођуи, па опет говори (Банија, Ворк.). Мало се [ћаћа] пропомислија тут и йойоџражија, да је [Јелу] није куд’утија витар (Пољица, Иван. Ф., ЗНЖ 10, 255).

- (б) Она је замишљено йойођуиала, па ће ме онда запитати: – Је ли, то је тако, као кад метнем шећер у чашу воде, кад се истопи, па га не видимо? (Вуч. 1, 183). Йойобило неко вријеме, и ја се код тетке већ нешто примирио, кад ал’ ето Тривуна Дрче (Буд. 2, 9). Йойослуша [ђачина] неколико наш разговор, пак онда окрене реч к мени говорећи: „По твом изговору чини ми се да си ти шизматик“ (Дос. 11, 9). Узми у тавицу воде и мало масла. Саспи оно листје, па нека йойовари се (Вареш, Босна, Жуљић М., ЗНЖ 11, 228). Расклопи очи широко, [и] йойољуља главом к прсима (Буд. 2, 6). Йойосвире, па и за пас задију (Буковица, Ард., ЗНЖ 5, 44). Волеми Злато и йойоношено неголи сребро изнова ковано (НПосл, Мушк., 30). Није згорег да и ја с тобом у друштву йойорадим, ка им не треба код куће (Јурић 1, 29).
- (в) Ако овака зима йойодржи још који дан, зло ће бити по јадну сиротињу (зенички крај, Поп. Д. С.). Још мало йойошав заједно, на углу се растану (Јурк. Ј.). Пусти га нека још мало йойосвира (Банија, Ворк.). Ђулага сасвим нехотице поправи упрту своје торбе. Онда још йойосџа, онда погледа уз цесту и низ цесту, као да нешто смишља (Кик. 1, 247). Још мало йойосџа, а онда одлучи (Барк. 1, 92). Ја ћу моје волове још йойоранији, па ћу и’ продати (Банија, Ворк.).
- (г) Е, па има прилично йойоџи до Бороа, господине – притужи се госпођа Бардел (Креш. С. 4, 186). Хајде, макар, да вам мало и причам, рече Дедо, йойошутје позадуго и отпоче (Сарајл. 1, 21). Кнез допаде ка Жабљаку граду, | Чадор пење Омера погледа, | Три бијела йойочеко дана, | Ни Омера ни од њега гласа (Мартић Г. 3, 87).

Дакле, за овај најпродуктивнији семантички тип глагола префиксираних поновљеним префиксом битна су два момента. Први је перфективизација основног глагола префиксом $\bar{y}o^{-1}$, а други је уношење семе делимитативности у значење глагола и њено истицање понављањем префикса.

5.3.1.6. Други тип глагола са контактном редупликацијом префикса је онај у ком $\bar{y}o^{-1}$ мења вид основног глагола, а $\bar{y}o^{-2}$ уноси сему сниженог интензитета радње: *̄yoyoznaīti se*, *̄yoyojest̄ti*, *̄yoyomisl̄ti*, *̄yoyon̄yush̄ti*, *̄yoyorav̄nīti*, *̄yoyoras̄ti*, *̄yoyost̄parēti*:

Алага је још мало *̄yoyojeo*, па отишао за Мула ефендијом у одају (О–А 2, 63). Кад се рана зора *̄yoyoznala*, | Пробудио [Секула] лепеу диевојку (НП Ј–М, 409). А госпођица Безименка сидјела својој собици у куту ... *̄yoyomislila*, колико срећних домаћица туј на свом огњишту банује (Трнски И., Виенац 1875, 6). Послије овога *̄yoyomislila* двје три минуте, и онда ме упита: „Ђе би ти желио имати квартир?“ (Зел. 3, 136). Ника, мало *̄yoyomislivishi*, „Седи ти овде“ рекне ми (Дос. 10, 71).

Слично претходном типу, код овог типа глагола префикс $\bar{y}o^{-1}$ утиче на промену вида, али, за разлику од претходног типа, не уноси никакве промене у значење глагола, дакле префикс $\bar{y}o^{-1}$ врши улогу чисте перфективизације. Радња тако изведених глагола извршена је у потпуности, доведена до краја. Тек префикс $\bar{y}o^{-2}$, који се додаје на већ свршени глагол, доводи до семантичког померања и уноси значење мере, тј. изванредан степен интензитета, при чему параметри нису доведени до пуног степена, што указује на то да овако изведени глаголи поседују другачију семантичку димензију у односу на претходну групу. Ако посматрамо нпр. однос глагола *̄yoyoras̄ti* и *̄yoyoyoras̄ti*, видећемо да радња МПГ *̄yoyoras̄ti* означава свршен процес, док радња ДПГ *̄yoyoyoras̄ti* није завршена, већ доведена само до неке мере, степена који се не може сматрати коначним – ако се за неког каже да је *̄yoyoyoras̄ti*, то значи да ће он и даље расти, док не *̄yoyoras̄ti*, а носилац тог значења је управо префикс $\bar{y}o^{-2}$:

Къд *̄yoyoyoras̄ti* че му купимо точак, па нек се вози (Дин. Ј. 2). Како виши [официри] *̄yoyoyost̄pare* – Свуд се млађи међу (Јов. В. М. 2, 338). Од сад мени ваља сваки дан четири здрава сата ходити ... ако хоћу да ми ноге оздраве и да ми се трбу *̄yoyoyorav̄ni* и опорави (Дос. 12, 69).

5.3.1.7. Трећа група глагола су они у којима $\bar{y}o^{-1}$ перфективизује основни глагол, а $\bar{y}o^{-2}$ уноси или појачава сему итеративности или понављања радње: *̄yoyoglad̄iti se*, *̄yoyogled̄iti*, *̄yoyolētīti*, *̄yoyomesh̄tīti se*, *̄yoyomest̄itīti*, *̄yoyon̄yush̄itīti*, *̄yoyoskakātīti*, *̄yoyosukātīti*,

йойойрегнутѝи. На понављање указује одредба *неколико йуѝа*, али је оно чешће изражено творбеним средством или контекстом:

У то и Иво подиже главу, *йойомјесѝи се* на столици: – Мени се чини – рече нагло – да они нијесу имали намјеру, да кога оштете (Ћип. 2, 221). Дојурив [вук] *йойоњуѝи*, погледа гаврана, засквичи и вине репом као пас (Виенац 1869, 56). Ђукан *йойоглади* сиједе брке низа сухе усне неколико пута (Буд. 2, 9). Па излази на прозор од куле, | *Појогледа* у поље зелено, | Док упаци свога господара, | Гдје се враћа с лова из планине (НП Б–Б, 328). А госпођица Безименка сидјела својој собици у куту, *йойогледала* кроз окно према истоку на доњи град под собом (Трнски И., Виенац 1875, 6). Гања Маниша четнике, да собе пошкропе и брже помету ... а све *йойолијеће* к вратима: благајника не има те не има (Буд. 1, 85). У то у собу униће Бепо, старији син шјор Марија. Не поздравивши, очито узрујан, звјера очима, *йойомијешѝа се* по соби, а ништа не говори (Ћип. 5, 421). Дивљи коњиц ми је душа, | Необуздан, скока жива, | Од милине *йойоскаче*, | Кад му с буре игра грива (Шен. А. 11, 93). Кадшто би стао [доктор Рубинић] у наглom ходу посред улице, подигао главу, нешто помислио, *йойосукао* просиједи брк, па би опет брзао (Кум. 3/1, 3).

У неким случајевима радња се понавља да би резултат био бољи, што је истакнуто контекстом:

Ја се идем у своју собу преобући и још мало боље узкуштрати, да изађем то рогобатнија. А ти се дакако још боље *йойоглади*, да буде то веће супротице (Трнски И., Виенац 1875, 719). Деде ти то још боље *йойойрегни* (Банија, Ворк.).

Осим глагола *йойогледаѝи*, *йойолеѝаѝи*, *йойомешѝаѝи се*, који су несвршеног вида и самим тим јасно је да припадају класи итератива, остали глаголи су свршеног вида, па, према томе, не би требало да имају итеративну семантику. Једна од специфичности глагола са дуплираним префиксом *йо-*, која је карактеристична за украјински језик (Ачилова 2014: 6), а може се приметити и у српском, јесте да свршени глаголи са сегментом *йойо-* имају итеративно, продужено или интензивно значење.

5.3.1.8. Четврту групу чине глаголи у којима *йо-¹* модификује семантику основног глагола у правцу дистрибутивности, и то субјектне (*йойоскакаѝи*) или објектне (*йойобадаѝи*). Несвршени глагол који је у основи поседује одговарајућу семантичку компоненту (умноженост појединачних чинова) која омогућује развијање дистрибутивног значења и код префиксираних глагола:

Све јој [старици] кољена дрхћу, *йойоскачу* ноге јој саме (Марет. 2, 318). Нашли су хин ће су сви *йойобадали* главе у земљу, наћурили се к'о гљиве (СР 1920, 82/3).

5.3.1.9. Међу глаголима изведеним редупликацијом префикса *йо-* јављају се и случајеви плеонастичке употребе префикса. Плеонастички може бити употребљен први префикс, други или оба префикса.

Самостално употребљен *йо¹-* може бити редундантан, и тек кад се дода и *йо²-* добија се значење делимитативности (*йойосесџи*) или атенуативности (*йойодићи*):

Гаро, дођи ми мало, *йойосједни* са мном! (Божих 3, 191). Млада стисну на крилу руке, поче пожешће дисати, *йойодигну* главицу, погледа ме чудно (Шен., Виенац 1878, 525). Жељан да слушам, казах своје пређе | И све испричах како је и што је, | На шта он мало *йойодигне* вјеђе (Комбол М., ХК 14, 164). Отац *се* на душеку *йойодигже*, па сједе (Чок., БК 1902, 836). Реља *се* *йойодигже* па кад једну [жену] угледа, махну руком (Јуркић 1, 6).

Право иђе [Мркуша], могла би с алашом, ама је не хтједох гонити, нека *се* *йойодигне* (Јуркић 1, 15). Он *се* с мјеста *йойодигне* (лички крај, Шкар. 1).

5.3.1.10. Код семелфактивних глагола *йойовикнуџи*, *йойодахнуџи*, *йойоскочиџи* други додати префикс *йо-* не уноси нову семантику, али појачава већ постојеће значење моменталности, тренутности извршене радње, њен појачани интензитет и брзину. Тренутна свршеност ових глагола изражена је морфолошки (суфиксом *-ну-*) или семантички (значањем глаголске основе), а дуплирањем префикса *йо-* она се наглашава:

Ове потоње [лекције о пристојности], шта више одлучно отклањам једном за увијек, – *йойовикнем*, прибијем пету к пети и стругнем на поље, љутит и бијесан (Буд. 2, 192). Жућкаста незрела свјетлост зажмирка, *йойодахне* под стаклом као нека направа, а сјене им свима задрхте на зиду као на води (Божих, АСК 1955, 28). Још ни не доврши ријеч, кад премили син му на врата | Стане, а свињар одмах *йойоскочи* у чуду правом (Марет. 2, 221).

5.3.1.11. У грађи се налази и један ТПП – *йойозамукнуџи*. За њега је карактеристично да *йо¹-* уноси значење делимитативности, док је друго *йо-* семантички редундантно.

Часни поп Никола као да ме није право чуо, протирући рупцем знојни врат – вргне на се крст, *йойозамукне* па ће у неке надовезати: – А ма ја сам све ово слушао на своје уши (Буд. 2, 90).

5.3.1.12. Следећи глаголи не могу се подвести ни под једну од претходно формираних група: *йойогледаџиџи*, *йойодражиџиџи*, *йойойџрчаџиџи*, *йойосџаџиџи*, *йойошџоваџиџи*¹⁵⁹.

Ван наведене класификације били би глаголски деминутиви итеративи *йойосџајкиваџиџи* и *йойосџајаваџиџи*. Они изражавају деминутивну радњу која се понавља, дакле, радња се врши кратко уз понављање. Гомилање префикса у овом случају има функцију истицања деминутивности и итеративности.

5.3.1.13. Анализирајући ППГ у којима се јавља контактна редупликација префикса издвојили смо неколико група глагола. Најбројнији су глаголи у којима *йо-¹* мења вид основног глагола и уноси сему делимитативности, док *йо-²* има функцију појачавања те додатне семе (*йойоверигаџиџи*, *йойоносиџиџи* итд.). Функција гомилања префикса са делимитативним значењем је наглашавање те семантичке компоненте. Делимитативима се изражава ситуација која се одвија у ограниченом временском интервалу, који се оцењује као кратак, неутралан или дуг. Најчешће се овај интервал процењује као кратак, на шта указују одговарајући примери.

Други тип глагола је онај у ком *йо-¹* врши улогу чисте перфективизације, а *йо-²* уноси значење мере, тј. смањен степен интензитета извршености радње: *йойојесџиџи*, *йойомесџиџиџи*, *йойорасџиџи*, *йойосџаресџиџи*, *йойоравнаџиџи* итд.

Трећа група глагола су они у којима *йо-¹* перфективизује основни глагол, а *йо-²* уноси и сему итеративности, понављања радње: *йойогледаџиџи* (*се*), *йойогледаџиџи*, *йойолеџаџиџи*.

Четврта група је она у којој се *йо-²* додаје на несвршени глагол и има функцију промене вида. У том случају *йо-¹* модификује семантику основног глагола у правцу дистрибутивности (*йойоскакаџиџи*, *йойобадаџиџи*).

Пету групу чине глаголи у којима префикс *йо-* истиче значење тренутне свршености радње (*йойовикнуџиџи*, *йойодахнуџиџи*, *йойоскочиџиџи*).

Дакле, прве две групе глагола су сродне јер *йо-¹* има функцију перфективизације, а *йо-²* уноси сему ограничености радње, било да се ради о трајању, интензитету, количини и сл. Ређи су случајеви када *йо-²* у глагол може унети семантичку компоненту итеративности или имати функцију перфективизације. Важно је нагласити да у највећем броју глагола поновљена употреба префикса има своју функцију, али да се

¹⁵⁹ Овај глагол нисмо могли посебно анализирати јер немамо адекватан контекст употребе, пошто се само наводи у једној фусноти: „*Лпойошџовао*, од Талианског *Stimare*, цџнити“ (Издатель, Дос. 8, 15).

ови глаголи налазе на периферији језичког система и на периферији поља делимитативности, деминутивности и итеративности, као и да припадају сфери разговорног језика. Будући да РСЈ не бележи ниједан од ових глагола јасно је да они не припадају стандардном језику, а чињеница да нема примера из новије речничке грађе указује на то да они припадају старијем слоју језика.

5.3.2. Дистантна редупликација

Под дистантном редупликацијом подразумева се ситуација у којој се између два формално иста префикса налази неки други префикс (Ройзензон 1974: 76). Ова појава није честа јер се може јавити само код глагола који имају најмање три префикса. У грађи су посведочени следећи глаголи – *донадоуниити*, *исџоизбациваити*, *џозаџознаити*, *џоисџодогађаити се*, *џоисџолеваити*, *џоисџовраћаити се*, *џоисџодаваити се*, *џоисџодизаити*, *џоисџонаиџаити (се)*, *џоисџосвајаити*, *џоисџостављаити*, *џорасџосудиити*. Може се уочити да је први и трећи додати префикс у готово свим глаголима *џо-*, а други *из-*.¹⁶⁰ Префикс *џо-* који је последњи додат глаголу има дистрибутивно значење, и то субјектно код рефлексивних глагола (*џоисџодогађаити се*, *џоисџовраћаити се*, *џоисџодаваити се*, *џоисџонаиџаити се*) и објектно код осталих (*џоисџонаиџаити*, *џоисџолеваити*, *џорасџосудиити*). Тај префикс додаје се глаголу који већ има дистрибутивно значење и само истиче ту већ постојећу сему. Његова функција је стилска и експресивна:

Ко зна ... све што им је суђено да са нама изведу све што има да *се џоисџодогађа* (Вин. 4, 43). Прелазео [је Вук] у Србију, куда *су се* већ сви бегунци *били џоисџовраћали* (Стој. Љ. 2, 175). Девојке *су се* брзо *џоисџодавале* (Станић Мил. 3). Имаде у Ческој сваки котар по једну обћу пјенезницу а све те раде са тако добрим успјехом, да *се* у једној години по четири милијуна форинтих *џоразџосуде* (ПП 1868, 151).

У глаголу *џозаџознаити* спољашни префикс *џо-* нема дистрибутивно значење, већ појачава значење мотивног глагола *заџознаити* 'познати, препознати':

Ја сам га још прије боја на Косову познавао, јер сам уз покојног војводу Топлицу Милана често ишао у Крушевац, и тамо сам га виђао, а и он је

¹⁶⁰ У Бугарском језику, осим префикса *џо-* и *џре-* који учествују и у контактном и у дистантној редупликацији, у положају дистантне редупликације може се јавити и префикс *из-* (Атанасова 2011).

мене био некако *йозайознао*, те кад ме је први пут касније видјео ... одмах се сјетио, ко сам (Новић 7, 62).

Једини пример са поновљеним префиксом *до-* је покрајински глагол *донадојунити* 'надопунити, још напунити' (БиХ, Грђ. 1). У оба положаја префикс *до-* има комплетивно значење.

У раду Н. Милићевић (Milićević 2004) и на интернету засведочен је глагол *исйоизбацаивати*:

Исйоизбацаивао је све флаше из кухиње (Milićević 2004: 293). Када сам исйоизбацаивао свашта нешто из инсталације XP-а, тај IRQ... је нестао; једино што немам благе везе шта је то што сам избацио а прави такву брљотку (интернет). Мене да питаш ја бих из своје школе исйоизбацаивао 10 предмета и учио бих 5 њих (интернет).

Н. Милићевић (Milićević 2004) префикс *из-* ближи основи интерпретира као лексички префикс, јер се може превести предлогом, има просторно значење, а други додати префикс *из-* као суперлексички са комплетивним значењем и наводи да је он парњак претходног префикса *йо-*, који је семантички празан и означава само завршетак догађаја, тј. има видску функцију (*бациити – избациити – избацаивати – йоизбацаивати – исйоизбацаивати*).

За разлику од контактне редупликације префикса код које у већини случајева оба префикса имају своју функцију, код глагола са дистантном редупликацијом поновљени префикс је семантички редундантан, може се изоставити, али је његова функција појачавање значења основног глагола и постизање експресивности израза.¹⁶¹

5.4. Префиксални обрт

5.4.1. Још једна појава коју Ројзензон (1974: 78) спомиње у вези са комбинацијама префикса јесте „префиксална обратимост“, за коју би на српском језику био одговарајући термин „префиксални обрт“. То је могућност да се два префикса појаве уз исту основу у различитом распореду. Ројзензон закључује да се у случају префиксалног обрта јављају дублети или синоними (Ројзензон 1974: 98).

5.4.2. ППГ код којих два префикса могу да се појаве у различитом редоследу у српском језику могу бити: а) синоними; б) антоними;

¹⁶¹ Анализа бугарског материјала показује другачије резултате и Атанасова (2011: 153) наводи да поновљена употреба истог префикса у морфемској структури ППГ, и код контактне и код дистантне редупликације, може бити само формална, али не и семантичка, што значи да сваки префикс уноси ново значење у семантику глагола.

в) у зависности од распореда префикса могу се активирати различита значења из полисемантичке структуре основног глагола; г) глаголи без међусобних системских односа.

5.4.2.1. Синонимију налазимо у појединим глаголима с комбинацијом префикса *дона-* и *надо-*: *донавезајџи* – *надовезајџи* (‘довезати на нешто’); *донавезивајџи* – *надовезивајџи*; *доналијџи* – *надолијџи*; *доналевајџи* – *надолевајџи*; *доналивајџи* – *надоливајџи*; *донамејџи* – *надомејџи*; *донајлајџи* – *надојлајџи*; *донајлађивајџи* – *надојлађивајџи*; *донајунијџи* – *надојунијџи*; *донајуњавајџи* – *надојуњавајџи*; *донасијџи* – *надосијџи*; *донасијављајџи* – *надосијављајџи*; *донасујџи* – *надосујџи*; *донахвалијџи* – *надохвалијџи* (*се*). Ово су углавном глаголи конкретне физичке радње и у највећем броју случајева глагол без префикса значи пуњење, испуњавање нечега, а префикси уносе значење испуњења до краја, комплетивно значење које је карактеристично за префикс *до-*. Једино глаголи *донахвалијџи* и *надохвалијџи*, чија је употреба квалификована као необична, имају сативно значење.

Префиксални обрт налазимо још и код глагола *дојринејџи* – *јридонейџи* и *дојриносијџи* – *јридоносијџи*, чије је основно значење просторно, али се данас усталило њихово пренесено значење ‘омогућити да се нешто постигне, уради’.

Највише примера са префиксалним обртом налазимо са комбинацијом префикса *из-* и *јо-*, што не чуди с обзиром на чињеницу да су ова два префикса синонимна у дистрибутивном значењу: *јободајџи* – *јоизбодајџи*; *јоваљивајџи се* – *јоизваљивајџи се*; *јовезајџи* – *јоизвезајџи*; *јовезивајџи* – *јоизвезивајџи*; *јовешајџи* – *јоизвешајџи*; *јогибајџи* – *јоизгибајџи*; *јогинујџи* – *јоизгинујџи*; *јограђивајџи* – *јоизграђивајџи*; *јодавајџи* – *јоиздавајџи*; *јодељивајџи* – *јоиздељивајџи*; *јодешавајџи се* – *јоиздешавајџи се*; *јодизајџи* – *јоиздизајџи*; *јодогађајџи се* – *јоиздогађајџи се*; *јодолазијџи* – *јоиздолазијџи*; *јозаборављајџи* – *јоиззаборављајџи*; *јоједначијџи* – *јоизједначијџи*; *јокажњавајџи* – *јоискажњавајџи*; *јоказивајџи* – *јоисказивајџи* ‘саопштити, испричати више ствари’; *јокујџи* – *јоискујџи*; *јокујовајџи* – *јоискујовајџи*; *јомешајџи се* – *јоизмешајџи се*; *јонајџијајџи (се)* – *јоизнајџијајџи (се)*; *јоницајџи* – *јоизницајџи*; *јообарајџи* – *јоизобарајџи*; *јоодвајајџи* – *јоизодвајајџи*; *јоојџијајџи* – *јоизојџијајџи*; *јоојџиварајџи* – *јоизојџиварајџи*; *јојодајџи* – *јоисјодајџи*; *јојолађајџи* – *јоисјолађајџи*; *јојојрекидајџи (се)* – *јоисјојрекидајџи (се)*; *јојојримајџи* – *јоисјојримајџи*

ићи; *исйоіродаваићи* – *йоисйіродаваићи*; *исйоіуњаваићи* – *йоисйіуњаваићи*; *исйоіразбијаићи* – *йоизразбијаићи*; *исйоіразболеваићи се* – *йоизразболеваићи се*; *исйоіраздељиваићи* – *йоизраздељиваићи*; *исйоіоређаићи* – *йоизређаићи*; *исйоісецаићи* – *йоисецаићи*; *исйоіоскакаићи* – *йоискакаићи*; *исйоіоумираићи* – *йоизумираићи*; *исйоіоцејаићи* – *йоисцејаићи*.

У једном случају поредак могу заменити сативно *из-* и *на-*: *наізнадовољићи* – *наиздовољићи*. Синонимни су и следећи глаголи: *найоіићи се* – *йоінаићи се*, *найоімешіаићи* – *йоінамешіаићи* 'наместити, намештати, поставити, постављати на више места, наместити, намештати редом једно до другог, једно за другим'; *расйоіоделиићи* – *йоіразделиићи*; *расйоіодељиваићи* – *йоіраздељиваићи*.

5.4.2.2. Антонимија је нотирана само у једном примеру, *исйоіобијаићи* – *йоіозбијаићи* и њен узрок је разлика у природи префикса. У глаголу *исйоіобијаићи* присутни су суперлексички префикс *из-* у дистрибутивном значењу и лексички префикс *йо-* у просторном значењу нашошења предмета, док се у глаголу *йоіозбијаићи* јавља суперлексички префикс *йо-* у дистрибутивном значењу и лексички префикс *из-* у значењу напуштања неког простора:

У овако ограђеном уљанику *исйоіобијани* су кочићи ... преко побијених кочића помећу се ... брвна (Мићић Б. 1, 344). Гледаш тмоло осветљена лица светитеља, којима су још Турци *йоіозбијали* очи (Мил. М. Ђ. 18, 46).

5.4.2.3. Забележени су следећи парови глагола код којих значење зависи од распореда префикса:

исйоіовлачићи а. 'извршити сасвим или већим делом повлачење (бразда, црта и сл.), исцртати све што треба', б. 'подвући мноштво предмета (под нешто, испод нечега), све подвући или извући'

йоіозвлачићи 'вукући, потезући изнети (из нечега) више објеката' Нитке (жице) ткања се поизвлаче, стезују, сплићу и расплићу у умјетничке, особито вјештачке производе (Бел. 2, 107);

исйоіоіравићи 'поправити велики број нечега'

йоіосйіравићи 1. 'мало исправити, подићи', 2. а. 'отклонити више грешака', б. 'поправити у извесној мери', в. 'учинити мало бољим у моралном, духовном смислу', 3. 'мало побољшати, учинити мало квалитетнијим';

исйоіоіречићи (се) 'испречити се, стати попреко'

йоіосйіречићи (се) 'у некој мери се испречити, стати попреко';

найоіодизаићи се 'провести дуго времена подижући, негујући (децу), издовољити се подизања, неговања, нанеговати се'

йонадизаџи се 'повремено, местимично подизати (обрву)';

У наведеним случајевима први додати префикс има лексичко, углавном просторно значење, док други додати префикс има суперлексичко значење.

5.4.2.4. Значења неких глагола не могу се довести у везу:

исйовраћаџи се 1. 'вратити се у великом броју, у великим групама, једно за другим';

йоизвраћаџи се 'изврнути се, преврнути се (о више бића)';

исйоврџаџи 'узимајући, хватајући нешто, потезати, бацати'

йоизврџаџи 'довести више предмета један по један у положај супротан претходном, обрнути, окренути на другу, супротну страну'¹⁶²;

исйомицаџи 'помаћи, помакнути велики број нечега; сасвим помаћи'

йоизмицаџи 'побећи, утећи (о више особа)';

исйоџружџи 'снажно ударити, млатнути, треснути некога (обично пружом, шибом)';

йоисџружџи 'испружити се, лећи (о већем броју субјеката)';

исйорезаџи се 'изрезати се, исећи се, посећи се на више места'

йоизрезаџи 1. 'режући издвојити (о више предмета)', 2. 'начинити, направити са малим изрезом, мало изрезати';

исйоџакнуџи 'покренути, подстакнути'

йоисџакнуџи 'подићи, померити увис у извесној мери';

исйоџезаџи 'повлачећи извући (напоље, узбрдо и сл.), потегнути'

йоисџезаџи 'испружити, истегнути неки део тела (о више лица)';

исйоџисваџи 'пописати све до краја' Има толико добрих ствари ... да би ми требао цео дан да то испописујем (интернет)

йоисџисваџи 'изузети, одстранити из какве школе, организације и сл. (више лица)';

найоџрављаџи 'провести доста времена поправљајући' Напоправљаћеш се кварова;

йонаџрављаџи 'направити у великој мери, у великом броју';

исйредаваџи 'предати више предмета, лица и сл.'

йреиздаваџи 'поново издати' Довољно је узети било који „кадровски именик“ НКВД (издавало се то и преиздавало неколико пута) (интернет);

¹⁶² Код глагола са развијенијом полисемантичком структуром наводићемо само прво значење.

найоїезаїи (се) 'најести се (обично живог меса) потежући кидајући зубима'

їонаїезаїи 'поприлично натегнути, разапети'.

Значења се не могу повезати ни код следећих глагола: *сїоїадаїи* – *їосїадаїи*; *сїоїасїи* – *їосїасїи*; *сїоредиїи* – *їосредиїи*; *сїоређиваїи* – *їосређиваїи*; *уїоредиїи* – *їоуредиїи*; *уїоређиваїи* – *їоуређиваїи*; *зайодеваїи* – *їозадеваїи*; *зайоїегнуїи* – *їозаїегнуїи*; *їоразвезаїи* – *расїовезаїи* се; *їоодвиїи* – *оїїовиїи*; *їоїревијаїи* ('мало пресавити') – *їреїовијаїи*; *їоразредиїи* – *расїоредиїи*; *їоразређиваїи* – *расїоређиваїи*; *їозаврнуїи* – *зайоврнуїи*; *їзналазиїи* – *наизлазиїи* се.

Као и у претходној групи глагола, и код ових глагола први додати префикс може се идентификовати као лексички, најчешће са просторним значењем, а други као суперлексички.

5.4.2.5. Закључак је да ППГ у којима два префикса могу да се појаве у различитом редоследу могу бити: синонимни, антонимни, глаголи са сродним значењем или глаголи с различитим лексичким значењима која се не могу довести у међусобну везу. Анализа показује да поредак додавања префикса одређује значење лексеме, али и да се не може говорити о строго предвиђеним системским односима где би свако нпр. *исїо-* и *їоиз-* били синоними ако се додају истој основи, већ се ради о појединачним случајевима. Такође, показало се да је код великог броја глагола замена редоследа додавања префикса немогућа, односно да води непостојећим комбинацијама. Кључ овог односа, односно, могућност или немогућност за префиксални обрт крије се како у могућности семантичке комбинаторике међу значењима одређених префикса, тако и у могућности семантичке комбинаторике међу значењима првог префикса и основе којој се додаје (в. Атанасова 2011: 161).

5.5. Семантичка комбинаторика – редослед додавања префикса

5.5.1. Већ су споменути различити фактори који утичу на спојивост префикса и основе (уп. 2.18), а у овом потпоглављу ће се осветлити односи између префикса, односно који префикси могу стајати један поред другог и какав је редослед њиховог додавања, будући да у творби ППГ нису могуће све комбинације префикса.

5.5.2. Анализирајући семантичке факторе који утичу на спојивост префикса Бељаков и Гиро-Вебер (Beliakov, Guiraud-Weber 1997: 162) истичу да су немогуће комбинације префикса с антонимним значењима.

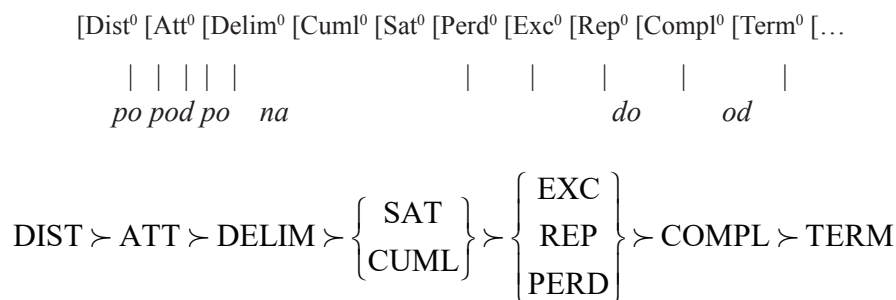
На пример, немогуће су комбинације *за-* са значењем почетка и *от-* са финитивним значењем; *при-* са значењем спајања и *от-* са значењем дељења; *на-* са значењем вршења радње по површини објекта и *с-* са значењем удаљавања с површине; *раз-* са значењем анулирања резултата и *за-* и *с-* с резултативним значењем; затим, немогуће је спојити префиксе са значењем атенуативности и интензивности. Осим тога, префикси који означавају непотпуну или радњу ниског интензитета или количине противрече финитивним значењима. Ипак, аутори признају да ово ограничење није апсолутно и да се допуштају комбинације које, у принципу, не би требало да постоје, нпр. *разукрупнитъ* или *поднатискатъ* (атенуативност другог префикса је у супротности са значењем интензивности првог префикса). Срећу се и комбинације са синонимним префиксима *по-* и *пере-*, нпр. *поперевидетъ* итд. Питања утицаја семантичких фактора на спојивости префикса дотакао се Бељаков и у једном свом каснијем раду (Бељаков 2001). Он констатује да нису све комбинације префикса продуктивне, нпр. префикс *по-* је деривационо најактивнији у споју са префиксима *на-* и *раз-* (Бељаков 2001: 164). Узрок томе је међусобна допуњивост смисла ових префикса. Тако у префиксном пару *пона-*, *на-* даје значење мноштва, кумулативности, а *по-* служи за додатну конкретизацију првог префикса и прецизира значење МПГ, дајући му семантичку нијансу дистрибутивности. Уколико *на-* има значење 'радње извршене по површини', 'достизање резултата' и сл., такви глаголи не захтевају прецизирање и не спајају се са дистрибутивним *по-*. Тај творбени тип је непродуктиван.

У префиксалном пару *пораз-*, префикс *раз-* реализује значење 'упућивање на различите стране', што предвиђа, као и у претходном случају, постојање одређене количине субјеката или објеката. У вези с тим, дистрибутивност префикса *по-* логично допуњава значење првог префикса и на тај начин конкретизује семантику целог глагола који тако добија значење 'усмереност на разне стране неколико субјеката/објеката више пута или постепено'. Тиме се објашњава продуктивност образовања типа: *пораскидатъ* итд.

Између мноштва могућности комбиновања префикса само неке су добро формиране. Испитујући комбинације могуће у пољском језику, Виланд (Wiland 2012) тврди да је за било која два суперлексичка префикса која се могу поређати у редоследу $X > Y$, обрнути редослед $Y > X$ лоше формиран, без изузетка. Ова констатација у великој мери важи и за српски језик, али постоје комбинације *исѿо-* и *ѿоис-*, као и спојеви

префикса *дона-* и *надо-* и још понеки, те се ово правило не може прихватити без изузетка.

Виланд (Wiland 2012) наводи да префикси са више значења или означавају прилично различите семантичке концепте (нпр. пољски префикс *prze-*) или показују другачије синтаксичко понашање, као што је случај са префиксом *на-*, где сатуративно *на-* захтева рефлексивну заменицу, док је кумулативно *на-* не захтева. Зато се они у ланцу налазе у суседним позицијама, за разлику од вишезначног *йо-*. Виланд (Wiland 2012) нуди следећи ланац распореда префикса:

Преузето из Wiland 2012: 10

Префикси у заградама су вишезначни и не могу се додавати један на други осим *йо-*. Овакав ланац, какав нуди Виланд (Wiland 2012), објашњава зашто је вишеструка префиксација ограничена на одређен начин, али и зашто суперлексички префикси у одређеним позицијама не могу да се гомилају, уз изузетак два префикса *йо-* која нису у суседним позицијама.

Истраткова (Istratkova 2004) нуди сличну анализу за бугарски језик, мада она наводи да се у бугарском може наћи чак 7 префикса у глаголу, иако су комбинације са више од четири врло ретке. Редослед префикса који она предлаже за бугарски језик је следећи:

ајџенуајџивно јо- > *за-* > *до-* > *из-* > *дисјрибујивно јо-* > *на-* > *раз-* > *јре-* > *сујрлексички јрефикс* / *семелфакјивни суфикс* > *лексички јрефикс* > *глагол*.

5.5.3. Оно што се може приметити за српски језик јесте да се суперлексички префикси врло ретко гомилају, већ се најчешће додају након видског или лексичког префикса. Претпостављамо да је узрок томе природа суперлексичких префикса, односно чињеница да они само модификују радњу и да радња која је једном модификована нема по-

требе за даљом модификацијом, док додавањем лексичког префикса добијамо нови глагол са потпуно измењеном семантиком, која је подложна даљој модификацији. Белић наводи да глаголски префикси који имају општије значење, савременом терминологијом суперлексички префикси, „могу се употребљавати уз већ сложене глаголе када им треба додати оно специфично значење које префикси у глаголе уносе“ (Белић 2000а: 268–269), нпр. *најреламати*, *изналазити*, *распродати* итд. На сличан начин може се оправдати и њихова честа употреба после чисто-видског префикса, чије је значење избледело или се семантички поклапа са глаголом, што оставља могућност употребе још једног префикса који ће у семантику глагола унети потребну семантичку модификацију.

Примери гомилања суперлексичких префикса који су забележени у српском језику су следећи:

ДИСТРИБУТИВНИ – КУМУЛАТИВНИ¹⁶³: *йо-на-вешати*, *йо-на-градити* ’сазидати’, *йо-на-долазити*, *йо-на-куйовати* итд.;

ДИСТРИБУТИВНИ – ЕКСЦЕСИВНИ¹⁶⁴: *ис-јре-бијати*;

ДИСТРИБУТИВНИ – САТУРАТИВНИ: *йо-на-ијјати се*;

ДИСТРИБУТИВНИ – РЕПЕТИТИВНИ: *йо-јре-дрешити*.

Остале комбинације суперлексичких префикса односе се на модификацију интензитета:

ЕКСЦЕСИВНИ – САТУРАТИВНИ: *јре-на-јести се*, *јре-на-дражити*, *јре-на-јети*, *јре-на-чијјати*;

САТУРАТИВНИ – ЕКСЦЕСИВНИ: *на-јре-обедовати се* ’обедовати, јести много, преко мере, преједати се’, *на-јре-љубити се* заст. ’заволети се много, преко мере’¹⁶⁵;

ЕКСЦЕСИВНИ – КУМУЛАТИВНИ: *јре-на-крцајати*, *јре-на-јријати*, *јре-на-јоваријати*;

ДЕЛИМИТАТИВНИ – ПЕРДУРАТИВНИ: *йо-јре-јријети*, *йо-јре-јујјати*.

Може се закључити да се префикс *йо-* у дистрибутивном значењу комбинује са највећим бројем суперлексичких префикса различитих значења, али постоје извесна ограничења у комбинацијама, те овај префикс нема потпуну спојивост са свим префиксима. У поглављу о редукацији префикса⁶ показано је да дистрибутивно и делимитативно *йо-*, као ни дистрибутивно и атенуативно *йо-* не могу да се комбинују, такође нема ни комбинација дистрибутивног *из-* и делимитативног или

¹⁶³ Обрнута комбинација кумулативни – дистрибутивни је немогућа.

¹⁶⁴ Не постоји комбинација дистрибутивно *йо-* и ексцесивно *јре-*.

¹⁶⁵ Оба глагола су забележена само код Доситеја.

атенуативног *йо-*. Нема ни обрнутих комбинација. Остале комбинације суперлексичких префикса односе се на префиксе за интензитет.

Комплетивно *до-* и репетитивно *јре-*, уколико се нађу у комбинацији са лексичким префиксом, понашаће се као суперлексички и биће иза њих (*дозајетии*, *донасуии*, *јрезадужии*, *јрејовии* и сл.). Уколико се појаве са правим суперлексичким префиксима, они ће имати позицију лексичких префикса (*издолазиии*, *исјреврџаии* и сл.). Зато их Татевосов (Tatevosov 2008) сврстава у посебну класу средњих префикса. Исто важи и за инцептивно *за-*, које никад не срећемо после суперлексичких префикса. Ипак, овакво *за-* дозвољава секундарну имперфективизацију, *зайочетии* – *зайочињаии*, *заокренуии* – *заокреџаии*. Уколико је *за-* први префикс у глаголу, увек је лексички употребљен (*изајивараии*, *назадеваии*, *јодзаћи* итд.), што чини стандардну ситуацију додавања суперлексичког префикса на лексички.

Дакле, најчешћи је типични сценарио у ком се суперлексички префикс додаје на глагол префиксиран лексичким префиксом, док су комбинације суперлексичких префикса веома ретке и свде се на појединачне примере, тако да је успостављање неке хијерархије префикса, као што је то предложено за бугарски или пољски језик, тешко могуће.

5.6. Плеонастичка употреба префикса

5.6.1. У структури ППГ могу се, један поред другог, наћи два префикса сличног значења. Уколико се ради о свршеном глаголу и други додати префикс не утиче ни на вид ни на семантику глагола, неки аутори говоре о комуникативно сувишној, односно редундантној употреби префикса (Ковачевић 2010: 99). На ту појаву први је указао Бабић: „*katkad prefiks dolazi na svršeni glagol tautološki, samo iz formalnih razloga: početi > započeti*“ (Babić 1986: 479). Клајн (2002: 287–288) сматра да „понекад први префикс не мења битно значење глагола с другим префиксом, што оставља могућност да се цела твореница схвати као плеонастична: *за-јочетии*, *за-обићи*, *на-додаии*, *на-доградии*, *на-дојунии*, *јри-додаии*, *јро-исходии*, *с-јоменуии* и слично. Обрато, догађа се да други префикс врло мало утиче на значење, као у *за(о)-јуцаии*, *јре(о)владаии*, *јри(у)јиијаии*, *ис(јре)кидаии*, *исјоручии* (уп. *изручии*)“ . Као куриозитет Клајн помиње и глаголе код којих се исти префикс *йо-* јавља двапут узастопце: *јојодићи*, *јојомесџии* се, *јојомучаии*, *јојоседеји*, *јојосџајаии*, *јојосџаии*, *јојочекаии*

и сматра да ту „понављање нема другу функцију осим експресивне“, што је случај и код споја префикса *ѿона-* у коме „оба суфикса [вероватно омашка – префикса, М. С.] имају исто значење обилности радње, тако да њихово комбиновање има карактер афективне редунације“, као нпр. *ѿонакуѿоваѿиѿи*, *ѿонанизаѿиѿи*, *ѿонарезаѿиѿи*, *ѿонаѿеглаѿиѿи* и сл. Сличан однос Клајн (2002: 290) уочава и код неких ТПГ који „најчешће настају додавањем дистрибутивног *из-* или *ѿо-* уз двопрефиксални глагол, и то такве који већ садрже дистрибутивно *ѿо-* односно *из-*, што значи да је први префикс само афективно појачање другог“, што илуструје примерима: *исѿозабораваѿаѿиѿи*, *исѿозавадиѿиѿи се*, *исѿонаѿиѿјаѿиѿи се*, *исѿоразбиѿјаѿиѿи*, *исѿоразболеваѿиѿи се* и сл.; *ѿоисѿрекршѿаѿиѿи*, *ѿоисѿроѿадаѿиѿи*, *ѿоизразболеваѿиѿи се*, *ѿонадобѿиѿјаѿиѿи* и *ѿонадовлачиѿиѿи*, а овде укључује и један четворопрефиксални глагол, *ѿоисѿриѿоѿведаѿиѿи*.¹⁶⁶

5.6.2. Бавећи се овом појавом, М. Ковачевић (2010: 98) прво решава термилошки проблем – да ли је реч о таутологији или плеоназму. На дериватолошком нивоу, према Ковачевићу (2010: 99), таутологији одговарају сложеничке творенице (*свеукуѿно*), а плеоназму изведенице, јер значења плеонастичке и њој надређене јединице нису равноправна, значење надређене јединице је шире, оно укључује значење плеонастичке јединице. „Будући да префикс само модификује значење творбене основе, јасно је да се у префиксацији за разлику од сложеничке творбе не оваплоћује принцип таутологије него принцип плеоназма“ (Ковачевић 2010: 99).

У плеонастичке творенице Ковачевић (2010: 99) убраја све „префиксирани творенице у којима један (или више) префикса не уноси у значење творенице ниједну семантичку компоненту несадржану у семантици творбене основе“.¹⁶⁷ Плеонастичност тих твореница потврђује

¹⁶⁶ У иностраној литератури нисмо нашли податке о овој теми. Ројзензон, говорећи о међусобном утицају префикса у ППГ, представља три могућности: 1. префикси имају сложени смисао, нпр. *повыбегать*, где се основном лексичком значењу глагола *бегать* додаје екскурзивно значење (значење удаљавања) првог префикса *вы* и дистрибутивно значење другог префикса *ѿо-*; 2. деривационо семантичка апсорпција, када други префикс упија значење првог префикса (*провозгласить* – *возгласить* и *провозгласить* значе исто ‘разгласити’); 3. јачање интеракција стилског типа (руск. народ. *повыехать в чистое поле*) (Ројзензон 1972: 252, према Пацјукова 2014: 271–272). У другој могућности наслућује се став о плеонастичкој употреби префикса.

¹⁶⁷ Према Ковачевићевим речима (2010: 99), плеонастички префикси најчешће се сусрећу у глаголским твореницама и у њима су најразноврснији и најбројнији, али су карактеристика и именица (*за-обилазница*, *ѿо-ѿешкоћа*, *раз-деоба* итд.), придева (*анѿи-ѿроѿивни*, *за-обилазни*, *на-сѿрадали* итд.), прилога (*с-уздржано*, *ѿод-једнако*, *на-дуго* итд.), модалних речи (*за-сигурно*).

трансформационим тестом редукције префикса – ако редукција префикса не доводи до промене значења конструкције чији је конституент наведена твореница, сматра да употребљени префикс има плеонастичку улогу.

Ковачевић (2010: 102) сматра да је плеонастичка употреба префикса одлика како полипрефиксалних тако и монопрефиксалних твореница (*до-јавиџији*, *за-бајџалиџији*, *из-наџи* итд.). Говорећи о полипрефиксалним твореницама, овај аутор мисли првенствено на двопрефиксалне, јер код тропрефиксалних и четворопрефиксалних никад сва три или четири префикса не могу бити плеонастична, него највише два, и то увек прва два, па се и те творенице у погледу комбинације префикса понашају као двопрефиксалне. Ковачевић издваја чак четири дистрибуционе могућности реализације плеонастичког префикса, и то: а) плеонастичку вредност има први префикс, префикс којим почиње лексема: *за-обиџи*, *за-окренуџији*, *џре-осџаџији* и сл.; б) плеонастичку вредност има други префикс: *за-џо-чеџији*, *џре-о-влаџиваџији*; в) плеонастичку вредност има произвољно први или други префикс, ту је само један пример *обомоџаџији*, где се произвољно при редукцији може бирати било који од два реализована префикса, а да значење лексеме остане исто; г) плеонастичку вредност имају оба префикса – осим именичке творенице *џрерасџодела*¹⁶⁸, у ову категорију аутор сврстава и глагол са редупликацијом префикса: *џоџодиџији*¹⁶⁹.

У другом делу рада Ковачевић пажњу обраћа на вид глагола и каже да је плеонастичка употреба префикса могућа код свих перфективних и само дела имперфективних глагола. Ми сматрамо да је ова тврдња тачна уколико посматрамо само граматичку страну ових глагола и функцију префикса сведемо искључиво на перфективизујућу. У том случају можемо прихватити да су префикси плеонастички употребљени кад се додају већ свршеном глаголу. У несвршеним глаголима типа *за-обилазиџији*, *зајочџаџији*, *одузимаџији* и сл. Ковачевић (2010: 104) види плеонастичку улогу префикса, јер префикс није перфективизовао мотивни глагол, али превиђа могућност да је овде творба ишла другим путем и да је суфикс за секундарну имперфективизацију додат после

¹⁶⁸ Чини се да овај пример није најбоље изабран и да *џрерасџодела* не може значити исто што и *џодела*, префикс *раз-* уноси сему усмерености на разне стране, а *џре-* сему која упућује да је то нова, другачија, поновна подела – репетитивно значење, и да нпр. „прерасподела власти/новца и сл.“ није исто што и „подела власти/новца и сл.“

¹⁶⁹ Анализа дистрибуције плеонастичких префикса овог аутора упућује на то да су двопрефиксалне творенице с првим као плеонастичким префиксом врло плодне, оне с другим као плеонастичким слабо плодне, а оне са факултативном плеонастичношћу једног од префикса или са плеонастичношћу оба префикса – неплодне.

префикса па су ови глаголи несвршени, јер додавање префикса несвршеном глаголу обавезно перфективизује тај глагол.¹⁷⁰

На крају рада Ковачевић (2010: 108) уноси извесну ограду у своје тврдње наводећи да плеонастичке префиксалне творенице никада не захватају цео семантички опсег (сва значења) префиксираних лексема, већ само једно од (под)значења дате лексема. У глаголу *заобићи* 'проћи иза, поред или око чега, кога; проћи околичним путем, обићи' префикс *за-* је плеонастичан и ППГ и мотивни глагол су синонимни и могу се супституисати. Ако је глагол *заобићи* употребљен у фигуративном значењу 'избећи, изиграти, занемарити', он се не може заменити мотивним глаголом *обићи*, што јасно указује на то да префикс нема плеонастичку вредност¹⁷¹.

5.6.3. Проблем плеонастичке употребе префикса у раду М. Ковачевића (2010) оправдано је постављен – зашто би се користио дериват, а не основна форма глагола ако имају исто значење. Објашњење, по нашем мишљењу, лежи у функционалностилској улози префикса, дакле, префикс даје основном глаголу додатну функционалностилску нијансу. Оно што наша грађа показује и што бисмо могли да додамо у закључку јесте да ППГ могу функционисати као конкурентске јединице МПГ и да плеонастичка употреба префикса постоји као чињеница у језику посматрано искључиво са граматичке стране (када други префикс само појачава перфективност већ перфективног глагола) или семантичке (када други префикс само појачава већ истакнуту припадност одређеној акционалној класи глагола). Са стилске и прагматичке стране ови префикси нису плеонастички јер обогаћују садржај глагола тиме што додатно истичу значење мотивационе основе, стилски мармирају глаголе, одлика су разговорног језика и неформалне комуникације, а могу имати и експресивну улогу постизања сликовитости и експресивности израза и на тај начин повећавају комуникативне могућности коришћења датог глагола (уп. Гиро-Вебер 2015: 33). Дакле, употребом два префикса гла-

¹⁷⁰ Ковачевић издваја још један тип плеонастички употребљених префикса – уз двовидске глаголе када се они, како аутор сматра, користе само као формални, морфолошки маркер перфективности, која се већ може декодирати из контекста. О томе да то нису само маркери перфективности и да у тој позицији нису увек плеонастички употребљени, већ да, у зависности од значења префикса, модификују и значење глагола у бројним примерима, в. у Спасојевић (2014).

¹⁷¹ Ковачевић (2010: 108–109) помиње и случај када је плеонастичност префиксираних твореница контекстуално удвостручена, тј. када је значење префикса изражено и другим језичким јединицама, нпр. хомоморфним и/или синонимним предлогом, те се његово значење садржи не само у творбеној основи него и у реченичном контексту, нпр. Проблем је била *надградња над локалима*.

голи се функционалностилски одређују, припадају разговорној лексици, спонтаном говору, притом је сам чин гомилања префикса узрочник стилске маркираности и стилску вредност носи коначни производ овог деривационог процеса. То опет не значи да се, уколико се у глаголу налазе два префикса, аутоматски добија стилски маркирана јединица.

5.7. Закључци

5.7.1. У овом поглављу представљене су парадигматске везе префикса као и синтагматски односи између префикса у једном глаголу, што се може испољити у виду синонимије, антонимије, поновљене употребе истог префикса, префиксалног обрта.

5.7.2. Приликом прве префиксације синонимни префикси чешће се додају истој основи и образују синонимне лексеме, док приликом друге префиксације долази до синонимије у оквиру одређене акционалне класе јер се префикси додају различитим глаголским основама. Овако остварена синонимичност је делимична, јер не говоримо о односима између префикса, већ између појединачних значења префикса. На тај начин синонимни префикси уводе глагол у одређени семантички тип, нпр. *йо-* и *из-*, који модификују глагол у правцу дистрибутивности (*йоошварати*, *изошјајати* итд.), *из-* и *на-* уносе семантичку компоненту сативности (*изразговарати се*, *наизлазиати се* итд.). ППГ се не одликују богатом синонимијом, јер приликом касније префиксације долази до уже спецификације значења префикса, где се један префикс издваја као продуктиван у одређеном значењу и сваки конкретни семантички тип представљен је најчешће једним префиксом или, у случајевима у којима за једно значење има више префикса, један је типично, главно средство за творбу тог значења, а остали су на периферији и творе мали број глагола, уз изузетак префикса *из-* и *йо-* у дистрибутивном значењу.

5.7.3. Што се тиче антонимије, издвајају се полипрефиксирани антонимни глаголи различитих корена: *изнарађати* – *йоумирати*; *исйолегаати* – *йоусјајати*, *изнамениати* – *иоразбацаати* и сл. и глаголи који имају заједничку основу, а носиоци супротности су префикси. То може бити први додати префикс: *иозашварати* – *йоошварати*; *иоодлазиати* – *иодолазиати*; *иоодлејати* – *иодолејати*; *иоодмакнуати* – *иошримакнуати*; *иоодносиати* – *иодоносиати* и сл. Ређе је носилац антонимије први префикс у линеарном реду: *зайовиати* – *ошйовиати* / *расйовиати*. ППГ може бити у супротности са МПГ, *иовиати* – *расйовиати*, *удаати се* – *разудаати се* и сл. Антонимија се може пратити и на нивоу акционал-

них класа глагола: *наразговарати се – њојрићујати, зајочети – њо-завршавајући*.

Упркос мишљењу да се антонимни префикси не могу наћи у оквиру структуре једног глагола, уочена је појава „префиксалне апсорпције“ (Ройзензон 1974: 54), односно „нелогичних глагола“ (Улуханов 2012) као способност другог префикса да неутралише семантику већ постојећег префикса будући да та два префикса која су се нашла један поред другог у глагол уносе супротна значења. Типичан пример били би глаголи *ојњовијати, ојњовијати* и *расјовијати, расјовијати*, у којима ДПГ има антонимно значење у односу на МПГ.

5.7.4. Поновљена употреба афикса није типична одлика творбеног система српског језика, али се на периферији језичког система могу пронаћи случајеви редупликације која може бити контактна и дистантна. У случају контактне редупликације један исти префикс употребљава се двапут у структури ППГ, а приликом дистантне налази се још један префикс између двапут употребљеног префикса.

Анализирајући ППГ у којима се јавља контактна редупликација префикса, издвојили смо неколико група глагола. Најбројнији су глаголи у којима *њо-¹* мења вид основног глагола и уноси сему делимитативности, док *њо-²* има функцију појачавања те додатне семе (*њојовригати, њојоносии* итд.). Функција гомилања префикса са делимитативним значењем је наглашавање те семантичке компоненте. Други тип глагола је онај у ком *њо-¹* врши улогу чисте перфективизације, а *њо-²* уноси значење смањења степена интензитета радње: *њојојести, њојоместијати, њојорасјати, њојосјарети*. Трећа група глагола су они у којима *њо-¹* перфективизује основни глагол, а *њо-²* уноси сему итеративности, понављања радње: *њојогладијати (се), њојогледајати, њојолејати*. У четвртој и петој групи *њо-²* појачава значење већ додатог префикса, било да је то значење дистрибутивности (*њојоскакајати*) или значење тренутне свршености радње (*њојоскочијати, њојодухнујати*). Закључак је да у највећем броју глагола поновљена употреба префикса има своју функцију, али да се ови глаголи налазе на периферији језичког система и на периферији поља делимитативности, деминутивности и итеративности, као и да припадају сфери разговорног језика, емотивно су обојени, што их може чинити средством експресије текста.

Дистантна редупликација, под којом се подразумева ситуација да се између два формално иста префикса налази неки други префикс, није честа појава јер се може јавити само код глагола који имају најмање три

префикса. У српском језику ова појава карактеристична је за префикс *йо-*, и то најчешће у комбинацији са префиксом *из-* (*йоисйоодогађаићи се*, *йоисйоолеваићи*, *йоисйовраћаићи се*, *йоисйоодаваићи се*, *йорасйосудиићи*), али је забележен и по један *до-* (*донадојуниићи*), *за-* (*йозайознаићи*) и *из-* (*исйоизбациваићи*) и један пример са четири префикса, *йоисйријоведаићи*. За разлику од контактне редупликације префикса, код које у већини случајева оба префикса имају своју функцију, код глагола са дистантном редупликацијом *йо*²- је семантички редундантно, може се изоставити, али је његова функција појачавање дистрибутивности и, такође, постизање експресивности израза.

5.7.5. Међу односима између префикса треба истаћи и појаву префиксалног обрта, тј. случај када се два префикса могу јавити у различитом редоследу. Такви глаголи могу бити: а) синоними (*донавезиваићи – надовезиваићи*; *доналеваићи – надолеваићи*; *доналиваићи – надоливаићи*, *исйограђиваићи – йоизграђиваићи*; *исйоодаваићи – йоиздаваићи*, *исйодељиваићи – йоиздељиваићи* итд.); б) антоними (*исйообијаићи – йоизбијаићи*); в) у зависности од распореда префикса могу се активирати различита значења из полисемантичке структуре основног глагола (*исйоиравијићи – йоисйравијићи*; *најодизаићи се – йонадизаићи се* итд.); г) глаголи без међусобних системских односа (*исйомицаићи – йоизмицаићи*; *исйоврџаићи – йоизврџаићи* итд.).

5.7.6. Између бројних могућности комбиновања префикса само су неке добро формиране. Оно што се може приметити за српски језик јесте да се суперлексички префикси врло ретко гомилају, већ се најчешће додају након видског или лексичког префикса. Узрок томе је природа суперлексичких префикса, односно чињеница да они само модификују радњу и да радња која је једном модификована нема потребе за даљом модификацијом, док додавањем лексичког префикса добијамо нови глагол са потпуно измењеном семантиком која је подложна даљој модификацији. На сличан начин може се оправдати и њихова честа употреба после чисто видског префикса, чије је значење избледело, или се семантички поклапа са глаголом, што оставља могућност употребе још једног префикса који ће у семантику глагола унети потребну семантичку модификацију. Префикс *йо-* у дистрибутивном значењу комбинује се са највећим бројем суперлексичких префикса различитих значења, али и ту постоје извесна ограничења у комбинацијама и нема потпуну спојивост са свим префиксима.

5.7.7. Што се тиче изложених мишљења о плеонастичкој улози префикса, наш став је да ППГ могу функционисати као конкурент-

ске јединице МПГ и да плеонастичка употреба префикса постоји као чињеница у језику посматрано искључиво са граматичке стране (када други префикс само појачава перфективност већ перфективног глагола) или семантичке (када други префикс само појачава већ истакнуту припадност одређеној акционалној класи глагола). Са стилске и прагматичке стране ови префикси нису плеонастички јер обогаћују садржај глагола тиме што додатно истичу значење мотивационе основе, стилски мартирају глаголе, одлика су разговорног језика и неформалне комуникације, а могу имати и улогу постизања сликовитости и експресивности израза и на тај начин повећавају комуникативне могућности коришћења датог глагола. Дакле, употреба два префикса, осим што носи изванредан семантички потенцијал, у одређеном комуникативном контексту мартира ове деривате на функционалностилском, социолингвистичком и прагматичком плану.

6. ОДНОС ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈЕ И АКЦИОНАЛНОСТИ

6.0.1. Семантичка својства другог додатог префикса могу се анализирати у вези с акционалном карактеризацијом глагола, јер се они најчешће јављају као формални израз одређених акционалних класа глагола, тј. утичу на промену акционалног значења глагола. Категорија коју ћемо у нашем раду називати акционалност нема устаљени назив у науци о језику. У србистици је био раширен назив „видски лик“ који је увео Белић (1941: 425), а прихватио га је и Стевановић (1991: 536). Срећу се и следећи термини и термилошке синтагме: „врста акције“ (Грубор 1953), „тип глаголске ситуације“ (Novakov 2005¹⁷²), „евентуалност“ (Stanojević, Ašić 2008), „подвид“ (Станојчић, Поповић 2011). У новије време, под утицајем славистичких истраживања, за ову категорију се устаљује назив „акционалност“ (Поповић 2008; Mrazović 2009; Ивановић 2016; Пипер, Клајн, Драгићевић 2022)¹⁷³. Осим што су у употреби различити називи за ову категорију¹⁷⁴, није уједначено ни мишљење о њеној суштини, глаголима које обухвата, значењима и њиховој подели, као ни о начинима изражавања тих значења.

6.0.2. Изучавање акционалности (акционсарта) тесно је везано са изучавањем вида, јер су то две различите, али повезане језичке

¹⁷² П. Новаков (Novakov 2005) анализира „типове глаголске ситуације“ у српском и енглеском језику на основу типологије З. Вендлера, у којој су издвојена четири типа глаголске ситуације – активност (activity), стање (state), остварење (accomplishment) и достигнуће (achievement).

¹⁷³ У немачком се ова категорија назива акционсарт (Aktionsart), а у руском „способы (глагольного) действия“, а, према Падучевој (1996), то је „таксономическая категория глагола“. У литератури на енглеском срећу се и термини Aktionsart и lexical aspect.

¹⁷⁴ Најобухватнији преглед историје питања и анализу акционалности не само као творбене, већ као семантичке категорије, и то представљено контрастивно у односу на украјински језик, налазимо у монографији М. Ивановић (2016). Поједина питања у вези са акционалношћу могу се наћи и у радовима И. Грицкат (1955–1956; 1957–1958), М. Ивић (1982), З. Тополињске (1985), П. Пипера, С. Танасића итд. Од радова са англосаксонског подручја поменули бисмо само рад Хане Филип (Filip 2013), у коме се даје преглед развоја схватања категорија аспектуалних класа и акционсарта од Аристотела до савремених теорија. Рад одликује обиман списак литературе из ове области.

категорије, чија је веза још увек недовољно разјашњена¹⁷⁵. Према речима М. Спасојевић (2015: 23–24), „до Агрела термин аспект покривао [је] и граматичку и лексичку појаву, од Агрела долази до диференцијације ових термина и аспект означава граматичку (морфолошку), а акционсарт лексичку категорију“. Према томе, аспект се односи на две основне категорије словенског глагола: несвршену и свршену радњу. Насупрот њему, акционсарт исказује начин вршења глаголске радње и он изражава стварно трајање глаголске радње, тј. објективна својства глагола (Agrel 1908: 79, према Спасојевић 2015: 24).

6.0.3. Постоје различите интерпретације и схватања акционалности, а неподударања се тичу саме суштине ове категорије: да ли је то семантичка категорија која обухвата све глаголе (Маслов, Бондарко, Шељакин итд.) или је семантичко-творбена категорија која обухвата само глаголе с формалним показатељем модификације значења мотивног глагола, осим просторног (Исаченко, Авилова, Тихонов, Зализњак, Шмељов, Ставница итд.) или лексичко-граматичка категорија у којој се лексички део не може јасно одвојити од граматичког (Forsyth). Кључна питања и проблеми постављени су у радовима Маслова и Исаченка, и разлике у њиховим приступима, са неким изменама, актуелне су и данас. Ј. Маслов (1962) сматра да сваки префикс мења основно значење глагола и води творби различитих врста *aktionsart*-а. Према Маслову, сви глаголи у оквиру одређене акционалне категорије су „карактеризовани“ уколико имају одређене морфолошке особености, а они који немају су „некарактеризовани“. Он разликује и прелазну групу „делимично карактеризованих“ глагола. Маслов не сматра да акционалност мора бити изражена творбеним средствима. Исаченко (1960: 210) заступа ужи приступ и дефинише *aktionsart* као „извесне семантичке модификације глагола које указују тачно како је радња глагола завршена“. То значи да префикс не само да перфективизује глагол, већ модификује начин на који је радња извршена. Према Исаченку, аспект је граматичка категорија, а

¹⁷⁵ Напори многих научника усмерени су на разграничавање категорија словенског глаголског вида (*Aspekt*) и начина радње (*Aktionsart*). Бондарко (1967) истиче да се вид и начин радње обично посматрају као различите компоненте функционално-семантичке категорије аспектуалности. Шељакин (Шелякин 2008) однос категорије вида и аспектуалности одређује на следећи начин: „аспектуалност [...] се јавља као универзална језичка категорија, која изражава општу слику манифестовања радње у времену, а категорија вида је једна од варијанти аспектуалности карактеристична само за словенске језике“. Кронгауз (1998: 128) истиче да је, за разлику од категорије вида, која је карактеристика сваког глагола, акционалност селективна, нпр. префикс *za-* изражава ингресивно (инхоативно) акционално значење, али се не може додати било ком глаголу и остварити то значење.

aktionsart подразумева опште глаголско значење које изражава начин вршења инхерентне радње, а изражен је помоћу формалних обележја. *Aktionsart* је увек представљен једном видском формом, што значи да је *perfektiva tantum* или *imperfektiva tantum*.

6.0.4. С обзиром на многобројна размимоилажења у погледу статуса, обима и граница акционалности, показало се да постоје многе нејасности и недовршености и да се схватање акционалности још није потпуно кристализовало. Осим питања да ли је акционалност граматичка или лексичка категорија, што је у тесној вези с питањем да ли акционалност обухвата све глаголе или ограничен круг глагола, међу проучаваоцима нису потпуно усаглашена ни мишљења око терминологије, успостављања граница између акционалних значења, па чак ни граница између лексичке и сублексичке префиксације, јер је (не)могућност извођења секундарно имперфективизованог глагола непоуздан доказ.

6.0.5. Приликом проучавања глагола са више префикса акционалност се може посматрати као семантичка категорија у којој је други префикс формални показатељ модификације значења мотивног глагола. Дакле, акционалност у том случају представља глаголску категорију која се препознаје по морфолошком/деривационом и семантичком критеријуму. У нашем раду, ова категорија односи се на већ префиксиране глаголе у које други додати префикс уноси сублексичке промене које могу бити модификација значења глагола у односу на време и интензитет, али не и у односу на простор. Овакви глаголи могу бити свршеног вида и само неки од њих допуштају секундарну имперфективизацију, у зависности од префикса који им је додат.

6.0.6. С обзиром на то да на српском језичком подручју монографија М. Ивановић (2016) представља, према нашим сазнањима, најновије, најобухватније и системски веома добро дело о акционалним класама, прихватићемо класификацију и начин приказивања акционалних класа глагола примењене у овом истраживању¹⁷⁶. Приликом компаративног анализирања категорије акционалности у српском и украјинском језику, М. Ивановић издваја четири акционална комплекса: комплекс

¹⁷⁶ Без обзира на многобројна истраживања акционалности, тачна и јединствена класификација није установљена. Разноликост класификација има свој узрок у семантичкој сложености ове категорије, затим у великој улози коју имају контекст и прагматика, па не постоји одређено и једнозначно решење. Најутицајније класификације, које се међусобно више или мање разликују, предложили су Исаченко (1960), Авилова (1976), Форсајт (Forsyth 1970), Бондарко (1967), Шељакин (Шељакин 2008), Зализњак, Шмелов (Зализњак, Шмелов 1997, 2000), а од домаћих аутора Грубор (1953), Тошовић (Тошовић 2009), Љ. Поповић (2008).

фазних значења (обухвата значења почетности, интратерминалности и завршености са својим подзначењима), комплекс детерминативних значења (обухвата делимитативне и пердуративне модификације, које су, као и фазне, вид локализације ситуације на оси времена, али, док је код фазних значења реч о издвајању одређених етапа у одвијању ситуације, детерминативни глаголи означавају ситуацију у целини, указујући да је њено трајање ограничено), комплекс плуралних (у нашем корпусу односи се само на дистрибутивност и кумулативност) и комплекс градуелних значења (обухвата квантификацију према степену испољености обележја процесуалне ситуације). Ову монографију узели смо као полазиште како бисмо могли да утврдимо колико на категорију акционалности утиче редослед додавања префикса, колико се приликом полипрефиксације мења распон значења глагола и префикса, као и обим сваког од ових комплекса.

6.1. Фазне модификације

Под фазним модификацијама у лингвистичкој литератури подразумевају се модификације, измене које се односе на неку фазу у протицању радње (почетак, наставак или завршетак), односно на време протицања радње, одређивање временских граница, односа према тим границама итд. (в. Ставницка 2003, 2004: 183).

Фазност се у српским граматикама повезује углавном са категоријом глаголског вида (Стевановић 1991) или се фазни глаголи спомињу у вези са сложеним фазним предикатима (Пипер и др. 2005: 313). М. Стевановић (1991: 536–539) не посматра фазност као акционалну категорију, већ издваја засебне „значењске ликове свршеног глаголског вида“ временског „карактера“, и то: почетно-свршене глаголе (*зајевајџи*, *џроговоријџи* и сл.), који означавају свршени почетни тренутак радње означене основним глаголом; ингресивне (*загрисџи*, *заседајџи се*, *развикајџи се*, *узбунџи се*, *заседејџи се* и сл.), који значе отпочети радњу и мање или више зађи у њено вршење па се према томе називају свршено-продужени или неодређено-свршени, и, на крају, глаголе завршно-свршеног лика, који обухватају општерезултативне глаголе (*џрелејџи*, *џрочијџи* и сл.), као и глаголе који значе довршити дотичну радњу (*доочијџи*, *довришијџи*) и глаголе који подразумевају вршење радње до засићености њоме (*најесџи се*) (Стевановић 1991: 539). Храковски (Храковский 1980: 13–22) уочава чак седам фаза у протицању радње и представља средства њиховог изражавања у ру-

ском језику: 1. фазу почетка; 2. фазу завршетка; 3. фазу наставка; 4. фазу прекида; 5. фазу поновног почетка; 6. фазу почетка и наставка и 7. фазу наставка и завршетка. Љ. Поповић (2008: 168) издваја пет фаза у линеарној категоризацији фазног остваривања радње: проспекцију, почетак радње, трајање радње, крај радње и ретроспекцију. Анализирајући комплекс фазних значења М. Ивановић (2016: 32–33) уочава почетно значење, значење интратерминалности или средње фазе која није маркирана творбеним средствима и завршну фазу.

6.1.1. Почетна фаза

6.1.1.1. Акционална класа почетних глагола може се посматрати као јединствена (Маслов; Храковский), док поједини истраживачи у оквиру ње разликују два типа почетног значења – инхоативно и ингресивно (Зализняк, Шмелев 1997), или чак три, инхоативно, ингресивно и инцептивно (Петрухина 2000; Поповић 2008)¹⁷⁷. У српској лингвистичкој традицији за означавање почетних глагола углавном је устаљен термин инхоатив (Грубор 1953; Тополињска 1985; Novakov 2005; Клајн 2002), док Стевановић говори о ингресивима (1991: 537).

Почетна фаза односи се на тренутак започињања ситуације, „до тог тренутка ситуација се није одвијала, од тог тренутка она се одвија“ (Ивановић 2016: 32). Творбена средства за изражавање почетности у српском језику су префикси *за-*, *йо-*, *раз-*, *јро-* и *уз-* (Клајн 2002; Поповић 2008; Ивановић 2016). У полипрефиксацији само је префикс *за-* сачувао своје фазно значење почетка, док су га, осим неколико изолованих примера, остали префикси изгубили¹⁷⁸. Овај податак не чуди, јер се и приликом прве префиксације префикс *за-* јавља као најфреквентнији у

¹⁷⁷ У науци постоје разлике у употреби ових термина, као и различита тумачења значења једне исте лексичко-семантичке групе глагола.

¹⁷⁸ В. Миљковић (2017) анализирајући глаголе са префиксом *за-* са становишта когнитивне лингвистике упућује на то да је оправдано претпоставити да глаголски префикси не означавају надискуствене, високоапстрактне појмове као што је почетност (отпочети нешто), већ искуствене образце наспрам којих се индукују такви појмови (нпр. отпочињање отежаног кретања или отпочињање стања неперцептивилности). В. Ђорђевић (2019) на корпусу глагола са префиксом *за-* разматра однос између акционалности и видског парњаштва. Она је показала да одвајање почетног значења и значења чисте перфективности код глагола са префиксом *за-* није једноставно, нарочито код инхоативних глагола којима се изражава постепена промена ситуације или резултат постепене промене ситуације (*забуђајши*, *заглуј(ј)ејши*, *зацемеријши* и сл.). С друге стране, инцептивни глаголи не остварују видско парњаштво с мотивним глаголом, већ увек означавају настанак радње и почетак прве фазе (нпр. *зај(ј)евајши* и сл.).

модификацији значења мотивног глагола у правцу изражавања почетка радње (исп. Ивановић 2016: 42), док је Клајн констатовао да овај префикс као ознаку за почетак радње „има безброј глагола“ (2002: 253).

6.1.1.2. М. Ивановић (2016: 47) наводи да се префикс *за-* одликује ограниченом спојивошћу и указује на два вида ограничења – граматичко и творбено. Граматичко ограничење је у вези са глаголским видом и ауторка сматра да „будући да је у питању означавање почетне фазе/тачке ситуације која траје у одређеном времену, могућа је спојивост само са глаголима НСВ“. Формално (творбено) ограничење она дефинише на следећи начин – „уколико у творбеној структури глагола већ постоји неки префикс, од њега се не може помоћу другог префикса формирати глагол са почетним значењем“ (Ивановић 2016: 47). Наша грађа пружа одређени број примера који показују да ова ограничења не важе у потпуности приликом друге префиксације, односно, да се може формирати глагол са почетним значењем од већ префиксираног глагола, као и да то могу бити глаголи свршеног вида, а од њих је могуће извести несвршени глагол секундарном имперфективизацијом, нпр. *зайоденуџи* – *зайодеваџи*, *зайознаџи* – *зайознаваџи*, *зайочетџи* – *зайочињаџи*, *зайомоћи* – *зайомагаџи* итд. Разлог поменутог одступања лежи у чињеници да су то глаголи изведени од глагола који већ имају почетно значење исказано префиксом *йо-*, те префикс *за-* само наглашава већ постојећу семантику почетности: *зайоденуџи* : *йоденуџи*; *зайочетџи* : *йочетџи*. Друга група глагола лексички се удаљила од значења МПГ и не може се интерпретирати као ’почети + радња МПГ’, те је њихово значење блиско глаголима са комплексом префикса. Глагол *зайомоћи* нема очекивано почетно значење ’почети помагати’, већ значи ’позвати у помоћ, завапити; закукати, зајаукати’, док глагол *зайознаџи* има примарно значење ’открити, уочити познатост (некога, нечега), познати, препознати’. На тај начин, семантички се удаљавајући од основног глагола, ови глаголи стичу и извесну морфолошку самосталност и могућност даље секундарне имперфективизације (в. Исаченко 1960: 227–228).

У појединим глаголима префикс *за-* који уноси значење почетка може се заменити глаголом *йочетџи* и то нам потврђују лексикографске интерпретације ових глагола: *йочетџи* + МПГ: *занабрајаџи* ’почети јадиковати, нарицати’, *зайошћоваџи* ’почети поштовати’, *зайогађаџи* се ’почети се погађати, уговарати цену’, *зайродаваџи* ’почети продавати’ итд.

6.1.1.3. Глаголи са почетним значењем у речницима нису обележени стилским квалификаторима, осим *зайовесџи* – нераспр(острањено),

и неколико покрајинских глагола: *занабрајајџи*, *зайродавајџи*, *зауџуџи-џи/зауџубиџи/зауџувиџи* 'почети говорити једно те исто', *заучиниџи* 'проговорити, изустити'. Један глагол припада поморској терминологији и пореклом је из италијанског језика – *заушијајџи* 'запловити косо према ветру'.

6.1.1.4. Поједини глаголи из наше грађе тек у некој од својих секундарних семантичких реализација имају акционално значење почетне фазности и на тај начин могу ући у акционалну класу почетних глагола: *зайознаџи*, *зайоџегнуџи*, *заошијајџи*. Највећи број глагола односи се на почетак неког типа говорне активности: *занабрајајџи*, *зайоврсџи*, *зайодевајџи*, *зайоденуџи*, *зайомагајџи*, *зайомоџи*, *зайоџегнуџи*, *зауџубиџи*, *зауџувиџи*, *зауџуџиџи*, *заучиниџи*; или означавају почетак кретања: *зайовесџи*, *зайремеџајџи се*, *зайрисџајџи* 'поћи, кренути, пристати (за неким)', *заушијајџи*; или се односе на почетак неке радње уопште: *заошијајџи*, *зайовргнуџи*, *зайоврзаџи*, *зайоврнуџи*, *зайогађајџи (се)*, *зайознавајџи се*, *зайознаџи*, *зайочџи*, *зайочнијајџи*, *зайоџиџовајџи*, *зајриличџи*, *зайродавајџи*.

6.1.1.5. Неке ситуације означене почетним глаголом могу се понављати, на шта указују одговарајуће одредбе:

Бијаше *заобредио*, кад је дошао у село, па од куће до куће (ЦГ, Шоћ). Посматра табланет, уобичајену утакмицу коју ... свако после подне зайодевају Теодосије ... и сам газда од „Плуга“ (Радић Д. 2, 78). Скупили се и сусједи, смирују ме, но ја све изнова зайомажем (Павич. 2, 67).

6.1.1.6. Значење почетка ситуације која се завршава одмах након свог отпочињања препознајемо у семелфактивном глаголу *зайомогнуџи* 'позвати у помоћ, завапити; закукати, зајаукати'. Семелфактивност у овом примеру додатно је истакнута присуством и других моменталних глагола, *љуџинуџи се*, *јаукнуџи*:

Љуџинула би се бака на малодушницу, која одједном *јаукне*, *зайомогне* (Горан 1, 95).

6.1.1.7. Глаголи *занабрајајџи* 'почети јадиковати, нарицати, закукати' и *зайомагајџи* у одређеном контексту могу се истицати појачаним интензитетом почетка радње (уп. Поповић 2008: 183)¹⁷⁹:

¹⁷⁹ Појачан интензитет је одлика ингресивних глагола, према терминологији Љ. Поповић (2008). Исто схватање заступају и Зализњак и Шмелџов, који истичу да ингресиве одликује експресивност и интензивност радње и да често означавају непредвидљиву, неочекивану или неконтролисану радњу (в. Зализњак, Шмелџов 2000).

Кад то зачу мали брат болесников, занабраја у вас глас (Андр. 1, 117). Један слеп ... зайомаже што игда може да му се удели (Поп. Т., СКГл 2, 171). Ти зайомажеш и лелечеш са свију страна ... на тегобе (С. Нез. 1888, 1/3).

6.1.1.8. Иницијално-резултативно значење препознајемо у глаголу *зайошићовати* 'почети поштовати, уважавати', јер подразумева својеврсну претфазу у којој се стварају одређени предуслови за започињање нове ситуације (в. Поповић 2008: 182; Ивановић 2016: 64):

Хоћу да се удам по души, сама, за оног, кога заволим и *зайошићујем* (Петр. В. 2, 104). Публика би несумњиво таквога критичара брже *зайошићовала* (Богд. М. 6, 16). Лечио ју је млади доктор ... кога госпа Нола није бадава много *зайошићовала* и заволела (Сек., 10, 60).

6.1.1.9. Глаголи *зайоврнути* и *зайоврћиати* носе специфичну нијансу почетне фазе, а то је фаза обнављања 'почети/почињати поново говорити о истој, познатој теми, вратити/враћати се на исту ствар'.

Кад ко *зайоврне*, т.ј. увијек исто говори, рече се да свеђер исту пјесму поје (Куш. 1, 110).

6.1.1.10. Глаголи *йочети* и *йочињати* и њихови деривати *зайочети/зайочињати* и *оийочети/оийочињати*¹⁸⁰ спадају у почетне глаголе у ужем смислу¹⁸¹. Они су специјализовани искључиво за изражавање почетног значења и карактерише их готово неограничена спојивост са лексичко-семантичким и граматичким класама глагола и висока фреквентност конструкција у којима функционишу као носиоци почетног значења (в. Ивановић 2016: 66).

Ови глаголи могу имати глаголску допуну која је увек у инфинитиву, док се конструкција *да* + презент ређе среће:

Оде доле над пећину и *зайочме* викати (НПр Босна, 16). *Оийочеше* хладно пити вино (НП Петран. Б. 2, 607). Како *зайочети* да мењате свој живот? (интернет).

¹⁸⁰ Анализу значења, фреквентности и особености спојивости ових глагола налазимо у Ивановић 2008.

¹⁸¹ Иако деривати глагола *йочети*, овде не би спадали ни покрајински глаголи *исйочети/исйочињати* 'урадити узорак, мустру неког ручног рада; узети некога или нешто као узор при раду, у понашању и сл., угледати се на некога или нешто у раду, понашању и сл.' / 'узимати некога или нешто за узор при раду, у понашању и сл., угледати се на некога или нешто у раду, у понашању и сл.' јер имају специјализовано значење. Дај ти мени злаћену челенку, | Да м' госпоја свом бегу *исйочне!* (НП Андрић Н. 5, 161). Римљани се нису нимало разумевали у морепловству: једна лађа картагенска наследне код њихових обала; они *исйочну* од ње и начине себи једну лађу (Мил. М. Ђ. 7, 31).

Чешће је допуна именска реч (или синтаagma) у облику акузатива без предлога или инструментала с предлогом *са*. У овој употреби могу се јавити само именске речи које немају предметно, већ искључиво процесуално значење или означавају објекат који је резултат радње чији је глагол изостављен (*зайочињао /орайи/ бразду*) (исп. Ивановић 2016: 70):

Али прије него ли *зайочмемо тај озбиљни рад*, имамо се заклету да не ћемо ... издати (Ковачић 1, 33). Није знао орати како треба, него је све с једне стране *бразду зайочињао* (НПр, Вила 1867, 520). Причају, да чим неко *оийочне какав рад* на томе месту одмах га стигне каква несрећа (Радив. Т. 4, 199). Свакад [су] пред војском [Арамбашић и Карађорђе] напред ишли, *бој оийочињали*, и прве ударе непријатељске на себе примали (Бат. 1, 24). Она се жури да стигне зарана, | Да што прије *зайочне с продајом* (Тадиј. 1, 110).

Могућа је и елипса:

Млого тео, много *зайочео*, | Час умрли њега је помео! (Радич. 1, 78). Орни часници појели кајгану и *зайочели* [пити] други литар вина (Радић Д. 5, 121). Лијевали смо и млетачку крв али тко је *зайочимао*? (Новак Вј. 3, 37).

Као једно од секундарних значења ових глагола развија се значење тзв. егзистенцијалне почетности (Ивановић 2008: 262–263; Ивановић 2016: 72, у фусноти), када означавају почетак, настанак неке појаве:

Дан је већ увелико *оийочео* (Ред.). Онај живот без плана, мучан, ризичан и вртоглав ... понова је претио да *оийочне* (Вас. Д. 3, 9). Четврта офанзива прво је *оийочела* на сектору Баније (Дед. В. 2, 63). Још ни прољеће није *оийочело* (Љештанско, Тешић М. 1). Коначио под јелом зеленом, | Док бијела зора *зайочела* (НП Вук 1, 313).

6.1.1.11. Глаголима *зайовргнуџи*, *зайоврсџи*, *зайодеваџи*, *зайодираџи* почетност је готово једино значење, што их приближава почетним глаголима у ужем смислу, али се од њих разликују нижом фреквентношћу и ограниченом спојивошћу, и то обично са именицом у акузативу. Најчешће су колокације ових глагола са именицама *разговор*, *кавга*, *џреџирка*, *чарка*, *борба*, *џиџање*, *џарница* и сл. Елипса није потврђена ниједним примером:

Зайовргли су по обичају *разговор* (Сарајл. 1, 65). Сваки ту око чаршије има макар по њивицу, па се гдјекад *зайоврзи преџирка* и о земљи, о тежаклуку (Мул. 2, 71). *Чарку* су *зайодевале* с Турцима оне омање четице (Весел. 6, 345). Увидео је да је сад најнезгоднији моменат ... да *зайодире свађу* (Стој. Љ. 2, 270).

6.1.1.12. Глагол *зайоденути* има мало ширу спојивост, па налазимо и конструкције с глаголима и различитим именицама, али опет углавном из лексичко-семантичке групе говорења (*ћрекор*, *разговор*, *расправа*, *говор*, *свађа*, *ћесма*, *шала*, *игра*, *збрка*; *ћерећати*, *шалићи се*). Могућа је и елипса:

Донесе пиће ... и *зайодене* ћеретати и шалити се с њима (Пел. 1, 120).
Уграби ријеч и *зайоћде* о времену, љетини (Мат. 15, 229).

6.1.1.13. Неки од глагола реализују додатно просторно значење кретања, али је временско значење фазности – почетка кретања – ипак доминантно: *заобредити* покр. 'поћи редом, заредати'; *заошијајти* 'поћи у промењеном правцу, скренути'; *зайовестити* нераспр. 'повести, повући, нагнати', *зайрисити* 'поћи, кренути, пристати (за неким, уз неког)':

Бијаше *заобредити*, кад је дошао у село, па од куће до куће (ЦГ, Шоћ).
Крмар мора ... добро отворити очи да брод не *заошија* изван правца вуче (Петр. Мих. 4, 236). Па га сила *зайовед* охоло | да сакупи и поведе војску (Мартић Г. 1, 9). Војска окрену ка Ташмајдану, али народ *зайрисити* за њом (Јов. С. 1, 271).

6.1.1.14. Остали префикси који у МПГ могу да означавају почетност (*ћо-*, *ћро-*, *раз-*, *уз-*) немају значење почетности у ДПГ. Почетност, осим код префикса *за-*, среће се још код неких појединачних глагола и не може се узети као системска појава, *ћрозасјајти* ('јасно засјати, синути кроз нешто')¹⁸², *оћћочети*, *оћћочињајти*, затим *ћонастјајти*, у ком мотивни глагол *настјајти* означава почетак, а префикс *ћо-* има функцију промене вида¹⁸³, и *ћорасквоцајти* где префикс *раз-*, који се обично користи да означи почетак уз глаголе звучања, упућује на интензиван, енергичан почетак радње, а префикс *ћо-* је у том смислу неутралан, мада, у конкретном примеру, може означавати субјекатску дистрибутивност. Почетност се уочава и код глагола *ћозабавити* 'почети занимати, заинтересовати', *ћоизвитити се* 'појавити се, искрснути (о пламену)', *ћоустирити*:

Код стола чаше баш су сад најслађе, | кад већ у боцама *ћонастјаје* тмица (Марк. Ф. 2, 118). Кад се кокоши уз прољеће *ћорасквоцају*, маја ваља да

¹⁸² Као и код глагола где је *ћро-* једини префикс, почетно значење није у чистом виду, већ усложњено додатним семама, нпр. почетак ситуације која се одвија први пут, односно моменат стицања одређене способности (в. Ивановић 2016: 58).

¹⁸³ У значењу овог глагола уочавамо још и деинтензивност, а могуће је да је дво-струка префиксација употребљена и због постизања одређеног броја слогова у стиху.

насађује (Буковица, Ард., ЗНЖ 4, 214). Хоћу баш његовом личношћу да *йозабавим* и тебе и твоје читаоце (Весел. 19, 281). Облаке скупи Посидон и рукама зграбив | Трозуб узбурка море, одасвуд свакакве вјетре | Нагна и све олује *йоузйири*, прикрије небо (Марет. 2, 73).

6.1.1.15. Примери типа *узасјаййи*, *узасмејаййи*, *узавираййи*, *узазлијйи*, које Тошовић (2010: 115) наводи као примере за комбинацију префикса *у-* и *за-* са почетним значењем, не могу бити ДПП, већ се сегмент *уза-* може посматрати као аломорф префикса *уз-* у позицији испред одређених сугласника (в. Клајн 2002: 285). Уколико чак и прихватимо могућност да су то два префикса, сигурно не би били префикси *у-* и *за-*, већ *уз-* и *за-*, са редукцијом сугласника *з*. То се поткрепљује чињеницом да префикс *у-* нема значење почетка, док префикс *уз-* има, уз додатну сему интензивног, бурног почетка радње, процеса или стања (в. Поповић 2008: 183).

6.1.2. Завршна фаза

6.1.2.1. Значење завршне фазе развоја радње, комплетивност, значење је у коме је пажња усмерена на последњу фазу и крај одређене ситуације (в. Петрухина 2000: 220; Клајн 2002: 250; Поповић 2008: 203; Ивановић 2016: 104). М. Стевановић (1991: 538–539) не користи посебан термин за комплетивне глаголе, али их спомиње као глаголе „завршно-свршеног лика свршеног глаголског вида“ и додаје да су они „неоспорно свршени, што ће рећи да као главно означавају опет свршени момент завршетка радње, али не само то, већ и вршење једног дела радње која се казује основним глаголом“. М. Стевановић закључује да ови глаголи значе „вршење заосталог крајњег дела радње и њено завршавање или и само довршење радње“. Оно што комплетивне глаголе одваја од осталих глагола којима се изражава завршетак ситуације управо је то истицање последње фазе (в. Поповић 2008: 227), што се даље одражава и на њихова граматичка (видска) својства, па се од већине могу образовати секундарно имперфективизовани глаголи који представљају ту фазу „као интервал у коме се ситуација довршава, односно завршава, приводи крају“ (Ивановић 2016: 105).

6.1.2.2. Као носилац комплетивног значења јавља се префикс *до-*. Комплетивно значење, односно 'потпуно, до краја извршење радње исказане основним глаголом', понекад са семом 'до детаља', у нашој грађи имају следећи глаголи: *дозајеййи* 'запети, притегнути до краја', *доизглавиййи* 'изговорити до краја, дорећи', *доизређи*, *доисјуниййи*, *до-*

набијџи, донадодјијџи, донасладијџи се, доначинијџи, дообријајџи, дојри-макнујџи (се) = дојримати (се), доразгневијџи, доубијџи, доумрејџи:

Приправи коња, стегнувши му колане и зауздавши га. И баш му *дозајео* чело, кад Имбро полети к коњу (Словин. 1881, 203). Тихо мрије гробље старо, *дозасијива* све отако (Крањч. С. 5, 117). Анђине ријечи ... су јој на срцу, за то не пушта, да их *доизрече*, већ попут дјетета забија главу у материна скута (Словин. 1881, 76). Ту ... празне синцире [робља] *доисјуни* (Сар. 12, 90). *Донабиј* ми ову пушку (Лика, Богдановић Ј., РЈА). Малиш се није могао *донасладијџи* проматрајући је у полушаљивом али њој спутном опонашању момчића (Горан 3, 101). И старину тиме *доразгневе* (Сар. 3, 151). Уговарају они лажну одбрану и договоре се, да су сруну само *доубили* у свом ловишту (Цеп. 1, 40). Не опростиш ли, не ће ни теби опростити, кад узмеш умирати, а не могнеш *доумријејџи* (Торд. Н. 1, 114). Умро је ... у цветету свога живота ... С њим *доумре* и његова породица (Кук. 2, 100).

6.1.2.3. Комплетивност се лексички обично изражава помоћу комплетивних глагола *довршијџи, завршијџи*, те су лексикографске интерпретације ових глагола најчешће по моделу „завршити + глаголска именица“ нпр. *дообријајџи* ’завршити бријање’, *доубијџи* ’завршити убијање’ и сл. Да је префикс *до-* довољно средство изражавања комплетивности и да нема потребе истицати је контекстом, показује и чињеница да је ова сема експлицитно истакнута контекстом само у два примера из наше грађе¹⁸⁴:

Чувши од њега за чим иде и шта говори, недадне му *све* ни *доизглавијџи*, већ му одсјекне (Сар. 12, 252). Још нијесам *све* куће изнутра земљом *донабио* (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

6.1.2.4. Издваја се и група комплетивних глагола који означавају радњу која се може допуњавати или накнадно вршити до извесне границе: *донасујџи, дојоменујџи, дојомињајџи, дојомоћи, дојомагајџи, дојоштегнујџи = дојоштећи, донајлајџијџи*; односно до извесне, потребне, задовољавајуће мере, обично у комбинацији са префиксом *на-* (ови глаголи захтевају објекат обично у генитиву): *донадодјијџи, донаслађајџи се, донахвалијџи, донадодјунујџи, донајунујџи, донасијџајџи, доналевајџи, доналијџи*. То значење налазимо и у примерима несвршених ДПГ *доналивајџи, донајуњавајџи, донасијављајџи*, код којих је отворена десна страна на временској оси:

¹⁸⁴ Тиме се потврђује теза да се поновним коришћењем префикса у творби сажето изражава глаголски садржај који би иначе био изражен с неколико лексичких јединица, што одражава идеју језичке економије (в. Филь 2011).

Сјеверка те *донадоји* вила | Сваког знања и вјештине млеком (Сар. 13, 55). Узми 7 жишки, па студи и метни у једну ђезву па *донаси* воде нека добро увре (БВ 1891, 58). Видјело се по том, како нису налазили ријечи, да *донахвале* њу и дијете (ХК 8, 92). *Дойошегни* коњу колан или магарцу самар (ЦГ, Станић Мил.). Ја мислим да сви морају *донайлаиши* још 100-200 000 (интернет). Тежак [је ормар] 200кг, али да би одговарао стандарду мора укупна тежина бити 400кг, па је потребно и *донайуниши* са врећама са пијеском (интернет). У октобру сам мијењао турбину и уље. Прије тога, никад нисам морао *донасијаши* (интернет). Треба поправити све што је оборено [у кафани], и свакоме *доналиши* [пиће] (Кик., Прегл. 1928, 47–48/22).

Вино им точи Злате диздарева, | *Доналива* га сузом из очију (НП Марј. Л. 3, 16). ВИП карта је неограничена, можете је *донайуњаваши* колико желите (интернет). Сутра вам *донасиаваљам*, не могу сада! (интернет).

6.1.2.5. Несвршени глаголи могу означавати и неограничено понављање радње: *доналеваши*, *донаслађаши се*, *дойомагаши*, *дойри-мицаши (се)*, *дойриносиши*:

Тобоже обојим рукама тому јединству *дойомажеши* (Кур. 1, 162). Дужна је градска општина да *дойриноси* за издржавање ... болнице редовну годишњу дотацију (Зб. зак. 25, 247).

6.1.2.6. Глаголи са префиксом *до-* могу имати и сему допунске или накнадне радње која се понавља како би се променио и побољшао резултат претходне радње, што наводи Љ. Поповић (2008: 223) да их посматра у вези са ретроспективном фазом: *дойошегнуши* 'јаче притегнути, причврстити, попритегнути', *дойрисејаши*, *доукрасиши*:

Дойошегни коњу колан или магарцу самар (ЦГ, Станић Мил.). Обично се претходно сеје зрени усев, па се њему доцније, пошто већ изникне, *дойрисеје* пићни усев (Тод. Д. 1, 543).

6.1.2.7. Творбени¹⁸⁵ базу за образовање комплетивних глагола најчешће чине глаголи говорења и менталне делатности: *доизглавиши*, *доизрећи*, *донагајаши*, *донахвалиши*, *дойоменуши*, *дойронаћи*, али и терминативни¹⁸⁶ глаголи који припадају различитим семантичким гру-

¹⁸⁵ Анализирајући ову акционалну класу на корпусу МПГ, М. Ивановић наводи да творбени базу за образовање комплетивних глагола чине терминативни глаголи који најчешће означавају конкретне радње и процесе, а у мањем броју су заступљени глаголи говорења и менталне делатности (Ивановић 2016: 107).

¹⁸⁶ Издавање глагола према критеријуму терминативности/нетерминативности чини се према Петрухина (2000). Ова опозиција садржи се у самој семантици глагола и указује на унутрашњу границу радње, тј. односи се на то да ли глагол у свом лексичком

пама: *доналиџи*, *донасејаџи*, *донадојаџи* итд. Префикс *до-* у комплетивном значењу дозвољава секундарну имперфективизацију.

6.1.3. Финитивно значење

Финитивни глаголи указују на завршетак радње која је трајала неко време или која се понављала у прошлости. За изражавање овог значења користе се префикси *од-* и *и́ре-*, али се они не појављују у улози другог префикса, тако да међу ДПГ нема глагола са финитивним значењем¹⁸⁷.

Треба рећи да се глаголи *заусџавиџи*, *заусџављаџи*, *заусџављиваџи*, *обусџавиџи*, *обусџављаџи*, *џозавршаваџи* и *џосвршаваџи*¹⁸⁸, у чијој се морфолошкој структури уочавају два префикса, јављају као аналитичка средства за изражавање завршне фазе.

Видски пар *заусџавиџи/заусџављаџи* у примарном значењу односи се на прекидање, обустављање кретања живих бића, предмета, течности и сл., као и прекидање функције неког органа или механизма. Секундарно означава спречавање, задржавање некога у извршењу нечега, као и онемогућавање да се нешто појави, развије. Уз именице које означавају део тела – *очи*, *ухо* и њихове функције *џоглед*, *слух* означавају задржавање, скретање пажње. Прекинута радња више се не наставља, а каузатор радње је најчешће живо биће.

Глаголима *обусџавиџи/обусџављаџи* примарно значење представља прекид какве акције, активности, радње. Уколико се глагол не односи на каузацију прекида неке ситуације, као допуна јављају се предметне именице које означавају објекат радње који се ставља ван снаге, нпр. *закон*, *џројис*, *решење*, *акџи* или са чијим се публикувањем престаје, *лисџи*, *часојис*. Ови глаголи могу се односити и на прекидање кретања.

Осим наведених глагола које одликује широка сфера употребе, у завршној функцији у РСАНУ забележени су још и покрајински глаголи *ојовршиџи/ојовршљаџи*, као и застарели глагол *надовршиџи*:

значању садржи упућивање на границу радње. У српској литератури још су прихваћени и енглески термини теличност/ателичност.

¹⁸⁷ Иначе, финитивне формације, према речима В. Митриновић (Mitrinović 1990: 123), у свим словенским језицима су мање заступљене него инхоативне. Префикси много чешће имају општерезултативне значењске функције, тј. исказују комплексну обављеност радње, не стављајући специјално акценат на само гашење процеса, завршавање његовог тока.

¹⁸⁸ Глаголи *џозавршаваџи* и *џосвршаваџи* у нашем раду обрађују се у оквиру класе дистрибутивних глагола.

Доћу кад *ојовршим* по кући. Ништа још нисам *ојовршљала* (Љештанско, Тешић М. 1). Молимъ те, да, што самъ я поманко, ты *надовръшишь*, и ову књигу изврѣсну учинишь (Сол. 5, 41).

6.2. Детерминативне модификације – делимитативи и пердуративи

6.2.1. Детерминативне акционалне модификације односе се на ситуацију ограниченог трајања и одликују се постојањем временских граница с обе стране, тј. фиксирањем почетног и завршног момента (по правилу, без нарочитог истицања неког од њих) (Петрухина 2000: 141–142; Ивановић 2016: 144). У групу детерминативних глагола, тј. глагола који означавају ситуацију која је трајала у ограниченом временском периоду, спадају делимитативи и пердуративи. Док код делимитатива временски период трајања радње не мора бити одређен, а најчешће се интерпретира као кратак, код пердуратива је он одређен, у потпуности обухваћен ситуацијом и „обично се интерпретира као дуг, уз често уношење прагматичког елемента негативне оцене трајања ситуације и саме ситуације“ (Ивановић 2016: 144).

Делимитативе и пердуративе научници сврставају у различите акционалне категорије. Исаченко (1960: 243–244) делимитативе разматра у оквиру детерминатива („ограничительная совершаемость“), а пердуративе у оквиру резултатива („результативная совершаемость“). Петрухина (2000: 142) детерминативе посматра у оквиру фазних значења. Љ. Поповић (2008: 190) ове глаголе назива „интратерминалним глаголима“, а одликује их, према овој ауторки, „актуелизована лимитативност са границама које могу да се не истичу посебно (делимитативни глаголи) или су наглашене (пердуративни глаголи)“. Б. Тошовић (Тошович 2009) делимитативе убраја у модификацију норме, а пердуративе у квантитативне глаголе. По мишљењу М. Ивановић (2016: 146), детерминативне модификације су, као и фазне, вид локализације ситуације на оси времена, али за разлику од фазних значења, где је реч о издвајању одређених етапа у одвијању ситуације, почетне или завршне тачке, детерминативи не означавају етапу у одвијању ситуације, већ ситуацију у целини.

6.2.2. Делимитативни глаголи темељно су истражени у готово свим словенским језицима. Због комплексне семантике, издвајају се као један од најсложенијих проблема акционалности јер се ставови истраживача често разилазе у тумачењу како њиховог квалитативно-фазног

тако и квантитативно-прагматичког аспекта (в. Dickey 2006; Ивановић 2016: 147). Оно што их ставља у центар интересовања лингвиста, пре свега русиста, јесте и чињеница да делимитативи у руском језику постепено шире своју сферу функционисања¹⁸⁹, док се за српски језик то не може тврдити. Потврду за ово мишљење налазимо и код Клајна (2002: 267), који наводи да је префикс *йо-* у делимитативној функцији изразито продуктиван у српском језику, али да такви глаголи имају врло малу фреквенцију и да се највише срећу у преводима с руског. Упоређујући украјински и српски корпус, М. Ивановић (2016: 161–162) наводи да су делимитативи значајно заступљенији у украјинском језику и да је, упркос потенцијалној продуктивности која чини теоретски могућим образовање делимитатива од већег броја мотивних основа, употреба делимитатива у савременом српском језику веома ограничена и практично се своди на двадесетак глагола.

У литератури се најчешће истиче да је временски интервал који обухвата радња изражена делимитативом кратак, а поједини аутори додају да та радња не мора бити ограничена посебно истакнутим временским границама (в. Исаченко 1960: 234; РГ 1980: 377; Зализњак, Шмелев 1997: 94; Стевановић 1991: 441; Тошович 2009: 37; Падучева 1996: 108; Dickey, Hutcheson 2003: 23). Петрухина (2000: 148–150) и Поповић (2008: 192) у семантици делимитатива уочавају и сему интензитета. Клајн сматра да је код глагола овог типа „нагласак на трајању (мада ограниченом), а не на краткоћи радње“ (Клајн 2002: 266–267). Он глаголе типа *йоїтрајаїти*, *йоживеїти*, *йочекаїти* и сл. назива континуативним. Према другој групи аутора, ови глаголи спадају у групу деминутивних глагола код којих се деминуција односи на временско ограничење (Грубор 1953: 12; Грицкат 1955–1956: 82¹⁹⁰; Жугић 2007а:

¹⁸⁹ Упоређујући руски и српски језик исто је приметила и И. Грицкат (1957–1958: 115), „руски има веома живо *йо-* у значењу да се радња ограничава на краће време [...] што [...] није обично у српскохрватском“.

Истраживања показују да су у староруским текстовима глаголи са делимитативном семантиком малобројни и да тек од XV века делимитативно значење префикса *йо-* добија већи значај. Један од разлога за то Матжанова (2012) налази у промени валентних могућности префикса *йо-* у свим његовим основним значењима и у могућности овог префикса да улази у деривационе процесе са глаголима из различитих лексичко-семантичких група.

¹⁹⁰ И. Грицкат (1955–1956: 47) истиче да се „у деминутивном глаголу може постићи велики број различитих, и то међусобно доста удаљених значења“ и конкретизује та значења – „деминутивни глагол може значити да се радња врши кратко време [то су глаголи који су према нашој терминологији названи делимитативним – М. С.] повремено, а не трајно, учестало а притом са мањим интензитетом или тренутно, иако јој је природа трајна или се радња врши са ситнијим резултатом, ако јој је значење резултативно; или

263; Миланов 2012). М. Ивић (1982: 56) напомиње да је распрострањено уверење да префикс *йо-* у словенским језицима детерминише трајање радње у деминутивном смислу, али да свестранија анализа оповргава то мишљење.

6.2.3. Дакле, за семантику делимитатива важно је да је процес ограничен неким временским одсечком који је неодређене дужине, али недељив. Целовитост и лимитативност су основне карактеристике делимитативне радње. Целовитост значи да радња означена делимитативним глаголом укључује у себе почетак, средину и крај процеса, независно од тога колико је трајала. Лимитативност значи да је таква радња временски ограничена, при чему је у семантици делимитатива крај трајања радње важнији него њен почетак (Петрухина 2000: 146; Ивановић 2012: 208)¹⁹¹.

6.2.4. У грађи смо нашли следеће делимитативне глаголе: *йозабавиџи се*, *йозавести*, *йозадржати се*, *йозамукнути*, *йозаседеџи се*, *йозасџаџи*, *йозасџењаџи*, *йозаустџавиџи се*, *йонаслониџи се*, *йонасмејаџи се*, *йонасменуџи се*, *йонасмехнути се*, *йонашалиџи се*, *йоодјашиџи*, *йоођуџаџи*, *йоочекаџи*, *йоочијукаџи*, *йоочиџаџи*, *йойоболоваџи*, *йойовариџи се*, *йойовреџи*, *йойовригаџи*, *йойогореџи*, *йойодржџаџи*, *йойоживеџи*, *йойоинадиџи се*, *йойоиђи*, *йойољуљаџи*, *йойомучаџи*, *йойоносиџи*, *йойорадиџи*, *йойосвирати*, *йойосвириџи*, *йойоседеџи*, *йойослушаџи*, *йойосџајаџи*, *йойоџраџи*,

се уопште врши нека неважна радња, несавршена, недовршена или налик на основну радњу⁴⁶. Сличан однос према префиксу *йо-* налазимо и код Соучкове (Součková 2004b) која, анализирајући префикс *йо-* у чешком језику, наводи да се глаголи са овим префиксом могу поделити, према значењу, у следеће класе: 'кратко време', 'кратка раздаљина', 'низак степен', 'слаб интензитет', али да све те појаве носе представу о малој количини и да је то заправо један префикс, тзв. делимитативно *йо-*.

Иако деминутивне глаголе карактерише краће време трајања радње и њено вршење слабијим интензитетом, сматрамо да је најбоље овај термин користити за глаголе који су изведени одговарајућим суфиксима, док се делимитативност односи на трајање радње, а атенуативност на њен интензитет. Оба ова акционална значења код глагола маркирана су најчешће префиксом *йо-*.

¹⁹¹ Суштинска разлика између употребе делимитатива и глагола несвршеног вида са одредбом трајања је то што се делимитативом истиче да је ситуација трајала у ограниченом интервалу и да је по истеку тог интервала завршена. Петрухина (2009: 97) наводи да се семантика делимитатива од значења простих глагола несвршеног вида у контексту који садржи указивање на временске границе радње разликује по томе што глаголи несвршеног вида допуштају и синхронијску и ретроспективну тачку одмеравања, а делимитативи – само ретроспективну. Делимитативи обично изражавају једну (јединичну) ситуацију, а непрефигирани глаголи несвршеног вида с истом вероватноћом могу означавати како једнократне тако и поновљене радње, нпр. *Он је сџавао до 8 сџи* (тог дана или обично) / *Он је йосџавао до 8 сџи*.

йойоћи, йойоћуџаџи, йойохраниџи, йойочекаџи, йойошеџаџи, йойрекинуџи, йойресџаџи, йойреџриџи, йойрећуџаџи, йойрилећи, йойриџаџи, йойрисесџи, йойрисџануџи, йойрисџаџи, йойрићуџаџи, йойричекаџи, йойромислиџи (се), йойройџаџи, йойроразговараџи се, йойроразмоџриџи, йойрорасџиџаџи се, йойрорасудиџи, йойрошалиџи се, йойрошеџаџи се, йоразгледаџи, йоразговараџи (се), йоразговорџи (се), йоразмислиџи (се), йоразмоџриџи, йорасџиџаџи (се), йосиграџи (се). Сви наведени глаголи изведени су од глагола свршеног вида (осим неколико глагола са првим префиксом *раз-* који су несвршени), тај вид задржавају и не дозвољавају даљу секундарну имперфективизацију. Типични делимитативи су непрелазни или прелазни глаголи употребљени у непрелазном значењу, уз веома мали број изузетака који траже директни објекат.

6.2.5. У комбинацији са префиксом *раз-* делимитативи не наглашавају увек временску ограниченост догађаја, већ могу да функционишу и као прави видски парњаци. Таква употреба делимитатива могућа је због њихове резултативности која их повезује са теличним, резултативним префиксима (в. Dickey 2006), нпр. *разговараџи – йоразговараџи, разгледаџи – йоразгледаџи, раскидаџи – йораскидаџи, развлачиџи – йоразвлачиџи*:

Каква су времена настала да није још људи да један другог *йоразговара* – шта би од нас било? (Грђ., БВ 1890, 26). Они се стану | Чудити видјевши кућу гојенца Зеусовог краља ... | Кад се надовоље и све *йоразгледају* очима својим, | Онда се обадва пођу окупати у бање гладке (Марет. 2, 43). Хоћу и ја ићи са вама или ћу вам *йораскидаџи* платно на падобрану (интернет). Ако ми прекипи, те јавим сотони, тако ће те његови шегрти *йораскидаџи* и овамо онамо *йоразвлачиџи*, да те неће моћи ни сви врабци из Галиције у гомилу покупити (Новак Радонић, Молска мудровања Новака Радонића, Нови Сад, 1878).

Оваква функција делимитативног *йо-* ређа је и подржана је контекстом, али и чињеницом да се префикс додаје несвршеном глаголу.

6.2.6. У комбинацији са префиксом *за-* у глаголима *йозаклимаџи, йозамуцаџи* и *йозасћењаџи* јасно су уочљиве семантичке компоненте које уносе оба префикса – *за-* уноси почетно значење, а *йо-* делимитативно:

Имам ја другу, још једну кошуљу код куће ... похвали се мала и *йозаклима* с дражесне повољице главом (Буд. 2, 115). Малко ми је мрско ... казивати, – *йозамуца* Марица и погледа крадом у зид (Буд., БК 1906, 646).

Путом је знао *йозасїењаїти* па промрморити рањеник: – Анђо, привежи ми потпашај (Буд. 2, 58).

6.2.7. М. Ивановић (2016: 150) истиче да семантика делимитатива, „поред значења ограничености трајања, укључује два аспектуална елемента – квалитативно-фазни и квантитативно-прагматички“. Категорија фазности обухвата три етапе у одвијању радње: почетну, средњу и завршну. Почетак ситуације означене делимитативом не мора се поклопити са почетком датог временског интервала¹⁹². Контекст, односно употреба прилога *још* указује на то да је ситуација означена делимитативом „додатна порција ситуације која је отпочела пре ограниченог интервала на који се односи делимитатив“ (Ивановић 2016: 151)¹⁹³. Трајање те додатне ситуације обично је краће од трајања основне ситуације и може бити неодређено, као у примерима под (а), или одређено контекстом, нпр. *који дан, мало, малко, неколике године*, у примерима под (б):

(а) Ђулага сасвим нехотице поправи упрту своје торбе. Онда *још йойосїоја*, онда погледа уз цесту и низ цесту, као да нешто смишља (Кик. 1, 247). Ја *ћу* моје волове *још йойораниїти*, па *ћу* и’ продати (Банија, Ворк.). Торњај се, мизеријо! Ми *ћемо се још йоразговорїти!* (Јонке 2, 145). О свему овоме ја *ћу се још йоразмислиїти*. С одлуком се нећу журити (Вељ. М. 3/1, 153).

(б) Ако овака зима *йойодржи још који дан*, зло ће бити по јадну сиротињу (зенички крај, Поп. Д. С.). *Још мало йойоишав* заједно, на углу се растану (Јурк. Ј.). Алага је *још мало йойојео*, па отишао за Мула ефендијом у одају (О–А 2, 63). Пусти га нека *још мало йойосвира* (Банија, Ворк.). *Још мало йойосїа*, а онда одлучи (Барк. 1, 92). Када су се *јоштгь мало* пошалили и *йонасмѣяли*, калуђеръ имъ рекне, да е радъ на свой конакъ вратити се (Игњ. Ј. 1, 44). Сан ми заклапа очне капке, али ја их силом држим отворене да *бих још мало йоразмислио* како даље да радим (Ненад. Д. 1, 180). *Још се малко йозаусїависмо* с Ђуканом, а кад се мрачак стаде хватати, поздрависмо се (Буд. 2, 16). Тај калуђер *йойоживио је неколико године послїје тог оглашеног новца*, да му није ништа никад мањкало (Буковица, Ард., ЗНЖ 13, 231).

¹⁹² Радња означена делимитативом трајала је ограничено време и потом је завршена, зато је у њиховој семантици важније значење краја од значења почетка (Петрухина 2000: 146; Ивановић 2016: 151).

¹⁹³ Одређење „порција“ користи се и у Зализњак, Шмелев (2000: 111) приликом описа делимитатива, те глаголи ове класе описују „некоторую ‘порцию’ действия, оцениваемую как меньшую и ограниченную временем, в течение которого данное действие производилось“.

6.2.8. Делимитативна ситуација може бити укључена у низ других ситуација које следе једна за другом. То могу бити ситуације које се међусобно искључују, не могу се реализовати истовремено, а делимитативом је представљен завршетак претходне ситуације:

Боєви кои су зимуске *йойресїтали били*, почеће, ако нису до садъ већ и почели (Нен. Љ. 4, 34). Чини ми се да је киша *йойресїтала* па би се могло изићи из куће (Б–Т 1). Мармонт рекне ка своима, | *Позамукну*, па га опет пита (Сар. 1, 35). *Позамукне* нешто, као да се је свргао у мисли, па узме опет [пјевати] (Буд., БК 1902, 871).

Поред наведеног, делимитативна и нека друга, најчешће такође делимитативом изражена, радња могу бити и симултане:

Девојка за удају, а ми никад нисмо сели, да тако о томе мало промислимо и *йоразговарамо* (Нуш. 2, 11). Пођи са мном и ти, сине мој! Почувај ме у путу; *йоразговарај* ме у туђини, докле узаживим (Мил. М. Ђ. 26, 44). Мало постојасмо и *йоразговарасмо* се с ловцем шкољака (Дим. Ј., СКГл 22, 570). Пошто се кметови мало поткрепе и *йоразговарају*, намести им се постеље крајем собе да се спусте (Јелић И. 3, 19). Он је [Младен] наговорио Црнога Ђорђа да сазове на договор све старешине народне и да с њима *йойромисли* и *йойпорасуди* о будућем стању Србије (Јелић И. 3, 721). Када су се јошт̄ мало пошалили и *йонасмђјали*, калуђер̄ имъ рекне, да є радъ на свой конак вратити се (Игњ. Ј. 1, 44). Изашао је о поноћи | Из кафане млад појета, | Да се мало пролуфтира, | Да се мало *йойрошејта* (Змај 1, 578). Жени уништаваш живот, доводиш је до лудила и до смрти – зашто? ... Да се мало проведеш, *йозабавиш*, да насликаш слику, да створиш себи епизоду (Јанк. Мил. 1, 160).

У случајевима симултаних радњи делимитативна радња често се оцењује као секундарна, небитна и кратка (Кронгауз 1998: 196):

Он ме љубазно прими, *йоразговори* се са мном, па отиде на посао (Мат. 3, 104). Мој би баба Никола често долазио, видити ме; *йоразговорио* би се са мном, и питао би ме, како ми је (Дос. 10, 40). Он се усправи, подбочи, бира просто шта са мном да уради ... па заборави на мене, па се уз брвно *йонаслони*, па *йоажмури*: „Ој, Мораво, моје село равно!“ (Наст. 1, 78). Саслушавши причу, игуман се као мало *йозамисли*, па потом оберучке заглади браду, што је био знак да је нашао решење (околина Београда, НПр, Радовановић-Ерић Б., Раск. 27, 31). Часни поп Никола као да ме није право чуо, протирући рупцем знојни врат – вргне на се крст, *йойозамукне* па ће у неке надовезати: – А ма ја сам све ово слушао на своје уши (Буд. 2, 90). На раскршћима *йойосїтајали* мало, да се још нашале, и онда би се разилазили и дозивали једно друго кроз смијех и пјесму (Шим. 2, 101). Она је замишљено *йойоћушала*, па ће ме онда запитати:

– Је ли, то је тако, као кад метнем шећер у чашу воде, кад се истопи, па га не видимо? (Вуч. 1, 183). Он говори, говори, мало *йойоћуиши*, па опет говори (Банија, Ворк.). Хајде, макар, да вам мало и причам, рече Дедо, *йойошуије* позадуго и отпоче (Сарајл. 1, 21). Кадшто би јој реч задрхта-ла и онда *би* мало *йозасијала*, уздахнула би, па би опет наставила (Вој. сп., 93). Путом је знао *йозасијењати* па *йромрмориши* рањеник: – Анђо, привежи ми потпашај (Буд. 2, 58). Ручао си, *йойрилегао* си мало ... да проспаваш (Нуш. 28, 104).

6.2.9. Као показатељ делимитативности најчешће се јављају временска одређења која конкретизују ограниченост радње и њено трајање оцењују као кратко – *мало, малко, часом, ни за један сати, неколико часака, мало часака, часак*:

Девојка за удају, а ми никад нисмо сели, да тако о томе мало промислимо и *йоразговарамо* (Нуш. 2, 11). Мало постојасмо и *йоразговарасмо се* с ловцем шкољака (Дим. Ј., СКГл 22, 570). Пошто се кметови мало поткрепе и *йоразговарају*, намести им се постеле крајем собе да се спусте (Јелић И. 3, 19). Депутати су овај савет главнокомандујућег одобрили и молили су га, да им допусти мало времена, да могу о свему, што су од њега чули, *йойромислиши се* (Бат. 1, 508). Кћери њене, остале цркве и црквице *йоочекну малко*, па одједном све узавру, надмећу се која ће бити ревнија (Мат. 6, 81). Погледићева устала да се спреми за честитање, додуже већ покасно, но још увијек рано да *би мало*, ради освете, *йоочијукала* са сином затјеравши и оцу и матери у кости страх (Михаил. С. 2, 307). Уз јаја вригана изриже се на вете пршута или сланине, то се стави прије јаја, нека *се мало йойоврига* (Пољница, Иван. Ф., ЗНЖ 8, 298). Узме се жмул (чаша) мало овећи, запали се у њему мало картушине или ступе ... Када је само мало йойогорило, узме ту чашу па је добро прилипи насрид пупка (Пољница, Иван. Ф., ЗНЖ 9, 38). Још мало йойошиав заједно, на углу се растану (Јурк. Ј.). *Пойомуча неколико часака* (Буд. 2, 6). Пусту га нека још мало йойосвира (Банија, Ворк.). Ту мало йойосједе, те им онда овај показа, у којој се соби налази каса од новаца (Бановина, Боснић, ЗНЖ 20, 287). Слабићи мало йойосијавали, а туђин викну за свима туробна ока и гласа: „Жао ми вас је!“ (Турић 2, 9). Дон Марко се спусти на сједалицу, одхукну и *йойосијаде мало часака* (Уј. И. 1, 27). Делка примив свешчић са два прста и опазив онај motto спусти свезак доле и *йойосија часака* у мисли, да ћу га ја дићи (Коз. Ј. 4, 14). *Пойосијанимо малко* код задње ове мисли и упорабимо ју (Пилар Ђ., Виенац 1871, 43). Босим ногама *йойосијала би малко* на туђем прагу, а онда одскакутала другом диму (Божић 2, 18). Још мало йойосија, а онда одлучи (Барк. 1, 92). Он говори, говори, мало йойоћуиши, па опет говори (Банија, Ворк.). *Пойресијану* [лав и вепар борећи се] мало за оданути (Дос. 1, 29). Стана *йойресијаде мало* говорити, кад видје да нико с њом не говори (Кондић В., БК 1908, 164). Киша

је мало *йойресїала*, али нам је [од магле] оризонат био затворен (Паш., БК 1903, 182). Шта ћеш, синко, судбина ти таква; | Шта те снашло *йойре-тїрїи* мало (Шапч. 13, 340). Изашао је о поноћи | Из кафане млад појета, | Да се мало пролуфтира, | Да се мало *йойрошеїта* (Змај 1, 578). Док ти ја мало *йоразгледаїти* оно кожно сједало ... дотле кочијаш швићну два три пут бичем, а коњи још брже и брже полијетеше (Будисављевић М., БК 1905, 1559). Е, па, децо, видећемо; има још дана, *йоразмислићемо* мало (Јакш. Ћ. 17, 131). Једном речи, резонује г-ђа Сиде, сваки се хирург влада сасвим господски, и онда, наравно, вредно је мало и *йоразмислиїти*, јер прилика није рђава (Срем. 11, 179). Стари Ђукан потурне капицу к лијевом уху ... *йозамисли се часом* (Буд. 2, 4). Старац као да се мало *йозамисли*, али опет рече: „ајде, ајде на посао ...“ (Груј. 3, 61). Кадшто би јој реч задрхтала и онда би мало *йозасїала*, уздахнула би, па би опет наставила (Вој. сп., 93). Мало *йойричека*, отвори очи, али се нико не одазва (Вујач. Мир. 2, 205).

Прилог *мало*, уз временско значење кратког трајања, може истовремено упућивати и на смањен интензитет ситуације изражене делимитативом:

Дјеца што долазе ... к мору, поринула би лађицу у воду, да се мало *йозабаве* (Кум. 2, 126). Жени уништаваш живот, доводиш је до лудила и до смрти – зашто? ... Да се мало проведеш, *йозабавиш* (Јанк. Мил. 1, 160). Она видећи ме смућена, *йонасмњусе* мало, пакъ ми поче говорити (Дос. 8, 126). Никако, никако – рече он, али се одмах мало *йонасмјехну* и запита: – А бисте ли ви умјели полако и потихо отићи? (Милак., ЗНЖ 20, 302). Малко [се] невино *йонашали* с Вриклеом (Крешић С. 1, 73).

Иако представљене невеликим бројем примера, уз делимитативе се користе и одредбе које упућују на дуже трајање делимитативне ситуације:

Никад нисам имала прилике да с њим дуже *йоразговарам* (Живад. 5, 105). Она је [Прозорски] ... склонио се ... позвати их [депутате] у другу до сале собу, и ту се је мало подуже и кротчије *йойроразговарао* (Бат. 1, 506). Замисли се ... Руђо, и потупивши очима у црну земљу преда се, *йооћуїта* добар комад сата (Нев., БВ 1908, 435). Радознали послужитељ новчаног завода изиђе опет на врата и *йозабави се* дуже напољу (Нуш. 31, 112). Е, па има прилично *йойоїти* до Бороа, господине – притужи се госпођа Бардел (Креш. С. 4, 186). Хајде, макар, да вам мало и причам, рече Дедо, *йойошуйје* позадуго и отпоче (Сарајл. 1, 21).

Одредба *више* може да указује на интервал времена, али и на јачи интензитет:

Број бактериолошких станица ... већ је толики, да је могуће потражити и од ових установа, да се више њозабаве епидемиолошким испитивањима (Зб. зак. 1, 254).

У неким случајевима трајање радње не мора бити окарактерисано ни као кратко ни као дуго, и на тако временски неодређено трајање радње упућују одредбе: *неко време*, *неколико* или одсуство одредбе. На неутрално трајање интервала указују и одредбе које означавају јединицу времена, као и одредбе које упућују на десну границу делимитативне ситуације, нпр. предлошко-падежна конструкција *до* + генитив и временске реченице с везником *док* које означавају наступање друге ситуације (в. Ивановић 2016: 154–155), које се у нашој грађи углавном употребљавају уз глагол *њојричекајши*:

Па га замолише да се неко време њозадржи у Бањалуци, да би после ... с Омер-пашом отишао у Бихаћ (Шапч. 12, 287). Кад смо дошли већ до Нишаве и на мосту њозасјали док не прође војска, рекох капетану (Шапч. 8, 109). Татини су послови сасвим у реду, па могу да њојричекају док Едвард ... поправи порушено здравље (Вин. 9, 405). Појричекајше ... доклен не прође то возило нумеро шест, јер ће иначе од вас начинити палачинку (Ћос. Бора 1, 249). Одоше ... да њојричекну док се она са сином за пут опреми (Шапч. 12, 288). Морате да њојричекнете до сутра (Вин. 9, 158). Појобило неко вријеме, и ја се код тетке већ нешто примирио, кад ал' ето Тривуна Дрче (Буд. 2, 9). Појослуша [ђачина] неколико наш разговор, пак онда окрене реч к мени говорећи: „По твом изговору чини ми се да си ти шизматик“ (Дос. 11, 9). Узми у тавицу воде и мало масла. Саспи оно листје, па нека њојовари се (Вареш, Босна, Жуљић М., ЗНЖ 11, 228). Расклопи очи широко, [и] њојољуља главом к прсима (Буд. 2, 6). Појосвире, па и за пас задију (Буковица, Ард., ЗНЖ 5, 44). Волењ Злато и њојоношено неголи сребро изнова ковано (НПосл Мушк., 30). Није згорег да и ја с тобом у друштву њојорадим, ка им не треба код куће (Јурић 1, 29).

Сви наведени примери показују да делимитативни префикс *њо-* уводи временску границу без прецизирања трајања радње, те је немогуће тачно одредити квантитативну вредност овог префикса без учешћа контекста¹⁹⁴, као што је у следећим примерима:

Један ... стаде се погађати за плату, па ... отиде у Бугарску; остала двојица њојричекаше, па постадоше писари (Мат. 11, 204). Ја мислим да је то питање било велико и да би о томе требало да се њозамислимо (Весел. 19, 287). Ето ти милостиве госпојице, па се њозабавише тамо у стражари, а онда и њу у магацин (Ћоп. 12, 161). Наш Чича не може

¹⁹⁴ Исто важи и за руски језик (в. Авилова 1976; Крепски 2011: 195).

да стигне да са сваким *йоразговара* (Дуд. 1, 74). С добрим [човеком] је занимљиво *йоразговарати* (Ђорђ. Мир. 91). Г. Родофиникин казао нам је при једном случају: треба и вама самим о себи *йойромислићи* (Бат. 1, 504). Старацъ богатъ ... саспе [злато] у еданъ котао, закопага у башчи ... гди мало кои данъ пропушаше да не дође, надъгледатига, *йойройийаишига* (Дос. 1, 176). Он је [Младен] наговорио Црнога Ђорђа да сазове на договор све старешине народне и да с њима *йойромисли* и *йойрорасуди* о будућем стању Србије (Бат. 1, 721). Само букоч и јејина | Кадшто муклим својим гласом | Ноћни покој *йойрекину* (Сунд. 1, 160). *Појресџале* су оне несносне крфске кише (Јанк. Р. 1, 159). „Оставио си ономе питоме равнице ... Није л’ тако?“ Ја *йойрићуџах* (Шапч. 8, 23). Опраштајући се, рекао ми је да *ће йоразмислићи* о мојим ријечима (Чол., Књиж. 3, 365). *Поразмојри*, пак се брзо врати (Змај 4). Патрола *ће йорасийиаиши*, *йоразговарати*, па отићи (КБС, 381). Дошао [сам] да вас *йозабавим*, да вам отпјевам коју коледу под прозором (Шов. 1, 143). Цвијет ... који из кубе виси ... послан на дар цркви ... из Одесе, тако је мајсторски испослован, да сваки поглед примами и *йозаусџави* (Врч. 5, 65).

Петрухина (2009: 99) сматра да је временска ограниченост делимитатива у вези са количинском и прагматичком оценом, које утичу једна на другу: емоционални однос говорника према радњи утиче на његову перцепцију трајања временског одсечка обухваћеног радњом. Позитивне емоције у нашем сазнању скраћују време, тј. остављају утисак брзог протицања времена; негативна осећања, напротив, чине као да време споро пролази. Дакле, интерпретација дужине трајања делимитатива зависи од природе ситуације. То значи да, уколико нема одговарајуће прилошке подршке, одговор на питање да ли ће неки интервал бити оцењен као дуг или као кратак зависи од процене говорника, као и од значења основног глагола и ширег контекста што је, према речима М. Ивановић (2016: 155–156), најчешће повезано са емоционалном оценом ситуације. Тако је са емоционалном оценом ситуације повезана и процена трајања интервала времена као „довољно дугог“ за постизање циља или задовољење – сатисфактивно значење:

Рацко поручио да можемо да идемо у Пејковац да се упознамо и да се *йоразговарамо ко људи* (Иванов. И. 1, 186).

Уколико нема подршке контекста, трајање интервала у коме се одвија радња делимитатива најчешће се оцењује као кратко, што се огледа у речничком опису ових глагола у ком се обично користе прилози ’мало’, ’кратко’. Лексикографске дефиниције адвербијално истичу или краткотрајност радње (*йох* → ’мало X’) или неодређено време трајања радње основног глагола (*йох* → ’неко време X’) (Ивић 1982). Као што

су претходни примери показали, природу делимитатива прецизније представљају дефиниције које не истичу кратко трајање радње, већ само указују на њену ограниченост, јер интервал трајања радње не мора увек бити кратак, може бити неутралан или дуг, пошто делимитатив сам по себи не означава одређену меру трајања, већ само њену ограниченост. Да ли ће се неки временски интервал окарактерисати као дуг или кратак зависи од процене учесника конкретне ситуације. Примери: Ту *смо ѿоѿбили три дана* (Лика, Шкар. 1) и Добро је њему (покојнику) било: *два три дана ѿоѿболовао*, па се смирио, а ја не могу ни да умрем ни да оздравим (Хрв., Арс.) могу се различито тумачити, „(два) три дана“ са различитих перспектива могу изгледати као дуг или као кратак период. Томе у прилог говори и појава својствена разним словенским језицима о којој је писала М. Ивић (1982: 56), која наглашава да је у науци о словенским језицима распрострањено уверење да префикс *ѿо-* „детерминише трајање радње у деминутивном смислу“, али да се у језицима затиче и другачије стање, да приликом глаголске префиксације префиксом *ѿо-* може доћи и до аугментирања, односно да овај префикс означава и вршење радње дужи временски период или у већој количини.

6.2.10. Дакле, делимитативима се у српском језику изражава временски ограничена ситуација. Најчешће се трајање те ситуације процењује као кратко, док се у контексту, уз употребу одговарајућих одредби, може проценити и као дуго или неутрално. У примерима у којима недостају одредбе немогуће је одредити дужину трајања радње.

6.2.11. Најзаступљенији међу делимитативима су глаголи говорења¹⁹⁵: *ѿоиздиваниѿи*, *ѿонашалиѿи се*, *ѿоочијукаѿи*, *ѿоѿроразговараѿи се*, *ѿоѿрорасѿиѿаѿи се*, *ѿоѿрошалиѿи*, *ѿоразговараѿи (се)*, *ѿоразговориѿи (се)*, *ѿорасѿиѿаѿи (се)*, укључујући и глаголе одсуства говорења: *ѿозамукнуѿи*, *ѿооћуѿаѿи*, *ѿоѿозамукнуѿи*, *ѿоѿомучаѿи*, *ѿоѿоћуѿаѿи*, *ѿоѿошуѿијеѿи*, *ѿоѿрећуѿаѿи*, *ѿоѿрићуѿаѿи*, *ѿоѿрићуѿкиваѿи*; затим

¹⁹⁵ Према подацима које наводи М. Ивановић (2012: 225), у српском језику су најзаступљенији глаголи који означавају положај у простору, глаголи говорења као и егзистенцијални глагол *ѿоживеѿи*. Петрухина (2009: 98) наводи да се делимитативи не образују од терминативних глагола који искључују постизање делимитичног резултата, нпр. од деструктивних глагола: *губиѿи – ѿогубиѿи*, *ѿонуѿи – ѿоѿонуѿи*; глагола премештања: *вешаѿи – ѿовешаѿи*, *сѿаѿаѿи – ѿосѿаѿаѿи*; *саѿиѿи – ѿосаѿиѿи*; глагола осећања и интелектуалне делатности, говорне активности, тако да се ограничење дужине своди на јединични акт перцепције, говора и сл. Не образују се од глагола стања (Падучева 1996: 146), као ни од глагола који означавају привремено стање (Ја *поболел, *помок, *поприсутствовал). Веза делимитатива са категоријом активности има семантичку основу, јер је неопходна контрола субјекта над протицањем радње, као и контрола њеног почетка и завршетка.

глаголи мишљења: *йойромислиџи (се)*, *йойроразмојџриџи*, *йойрорасудиџи*, *йоразмислиџи (се)*, *йоразмојџриџи*; глаголи различитих активности: *йозаиграџи*, *йоочийаџи*, *йойовариџи*, *йойовригаџи*, *йойовреџи*, *йойодигнуџи*, *йойроиграџи се*, *йосиграџи се*, *йоразгледаџи*, *йосаслушаџи се*; глаголи кретања: *йойоиџи*, *йойойрчаџи*, *йойошеџаџи*; глаголи који означавају неко заустављање, мировање или кашњење: *йозадржаџи се*, *йозадоцниџи*, *йозакасниџи*, *йозасџаџи*, *йозасџавиџи (се)*, *йойосџајаваџи*, *йойосџајаџи*, *йойосџајквиваџи*, *йойосџојаџи*, *йойрекинуџи*, *йойресџаџи*, *йойрисџануџи*, *йойрисџаџи*, *йойричекаџи*, *йосџајаџи*; глаголи положаја у простору: *йонаслониџи се*, *йойрилеџи*, *йойрисесџи*; глаголи перцепције: *йойогледаџи*, *йойоњушиџи*, *йойослушаџи*, *йойройџаџи*; као и глаголи стања: *йозабавиџи (се)*, *йозажмуриџи*, *йонасмејаџи се*, *йонасмехнуџи се*, *йойрејџриџи*. Најфреквентнији глаголи из ове категорије су *йоразговараџи* и *йозабавиџи (се)*.

6.2.12. Осим код глагола са префиксом *йо-*, делимитативну семантичку нијансу налазимо и код глагола са префиксом *йри-*: *йризакасниџи*, *йрийовраџиџи се*, *йрийогледаџи*¹⁹⁶, *йрийогледнуџи*, *йрийомесџиџи се*, *йрийомоџи*, *йриусџавиџи се*. Ове глаголе карактерише значење непуног дејства, непотпуне радње, ограниченог степена, смањеног интензитета:

После неког времена схватиш да превозно средство у ком си стоји. Па не брини, то је емпатични Мајстор од малопре *йриусџавио* да залије кафу у грло, има и он потребе (интернет). Дјеца спавају, па нам је лакше опремити и *йриудесџи* путне ствари (Ков. А.). Антица се трже из мисли и *йрийомјесџи* (Ћип.). Дану боље *йрийогледај*, да се нијеси по среџи повео (Љуб.). Прође ... поскокне ... па се *йрийовраџи* (Радул. Ј.). Да *нисџе* ... мало *йризакаснили* с тим водоводом? (Пол. 1959). *йрийогледни* у подешавањима рутера која ти је енкрипција шифре (интернет).

6.2.13. У РМС су забележена и два делимитативна глагола са префиксом *йро-*: *йроразговараџи се* (заст.), *йросклизаџи се*:

Дошли смо да се о оном јучерашњем *йроразговарамо* (Игњ.). Стога ми се хоће прошетати до језера и ондје се малко *йросклизаџи* [на леду] (В. 1885).

¹⁹⁶ Значи и боље погледати – тј. појачавање радње у нав. пр. и у примеру:

Требало би мало *йрийогледаџи* темеље тих његових грађевинских „предузимаџина“ (интернет),

али и ’мало, кратко време погледати’:

Ђеде Шако напола отвори очи, *йрийогледа* их, па ће успорено и иза зуба... (интернет).

Ево вратио се са славе па да *йрийогледам* шта има (интернет).

6.2.14. Дакле, делимитативи означавају радњу која се одвијала у ограниченом временском интервалу, након чијег истека је и сама радња престала. Трајање тог временског интервала најчешће се одређује као кратко, ређе као дуго, а понекад оцена трајања није исказана. Делимитативност се најчешће изражава префиксом *īo-*, а забележени су и случајеви редупликације овог префикса. Нешто је ређи префикс *īри-*, а забележено је и неколико делимитативних глагола с префиксом *īро-*.

6.2.15. Пердуративи изражавају ситуације које су трајале у одређеном временском интервалу и испуниле тај интервал у потпуности од почетне до завршне границе (Зализњак, Шмелев 1997: 95; Поповић 2008: 191–192; Петрухина 2000: 190; Тошович 2009: 95; Ивановић 2016: 167). Трајање интервала је лексички конкретизовано и најчешће се оцењује као дуго уз негативан емоционални став говорника према радњи, тачније према њеном трајању. Зализњак, Шмелев (1997: 95) у пердуративима истичу и присуство прагматичког елемента – говорникову негативну оцену ситуације. Обухваћеност целокупног интервала ситуацијом доводи до фокусирања пажње на интервал, а не на ситуацију за разлику од делимитатива, где је у фокусу сама ситуација (Кронгауз 1998: 126).

Пердуративност се код МПП у српском језику изражава помоћу префикса *īро-* (*īровесīи*), *īре-* (*īреноћиīи*), *од-* (*одлежати*) и *за-* (*заночиīи*). Међутим, код ДПП, ово значење се губи и наведени префикси не реализују значење пердуративности. Пердуративност можемо препознати само у једном глаголу из наше грађе, *īроуздисати*, и он је обележен као индивидуална твореница. Овај глагол означава испољавање одређеног стања, контекстом је експлициран временски период који се оцењује као дуг, а присутан је и негативан емоционални став говорника према радњи, тј. према њеном трајању:

Еј, Като, не знаш колико сам дана и ноћи за те *īроуздисао!* (Новак Вј.).

6.3. Акционалне плуралне модификације

М. Ивановић (2016: 189) под акционалним плуралним модификацијама подразумева „све модификације повезане са квантификацијом процесуалне ситуације, било да је реч о њеној рашчлањивости на микроситуације, било да је реч о понављању микроситуација“. Она у својој анализи прати и делимично модификује семантичку

класификацију типова В. С. Храковског (1989)¹⁹⁷. У оквиру плуралних акционалних модификација ми ћемо се бавити само дистрибутивним и кумулативним глаголима, јер само они имају свој морфолошки израз међу ППГ.

6.3.1. Дистрибутивност

6.3.1.1. Ситуација означена дистрибутивом обухвата више засебних радњи које обавља више субјеката или које се обављају на више објеката сукцесивно, једна за другом, или истовремено, али које представљају једну целину. Досадашња истраживања указују на то да дистрибутиви формирају једну од најпродуктивнијих творбених категорија када је реч о префиксираним глаголима, а наше истраживање то потврђује и на грађи ППГ.

Храковски (Храковский 1989: 23–24) дистрибутивни тип карактерише следећим семантичким ознакама: 1. мноштво ситуација које се понављају $P_1, P_2 \dots P_n$, а које се извршавају у једном периоду времена; 2. у свакој од ситуација које се понављају и чине то мноштво могу учествовати исти и различити актанти. Према карактеру актаната, овај аутор издваја субјектни дистрибутив, објектни дистрибутив, адресатни дистрибутив и субјектни дисперзив.

М. Стевановић (1984: 437), говорећи о значењима глагола с префиксом *из-*, значење у ком препознајемо дистрибутивност одређује као „извршење радње на свим могућим субјектима (ако су непрелазни) и извршење радње на свим узетим објектима или на више места једног објекта (ако су прелазни)“ и, између осталих, наводи и примере глагола са два префикса *исцјолагајџи*, *изојџијајџи се*.

Анализирајући досадашње приступе дистрибутивима у српској и хрватској граматичкој литератури и њихове дефиниције у речницима, В. Миљковић износи мишљење да „дистрибутиве, као тип глаголског значења, можемо одредити као сложени, збирни догађај који је рашчлањив на истоврсне спацијално дистанциране једноставне ситуације именоване творбеном базом, при чему темпорално устројство тих ситуација није дефинисано самим дистрибутивним глаголом (па се

¹⁹⁷ Руски лингвиста В. С. Храковски (Храковский 1989) подробно је описао три типа синтаксичко-семантичког мноштва радњи: дистрибутив, мултипликатив и итератив. Разлика између ових типова мноштва радњи, према Храковском, заснива се на следећа два критеријума: време вршења радње и актанти који учествују у вршењу радње. За разлику од Храковског, Падучева у плуралне ситуације уобраја само категорију „многкратности“ (итеративности) и дистрибутивности (Падучева 1996: 27).

оно спецификује у синтаксичком контексту или се једноставно ослања на наше знање о свету)¹⁹⁸ (Миљковић 2016: 132–133). На тај начин се дистрибутиви прецизније одвајају од других глаголских значења која подразумевају постојање више истоврсних објеката, као и од итеративности, која почива на темпоралном дистанцирању појединачних реализација, за разлику од дистрибутивности, која почива на спацијалној дистанцираности.

Дефиниције дистрибутивних глагола у речницима најчешће садрже сегмент лексикографског метајезика 'једно за другим', што се не може сматрати добром праксом. Око темпоралних карактеристика дистрибутивних ситуација, мишљења лингвиста се размимоилазе¹⁹⁸ – док неки прихватају да временски параметар има класификујућу улогу и да се у зависности од њега дистрибутиви деле на симултане (истовремене) и сукцесивне (континуиране), други истраживачи сматрају да се дистрибутивне ситуације састоје само из континуираних микроситуација (Исаченко 1960: 287). На основу тога, Дики издваја три могуће интерпретације одвијања радње дистрибутивних глагола: 1. 'једна за другом', 2. 'истовремено', 3. 'са нерегуларним периодом између понављања'. Интерпретација зависи од контекста, али, ако нема контекстуалних елемената који подржавају неку од интерпретација, по правилу се претпоставља темпорална дистрибутивност ('једна за другом') (в. Dickey 2002: 110).

6.3.1.2. У семантици дистрибутива важно је нагласити да је реч о мноштву ситуација и расподели радње на све учеснике, док је ирелевантна чињеница да ли се микроситуације одвијају сукцесивно или симултано, као и да ли је време које пролази између микроситуација краће или дуже. Исти глагол може бити пример и за симултану и за сукцесивну дистрибутивност и најчешће је потребан контекст да би се утврдило о ком типу дистрибутивности се ради, а често ни контекст није довољан да би се то са сигурношћу тврдило. Како наводи М. Ивановић, то је посебно карактеристично за тзв. субјектне дистрибутиве, док код објектних можемо говорити о сукцесивности када је само објекат збирни актант, а субјекат јединичан (уколико један субјекат врши исту радњу на више објеката, онда ће је највероватније вршити сукцесивно, на једном по једном објекту), док у дистрибутивним ситуацијама које обухватају више објеката и субјеката не можемо са сигурношћу тврдити

¹⁹⁸ У руском језику, у ком се дистрибутивност исказује префиксима *по-* и *пере-*, постепеност радње маркирана је префиксом *пере-*, док се истовременост исказује префиксом *по-* (Маслов 1965: 76–77).

да ли је у питању симултано или сукцесивно одвијање микроситуације (в. Ивановић 2016: 206). Навешћемо примере из наше грађе за сваки од споменутих случајева:

а) више субјеката (непрелазни или повратни глаголи)

Старије му *се* сестре *изудале*, остала само још једна (Јањетовић Ст., БК 1911, 579). Око 8 сати увечер сви *издођемо* (Гол. Мих. 2, 79). Оде Милунка на свадбу. Ама *ће* да ју ноћас *издоваћају* сватови (Параћин, В–С). Луца узе с ногу Исусових бројанице, те једне даде домаћину. Све петоро *јо-наврсџаше се* пред ликом (Мат. 12, 181). Остану двојица тројица, сједну на камен, уморни већ од скакања по зидовима, ослоне се у хладовини о пушке и *јо засџу* сви (Калџ 4, 134). *Подовлачили се* у Иванково неки бећари, не знаш, брате, ни ко су, ни шта су (Винковци, Павичић С., РЈА). Није да треба да *се јодохваџамо* за вратове (интернет).

б) један субјекат више објеката (прелазни глаголи)

Раздерат ћу ја сада одјећу, *јоразбацаџи* оружје, трескати главом о ове стијене, и још којешта налик, да ћеш се чудити (Вел. 3, 242). Предложио сам му да *јоразбџа* неколико празних флаша (Пек. Б. 4, 286). Брата Мата врати опет сва она кола кући Јанковој, *јоисџалчива* волове, па их нагна у чајир (Глиш. 6, 162). Јучер сам све књиге лијепо сложила по реду, а данас ми их Милица *јоисџреврџала* (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

У наредним примерима тешко је одредити о ком типу дистрибутивности је реч, тј. да ли се ситуације одвијају симултано или једна за другом:

Улетео [је] у кућу да *јоразбуди* чељад (Костић Д., Борба 1951, 103/5). Кројачи и крзнари *јоразвџешали* своју робу (Бен. 4, 104). И ове је године било ваљда прико четири стотине Оточана затворено. Једва *су се јоискуџивали* (Оток, Ловрет., ЗНЖ 4, 81). Он [Бећир-паша је] ... све отличније знаменитије ... људе, у кнежевинама вилајетским за кнежеве *јоизџосџављао* (Бат. 1, 10). Пред вече управитељство *јоизџрилеџује* по вароши опомену да се људи не састају (Илић Ј., Груј. 3, 69).

Сукцесивност може бити истакнута лексичким маркерима сукцесивности: *један јо један, редом* и сл.:

Његови другари што су с њиме становали *издолазише један по један* (Јакш. Ђ. 5, 157). Тако се сви кнезови *један за другим исџредаваше* (Браство 9 и 10, 9). Прави ваљушке, ређај их *један по један* у шерпењу у млеко, док не *будеш све исџоређала* (Поп. К. 1, 182). Који *су се* путем *исџоразбоџивали* (тј. *редом разбоџели*), оне су на коњима носили (Куш. 1, 208). Млада поранила, па наложила ватру, донела воду, *исџоливала* свекра, свекрву и све редом (Параћин, В–С). Кад је заспао у мом

кревету, згрчивши се поред зида, устала *сам* и *редом* *иоошварала* прозоре (Стев. В. 1, 147). И тако, *све једно за другим*, ево шта *се* *иоиздогаћало* (Вин. 4, 306). Другда *се* [кола] *иоизређају* по сто *једна за другима*, да се не виде од пра (Дос. 11, 70).

6.3.1.3. Као важну особину дистрибутивног мноштва ситуација Храковски наводи да је број ситуација које улазе у скуп једнак броју појединачних представника збирног актанта (Храковский 1989: 34–35). Мноштво ситуација маркирано је глаголским префиксом, а множински карактер субјекта или објекта не мора бити изражен само граматичким обликом множине именице којом се изражава дати актант, већ може бити исказан и збирном именицом (која може бити граматички или лексички збирна) и која већ у својој семантици садржи сему мноштва. На то упућују и примери из наше грађе:

Браћа су се изодвојила (Бак. 1). Ситна *се* *трава* *исјовијала* | Дол' по игришту, по девојачком (Вук, Рј.). У школу ... *су се* већ многа *деца* *исјовраћала* (Јакш. Ђ. 6, 27). *Народ се* *исјовраћа* из збегова (К–Ј 2, 198). *Народ* *иоизлазио* из кућа на улицу, бацају шешире у вис и урнебесни „Живио!“ ори се из небројних грла (Бег. Н. 1, 20). Свану. *Чељад се* *изјодизаше* (Нев. 2, 141). *Чељад се* *исјобуђивала*, *иоусјајала* (Лаз. Л. 1, 181).

По томе *се* *свјетина* мало *иоразиће* и осташе сами гости (Новић, Даница 1861, 421). *Свјетина се* помало *иоразишла* (Крешић С. 4, 64). *Дружина је* *сва* *исјогибавала* (НП Бег. Н., XIV, у предговору).

Метонимијским преносом (цела варош = сви становници вароши) или употребом градивних именица, које обликом једнине означавају и множину, може се објаснити појава облика у једнини уз дистрибутивне глаголе:

Цела варош (= *сви* *сјановници* *вароши*) *је* *иоусјајала*, нека вест се шапуће од ува до ува, ко је чује, застане, запањен (Миланк. 1, 24). *Лук се* никада не копа, него се плије; осим ако се трефи, да обритко *иоизлази*, окопају га жене два, трипут (Варош, Лукић Л., ЗНЖ 24, 162). Кад узре [*боранија*], отврдне па *се* поцепа и *иорасјада* као капут просјачки (Чипл. 4, 27).

За маркирање мноштва актаната често се користи заменица квантификатор *све*, којом се истиче да ситуација обухвата све чланове збирног актанта (в. Ивановић 2016: 209):

Сви чланови те породице *изнаменијали су се* да не може боље бити! (Пујић Р.). Цела ствар окончала се тиме да *су се* *сви* *изоијјали*, и ту легли спавати (Бат. 1, 330). У тој *су* бици *сви* јунаци *исјогибали* (Куш. 1, 216). Док им не дође ова најмлађа сна у кућу, *све* би мирно и лијепо, а од кад им

она праг пријеђе, све се изврну, сви се исїозавадише (Лика, Богдановић Ј., РЈА). Сви моји кардаши ... су исїомрели (Гол. Мих. 1, 41). Ми, нако, реда ради, казали да не морају данас ић кући, а они сви їоосїајали на ноћ (Пеић–Бач.). Сви су нам ... оброчи на [судовима] ... попуцали, па морамо све изновице изнабијати (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

Заменицом *сваки* индивидуализују се учесници ситуације, а самим тим издвајају и посебне микроситуације:

Сваки од ова два случаја їодроздељује се на друга два (Неш. 1, 157). Свака од тих гомила їодроздељује се према природи мера на четири одељка (Неш. 2, 149). Наш Чича не може да стигне да са сваким їоразговара (Дуд. 1, 74). Пуковници се їоразилазише сваки своје стегу, да их спреме за поход (Кнеж. Л., 391). Рекосте једна [кћи] вам је већ у државној служби, то је довољно. Ми не можемо їонамешїати сваког ко се роди (Макс. Д. 1, 145).

6.3.1.4. Као што смо већ споменули, могу се издвојити субјектни (а) и објектни (б) дистрибутив (Храковский 1989: 34). Нема посебних средстава за њихово изражавање, већ карактер дистрибутива зависи од валентних својстава глагола. Субјектни дистрибутиви најчешће су непрелазни глаголи (*исїоумираїи*, *їоразболеваїи се*, *їоизокреїаїи се* итд.):

- (а) Отада су се їоиздешавале разне ствари (Станић Мил. 3). Већ се сватови їоиздизали, окупили се ... Сунце огрануло (Нев. 2, 240). У једнокатној вили ... мокри су се људи їосвукли, поткурили ватру и подметали одјећу, да се суши (Нож., 330).
- (б) Иди исїоїварај све прозоре, те изчисти и испајај ону собу (Морава, В–С). Напишем ја све што ми је рекао, исїоздрављам и жену и децу и комшије поименце (Весел. 19, 136). Све то с главама у облацима треба исїокажњаваїи за најмањи пропуст (интернет).

Може се десити да је повратна форма глагола субјектни дистрибутив, а неповратна објектни:

Ја сам стражу јако исїоїјао (Ат. Б. 3, 169). Тада се све дјевојке исїоїјају, али истински, тако да газда изгуби сваку моћ над њима (Андрић 3, 107). Сви сељани осташе као приковани на своје месту; нико не смеде оком мрднути, а неки, из превелика усрђа, беху їозавлачили главе под клупе (Ранк. С. 1, 188). Јегуљице се растуре по дну воде, зарију се у благо или се їозавлаче између подводног камења (Петр. Мих. 8, 33). Узимала би у свој дворач по једну или двије цурице од свога рода ... и одгајала дјецу. Неколико је дјевојака тако изудала (Ђал. 6, 117). Старије му се сестре изудале, остала само још једна (Јањетовић Ст., БК 1911, 579).

Код објектно-дистрибутивних глагола, осим ситуација када је дејство једног субјекта усмерено на мноштво објеката, забележен је и пример у ком је заступљено и мноштво објеката и мноштво субјеката:

Дођосмо у „Ћатиновачу“. Ту *ѿосилазимо* с коња те поп свети водицу (Весел. 5, 56).

6.3.1.5. Семантичко-валентна структура глагола може захтевати и адресата, то су тзв. адресатни дистрибутиви, који су истовремено и објектни (в. Ивановић 2016: 210)¹⁹⁹:

Ти *ћеш* то мало очине сермије самим бирташима и музикантима *ѿораздавати* (Бачка, Радон. Н.). *Нешто би* сељаци свом учитељу ѿдонашали (Јурк. Ј. 2, 126). *Исѿродавали* своје коње и магариће сакацијама (Срем. 9, 9). *Тим шеретски расположеним директорима* треба исѿодавати одказе (интернет). Испоклањао је знатне суме удружењима и *исѿозајмљивао* многима новац да му не врате (Лал. 6, 324). *Исѿозајмљивао сам жито суседима* који нису могли оврћи своје, па сам остао без хљеба (Дубица, Хрваћ.). *Највише својих кумпијера* Марковић *ѿоисѿоклања* сиротињи (Лика, Богдановић Ј., РЈА). Он [Вук] пише Копитару да узме од таште му ону цедуљу што је оставио и да *ѿоисѿлаћује* коме што треба (Стој. Љ. 2, 194). *Свима нам је* у школи *ѿоиздавао* свакаква имена (винковачки крај, Павичић С., РЈА). Ту се викало само против Вели-паше, и тражило да пусти босански батаљон и *ѿораздијели* народу оружје (Андрић 10, 417).

У неким примерима адресат није експлициран, али се његово постојање подразумева:

Председник ... похитао брже боље да ручак откаже и да *јестиво ѿорасѿрода* (Јаг. 2, 355). Трећи сталез ... одузе племству ... баштине ... па *ѿх* *исѿродава* и *ѿораздели* (Преодн. 1873, 30).

6.3.1.6. Неки од дистрибутивних глагола, обично деструктивне семантике, имају негативну конотацију:

Видили [смо] њега [Родифиникина] тако здраво расположена и весела, да *је* и циганима свирачима сва *ћеманета* (скрипке, фиолине) из њихових руку *ѿоизоѿимао* (Бат. 1, 309). Ту сам видео многе Турке којима су носеви и усне *ѿоизодсецане* (Рад. М. 2, 87). Кад спавамо сваки имамо свој сандук, па се у сандук затворимо, да нам *не би* [звериње] уши *ѿоизодгрисало* (НПр Вук, 53). Гледаш тмоло осветљена лица светитеља, којима су још Турци *ѿоизбијали* очи (Мил. М. Ћ. 18, 46). Ударио га „штоглом“ у леви образ и све му зубе *ѿоизбијао* и просуо по порти (Срем. 11, 210). Од тога манастира стоји још четвртаста кула, и неки црквени зидови на

¹⁹⁹ „Ако се у реченици изражава адресатни дистрибутив, у њој се изражава и објектни дистрибутив, обрнуто није тачно“ (Храковски 1989: 37).

којима су се одржали свеци, којима су Турци *поизбадали* очи (Мил. М. Ђ. 23, 26).

6.3.1.7. Међу ДПГ највише има дистрибутивних глагола. Дистрибутивну акционалну модификацију у глагол уносе префикси *по-* и *из-* и, у неколико глагола, префикс *раз-*. Већина тако изведених глагола има значење конкретних, физичких радњи: *изаграђивајти*, *изадевајти*, *изамашићивајти*, *изасађивајти*, *изачељвајти*, *издоносијти*, *издохвајти*, *изнабадајти*, *изнабијајти*, *изнавезивајти*, *изнадизајти*, *изнадодавајти*, *изнадувајти*, *изналазијти*, *изнамејвајти*, *изнамирајти*, *изнамицајти*, *изнајравијти*, *изнајезајти*, *изнајркаљвајти*, *изнафрљвајти*, *изначињајти*, *изначичкајти*, *изобадајти*, *изобијајти*, *изограђивајти*, *изодгрзајти*, *изокивајти*, *изокрајајти*, *изокривајти*, *изомакајти*, *изоирајти*, *изолејвајти*, *изојрављајти*, *изојрашијајти* (*се*), *изојварајти*, *изојтирајти*, *изојкивајти*, *изојшуйвајти*, *изојресајти*, *изразбуђивајти*, *изразваљивајти*, *изразгледајти*, *израздавајти*, *израсијајајти* *се*, *изувлачијти*, *изуједајти*, *изуметвајти*, *изумивајти* (*се*), *изујредајти*, *изујрскајти*, *изујезајти*, *исакривајти*, *исјобадајти*, *исјобијајти*, *исјовешајти*, *исјовијајти*, *исјовраћајти*, *исјограђивајти*, *исјодавајти*, *исјодвлачијти*, *исјоделијти*, *исјодељивајти*,²⁰⁰ *исјодењивајти* (*се*), *исјодешавајти* *се*, *исјодизајти*, *исјодмазивајти*, *исјодмејвајти*, *исјодогађајти* *се*, *исјодуирајти*, *исјозавадијти* (*се*), *исјозајмљивајти*, *исјозајварајти*, *исјоздрављајти* (*се*), *исјокажњавајти*, *исјоклајајти*, *исјокрајајти*, *исјокривајти*, *исјокривајти*, *исјокуијти*, *исјокуйовајти*, *исјолагајти*, *исјоливајти*, *исјомејвајти*, *исјооодузимајти*, *исјоојварајти* (*се*), *исјојисивајти*, *исјојлаћајти*, *исјојрављајти*, *исјојримајти*, *исјојродавајти*, *исјојрскајти*, *исјојуњавајти* (*се*), *исјојушијајти*, *исјоразбијајти*, *исјоразболевајти* *се*, *исјораздавајти*, *исјоредијти*, *исјоређајти* (*се*), *исјорубљивајти*, *исјосакривајти*, *исјојтирајти*, *исјојкивајти*, *исјојкривљајти*, *исјојисивајти*, *исјојилејајти*, *исјребирајти*, *исјребрајајти*, *исјрегледајти*, *исјредавајти* (*се*), *исјрекађивајти*, *исјрекрајајти*, *исјреккрижајти*, *исјреливајти*, *исјремазивајти*, *исјремеравајти*, *исјрејињајти*, *исјрејродавајти*, *исјресађивајти*, *исјријискајти*, *исјријискавајти*, *исјријискивајти*, *исјробадајти*, *исјробијајти*, *исјробуђивајти*, *исјробуразијти*, *исјробушивајти*, *исјроваљивајти*, *исјровлачијти*, *исјродавајти*, *исјролазијти*, *исјроналазијти*, *исјорорезивајти*, *исјросецајти*, *исјросијајти*, *јодовлачијти* (*се*), *јодоводијти*, *јодогонијти*, *јодозивајти*, *јодоносијти*, *јозабадајти*, *јо-*

²⁰⁰ У речнику је забележен само глагол *исјодељивајти*, не и *исјоделијти*, на интернету има примера и за *исјоделијти*, те *исјодељивајти* не би ни могао другачије да настане. *Исјоделијти* је дистрибутиван, *исјодељивајти* – тотално-објектни.

забележити, њозабијати (се), њозабацивати, њозаваљивати се, њозавезати, њозавезивати, њозавлачити (се), њозаглављивати, њозагоревати, њозадавати, њозадремати, њозадевати, њозадужити се, њозадуживати се, њозакивати, њозаклајати, њозаклајати, њозаклињати се, њозакључавати (се), њозакључати, њозакојавати, њозакојати (се), њозалагати, њозалејљивати (се), њозаливати, њозаљубљивати се, њозамазивати, њозамајати, њозамењивати, њозамрсити, њозамрцати²⁰¹, њозамукнути, њозајалијати, њозајалјивати, њозајињати (се), њозајисивати, њозајрејати, њозајушавати, њозарезивати, њозаробљавати, њозасадити, њозасјати, њозасјирати, њозајварати (се), њозајискивати, њозајицајати, њозајицајати, њозајријавати, њозајурајати, њозаузимати, њозачејљати, њозбавити, њозбављати, њозбацати, њозбацивати, њозбивати се, њозбијати се, њозбирати, њозгибати, њозграбити, њоижђикати, њоижнјати (се), њоизабирати, њоизаборављати, њоизавађати се, њоизагњати, њоизадевати, њоизадуживати се, њоизаимати, њоизбадати, њоизбацати, њоизбацивати, њоизбележити, њоизбијати, њоизбирати, њоизбудити (се), њоизбушити, њоизвадити, њоизварати, њоизвидати, њоизвиривати, њоизвлачити (се), њоизврјати (се), њоизвршавати, њоизвршити, њоизвући, њоизгонити, њоизгрзати, њоизгубити, њоизгубљивати се, њоиздавати, њоиздвајати (се), њоиздевати, њоизделијати (се), њоиздељивати (се), њоиздерати, њоиздешавати се, њоиздобити, њоиздовлачити се, њоиздогађати се, њоиздолазити, њоиздомаљивати, њоиздоносити, њоизјагњати се, њоизједначити, њоизјести, њоизлазити, њоизмејати се, њоизлејљивати, њоизљубити се, њоизљубљивати се, њоизмењати, њоизмешјати, њоизмицати, њоизмишљати, њоизнабављати, њоизнагињати се, њоизнаимати, њоизнајљивати, њоизналазити, њоизојачавати, њоизојирати, њоизојирати се, њоизојиварати (се), њоизојимати, њоизразболевати се, њоизређати се, њоизрезати, њоизручивати, њоискајити, њоисејати, њоискажњавати, њоисказивати, њоискајати, њоискакивати, њоискалети, њоискајати, њоискидати, њоискијити, њоискојавати, њоискујити, њоискујљивати се, њоискујовати, њоисјадати, њоисјасјати, њоисјеглати, њоисјејати, њоисјисивати (се), њоисјилајити, њоисјилађати, њоисјилађивати, њоисјилести, њоисјиловити, њоисјоврађати се, њоисјодогађати се, њоисјоклањати, њоисјереграђивати, њоисјережавати, њоисјрелејљивати (се), њоисјрејињати, њоисјресађивати, њоисјримати, њоисјробајати, њоисјробијати, њоисјробијати, њоисјроваљивати, њоисјродавати, њоисјродати, њоисјролевати, њоисјромашивати се,

²⁰¹ Покрајинизам са значењем 'дочекати мрак, замркнути, занојити (о већем броју људи или животиња)'.

йоисїройадаїи, йоисїуниїи се, йоисїуњаваїи, йоисїушиїаїи, йоисїїе-заїи, йоисїїелефонираїи, йоисїїериваїи, йоисїїовариїи, йоисїїреби-їи, йоисїїресаїи, йоисушиїи, йоисцїейаїи, йонабадаїи, йонабацаїи, йонабијаїи, йонабираїи, йонабрајаїи, йонадеваїи, йонадобијаїи, йонадовлачиїи, йонажећи, йоназадеваїи, йоназначиїи, йонакуїоваїи, йоналазиїи, йонаїлаћиваїи, йонасадиїи, йонасађиваїи, йонасећи, йо-окиваїи, йооженїи (се), йооїраиїаїи (се), йоослобађаїи, йоослобо-диїи, йооївараїи (се), йооїквиваїи, йооїкриваїи, йооїкуїљиваїи, йооїїейљаїи, йооїїлаиїи, йооїїлаћаїи, йооїїушиїаїи, йооїї-роваїи, йоїроизбраїи, йоразайињаїи, йоразбацаїи, йоразбудиїи, йо-развезаїи, йоразгодиїи, йораздаваїи, йоразделиїи, йораздељиваїи, йорасїоклањаїи, йорасїосудиїи, йорасїродаїи, йосакриваїи, йоса-криїи, йосакуїиїи, йосилазиїи и сл.

6.3.1.8. Дистрибутивни префикси *из-* и *йо-* могу се додавати и свршеним и несвршеним глаголима. Према Исаченку (1960: 292), овако изведени глаголи су синоними, како на граматичком, тако и на семан-тичком нивоу. Има мишљења да дистрибутивни глаголи изведени од им-перфективних глагола јасније изражавају постепеност етапа догађаја, јер имперфективни глаголи не ограничавају догађај, већ дозвољавају да се види његов ток. Насупрот томе, свршени глаголи наглашавају ре-зультативност и ситуација је приказана у целини, па су због тога етапе догађаја мање јасне и приметне (в. Крепски 2011: 223).

6.3.1.9. Дистрибутивни префикс може се додавати и свршеним и несвршеним глаголима, али је он увек последњи додати формат, по-сле њега се више не могу додавати ни други префикси нити суфикс за имперфективизацију. Последица тога је да су дистрибутивни глаголи увек свршеног вида и ни на који начин не учествују у формирању вид-ских парова.

6.3.1.10. Дистрибутивни глаголи припадају различитим семантич-ким групама. Велики је број глагола који означава промену положаја у простору: *изнагињаїи се, изнамешїаїи (се), изокреїаїи, изукр-шиїаїи (се), изукрїшиїи (се), исавијаїи, исїоваљиваїи се, исїови-їи, исїодизаїи (се), исїолегаїи, исїосувраћаїи се, исїреваљиваїи (се), исїревраћаїи, исїревргнуїи, исїреврнуїи (се), исїреврїаїи (се), исїремеїаїи, исїремеїнуїи (се), исїремешиїаїи, исїремеїца-їи, исїреносиїи, исїреокреїаїи, исїреїречаваїи се, исїреїура-ваїи, исїреїураїи (се), йозабациваїи, йозавлачиїи, йоизваљиваїи (се), йоизвраћаїи се, йоизврїаїи, йоизврћаїи, йоиздизаїи (се), йо-изокреїаїи се, йоискривиїи, йоисїодизаїи, йоисїосїаваљаїи, йо-*

– глаголи уништавања, деструкције: *изразбијајџи, изразваљивајџи, израсјадајџи се, исјокришијџи, исјоразбијајџи, исјреламајџи, њоиздџерајџи, њоизразбијајџи, њоисјреламајџи, њоисџејајџи, њоразбијајџи (се), њоразбијџи, њоразваљивајџи, њораздџирајџи, њорасјадајџи се, њосајџирајџи* и сл.;

– глаголи спајања: *исасјаваљавјџи, исјрибадајџи, исјрибијајџи, исјрикачивајџи, исјрикивајџи, исјрилејљивајџи, исјришијџи, исјришивајџи, њозавезајџи, њозавезивајџи, њозалејљивајџи, њозашивајџи, њоизвезајџи, њоизвезивајџи, њоизлејљивајџи, њоисјрџезивајџи, њоисјривезајџи, њоисјрилејљивајџи, њонаизлејљивајџи, њојришивајџи, њосакујљавјџи, њосасјаавјџи, њосасјаваљавјџи, њосвезајџи* и сл.;

– глаголи вербалних и менталних активности: *исјозавадијџи (се), исјоказивајџи, исјроказивајџи, њодозивајџи, њозаклињајџи се, њоискукајџи, њонаименовајџи, њонаређивајџи, исјозаборављавјџи, њоизаборављавјџи, њоизмишљајџи, њонаизмишљајџи* и сл.

По бројности се истиче и лексичко-семантичка група глагола кретања: *издолазијџи, издођи, издоходијџи, изобилазијџи, изојадајџи, изојјадајџи, изујџицајџи, исакривајџи се, исјовраћајџи се, исјодолазијџи, исјојадајџи, исјосакривајџи (се), исјоскакајџи, исјојџуцајџи се, исјрџелазијџи, исјрџемешијајџи се, исјрџескакајџи, исјрџесјајџицајџи, исјридолазијџи, исјрџовлачијџи (се), њодолазијџи, њодолејајџи, њодосељавајџи (се), њодођи, њодоходијџи, њоизвлачијџи (се), њоиздовлачијџи се, њоиздолазијџи, њоизилазијџи, њоизлазијџи, њоизлејајџи, њоизодлазијџи, њоискакајџи, њоискочијџи, њоисјадајџи, њоисјаасјајџи, њоисјејајџи се, њоисјловијџи, њоисјовраћајџи се, њоисјрџелазијџи, њоисјрџескакајџи, њоисјрџзајџи се, њонадолазијџи²⁰², њонајџушијајџи, њоодилазијџи, њоодлазијџи, њоодлејајџи, њоразбегавајџи се, њоразбегајџи се, њоразбежајџи се, њораздџвајајџи се, њоразилазијџи се, њоразџи се, њоразмејџнујџи се, њорасјајајџи се, њорасјајџи се, њорасјајџи се, њосабрајџи се* и сл.

6.3.1.11. Дистрибутиви са семантиком кретања могу означавати кретање мноштва субјеката, односно покретање мноштва објеката у одређеном правцу. Први додати префикс у том случају функционише

²⁰² Х. Филип (Filip 2005: 15), говорећи о информационој структури (или тема-рема структури) и реду речи, износи интересантно запажање за руски језик – могућ је распоред *Na dači po-NA-exalo p'janux gostej*, али није могуће *P'janux gostej po-NA-exalo na dači*. Исто тако прихватљиво је *Na dači po-NA-exali p'janue gosti*, али није *P'janue gosti po-NA-exali na dači*. У српском су могуће следеће комбинације: *На викендицу је њонадолазило њијаних гостџију*, али не може *Пијаних гостџију је њонадолазило на викендицу*. Исто тако може *На викендицу су њонадолазили њијани гостџи*, али може и *Пијани гостџи су њонадолазили на викендицу*.

као дистрибутивни модификатор, а други префикс указује на правац (в. Ивановић 2016: 211): *исѝрилазиѝи, ѝоулазиѝи, ѝоизлазиѝи, ѝодолазиѝи, ѝоуносиѝи, ѝоизносиѝи* итд. Храковски (Храковский 1989: 38) у том смислу разликује диверзативне, цислокотивне и амбулативне дистрибутиве, који чине семантичку периферију поља дистрибутивности. Диверзативни субјектни дистрибутив означава такву макроситуацију у којој се јединични представници збирног актанта – субјекта крећу ка разним тачкама распоређеним у простору из неке централне тачке, а објектни подразумева каузацију таквог кретања збирног актанта-објекта (Храковский 1989: 38). Ознака ове акционалне модификације је префикс *раз*²⁰³. Префикс *раз*- може се у овој функцији јавити и као први и као други у ППГ, када има функцију интензификатора већ изречене дистрибутивности:

Он им је писао измишљене Турске фермане ... те по томе се и они Турци прикупише у Српске логоре ... што су се *ѝоразбјегавали* били од страха дахијскога (Новић, Матица 1866, 27). На подгоричкој скели дочека нас силан свијет, те се *ѝораздвајасмо* (Мат. 11, 245). Деца ће седети за засебним столом, нек се *ѝоразмешѝају* како хоће (Пек. Б. 8, 76). Затим се сви *ѝорасиѝаше* преко равнице, као узбуђен мравињак (Косор 3, 16). Рече Лиокрит то и брзо скупштину разспе, | Па се у куће сви *ѝоразѝрчу*, сваки у своју (Марет. 2, 23). Он избаци из торбе комад круха, издриоби га, накваси ракијом и *ѝоразбаца* комадићке (Вел. 1, 143). Другде су опет кројачи и крзнари *ѝоразвјешали* своју робу (Бен. 4, 104).

Ово значење има и синтаксичку подршку у одредбама којима се представља усмереност кретања на разне стране:

Правилно их [лекаре] *расѝоделиѝи по болницама* (Дед. В.). Команда чете нас је *расѝоредила у разне водове* (Поп. Ј.). Поуздано вас је Иван предобијао за своје нове идеје ... рече госпођа Ернестина Душану, кад су се већ око стола ѝоразместѝили (Будисављевић М., БК 1904, 112). И тежаци и тежакиње *ѝоразвалише се по соби* (Ковачић 2, 82). Тада Мујо уставио војску, | *Поразреди на четири стране*, | Како ваља од куд ударити (НП Вук 15, 373). Остале таблице [са натписом] *ѝоразмешѝао [сам] по степеницама и ходницима*, тако да би и слеп човек могао погодити, где ми је канцеларија (Дело 10, 93).

²⁰³ Има мишљења (нпр. Шељакин) да префикс *раз*- не може означавати дистрибутивност јер не садржи сему понављања истих микроградњи, већ изражава интензивну расподелу на делове више предмета или једног предмета без ознаке унутрашње плуралности радње.

Ознака овог типа дистрибутива не мора бити искључиво морфолошка (префикс *раз-*), већ и синтаксичка, те га препознајемо по одредбама:

Јеврем саветује Милошу ... да иде у Крсну на конак, јер *су се* сељаци *исцвораћали својим кућама* (Гавр. М. 2, 582).

Цислокативни дистрибутив „односи се на макроситуације у којима се појединачни представници збирног актанта-субјекта крећу из разних тачака ка некој централној тачки“ (Ивановић 2016: 212). Код објектног цислокатива додатно се означава да је кретање резултат каузације коју врши актант-каузатор, који такође може бити збирни (Храковский 1989: 39). М. Ивановић (2016: 212) примећује да је код ових дистрибутива реч о центрипеталном кретању, што их приближава кумулативима, а могу се посматрати и као антоними диверзатива:

Посакује се богови вјечни у дом мједени (Марет. 2, 107).

Овај тип дистрибутива можемо препознати и по одредбама типа *са свих/разних стјрана* и сл.:

Дотле *су издолазили* сељаци *из најудаљенијих села* (Мул. 1, 169). Господар Јеврем приликом крштења новорођенчета чинио је велико весеље, на које *су долазиле* угледне званице *из разних крајева* (Куртовић П., Витез 1899, 20).

Амбулативи означавају да се макроситуација – кретање одвија сукцесивно кроз низ појединачних тачака простора које у збиру састављају збирни локативни актант (Храковский 1989: 40). Средство за изражавање амбулативности је префикс *об-*:

По повратку у Праг, искористили смо време максимално да *би њообилазили* оно што нисмо до тада стигли (интернет). Пошто *смо* прве недеље *изобилазили* мужевљевој родбину ... и друге недеље *њообилазили* моје по гробљима ... овог петка дођосмо у Панчево (интернет).

Дистрибутивност диверзатива, цислокатива и амбулатива додатно је истакнута додавањем префикса *њо-* и *из-*. Љ. Поповић (2008: 210) истиче да у случајевима двоструке префиксације афикс *њо-* „додаје сему резултативне дистрибутивности префиксалним мотивационим основама процесуално-итеративне природе“.

6.3.1.12. Међу дистрибутивима највише потврда има творбени модел са комбинацијом префикса *њоиз-*, при чему у највећем броју глагола оба префикса имају дистрибутивно значење: *њоизадуживаџи се*, *њоизбележџи*, *њоизбудџи (се)*, *њоизвадиџи*, *њоизвуџи*, *њо-*

издешавајџи се, њоиздоносијџи, њоизљубијџи се, њоизљубљивајџи се, њоизнабављајџи, њоизојирајџи, њоизојирашијџајџи се, њоизојиварајџи (се), њоизојџимајџи, њоизређајџи се, њоискажњавајџи, њоискијџи-џи, њојскујџијџи ('скупити једно по једно'), њојскујџовајџи ('купити у великој количини'), њојсјеглајџи, њојсјецајџи, њојсјлајџијџи, њојсјодогађајџи се, њојсјоклањајџи, њојсјреграђивајџи, њојсјредавајџи, њојсјрелејљивајџи (се), њојсјрејџињајџи, њојсјресађивајџи, њојсјримајџи, њојсјробадајџи, њојсјробијајџи, њојсјродавајџи, њојсјродајџи, њојсјролевајџи, њојсјзезајџи, њојсјзезивајџи, њојсјрезезивајџи, њојсјривезајџи, њојсјрилејљивајџи и сл.

Уколико је префикс *из-* употребљен у свом просторном значењу или неком другом лексичком значењу, префикс *њо-*, осим што уноси дистрибутивност у семантику деривираног глагола, утиче и на вид: *њоизбијајџи, њоизбацивајџи, њоизручивајџи, њојскујљивајџи се* ('откупити се из ропства'), *њојсјалчивајџи, њојсјисивајџи (се), њојскојивајџи, њојсјушијџајџи, њојсјтеривајџи, њојсјресајџи, њојсјвршавајџи, њојсјзналазијџи, њојсјојачавајџи, њојсјуњавајџи, њојсјлејљивајџи.*

6.3.1.13. Продуктиван тип је и комбинација префикса *из-* и *на-*, где префикс *на-* може имати и лексичко и суперлексичко, кумулативно значење: *изнабадајџи, изнабијајџи, изназезивајџи, изнадизајџи, изнадодавајџи, изнадувајџи, изналазијџи, изнамејџајџи, изнамиријџи, изнамицајџи, изнајравиијџи, изнајџезајџи, изнајџркаљајџи, изнафрљајџи, изначињајџи, изначицкајџи, изнагињајџи се, изнамешџијајџи (се), изнадувајџи се, изназезџијџи, изнајџјајџи (се)* и сл.

6.3.1.14. Комбинација префикса *њо-* и *на-* веома је продуктивна те стога често привлачи пажњу лингвиста. Исаченко (1960: 250) глаголе изведене префиксом *њо-* од кумулативних глагола с префиксом *на-* сврстава у кумулативно-дистрибутивне глаголе. Он каже да се у речницима ови глаголи ређе срећу, док у језику књижевности преовладавају кумулативно-дистрибутивна образовања од простих (неитеративних) глагола несвршеног вида. Ређе су конкурентске форме типа *понабрать* и *понабирать*, при чему обе форме имају значење свршеног вида. Исаченко наводи да у Даљевом речнику, који бележи и народне речи, глаголи с префиксима *пона-* испуњавају 13 стубаца и срећу се обе форме глагола. Префиксирани форми од итеративних основа у језику литературе веома су ретке. У словачком језику, напротив, глаголи с комбинацијом префикса *рона-* образују се првенствено од итеративних основа, *ronalievat, ronaparat*. У чешком језику глаголи с префиксима *рона-* у кумулативно-дистрибутивном значењу, према тврдњама Исаченка, не постоје.

Термин кумулативно-дистрибутивни глаголи користе и Зализњак, Шмељов (Зализњак, Шмелев 1997: 97) и додају да су такви глаголи увек свршеног вида, те да садрже потцењивачку нијансу, што је, према речима ових аутора, својствено дистрибутивним глаголима.

Бељаков и Гиро-Вебер (Beliakov, Guiraud-Weber 1997: 164) сматрају да је у руском језику префикс *no-* деривационо најактивнији у комбинацији са префиксом *na-* и да је један од основних узрока продуктивности датог творбеног типа то што се ови префикси смисаоно допуњују. Тако у пару *ѝона-*, *на-* даје значење мноштва, гомилања, а *ѝо-* служи као средство допунске конкретизације значења првог префикса, делећи то мноштво на неколико објеката или субјеката. На тај начин префикс *ѝо-* појашњава значење једнопрефигираног деривата, дајући му нијансу дистрибутивности. Спојивост с дистрибутивним префиксом могућа је код глагола који подразумевају одређену количину субјеката или објеката. Истовремено деривати са првим префиксом *на-* са значењем извршавања радње по површини (*налејѝѝи*), достизања резултата (*нагрејѝѝи*) или обучавања у нечему (*научѝѝи*) не траже додатно појашњење и не спајају се с дистрибутивним префиксом.²⁰⁴

Анализирајући семантику групе *ѝона-* у српском и руском језику, А. Терзић (1997: 313) долази до сличног закључка као и Бељаков и Гиро-Вебер и констатује да „префикс *ѝо-* конкретизује, прецизира компоненту квантитативног и резултативног значења које има творбена основа са префиксом *на-* тако да глаголи са префиксалном групом *ѝона-* најчешће имају сложено значење постепеног распрострањања радње на објекат односно изражавају радњу која се врши у неколико етапа, или пак изражавају различит степен количинске пуноће, количинску или процесуалну резултативност“⁶, док „префикс *на-* уноси значење високог степена пуноће, довољности или прекомерности радње, проширене таквим допунским нијансама као што су: а) распрострањање радње на неодређен број предмета (*набацајѝѝи*, *накуѝѝѝи* и сл.), б) опсежност (исцрпност, количинску пуноћу), чак прекомерност радње (*нагрејѝѝи*, *наѝричајѝѝи* и сл.); в) засићеност, пуно задовољење радњом (обично са повратном речцом *се*) (*нарадијѝѝи се*, *наскрајѝѝи се* и др.)“ (Терзић 1997: 313). Према Терзићу, глаголи са префиксалном групом *ѝона-* у руском и српском језику чувају творбено значење префиксалних глагола који их генеришу, а на њих се творбено значење изведених структура са префиксом *ѝо-* наноси као додатна специфична нијанса. Прожимањем

²⁰⁴ У српском се неки од ових глагола могу спојити са префиксом *ѝо-*, али он тада нема дистрибутивно значење, већ атенуативно – *ѝонаучѝѝи*, *ѝонагрејѝѝи*.

значења ова два префикса, као и основе, настају подтипови ових изведених глагола, као што су дистрибутиви (*ѿонакуѿиѿиѿи*, *ѿонадовлачиѿиѿи*, *ѿонаносиѿиѿи*, *ѿонаѿрѿаѿиѿи*), код којих творбено значење глагола са префиксом *на-* доминира над творбеним значењем изведених структура са префиксом *ѿо-*. Код ових глагола префикс *ѿо-* уноси семантику потпуности радње. У односу на непрефиксирани глагол имају сложено значење постепеног распрострањања радње на неодређен број објеката и захтевају објекат у генитиву или акузативу. Терзић (1997: 316–317) примећује да додавањем префикса *ѿо-* могу настати још и глаголи са следећом семантиком: количински резултативни (*ѿонагрнуѿиѿи*, *ѿонаѿиѿиѿиѿи*, *ѿонаслагаѿиѿи*), резултативни (*ѿонагнуѿиѿи се*, *ѿонасуѿиѿи*), сативни, који указују на висок степен интензивности и засићености радњом (*ѿонагледаѿиѿи се*, *ѿонаслушаѿиѿи се*, *ѿонаѿливаѿиѿи се*, *ѿонауживаѿиѿи се*, *ѿонаѿиѿиѿи се*) и деминутивни (*ѿонагнуѿиѿи се*, *ѿонашалиѿиѿи се*, *ѿонакашљаѿиѿи се*, *ѿонаучиѿиѿи се*, *ѿонаквасиѿиѿи се*).

Оцењујући њихов функционалностилски карактер, Терзић (1997: 311) глаголе овог творбеног типа сврстава у разговорну, разговорно-периферну и стилски још сниженију – супстандардну, али не грубу лексику, што значи да се већина ових глагола користи у слободном, неусиљеном, спонтаном разговорном језику, који није спутан строгим нормама. Употребљени у стандардном језику, издвајају се као стилски снижена лексика, а њихова употреба у писаном језику ограничена је на стилове уметничке литературе и публицистике у којима се мање или више одражава структура разговорног језика.

6.3.1.15. Веома је продуктивна и комбинација префикса *исѿо-*. Први додати префикс, осим семантичке улоге уношења семе дистрибутивности, има и граматичку, мења вид основног глагола: *исѿободаѿиѿи*, *исѿобијаѿиѿи*, *исѿовешаѿиѿи*, *исѿовијаѿиѿи*, *исѿовраћаѿиѿи*, *исѿограђиваѿиѿи*, *исѿодаваѿиѿи*, *исѿодешаваѿиѿи се*, *исѿодизаѿиѿи*, *исѿодогађаѿиѿи се*, *исѿозавадиѿиѿи*, *исѿозаѿивараѿиѿи*, *исѿоздрављаѿиѿи (се)*, *исѿокажњаваѿиѿи*, *исѿокрајаѿиѿи*, *исѿокуѿиѿиѿи*, *исѿокуѿоваѿиѿи*, *исѿолагаѿиѿи*, *исѿоливаѿиѿи*, *исѿомеѿаѿиѿи*, *исѿоодузимаѿиѿи*, *исѿооѿивараѿиѿи (се)*, *исѿоѿисиваѿиѿи*, *исѿоѿилаћаѿиѿи*, *исѿоѿрављаѿиѿи*, *исѿоѿримаѿиѿи*, *исѿоѿродаваѿиѿи*, *исѿоѿуњаваѿиѿи (се)*, *исѿоѿушѿиѿиѿи*, *исѿораздаваѿиѿи*, *исѿорубљаваѿиѿи*, *исѿосакриваѿиѿи*, *исѿоѿираѿиѿи*, *исѿоказиваѿиѿи*. Префикс *ѿо-* у комбинацији *исѿо-* може бити употребљен и као лексички префикс (*исѿозајмљиваѿиѿи*,

*исјогађајџи*²⁰⁵) и са просторним значењем – *исјоклајџи*, *исјокривајџи*, *исјокријџи*, *исјојрскџи* и сл.

6.3.1.16. У творбеном моделу који представља комбинацију префикса *за-* са дистрибутивним префиксима *јо-* и *из-*, овај префикс реализује различита значења, најчешће просторно значење уметања, увлачења: *изадевајџи*, *јозабадајџи*, *јозавлачијџи* (*се*), *јозаглављивајџи*, *јозадевајџи*, *јозабијајџи*, као и значење повезивања и причвршћивања: *јозакивајџи*, *јозалејљивајџи* (*се*), *јозајушавајџи*, *јозаробљивајџи*, *јозајварџи* (*се*), *јозајискивајџи*, значење затварања: *изачејљџи*, *јозаклајџи*, *јозакључавајџи* (*се*), *јозакључајџи*. У многим глаголима префикс *за-* перфективизује несвршени глагол, а други префикс има функцију акционалне модификације радње у правцу дистрибутивности: *јозабележџи*, *јозасадијџи*, *јозадавијџи*, *јозамрсџи*. Неки од глагола у основи имају секундарно имперфективизоване глаголе: *изаграђивајџи*, *изамаићивајџи*, *изасађивајџи*, *јозадуживајџи* *се*, *јозакојивајџи*, *јозалагајџи*, *јозаливајџи*, *јозамазивајџи*, *јозамајџи*, *јозајљивајџи*, *јозајњџи*, *јозајисивајџи*, *јозарезивајџи*, *јозајџицајџи*, *јозајрјивајџи*, *јозабацивајџи*, *јозавлачијџи*, *јозамицајџи* (*се*) и сл.

6.3.1.17. Творбени модел са префиксом *до-* у комбинацијама са дистрибутивним *из-* и *јо-* спада у слабије продуктивне. Префикс *до-* најчешће има просторно значење (*издоносијџи*, *издохвајџи*, *јодоносијџи*, *издолазијџи*, *јодолазијџи*, *јодолејџи*, *јодосељивајџи* (*се*), *јодоћи*, *јодоходџи*), осим у глаголу *издохвајџи*, у ком има значење контакта са циљем радње (у другом примеру у значењу 'изударати, испребијати'), али и своје основно значење комплетивности у глаголу *издокујљивајџи*:

Оде Милунка на свадбу. Ама *ће* да ју ноћас *издовађају* сватови (Параћин, В–С). Баба је била јача, те Крањицу право *издовађа* и искрвави (НПр Корд. 1, 42). Не мислим о сли-ју већ ћу *издокујљивајџи* још сто чуда на пролеће (интернет).

6.3.1.18. Творбени модел са префиксом *об-* слабо је продуктиван и среће се код већ споменутих амбулатива: *изобилазијџи*, *јообилазијџи* и њима блиског по значењу глагола кружног обухватања: *изобрезивајџи*.

6.3.1.19. Полипрефиксирани творбени модел са префиксом *о-* након ког се глаголу додају дистрибутивни префикси *из-* и *јо-*, може

²⁰⁵ На интернету су забележени глаголи *исјогађивајџи* и *исјогађавајџи*:

Ужасно, мислим да *би* ја боље *исјогађавао* тонове.

Једино Вавринка може да га угрози ако одигра неки лудачки меч где *ће* све живо *исјогађивајџи*.

имати просторно значење: *изограђивајџи*, *изоилејџи*, *изокрејџи*, *изокивајџи*, *џоокивајџи*, *изокрајајџи*, и значење потпуног обухватања: *изобадајџи*, *изобивајџи*, *изобијајџи*, *изокрџијџи*, *изомакајџи*, *изојирајџи*, *изојрављајџи*, *изојџијајџи (се)*, *изочењавајџи*, *џооздрављајџи*, *џооџијајџи (се)*, *изојџирајџи* и сл.

6.3.1.20. Префикс *од-* у комбинацијама са дистрибутивним префиксима може имати своје основно аблативно значење: *изодгрџизајџи*, *изодбијајџи*, *изодвајајџи (се)*, *изодсецајџи*, *изојкидајџи*, *џоодбијајџи*, *џоодбијџи*, *џоодрезивајџи*, *џоодрешијџи*, *џоодсецајџи*, *џоојкидајџи (се)*, *џоојџидајџи*, *џоојџиасџи*, *џоодилазијџи*, *џоодлазијџи*, *џоодлејџи*, *џоојкуљџивајџи*, *џоојџилајџијџи*, *џоојџилаћајџи*, *џоојџиушџијајџи* и сл., или значење поништавања радње основног глагола (или основног глагола префиксираног префиксом *за-*): *изојкивајџи*, *изојварајџи*, *џоојварајџи*, *џоојкивајџи*, *џоојкривајџи*, *џоојџејџијајџи*.

6.3.1.21. Префикс *џод-* јавља се само у творбеном моделу са префиксом *из-* и у том случају има просторно значење предлога *џод*: *исџодвлачијџи*, *исџодмазивајџи*, *исџодмејџијајџи*, *исџодујџирајџи*, *исџојкивајџи*, *исџојкрџиљајџи*, *исџојџијџисивајџи*, *исџојџијејџијајџи* и сл.

6.3.1.22. Окретање у једном смеру је значење префикса *џре-* које реализује у ДПГ подједнако у творбеним моделима са префиксом *из-* и префиксом *џо-*: *исџревалџивајџи*, *исџревргнујџи*, *исџреврнујџи (се)*, *исџреврџијајџи (се)*, *исџреврћајџи*, *исџремешијајџи*, *исџремицајџи*, *исџреносијџи*, *исџреокрејџијајџи*, *исџрејџурајџи (се)*, *џојреврџијајџи*, *џојремејџијајџи се*, *џојремејџинујџи*, *џојремешијајџи*, *џојрејџурајџи се* и сл. Обављање радње с краја на крај предмета или захватање целог предмета означава префикс *џре-* у следећим дистрибутивним глаголима: *исџребирајџи*, *исџребрајајџи*, *исџрегледајџи*, *исџрекаћајџи*, *исџрекрижајџи*, *исџреливајџи*, *исџремазивајџи*, *исџремеравајџи*, *исџремеријџи*, *исџресаћајџи* и сл. Значење одвајања присутно је у следећим глаголима, али док префикс *џре-* уноси значење одвајања обично на два дела, префикс *из-* уноси дистрибутивно значење одвајања радње на више објеката или на више места на једном објекту: *исџредвајајџи*, *исџререзивајџи*, *исџрестџризајџи*, *исџрејџргајџи*, *исџреламајџи* и сл. (Стевановић 1984: 437; Стојановић 2012).

6.3.1.23. Префикс *џри-* као први у глаголском префиксалу има спацијално значење приближавања: *исџридолазијџи*, или значење контакта, споја, причвршћивања: *исџријџиискајџи*, *исџрибадајџи*, *исџрибијајџи*, *исџрикачивајџи*, *исџрикивајџи*, *исџрилејџиљајџи*, *исџришивајџи*, *џојришивајџи* и сл.

6.3.1.24. Своје основно значење проласка кроз нешто префикс *ipro-* чува у глаголима *исiproлазиити*, *исiproвлачитити*. Значење прављења отвора, рупе препознаје се у глаголима *исiproбадаити*, *исiproобијати*, *исiproбуразиити*, *исiproбушиваити*, *исiproваљиваити*, *исiproрезиваити*.

6.3.1.25. Творбени модел са префиксом *раз-* у комбинацији са префиксима *из-* и *по-* веома је продуктиван и тада се јавља значење разбијања, деструкције: *изразваљиваити*, *израскидаити*, *израсипразаити*, *израсцејати*, *израсиплићати*, *израсипућати*; али, најчешће је то кретање у разним правцима: *израздвајаити се*, *израздељиваити*, *израсипајаити се*, *израздавати*, *поразгодиити*, *пораздавати*, *поразделиити*, *пораздељиваити*, *порасипоклањати*, *порасипосудиити*, *порасипродаити*, *поразбацати*, *поразвешаити*, *поразврљати*, *поразмесипићити (се)*, *поразмешаити*, *поразмешипаити*, *поразредити (се)*, *поразређиваити*, *порасуипити се* и сл. Префикс *раз-* у овим глаголима реализује значење 'радње усмерене на разне стране', што подразумева постојање већег броја субјеката или објеката, па је дистрибутивност другог префикса логична допуна значења првог, конкретизује га (в. Beliaikov, Guiraud-Weber 1997: 164).

6.3.1.26. Уобичајено социјативно значење предлога *с(а)* препознаје се у глаголима са префиксом *с-*: *посабрати*, *посакуљати*, *посвезаити*, *посакуипићити*, *посасипавићити*, *посасипављати*; значење 'осмишљено, планско састављање елемената ради прављења одређеног предмета' (Грицкат 1966–1967: 213) у глаголима: *исашивати*, *посаградити*, *посазидати*, *посашивати*, док је аблативно значење присутно у глаголу *посилазити*.

6.3.1.27. Префикс *у-* има просторно значење у следећим глаголима: *изувлачитити*, *изумешаити*, *изуипредаити*. Аблативно значење више се не осећа код глагола *изумиваити (се)*, *изудаити (се)* (в. Клајн 2002: 284).

6.3.1.28. Примери за творбени модел са префиксима *над-*, *ипред-* и *уз-* у комбинацији са дистрибутивним префиксима *из-* и *по-* нису забележени.

6.3.1.29. Дистрибутивно значење, као распрострањавање радње у различитим правцима, диверзативно значење, можемо препознати и код већ префиксираних глагола којима се као други додаје префикс *раз-*: *расиподелићити (се)*, *расипоредити (се)*, *расипослаити*, *разудаити (се)*, *расипродаити*. Такво значење је и очекивано будући да се као примарно просторно значење у литератури најчешће истиче центрифугално кретање (Клајн 2002: 277–278; Поповић 2008: 261), односно 'кретање од центра ка периферији' (Кликовац 1998). Повратна форма овако изведених глагола указује на субјектни дистрибутив, а неповратна на објектни:

Сад да *се расйоделимо*, рече харамбаша ... ти ћеш стати тамо ... Ти, Сурепа, ту, близу Ћуприје (Весел.). Проматра ... сивољубичасте ... тонове што су се у дивно меким преливима *расйоредили* по каменитим брежуљцима (Калеб). Сестара нема, *разудале се* (Ранк. С.). [Ратови] се воде за поновну подјелу већ *расйодијељених* колонија (Ђур. 2). Рубље ... помаде, чешљеве ... Валент је *расйоредио* ... савршеном уредношћу (Крл.). Није му остало ... новаца ни за повратак, морао је *расйородаџи* ... робу (Павич. 2). А да су ми зле зовице, зовице *бих разудала* (РЈА, РМС).

У глаголима *расйослаџи* и *расйоделиџи* употребљена су два маркера дистрибутивности како би се ова семантичка нијанса нагласила и јаче истакла, јер глаголи *йослаџи* и *йоделиџи* нису у свом основном значењу дистрибутиви, али се могу појавити и у таквој функцији.

За разлику од дистрибутива изведених префиксима *йо-* и *из-*, који су увек свршеног вида и не дозвољавају додавање суфикса за секундарну имперфективизацију, дистрибутиви изведени префиксом *раз-* образују видске парове: *расйоделиџи* – *расйодељиваџи*, *расйоредиџи* – *расйоређиваџи* итд.

6.3.1.30. Да закључимо. Префикси за творбу дистрибутивних глагола у српском језику су префикси *из-* и *йо-* и, код мањег броја глагола, префикс *раз-*, који образује класу диверзативних дистрибутива. У семантичкој анализи глагола дистрибутивног типа централну позицију заузима компонента рашчлањености радње, затим сема мноштва, која може бити представљена кроз велики број субјеката или објеката радње. Као периферна семантичка компонента ових глагола појављује се темпорална сема која се испољава кроз однос истовремености или сукцесивности. Дистрибутивни глаголи увек су свршеног вида, а могу бити мотивисани и свршеним и несвршеним глаголима. Након додавања дистрибутивног *йо-* или *из-* не може се додати неки други префикс, али је могуће гомилање префикса са дистрибутивним значењем (*исйо-*, *йоиз-*, *йораз-*).

6.3.2. Кумулативност

6.3.2.1. Кумулативи означавају догађај који је довео до нечега што је акумулисано и може се измерити (Исаченко 1960). Обично се односе на количину објеката, а ређе субјеката. Исаченко (1960: 248–250) наводи да кумулативна нијанса резултативне свршености означава да је радња достигла одређену меру. Он разликује кумулативне глаголе који се граде од непрелазних глагола и они се, за разлику од полазних глагола, употребљавају са допунама које изражавају меру објекта који се

појављује као резултат (*Такси наездило сто рублей, Летчик налетал второй миллион километров* и сл.). Другу нијансу кумулативних глагола, који се чешће употребљавају, назива партитивно-кумулятивним. Они се образују од прелазних глагола и њихов објекат је или у партитивном генитиву или с одредбама количине типа *много, мноштво* и сл. (*наскуљџао много сивари*). У оквиру партитивно-кумулятивних глагола посебно место заузимају повратни глаголи који обично садрже негативну оцену радње: *начишџао се разних романа, нагледао се свакаквих чуда* и сл. Ове партитивно-кумулятивне глаголе не треба мешати са сатуративним глаголима који изражавају позитивну оцену радње. Како истиче Исаченко, од многих глагола с партитивно-кумулятивном нијансом могу се у руском лако образовати секундарне форме несвршеног вида, али се оне не употребљавају често, док је у словачком овај тип изузетно продуктиван. Исаченко још издваја и кумулативно-дистрибутивне глаголе који су изведени префиксом *йо-* од кумулативних глагола с префиксом *на-*.

6.3.2.2. Између кумулатива и дистрибутива постоји велика сличност будући да имају заједничку компоненту умножености субјеката или објеката²⁰⁶. Љ. Поповић (2008: 207–212) разлику између ове две акционалне класе глагола илуструје помоћу метафоре центрипеталног кретања од периферије ка центру код кумулатива и метафоре центрифугалног кретања од центра ка периферији код дистрибутива. М. Ивановић (2016: 225) наводи да се главна разлика тиче „концептуализације макроситуације: код кумулатива је истакнута њена целовитост, концентрација микроситуација у једној равни, док је код дистрибутива истакнута њена рашчлањеност на микроситуације“. Друго обележје које Ивановић истиче као значајно за разликовање кумулатива и дистрибутива је прагматичког карактера: код кумулатива је „у првом плану велики број резултата, а не вишекратност, и врло често је присутна и оцена ’много’, ређе ’довољно’“ (Ивановић 2016: 225). Потврде за то ова ауторка налази и у речничким дефиницијама кумулатива, које најчешће садрже одредбе ’у великој количини’, ’много’, ’довољно’ и сл., али и у примерима контекста употребе који често садрже ове или сличне квантификаторе. Дакле, кумулативи захтевају одредбе за меру, које упућују на велику, не тачно одређену количину. То значи да је за исказе са дистрибутивима карактеристичнија ненумеричка апсолут-

²⁰⁶ Исп. пр.: Ипак је она међувремено све мање живела за своја задовољства; деца су *надолазила једно за другим* (Петр. В. 12, 147). Глагол *надолазиши* употребљен је као прави дистрибутив са контекстом карактеристичним за дистрибутиве, али се префиксом *на-* наглашава бројност деце.

на (*сви*), неодређена (*неки*) или релативна (*много*) квантификација актаната, а за исказе са кумулативима само релативна квантификација. Дистрибутивност подразумева велики број одређених јединки и допуне типа – *сваки, један њо један*, док кумулација подразумева велики неодређени број или количину:

За ово годину и по дана не могу се све батине ни избројати, колико *сам* их *надобијао* (Чипл. 2, 7). *Надовозиџи* значи доста дрва свести кући (БиХ, Грђ. 1). *Надогонџи* доста дрва кући (БиХ, Грђ. 1). На ... пољану дођоше људи ... *надоносише* грдно много камења (Змај 15, 317). *Наобијао* и искрунио кукуруза за цело лето (Лов. 1900, 123). Боме *сам* ја Вурдељи све нако у шали доста најрибада (Лика, Богдановић Ј., РЈА). Гомирски калуђери морали су често долазити у Русију, *јер су назбијали пуну библиотеку* црквенијех књига (Грб. М. 1, 183).

6.3.2.3. Морфолошки показатељ кумулативности је префикс *на-*, за који Х. Филип (Filip 2005: 4) каже да он, мерећи количину објекта директно, индиректно мери догађај. Дакле, на индиректан начин, префикс *на-* функционише као адвербијални модификатор, јер, уз квалификативно значење прилога *много*, уноси и темпорално значење и начинско значење 'постепености'. Овај префикс, наиме, сугерише да је велика количина објекта (објеката) постепено акумулирана током процеса:

[Он] *ће* дотерати до великог положаја, управљати временом и послови-ма, и *надобиваџи* чинова (Глиш. 4, 26). *Ко је* овамо *надовлачио* и натрпао све ово? (Глиш.). У очи св. Ивана наберу дјевојке бијелога цвијећа, па *назадјевају* у сито, или задјену у брвна (Бег. Н. 2, 123). После тога напече она погача, *наразвија* пита (НПр, Краље, Босна, Кларић И., ЗНЖ 22, 292). *Кад је* већ доста *наубијао* [дивљачи] и пошао кући, рече му враг (НПр Чајк., 277).

Кумулативни префикс *на-* најчешће се додаје префиксираном прелазном глаголу који означава конкретну физичку радњу и обично уноси значење 'вршењем радње, гомилањем накупити много предмета'. То потврђују ДПП: *надовозиџи, надогонџи, надобиџи, надобијаџи, надовлачиџи, надоносиџи, назадеваџи, назаузимаџи (се), назбијаџи, назгрџаџи, наобијаџи (се), најабирчиџи (се), најрибављаџи, најрибадаџи, најрикачиваџи, наразвијаџи, насашиваџи, наубијаџи, наувијаџи, наувлачиџи, наудеваџи* и сл. Уколико су прелазни, ови глаголи траже да објекат буде у множини или да је објекат збирна именица, а уколико су непрелазни, субјекат је у множини. Објекат је најчешће у партитивном генитиву, али може бити и у акузативу. Некомпатибилност са именицама у једнини једна је од главних одлика кумулатива (в. Filip 2005: 13).

Компатибилни су са додатним одредбама за количину које упућују на неодређено велику количину, и обрнуто, нису компатибилни са квантификаторима који означавају релативно малу количину. Може се приметити и да је субјекат обично човек, као и да ове глаголе карактерише изражена стилска маркираност.

6.3.2.4. Што се тиче утицаја на вид глагола, кумулативно *на*-обично се додаје несвршеним глаголима који су прошли секундарну имперфективизацију и перфективизује те глаголе. Од ових глагола углавном се не деривирају глаголске именице.

6.3.2.5. Блиски кумулативима су и глаголи који означавају центрипетално кретање, односно кретање из разних тачака ка некој централној тачки (Поповић 2008: 208)²⁰⁷. У грађи су забележена три таква глагола код којих је субјекат збирна именица или именица са семом плуралности – *надлази*ти (НС), *назбија*ти се, *наџабирчи*ти се:

Сви *смо се назбијали* у једну малу просторију (Ред.). На пољани испод манастира ... згрнуо се бели свет ... И још све више са свију страна *надлази* (Ад. 1, 76). По друму још гмиже маса, која једнако *надлази* (Нуш. 15, 277). Око девет сати у вечер стану *надлази*ти гости у шијора Пере (Косор 3, 27). Од моста *надлазе* цестом кола (Павич. 2, 73). Чекају да се народ *наџабирчи*, па да почне збор (Петк. В. 2, 39).

У неким примерима препознаје се значење неконтролисаног центрипеталног кретања (исп. Ивановић 2016: 226):

Иста су ми питања *надлазила* и кад сам гледао казалишне комаде (Реп. 1959, 1/22). *Надлазиле су* [мисли] из неких углова у које никад није гледао (Давичо 3, 74).

6.3.2.6. Осим значења гомилања објеката, кумулативи могу да описују стихијске, неконтролисане радње у којима учествује један актант (в. Поповић 2008: 227; Ивановић 2016: 318):

Тога пролећа, вода је била ћудљива и необична, опадајући нагло, и нагло опет *надлазећи* (Андрић 10, 45). Ваља [породиља] одмах да окуси од онога што јој је донела [бабинара], па *ће* јој млеко боље *надлази*ти (Миодр. 4, 98). *Надлази* јој тијело у шеснаестој години као поплава (Божић 3, 21).

²⁰⁷ И. Клајн (2002: 258) ово значење је издвојио као варијанту просторног значења 'нагло кретање већег броја живих бића' и илустровао га глаголима *наврв(ј)еи*ти, *надр(иј)еи*ти и сл.

6.4. Акционалне градуелне модификације

Градуелност је карактеристика пре свега придева и прилога, али се у одређеној мери може испољити и код глагола²⁰⁸. Осим термина градуелне модификације срећу се још и термини квантитативност, квалитативност, интензивност, степеновање итд.

У својим анализама категорије степена П. Пипер разликује селективно и нормативно степеновање. Код селективног степеновања „локализатор је одабран (’висина брата’, ’њен успех’, ’температура воде’ и сл.)“ (Пипер 2002: 63). Овакво степеновање није типично за глаголе и среће се само код мајоративних глагола, нпр. *надиграџи*, код којих имамо експлицитно поређење и објекат у односу на који се врши локализација представља обавезну допуну. Нормативно степеновање је типичније за глаголе и ту је „локализатор норма испољавања интензитета особине или величине скупа“ (Пипер 2002: 63). Дакле, код селективног степеновања пореде се ситуације које врше различити агенси, док се код нормативног степеновања ситуација изражена глаголом пореди са неком уобичајеном реализацијом дате ситуације.

Због чињенице да у анализи ових глагола лингвисти за основ класификације узимају различите елементе њихове семантике, они се јављају у оквиру неколико аспектуалних категорија (фазност, резултативност, квантитативност)²⁰⁹. М. Ивановић (2016: 258–259) даје још једну могућу класификацију базирану на издвајању семе градуелности као заједничке и разликовању селективне и нормативне компарације, модалне и немодалне норме, као и с обзиром на ефекат који одступање од норме има на учеснике ситуације (позитивне/негативне последице) или саму ситуацију (мултипликација).

²⁰⁸ Компарација глагола није карактеристика српског језика и осим народских глагола *најволеџи* и *најжелеџи* нема других примера.

²⁰⁹ Тошовић у својој монографији разликује модификације квалитета (степен) и модификације норме. У оквиру модификације степена издваја следеће акционалне класе модификације повећања степена: еволутивне, интензивне, прекомерно-интензивне, аугментативне, кумулативне и фактивне, и једну смањења степена: деминутивна. Као модификацију норме издваја делимитативне, сатуративне, наднормативне, денормативне, мајоративне, комплетивне и комплетивно-партитивне акционалне класе глагола (Тошовић 2009: 9–10).

Љ. Поповић, анализирајући украјински и српски језик, у први план код градуелних модификација не истиче градуелност, већ резултативност и издваја општерезултативне акционалне класе глагола, и специјално-резултативне у које убаја кумулативне и дистрибутивне глаголе, затим глаголе прекомерне радње, тотално-објектне, интензивно-резултативне, сатуративне и атенуативне (Поповић 2008: 201–202).

6.4.1. Селективно степеновање обележја процесуалне ситуације – мајоративни глаголи

Глаголи чије значење указује на то да једно лице врши радњу боље, успешније, дуже и сл. него друго називају се мајоративним глаголима (Клајн 2002: 259; Тошович 2009: 47)²¹⁰. М. Стевановић (1984: 439) значење ових глагола одређује као „однети победу над неким“, док В. Митриновић (Mitriновић 1990: 132) значење префикса са мајоративном функцијом објашњава као „postizanje prevage u pogledu akcije koju obeležava osnovni glagol“. Она даље наводи да се тиме имплицира увођење посебног актанта за обележавање „saučesnika procesa“ према чијим се резултатима акције мери (у овом случају бољи, виши) учинак агенса. Граматички, овај актант има форму акузатива у функцији директног објекта, а семантички најчешће припада категорији анимата, јер компарацији у погледу резултата радње углавном подлежу акције живих бића. Субјекат је, такође, најчешће живо биће. М. Ивановић (2016: 262) указује на то да се у руској и украјинској литератури ови глаголи ретко разматрају или не разматрају уопште, будући да при префиксацији не долази до модификације, већ до мутације њихове семантике. Притом, мутација се не односи само на валентни потенцијал – отвара се место за нову валентност коју попуњава други објекат степеновања и која постаје обавезна, већ и на усмереност ситуације у односу на ситуацију изражену мотивним глаголом (в. Петрухина 2000: 109–119). Мотивни глагол, нпр. *їрїїоведатиї*, може означавати активност без одређеног усмерења, док је глагол *наїїїрїїоведатиї* усмерен на постизање бољег резултата, јачег ефекта у поређењу са другим градуелним објектом, који се обавезно мора исказати.

Главни носилац мајоративног значења код МПГ је префикс *над-*, који се једини јавља и у полипрефиксацији, док се префикси *їре-* и *од-*²¹¹ готово ни не јављају у ДПГ, једино су забележени глаголи *їреовладатиї/їреовлаћиватиї*. Префиксом *над-* истиче се локализација изнад градуелног локализатора, што значи да субјекат врши радњу боље, интензивније, дуже и сл. од објекта: *надобилазиїї* 'превазила-

²¹⁰ Грубор (1953: 77) мајоративним назива оне глаголе који „показују да је неко савршеније извршио одређену количину радња, једну за другом, редом, него неко други, извршио их до степена у ком се та савршеност показује“, па ту убраја и глаголе типа *їонадлајаваше*, *їоисїокорава*, *їозаробљава* који би били, према нашој класификацији, дистрибутивни.

²¹¹ Ђ. Грубор сматра да мајоративну функцију има још и префикс *до-*, нпр. *боду се – дободе му* (1953: 35–36).

зити, надмашивати', *надоживеџи* 'надживети', *надоживљиваџи*, *надомашиџи*²¹² 'надмашити, премашити, претећи', *надосвираџи*²¹³ 'надмашити, победити у свирању', *надузвисиџи* 'надмашити, превазићи', *наџиџреузвисиџи* 'надмашити висином, надвисити', *наџиџриџоведаџи*. Треба рећи да ови глаголи не спадају у стандардни језички фонд и да је већина обележена неким квалификатором употребне вредности, тако су *надоживеџи*, *надоживљиваџи* и *надомашиџи* територијално обележени као покрајински, *надобилазиџи* и *надузвисиџи* као застарели, *наџиџреузвисиџи* као нераспрострањен, док *наџиџриџоведаџи* није обележено квалификатором, али о његовој ограниченој употреби сведочи чињеница да је забележен само у Вуковом Рјечнику и то без примера, док су остали глаголи потврђени и илустровани примерима из старијих периода развоја српског стандардног језика:

Сада нека суди самъ, дописатель ... Ели ... црква наша, тако убога у књигама религиознима, или може бити гдикою цркву *надобилази* числом овихъ књига (Лазих В., Дан. Ђ. 8, 74). Све се њему од браће, јер их је све *надоживео*, у мираз превали (Љубушко, Зовко, ЗНЖ 3, 153). *Надоживиџи* кога, остати у животу послѣ чије смрти, на пр. мене ће моја жена *надоживиџи* (Павлин., РЈА). С другом женом [га] *надоживило* мужко чедо (Бот. 1, XX). Кушање не умире као човјек ... оно *надоживљује* мимоилазеће нараштаје (Павлин., РЈА). Ја бих рада да у женском ресу | Другу сваку складну *надомаши* (Љуб., Вила 1868, 248). Желяхъ да се мое магаре у Елефанда претвори ... и да му уши као елени рози нарасту, да онъ може съ нима све оне камиле, и оне шо на нима седе *надџреузвисиџи* (Дос. 3, 131). Ако ли нас *надосвири* Иве, | нек избере понајљепшу вилу (НП, РЈА). И овде гордостъ свою ролу игра, немогући сносити да ю други у чемлибу превасићу и *надузвесе* (Дос. 4, 90).

Ови глаголи су најчешће свршени, али могу проћи и секундарну имперфективизацију и бити несвршени, нпр. *надобилазиџи*, *надоживљиваџи*.

6.4.2. Нормативно степеновање обележја процесуалне ситуације

Заразлику од селективног степеновања присутног код мајоративних глагола који указују на већи или мањи степен заступљености неке особине код једног објекта у поређењу с другим, нормативно степеновање

²¹² Претпостављамо да је овај глагол настао додавањем префикса *над-* глаголу *домашиџи* и да је коначни лик добио након губљења сугласника.

²¹³ РСАНУ не садржи *освираџи*, али смо на интернету за њега нашли бројне мере и очигледно је регионално маркиран.

се испољава у односу на неку устаљену норму. У том смислу нормативно степеновање може се односити на модификације интензитета – његово јачање или слабљење, али и ексцесивност, задовољење неке потребе и сл. (в. Ивановић 2016: 276).

6.4.2.1. Модификације интензитета

У вези са категоријом интензивности отворена су многа питања: статус те категорије – да ли је самостална или припада некој широкој категорији или сама обухвата више различитих категорија; наглашава се њен експресивни аспект и уопште тесна веза са експресивношћу, затим, истиче се и комплексност ове категорије која садржи и објективну квантитативну оцену, али и субјективну процену. Проблематичан је и обим ове категорије – да ли она укључује све глаголе од најнижег степена ослабљеног дејства до глагола са значењем повишене интензивности. У новије време доминантно је схватање да ова категорија обухвата како појачан интензитет тако и смањен, а приказивање интензитета је на скали која има три основне тачке: тачка испод норме, норма, тачка изнад норме²¹⁴. Такво схватање срећемо и код М. Ивановић (2016: 277), која интензитет схвата широко, не само као локализацију изнад градуелног локализатора, већ и као локализацију испод њега, али и унутар њега (последњи случај нема посебна средства изражавања, већ је та семантика садржана у самом значењу глагола).

6.4.2.1.1. Интензитет изнад норме

6.4.2.1.1.1. М. Ивановић (2016: 279) у акционалну класу интензива у ужем смислу убраја, између осталог, и префиксалне глаголе код којих је значење појачаног интензитета изражено префиксом-интензификатором. Значење интензитета изнад норме у српском језику поседује твор-

²¹⁴ Овде се поставља питање који би глаголи представљали норму, као и шта би требало сматрати минималном јединицом интензивности. И. И. Турански (Туранский 1990: 28) уводи термин „интенсема“, који објашњава на следећи начин – то је свака јединица која сигнализира суперординирану или субординирану позицију на скали интензивности. Интенсеме могу бити представљене на фонетском, морфолошком, творбеном, лексичком или синтаксичком нивоу. Турански користи и термине интензив и интензификатор, који указују на интензивност изнад норме, а за интензивност испод норме користи термине деинтензив и деинтензификатор.

бени модел са префиксом *раз-* и *за-*²¹⁵ али ови творбени модели нису нарочито продуктивни што се рефлектује и у полипрефиксацији, те се срећу само глаголи са семантиком говорења *заразговарајти се* и *расиријоведати се* (и *расиријоведити се*):

Она ми окренула леђа, па неће ништа да чује. *Заразговарала се* с Пајом Акцијом (Срем. 16, 24). *Заразговарају се*, запричају се о успоменама из младости (Петр. В., КБС, 252). Сад ће *се* кнез *расиријовиједати* (Шов. 1). Љубезно *се расиријовједио* о своме путовању (Цар Ем.).

У групу интензива Ивановић сврстава и тотално-објектне глаголе, објашњавајући то чињеницом да се код интензива из тотално-објектне акционалне категорије „висок степен интензитета постиже [...] услед потпуне обухваћености објекта (ређе субјекта) ситуацијом, утицаја на све његове делове“ (Ивановић 2016: 281)²¹⁶. У семантичком пољу датих глагола централну позицију заузима сема интензивности, а на периферији се налази сема трајања или понављања радње (Pálosi 2013: 105). Тотално-објектни глаголи блиски су дистрибутивним глаголима, те Храковски ту појаву назива „квазидистрибутивношћу“ (Храковский 1989: 40). Разлика између дистрибутивних и тотално-објектних глагола лежи у томе што дистрибутивни глаголи означавају ситуацију која се понавља и обухвата више учесника, док се тотално-објектни односе најчешће на један објекат на коме се радња понавља. Исти глагол, у зависности од контекста, може припадати и једној и другој акционалној категорији – на дистрибутивност недвосмислено указује употреба објекта у множини, док су маркери потпуне обухваћености објекта одредбе *сав*, *цео* и сл. У лексикографским дефиницијама ова значења обично нису издвојена:

Види храстове *изуједане*, изнакажене, обршћене експлозијом (Нос. Д. 3, 100). Милуј ме, *изуједат ме* и сможди ме сву! (Хумо 1, 24). На коње гдјекад вук напане ... Ако пак има ањгир (неушкопљен коњ), он ... га [вука] на-претипа сита копитама и још га ... *изугриза* (Буковица, Ард., ЗНЖ 11, 130). Док је [нероткиња] ... обишла све угљеваре, *изугризала свакојако корење* ... набраше [јој] се боре на лицу (Кост. Т., БК 1903, 9). *Све* им је имање ... оградама *исјодељивано* на поједине врсте (Цвиј. 5, 1100). Зелени му је кафтан *вас исјребушен* од убојитих зрна (Том. Е. 2, 259). На тих триста

²¹⁵ Глаголе типа *заседејти се* Поповић (2008: 201–202) сврстава у интензивно-резултативну акционалну класу, а Тошовић (Тошович 2009) у прекомерно-интензивну.

²¹⁶ Љ. Поповић сматра да је у спацијалној концептуализацији ових глагола на првом месту профилисање обима радње, на другом месту резултативност, док интензитет „код ових глагола није посебно истакнут, иако у одређеним случајевима тоталност радње у односу на објекат подразумева њен појачани интензитет“ (Поповић 2008: 216).

или четириста метара цесте ... од јутра до мрака *изірегазиване* корацима мјештана, збивао се сав њихов живот (Десн. 1, 256). Она је [улица] *по читавој дужини била исіреграђивана* грудобранима (Мусул. 1, 187). фиг. *Мало је у мени што није исірекрижено* грехом ... А ја ... измрљан, грешник опроштења недостојан, стојим пред тобом да ми судиш (Вид. А. 1, 335). Да дође преда те сам чојдаш-Ива ... у испросјаченој *стократ исірекрїљеној* кабаници (Коз. И. 2, 177). *Била је са свим* почађала и *исіреїуцала* [дрвена школа] (Лаз. Л. 1, 102). Богдан притрча, тргне јагаган и *свега* га *исіресїеца* (Пав. 18, 81). Непријатељи га *исіробадају* ту на месту *те умре* (Мил. М. Ђ. 35, 8). *Свуда* су кроз ту шумицу лепе путање *исіросециане* (Нен. Јб. 14, 81). Ти му *толику исіросїија* крв (Кост. Л. 4, 111). Бива, да се онесвијешћеноме стави и самар или бакарни суд на главу, па се рече: „*Док ову капицу израздро*, веј те ова мука не на’дила“ (Дуч. С. 1, 522). Истерали [га] из училишта, јер је *читаву* скамију својих другова *изубадао* бритвом (Том. Ј. 1, 15). Дотле су [устаници] *свуда* друмове *їоизасециали*, и заседе по свима местима за дочекивање Турака ... наредили (Бат. 1, 112). Боји се, да не *би*, сиротицу, *бухе їоизбадале!* (Горан 1, 125). Док је спремао испит, *їоисїодвлачио је* пола уџбеника (Ред.).

6.4.2.1.1.2. Овај творбени модел веома је продуктиван и обухвата прелазне глаголе са значењем конкретне физичке радње, углавном неког физичког утицаја на објекат – најчешће његово пресецање (на било који начин), убадање и сл.: *изагуљиваїи*, *изнакиїиїи*, *изоднеїи*, *изодрезиваїи*, *изокруживаїи*, *изоїуцаїи (се)*, *израсецаїи*, *израсїијаїи*, *изуаїаїи*, *изубадаїи*, *изубиваїи (се)*, *изубиїи*, *изуваљаїи*, *изувијаїи*, *изукашкаїи*, *исїодсећи*, *исїодсецаїи*, *исїомочаїи*, *исїоїлеїаїи*, *исїребадаїи*, *исїребијаїи се* (’озледити се, повредити се на више места’), *исїревезаїи*, *исїрегибаїи*, *исїрегризаїи*, *исїрегризиваїи*, *исїределиїи*, *исїредираїи*, *исїрезїиђиваїи*, *исїреједаїи*, *исїрекашаїи*, *исїрекинуїи*, *исїрекидаїи*, *исїрекидаваїи*²¹⁷, *исїрекоїаваїи*, *исїрекоїаїи*, *исїрекрїаїи*, *исїрекрсїиїи*, *исїрекршїаваїи*, *исїрекршїаїи*, *исїрекуцаваїи*, *исїрекуцаїи*, *исїремокриїи*, *исїремрешкаїи*, *исїренизаїи*, *исїрейїлавиїи*, *исїрейїсїваїи*, *исїрейїлесїи*, *исїрейїлеїаваїи*, *исїрейїлеїаїи*, *исїрейїредаїи*, *исїрейїречаїи*, *исїрейїрскаїи*, *исїрероваїи*, *исїресавиїи*, *исїресавијаїи*, *исїресећи*, *исїресецаваїи*, *исїресложїи*, *исїресїригаїи*, *исїресїругаїи*, *исїрєїкаїи*, *исїрейїресїи*, *исїрейїрзаїи*, *исїрейїураваїи*, *исїрецеїи*, *исїрецирїаваїи*, *исїрецирїаїи*, *исїрикоїчаїи*, *исїриїиїскаваїи*, *исїриїиїскаїи*, *исїрихваїиїи*, *исїрихваћаїи*, *исїроваљаваїи*, *исїрогризаїи*, *исїрогореваїи*, *исїроламаїи*, *исїролеваїи*, *исїроливаїи*, *исїролиїи*,

²¹⁷ Пример са интернета: Обраде песама је често *исїрекидавао* док је свирао усисивач попут инструмента.

исѝромрзати̑и, исѝрорасѝати̑и, исѝрорезати̑и, исѝрорезивати̑и, исѝрорешети̑и, исѝроси̑ати̑и, исѝроѝака̑и̑и, исѝроѝиска̑и̑и, исѝроѝика̑и̑и, исѝроѝкивати̑и, исѝроѝуѝли̑и̑и (се), ѝозаграђивати̑и, ѝозасеца̑и̑и, ѝоизбада̑и̑и, ѝоизбија̑и̑и, ѝоизбуѝи̑и̑и, ѝоизвезати̑и, ѝоиздељивати̑и, ѝоизлејљивати̑и, ѝоисѝодвлачи̑и̑и, ѝоисцеди̑и̑и, ѝонаѝукнуѝи̑и, ѝонарезивати̑и, ѝоначичка̑и̑и, ѝоразбоси̑и̑и, ѝоразмрсѝи̑и̑и, ѝорасѝасѝи̑и се, ѝорасѝуца̑и̑и се, ѝорасѝавља̑и̑и, ѝорасѝргати̑и (се), ѝорасцеја̑и̑и, ѝорасцејка̑и̑и, ѝоуврѝати̑и се, ѝоусѝари̑и̑и се и сл.

6.4.2.1.1.3. Наведени глаголи су свршеног вида и не дозвољавају секундарну имперфективизацију. Често је префикс додат несвршеном глаголу који је већ прошао секундарну имперфективизацију (*исѝрекидавати̑и, исѝрекри̑и̑ававати̑и, исѝресавија̑и̑и* и сл.). Код великог броја ових глагола први додатни префикси су *ѝре-*, *ѝро-*, који указују на просторни обухват, док префикс *из-* уноси резултативно значење.

6.4.2.1.1.4. Честа је употреба ових глагола у пасиву, укључујући и њихову употребу у атрибутивној функцији, што се види из наведених примера. М. Ивановић (2016: 282) то објашњава померањем фокуса са саме ситуације на утицај ситуације на објекат:

Кад сам седми дан видео, како ми је буђелаш *изоѝлакан*, како су му одељења чиста, као да су их цеђем прали ... чисто ме је нека страва спопала (Даница 1862, 43). У дрвеној *исѝоѝуца̑и̑и* одајници сједи рентијер; мисо му с погледом блуди по испуцаној, окреченој стијени (Драж. 2, 33). На свакој страници [књиге] има *исѝодвлачених* места, прибележака са стране, ситних цртежа (Андрић 8, 54). Уљаник је терасасто *исѝрезиђиван* (Том. С. 1, 419). Кошуљица ... није црвеним *исѝреѝкивана* као моја (Шапч. 11, 338). То је био висок, коштуњав човек, са лицем као од печене цигле, *исѝреци̑и̑ано* борама (Мил. В. 7, 84). Над селом [је] звоник *исѝрорешети̑ан* гранатама (Прегл. 1927, 15/10). Одавна су били пијуком *ѝоизбијани* уски отвори (Мусул. 2, 184). Неколико широких мрачних просторија ... су избегле судбину да *буду ѝоизѝреграти̑иване* и тако *ѝоиздељиване* да им се више ни крснога имена не зна (Вин. 4, 201). Чезнемо ... за комадом траве са три дрвета на овој испарцелисаној и *ѝозаграђиваној* планети, где је свако већ здипио себи парче оранице (Капор 2, 205). Она велика пећ *исѝреѝуца̑и̑ана* сва па жутом земљом а метимце и пекмезом *ѝоизлејљивана* (Шапч. 7, 173).

6.4.2.1.1.5. Уколико је субјекат обухваћен радњом, такво значење је тотално-субјектно (*исѝрезеба̑и̑и, исѝрезеѝи̑и, исѝрозеба̑и̑и*):

Ја сам прилично *исѝрозебао* и од сутра нећу више да идем у школу (Лаз. Л. 3, 532). *Исѝрезебала* сам ових дана па ме све боли (Бос. Грахово, Билб. 2). Али му руке ... *исѝрезебле*, а прсти се укочањили (Нев., СКГл 27, 801).

6.4.2.1.1.6. Префикс *за-* као средство за исказивање тотално-објектног значења мање је продуктиван у МПГ (в. Ивановић 2016: 282), а исто важи и за ППГ – *заосениџи* 'обухватити, покрити сенком, хладом, засенити' фиг. 'умањити значај, вредност нечему, помрачити', и у два глагола из исте творбене породице која значе обухватање објекта – *заосенуџи*, *заосинуџи* 'очарати, занети, опсениџи', као и у секундарном значењу глагола *заокуџиџи* и његових видских парњака *заокуџаџи* а. 'занимати, привлачити, испуњавати', те б. 'обузимаџи, прожимаџи' и *заокуџаваџи*:

Овде [су] простране дионице ... травни долови, дебелим хладом *заосиенџени* (Павлин. 5, 4). Јагоде вољу ... влажну ... и мало *заосјењу* земљу (Радић Ђ. 4, 366). фиг. Непријатељи наши ... хтјели би својом љагом *заосјениџи* наша намјеравања (Вулич. 3, 93). Он [је] тако знао мазулити [намамљивати] и *заосинуџи*, да су му вјеровали као највећему на свиету чудаку (Уј. И. 1, 136). Његов га стан *беше заокуџио* можда и нешто више но обично (Петр. Б. 1, 173). *Заокуџена* тим блаженим осјећањем она убрзо заспа (Ћоп. 1, 80). Та су ме питања у тај час *заокуџала* врло (Шим. 1, 129). Девојку *заокуџа* све већи немир (Ћип. 1, 53). Сећања на минулу срећу *заокуџавала* су Жилијена (Јов. Милош 1, 386).

6.4.2.1.1.7. Префикс *об-* може имати значење тоталног обухвата објекта ситуацијом, а најчешће је у питању просторни обухват (в. Поповић 2008: 213–216), не само површине или запремине, већ целокупног објекта. То је значење које Клајн дефинише као радњу „која на објекат делује с разних страна или га на неки начин целог обухвата“ (2002: 260): *обумериџи* (покр. 'измерити, утврдити обим нечега'), *обухваџаџи*, *обухваџиџи* (*обухваћаџи*, *обухиџаџи*, *обухиџиџи*):

Ниси *обумјерила* ђетету цемпер па ти испо широк (Љештанско, Тешић М. 1). Та је мисао почела све више и више да га *обухваџа* и осваја (Нуш. 31, 206). *Обухваџила* је [Србија] осим слива Мораве скоро и цео слив Вардара (Цвиј. 1, 42). Црква ... *обухиџа* све особе и све народе (Павлин., РЈА). Колико је велик они платан у Трстеному, не може га неколико људи скупа *обухиџиџи* (Дубровник, Бојан. М.).

6.4.2.1.1.8. Префикс *џро-*, такође, може имати тотално-објектно, али у нашем примеру је то тотално-субјектно значење – *џросмочиџи се*²¹⁸. Ово значење је везано за спацијално значење префикса *џро-* 'потпуно продирање':

²¹⁸ Према речима В. Митриновић (Mitrović 1990: 105), серије глагола са значењем 'кроз цео предмет, кроз' нису разуђене, нпр. *џромрзнуџи*, *џрозеџиџи*, *џромочиџи* и сл.

Одоше накалупљени фесови, *ћросмочић ће се* ... па труд узаман (Куш.).

6.4.2.1.1.9. Дакле, код префикса *за-*, *о-* и *ћро-* тотално-објектно значење поклапа се са просторним значењем префикса. У глаголима са једним префиксом мање су продуктивни и префикси *раз-* и *у-*, за које нисмо нашли потврду да учествују у овом творбеном моделу као први у линеарном низу префикса²¹⁹.

6.4.2.1.2. Интензитет испод норме

6.4.2.1.2.1. Глаголи који означавају ситуацију чији интензитет не достиже норму спадају у акционалну класу деинтензива и овај семантички тип глагола представљен је префиксима *ћо-*²²⁰, *на-*, *ћри-* и *ћод-*. У употреби су још и термини атенуативни глаголи (Зализњак, Шмелев 1997; Поповић 2008), као и деминутивни глаголи (Грицкат 1955–1956; Тошович 2009)²²¹. Д. Вељковић Станковић (2018: 98) сматра да ваља разликовати префиксално грађене глаголе које треба одређивати као атенуиране и девербативне изведенице добијене помоћу суфикса које би припадале класи деминутива. Према томе, глаголи из наше грађе припадају групи деинтензива или атенуатива.

Атенуативи указују на радњу извршену непуном силом, мањим интензитетом. Они су блиски делимитативима, али за разлику од њих, ситуација није првенствено везана за време, већ је у првом плану квалитет, интензитет радње – радња или промена радње остварена у малом

²¹⁹ Такође, међу глаголима са више префикса нема примера за глаголе које М. Ивановић (2016: 286–292) назива позитивно-интензивним или негативно-интензивним, тј. глагола код којих појачан интензитет, обично са придруженим значењем продуженог трајања или виšekратности, може довести до позитивног или негативног ефекта по агенса, нпр. *измолићии*, *износићии*.

²²⁰ Љ. Поповић (2008: 220) и М. Ивановић (2016) формалним показатељем атенуативних глагола сматрају само префиксе *ћри-*, *ћод-*, *на-* (*ћрихранићии*, *ћоћкресачићии*, *наслућиићии*) и не спомињу префикс *ћо-* као средство за творбу терминативних деинтензива. Будући да је у нашем корпусу овај префикс веома заступљен, претпостављамо да се он чешће у тој функцији јавља као други додати префикс, а да се код глагола са једним префиксом ређе среће или се уопште ни не среће.

²²¹ Ивановић (2012: 410, у фусноти) користи термин деинтензив јер је, по њеном мишљењу, транспарентнији од термина атенуатив и изражава суштину акционалне модификације – смањење интензитета, и чини опозицију термину 'интензив'. Осим смањеног интензитета, код ових глагола присутно је значење делимитичности, непотпуности резултата. Ивановић (2016: 297) за ове глаголе код којих је радња усмерена на део објекта – резултат обухвата део објекта, наводи да се могу посматрати и као антоними тотално-објектних, код којих је радња усмерена на објекат у целини – резултат потпуно (тотално) обухвата објекат.

степену, непуном силом. Дакле, разлика између делимитатива и атенуатива уочава се у томе што делимитативи намећу радњи временске границе, а атенуативи ограничавају догађај квалитативно (Исаченко 1960: 238–239; Зализњак, Шмелев 2000: 120–121). Као важна дистинкција уочава се и то да се делимитативи граде од имперфективних глагола, атенуативи од префиксираних свршених глагола.

Слично запажање среће се и код М. Ивић (1982: 54–57) – префикс *йо-* може се тицати трајања радње, али исто тако и њене заступљености. У овом другом случају ради се о интензитету саме радње, или о степену њене реализованости. Према њеним речима, ове две функције префикса *йо-*, као одредбе за време и одредбе за меру, веома су сродне, па се та значења у лексикографским дефиницијама не одвајају, већ се такви глаголи најчешће типски дефинишу: *йо-Х* 'мало, неко време Х'. Према томе, *йо-* може имати двојаку интерпретацију – одређене временске мере и одређене мере или интензитета радње. Ако се контекстом изричито не упућује на једно од ова два значења, могућа су оба тумачења. Префикс *йо-* у овој функцији, осим што служи за квантификативну детерминацију радње, тј. означавање ограниченог трајања радње (временско значење) и интензитета (значење мере), може имати и квалификативно значење, које би одговарало прилошком значењу 'површно, овлаш, како-тако'²²² (в. Ивић 1982: 59).

Дакле, док је делимитативно значење усмерено на трајање радње исказане глаголом, атенуативи су фокусирани на интензитет, обично мањи, слабији. Ипак, код неких глагола није лако одвојити ове семантичке нијансе, нпр. *йозажмуриџи*, *йозамислиџи се*:

Он се усправи, подбочи ... па се уз брно понаслони, па *йозажмури*: „Ој, Мораво, моје село равно!“ (Наст. 1, 78). Ја мислим да је то питање било велико и да би о томе требало да се *йозамислимо* (Весел. 19, 287).

6.4.2.1.2.2. Радња атенуираних глагола није доведена до пуног степена који означава МПГ, већ други додати префикс *йо-* уноси семантичку нијансу неостварености радње до крајњих граница, ослабљености, умерености или непотпуности. У први план семантике таквог глагола не излази ограниченост времена трајања радње, као код делимитатива, већ семантички елемент извршености радње, који се може оценити с тачке гледишта његовог интензитета – 'лако, мало, полако, у некој (обично малој) мери' (*йозаболеџи*, *йозаграбиџи*, *йозадремаџи*, *йоза-*

²²² Ово значење је, према подацима које пружа В. Митриновић (Mitrinović 1990: 135), међу јужнословенским језицима најизразитије у македонском језику, а често је и у тимочком дијалекту (в. Жугић 2007а).

дужии се, њозајечайии, њозаклимайии, њозакриии, њозамислиии, њозамреии, њозајушиии се, њозасвејлеии, њозасркнуии, њозасірејееии, њозасукайии, њозајвориии, њозачудиии се, њозашиклийии, њоиздайии, њоизружии, њоисйиии, њоисйлакайии). Осим глагола физичке делатности: њозаљубайии, њозамазайии, њозајећи, њозауздайии, њозахранийии се, њозбиии, њоизбацйии, њоизвадиии се, њоизмолийии се, њоизравниии, њоизрезайии, њоисйравиии, њоисйразниии (се), њонагласйии, њонадојйии (се), њонајестии (се), њонакашљайии се, њонаквасйии (се), њообрайии, њонамириии се, њонамучйии се, њонајегнуйии (се), њонајезайии, њонаучйии (се), њоодвојйии се, њоодјекнуйии, њоодужйии, њоокрйиии, њоокрњйии, њоолеййии, њоомйии се, њоојознайии се, њоојрайии (се), њоојкрйии, њоојййии, њоојрйии, њојрйрејййии, њојрйружйии, њојрйјегнуйии, њојрйјиснуйии, њосакрйии итд.; има и еволутива и фактитива: њозагаздиии се, њозагрејайии (се), њозажарйии се, њозамујййии се, њозарасйии, њозајегнуйии се, њоизбисйрйии се, њоизбледейии, њоиздравйии, њоизлечйии се, њоизменийии, њоизнуриии се, њоизнемоћи, њоисйпрезниии се, њоисйујййии се, њоисхладиии се, њонаошйрййии, њонајййии (се), њонајравйии (се), њообјачайии, њооблакшаййии, њоовеселийии, њоогладнеййии, њоогореййии, њоодаљййии, њоодјачаййии, њоодјачййии, њоодлакнуййии, њоодљубйййии се, њоодминуййии, њоодсрдииййии се, њооздравйййии, њоојачаййии, њоокрејййии, њоомалиййии се, њоомекшаййии, њоослабйййии, њоослабљивайййии, њоослободииййии се, њоосмелиййии се, њоосмехнуйййии се, њоосйарйййии, њоосушйййии, њоојкрвйййии се, њоојпрезнииййии (се), њоохладииййии, њојрисйрашйййии се, њоразвеселиййии се, њорасрдииййии се, њорасйпрезнииййии (се), њорасхладииййии (се), њосазрејййии, њоизрасйййии, њонарасйййии, њоодрасйййии, њојрйрасйййии итд.; срећу се и глаголи који се односе на процесе везане за део дана или временске прилике: њозахладииййии, њозаћи, њоразведрииййии се, њоизведрииййии се, њонавејайййии, њооданийййии се, њоодгрејайййии се, њоодјујрййййии, њооснежййййии, њоојојлиййййии се итд.; глаголи који означавају заузимање положаја: њоизвинујйййии се, њоисйрсййййии се, њоисйујчййййии се, њонагнујйййии (се), њонакренујйййии се, њонакривййййии се, њоодигнујйййии (се) итд.; као и глаголи којима се изражавају просторни односи: њозабраздиийййии, њозаосйјајйййии, њоизмакнујйййии (се), њоизосйјајйййии, њоизосйајйййии, њоисйловииййййии, њоисйрајйййййии, њоисйрчаййййййии, њоодзвркнујйййййии, њоодмакнујйййййии (се), њоодмицајйййййии, њоодскочййййййии, њоодсйујйййййййии итд. Префикси се додају глаголима који су већ свршеног вида и не дозвољавају даљу имперфективизацију, изузетак чине глаголи просторног односа код којих у основи може бити и несвршени глагол, нпр. њоизосйјајйййии, њоодмицајйййййии и сл.

6.4.2.1.2.3. Чињеница да се не ради о потпуно испуњеној радњи некад је подржана и контекстом:

Као да се застиди, *нешто* му се блеђано лице *ѿозажари* (Буд. 2, 115). Будући да сам с коња пао ... нека ме Светлост Ваша милостиво извини, а док ми рана *мало ѿозарасѿе* ... и сам ћу тамо изаћи (Ђорђ. Т. 17, 286). Овако ме та приповијетка ... нагони да једну своју тврдњу, коју сам у почетку истакао, *малко ѿоисѿравим* (Цар, БК 1896, 976).

Мерна функција префикса *ѿо-* контекстуално је условљена – контекст упућује и на то да ли је мера испод очекиване границе или се, ређе, ради о прекорачењу задате, постојеће границе, да је степен радње повишен:

И *гласније ѿонагласи*: – Жив ли до куће досегнем, све ћу по истини казати (Буд. 2, 10). Тад узму мач [о Божићу] па сијеку пециво и почун благовати из једнијех наћви. Кад се тако *добро ѿонаѿраве*, узму кметови цефердаре, па стану пуцати (Нак. 2, 320).

Без подршке контекста означава интензитет испод границе:

Можемо кренути, *ѿоизведрило се* (Ускоци, Станић Мил. 4). Нит' извора нит' водице ладне | Да се усне *ѿонаквасе* јадне (Радић 1, 120). *Пооберем* крушкуту одоздол, оној си друго остане (Дин. Ј. 2). Дозивање престаде, *ђевери се ѿоослободише* и гликнуше коње (Нев., Звезда 4, 277).

6.4.2.1.2.4. Осим што контекст упућује на то да ли се ради о мери времена или интензитета, појављује се једна група глагола која упућује на меру стазе. Они имају јединствено значење 'померити (нешто) на кратку раздаљину'. Такве глаголе Соучкова (Součková 2004b: 405–406) назива *ѿо-* глаголи са значењем 'кратке раздаљине'. У српском језику ови глаголи чине врло малу групу. Х. Филип (Filip 2003: 89) наводи да префикс *ѿо-* у овом значењу означава меру пута, може да се дода свршеном глаголу који садржи аблативни префикс (Source-prefix), али не може бити додат свршеном глаголу са адлативним префиксом (Goal-prefix), осим у метафоричком смислу. У српском језику срећемо глаголе који упућују на аблативно кретање: *ѿоизмакнуѿи се*, *ѿоисѿраѿиѿи*, *ѿоодјаѿиѿи*, *ѿоодзвркнуѿи*, *ѿоодмаћи*, *ѿоодскочиѿи*; док су глаголи са адлативним значењем нешто ређи и могу развити и метафорично значење, *ѿоѿримаћи* и *ѿоѿрискочиѿи*:

Ако буде бар и од истине од тога сад ће у прве редове почети Медо а онда тешка артиљерија из ДПС-а а да се не помиње кад Момчило момачки *ѿоѿрискочи* (интернет). *Поѿримакни* томе ђетету столицу, видиш ли е не може дофатит с трпезе ништа (Ђупић Д. и Ж.). Биће он бољи,

него мислиш! рече гвардијан, устајући. Пак му *се ѿоѿримаче* и потапша га прстима по образу (Мат. 4, 40). Овај српски пјесник, кад *се већ бијаше добро ѿоѿримакао* силазној тачки животног бријега, осјети напрасно у срцу свом жаоку крилатога стријелца (Цар, ЛМС 215, 26).

Одредбама употребљеним уз ове глаголе најчешће се упућује на краћи пређени пут (*мало, за деишињи корак* и сл.):

А кад *мало ѿоодмаче* он видје ... у самом углу хана удубљен њен прозор (Андрић 2, 14). Путовало се ... три пратиоца иза њега и сеиз посљедњи ... *мало ѿоодмакнуи* назад (Радул. Ј. 4, 121). Само неколика овећа камена *ѿоодмакнуи*а један од другога *за детињи корак*, служила место моста (Ђор. С. 7, 160). Но Каменко пружи своје јуначке руке, *мало ѿоодскочиши* на страну (Новић, Даница 1862, 190). Није била [жена Хуртулова] далеко од нас; кад *бисмо се мало ѿоѿримакли*, могли бисмо је дотаћи руком (Сиј. Ћ. 3, 112).

Ређи су случајеви када одредбе указују да је пређени пут дужи:

Ивко ... је *прилично ѿоодмакао* од куће (Срем. 3, 94). Ранко *ѿоизмакну* пред нама *толико да смо га једва видели* (билећки крај, Радул. Ј. 6). Мало ме *даље ѿоисѿраиши* (Матица 1868).

Ови глаголи могу се употребити са одредбама које указују на неодређену дужину пута (*нешѿо ѿуи*) или без одредби и, у том случају, дужина пута такође је неодређена:

А ти, пошто ја *ѿоодмакнем*, пробуди деда (Нев., Дело 33, 308). Ма пожуримо! – прекиде говор, опазивши, да *су* господа *ѿоодмакла* (Ђип. 2, 274). Већ је био *ѿоодмакао нешто пута*, кад се нађе наједном око у око с малим старцем (Шен. М. 1, 169). Затим *се ѿоодмакне* у страну као да би да одабере кога ће напасти (Ђор. В. 2, 130). *Поосвркне* нека пуцанка из ситото, али ја ју зберем (Дин. Ј. 1). Кадъ *смо нешто већ ѿоодяишли*; то напунимъ я моее пиштолђ (ПБС 1844, 42).

6.4.2.1.2.5. Уколико се користе да означе путању Сунца или метафорично означе протицање времена или нечији напредак, развој, тај пут сматра се дужим од очекиваног, чак и када се, као у последња два примера, употреби одредба *мало*:

Сунце је било већ *далеко ѿоодмакло*, кад стигосмо на онај рт (Јак. С. 6, 515). Кад *су већ* године *ѿоодмакле*, Пантелеј је одебљао (Моск. 1, 15). Око подне завршише с послом ... *Беше већ ѿоодмакло*, кад се наједном осврну и викну (Савић А., Књиж. 2, 53). Кад је *ѿоодмакла* ноћ ... извуче се полагаано (Андрић 6, 223). Школска година *већ је ѿоодмакла* (Ђорђ. М. 1, 22). Љето [је] било *већ добро ѿоодмакло* (Самок. 4, 124). *Већ је ѿоодмакла* зора (Ђос. Д. 1, 84). Кад *ѿоодмакне* ноћ ... остају на понеким

прозорима ... само главе младих дјевојака (Кушан. И. 1, 22). Његош је у том периоду затекао односе који су још рађали народну поезију ... али распадање тих односа стварно је *већ било њоодмакло* (Ђил. 2, 199). А да је у херојству *већ далеко њоодмакао*, виде се по светом лудилу које му је из очију избијало (Пек. Б. 12, 281). Сунце је *већ њоодскочило*, а он још није пошао (Ђур. 1, 150). Али су се и чудили ... да сам од другијех момака и мојих другова и врсте *њоодскочио био* (Новић, Даница 1862, 237). С годинама је *већ био мало њоодмакао*, нарочито за сеоска схватања и прилике (Ђоп. 12, 386). Држала се добро, и ако се *њоодмакла мало* од пролећа живота свог (Срем. 13, 24).

Дакле, у овим примерима префикс *њо-* уноси значење мере, тачније његовом семантиком се одређује дужина стазе.

6.4.2.1.2.6. Посебну групу деинтензива чине они што означавају радњу која се врши с времена на време, тј. описују неограничено трајање радње која се понавља. На непотпуност радње и њен слабији интензитет указује префикс *њо-*, а на нерегуларно понављање – итеративни суфикси *-ива-*, *-ава-* и сл. (РГ 1980: 600). Зато их неки истраживачи сврставају у итеративне глаголе (Шељакин), а неки у мултипликативне (Поповић 2008, Исаченко 1960). Зависно од индивидуалног значења глагола и степена његове унутрашње рашчлањивости преовлађује час једна час друга нијанса значења (Исаченко 1960: 280), а значајну улогу има и контекст – *изосѣјавајџи*, *њозадрхѣавајџи*, *заосѣјакивајџи*, *њозасѣјајџи*, *њозасѣјакивајџи*, *њоисѣрављивајџи се*, *њојриѣажавајџи (се)*, *њојриѣајкајџи*, *њојрићуѣкивајџи*, *њојривикивајџи*, *јриѣогледавајџи*:

Марија се враћа с кристалном купом. Полагано поступа напред, посустава, купа јој у руци *њозадрхѣава* (Марк. Ф. 1, 147). За цело су они држали, да ме већа у руку имају, зато су чешће *њозасѣјајали* и пушке своје пунили (Вилов. 1, 44). Са осталих пет стотина јунака, у збијеној колони, изађе на Орлово поље, десно према војсци Осман-пашиној; иђаше лаганим ходом, а све *њозасѣјакујући* (Шапч. 12, 192). Ако је ... мраз ... издигао са открављеном земљом заједно, јагоде или пресађено градинарско шибље ... онда их треба мало *њојриѣајкајџи* и у првашњи положај повратити (СН 1885, 9). Сељак само на то [да на селу све само од себе расте] по мало *њојриѣажава* и *њојривикије* (Приб. 1, 50). *Појриѣажује се* од десно-тога вола, он оче да ћимне (Дин. Ј. 2).

Учитељи поућуташе. Свештеник још их кад што подстрекаваше својим ... пребацивањима, па и он поче *њојрићуѣкивајџи* (Шапч. 4, 9). На Јелену само *јриѣогледавај*, стварно не мислим да нека објективна опасност постоји (интернет).

Код ове групе глагола деинтензивно значење ослабљеног интензитета повезано је са рашчлањеношћу ситуације. Радња је ослабљена јер се врши с времена на време. Ови глаголи, осим *йозастйајайи*, мотивисани су мултипликативним глаголима, који већ садрже сему рашчлањености и значење смањеног интензитета потиснуто је у други план у односу на семантику вишекратности.

Нејасно је како су ови глаголи изведени. Изгледа да нису секундарно имперфективизовани глаголи од префиксираних свршених глагола, али не изгледа ни да су изведени префиксацијом имперфективних глагола. Највероватније решење је да су ови глаголи изведени истовременом префиксацијом и суфиксацијом. Могу се описати као 'радити нешто мало / с малим интензитетом с времена на време / повремено / с прекидима' (*йокашљавайи*) (в. Součková 2004б: 408–409). Соучкова (2004б: 408, у фусноти) претпоставља да ови глаголи нису секундарно имперфективизовани глаголи изведени од глагола с префиксом *йо-* који се односе на 'кратко време' зато што они не значе 'радити нешто кратко време' (прогресивно) ни 'радити нешто неко време уобичајено' (хабитуално значење), већ пре 'радити нешто ниским интензитетом сад и тад / повремено'. Овакво значење не очекује се после секундарне имперфективизације. Друга могућност – извођење атенуативних фреквентива префиксацијом од хабитуалних глагола несвршеног вида, није прихватљива јер су атенуативни фреквентиви несвршеног вида – а префиксација води перфективизацији. Штавише, неким глаголима с префиксом *йо-* који исказују низак интензитет недостаје непрефиксирани парњак.

6.4.2.1.2.7. Глаголи са префиксом *на-* имају значење 'делимично извршити радњу мотивног глагола'. Непотпуна извршеност радње истакнута је још неким творбеним средством, префиксом који је први додат глаголу, или суфиксом или и једним и другим – *надочуйи* покр. 'начути'; *найознавовайи* покр. 'помало познавати'; *найозрачийи* покр. 'осветлити, обасјати пригушеном, слабом светлошћу'; *найрибоцкайи* покр. 'наприбадати помало, у мањој мери' (Лика, Богдановић Ј., РЈА):

Найознавѹје, по мало познаје (Љуберажда, ист. Срб., Белић 1, 499).
Ступаш кроз оне мукле и тамне сводове *найозрачене* уским оканцем с виса (Павлин., РЈА).

Овај творбени тип можемо сматрати слабо продуктивним или чак непродуктивним, јер се јавља у невеликом броју покрајинских глагола који су у малој мери потврђени примерима. Гради се од свршених

прелазних глагола и означава да је објекат само делимично обухваћен радњом коју означава мотивни глагол²²³.

6.4.2.1.2.8. Префикси *йри-* и *йод-* слабо су продуктивни и у МПГ у овом значењу, док их код полипрефиксираних срећемо у тек неколико примера: *йриоздравийи*, *йриокийиийи се*, *йриоийкриийи се*, *йрийодићи се*, *йрийомесийи се*, *йрийомоћи*, *йоднасмејийи се*, *йодукреийиийи* ('поткрепити'). За ове глаголе карактеристично је да МПГ означава свршени процес, има резултативно значење, док радња ДПГ није завршена, већ доведена само до неке мере, степена, те као да су ова два префикса у својеврсном „конфлику“. Лексикографске дефиниције ових глагола обично садрже прилог 'мало' – *йриоздравийи* 'мало оздравити', *йриокийиийи се* 'мало се окитити', *йриоийкриийи се* 'мало се открити' и сл.:

При нег вила у Проложац дође, *йриоздрави* Сењанине Мато (НП Андрић Н.). Једном се случајно десило да *се* пред једном групом учитеља која је разгледала нашу робијашницу мало *йриоийкрила* завјеса (Чол.). Један огроман старац ... што се ту сунча, *йрийодиже се* из камења (Лал.). Антица се трже из мисли и *йрийомјесийи* (Ћип.). Сам кнез Милош саградио је масу црква или је новчано *йрийомогао* њихово грађење (Ђорђ. Т. 6). Погледа га Цвет-девојче, | Па се тихо *йоднасмеја* | А још тише проговори (Суб. Ј. 7, 12). Ово ... питање гану странца тако пријатно, да се на њега тијо, умилјато *йоднасмеја* (Вукичевић Ђ., Даница 1861, 292). У неко доба, један ... од сватова, већ мало *йоднайийи* рече гласно (Шуб. 1).

Контекст посебним адвербијалним изразима типа *мало*, *ийихо* указује на деинтензивност, али и у случајевима када је лишен оваквих изразитих детерминатора указује на смањени интензитет или умањену меру радње.

И. Клајн (2002: 269) ово значење префикса *йод-* дефинише и као значење 'ослабљене, ублажене или не сасвим остварене радње' и илуструје га, између осталих, и глаголима који спадају у корпус ДПГ: *йоднайийи се*, *йоднадуйи (се)*, а говорећи о ДПГ с префиксом *йод-*, ове глаголе сврстава у деминутивне. Ипак, примери употребе указују на то да се ови глаголи не могу посматрати као деминутивни, али ни као глаголи са значењем 'испод нормалне мере', већ би им више одговарала семантичка дескрипција са неодређеном адвербијалном одредбом 'у некој мери', а та мера може бити испод нормалне, али и не мора. У том смислу ближе нам је Стевановићево (1984: 441) мишљење који каже да се у глаголу *йоднайийи се* осећа еуфемистички тон у односу на – *найийи се*:

²²³ Покрајински глагол *найознавовайи* одступа од овог творбеног обрасца.

Један ћорави Циганин ... *їоднайїо се* раније и пјева из свега гласа (Ћор. С. 11, 473).

Мера исказана овим глаголима може бити потребна, задовољавајућа:

Па се саже и воде напије. | Кад *се* јунак воде *їоднайїо*, | Трже очи у зелену траву (НП Ник. Г. 1, 182).

Мера може бити и изнад границе, на шта указује контекстуално окружење:

Свима „ударило винце у лице“; сви се већ запурили ... а неки баш и ... *їоднайїли* (Лов. 1900, 94). Поп, онако задригао у црној мантији ... лично је донекле на буву која добро *їоднайїла* крви (Нуш. 3, 65). У мени жеђ, давно ми језик *їоднадуо*, облесавила ме изнемоглост (Исак. А. 2, 251). Кад јој очи поцрвене и *їоднадују се* од плача, и не виде се (Станк. Б. 2, 123). Дечици зацрвенели образи од студи ... ручице им *се* *їоднадуле* тек што не прсне крв под кожом (Нуш. 31, 16).

У корпусу за РСАНУ налази се и глагол *їоднајесїи се*, који не значи 'мало се најести', на шта би упућивало значење префикса, већ 'најести се довољно, до потребне мере':

Кад *се* *їоднаједосмо*, отвори се разговор о садашњости Војводства (Чакра Е., Матица 1866, 404). Дотле се свако у кући могао добро *їоднајесїи* и *їоднайїи* (Ком. 1862, 12).

Код глагола *їоднайїи се* и *їоднајесїи се* префикс *на-* има сатуративно значење, а префикс *їод-* значење ублажавања интензитета. Ова два антонимна значења долазе у својеврстан „конфликт“ који утиче на експресивну обојеност глагола.

6.4.2.2. Модификације модалне норме – превазилажење модалне норме

6.4.2.2.1. Превазилажење модалне норме, прекорачење могућности, потребе или обавезе везује се за категорију ексцесивности, која се, према Пиперу (2014: 195), налази на пресеку градуелности и модалности и припада периферијама тих семантичких категорија, поседујући истовремено јасну специфичност у односу на њих. Од три типа ексцесивности које разликује П. Пипер (2003: 166–167) – ексцесивност могућности, ексцесивност потребе и ексцесивност обавезности – у сфери процесуалних обележја ситуације изражена је ексцесивност потребе, и то као суфицитна ексцесивност („више него што је потребно“) и дефицитна

ексцесивност („мање него што је потребно“)²²⁴, као „најразвијенији тип ексцесивности у словенским језицима“ (Пипер 2003: 168)²²⁵.

6.4.2.2.2. Формални показатељ суфицидне ексцесивности је префикс *йре-*²²⁶. М. Стевановић (1984: 443) приметио је да је за префикс *йре-* у „аугментативној употреби“ карактеристично „да се с њим често слажу једном већ сложени глаголи“. У нашој грађи нашли смо следеће примере ексцесивне употребе префикса *йре-* у позицији другог додатог префикса: *йрезагрејајџији*, *йрезагрејавајџији*, *йрезадужџији*, *йрезадуживајџији*, *йрезаокујџији*, *йрезайослији*, *йрезасијџији*, *йреизвући*, *йреизмучији се*, *йреисјунџији (се)*, *йреисцрџији*, *йреисцрљивајџији*, *йренабији*, *йренавији*, *йренагласији*, *йренаглашавајџији*, *йренагомилаји*, *йренадражџији*, *йренајесји се*, *йренакрџаји*, *йреналији*, *йренајеји*, *йренајџији се*, *йренајџији се*, *йренајрегнуји*, *йренајунџији*, *йренаселији (се)*, *йренасељавајџији (се)*, *йренасијџији (се)*, *йренајегнуји*, *йренајоварији*, *йренајрџаји (се)*, *йренајрџаји (се)*, *йренаучији*, *йреначијџаји (се)*, *йреојџерејџији (се)*, *йреојџеређивајџији (се)*, *йресустији*, *йреувеличаји*, *йреузбудџији се*, *йреузнеји*, *йреумараји се*, *йреумножавајџији се*, *йреуранији*, *йреузвисији*. Осим терминативних глагола конкретне физичке радње: *извући*, *исјунџији*, *наслији*, *најегнуји*, *најоварији*, *најрџаји* и сл., као мотивни глаголи јављају се и они са значењем еволутивног процеса: *загрејаји*, *засијџији*, *уморији се* итд. Ексцесивне изведенице допуштају секундарну имперфективизацију. Најчешће су то прелазни глаголи који захтевају објекат, али могу бити и непрелазни.

Основно обележје ових глагола јесте да је горња граница кумулације особине отворена, односно да се „радња наставља и после достизања означеног“ (Поповић 2008: 212). Превазилажење модалне

²²⁴ Дефицитна ексцесивност (типа *йревидеји*, *йређујџаји*, *йодбацији*, *йојџенији*, *йојхранији*) нема свој израз међу ДПГ. Како наводи М. Ивановић (2016: 313), овај творбени модел је изразито слабо продуктиван и међу глаголима са једним префиксом и практично се своди на наведене глаголе.

²²⁵ Говорећи о појму границе, Пипер (2008: 314) наводи да је неке појаве тешко објаснити без ослоња на поменути појам. Такав је случај са ексцесивношћу која припада широј семантичкој категорији градуелности и представља градуелну локализацију спољашњом границом локализатора (‘изнад’ или ‘испод’ локализатора), уз обавезност модалне компоненте у значењима ексцесива (в. Пипер и др. 2005: 864–868).

²²⁶ За изражавање јаке ексцесивности користе се углавном предлози, префикси и прилози са значењем неког простора (као оријентира у градуелном односу) одређеног горњом страном локализатора. За слабу ексцесивност, у целини мање развијену од јаке ексцесивности, то су у првом реду предлози и префикси са значењем простора одређеног доњом страном локализатора (Пипер 2014: 194).

норме обележено префиксом може носити негативну оцену. П. Рогиић (1962: 109–110) управо тако и објашњава ексцесивно значење префикса *пре-* „pretjeranost [...] radnje, dovođenje radnje do nepovoljnog, negativnog rezultata“. Негативан ефекат може се огледати на субјекту (код еволутива) или објекту (код глагола конкретне физичке радње), па се ексцесивни глагол често јавља у конструкцијама са трпним глаголским придевом са придевском конституентском вредношћу (в. Ивановић 2016: 311):

Кочијаш Андрија је *презаокуљен* коњима (Симић Н.). Ваздух је *презасићен* мирисом ... колоњске воде (Рист. Мил. 1). Није могао да плане. Ни на себе. *Преизмучен је био* (Дав.). Као и за живота, Скерлић полази од куће ујутру, *пренапрегнут*, и одмах креће узбрдо, уз падину, према Универзитету и центру града (Велм. С. 1, 37). Крчма је била *пренапуњена* сељачким свијетом (Новак Вј.). Но на релију прошле недеље дешавало се да у сред великих успона, где је мотор заиста *презагрејан* једноставно у сред гаса се угаси (интернет). Рејтинг општине код банкарских кредита је слаб, с обзиром да је општина *презадужена*, тако да је кредит слабо остварив (интернет).

Међу овим глаголима издвајају се глаголи *преузнећи се* и *преузвисти се*, који припадају теолошком стилу:

Јер, онај ко хвали некога, неће осуђивати његов живот, него *ће* чак оне који чине гнусна дела, због повика на њих, *преузвисти* својим хвалоспевима како би таквим претеривањем прикрио њихова безакоња и како би обмануо слушаоце (интернет). Када живи у сиромаштву, дете не јадикuje због тога, а кад живи у богатству *не преузноси се* (интернет).

6.4.2.2.3. Међу ексцесивима издваја се класа сатуративних или сативних глагола (Исаченко 1960: 437; Зализњак, Шмелев 1997; Клајн 2002; Поповић 2008; Тошовић 2009).²²⁷ М. Стевановић (1984: 438) значење ових глагола изведених префиксом *на-* и додатом заменицом *се* одређује као „заситити се вршењем радње основног глагола“, док значење глагола с формантима *из-* и *се* представља као „вршењем радње простог глагола постићи оно ради чега се дотична радња врши“ (Стевановић 1984: 437). М. Ивановић наводи да „већина глагола који се сврставају у сатуративе означавају ситуације чијим се одвијањем постиже задовољење одређене потребе субјекта, односно достизање модалне норме [...] *најести се* – јести онолико колико је довољно да се задовољи потреба за храном, то јест да се утоли глад“ (Ивановић 2016:

²²⁷ Т. Балек (2017) овим глаголима прилази са становишта функционалне граматике, гачније у светлу функционално-семантичких поља и на тај начин одређује центар и периферију ове категорије.

315–316). Љ. Поповић (2008: 217) под сатуративним глаголима подразумева оне глаголе који означавају резултат као доспевање субјекта у финално стање, као и постизање жељеног резултата од стране субјекта, тј. онога ради чега се врши радња. И. Клајн сативне глаголе спомиње код семантичког описа префикса *на-* и разликује глаголе код којих је „радња остварена у приличној мери“, што се постиже префиксом *на-* без повратне заменице (*набрајати* и сл.) и глаголе чија се радња врши „до миле воље, до крајњих граница“ и карактерише их префикс *на-* и повратна заменица *се* (*најестити се*). И. Клајн (2002: 255–256) „сативне глаголе“ препознаје и међу глаголима са префиксом *из-*, и такође издваја две групе ових глагола: „а. радња се врши до задовољења потребе или до смирења емоције која ју је изазвала“ (глаголи типа *исјавити се*) и „б. радња се врши у потпуности, до краја, колико год је могуће“ (глаголи типа *исјисати*). Према Клајну, многи од ових глагола означавају агресивне и непријатељске акције (типа *исјовати*)²²⁸. Говорећи уопште о повратним глаголима, Н. Арсенијевић (2011) на једном месту дотиче се и сативних глагола и констатује да „сативно значење глагола потенцира управо настајање новог стања субјекта као резултата претходно предузете активности која укључује и поменути објекат. Другим речима, то је стање у којем се налази субјекат, независно од своје воље тј. то је оно што он осећа, носи после неке активности коју је сам реализовао у пуној мери“ (Арсенијевић 2011: 131). В. Миљковић анализирајући ову класу глагола са когнитивнолингвистичког становишта, на групи глагола којима се конотира задовољење физиолошких и нефизиолошких потреба, одређује их као глаголе „који означавају перфективни фокус у сценарију потребе – њено задовољење“ (Миљковић 2015а: 301). Он примећује да лексикографски опис таквих глагола представља „задовољити потребу за радњом мотивног глагола“ (Миљковић 2015а: 301), али да се значење задовољења потребе често не раздваја од значења засићења.

6.4.2.2.4. Полипрефиксирани сатуративни глаголи углавном су прошли секундарну имперфективизацију, изводе се префиксом *на-* најчешће од свршених прелазних глагола, па могу бити и прелазни и непрелазни. Означавају радњу коју субјекат може контролисати, те је он увек живо биће и дозвољавају објекат у генитиву: *надобивати (се)*, *надобијати (се)*, *надобити*, *надовољивати*, *надовољити се*, *надосјати*, *надохвалити се*, *назадовољити (се)*, *назайити*, *назайити кивати*, *назайоведати*

²²⁸ Ивановић (2016: 279) ове глаголе назива „интензивима у ужем смислу“, док глаголе типа *ишарати* сврстава у групу тотално-објектних глагола.

ићи се, наизлазити (се), наизваљати се, наизводиити се, наизговорити се, наиздовољити се, наизмишљати (се), наисказивати се, наисилакати се, наисјоведати се, наисјребијати се, наисјроводиити се, наоговарати се, наокрејати се, наојомињати, науједати се, наумакати се, науздисати се.

6.4.2.2.5. На појачан интензитет радње и засићење субјекта у лексикографским дефиницијама следећих глагола упућује сегмент 'провести много времена у радњи основног глагола, издовољити се радњом основног глагола': *надодавати се, надојисивати се, најовијати се, најодизати се, најојрављати се, најојезати се, најоучавати се, најросијати (се), најроходаити се, наразговарати се, наразмишљати се, насасијати се, наувијати (се).*

6.4.2.2.6. Сатуративи означавају да се радња вршила до потпуног задовољења потребе, до пуног засићења или чак презасићења, и често су праћени одредбама у *сласи, до сија, до изнемоглоси, до миле воље* и сл.:

Пошто *се до миле воље* тога *надовољно* заповрне даље причати (Крешћ С. 2, 376). Нису могли *довољно* да *назайикују* једно друго (Г–Г 2, 12). И сам озбиљни жупник био је очаран и није *се* могао *доста* *назахваљивати* на цветној књизи (Ваднајија Д., Магица 1866, 350). Изгубише се у љубавном дрхтању, стискању, уздисању ... Пошто *се* тако *сити* *наиздовољнише* ... он јој ... изјави, да је учитељ (Маш. 4, 100). Давно није било таквог погребца ... Скупи се света са свих страна, већином жена и баба, да *се од жеље* *наислачу* (Маш. 1, 77). Ја сам ти *се* у свом веку *наисјроводио* *више но краљ* (Вин. 5, 222). Неки богатыр, али преко мјре, скупљ Арачлиа ... *се* е сваке седмице по три дни *здравио* кодъ нѣга *најреобѣдавао*, тако да е остала четири дана лакше прегладовати могао (Дос. 9, 18). Тај сир не може *се довољно најрејоручивати* како младима тако и старима (Пел. 1, 758). Сад *се* можеш, брајко, *лепо најроходаити*: ветар ће свирати путничку песму, магла ће те чувати од припеке (Шапч. 11, 357). Оне су унапред уживале у помисли ... да ће *се* моћи ... не-сметано и до *миле воље* *наразговарати* (Андрјић 8, 34). *Наумакало* *се* дијете јаја па *сито* (Јештанско, Тешић М. 1). Онда је човек мога ... у дугој ноћи, *пахат* да *се науздише*, наодмара (Станк. Б. 3, 222). Силне и богате, Републике заваде ти намъ се, и около сто божји година *страшно* *се* навоюю и *наисјребијаю*, докгодь една ... не изгуби сву власт на мору (Дос. 9, 127).

Сатуративност се често истиче употребом два сатуратива блиског значења:

Онда је човек мога ... у дугој ноћи, рахат да *се науздише*, *наодмара* (Станк. Б. 3, 222). Силне и богате, Републике заваде ти нам се, и около сто божии година страшно *се навоюю* и *наисѝребіаю*, докгодь една ... не изгуби сву власт на мору (Дос. 9, 127). До излазака ми није јер смо *се наизлазили* и *напутовали* (интернет). Није се могао довољно *наразговарайи* и *наприповиједати* о нашим бољим старијима и о сретнијем времену по Србина (Новић 7, 266).

6.4.2.2.7. Према речима Љ. Поповић (2008: 219), сатуративно значење искључује негативну конотацију, јер је резултат трајне и интензивне радње пожељан од стране субјекта, циљ такве радње састоји се у постизању резултата максималним залагањем субјекта. Понекад горња граница локализатора може бити и превазиђена, те долази до прекорачења, презасићености, а прагматичка оцена ситуације је негативна²²⁹ и такви глаголи се називају екстензивним (в. Митрићевић-Штепанек 2015: 164). Разлика између екстензивног (прекомерно вршење радње) и сатуративног (вршење радње до задовољења потребе) значења препознаје се само на основу контекста, јер многи глаголи могу изражавати оба значења зависно од семантике мотивног глагола, која омогућава развијање и позитивне и негативне компоненте значења:

Па што сам *се науздисао*, *доста ми је за цео век* (Шапч. 7, 170). Рат сам водила са [локалним] ... пабом ... *Силно се наизлазили* пандури и никада нису проследили извештај комуналној инспекцији (интернет). Прошле године су му [фудбалском клубу „Олимпија“] *се „Спартанци“* [фудбалски клуб] *поштено наизлазили* на црту! (интернет). До излазака ми није јер смо *се наизлазили* и *напутовали* (интернет).

Према речима К. Митрићевић-Штепанек (2015: 155, 165, 187), радња екстензивних глагола траје дуго, често, на незадовољство субјекта и то су радње над којима он нема контролу и не може да утиче на њихову количину, док семантички садржај сативних глагола претпоставља задовољење радњом која се обавља докле год је то субјекту пријатно и радњу у том смислу субјекат контролише, те ти глаголи изражавају активности које носе позитивну субјективну оцену. Лексикографи не морају одвајати ова два значења, јер су јако блиска и контекстуално условљена²³⁰. Анализа контекстуалних примера указује на то да се већином ради о емоционално обојеним исказима са екскла-

²²⁹ Љ. Поповић (2008: 238) овај тип глагола сврстава у подтип финално-интензивних глагола.

²³⁰ И у граматичким приручницима ова два значења нису увек одвојена (в. Стевановић 1964: 438), док их Клајн разматра одвојено (2002: 258).

мативном интонацијом, што је логично, с обзиром на семантику екстензивних глагола, тј. да вршење/трпљење неке непријатне и непожељне радње у великој количини код субјекта изазива јака осећања и реакцију (в. Митрићевић-Штепанек 2015: 169).

Достизање границе, доспевање субјекта у стање засићености или презасићености радњом може настати као резултат једнократне продужене радње (примери под а) или као резултат вишекратне радње, дакле радње која се понавља (пр. под б):

- (а) Нишлије и Нишлике не могу да *се наогварају* Београђана (Новости 1914, 207/1). Пошто *се* дуго *наразмишљао*, хаџија позва Чабрића к себи (Хумо 3, 23).
- (б) Ми се сити можемо *насасијајати*, док нам он у траг уђе (Весел. 2, 98). Ја сам се, момче, *најједао* [жена]. Мој зуб већ одавно у земљу гледа (Моск. 5, 17).

6.4.2.2.8. Сатуративи се често користе у одричним реченицама, а негација је праћена модалним значењем 'немогућности задовољења потребе субјекта' (Ивановић 2016: 318). У таквим случајевима мера још није достигла границу после које субјекат неће да продужи дату радњу, дакле, он жели да је продужи, јер се не може заситити, на шта упућује употреба глагола *моћи* или *дати се* у одричном облику, обично уз прилоге *довољно* или *доста*:

Не могу да се наодговарам на приватна питања нових познаника (Демокр. 1919, 142/1). То је ствар која се не да довољно најрејоручивати (Петровић У., БК 1899, 574). Није се могао довољно наразговарати и најријовиједати о нашим бољим старијима и о сретнијем времену по Србина (Новић 7, 266). Кад дођу сељани у велику варош, не може ји човек доста најроводијати (Бачка, Радон. Н.). Ја толике године окуда пролазим па се опет не могу довољно да најромайрам ових природних реткости (Шапч. 4, 28). Нова влада није могла доста да се најройоведа, како је „изнад партија“ (Шумад. 1888, 20/2). Мени ... ударише сузе ... не могу да их најбрисујем пешкиром! (Весел. 10, 17).

6.4.2.2.9. Други творбени модел којим се изражава семантика сатуративности представљен је помоћу префикса *из-*. Одредбе које указују на појачан интензитет, у *јуној мери*, *јојјуно*, *до миле воље*, *до ситија*, *иситински*, у *јоликој мери*, *јешко*, *довољно*, јављају се како у речничком опису ових глагола тако и у примерима. Мотивни глаголи такође често својом семантиком или првим додатим префиксом (*на-*, *јре-*) указују на појачани интензитет, а овај семантички елемент се другим додатим пре-

фиксом наглашава²³¹. Поред глагола који могу изражавати засићеност субјекта ситуацијом уз позитивну оцену задовољења и која је изражена и мотивним глаголом, а другим префиксом истакнута (а): *издовољавајти се*, *издовољити*, *изнадовољити се*, *изназборити се*, *изнајијати се*, *изнајровађати се*, *изнаразговарати се*, *изнаужити се*, *изојијати се*, *изојити се*, *исјодсмевајти се*, *исјрејесити се*, *исјроживети се*, *изразговарати се*; има и оних чија семантика мотивног глагола упућује на негативну оцену (б): *изадуживати се*, *изагрдити се*, *исјосвађати се*, *исјребијати се*, *исјревијати се*, *исјрезнојити се*, *исјрезнојавајти се*, *исјрекидајти се* (фиг.), *исјреморити се*, *исјрејадајти се*, *исјрејлашивати се*, *исјрејтргати се*, *изумарати се*, *изуздисати се*:

- (а) Пошто *се изразговореше*, пољегоше иза једног кука (Ћип. 9, 12). Видио си их и са њима *се изразговарао* до миле воље (Пав. 3, 71). Примако им пива и једива | Пред Јелину црвенога вина, | А пред Марка вина и ракије, | Док *се* Марко није *изојио* (НП Бос., 250). Истодобно му је [гледајући гробље] душа прелетјела кроз дане ... прве младости, који *су се* ту изиграли, иживјели и *изнаужили* (Бег. М. 5, 44). Сатима [*се*] ... сита *изнаразговарала* са комшиком (Вин. 3, 60). Видио си и Грчку и Италију, пак *се* још *ниси* за доста *изнајровађао* (Бачка, Радон. Н.). Но кад *би се* порезник Павко сит *изнадовољио* игре, пјесме и теревенке, падао би у неку врст покајања (Маш. 4, 199). Ми што *смо* *исјроживели*, нигде га нема (Гол. Мих. 3, 98). К'д *се* такој *изназборимо* беше виће 7 сати у вечер (Гол. Мих. 2, 92). Нају *се*, *изназбору се*, па т'г ће решавају (Гол. Мих. 1, 156). Боме *смо се* у твојим сватовима добро *изнајијали* (Богдановић Ј., РЈА). Који су сад остали мјесто Ћурчије ... тако *се били* *изојијали*, да већ готово нијесу виђели један другога (Вук 8, 22).
- (б) Али *се* био спетљао као нико његов. *Изадуживао се* на све стране (Дач. Ж. 1, 39). Док је редила кућу, док *се* онако *изумарала* необичним пословима, све је подилазило неко угодно чувство (Лив. 1, 60). *Исјрезнојио се* ... попуњавајући пријаву за рад ... као да су га ... већ запослили и одредили га да по васцели дан ради најтежи физички посао (интернет). *Исјрејада* ме ова твоја Уна, пола ме нема (Ћоп. 10, 190). Чиновници [*се*] *исјрејтргаше* од посла (Симић Н. 6, 83). За то шест тједана накисосмо до коже, нагазисмо се смрдљивог рита и муља до појаса, *исјрејтргасмо* и нажуљасмо ноге (Коз. Ј. 4, 69). После многих молби *исјреморенога* и до краја разочараног Јелачића, изјаснио се био владар и о закључцима хрватскога сабора (Марј. М. 1, 96). Он

²³¹ В. Ђорђевић (2018) разматрајући глаголе на *из-* који се у литератури сврставају у класу интензива, типа *излемајти*, *излудејти*, *искваријти* и сл. уочава да је значењска компонента појачаног интензитета присутна и у мотивном глаголу, те да се они могу посматрати и као видски парњаци.

се на туђем послу сав *исїрекида* (Богдановић Ј., РЈА). *Исїревијао се* цијеле ноћи од рана (ЦГ, Шоћ). Кроз те хладовине добар сахат [се] *изїребијасмо* (Павлин. 5, 48).

6.4.2.2.10. Радњу извршену у потпуности, до крајњих граница, колико је могуће, изражавају и глаголи: *изажалии* 'престати жалити, прежалити', затим покрајински глаголи *изовришии* 'обавити вршидбу', *изокрајчији* 'створити, обрадити ивицу, крај', *изоїлакаји* 'испрати', као и нераспрострањени глаголи *исїреболети* 'преболети, прездравити, оздравити', *исїрегањати се* 'завршити прегањање, препирку', *исїрезебаји*, *исїрекалији се* 'очврснути у многим искушењима, прекалити се':

Жао ми је *изажалии* 'не ћу | Ће остадо кá пањ изгорјели (Велм. С. 1, 37, Вила 1868, 245). Њихови претци имали су тако велељепне цркве и не могу да *изажале* натписе, који су однешени или уништени (Цвиј. 9, 96). Ко ме береш, Краљевићу Марко, | Ко ме береш, у мараму грожђа? | Ако здравом, он се разболео, | Ако болном, болом *исїреболо* (НП Ник. Г. 1, 99). Док смо се ми *исїрегањали* оне се рибе покупише и одоше (интернет). Зар светла мисо, што о небу сања, | *Исїрекаљена* огњем осећања | ... | Да исмејана летне и утрне (Кош. 1, 19).

6.4.2.2.11. Дакле, модификација модалне норме код ППГ, може се испољити као суфицитна ексцесивност изражена префиксом *їре-* (*їренайији се*, *їреначијији* итд.), затим сатуративност или сативност исказана префиксима *на-* и *из-* (*наизлазији се*, *наразговарати се*, *изнадовољији се*, *исїроживеји* итд.). Категорија сатуративности обухвата и екстензиве који указују на прекорачење, презасићење радњом и између ових категорија се разлика уочава само у контексту.

6.5. Закључци

6.5.1. У овом поглављу семантичка својства другог додатог префикса анализирана су у вези с аспектуалном карактеризацијом глагола. Праћена је класификација акционалних класа које у свом истраживању примењује М. Ивановић (2016), те су резултати представљени у тој монографији на основу анализе МПГ, упоређивани са резултатима добијеним на грађи ППГ, је упоређено понашање префикса као и продуктивност творбених модела приликом прве и друге префиксације. Глаголи су приказани кроз четири акционална комплекса: комплекс фазних значења (обухвата значења почетности, интратерминалности

и завршености са својим подзначењима), комплекс детерминативних значења (обухвата делимитативне и пердуративне модификације), комплекс плуралних (у нашем корпусу односи се само на дистрибутивност и кумулативност) и комплекс градуелних значења (обухвата квантификацију према степену испољености обележја процесуалне ситуације).

6.5.2. Под фазним модификацијама у лингвистичкој литератури подразумевају се модификације које се односе на неку фазу у протицању радње – почетак, наставак или завршетак. Почетно значење указује на тренутак у ком ситуација почиње да се одвија и морфолошко средство за изражавање овог значења у ППГ је префикс *за-* (*зайочети́ти*, *занабрајати́ти*, *заобредити́ти*, *зайомоћи*, *зайошићова́ти* итд.). Значење завршне фазе развоја радње које проналазимо међу ДПГ је значење комплетивности, односно значење 'потпуно, до краја извршење радње исказане основним глаголом' (*доизрећи́ти*, *донабити́ти*, *доначинити́ти*, *доубити́ти* итд.). Од већине комплетивних глагола могу се образовати секундарно имперфективизовани глаголи.

6.5.3. У групу детерминативних глагола, тј. глагола који означавају ситуацију која је трајала у ограниченом временском периоду, спадају делимитативи и пердуративи. Делимитативи означавају целовиту ситуацију, која је отпочела, трајала извесно, ограничено време и окончала се: *йојорадити́ти*, *йојосвирати́ти*, *йојромислити́ти*, *йооћујити́ти*, *йојрилећи*, *йозабавити́ти (се)*, *йојричекајити́ти*, *йојзасијити́ти*, *йојзадржати́ти се*, *йојразговарати́ти се*. Трајање радње означене делимитативима најчешће се одређује као кратко, док је број примера у којима је трајање делимитативне ситуације одређено као дуго знатно мањи, а интервал трајања ових глагола може бити и неутралан. Најчешће се делимитативна семантичка нијанса среће код глагола са префиксом *йо-*, а забележени су и случајеви редупликације овог префикса. Ређе делимитативност у семантику глагола уноси префикс *јри-* (*јриусићавити́ти се*, *јријомоћи*, *јризакаснити́ти*), а најређе префикс *јро-* (*јројразговарати́ти се*, *јросклизати́ти се*). Пердуративима се изражава ситуација која је трајала у одређеном временском интервалу и потпуно обухватила, испунила тај интервал. Трајање интервала је лексички конкретизовано и најчешће се оцењује као дуго уз негативан емоционални став говорника према радњи, тачније њеном трајању. Забележен је само један пердуративни глагол са два префикса: *јројздисати́ти*.

6.5.4. У оквиру плуралних акционалних модификација, међу ППГ само дистрибутивни и кумулативни глаголи имају свој морфолош-

ки израз. Ситуација означена дистрибутивом рашчлањена је на више микроситуација које се могу одвијати сукцесивно, једна за другом, или истовремено, али су представљене као једна целина. Могу се издвојити субјектни и објектни дистрибутиви. Нема посебних средстава за њихово изражавање, већ зависе од валентних својстава глагола. Субјектни дистрибутиви су најчешће непрелазни глаголи (*исйоумирай̄ӣи*, *йоразболевай̄ӣи се*, *йоизокре̄й̄а̄й̄ӣи се* итд.), а објектни прелазни (*исйо̄зай̄варай̄ӣи*, *исйо̄каж̄њавай̄ӣи*, *изо̄й̄ј̄а̄й̄ӣи* итд.). Уколико валентна структура глагола захтева и адресата, то су тзв. адресатни дистрибутиви (*йораздава̄й̄ӣи*, *исй̄родава̄й̄ӣи*, *исйо̄зай̄м̄љива̄й̄ӣи* итд.). Дистрибутивни глаголи су најбројнији међу ППГ. Дистрибутивну акционалну модификацију у глагол уносе префикси *йо-* (*йодонос̄й̄ӣи*, *йозароб̄љава̄й̄ӣи*, *йоизвр̄шава̄й̄ӣи*, *йонабада̄й̄ӣи*, *йоослоба̄ђа̄й̄ӣи*, *йоо̄ш̄й̄уш̄й̄а̄й̄ӣи*, *йорас̄й̄рода̄й̄ӣи*, *йосакрива̄й̄ӣи* итд.), *из-* (*издонос̄й̄ӣи*, *изналаз̄й̄ӣи*, *изо̄квива̄й̄ӣи*, *исйо̄диза̄й̄ӣи*, *исй̄реса̄ђива̄й̄ӣи* итд.) и, у неколико глагола, префикс *раз-* (*рас̄йо̄делӣй̄ӣи* (*се*), *рас̄йо̄редӣй̄ӣи* (*се*), *рас̄йо̄сла̄й̄ӣи*, *рас̄йо̄ош̄љ̄а̄й̄ӣи*, *разуда̄й̄ӣи* (*се*), *рас̄й̄рода̄й̄ӣи*). У семантичкој анализи глагола дистрибутивног типа централну позицију заузима сема мноштва, великог броја субјеката или објеката радње. На периферији семантичке зоне ових глагола налази се темпорална сема истовремености или сукцесивности у оквиру једног недељивог временског одсечка, у току којег се радња врши, а који може бити различите дужине. Ови глаголи увек су свршеног вида, а могу бити мотивисани и свршеним и несвршеним глаголима. Треба нагласити да су међу ППГ дистрибутивни глаголи далеко најбројнија група.

Кумулативима се означава догађај који доводи до постизања великог броја или велике количине резултата (*надовозӣй̄ӣи*, *назадева̄й̄ӣи*, *найрибада̄й̄ӣи*, *найрикачива̄й̄ӣи*, *насашива̄й̄ӣи*, *наубија̄й̄ӣи* итд.). Морфолошки показатељ кумулативности је префикс *на-*. Кумулативи захтевају одредбе за меру, које упућују на велику, не тачно одређену количину. Кумулативни префикс *на-* најчешће се додаје несвршеним глаголима који су прошли секундарну имперфективизацију и перфективизује те глаголе. Уколико су прелазни, кумулативни глаголи траже да објекат буде у множини или да је објекат збирна именица, а уколико су непрелазни, субјекат ових глагола је у множини. Објекат је најчешће у партитивном генитиву, али може бити и у акузативу.

6.5.5. Градуелне модификације су модификације које „обухватају различите видове непараметричке квантификације процесуалних обележја ситуације“ (Ивановић 2016: 251). Овим модификацијама указује се на однос ситуације према градуелном локализатору који

може бити одабран или нормативан. Када је локализатор одабран, реч је о селективном степеновању у коме се експлицитно пореде обележја идентичне ситуације коју врше различити агенси. Приликом нормативног степеновања, ситуација изражена глаголом пореди се са неким узуралним, уобичајеним еталоном реализације дате ситуације.

Селективно степеновање може бити изражено лексички, када сема градуелности улази у семантику самог глагола. Из корпуса ДПП такви би били застарели глаголи *надобилазиџи* и *надузвисиџи*, са значењем 'превазилазити, надмашивати', односно 'превазићи, надмашити'. Глаголи чије значење указује на то да једно лице врши радњу боље, успешније, дуже и сл. него друго називају се мајоративним глаголима. Ови глаголи чешће се убрајају у мутациони, него у модификациони творбени тип, јер приликом префиксације долази до мутације њихове семантике, а мења се и њихов валентни потенцијал, отвара се још једно валенцијско место за објекат степеновања. Главни носилац мајоративног значења код ППГ је префикс *над-*, којим се истиче локализација изнад градуелног локализатора, што значи да субјекат врши радњу боље, интензивније, дуже и сл. од објекта: *надобилазиџи*, *наџпреузвисиџи*, *надосвираџи*, *наџџриџоведатџи* и сл. Ови глаголи не спадају у стандардни језички фонд и већина је обележена неким квалификатором употребне вредности.

Нормативно степеновање подразумева градуелну локализацију у односу на неку норму. У акционалну класу интензива убрајају се глаголи код којих је значење појачаног интензитета изражено префиксом, нпр. *расџриџоведатџи се*. Код тотално-објектних интензива, висок степен интензитета појављује се услед потпуне обухваћености објекта ситуацијом, која се понавља док се не обухвати објекат у целини (*изуједатџи*, *исџребуџиџи*, *исџрекрџиџи* и сл.). За разлику од дис-трибутива који се односе на више објеката, овде је у питању само један објекат. Осим префикса *из-*, у овој функцији се сасвим ретко срећу префикси *за-* (*заосениџи*, *заосинуџи*), *об-* (*обухваџиџи*), *џро-* (*џросмочиџи се*).

6.5.6. Глаголи који означавају ситуацију чији интензитет не достиже норму спадају у акционалну класу деинтензива. Непотпуна извршеност радње може бити изражена префиксом *на-* (*надочуџи*, *наџознавоватџи*, *наџрибоцкаџи* и сл.), као и префиксима *џри-* и *џод-* (*џриоздравитџи*, *џриџкриџи се*, *џриџомоћи*, *џоднасмејатџи се* и сл.). Овај творбени тип глагола слабо је продуктиван. Најбројнији су атенуирани глаголи код којих префикс *џо-* уноси семантичку нијансу неостварености радње до крајњих граница, ослабљености, умерености или не-

потпуности (*йозаљуљаџи, йоисџразниџи, йонагласиџи, йонакашљаџи се, йоокрњиџи, йойриџегнуџи, йоразвеселиџи, йоизнемоџи, йоогладнеџи, йоразведриџи се, йозаосџаџи, йоодмакнуџи (се)*). Ови глаголи увек су свршеног вида и не дозвољавају даљу имперфективизацију. Мерна функција префикса *йо-* је контекстуално условљена – контекст упућује на то да ли је мера испод очекиване границе или се може радити о прекорачењу задате/постојеће границе, када је степен радње повишен.

Екцесивни глаголи указују на прекорачење могућности, потребе или обавезе. Формални показатељ суфицитне екцесивности је префикс *йре-* (*йрезагрејаџи, йреизмучиџи, йреисџуниџи, йренаџовариџи, (се), йреувеличаџи* итд.). Екцесивне изведенице допуштају секундарну имперфективизацију. Најчешће су прелазни глаголи који захтевају објекат, али могу бити и непрелазни.

Међу екцесивима издваја се класа глагола који се обично називају сатуративима или сативним глаголима, а који означавају ситуације чијим се одвијањем постиже задовољење одређене потребе субјекта. Полипрефиксирани сатуративни глаголи углавном су прошли секундарну имперфективизацију, изводе се најчешће од свршених прелазних глагола, па могу бити и прелазни и непрелазни. Њихов субјекат је живо биће и дозвољавају објекат у генитиву. Семантика сатуративности изражава се помоћу префикса *из-* и *на-*: *изнаџијаџи се, изнаразговараџи се, исџроживеџи, надобиваџи, надоџисиваџи се, наизмишљаџи, наисџлакаџи се, наоговараџи се* и сл. Сатуративно значење искључује негативну конотацију, јер је резултат трајне и интензивне радње пожељан од стране субјекта. Када је горња граница локализатора превазиђена, па глаголи означавају прекорачење, презасићеност, а прагматичка оцена ситуације је негативна, реч је о екстензивном значењу. Сатуративно и екстензивно значење се разликују само у контексту и граница између њих није увек јасна.

6.5.7. Приказивање акционалних класа глагола важан је сегмент проучавања ППГ с обзиром на то да други додати префикс најчешће утиче на промену акционалног значења глагола.

7. УТИЦАЈ ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈЕ НА ВИД ГЛАГОЛА

7.1. Опште напомене о глаголском виду

7.1.1. Глаголски вид је веома комплексна категорија и не испољава се на исти начин у свим језицима, а има и језика који ни не поседују ову категорију. Појмови времена и трајања радње познати су још од античког доба, а касније се у лингвистици издвојила и посебна лингвистичка дисциплина – аспектологија, која проучава категорију глаголског вида и њој сродне категорије. Обично се као преломна тачка за развој аспектологије узима 1908. година, када је С. Агрел објавио студију о аспекту и акционсарту пољских глагола. Агрел јасно разграничава граматички аспект – вид, који је у словенским језицима морфолошка категорија, и лексички аспект – акционсарт, који је семантичка, лексичка категорија²³².

7.1.2. Иако о глаголском виду постоји обимна литература, није га једноставно дефинисати²³³. Према традиционалном схватању, заступљеном у домаћим граматикама, вид глагола је тзв. класифика-

²³² К. Смит (Smith 1991) заступа теорију о двокомпонентности аспекта (*two-component theory*), коју је пре ње као бинарну интерпретацију вида заступао Комри. Према тој теорији, аспект се састоји из две компоненте – вида (*viewpoint aspect*) и ситуационих типова (*situation type*). Прва компонента аспекта садржи бинарну опозицију перфективно : имперфективно и најчешће је морфолошки изражена различитим типовима афиксалних морфема. Ситуациони аспект изражава се лексичким значењем глагола и његових аргумената.

²³³ О словенском виду је толико писано да је исцрпан преглед литературе готово немогућ. Највећи број аспектолошких студија бави се видом у руском језику. Преглед кључних истраживања о схватању и дефинисању вида доноси докторска дисертација М. Спасојевић (в. Спасојевић 2015). Већина истраживача словенски глаголски вид посматра као „вид *par excellence*“ и узима га као централну тачку при анализи и оцени других видских система. Но, ипак, има и мишљења да је словенски глаголски вид специфична појава у оквиру универзалне категорије аспекта која постоји у граматичким системима већине светских језика (в. Плунгян 2011). Према се вид у словенским језицима разликује од те категорије у другим индоевропским језицима, он није јединствена категорија ни у свим словенским језицима и постоје истраживања која доказују да из-

циона категорија, по којој, у зависности од трајања радње²³⁴, глаголи могу бити или свршени (свршеног вида, перфективни) или несвршени (несвршеног вида, имперфективни), а издваја се и група двовидских глагола.

7.1.3. У српској лингвистици вид помињу Вук, Даничић, Маретић, али значајније теоријско разматрање проблема глаголског вида срећемо тек у радовима А. Белића. Он истиче разлику између вида у словенским језицима и другим језицима – у словенским језицима вид је део природе сваког глагола и још у словенском пражезику постао је „морфолошко-семантичком особинном глаголске основе“ (Белић 1941: 422). По њему, свршени, перфективни, вид представља обележававање тренутне извршености глаголске радње, док несвршени, имперфективни, вид представља неограничено трајање глаголске радње (Белић 1941: 424). Додавањем префикса и наставака (суфикса) глаголи могу мењати вид и постајати „перфективизовани“ или „имперфективизовани“ глаголи чије се значење мења у односу на основни глагол, те Белић на том месту уводи појам врсте или лика глаголског вида, односно изведеног или секундарног вида (Белић 1941: 425). Стевановић прихвата и даље развија Белићеве ставове о виду и односу вида и времена.

7.1.4. И поред много покушаја, не постоји општеприхваћен критеријум за поделу глагола према виду, као и дефиниција свршених и несвршених глагола. Већина карактеристика видске опозиције свршено : несвршено, наведених у домаћој и страниј литератури, могу се класификовати у три групе, како је то урадио В. Клајн (Klein 2009: 52):

- 1) ситуација представљена од споља према ситуацији представљеној изнутра (*from outside / from inside*), односно као целина и као структура, тј. као недељива и дељива (овај приступ примењен је у граматици Mrazović 2009);

весне изоглосе деле словенске језике на основу прагматичке и семантичке употребе свршеног и несвршеног вида (в. Dickey 2000).

²³⁴ У различитим учењима критеријум трајања радње као критеријум за одређивање вида је проблематизован. Такође, осим што се вид посматра као граматичка категорија, поједини истраживачи посматрају га као лексичко-граматичку, па чак и творбену категорију. Петрухина (2000: 18) наводи да је словенски глаголски вид граматичка категорија посебног типа, у којој су граматичка значења тесно преплетена са творбеном и лексичком семантиком глагола, што дозвољава да се проблем анализира у корелацији лексичке, творбене и граматичке категоризације глаголске радње у целој њеној сложености и разгранатости. Она наводи да, без обзира на постојање различитих теорија глаголског вида, већина лингвиста се слаже у схватању аспекта као категорије која одражава поглед говорника на карактер протицања и расподелу радње у времену, тј. представља темпоралну структуру ситуације (Петрухина 2000: 33).

- 2) ситуација представљена као завршена и као у току, односно трајање (*completed/uncompleted (ongoing)*) (гледите заступљено у нашим традиционалним граматицима);
- 3) ситуација представљена као ограничена и без ограничења (*bounded/unbounded*) (И. Грицкат и у Пипер и др. 2005).

7.2. Могућности исказивања и одређивања глаголског вида

Подела глагола на свршене и несвршене оправдана је разликама у граматичком понашању и може се илустровати великим бројем лингвистичких тестова. Ови глаголи могу се разликовати и на основу неких морфолошких одлика. На пример, већина перфективних глагола формирана је префиксацијом: *на-йисајџи*, *са-градијџи*, *йре-йравийџи* итд., док су непрефиксирани глаголи обично имперфективни: *йисајџи*, *чијџајџи*, *учијџи* итд. Ипак, присуство префикса не може бити сигуран знак перфективности глагола. Пре свега, постоји мала група непрефиксираних глагола који су свршеног вида: *решијџи*, *баџијџи*, *дајџи*, *кујџијџи* и сл. Група непрефиксираних свршених глагола укључује и семелфактиве које карактерише суфикс *-ну-*: *кинујџи*, *дунујџи*, *гурнујџи* и сл. Глаголи који су изведени секундарном имперфективизацијом такође садрже префикс, али су несвршеног вида: *йречишџавајџи*, *замрзавајџи*, *йрејисивајџи* итд. Оба вида су равноправна и не може се говорити о томе да се један глаголски вид може изводити из другог (в. Клајн 2011: 54). Зато су у лингвистици успостављени прецизнији критеријуми за поделу глагола у ове две велике групе.

Приликом одређивања вида ППГ могу се користити различити тестови.²³⁵ Том приликом посебну пажњу треба обратити на творбени процес, јер последњи додати афикс утиче на вид глагола – уколико је то префикс, глагол ће бити свршеног вида, а уколико је последњи додати суфикс за имперфективизацију, глагол ће бити несвршеног вида.

7.3. Перфективизација и имперфективизација. Видски парњаци

7.3.1. Глаголска префиксација и суфиксација непосредно су везане с категоријом глаголског вида. Перфективизација је образовање глагола свршеног вида од глагола несвршеног вида путем префиксације или, ређе, суфиксације (*играјџи* – *заиграјџи*, *йоиграјџи*; *кричајџи* –

²³⁵ О дијагностичким контекстима за утврђивање вида глагола в. Спасојевић 2015: 84–102.

крикнути)²³⁶. Имперфективизација је образовање глагола несвршеног вида од глагола свршеног вида путем суфиксације²³⁷. Разликујемо прву имперфективизацију, тј. образовање глагола несвршеног вида од простих, непрефиксираних глагола свршеног вида, нпр. *даћи* – *даваћи*, и другу, секундарну имперфективизацију, тј. образовање глагола несвршеног вида од већ префиксираних глагола свршеног вида, нпр. *јошћисаћи* – *јошћисиваћи* (Исаченко 1960: 176; Петрухина 2009). Велики број изведених глагола несвршеног вида настао је као резултат секундарне имперфективизације (Петрухина 2009). Секундарна имперфективизација је, према већини мишљења, чисто граматички процес, јер она не мења лексичко значење глагола, већ само његов вид (в. Карцевски 1962: 227)²³⁸. На глагол изведен секундарном имперфективизацијом може се додати још један префикс и тада глагол постаје свршен. Даља имперфективизација, тј. трећа, није могућа, није граматична. Ако је у творби глагола последњи додат префикс, ППГ је свршеног вида, а ако је последњи додат имперфективизујући суфикс, глагол је несвршеног вида (Маслов 1982).

7.3.2. Категоријом вида обухваћени су сви глаголи српског језика, али не формирају сви глаголи видске парове. Видски пар је у српској лингвистичкој литератури најчешће дефинисан као пар глагола који имају исто значење, а разликују се само по виду (Стевановић 1991: 541; Mrazović 2009: 84; Пипер, Клајн 2013: 177 итд.). То би значило да су глаголима који чине видски пар сва значења подударна, али пракса показује да то није увек тако, те да често свршени члан пара има више значења. М. Дешић (Dešić 1990: 11), зато, видским парњацима сматра два глагола који се разликују по виду, а којима је исто бар једно значење. Према схватању

²³⁶ Питање префиксације и степена промене значења глагола приликом префиксације је врло комплексно, дотакли смо га се на више места у раду и показали да нема јединственог мишљења о њему – тако нпр. Форсајт (Forsyth 1970: 19) сматра да префиксација не доноси промене у значењу у случају тзв. правих перфектива, док је нпр. Исаченко (1960) заступао став да промена значења увек прати префиксацију. Дики сматра да се у случајевима нпр. глагола *најисаћи* лексички садржај префикса преклапа са основним значењем глагола до тачке када префикс постаје „семантички избледео“ и ствара „лексички идентичан“ свршени глагол.

²³⁷ Према Мејеу (Мейе 1961: 236), „перфективизујућа“ улога префикса и творба изведених глагола несвршеног вида су две чињенице на којима је утемељен систем вида у словенским језицима.

²³⁸ У складу с тим је поступано у неким речницима, нпр. РМС, РСЈ, где се значење несвршеног глагола упућује на значење одговарајућег свршеног. Семантичке анализе потврђују да ови глаголи немају увек идентична значења, већ да се и овим деривационим процесом развијају нова значења (в. Ђуровић, Спасојевић 2014: 194; Миланов 2021: 102–117).

И. Грицкат (1966–1967: 198), један имперфективни глагол може имати више перфективних видских корелата, који настају перфектизовањем одређеног значења²³⁹. Анализа глагола са развијеном полисемијом коју су спровеле С. Ђуровић и М. Спасојевић (2014) показала је да не постоји потпуно семантичко поклапање код видских парњака, како код перфективизованих глагола насталих префиксацијом, тако и код имперфективизованих глагола изведених суфиксацијом. „Ипак, семантичка анализа је показала да су код секундарне имперфективизације подударана већа него код перфективизације префиксацијом, што потврђује да је имперфективизација регуларна, тј. граматикализована појава“ (Ђуровић, Спасојевић 2014: 194). Дакле, видски парњаци се не морају у потпуности семантички подударати. Н. Миланов (2021: 102–117) показала је да у корпусу полисемантичних глагола има више глагола свршеног него несвршеног вида, као и да је број значења свршених и несвршених префиксираних видских парњака често несразмеран, односно да више значења има свршени члан видског пара.

7.3.3. У аспектологији постоји мишљење да се чисто видским могу сматрати само они парови чији перфективни префиксирани члан није праћен секундарно имперфективизованим глаголом. Одсуство секундарне имперфективизације често се узима као доказ постојања чисте, тј. граматичке перфективизације, нпр. *ѝисаѝи* – *наѝисаѝи*, не постоји **наѝисиваѝи* (Грицкат 1966–1967: 188–189). Овај критеријум не важи у македонском и бугарском језику, па се не може узети у потпуности као релевантан.

7.3.4. Код двоструко префиксираних глагола о видском парњаштву можемо говорити само код парова глагола код којих је несвршени глагол изведен додавањем суфикса за секундарну имперфективизацију, нпр. *донаѝиѝи* – *донаѝиваѝи*, *ѝоѝѝоѝоѝи* – *ѝоѝѝоѝоѝаѝиѝи*, *ѝрезаѝрејаѝиѝи* – *ѝрезаѝрејаѝиваѝиѝи*. То значи да се други додати префикс никад не јавља искључиво са видском улогом.

7.4. Утицај полипрефиксације на вид глагола – досадашња истраживања

7.4.1. Префиксација и полипрефиксација имају важан утицај на категорију глаголског вида. Утицај прве префиксације добро је проучен, док се друга префиксација ређе спомиње у литератури. О утицају дру-

²³⁹ За семантички условљене видске парњаке Грицкат каже: „у случајевима застареле, покрајинске или необичне семантике не би се ни смело са сигурношћу говорити о томе да ли парњак постоји или не“ (1984–1985: 199).

гог префикса на вид и значење глагола први пут у српској лингвистичкој литератури можемо читати код Белића (2000б: 208), који каже да из везе основе са предметком (префиксом) настају разлике, сем у глаголском виду и у значењу глагола. То илуструје примером глагола *заборавиџи*, који је тренутносвршени глагол, од њега постаје „наставком основе“ учесталотрајни *заборављаџи*, а префиксацијом префиксом *џо-* завршносвршени *џозаборављаџи* 'редом заборавити', са дистрибутивним значењем, и, најзад, *исџозаборављаџи* 'до краја једну ствар за другом заборавити'. Белић наводи и да се према свршеном глаголу нпр. *џробосџи* гради учестали трајни глагол *џробадаџи*, од кога се префиксом може начинити свршени глагол (почетно- или завршно- свршени) нпр. *исџробадаџи* (Белић 2000б: 206).

7.4.2. Постоје и две студије које се дотичу питања вида у ППГ у српском језику – Пешикан (1975) „Један категоријски случај глаголске хомонимије“ и Кантор (Kantor 1978) „On multiple prefixation, aspect and procedurals“.

Пешикан (1975) говори о случају када постоје две речи које се могу схватити као полазне – мотивне у творби глагола, то је, с једне стране, иста основа само без префикса, а, с друге стране, глаголско образовање са истим префиксом, али другачијим (примарним) ступњем основе: *џо-џадаџи* : *џадаџи* / *џоџасџи*; *износџи* : *носџи* / *изнеџи*. У питању је заправо двојако порекло, двојак пут постајања. Иако се полази од исте лексичке (етимолошке) основе, различит је непосредни извор, реч од које се изводе разматрани глаголи²⁴⁰, те се као резултат различитих дериватолошких процеса јавља и различит глаголски вид деривата.

кронуџи → *креџаџи*
 ↓
окронуџи → *окреџаџи* → *изокреџаџи* свр.
 ↓
изокронуџи → *изокреџаџи* несвр.

или

сџавиџи → *сџављаџи*
 ↓
џосџавиџи → *џосџављаџи* → *исџосџављаџи* свр.
 ↓
исџосџавиџи → *исџосџављаџи* несвр.

²⁴⁰ На овај тип хомонимије у бугарском језику упућује и Маслов (1956).

7.4.3. Кантор (Kantor 1978) најпре истиче чињеницу да су глаголи творени по моделу *йо-* + *йрефикс* (+ префикс) и *из-* + *йрефикс* (+ префикс) јединствени с тачке гледишта вида јер је скоро сваки овакав глагол перфективан без обзира на деривацију и недостаје му имперфективни парњак. Ипак, сматрамо да ово није јединствен случај, јер дистрибутивни префикси *йо-* и *из-* спадају у класу суперлексичких префикса и, као и сви суперлексички префикси, не дозвољавају секундарну имперфективизацију свршеног префиксираног глагола (нпр. *издолазиџи*, *изнаседаџи*, *исйоџицаџи*, *йоцаџисиваџи*, *йонабадаџи*, *йоразбежаџи се*).

Затим истиче још једну чињеницу у вези с овим глаголима, а то је велики број примера творених по моделу *йо-* + *йрефикс* (+ префикс) и који су формирано од оба члана видског пара, нпр. *йоиздигнуџи*/*йоиздићи* и *йоиздизаџи*. Он запажа да су од пет значења префикса *йо-*, кад се овај префикс додаје глаголу приликом прве префиксације, приликом друге префиксације продуктивна само два, атенуативно и дистрибутивно, што је видљиво у наведеним глаголима²⁴¹ – први пример има атенуативно значење, а други дистрибутивно. Аутор поставља питање зашто је дошло до овога, тј. зашто имамо пар перфективних глагола (Kantor 1978). Ми сматрамо да у овој појави нема ничег неуобичајеног, јер ови глаголи чине пар перфективних глагола, који су резултат различитих деривационих процеса и имају различиту семантику, што ћемо илустровати примерима:

Он ће у свом говору често *йоиздигнуџи* глас (интернет) : атенуативно значење

А тек идеја о судњем дану. О томе како ће их све *йоиздизаџи* из гробова (Ц. Џојс, Уликс, превод З. Пауновић, стр. 85) : дистрибутивно значење.

Дакле, по нашем мишљењу, глаголи овог типа један другом нису конкуренција и не показују варирање вида у оквиру полисемантичке структуре, већ представљају различите лексичке јединице. Уобичајено је да се атенуативи граде од свршених већ префиксираних глагола, док су дистрибутиви у највећем броју случајева настали од несвршених глагола који су прошли секундарну имперфективизацију.

У даљој анализи аутор се бави префиксом *из-*, за који сматра да тек приликом друге префиксације развија дистрибутивно значење, а

²⁴¹ Наша анализа показала је да овај префикс приликом друге префиксације још има и делимитативно значење, а јавља се и у глаголима који значе повремено обављање радње.

да то значење нема приликом прве префиксације. Белић (2000б: 202) и Клајн (2002: 266) ово значење бележе нпр. код глагола *избудити*, *иже-нићи*, *изгнути*, *истелићи* и сл. Дакле, очигледно је да је дистрибутивно значење префикса *из-* чешће код ППГ, али се јавља и приликом прве префиксације. Тако на питање које је Кантор (Kantor 1978) поставио – који префикс у облику *из-до-лазити* указује на дистрибутивност, шта носи ту семантичку карактеристику, можемо дати јасан и недвосмислен одговор да је то префикс *из-*.

Следеће питање које Кантор (Kantor 1978) поставља је која је функција два глагола изведена од оба члана видског пара, нпр. *исцрпавати* и *исцрпавати*. Питање је с правом постављено и ова два глагола су врло сродног значења, али у глаголу *исцрпавати* јача је сема дистрибутивности, уз то што префикс има и перфективизујућу улогу.

И да на крају споменемо још и то да се овај аутор (Kantor 1978) у 21. фусноти пита који префикс у облику *на-за-девати* може бити означен као дистрибутивни (+Д). Наиме, ниједан од ових префикса не реализује дистрибутивно акционално значење, будући да овај глагол ни не улази у категорију дистрибутивних глагола, већ кумулативних.

7.5. Вид полипрефиксираних глагола

У вези са утицајем полипрефиксације на вид глагола могу се препознати два модела са неколико могућих комбинација. Први случај је када је крајњи добијени ППГ свршеног вида, а други када је несвршеног. Ког вида ће бити ППГ зависи од типа творбеног процеса – уколико је последња додата морфема префикс, глагол је свршеног вида, а уколико је суфикс за имперфективизацију последњи додат у творби глагола, глагол је несвршеног вида.

7.5.1. Полипрефиксирани глаголи свршеног вида

Полипрефиксирани свршени глаголи могу се добити на два начина.

1. Непрефиксираном глаголу (или везаној основи) који може бити свршеног (СВ), несвршеног вида (НСВ) или двовидски глагол (ДВ), додаје се префикс, а затим се тако префиксирани глагол свршеног вида (СВ1) подвргне још једној префиксацији (СВ2). Тај модел бисмо могли да представимо на следећи начин:

везана основа / СВ/НСВ/ДВ + преф. 1 → СВ1 + преф. 2 → СВ2

Модел са везаном основом:

-йе̄ӣи – зайе̄ӣи – дозайе̄ӣи

-че̄ӣи – йоче̄ӣи – зайоче̄ӣи

Модел са свршеним глаголом као полазним:

кӯйӣӣи (СВ) – закӯйӣӣӣи – йодзакӯйӣӣӣи

ре̄ћи – наре̄ћи – изнаре̄ћи

Модел са несвршеним глаголом као полазним:

мислӣӣи (НСВ) – домислӣӣи (СВ) – йридомислӣӣи (СВ)

расӣи – нарасӣи – донарасӣи

Ово је врло плодан тип, јер је велики број непрефиксираних основа несвршеног вида.

Модел са двовидским глаголом као полазним:

именова̄ӣи (СВ и НСВ) – наименова̄ӣи (СВ) – йоднаименова̄ӣи (СВ)

виде̄ӣи – увиде̄ӣи – изувиде̄ӣи

Дакле, у овом, првом представљеном моделу, који је најједноставнији, други додати префикс има само творбену и семантичку (модификациону) функцију, не и граматичку, јер не утиче на вид већ префиксираног свршеног глагола.

2. Други модел је усложњен додавањем суфикса за секундарну имперфективизацију после прве префиксације. На тако добијен несвршени глагол додаје се префикс и крајњи глагол је опет свршеног вида.

везана основа /СВ/НСВ/ДВ + преф. 1 → СВ1 + суф. → НСВ 1 + преф. 2 → СВ2

Модел са везаном основом

-че̄ӣи – наче̄ӣи – начӣња̄ӣи – изначӣња̄ӣи

Модел са свршеним глаголом као полазним

Од глагола свршеног вида постоје два могућа правца деривације.

Код неких глагола имперфективизација претходи првој и другој префиксацији (пример под а), док се код других глагола имперфективизација врши након прве префиксације (пример под б). У оба случаја крајњи дериват је глагол свршеног вида.

а) СВ + суф. → НСВ + преф. 1 → СВ1 + преф. 2 → СВ2

стӣавӣӣи – стӣавља̄ӣи – наст̄авља̄ӣи – изнастӣавља̄ӣи

б) СВ + преф. 1 → СВ1 + суф. → НСВ + преф. 2 → СВ2

маћи – намаћи – намица̄ӣи – изнамица̄ӣи

Модел са несвршеним глаголом као полазним

НСВ + преф. → СВ1 + суф. → НСВ + преф. 2 → СВ2

*града̄ӣи (НСВ) – заграда̄ӣи (СВ) – заграђива̄ӣи (НСВ) –
изаграђива̄ӣи (СВ)*

ӣӣи – на̄ӣӣи – на̄ӣја̄ӣи – њона̄ӣја̄ӣи

Код овог модела несвршеном глаголу се додаје префикс, те се добија свршени глагол који након секундарне имперфективизације постаје несвршен и на такав глагол се додаје још један префикс, а крајњи добијени глагол је свршеног вида.

Модел са двовидским глаголом као полазним

ДВ + преф. → СВ1 + суф. → НСВ + преф. 2 → СВ2

веза̄ӣи – завеза̄ӣи – завезива̄ӣи – њозавезива̄ӣи

Други додати префикс мења вид несвршеног глагола и његова функција је и творбена и граматичка.

7.5.2. Полипрефиксирани глаголи несвршеног вида

Несвршени ППГ могу да настану само на један начин – имперфективизацијом двоструко префиксираног свршеног глагола. Ми смо ове глаголе у анализи посматрали као полипрефиксирани, али се они могу посматрати и као суфиксирани глаголи чији је мотивни глагол глагол са два префикса:

*везана основа / СВ / НСВ / ДВ + преф. 1 → СВ1 + преф. 2 → СВ2
+ суф. → НСВ2*

везана основа

-йре̄ӣи – уйре̄ӣи – њодӯйре̄ӣи – њодӯйира̄ӣи

-че̄ӣи – њоче̄ӣи – зайоче̄ӣи – зайочӣња̄ӣи

свршени глагол

с̄та̄вӣӣи – њос̄та̄вӣӣи – зайос̄та̄вӣӣи – зайос̄та̄ва̄ӣӣи

несвршени глагол

лӣӣи – налӣӣи – доналӣӣи – доналӣва̄ӣи

двовидски глагол

мо̄ћи – њомо̄ћи – доймо̄ћи – доймо̄га̄ӣи

*

Пешикан (1975) упућује на једну специфичну појаву која се може пратити и код МПГ и код ДПГ, а реч је о преплитању два творбена процеса: творбе итератива, тј. секундарне имперфективизације префиксираних глагола и префиксације, тј. перфективизације несвршених глагола. С једне стране, нпр. *надаваџи* је итератив од *надаџи*, где је творба ишла путем *нада-ва-џи*, док, с друге стране, може бити свршени глагол, кумулатив, настао префиксацијом глагола *даваџи*, *на-даваџи*. Ово су посебне лексеме и у речнику их треба тако и представљати, као и *заносиџи*, *исџадаџи*, *навозиџи се*, *џомеџаџи* и сл. Ситуација је само формално другачија код двоструко префиксираних глагола: *кренуџи* → *окренуџи* → *окреџаџи* → *из-окреџаџи* (СВ) или *кренуџи* → *окренуџи* → *изокренуџи* → *изокреџа-џи* (НСВ). Пешикан (1975: 21) за могућност овог двојства поставља као услов постојање просте итеративне основе. То значи да је она немогућа у случајевима типа *џлаџиџи* – *наџлаџиџи* – *наџлаџиваџи* (не постоји **џлаџиваџи*), а код глагола са двоструким префиксом ово видско двојство јавља се само изузетно, јер не постоји одговарајући перфективизовани глагол од којег би се образовао: *разбиџи* → *разбијаџи* → *изразбијаџи* (СВ), не постоји могућност творбе **изразбиџи* – **изразбијаџи* (НСВ). Иако уочава примере типа *изразвалиџи*, *израздвојиџи* и сл., они немају видски однос, па *изразвалиџи* и *изразвалаџиваџи* најчешће имају исто значење, с тим што је „варијанта са основом перфектива слабије заступљена у језику и остаје изван строже схваћених граница књижевног стандарда. Иако ово није честа појава, има довољно потврда које је илуструју“.

Навешћемо још примера из наше грађе који потврђују појаву о којој је Пешикан писао – два глагола истог облика, али различитог вида, настала различитим творбеним процесима, имперфективизацијом свршеног глагола или префиксацијом већ префиксираниог глагола.

Несвршени глагол *исџосџављаџи* ’издавати, предавати некоме на располагање, на увид (рачун, потврду или неки други писмени докуменат)’ представља секундарни имперфективизовани глагол, изведен од глагола *исџосџавиџи* свр. ’издати, предати некоме на располагање, на увид (рачун, потврду или неки други писмени докуменат)’:

Подузећу ... пристоји право жалбе једино против платежних налога, које ће подузећу уред као досада *исџосџављаџи* (МПД 1936, 77). Робу ... су обоје набављали, а добит делили онако како је он *исџосџављао* рачуне (Живој., КБС, 114). Доста му је било ... тих начелничких жена, које траже боље положаје за мужеве, тих дама, које на концу *исџосџављају* рачу-

не за крзнене огртаче (Симић Н. 6, 297). Удео задруга састојао се у томе што су *исјосїављале* фактуре и наплаћивале маржу (НИН 1958, 391/5).

Свршени глагол *исјосїављайџи* 'поставити више лица (на неки положај, у неко звање и сл.)' изведен је двоструком префиксацијом:

Постави у Јадру војводом ... Богићевића, и *исјосїавља* неколико буљубаша (Вук 9, 279). Дахије заузму пашалук по својој вољи; по селима *исјосїављају* субаше (надзорнике) (Нов. 17, 394). Карађорђе [је] ... ишао на то ... да ... *исјосїавља* много војвода ... који би били непосредно њему подчињени (Гавр. М. 1, 306). Они [Турци] су ... кнезове унижавали, гонили или секли, а место њих ... *исјосїављали* своје намеснике (Ђорђ. Т. 6, 33).

Такав је однос и у пару *надодавајџи* (НСВ) : *надодавајџи* (се) (СВ). Несвршени глагол *надодавајџи* 'додавати, надометати, придодавати' је секундарни имперфективизовани глагол од глагола *надодајџи*, док је свршени глагол *надодавајџи се* 'провести много времена додајући, дајући неке нешто, заморити се од додавања' настао додавањем префикса *на-* глаголу *додавајџи се*:

Надодајемо још који примјер, да бисмо лакше можда изнашли разлог тому поступку (Стојковић М., ЗНЖ 30/1, 18). Наши попови покрали су језуитска искуства, прате све новости и манире супарника па томе *надодавају* народњачку демагогију (Јелић В. 2, 123). *Надодајући*, Белошће: „Видиш да ни из чега твога не може огањ искочит, кá из овога мога!“ (Миљ. 4, 274). Невјеста одговори по прилици: „У четвртак ...“ *Надодаје* за позванике: „Молим вас ... доћ попит кафу...“ (Цавтат, Богдан-Бијелић П., ЗНЖ 22, 314). Спасоју однекуд дође мисао: да ово ... и нијесу овце, него све сами Биочани ... И *надодаје*: „Могло би тако нешто и бити“ (Сиј. Ћ. 2, 11).

[Одација] *се* за свога века доста наносио „експедиционог протокола“, и *надодавао* хартије, воде, пера, мастила ... господи по канцеларијама (Глиш. 7, 275).

Исти процес се може пратити и код глагола *надойисивајџи* НСВ 'накнадно писати, дописивати, пишући додавати' и *надойисивајџи се* СВ 'провести много времена дописујући се, заситити се дописивања':

Испод тих редова ево ово написа мој стрџ, испретргано ... знак да је *надойисивао* дуље времена (Драж. 2, 72). Мора *надойисивајџи* или избацивати, исправљати [с] пером у руци (Шимић С. 2, 195).

Шта *смо се* ми овде [на форуму] *надойисивали* (интернет). Ми *смо се* дописивали и *надойисивали* ... јер се момак упорно није јављао на теле-

фон (интернет). А јесте *се надойисивали* [након дуже конверзације испод једне слике]! Главно је да је чигра и да је одлична! (интернет).

Илустрацију за ову појаву представљају и глаголи *йоисџрављаџи* несвр. 'мало исправљати, доводити у нормалан положај (нешто савијено)' и *йоисџрављаџи* свр. 'довести у усправан положај, усправити једно по једно' и повратни облици ових глагола, *йоисџрављаџи се* несвр. 'у извесној мери заузимати усправан положај, исправљати се' и *йоисџрављаџи се* свр. 'заузети усправан положај, усправити се'.

Кад осети да се официри све више укрупљују, поче и она да *йоисџравља* своја савијена рамена и леђа (Брков. Ј. 1, 98).

Док се водио разговор, свештеник *се* некако ширио, *йоисџрављао*, очи су му се цаклиле (Ђур. 4, 20). Мрвош гласно убацује ријечи у мрак и *йоисџравља се* поношљиво (Кушан Ј. 1, 49).

Брзо је *йоисџрављала* чуњеве, како би што пре започели нову игру (интернет). Чим се оборени играчи *йоисџрављају*, одмах креће нови напад (интернет).

Пешикан (1975), дакле, упућује на појаву формалне двовидности, која је заправо лексичка појава, хомонимија, и коју треба разликовати од двовидности ППГ као граматичке појаве, на коју скреће пажњу М. Спасојевић (2015: 225). Она потврђује Пешиканове закључке о томе да двовидност ППГ представља резултат збира перфективности и имперфективности у различитим дериватолошким процесима и да ту није реч о двовидским глаголима, већ о хомонимима, али указује и на глаголе код којих се творбени процес кретао у два правца, по моделу: 1) *йре-йлесџи* (свр.) → *йрејлиџ-аџи* (несвр.) → *ис-йрејлиџаџи* (свр.); 2) *йре-йлесџи* (свр.) → *ис-йрејлесџи* (свр.) → *исйрејлиџ-аџи* (несвр.). С обзиром на то да је код оваквих глагола реч о истом мотивном глаголу, лексичка значења су веома блиска, а разлика се своди само на разлику у виду, па се они у речницима дефинишу као двовидски. М. Спасојевић (2015: 216) је у речницима пронашла овако обрађене глаголе наведеног типа:

исйрејлиџаџи (се) свр. и несвр. 'укрстити се, укрштати се, обавити, обавијати, пружити се, пружати се': Маховину и кору, што у посуди постави, *изйрејлиџао је* (= свр.) паук својим предивом (Виенац 1875, 715). Биле су то огромне очи ... страшних октопода који су били *исйрејлиџали* (= свр.) своје пипке (Анђ. 1, 314). Боје *се исйрејлиџу* (= свр.) као гранчице грмова (Назор 13, 23). Девет љета с косом њеном [Ајкином] | *исйрејлиџе* (= несвр.) злато своје [зора] (Алауп. 1, 14). Коријење грмља шири се и *исйрејлиџе* (= несвр.) по земљи (Турић 1, 411). Гломазне ... ручетине по којима *се исйрејлиџу* (= несвр.) модре конопчасте вене (Кик.

1, 83). У чудноватој мешавини *исїреїлиће се* (= несвр.) у њима добро и зло (Прел. 1, 41).

исїремотїавайїи свр. и несвр. 'премота(ва)ти нешто више пута (нпр. клупко пређе)' (БиХ, Грђ. 1).

исїреїречивайїи свр. и несвр. 'затворити, затварати прилаз': Видећи да народу врло велика штета бива отуда што села нису ушорена и уједно сбијена, већ су куће растркане по целој атару истог села, којим начином једни другима *исїреїречују* (= *зайїварају*, несвр.) просторе ... решили смо да се села ушоравају (Ђорђ. Т. 17, 88).

исїройїињаїи се свр. и несвр. 'пропети се, пропињати се': Она два несрећника, са искињеним гримасама на лицу ... једнако *се исїройїињу* (= *їройїињу се*, несвр.), моле, моле милост (Сек., КЈ 4, 18/223). Докле ти год поглед ока достиже ништа не видиш до високијех брегова, који *се исїройїињали* (= *се їройїели*, свр.) један другоме на леђа (Црног. 1871, 10).

зайїмагаїи свр. и несвр. 'дозивати у помоћ, почети призивати у помоћ, (за)вапити': Ударе хајдуци на кућу једнога човјека, те он *зайїмага* (аор. = *завайїи*, свр.) вичући: „ко је витез, помози!“ (НПр Врч. 3, 121). Мајстори заграјаше, загаламише, *зайїмагаше* (аор. = *їочеше їризивайїи їомоћ*, свр.). Оставише посао и сви потрчаше доље (Ђор. С. 10, 353). Чу се детиња вриска ... и пред вратима од механе зајаука жена и стаде *зайїмагаїи* (= *дозивайїи*, несвр.) (Доман. 6, 239). Ристо *зайїмага* (= *дозива*, свр.) за помоћ и Милутин Кулић опали кубуром на Турчина (Том. С. 3, 408).

М. Спасојевић (2015: 217) уочава и ситуације када ови дериватолошки процеси изазивају, осим видских, и извесне семантичке разлике, као код глагола *изайїлиїайїи*, *исїоїїїлеїїайїи*, *исїошїїљаїи*. У случајевима када се префикс *из-* додаје на имперфективизоване глаголе *зайїлиїайїи*, *їоїїїлеїїайїи*, *їошїїљаїи*, осим промене вида, префикс модификује значење глагола у правцу исказивања дистрибутивности. У супротном случају, секундарна имперфективизација двоструко префиксираних глагола *изайїлесїи*, *исїоїїїлесїи*, *исїослаїи* донела би само видске промене.

изайїлиїайїи свр. 'заплести редом, једно по једно' (Ред.).

несвр. 'плести, заплетати': Биаху у лађици с' отцемсвоим ... крпећи и *изайїлиїући* своје мриже (Чуић 1, 44).

исїоїїїлеїїайїи свр. 'испопплести, редом све потплести': *Исїоїїїлеїїала сам све чарапе* (Ред.).

несвр. 'потплетати одређен број чега': Имам за дјецу ... сила чарапа *ис-йоййлеййаййи* (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

исйоошйльаййи свр. 'послати више лица, предмета и сл. редом, једно по једно' (РМС).

несвр. 'слати, отпремати, разашилати': Ако желе да ме посете ... радо [ћу их] примити у свако доба. Нека се не узнемирују *исйоошйльући* друге (Вин. 4, 500).

Дакле, на примерима из РСАНУ, М. Спасојевић (2015) показала је да двовидност префиксираних и ППГ може обухватити сва значења лексеме или се може јавити само у појединачним значењима, а неретко се срећу и приказани примери хомонима. Такви примери представљени су погрешно у оквиру истог речничког чланка, чиме ова ауторка прихвата и даље потврђује Пешиканово (1975) запажање и објашњење појаве формалне двовидности која је заправо лексичка појава, хомонимија, и треба је разликовати од двовидности као граматичке појаве.

Глаголски деминутиви итеративи *зайрисйајкиваййи*, *йозасйајкиваййи*, *йойосйајкиваййи* и *йойосйајаваййи* изражавају радњу која се врши кратко уз понављање. За овај тип деминутивних глагола Грицкат наводи да је тешко рећи да ли су „првобитно постајали деминуирањем трајног глагола (тематизованог помоћу *-ива-* одн. *-ава-*) [...] или је процес текао обрнутим правцем, тј. да је настајало имперфективизовање деминутивног глагола“ (Грицкат 1955–1956: 58):

Љубица (*зайрисйајкујући* за Твртковићем) ... (Кулен. 2, 199). А онда је опет *йойосйајкивао* и пјевао (Коз. И. 1, 11). Звукови егеда ... разлијали се шором ... па сеоска чељад пролазећи туд *йойосйајкивала* (Коз. И. 2, 66). Са осталих пет стотина јунака, у збијеној колони, изађе на Орлово поље, десно према војсци Осман-пашиној; иђаше лаганим ходом, а све *йозасйајкујући* (Шапч. 12, 192).

7.5.3. Вид тропрефиксираних глагола

ТПГ су, готово сви, свршеног вида, настали, у највећем броју случајева, додавањем трећег префикса на већ свршени ДПГ (*донадо-йуниийи*, *исйоизбациваййи*, *исйозаййвараййи*, *исйрејродаваййи*, *изнаразговараййи се*, *йоиззадуживаййи се*, *йоиззоикидаййи*, *йорасйродаййи*) или, ретко, додавањем трећег префикса на несвршени глагол који је после друге префиксације прошао процес секундарне имперфективизације (*исйридолазиййи*).

Несвршеног вида једино су ТПГ *йрерасйодельвайтйи* и *йроизна-лазитйи*. Теоретски, мада за то нема потврда у грађи, глагол несвршеног вида може да се изведе и од глагола *донадоуниитйи* – *донадоуњавайтйи*.

7.6. Утицај редоследа додавања афикса на вид полипрефиксираних глагола

7.6.1. Категорија вида заузима посебно место у систему граматичких категорија глагола. Ова категорија, за разлику од осталих, као што су време, место и сл., тесно је везана са лексичко-семантичким особинама глагола. Могућност глаголâ да образују или не образују видски пар ослања се на њихова семантичка својства. Веза категорије вида са глаголском семантиком је тако чврста да је у многим случајевима специфичност лексичког значења утврђена видом и обрнуто – одређени вид се може показати само у одређеном лексичком значењу (Шелякин 1983: 32). Као што смо већ показали, додавање префикса утиче не само на вид глагола, већ и на његову припадност одређеној акционалној класи.

7.6.2. На овом месту поново ћемо споменути поделу префикса на лексичке и суперлексичке и једну од њихових важних дистинктивних особина, а то је да, по правилу, од ког има изузетака, лексички префикси дозвољавају секундарну имперфективизацију, док суперлексички не дозвољавају. Лексички и суперлексички префикси припадају истом корпусу префикса и од утицаја који имају на основу зависи да ли ће припасти класи лексичких или суперлексичких префикса.

7.6.3. Према раније наведеној литератури (Svenonius 2004; Romanova 2004), у суперлексичке префиксе спадају следећи префикси и њихова значења у руском језику: *за-* инцептивно, *по-* делимитативно, *на-* кумулативно, *пере-* дистрибутивно, *про-* пердуративно, *до-* комплетивно, *по-* дистрибутивно, *при-* атенуативно, *под-* атенуативно. Татевосов (2009, 2013а) износи мишљење да спољашњи префикси, како он назива суперлексичке префиксе, не чине јединствену, хомогену групу. Иако не одриче постојање семантичких ограничења и не умањује њихову важност, Татевосов (2009, 2013а)²⁴² у дистрибуцију спољашњих префикса уводи одређена ограничења у вези с видом основе и редоследом додавања суфикса и префикса и према томе префиксе дели у три класе – селективно ограничене префиксе (СО префикси), позиционо

²⁴² Слично истраживање утицаја префикса на вид глагола, са посебним акцентом на суперлексичком префиксу *йо-* и поређењем његовог понашања у руском и бугарском, спровела је и С. Славкова (2017).

ограничене префиксе (ПО префикси) и левопериферне. Дакле, овај аутор сматра да однос префикса и основе одређују два структурна фактора – видска селекција и позиција префикса у односу на суфикс за секундарну имперфективизацију.

Селективно ограничени префикси у руском језику су, према Татевосову, кумулативно *на-*, делимитативно *по-*, инцептивно *за-*, дистрибутивно *пере-* и пердуративно *про-*. Ови префикси додају се искључиво имперфективним основама, тј. могу се додавати непосредно неизведеним несвршеним основама (*наваритъ, поседеть, забитъ*)²⁴³ или секундарно имперфективизованим основама и давати свршени глагол који не мотивише даљу творбу речи (*надавать, порешавать* и сл.), могу се додавати и већ префиксираним несвршеним глаголима код којих је после додавања првог префикса основа имперфективизована, а онда је додат СО префикс (*наоткривать, позаписивать* и сл.). Покушај да се СО префикс дода свршеној основи је неграматичан, јер се они додају само имперфективној основи.

Позиционо ограничени префикси (ПО префикси) „осетљиви“ су на положај у хијерархијској структури и никад се не додају после суфикса за секундарну имперфективизацију. У ову групу у руском језику спадају комплетивно *до-*, репетитивно *пере-* и атенуативно *под-* и *при-*. Они се не могу додавати основи која већ садржи показатељ секундарне имперфективизације, а, ако основа садржи такав суфикс, онда је он додат после префиксације. ПО префикси могу се додавати и свршеним и несвршеним основама, односно – основи имперфективног глагола *переписать*; неизведеној свршеној основи *до-дать*, перфективној основи с лексичким префиксом *пере-за-писать*, перфективној основи с другим ПО префиксом: *до-пере-читать, пере-до-писать, пере-до-за-править*, перфективној основи са СО префиксом: *до-на-братъ, под-на-ловить* (Татевосов 2013а: 55–58). То значи да је после додавања ПО префикса основи могућа секундарна имперфективизација.

Према Татевосову, постоји још једна класа коју назива левопериферни префикси, представљена тек једним префиксом, а то је дистрибутивни префикс *по-*, који нема ограничење које се тиче формалне (им)перфективности основе. Овај префикс среће се у комбинацијама са готово свим могућим типовима основе, како имперфективне, тако и перфективне. С тачке гледишта селективног ограничења, дистрибу-

²⁴³ У овом случају је могућа даља имперфективизација, али није неопходна и могу постојати одређени додатни фактори који је блокирају, нпр. *заболеть – заболеть, али залетать – *залетывать* (Татевосов 2013а).

тивно *по-* понаша се као ПО префикси, може се додавати и свршеним и несвршеним основама. Што се тиче позиционог ограничења, префикс *по-* додаје се после показатеља секундарне имперфективизације суфикса *-ива-* и увек води перфективизацији глагола. После додавања дистрибутивног *по-*, немогућа је даља имперфективизација. Префикс *по-* може се додавати после многих префикса, али никада не срећемо ниједан префикс после дистрибутивног *по-*, што значи да се дистрибутивно *по-* увек налази на левом крају глаголске основе (Татевосов 2013б).

7.6.4. Извесна ограничења у дистрибуцији другог префикса²⁴⁴ у односу на вид глагола и време додавања суфикса за секундарну имперфективизацију могу се пратити и у српском језику, те се могу уочити поклапања, али и разлике у односу на руски језик.

У српском језику једино се кумулативни префикс *на-* понаша као селективно ограничен, додаје се несвршеним глаголима и не дозвољава даљу имперфективизацију (*најреламајџи*, *најрибадајџи*, *најрикачивајџи*, *наубијајџи*, *наувијајџи* итд.). На префикс *џо-* са делимитативним или атенуативним значењем у српском језику односи се другачије ограничење – додаје се искључиво свршеним глаголима и не дозвољава даљу имперфективизацију. Дакле, делимитативни префикс *џо-* и атенуативни префикс *џо-* не спадају у СО префиксе онако како их дефинише Татевосов, али у дистрибуцији постоји ограничење, а то је да се не могу додати несвршеној основи²⁴⁵ – *џозасџајџи*, *џонашалијџи се*, *џојосвирајџи*, *џојромислијџи*, *џоразмислијџи* итд.; *џозабавијџи се*, *џозажаријџи се*, *џоизлечијџи се*, *џонасмејајџи се* итд. У српском језику правило које се односи на селективно ограничене префиксе се не може узети стриктно како га наводи Татевосов. Наиме, морамо га свести на то да се одређени префикси најчешће додају основама одређеног вида и не дозвољавају даљу имперфективизацију.

Позиционо ограничени префикси, према терминологији коју предлаже Татевосов, не додају се после суфикса за секундарну имперфективизацију, већ се тај суфикс може додати након додавања префикса. Дакле, они се додају свршеним основама, и дозвољавају секундарну имперфективизацију. У ову групу у српском језику улазе префикс *до-* у комплетивном значењу (*доналијџи* – *доналивајџи*, *дојомоћи* – *дојомагајџи*, *дојримаћи* – *дојримицајџи*, *дојринејџи* – *дојриносијџи* и сл.)

²⁴⁴ Наше истраживање ограничено је само на други додати префикс, док би процес монопрефиксације требало да буде предмет ширег истраживања, али чини се да резултати не би били драстично другачији.

²⁴⁵ Изузетак чини неколико глагола са првим префиксом *раз-* (*џоразгледајџи*, *џоразговарајџи* и сл.).

и префикс *йре-* у ексцесивном значењу (*йрезагрејати* – *йрезагрејавати*, *йрезадужити* – *йрезадуживати*, *йренати* се – *йренатијати* се и сл.).

7.6.5. Одређена правилност у појављивању може се учити и код префикса који не развијају акционална значења. Следећи префикси додају се искључиво свршеним глаголима и дозвољавају секундарну имперфективизацију: префикс *йре-* са значењем 'поново' (*йреодгојити* – *йреодгајати*, *йрейовити* – *йрейовијати*, *йрейокрити* – *йрейокривати*, *йреуредити* – *йреуређивати* и сл.), затим префикс *на-* у комбинацији са префиксом *до-* (*надовољити* – *надовољивати*, *надовезати* – *надовезивати*, *надоградити* – *надограђивати*, *надозидати* – *надозидивати*, *надољити* – *надољивати*, *надойисати* – *надойисивати*, *надойунити* – *надойуњавати* итд.), као и префикс *за-* када појачава почетно значење префикса *йо-* (*зайочити* – *зайочињати*, *зайоденути* – *зайодевати* и сл.) или када овај префикс има просторно значење (*заобићи* – *заобилазити*, *заовити* – *заовијати*, *заогрнути* – *заогрћати*, *заокренути* – *заокрећати* и сл.).

7.6.6. Дакле, у српском језику не можемо доследно применити типологију коју Татевосов предлаже, већ се она мора мало модификовати када се примењује на префиксе који се додају као други у линеарном реду.

Префикс *йо-* у дистрибутивном значењу, према Татевосову, једини је елемент у класи левопериферних префикса, и додаје се и имперфективним и перфективним основама, дакле нема селективног ограничења, а што се тиче позиционог, додаје се после суфикса за секундарну имперфективизацију и сваки пут води перфективизацији глагола. Овај префикс увек се налази на левом крају глагола, што значи да се после њега не може додати ниједан префикс (*йодолазити*, *йозалељивати*, *йоизбудити* се, *йонагрнути* итд.). У српском језику постоји један изузетак – након дистрибутивног *йо-* може се додати дистрибутивно *из-* (*исйосакривати*, *исйоболевати* се, *исйобратити* се, *исйоразболевати* се итд.). Овај префикс, дистрибутивно *из-*, у српском језику такође би спадао у класу левопериферних, односно префикса који се додају и свршеним и несвршеним основама, након кога се не могу додавати други префикси, осим дистрибутивног *йо-*, а не може се додати ни суфикс за имперфективизацију²⁴⁶ (*изаграђивати*, *изадевати*, *изамашићивати*, *изасаћивати*, *издоносити*, *издохваћати*, *изначињати*, *изограђивати*, *изодгризати*, *изокивати*, *израздавати*, *израсијати* се, *изувлачити*, *изуједати*, *исйодавати*, *исйодвлачити*, *исйробадати*, *исйробијати* и

²⁴⁶ За префикс *из-* се спорадично могу наћи изузеци од овог правила, нпр. *изумирати*.

сл.). Карактеристично за ова два префикса је да се могу гомилати у дистрибутивном значењу и додавати један након другог.

7.7. Закључци

У овом поглављу дате су неке опште напомене о виду као облигаторној граматичкој категорији словенског глагола која се испољава кроз бинарну опозицију свршено/несвршено (перфективно/имперфективно). Испитивање вида је у непосредној вези са глаголском префиксацијом јер се свршени глаголи најчешће добијају префиксацијом несвршених. Имперфективизацијом се од глагола свршеног вида путем суфиксације добијају несвршени глаголи. Разликујемо прву и другу (секундарну) имперфективизацију. Глаголи истог значења, а различитог вида чине видски пар, али се они не морају у потпуности семантички подударати. Видске парове можемо наћи и међу ППГ.

У вези са утицајем полипрефиксације на вид глагола издвојили смо два модела – у првом је крајњи добијени глагол свршеног вида, у другом несвршеног. Вид глагола зависи од тога ког типа је последња додата морфема – уколико је последња додата морфема префикс, глагол је свршеног вида, а уколико је суфикс за имперфективизацију последњи додат у творби глагола, глагол је несвршеног вида.

Свршени ППГ могу се добити на два начина:

- а) основи (која може бити свршени, несвршени или двовидски глагол или везана) дода се префикс, а тако префиксирани глагол свршеног вида подвргне се још једној префиксацији и као крајњи резултат добијамо глагол свршеног вида. У овом случају други додати префикс има само творбену функцију, не и граматичку, јер не утиче на вид већ префиксираног глагола.
- б) други модел је усложњен додавањем суфикса за секундарну имперфективизацију после прве префиксације. На тако добијен несвршени глагол додаје се префикс и крајњи глагол је опет свршеног вида. Други додати префикс мења вид несвршеног глагола и његова функција је и творбена и граматичка.

Несвршени ППГ могли су да настану само на један начин, имперфективизацијом двоструко префиксираног свршеног глагола. Ми смо ове глаголе посматрали као полипрефиксирани, али се они могу посматрати и као суфиксирани глаголи чија је мотивна лексема глагол са два префикса.

Пешикан (1975) скреће пажњу на преплитање два творбена процеса – творбе итератива, тј. секундарне имперфективизације префиксираних глагола када је крајњи резултат несвршени глагол (*крeнуући* → *окрeнуући* → *изокрeнуући* → *изокрeй-аћи* НСВ) и префиксације, тј. перфективизације несвршених глагола, када као крајњи резултат добијамо свршени глагол (*крeнуући* → *окрeнуући* → *окрeйаћи* → *изокрeйаћи* СВ). Овакви глаголи настали су различитим дериватолошким процесима и није реч о двовидским глаголима, већ о хомонимима. Уколико два глагола имају исти мотивни глагол веома блиског значења, чија се разлика своди само на разлику у виду, реч је о једној лексеми, тј. двовидском глаголу нпр. 1) *йрe-йлeсћи* (СВ) → *йрeйлий-аћи* (НСВ) → *ис-йрeйлийаћи* (СВ); 2) *йрe-йлeсћи* (СВ) → *ис-йрeйлeсћи* (СВ) → *исйрeйлий-аћи* (НСВ). Дакле, треба разликовати формалну двовидност која је заправо лексичка појава, хомонимија, од двовидности као граматичке појаве.

ТПГ готово су увек свршеног вида, настали, у највећем броју случајева, додавањем трећег префикса на већ свршени ДПГ (*донадо-йунићи*, *исйоизбациваћи*, *исйоизайивараћи*, *исйрeйродаваћи*, *изнаразовараћи се*, *йоиззадуживаћи се*, *йоизйоикдаћи*, *йорасйродаћи*) или, ретко, додавањем трећег префикса на несвршени глагол који је после друге префиксације прошао процес секундарне имперфективизације (*исйридолазићи*, *назаузимаћи*).

На крају поглавља о виду покушали смо да уочимо извесна ограничења у дистрибуцији другог додатог префикса. Тако смо запазили да неки префикси показују одређену правилност у свом појављивању – кумулативно *на-* додаје се несвршеним глаголима и не дозвољава даљу имперфективизацију, док се префикс *йо-* у делимитативном или атенуативном значењу додаје искључиво свршеним глаголима и не дозвољава даљу имперфективизацију. Префикси који се не додају после суфикса за секундарну имперфективизацију, већ само свршеним основама и дозвољавају секундарну имперфективизацију су: комплетивно *до-* и ексцесивно *йрe-*. Репетитивно *йрe-*, почетно *за-* и просторно *за-* такође показују извесну правилност у дистрибуцији, јер се додају несвршеним глаголима и дозвољавају секундарну имперфективизацију. Префикси *йо-* и *из-* у дистрибутивном значењу додају се и имперфективним и перфективним основама и након њих глаголу се не могу додавати друге морфеме.

8. УТИЦАЈ ПОЛИПРЕФИКСАЦИЈЕ НА СИНТАКСИЧКЕ ОДЛИКЕ ГЛАГОЛА²⁴⁷

8.1. Глагол у формирању реченице има централну улогу и он својом целокупном структуром утиче на све остале реченичне чланове – на њихов број, врсту, семантичке, синтаксичке и морфолошке карактеристике. Полазећи од овог схватања покушаћемо да прикажемо како глаголи са више префикса утичу на друге чланове реченице и дамо одговор на питање да ли други додати префикс има могућност да изазове одређене синтаксичке промене у глаголу, а под тим подразумевамо промену аргументске структуре глагола, било да тражи објекат у акузативу или генитиву, допуну у неком другом падежу, или само узрокује модификацију морфолошке структуре глаголских допуна.

8.2. Трагајући за одговором на питање да ли други додати префикс има способност транзитивизације глагола, приметили смо да он не утиче на прелазност глагола и да се не може од непрелазног МПГ додавањем још једног префикса извести прелазни глагол. Грађа је показала да други додати префикс најчешће изазива само одређене модификације морфолошке структуре аргумената.

Субјектни дистрибутивни глаголи најчешће су непрелазни и спајају се само са множинским субјектом:

Напољу се чује граја, разговор ... То су *йодолазили* кметови, одборници, сељани (Ранк. С.). Чим дођоше намести ја кума на његово си место, сви други редом *изнаседасмо* (Гол. Мих. 1, 56). Шта се догодило с осталијем консонантима по што и иза њих *изоийадаше* јерови? (Дан. Ђ. 8, 405). Старије му *се* сестре *изудале*, остала само још једна (Јањетовић Ст., БК 1911, 579).

На исти начин објектни дистрибутивни глаголи захтевају објекат у множини:

²⁴⁷ Ово поглавље представља измењену и прилагођену верзију рада Стојановић 2019.

У такве тешке ноћи моја мати ... *йозайћвара* прозоре (Кркл. 6). Сребрно и стаклено посуђе ... *исйокрива* белим застирцима да на њега не пада прах (Шапч. 11, 240). Већ је у мислима гледала нове поклоне што јој је прота *йодоносио* (Јакш. Ћ. 17, 368). Предложио сам му да *йоразбија* неколико празних флаша (Пек. Б. 4, 286).

Префикс *на-* у кумулативном значењу означава да је велика количина објеката постепено акумулирана током процеса. Он не мења потпуно структуру глагола, не уводи нови аргумент, већ само захтева да постојећи промени падеж и уз њега се користи генитив множине, најчешће партитивни, ређе акузатив:

[Он] ће дотерати до великога положаја, управљати временом пословима, и *надобивајћи чинова* (Глиш. 4, 26). Жене *надоносиле јабука, чарапа и друге милоште* да дарују путника (Весел., БК 1902, 641). На прсима јој прикачене, уместо ордена, кокарде у тробојци. По оном плашту *беше найрикачивано неких плавих, црвених, жутих и љубичастих стрицица* (Ком. 7, 122). Доста се и он ... *наубијао Турака* (Бож. Г. 2, 81). После тога напече она погача, *наразвија пита* (НПр, Краље, Босна, Кларић И., ЗНЖ 22, 292).

8.3. Мајоративни префикс *над-* јавља се само у неколико ППГ који не припадају стандардном језику, већ покрајинској и застарелој лексици. С обзиром на значење које префикс уноси у глагол, а то је надмашивање у погледу акције коју означава основни глагол, изведени глагол захтева агенс према чијим се резултатима мери учинак субјекта, а кога Митриновић назива „саучесником процеса“ (в. Mitrović 1990: 132). Овај агенс има форму акузатива и функцију директног објекта:

Сада нека суди самъ, дописатељ ... Ели ... црква наша, тако убога у књигама религиознима, или може бити *гдикою цркву надобилази* числом ових књига (Лазих В., Дан. Ћ. 8, 74). Све се њему од браће, јер *их је све надоживио*, у мизантрупалу (Љубушко, Зовко, ЗНЖ 3, 153). *Надоживијши кога*, остати у животу послјије чије смрти, на пр. мене ће моја жена надоживити (Павлин., РЈА). С другом женом [га] *надоживио мужко чедо* (Бот. 1, XX). Кушање не умире као човек ... оно *надоживљује мимолазеће нараштаје* (Павлин., РЈА). Желях да се мое магаре у Елефанда претвори ... и да му уши као елени рози нарасту, да онъ може съ нима све оне камиле, и *оне що на нима седе надъйреузвистийши* (Дос. 3, 131). Ако ли *нас надосвири* Иве, | нек избере понајљепшу вилу (НП, РЈА).

8.4. Још један префикс који се може јавити у позицији другог додатог префикса и који тражи отварање новог валенцијског места је префикс *йре-* с ретроспективном функцијом. Такви глаголи имају значење

накнадне радње, тј. префикс означава однос према некој претходно извршеној акцији, њеном производу или резултату (в. Mitrinović 1990: 147; Поповић 2008: 222–223). Према класификацији В. Митриновић (Mitrinović 1990: 147–148), препознајемо трансформативне формације код којих се уносе измене у објекат претходне акције, што доводи до стварања новог објекта, те се за означавање новог објекта отвара у контексту глагола ново валенцијско место, што овај тип изведеница уводи у класу мутационих, а не модификационих промена:

Ово [нека алатка] би се лако могло *преојравити на испирач* (интернет). То је уствари хаљиница ... ионако бих је требала ископати из ормара и *преојравити у сукњу* (интернет). *Преојрављамо шталу из веза у пуштину* (интернет). У старој [је] књижевности необичан посао *пресачињавање драме у епос* (Радић А. 1). Како *преуредити гаражу у гарсоњеру?* (интернет). Та зграда је искључиво стамбена ... Дакле, сигурно се неће *преуређивати у хотел* (интернет). Ливаде *преуредити у спортске терене* (интернет).

8.5. Што се тиче повратности глагола, треба истаћи да се она најчешће формира приликом прве префиксације, а приликом друге може једино уз префикс *на-* са сативним значењем (*напросијао је крв : напросијао се крви*)²⁴⁸:

Зар сам *се* мало намучио, наишао, провео бесаних ноћи на седлу, *крви* своје и туђе *напросијао?* (Кнеж. Л. 3, 387).

8.6. Дакле, додавањем префикса на несвршени глагол добија се свршени, на плану семантике префикси модификују основно значење глагола којем се додају, а код неких глагола је све то пропраћено и променама на плану синтаксе. Битна одлика другог додатог префикса јесте да не утиче значајније на аргументску структуру глагола, али може да намеће одређена ограничења – дистрибутивни префикси захтевају мноштво или више објеката или субјеката; кумулативно *на-* додаје се само прелазним глаголима и захтева објекат у генитиву или акузативу множине. На отварање новог валенцијског места утиче мајоративни префикс *над-* који захтева агенс према чијим се резултатима мери учинак субјекта. Префикс *пре-* којим се означава измена објекта претходне акције, за означавање тог новог објекта захтева ново валенцијско место. Као што видимо из овог кратког прегледа, други додати префикс има сасвим слаб утицај на синтаксичку структуру већ префиксираног

²⁴⁸ Питање природе постформанта *се* у комбинацији са префиксом *на-* поставља се у Миљковић 2015а.

глагола. Лудвиг (Ludwig 1995: 73) наводи да ова чињеница није неочекивана и то објашњава тиме што први додати префикс најчешће уноси синтаксичку промену, па би, у случају да и други префикс утиче на синтаксичку структуру глагола, дошло до конфликта око тога која би промена имала предност. Дакле, глаголи дозвољавају додавање само једног префикса који ће комплетно променити његову структуру, док остали префикси не могу битније утицати на то.

9. ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАДА ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА

9.0.1. ППГ се граде по правилном, предвидљивом обрасцу, што олакшава њихово лексикографско тумачење. Творбена и семантичка обележја ППГ препознају се и у њиховој лексикографској обради. Представићемо лексикографске поступке обраде ових глагола примењене у РСАНУ.

9.0.2. Због тога што чувају своје творбено значење, односно значење које се може извести из елемената који улазе у састав речи, ППГ се најчешће дефинишу у односу на глагол од ког су изведени, те су најфреквентније лексикографске дефиниције ових глагола – аналитичке. Овакав тип дефиниција представићемо на примеру почетних глагола са префиксом *за-*. Код глагола са типично почетним значењем срећемо типске дефиниције: 'почети + основни глагол у инфинитиву', нпр. *зајремејџајџи се* 'почети се преметати, превртати', *зајријо-ведајџи* 'почети приповедати, причати', или 'почети + основни глагол, описна дефиниција', нпр. *зајродавајџи* 'почети продавати, уступати уз одређену надокнаду, цену'. И за глаголе осталих акционалних класа користе се аналитичке дефиниције, нпр. комплетивних *донабијџи* 'набити до краја', *дообријајџи* 'довршити бријање'; дистрибутивних *изна-сџавијџи/изна-сџављајџи* 'настављајући једно на друго начинити, саставити', *исџрекрајајџи* 'прекројити више ствари', сативних *најовијајџи се* 'провести дуго времена повијајући децу, издовољити се повијања, заморити се од повијања', *најремејџајџи се* 'заситити се, заморити се премећући, претурајући нешто у великој количини, дуго времена и сл.' Дакле, аналитичке дефиниције обично су дводелне и садрже део којим се упућује на припадност ППГ широј семантичкој класи – акционалној и део дефиниције у којем се представља семантички садржај мотивног глагола који се модификује. Лексикографска пракса налаже да се обично уз основни глагол наведе још један синоним.

Сви ППГ одликују се заједничким творбеним и семантичким карактеристикама, па аналитички начин дефинисања у потпуности

одражава природу ових глагола. Они припадају одређеном типу семантичке категорије – изведеницама са модификационим значењем, и одређеном типу творбене категорије – глаголским изведеницама, тј. изведеницама од глагола деривираним префиксима који у извесној мери модификују садржај основне речи. Чињеница да је садржај новог глагола само модификација лексичког садржаја основног глагола огледа се и у аналитичкој речничкој дефиницији, односно у делу дефиниције који носи информације о лексичком и творбеном значењу.

9.0.3. Често се у дефинисању ППГ користе синонимне дефиниције. Најчешће се као синоним појављује мотивни глагол, али се дефиниција никад не састоји само из једног глагола, већ се проналази бар још један глагол сродног значења. Осим мотивног глагола, може се у дефиницији наћи и глагол без првог додатог префикса – *заокиџиџиџи* 'окитити, украсити'; *донарасџиџи* 'одрасти, ојачати, дорастати'; *зайознаваџиџи* 'познавати, препознавати'; *исџреврнуџиџи* 'испревртати, испреметати, испретурати'. На овај начин добијамо синонимни ред од два или три, ређе више синонима, који откривају значење ППГ, као и нове допунске нијансе значења. Ове дефиниције су кратке и јасне, садрже општеупотребне глаголе и у томе је њихова предност. Најчешће се користе за дефинисање покрајинских или на неки начин маркираних глагола или за глаголе код којих други додати префикс дуплира значење првог префикса.

9.0-4. Иако је код основних глагола описни начин дефинисања један од најраспрострањенијих, код ППГ је најмање заступљен. Најчешће се среће код глагола који не припадају некој акционалној класи и блиски су глаголима насталим уз помоћ комплекса префикса, па су глаголи развили своју посебну семантику, нпр. *зайрисегнуџиџи* 'учинити да се неко обавезе (обично изјавом у одређеној форми) да ће говорити истину, вршити дужност и сл., присегнути, заклетити'; *обумираџиџи* 'губити свест, снагу, доспевати у стање привидне смрти, западати у стање мртвила, укочености, обамирати'; *одуџираџиџи* 'спречавати нечије кретање у непожељном смеру или непожељном брзином делујући као противтежа, запорањ и сл.' итд. Често се уз описну дефиницију јави и основни глагол: *зайовиџиџи* 'увити у пелене, повити', што је комбинација описног и синонимског начина дефинисања. Лексикографска дефиниција која садржи описни и синонимски део, према речима Д. Гортан-Премк (1982: 47), типична је за велике описне речнике. Она даље наводи да је функција такве дефиниције „директно семантичко одређење појма означеног лексемом одредницом, и то одређење у лексичком систему језика коме она припада; и управо стога описни део садржи, или би

требало да садржи, семантичке компоненте битне и за целу полисемичну структуру речи и за цео парадигматски, посебно деривациони ред коме реч припада. Синонимски део у овом случају има функцију индиректног упућивања на значење, посредног одређења преко семантичког садржаја речи синонима.“

9.0.5. Као начин дефинисања наилазимо и на упућивачке дефиниције, када се упућује на правилнију, односно обичнију реч – *донaмeйaйиши* 'в. дометати', *зaогрђивaйиши* 'в. заогртати', *нaйрoвaђaйиши* 'в. напроводити' итд. Овакве дефиниције користе се за нестандардне и мање фреквентне лексичке јединице, те оне пружају информацију и о статусу лексеме у лексичком систему.

9.0.6. ППГ најчешће су моносемантични, али се јављају и они са неколико значења, а врло ретко имају развијену полисемантичку структуру. Тада се користе уобичајени лексикографски поступци описа семантичке разгранатости глагола и значења се дају по бројевима или словима. Устаљено је у српској лексикографској традицији да се приликом израде речника нереклексивни и рефлексивни глагол наводе под једном одредницом.

9.0.7. Из овог прегледа лексикографских поступака може се приметити да су у дефинисању ППГ заступљени готово сви уобичајени начини дефинисања. С обзиром на то да се другим префиксом најчешће модификује значење глагола у правцу припадности одређеној акционалној класи, ови глаголи су најчешће представљени аналитичким дефиницијама којима се изражава семантички однос између мотивног и мотивисаног глагола. Употребом одговарајућих израза у дефиницији представља се део значења изражен префиксом, док се део значења садржан у основи не објашњава, већ се само упућује на основинску реч. Такође, срећу се и описне, синонимске и упућивачке дефиниције.

9.1. Полипрефиксирани глаголи као компоненте фразеологизама

ППГ се могу наћи и као конституенти у оквиру фразеолошких јединица. Ова појава није честа, али ћемо је, зарад целовитости истраживања, споменути.

Уколико се ППГ јави у оквиру фразеологизма, он уноси своје специфично значење – нпр. глагол који садржи префикс *йo-* најчешће носи семантику дистрибутивности и такав се фразеологизам може односити

само на већи број субјеката (*ѝоискидаѝи се од смеха*) или објеката (*ѝоизодсецаѝи крила*):

Они *ће се* свима списанијама и књгама, кео су противъ нѝи изишла, сви одъ *смея ѝоискидаѝи* (ЗД 1818, 317). Беху се по Србији размилеле бесне београдске Дахије, да изврше свој демонски умишљај: да *ѝоизодсецају крила* ... хришћанској војсци (Ком. 2, 17).

У неколико фразеологизама префикс *ѝо-* уноси семантику атенуативности и по томе се такав фразеологизам разликује од фразеологизма са МПГ:

Он је већ знатно *ѝоодмакао у годинама* (Прел. 1, 225). Сваки човек може дотерати жену на своју ђунију, само ако јој првих дана брачног живота *ѝоѝришѝегне дизгин* (Кост. Т., БК 1906, 1446).

У овим случајевима варијантних морфолошких облика фразеолошких јединица, у којима се јављају облици са МПГ и ППГ (нпр. *искидаѝи се од смеха* / *ѝоискидаѝи се од смеха*; *заѝегнуѝи жице* / *ѝозаѝегнуѝи жице* итд.), „конституенти [се] у извесној мери понашају и као засебне лексеме, на чему се заснива могућност варирања“ (Мршевић-Радовић 1985: 106). Нпр. у варијантне фразеолошке јединице *одмаћи у годинама* и *ѝоодмаћи у годинама* разлику уноси префикс *ѝо-* који носи семантику атенуативности, смањеног степена радње, али је глобално значење ова два фразеологизма 'заћи у позније године, остарити' и не може се говорити о фразеолошкој синонимији, већ само о варијантности (Мршевић-Радовић 1985: 106). Значење фразеологизма *одмаћи у годинама* упућује на извршеност радње у целини, док значење фразеологизма *ѝоодмаћи у годинама* указује на извештан, непотпун, степен остварености радње. Можемо претпоставити да је *одмаћи у годинама* примарни фразеологизам, а *ѝоодмаћи у годинама* секундарна појава која се развила из првог фразеологизма.

Сличну појаву можемо пратити и код примера из прве групе. Нпр., значење фразеологизма *ѝоискидаѝи се од смеха* односи се на више људи, док фразеологизам са МПГ, *искидаѝи се од смеха*, упућује на једну особу. Разлику уноси употребљени префикс *ѝо-* са дистрибутивним значењем.

Наведени примери показују да је примарни облик фразеологизма увек онај са МПГ, док се као његова морфолошка варијанта јавља фразеологизам који садржи ППГ. Варијантност се у фразеологији појављује због релативне стабилности, односно специфичне фразеолошке стабилности структуре (више о томе в. Вуловић 2015). У примерима са ППГ у

питању је морфолошка варијантност²⁴⁹, када долази до трансформације на творбено-морфолошком плану, али нема промене глобалног значења фразеологизма, односно нема промене унутрашње форме фразеолошке јединице.

²⁴⁹ Однос морфолошке варијантности фразеолошких јединица са префиксираним глаголом и глаголом без префикса (нпр. *(ис)јусџишии душу*) био је предмет истраживања Д. Мршевић-Радовић (1985) у ком износи став да у таквим примерима долази до контекстуалне превербације (редукције префикса) потпомогнуте стабилним фразеолошким контекстом и условљене нелингвистичким разлозима, те је облик са префиксираним глаголом примаран. Супротну ситуацију у свом истраживању представља Н. Вуловић (2015: 87) на примеру фразеологизма *зайалишии, њалишии врагу свећу* са значењем 'чинити, учинити да се нешто развије' и даје предност као примарном облику глаголу без префикса у односу на облик са префиксираним глаголом.

10. ЗАКЉУЧАК

10.1. Будући да је постојање глагола са више префикса већ дуго позната чињеница, као и да нису детаљно проучени, за предмет ове монографије изабрали смо истраживање структурних, семантичких и функционалних особина глагола у којима се, са синхронијског становишта, могу издвојити два префикса или више њих. За циљ истраживања постављено је утврђивање творбених, семантичких и прагматичких особина ових глагола, затим увид у семантику и могућности комбиновања префикса, као и испитивање утицаја друге и треће префиксације на категорије глаголског вида и рода. Грађу за истраживање ексцерпирани смо из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности (РСАНУ), а допунили је речима из шестотомног *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске (РМС), као и речима из картотеке РСАНУ, са интернета и из публицистике. Коначан списак садржи 2408 глагола.

10.2. Посматрали смо двадесет глаголских префикса: *до-, за-, из-, мимо-, на-, над-, о-, об-, од-, ња-, њо-, њод-, њре-, њред-, њри-, њро-, раз-, с-, у-, уз-* чија се функција манифестује на два плана – граматичком и семантичком. Граматичка функција префикса испољава се приликом додавања префикса несвршеном или двовидском глаголу, након чега они постају свршени. Семантичка функција префикса огледа се у процесу лексичке модификације глагола. Степен семантичке промене коју префикс уноси у значење глагола може бити различит – може потпуно променити значење глагола, а може га и само делимично модификовати. Према томе се у литератури и врши подела префикса на префиксе квалификаторе и префиксе модификаторе (Исаченко 1960), или, према новијој литератури, на лексичке и суперлексичке префиксе (Svenonius 2004), односно унутрашње и спољашње префиксе (Татевосов 2013а).

10.3. Лексички префикси (префикси квалификатори) у глагол уносе или просторна значења или имају специфичан допринос семантици глагола који се среће у једном глаголу или је ограничен на малу класу глагола. Они стварају нову лексичку јединицу од које је могуће напра-

вити секундарно имперфективизован глагол (нпр. *даџи* – *џродаџи* – *џродаваџи*). Ови префикси могу утицати и на категорију прелазности глагола када се од простих непрелазних глагола додавањем префикса добијају сложени прелазни глаголи. Лексички префикси не могу се додавати већ префиксираном глаголу, али се после њих може додати суперлексички префикс. Префикси модификатори или суперлексички префикси не мењају у потпуности значење глагола коме се додају већ га само модификују, најчешће у правцу времена, интензитета или начина одвијања радње, не утичу на аргументску структуру глагола и не дозвољавају секундарну имперфективизацију. Ови префикси могу се додавати на већ префиксиран глагол и то како после лексичких тако и после других суперлексичких префикса.

Неки аутори издвајају и групу семантички празних префикса, који приликом спајања са творбеном основом не утичу на њену семантику, већ само на вид (нпр. *џисаџи* – *наџисаџи*). Овај проблем отвара многа питања и постојање чистовидских префикса није прихваћено од свих истраживача (Маслов, Исаченко, Filip).

10.4. У структури ППГ уочавамо први и други (или трећи итд.) префикс. Први префикс је онај који се први додаје глаголу и тако настаје префиксирани глагол. Други (или трећи) префикс је онај који се додаје већ префиксираном глаголу и тако настају ППГ. Под ППГ подразумевали смо онај глагол у чијој се структури са синхронијског становишта могу уочити најмање два префикса која су додата постепено један за другим. Прави ДПГ су они у којима сва три глагола (основни, монопрефиксирани и полипрефиксирани) постоје и могу се довести у семантичку везу. Глаголи типа *оџусџаџи* не спадају у корпус ППГ, јер не пролазе два нивоа префиксације. Основном глаголу додаје се компонента која се већ састоји од два префикса, дакле, префикси се не додају појединачно и сукцесивно, већ као комбинација (или комплекс префикса): *оџу-* која се додаје основном глаголу *сџаџи*. Иако у структури запажамо два префикса, овај глагол не представља производ вишеструке префиксације, зато није ушао у наше истраживање. Ту спадају још и глаголи: *џроисџеџи*, *џроизвесџи*, *оџовргнуџи*, *оџовргаваџи*, *џредомислиџи се*, *сџоџакнуџи*, *усџосџавиџи* и сл. Глаголи у којима се после префикса јавља *без-* или *не*, такође, не спадају у глаголе са два префикса. ППГ се образују од других глагола, тачније, додавањем префикса на већ префиксирани глагол (*доџзреџи*, *наџолазиџи*, *џреџудаџи се* итд.). Њихову лексичку основу најчешће представља немотивисани глагол, али у неким случајевима може бити глагол мотивисан именицом (*џо-*

загаздиџи се, заокружџиџи, заосениџи и сл.) или неком другом врстом речи (*џреосвоџиџи, заошџиџи* и сл.).

10.5. Префикс који се додаје већ префиксираном глаголу само модификује његово значење, уноси додатну семантичку нијансу и на тај начин обогађује његов садржај. Семантичке функције другог префикса ограничене су и немају способност да изражавају сувише fine, специјализоване или детаљне семантичке нијансе. Осим семантичке функције, други префикс може имати и граматичку, што значи да може да промени вид већ префиксираног несвршеног глагола. Оно по чему се употреба префикса као другог у ППГ разликује од употребе првог префикса јесте да се они не могу јавити као чистовидски и не могу имати резултативно значење. Важно је истађи стилску функцију другог префикса када префикс преноси реч из неутралног контекста у стилски обојен, као и функцију појачавања када други префикс не доноси глаголу нову семантичку нијансу, него појачава већ постојеђу. Неки аутори говоре и о плеонастичкој употреби другог префикса, са чиме се ми не слажемо сасвим и сматрамо да, ако се употреба другог префикса може посматрати као плеонастичка са становишта њихове граматичке и семантичке функције, са стилске и прагматичке стране ови префикси нису плеонастички јер обогађују садржај глагола тиме што додатно истичу значење мотивационе основе и стилски га маркирају.

10.6. На образовање ДПГ утиче низ фактора који доприносе том процесу или га на неки начин коче – нпр. неспојивост семантике првог и другог префикса, али и фактори формалне природе – дужина речи, број глагола с једним префиксом, фреквенција речи и префикса, еуфонија итд.

10.7. ППГ најчешће садрже два префикса. Глаголи са три префикса су врло ретка појава, док глаголи са четири и више префикса нису уобичајени, ретко се сређу у комуникацији и представљају језички потенцијал.

Према продуктивности, односно према броју глагола у чијој творби учествују као други додати префикс, све префиксе поделили смо у четири нивоа:

1. продуктивни префикси са више од 100 нађених глагола су: *џо-* (936), *из-* (564), *на-* (214), *за-* (140), *џре-* (108);
2. средњепродуктивни префикси са више од 10, а мађе од 100 глагола су: *џри-* (58), *џод-* (50), *до-* (48), *од-* (34), *раз-* (30), *о-* (29), *џро-* (24), *об-* (17), *џред-* (14), *над-* (10);

3. слабо продуктивни префикси су префикси који имају мање од 10 глагола: *y-* (9), *уз-* (8), *ѿа-* (2);
4. непродуктивни префикси, који уопште не учествују у полипрефиксацији као други додати глаголу су: *мимо-* и *ѿроѿив-*.

Према нашем истраживању, најфреквентнији префикс у творби ППГ у српском језику јесте префикс *ѿо-* и глаголи творени овим префиксом чине око 40% укупног броја забележених ППГ. Најчешће се додаје глаголима који већ садрже префикс *из-*, *за-*, *на-*, *раз-*. Осим високом продуктивношћу, префикс *ѿо-* од осталих префикса у српском језику разликује се и могућношћу редукације, тј. поновљене употребе у оквиру истог глагола – *ѿоѿодиѿи*, *ѿоѿоседеѿи*, *ѿоѿогледаѿи* и сл. Овај префикс учествује и у творби ТПГ, и то у комбинацији са префиксима са којима се и иначе најчешће комбинује (*за-*, *из-*, *на-*, *ѿри-*, *раз-*), као и у глаголима са четири префикса *ѿоисѿонаѿиѿаѿи* (*се*), *ѿоисѿреѿодаваѿи*. Узрок његове високе продуктивности је велики број значења које реализује, као и спојивост са основама из различитих семантичких поља.

Најфреквентнији префикси јављају се у 85% целокупног корпуса, док остали префикси чине само око 15%. Префикси који се одликују већом продуктивношћу као једини у глаголу, образују и већи број комбинација с другим префиксима. Такође, префикси који су непродуктивни у позицији првог префикса и имају мали број значења или само једно значење (*ѿа-*, *мимо-*, *ѿред-* и сл.) непродуктивни су и у творби ППГ.

10.8. За наше истраживање било је важно да утврдимо мотивисаност ППГ. Мотивисаност ППГ јасно је уочљива из синхронијске перспективе, они се морају одликовати творбеном и семантичком јасноћом и рашчлањивошћу, где сви творбени елементи морају бити лако уочљиви и распознајљиви, што тим глаголским структурама даје донекле аглутинативни карактер. Мотивација ППГ иде линијом:

основни глагол / везана основа > МПГ > ППГ.

ППГ настају од постојећих јединица у језику – од МПГ којима се додаје још један префикс, а као резултат се појављује нова глаголска јединица са сложенијом морфолошком структуром и модификованом семантиком. Семантика тако добијеног глагола непосредно је условљена семантиком конкретних јединица од којих је настао. Формална и семантичка веза ППГ са МПГ мора бити јасна и лако уочљива.

Мотивација и одређивање мотивне речи помаже нам да утврдимо да ли је заиста реч о ДПГ. У неким случајевима, иако имамо два префикса у структури речи, мотивација указује да није реч о ППГ, већ

да је глагол мотивисан префиксираном именицом или другом врстом речи (нпр. *надоручковаџи се*, *ојорезоваџи*, *осавремениџи* и сл.). Осим случајева јасне, једноструке мотивације, постоје и случајеви вишеструке мотивације. Мотивација ових глагола може се интерпретирати на два начина, осим полипрефиксације, можемо препознати и друге начине творбе – једноструку префиксацију (*ис-џо-браџимџи се* / *ис-џобраџимџи се*; *оџи-џо-здравиџи* / *оџи-џоздравиџи* и сл.), суфиксацију (*рас-џо-редиџи* / *расџоред-џиџи*; *рас-џо-делиџи* / *расџодел-џиџи* и сл.), префиксално-суфиксалну творбу (*ис-џо-ребриџи се* / *ис-џоребр-џиџи се* (од *џорebarке*) и сл.). Овакви глаголи нису чинили део нашег корпуса.

Процес мотивације ТПГ може се представити следећом схемом: ДПГ → ТПГ. Дакле, тропрефиксираним глаголима мотивна реч је ДПГ. ТПГ имају дводелну структуру: *џрефикс* + ДПГ. Треба споменути и могућност да мотивна реч за следећу префиксацију може бити и глагол који је образован комплексом префикса: *на-џреџоручиваџи* / *на-џреџоручиџи*, *џре-џроизвесџи* 'поново произвести', али се овакве творенице третирају као двопрефиксирани, а не као тропрефиксирани, јер, иако у њиховој структури препознајемо три префикса, њихова творба се одвијала у два корака, а не у три.

С ономасиолошке тачке гледишта, полипрефиксација спада у модификациони ономасиолошки тип, јер се значење мотивног глагола приликом полипрефиксације не мења суштински, већ се само сужава и конкретизује. Још један доказ да се ради само о модификационом процесу јесте и чињеница да не постоје ППГ који имају шири семантички опсег у односу на семантику мотивног глагола.

10.9. Осим глагола код којих деривација иде путем *основа* → МПГ → ППГ, закључили смо да постоје и они који се изводе тако што се на основу дода комплекс префикса (*исџосџавиџи*, *одусџаџи*, *џредомислиџи се*, *џреџоручиџи*, *џроизвесџи*, *усџосџавиџи* и сл.). Комплекс префикса представља скуп од најмање два префикса који се истовремено додају основи и функционишу као формално и морфолошко јединство (Атанасова 2011: 70). Комплекс префикса треба разликовати од сложеног префикса, као и од фреквентних комбинација префикса као што су *исџо-*, *џона-*, *надо-* и сл., које имају високу учесталост и релативно стабилно значење у саставу ППГ. Комплекс префикса препознајемо и у случајевима одсуства МПГ. Битно је истаћи да префикси који граде комплекс префикса могу да функционишу и самостално, тј. да се основи додају појединачно и постепено, и то у истом линеарном поретку, као и у комплексу префикса, и у том случају имамо типичну

полипрефиксацију, нпр. *исѿосѿављаѿиѿи*¹ 'издавати, предавати некоме на располагање, на увид (рачун, потврду или неки други писмени докуменат' и *исѿосѿављаѿиѿи*² 'поставити више лица (на неки положај, у неко звање и сл.)'.

10.10. Иако се као једна од најзначајнијих особина другог префикса истиче немогућност реализовања просторних значења, приметили смо да у српском велики број префикса у позицији другог додатог префикса чува просторно значење (*за-*, *из-*, *до-*, *на-*, *ѿре-* итд.). Даље поређење префикса у положају првог и другог додатог префикса показује да се број префикса смањује, па од двадесет наведених префикса, у другој префиксацији се може наћи деветнаест, а у трећој седам. Приметан је значајан пад продуктивности префикса приликом друге и треће префиксације, па се са повећањем нивоа префиксације знатно смањује број глагола у чијој творби ови префикси учествују. Осим што опада продуктивност префикса, редукује се и њихова полисемија. Значења постају предвидљива са мање семантичких нијанси. ППГ карактерише и редукација значења мотивног глагола. Ови глаголи ретко имају развијену полисемантичку структуру, што значи да мотивни глаголи не учествују целом својом структуром у полипрефиксацији, већ најчешће само својим основним значењем.

10.11. У раду смо се бавили и односима између префикса. Синонимију префикса можемо одредити као појаву различитих префикса који уводе глагол у исту семантичку категорију (почетност, дистрибутивност и сл.). И у творбеној, као и у лексичкој синонимији, постоји само делимично семантичко поклапање, па се истоветност или блискост значења јавља обично у једном значењу. Синонимни префикси везују се углавном с различитим глаголским основама, а, ако се додају истој основи, појављују се одређене семантичке разлике. У српском језику је, према нашем истраживању, најуочљивија синонимија префикса *ѿо-* и *из-* који модификују глагол у правцу дистрибутивности (нпр. *ѿоѿѿвараѿиѿи*, *ѿоѿѿѿјаѿиѿи*) код друге и код треће префиксације, као и синонимија префикса *из-* и *на-* који уносе семантичку компоненту сативности у глагол (*ѿзразговараѿиѿи се*, *наѿзлазиѿиѿи се*), префикси којима се анулира претходно извршена радња *од-* и *раз-*: *оѿѿѿовиѿиѿи – расѿѿовиѿи*, *оѿѿѿаѿиѿи – разѿѿаѿиѿи*. ППГ се не одликује богатом синонимијом, јер приликом касније префиксације долази до уже спецификације значења префикса, и сваки конкретни семантички тип представљен је најчешће једним префиксом или, у случајевима у којима за једно значење има више префикса, један префикс је типично, главно средство за творбу

тог значења, а остали су на периферији и творе мали број глагола (уз изузетак префикса *из-* и *ио-* у дистрибутивном значењу).

Осим синонимских односа, код ППГ пратили смо и антонимију. Антонимни глаголи могу бити различитих корена (*изнараћајџи* – *иоумирајџи*; *исјолегајџи* – *иоусијајајџи* и сл.). Други случај антонимије је када глаголи имају заједничку основу, а носиоци супротности су префикси – први: *иозајиварајџи* – *иоојиварајџи*, *иодолазијџи* – *иоодлазијџи* или други: *зайовијџи* – *ојјовијџи* / *расјовијџи*. ППГ може бити у супротности са МПГ: *иовијџи* – *расјовијџи*, *удајџи се* – *разудајџи се*.

Иако се као једно од семантичких ограничења приликом комбинације префикса истиче немогућност спајања префикса са супротним значењем, постоји изванредан број глагола који то ограничење крше и у истом глаголу, један поред другог, стоје два префикса супротног значења. У српском језику ову појаву илустрју глаголи *ојјовијајџи*, *ојјовијџи* и *расјовијајџи*, *расјовијџи*, *ојјомоћи*, *ојјојковатијџи*, *ојјирисегнутијџи*, *одудајџи се*, *одумислијџи*, *разочарајџи (се)*, *разудајџи се*, *разуверитијџи (се)*, *расјовезајџи*.

Поновљена употреба афикса у структури речи није типична одлика творбеног система српског језика, као ни других словенских језика, али се, на периферији језичког система, могу пронаћи случајеви редупликације. Редупликација се може јавити као контактна и дистантна. У случају контактне редупликације један исти префикс употребљава се двапут у структури ППГ (*иојојџи*, *иојогоретијџи*, *иојоседејџи* итд.), а приликом дистантне редупликације налази се још један префикс између двапут употребљеног префикса (*иозајознајџи*, *иоисјодогајајџи се* итд.). Главно питање на које смо тражили одговор у вези са редупликацијом префикса јесте да ли формална редупликација подразумева и семантичку редупликацију, тј. да ли поновљени префикс функционише с истим значењем. Анализирајући ППГ у којима се јавља контактна редупликација префикса издвојили смо неколико група глагола. Закључили смо да у највећем броју глагола поновљена употреба префикса има своју функцију, али да се ови глаголи налазе на периферији језичког система и на периферији поља делимитативности, деминутивности и итеративности, као и да припадају сфери разговорног језика, емотивно су обојени, што их чини средством експресије текста.

Дистантна редупликација подразумева ситуацију у којој се између два формално иста префикса налази неки други префикс. Ова појава се не среће често у језику јер се може јавити само код глагола који имају најмање три префикса, нпр. *иозајознајџи*, *иоисјодогајајџи се*, *иоисјо-*

леваћи, *поиспосиљављати*, *пораспосудити*, *донадојунити*, *испоизбацивати* и сл. За разлику од контактне редупликације префикса, код које у већини случајева оба префикса имају своју функцију, код глагола са дистантном редупликацијом последњи додати префикс је семантички редундантан, може се изоставити, али је његова функција појачавање семантичке нијансе првог префикса и постизање експресивности из-раза.

Још једна појава коју смо уочили у творби ППГ је „префиксални обрт“, тј. могућност да се два префикса користе у различитом распореду уз исту основу. Такви глаголи могу бити: а) синоними (*донавезати* – *надовезати*; *испобадати* – *поизбадати*; *иридонети* – *доирити*; *изнадовољити* – *наиздовољити* и сл.); б) антоними (*испобијати* – *поизбијати*); в) у зависности од распореда префикса, могу се активирати различита значења из полисемантичке структуре основног глагола (*исповлачити* – *поизвлачити*; *наполизати се* – *понализати се* и сл.); г) глаголи без међусобних системских односа (*исповраћати се* – *поизвраћати се*; *спопадаати* – *поспадаати*; *поодвићи* – *опоовићи*; *позаврнути* – *заврнути*; *изналазити* – *наизлазити се* итд.).

Што се тиче комбинаторике префикса, приметили смо да се суперлексички префикси у српском језику врло ретко гомилају, већ се најчешће додају након видског или лексичког префикса. Претпостављамо да је узрок томе природа суперлексичких префикса, односно чињеница да они само модификују радњу и да радња која је једном модификована нема потребе за даљом модификацијом, док додавањем лексичког префикса добијамо нов глагол са потпуно измењеном семантиком која је подложна даљој модификацији. На сличан начин може се оправдати и њихова честа употреба после чисто видског префикса чије је значење избледело, или се семантички поклапа са глаголом, што оставља могућност употребе још једног префикса који ће у семантику глагола унети потребну семантичку модификацију.

У науци се оправдано поставља питање плеонастичке употребе префикса – зашто би се користио дериват који има исти вид и исто значење као основни глагол. Са граматичке и семантичке стране, то питање је оправдано и префикси се могу посматрати као плеонастички и сувишни. Ипак, са стилске и прагматичке стране, овакви префикси обогаћују садржај глагола, додатно истичу значење основе, стилски мартирају глагол и имају улогу у постизању сликовитости и експресивности и на тај начин повећавају комуникативне могућности коришћења датог глагола.

10.12. Полипрефиксација се може посматрати и као семантички и као граматички процес, ипак претеже њена семантичка улога, јер иако се може додавати несвршеним префиксираним глаголима и од њих чинити свршене, чешће се други префикс додаје већ свршеном глаголу и не утиче на његов вид, већ само на семантику. Процесом полипрефиксације формирају се нова значења и често тако изведени глагол припада другој семантичкој групи у односу на мотивни. Други префикс најчешће у глагол уноси акционална значења, па је проучавање акционалности у тесној вези са проучавањем полипрефиксације. Пратећи закључке М. Ивановић (2016), издвојили смо четири акционална комплекса: комплекс фазних значења, комплекс детерминативних значења, комплекс плуралних и комплекс градуелних значења.

Творбена средства за изражавање почетности у српском језику су префикси *за-*, *ѿо-*, *раз-*, *ѿро-* и *уз-*. У полипрефиксацији само је префикс *за-* сачувао своје фазно значење, док су га остали префикси изгубили (осим префикса *уз-*, који се јавља у неколико изолованих примера). Комплетивно значење, односно 'потпуно, до краја извршење радње исказане основним глаголом', реализује се употребом префикса *до-* (*доизрећи*, *доисцунити*, *донабити*, *донадојити*, *донасладити се*, *доначинити*, *дообријати*).

Детерминативне акционалне модификације модификују ситуацију у правцу ограничавања њеног трајања. Делимитативни деривати изражавају радњу ограничену временским оквиром и изводе се префиксом *ѿо-* (*ѿоразговарати*, *ѿоразмислити*, *ѿоѿрићунити*, *ѿоѿреситати* итд.). Трајање делимитативне ситуације обично је одређено као кратко, али у неким примерима одредба може да указује на дуго или неутрално трајање.

У мултипликативне акционалне модификације спадају дистрибутивност и кумулативност. Дистрибутивност се као акционално обележје одликује унутрашњом рашчлањеношћу ситуације. Дистрибутивне ситуације могу се одвијати сукцесивно или симултано, а може се говорити и о субјектним и објектним дистрибутивима. Као маркери дистрибутивности јављају се префикси *из-* и *ѿо-* (*изудаћи се*, *изоѿварати*, *ѿоискажњаваћи*, *ѿонаѿјати се* итд.). Дистрибутивно значење може се сматрати најпродуктивнијим и други префикс са овим значењем спаја се са највећим бројем других акционалних значења. Посебно је продуктиван спој са кумулативним глаголима. Кумулативи означавају догађај који је довео до гомилања неког садржаја који се може измерити. Морфолошки маркер кумулативности је префикс *на-*.

У комплекс градуелних значења улазе мајоративни глаголи чије значење указује да једно лице врши радњу боље, успешније од неког другог и ови глаголи се творе префиксом *над-* (*надоживеићи*, *наићреузвисиићи* и сл.). Интензитет изнад норме означавају, између осталих, тотално-објектни глаголи, који означавају потпуну обухваћеност објекта ситуацијом (*изуједатићи*, *исцресецаићи*, *исцробадаићи*, *исцрожиматићи* итд.). Интензитет испод норме означавају деинтензивни са префиксом *на-* (*надочуићи*, *најознавоваићи*, *најрибоцакаићи* и сл.) и са префиксима *ири-* и *иод-* (*ириоздравиићи*, *ириоикриии се*, *иоднасмејаићи се*, *иодукреииићи се* и сл.). Посебну класу деинтензива чине атенуативи са префиксом *ио-*, који означавају промену радње у малом степену, радњу која се врши непуном силом, без напора, slabим интензитетом (*иозагрејаићи*, *иоодљуииићи се*, *иосазреићи*, *ионакривииићи се* итд.). На пресеку поља градуелности и модалности налази се ексцесивност, тј. значење прекорачења могућности, потребе или обавезе. Формални показатељ суфицидне ексцесивности је префикс *ире-* (*ирезагрејаићи*, *иренагласиићи*, *иреувеличаићи* итд.). Сатуративни глаголи означавају да се радња вршила до потпуног задовољења потребе, до пуног засићења. Ово значење изражава се префиксом *на-* (*науздисаићи се*, *наузлазиии се*, *наразговараићи се* итд.), али и префиксом *из-* (*изојијаићи се*, *исцроживеићи* и сл.).

Приметили смо велике разлике у броју глагола у оквиру појединих акционалних класа, као и разлике у степену примене у језику. Док су дистрибутивни заступљени највећим бројем примера, неке друге акционалне класе садрже свега неколико деривата. Творбени формант *ио-* има веома запажено место у творбеном систему, насупрот префиксима као што су *иод-*, *над-*, *ири-* и сл.

10.13. Попут префиксације, и полипрефиксација има важан утицај на категорију глаголског вида. Уколико је у творби глагола последњи додат префикс, глагол ће бити свршеног вида, а уколико је последњи додати афикс суфикс за имперфективизацију, глагол ће бити несвршеног вида. Полипрефиксирани свршене глаголе можемо добити на два начина. Први начин је да се непрефиксираним глаголу (или везаној основи), који може бити свршеног (СВ) несвршеног вида (НСВ) или двовидски глагол (ДВ), дода префикс, а затим тако префиксирани глагол свршеног вида (СВ1), подвргне још једној префиксацији (СВ2). У овом, првом представљеном моделу, други додати префикс има само творбену функцију, не и граматичку, јер не утиче на вид већ префиксираним глаголу. Други модел је усложњен додавањем суфикса за секун-

дарну имперфективизацију после прве префиксације. На тако добијен несвршени глагол додаје се префикс и крајњи глагол је опет свршеног вида. Несвршени ППГ могли су да настану имперфективизацијом двоструко префиксираног свршеног глагола, мада се тако добијени глаголи могу посматрати и као изведенице настале секундарном имперфективизацијом.

Скренули смо пажњу на могућност појаве хомонимних глагола као на последицу укрштања два творбена процеса када се као резултат јављају два глагола различитог вида, нпр. *крениући* → *окрениући* → *окрећући* → *из-окрећући* (СВ) или *крениући* → *окрениући* → *изокрениући* → *изокрећући* (НСВ). Поред тога, уколико је реч о истом мотивном глаголу и веома блиским значењима, а разлика се своди само на разлику у виду, имамо једну лексему, тј. двовидски глагол, нпр. *ћре-ћлесући* (СВ) → *ћрећлесући*-*аћући* (НСВ) → *ис-ћрећлесући* (СВ); *ћре-ћлесући* (СВ) → *ис-ћрећлесући* (СВ) → *исћрећлесући*-*аћући* (НСВ). Дакле, треба разликовати формалну двовидност, која је заправо лексичка појава, хомонимија, од двовидности као граматичке појаве.

ППГ су, готово сви, свршеног вида, настали, у највећем броју случајева, додавањем трећег префикса на већ свршени ДПГ (*донадоју-нићући*, *исћоизбациваћући*, *ћоизоћкидаћући*, *ћорасћродаћући* итд.) или, ретко, додавањем трећег префикса на несвршени глагол који је после друге префиксације прошао процес секундарне имперфективизације (*исћридолазићући*, *назаузимаћући*).

Учили смо и извесна ограничења у дистрибуцији префикса у положају спољног префикса, кумулативно *на-* додаје се несвршеним глаголима и не дозвољава даљу имперфективизацију, док се префикс *ћо-* у делимитативном или атенуативном значењу додаје искључиво свршеним глаголима и не дозвољава даљу имперфективизацију. Префикси који се не додају после суфикса за секундарну имперфективизацију, већ само свршеним основама и дозвољавају секундарну имперфективизацију су: комплетивно *до-* и ексцесивно *ћре-*. Префикси репетитивно *ћре-*, почетно *за-* и просторно *за-* такође показују извесну правилност у дистрибуцији, јер се додају несвршеним глаголима и дозвољавају секундарну имперфективизацију. Префикси *ћо-* и *из-* у дистрибутивном значењу додају се и имперфективним и перфективним основама и, након њих, глаголу се не могу додати друге морфеме.

10.14. Синтаксичке одлике глагола представљају се преко њихове аргументске структуре. Други додати префикс не утиче на прелазност глагола, већ у неким случајевима изазива тек одређене модификације

морфолошке структуре аргумента. Објекатско дистрибутивни глаголи захтевају објекат у множини, а субјекатско дистрибутивни субјекат. Префикс *на-* у кумулативном значењу захтева само објекат у генитиву множине или збирну или градивну именицу. Дакле, други додати префикс не утиче значајно на синтаксичку структуру глагола.

10.15. Важно питање у вези са ППГ је њихово представљање у речнику. Они се граде по правилном, предвидљивом обрасцу што олакшава њихово лексикографско тумачење. Најфреквентније дефиниције глагола су аналитичке. Аналитички начин дефинисања у потпуности одражава природу ових глагола, тј. да је садржај новог глагола само модификација лексичког садржаја основног глагола у правцу припадности одређеној акционалној класи, нпр. *зајријоведати* 'почети приповедати, причати', *дообријати* 'довршити бријање', *исцрекрајати* 'прекројити више ствари' итд. Други начин дефинисања су синонимне дефиниције у којима се појављује синонимни ред од два, ређе три или више синонима који откривају значење ППГ. Овакве дефиниције најчешће се користе за дефинисање покрајинских или на други начин маркираних глагола. Описни начин дефинисања је најмање заступљен и најчешће га налазимо код глагола који не припадају некој акционалној класи и блиски су глаголима насталим уз помоћ комплекса префикса, па су глаголи развили своју посебну семантику. У речницима се користе и упућивачке дефиниције, којима се упућује на правилнију, односно обичнију реч – *донаметати* 'в. дометати', *заогрњавати* 'в. заогрнути', *најроваћати* 'в. напроводити' итд.

ППГ се могу наћи и као конституенти у оквиру фразеолошких јединица. Најчешће се јављају као варијантни морфолошки облици фразеолошких јединица у којима се јављају облици са МПГ (нпр. *искидати се од смеха* / *йоискидати се од смеха* итд.). Примарни облик фразеологизма увек је онај са МПГ, док се као његова морфолошка варијанта јавља фразеологизам који садржи ППГ.

10.16. На крају треба рећи да већина ППГ не спада у општеупотребну лексику, али се не могу сви подвести ни под речи истог нивоа употребе, оказационализме и индивидуализме. Њихова употреба је првенствено везана за жив, разговорни језик. Творба и употреба ових глагола условљена је околностима и контекстом, потребом за изражавањем одређених значењских нијанси или тежњом за сликовитијим или емоционалнијим изразом, па овакви глаголи најчешће спонтано настају у одређеној неформалној говорној ситуацији и слободном, неусиљеном разговорном језику који није обухваћен строгим нормама. ППГ се

одликују творбеном и семантичком јасноћом и рашчлањивошћу и лаким грађењем нових глагола према већ постојећем моделу. Употреба и образовање таквих глагола условљени су ситуацијом и контекстом, потребом за изражавањем одређених семантичких нијанси или за експресивизацијом исказа, па овакви глаголи могу спонтано да настану у одређеној говорној ситуацији и да не буду документовани у речнику. Постојање више префикса у глаголу не само да говори о његовом стилском приближавању разговорном стилу, већ други префикс емоционално-стилски појачава значење основног глагола.

Списак коришћених скраћеница

- ДПГ – двопрефиксирани глагол
- МПГ – монопрефиксирани глагол
- НСВ – несвршени вид
- ППГ – полипрефиксирани глагол
- СВ – свршени вид

1. 2.	до-	за-	из-	мимо-	на-	над-	о-	об-	од-	па-	по-	под-	пре-	пред-	при-	про-	раз-	с-	у-	уз-
до-		4	7		95						9			8	15			2		
за-	2		13		11		1	1			125	2	7		3	1			1	
из-					15			1			282		11			16				
мимо-																	2			
на-	23	1	45		1			2	1	2	120	12	26	2	5	1		3		
над-																				
о-	1	33	42		7	3					55	1	15		4		1		2	
об-		10	2		2	1					2		2							
од-			13		8						56		2		1		2			
па-			1		1															
по-	6	29	127		19	2	16		19		59	3	10		15		12	17	6	
под-			17															1		
пре-	1	1	146		8	2	4				22				1					1
пред-																				
при-	7	9	20		8	1			1		82		1				2			
про-		1	51		8		5		1		12		4				6	4		2
раз-	1	1	22		3						106	5	1			1				2
с-			7		10			1	3		36	7	10		6	2				1
су-											2		1							
у-	3	19	40		9			11	11		70	17	16	3	5		4			
уз-		5	1		2			1	1		13	1	4			1		2		
	44	113	554	0	207	9	26	17	37	2	1051	48	110	13	55	22	29	29	10	5

Табела 15: Број комбинација префикса у полипрефиксираним глаголима

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Авилова, Наталия С. *Вид глагола и семантика глагольного слова*. Москва: Наука, 1976.
- Ајџановић, Јелена. Садржинска и структурна својства глагола са префиксом *ид-*. У: Јелена Петковић, Владимир Поломац (ур.). *Зборник у часті проф. Милошу Ковачевићу. Српски језик: сџајџус, сисџем, ујоџреба*. Крагујевац: ФИЛУМ, 2018, 591–603.
- Ајџановић, Јелена. Синтаксичко-семантичка анализа глагола са префиксом *над-*. *Зборник Мајџице срџске за филологију и лингвистџику* LXII/1 (2019): 57–71.
- Арсенијевић, Нада. Прилог проучавању повратних глагола у српском језику. *Зборник Мајџице срџске за филологију и лингвистџику* LIV/1 (2011): 115–137.
- Атанасова, Атанаска. *Полипрефигурани глаголи в сџвременния бџлгарски книжовен език* (необјављена докторска дисертација). Софија, 2011.
- Ачилова, Олена Л. Украјнський префикс *попо-*: специфика аспектуального значення. *Филологичні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету* 6 (2011): 14–21.
- Ачилова, Елена Л. Специфика аспектуального значения приставки *попо-* в украинском языке. В: Е. Я. Титаренко (ред.). *Типология вида/аспекта: проблеми, поуски, решення*. Симферополь: ДИАЙПИ, 2014, 6–17.
- Ачилова, Елена Л., Світлана О. Соколова. Проявление аспектуальных особенностей восточнославянских языков при переводе. В: Р. Бенакцьо (ред.). *Глагольный вид: грамматическое значение и контекст // Verbal Aspect: Grammatical Meaning and Context*. Die Welt der Slaven, Sammelbände/Сборники. Band 56, München – Berlin – Washington/D. С.: Verlag Otto Sagner, 2015, 11–20.
- Бабић, Бильана. Семантика префикса *до-* (као првог) у глаголском префиксалу. *Прилози проучавању језика* 39 (2008): 275–315.
- Балек, Тијана. Упоредна анализа сативних глагола у српском и руском језику (на корпусу савремених књижевних дела). *Прилози проучавању језика* 48 (2017): 31–47.
- Балек, Тијана. *Дефектност видске парадигме у руском и српском језику* (необјављена докторска дисертација). Нови Сад: Филозофски факултет, 2021.
- Белић, Александар. *О језичкој природи и језичком развџику. Лингвистџичка исџиџивања*. Београд: Српска краљевска академија, 1941.
- Белић, Александар. *Исџорија срџског језика*. Изабрана дела Александра Белића, том 4. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000а.
- Белић, Александар. *Универзитџетска предавања из савременог срџскохрватџског језика. Библиографија радова*. Изабрана дела Александра Белића, том 14. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000б.
- Беляков, Владимир. О комбинаторике глагольных приставок. *Московский лингвистический журнал* 5/1 (2001): 161–170.

- Бјелетић, Марта. *Исковрнутии глаголи. Тийови експресивних ипревербалних форманаија (на српском и хрвајском језичком мајеријалу)*. Монографије 2. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2006.
- Бјелетић, Марта. Руковети завичајне лексике (Чрни врх: Бањани). *Годишњак за српски језик* 13 (2013): 79–94.
- Бондарко, Александр. В. К проблематике функционално-семантичких категориј (Глагольный вид и «аспектуальность» в русском языке). *Вопросы языкознания* 2 (1967): 18–31.
- Бошковић, Радосав. Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници. *Јужнословенски филолог* XV (1936): 1–155.
- Василіевич, Драгана. Префиксална творба глагола у српском и украјинском језику. В: О. Л. Паламарчук (ред.) *Компаративни дослідження слов'янських мов і літератур (пам'яті академіка Леоніда Булаховського): Збірник наукових праць*. Випуск 17 (2012): 13–27, <<http://www.academia.edu/5119299/>> Приступљено 3. 2. 2017.
- Вельковић Станковић, Драгана. *Речи субјективне оцене у насіави српског језика и књижевности*. Београд: Филолошки факултет, 2011.
- Вујовић, Душанка. Префиксални творбени обрасци глагола кретања. У: Рајна Драгићевић (ур.). *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*. Београд: Филолошки факултет, 2012а, 527–534.
- Вујовић, Душанка. Основна значења и префиксална деривација глагола *ићи* и *ходајти*. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LV/2 (2012б): 85–92.
- Вујовић, Душанка. Префиксација глагола у систему творбе речи. *Књижевност и језик* LXV/1–2 (2018): 39–47.
- Гиро-Вебер, Маргерит. Еще раз о двойной префиксации глаголов в современном русском языке. В: М. А. Малыгина (ред.). *Осьмь десатъ*, Сборник научных статей к юбилею И. С. Улуханова. Москва: Азбуковник, 2015, 29–37.
- Глођовић, Аница. Партикуле у енглеском и префикси у српском језику: сличности и разлике. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LVI/1 (2012): 181–194.
- Глођовић, Аница, Сандра, Стефановић. Један осврт на српски глаголски префикс *на-* и енглеску глаголску партикулу *in*. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LVIII/2 (2015): 109–125.
- Глођовић, Аница. Нека запажања о префиксима у српском језику. *Српски језик* XXI (2016): 325–342.
- Гортан-Премк, Даринка. *Полисемија и организација лексичког сисіема у српском језику*. Београд: Институт за српски језик, 1997.
- Грицкат, Ирена. Деминутивни глаголи у српскохрватском језику. *Јужнословенски филолог* XXII/1–4 (1955–1956): 45–96.
- Грицкат, Ирена. О неким видским особеностима српскохрватског глагола. *Јужнословенски филолог* XXII (1957–1958): 65–130.
- Грицкат, Ирена. О антонимији. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* IV–V (1961–1962): 87–90.
- Грицкат, Ирена. Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације (начелна разматрања и савремена српскохрватска грађа). *Јужнословенски филолог* XXVII/1–2 (1966–1967): 185–221.
- Грицкат, Ирена. Шта даје за проучавање глаголске семантике чиста (граматичка) перфектизација путем префиксације. *Наш језик* н. с. XVI/3 (1967): 119–126.

- Грицкат, Ирена. Одлике глаголског видског парњаштва као семантички индикатори. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику XXVII–XXVIII* (1984): 197–203.
- Грицкат, Ирена. Прилошке речи посматране кроз феномен антонимије. *Јужнословенски филолог XLV* (1989): 1–26.
- Грицкат, Ирена. Префикс *s(a)-* уз глаголе у српском језику. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику XLIII* (2000): 137–141.
- Грубор, Ђуро. *Асијектна значења*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1953.
- Дилпарић, Предраг. О значају предлога и префикса у еволуцији падежних и видских значења. *Научни сасијанак славистија у Вукове дане 32/3* (2003): 63–69.
- Добрушина Е. Р., Е. А. Меллина, Д. Пайар. *Русские приставки: многозначность и семантическое единство*. Москва: Русские словари, 2011.
- Драгићевић, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.
- Драгићевић, Рајна. Потенцијалне речи у српском језику. *Научни сасијанак славистија у Вукове дане 38/3* (2009): 119–126.
- Драгићевић, Рајна. Глаголи са два префикса у српском с освртом на стање у другим словенским језицима. *Зборник Мајице српске за славистику 83* (2013): 257–268.
- Драгићевић, Рајна. Улога префикса у очувању или потискивању неких прасловенских глагола у савременом српском језику. *Српски језик XIX* (2014): 235–247.
- Драгићевић, Рајна. Префиксација у србистици и славистици. У: Људмила Поповић, Дојчил Војводић, Мотоки Нوماћи (ур.). *У ѝросијору лингвистичке славистије*. *Зборник научних радова ѝводом 65 година животија академика Предрага Пијера*. Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 2015, 353–366.
- Ђорђевић, Весна. *Видски ѝарњаџи у српском језику (имѝерфекѝивни глагол : ѝерфекѝивни глагол изведен ѝрефиксима за-, из-, на-, о-, по-, с- и у-)* (необјављена докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет, 2018а.
- Ђорђевић, Весна. Ка речнику видских парова типа *имѝерфекѝивни глагол : ѝрефиксирани глагол*. *Научни сасијанак славистија у Вукове дане 46/1* (2018б): 43–50.
- Ђорђевић, Весна. Видско парњаштво и акционалност (префикс *за-*). *Наш језик L/2* (2019): 161–168.
- Ђуровић, Сања, Марина Спасојевић. Још један поглед на видске парњаке у српском језику. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику LVIII/1* (2014): 183–197.
- Ђуровић, Сања. Основни појмови морфематике српског језика. У Предраг Пипер, Владан Јовановић (ур.). *Словенска ѝерминологија данас*, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 2017, 213–229.
- Желе, Андреја. Приставочно-предложные отношения в словообразовательной структуре глагола (на примере словенского языка). *Јужнословенски филолог LXIII* (2007): 121–148.
- Жугић, Радмила. Глаголски деминутиви с префиксом *ѝо-* у призренско-тимочким говорима. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику L/1* (2007а): 257–270.
- Жугић, Радмила. Семантичка диференцијација сложених глагола с префиксом *из-* у стандардном српском језику. *Зборник радова Филозофског факултетија у Приштијини 37* (2007б): 89–99.

- Жугић, Радмила. Двопрефиксални глаголски деминутиви с префиксом *йо-* у призренско-тимочким говорима српског језика и бугарском језику. *Филолог* VI (2015): 204–212.
- Зализњак, Анна А., Ирина Микаељан. Русская глагольная префиксация и проблема видовой парности. *Mundo eslavo: revisita de cultura y estudios eslavos* (2014): 19–33.
- Зализњак, Анна А., Алексей Д. Шмелев. *Лекции по русской аспектологии*. München: Verlag Otto Sagner, 1997.
- Зализњак, Анна А., Алексей Д. Шмелев. *Введение в русскую аспектологию*. Москва: Языки русской культуры, 2000.
- Земская, Елена А. *Современный русский язык. Словообразование: Учеб. пособие*, Москва: Просвещение, 1973.
- Земская, Елена А. Словообразование и текст (К семидесятилетию М. В. Панова). *Вопросы языкознания* 6 (1990): 17–30.
- Иванова, Неля. Полипрефиксалните глагола в узуса и словообразователните речници в българския и руския език. В: Д. Благоева, С. Колковска (ур.). *Лексикографията в началото на XXI в.* София: Българска академия на науките, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 2016, 142–150.
- Ивановић, Милена. Функционисање конструктивних почетних глагола у ужем смислу у украјинском и српском језику. *Славистика* XII (2008): 258–268.
- Ивановић, Милена. *Акционалности – семантика и форма: у савременом украјинском и српском језику*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2016.
- Ивић, Милка. О неким принципима глаголске префиксације у словенским језицима. *Лужнословенски филолог* XXXVIII (1982): 51–61.
- Ивић, Милка. О српским сложеним лексичким структурама чији су конститутивни елементи *од-* и глаголи обавештајне семантике. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* XLIX/1 (2006): 7–10.
- Исаченко, Александр В. *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким*. Братислава: Издательство словацкой академии наук, 1960.
- Јакић, Милена. *Придевска антонимија у речнику, контексту и когнитивном систему* (необјављена докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет, 2016.
- Јовановић, Владан. *Деминутивне и аугментивне именице у српском језику*. Монографије 9, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2010.
- Јовановић, Владан. Везане основе домаћег (словенског) порекла у морфемској и творбеној структури српског језика. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* LIX/1 (2016): 103–114.
- Казак, Мариа Ју. *Морфемика и словообразования современного русского языка*. Теория: учеб. пособие. Белогорд: ИД „Белогорд“, 2012.
- Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику. Део 1, Слагање и префиксација*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска, 2002.
- Клајн, Иван. Видски парови у лексикографској перспективи. *Глас CDXVIII*, Одељење језика и књижевности 27 (2011): 51–84.
- Клајн, Иван, Милан Шипка. *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј, 2006.

- Кликовац, Душка. О значењу српског глаголског префикса *раз-* (когнитивнолингвистички приступ). *Наш језик* XXXII/3–4 (1998): 153–167.
- Кликовац, Душка. О различитим врстама префиксалног значења: лексичко и творбено значење глаголског префикса *раз-*. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*, Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска, 2002, 185–194.
- Кликовац, Душка. О семантици глаголског префикса *уз-*. У: Божо Ђорић, Рајна Драгићевић (ур.). *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*. Београд: Филолошки факултет, 2012, 573–600.
- Ковачевић, Милош. Префиксација и њен утицај на форму и семантику синтагме. *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* 16/1 (1987): 119–131.
- Ковачевић, Милош. Таутологија и плеоназам. *Српски језик* VI/1–2 (2001): 145–166.
- Ковачевић, Милош. Плеонастичка употреба префикса у српском језику. *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* 39/1 (2010): 97–112.
- Конески, Кирил. *Зборообразувањето во современој македонски јазик*. Скопје: БОНА, 1995.
- Копривица, Верица. *Творба именица од ѿридева*. Београд: Филолошки факултет, 2008.
- Кронгауз, Максим А. Приставки и глаголы: граматика сочетаемости. *Семиотика и информатика* 34 (1994): 32–57.
- Кронгауз, Максим А. *Приставки и глаголы в русском языке: семантическая грамматика*. 1998. <http://www.rffi.ru/rffi/ru/books/o_68445#1> Приступљено 20. 9. 2022.
- Мазуркевич-Суловска, Юлия. Предикатно-аргументна структура польских и болгарских многоприставочных глаголов. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 53 (2018): 229–244.
- Марић, Ана. Вокализирани облици глаголских префикса у словачком и српском језику у односу на предлоге и њихова најчешћа значења. *Славистија* VII (2003): 117–123.
- Марковић, Александра. Обрада префикса у вишетомним описним речницима српског језика. *Наш језик* XLVIII/3–4 (2017): 93–105.
- Марковић, Наташа. О најчешће коришћеним нормативним квалификаторима у Речнику српскохрватског књижевног језика МС. У: Милош Ковачевић (ур.) *Савремена проучавања језика и књижевности* II/1. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2011, 95–100.
- Марковић, Рајна. О неправим антонимима на материјалу Вукових пословица. *Јужнословенски филолог* L (1994): 209–218.
- Маројевић, Радмило. Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна (1). *Српски језик* X/1–2 (2005): 685–779.
- Маслов, Юрий С. *Очерк болгарской грамматики*. Москва: Издательство литературы на иностранных языках, 1956.
- Маслов, Юрий С. Вопросы глагольного вида в современном зарубежном языкознании. В: Юрий С. Маслов (ур.). *Вопросы глагольного вида*. Москва: Иностранная литература, 1962, 7–32.
- Маслов, Юрий С. Система основных понятий и терминов славянской аспектологии. *Вопросы общего языкознания* (1956): 53–80.
- Матжанова, Кристина А. Особенности употребления делимитативов в диалектной речи. *Вестн. Волгогр. гос. ун-та*. Сер. 2, № 2 (16) (2012): 47–50.
- Матијашевић, Јелка. *Дериваџилошко-лексиколошка исцраживања руског и српског језика*. Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 2019.

- Меје, Антуан. *Общеславянский язык*, Перевод со второго французского издания, просмотренного и дополненного в сотрудничестве с А. Вайном. Москва: Издательская группа „Прогресс“, 2001.
- Миланов, Наташа. Семантика глаголског префикса *по-* у српском језику. У: Милош Ковачевић (ур.). *Савремена проучавања језика и књижевности* III/1. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2012, 141–152.
- Миланов, Наташа. *Српски лексички фонд из угла пољисемије: глаголи, именице, придеви*. Монографије 31. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2021.
- Миљковић, Вања. О префиксираним глаголима са значењем задовољења потребе у савременом српском језику. У: Снежана Гудурић, Марија Стефановић (ур.). *Језици и културе у времену и простору* IV/2. Нови Сад: Филозофски факултет, 2015а, 301–314.
- Миљковић, Вања. Префиксација и метафоричка појмовна интеграција на примеру глаголског префикса *пре-*. У: Милош Ковачевић (ур.). *Савремена проучавања језика и књижевности* VI/1. Крагујевац: ФИЛУМ, 2015б, 137–152.
- Миљковић, Вања. Дистрибутивност и глаголска префиксација у теорији и српској и хрватској лексикографској пракси. В: Диана Благоева, Сия Колковска (ур.). *Лексикографијата в началото на XXI в.* София: Българска академия на науките, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 2016, 129–141.
- Миљковић, Вања. Глаголи са префиксом *за-* који означавају почетне ситуације у савременом српском језику – когнитивнолингвистички приступ. У: Biljana Mišić Ilić, Vesna Lopičić (ur.). *Jezik, književnost, vreme, jezička istraživanja*. Niš: Filozofski fakultet, 2017, 143–158.
- Митрићевић-Штепанек, Катарина. *Глаголски префикси у функцији изражавања количине радње у чешком и српском језику* (необјављена докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет, 2015.
- Митићевић-Штепанек, Катарина. Проучавање глаголских префикса у чешком и српском са освртом на друге словенске језике. *Славистика* XXII/2 (2018): 93–103.
- Московљевић, Милош. Мешање предметака *пре-* и *при-* код неких речи. *Наш језик* II (1933): 136–140.
- Мршевић-Радовић, Драгана. Глаголи супротног значења. *Књижевност и језик* XXIV/2–3 (1997): 226–237.
- Николић, Берислав. Основни принципи творбе речи у савременом српскохрватском књижевном језику. *Наш језик* XIX (1972): св. 1 стр. 7–20; св. 2–3 стр. 142–154; св. 4–5 стр. 273–286.
- Новиков, Александр Н. *Семантика и функционирование словообразовательного типа глаголов с приставкой под- в русском языке XI–XVII веков* (автореферат дисертацији). 2012. <<http://www.dslib.net/russkij-jazyk/semantika-i-funkcionirovanie-slovoobrazovatelno-go-tipa-glagolov-s-pristavkoj-pod.html>> Приступљено 25. 7. 2015.
- Падучева, Елена В. *Семантические исследования (семантика времени и вида в русском языке)*. Москва: Языки русской культуры, 1996.
- Пернишка, Э. Исследование словообразования некоторых глаголов с учетом способа глагольного действия. В: Г. П. Нещтименко (ред.). *Сопоставительное изучение словообразования славянских языков*. Москва, 1987, 178–182.
- Петрухина, Елена В. *Аспектуальные категории глагола в русском языке в сопоставлении с чешским, словацким, польским и болгарским языками*. Москва: МГУ, 2000.

- Петрухина, Елена В. *Русский глагол: категории вида и времени (в контексте современных лингвистических исследований)*. Учебное пособие. Москва: МАКС Пресс, 2009.
- Пешикан, Митар. Један категоријски случај глаголске хомонимије и формалне двовидности. *Наш језик* XXI/1–2 (1975): 14–25.
- Пипер, Предраг. Степеновање у граматички и речнику (у српском и другим словенским језицима). *Зборник Мајице српске за славистику* 59 (2002): 59–78.
- Пипер, Предраг. О семантичкој категорији степена у српској сложеној реченици. *Јужнословенски филолог* LXV (2003): 65–87.
- Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић. *Синтакса савременог српског језика: њосија реченица*. Милка Ивић (ред.). Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска, 2005.
- Пипер, Предраг. *Лингвистичка славистика, студије и чланци*. Београд: Славистичко друштво Србије, 2014.
- Пипер, Предраг, Иван Клајн, Рајна Драгићевић. *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2022.
- Плунгян, Владимир А. *Типологические аспекты славянской аспектологии (некоторые дополнения к теме)*, 2011. <<https://www.academia.edu/2560473/>> Приступљено 31. 5. 2017.
- Поповић, Људмила. *Језичка слика стварности. Когнитивни аспекти контрастивне анализе*. Београд: Филолошки факултет, 2008.
- Радовић-Тешић, Милица. Нешто о синонимији у творби неких именица. *Научни саставак слависти у Вукове дане* 20/2 (1991): 353–360.
- Радовић-Тешић, Милица. *Именице с префиксима у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2002.
- Радовић-Тешић, Милица. Богађење лексике префиксацијом. *Српски језик* IX/1–2 (2004): 219–226.
- Радовић-Тешић, Милица. *С речима и речником*. Београд: Учитељски факултет, 2009.
- Ристић, Стана. *Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма*. Монографије 3, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2006.
- Ристић, Стана. Квалификатори у српској лексикографији. У: Рајна Драгићевић (ур.). *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* (колективна монографија). Београд: Филолошки факултет, 2014, 113–140.
- Ройзензон, Леонид И. О многоприставочных глаголах русского языка. *Русский язык в школе* (1966): 87–95.
- Ройзензон, Леонид И. *Многоприставочные глаголы в русском и других славянских языках*. Самарканд: Изд-во Самаркандского гос. ун-та, 1974.
- Серышева, Юлия В. Многоприставочные глаголы с накопительной семантикой в аспекте психолингвистического эксперимента. *Вестник Томского государственного университета* 364 (2012): 18–21.
- Серышева, Юлия В. *Полипрефиксальные глаголы в языковом сознании носителей русского языка* (автореферат дисертации). Томск, 2013.
- Серышева, Юлия В. Продуктивные вторичные глагольные префиксы в русском языке (по данным психолингвистического эксперимента). *Международный научно-исследовательский журнал* 7 (2014): 31–32.

- Серышева, Юлия В., Юлия В. Филь. Полипрефиксальные глаголы со смягчительной семантикой в языковом сознании носителей русского языка. *Вестник Томского государственного университета* 357 (2012): 29–36.
- Серышева, Юлия В., Юлия В. Филь. Глаголы с вторичными префиксами *пере-* и *недо-* сквозь призму языкового сознания носителей русского языка. *Вестник Томского государственного университета* 386 (2014): 24–35.
- Симић, Радоје. О глаголској префиксацији и префиксима. *Наш језик* XLVIII/3–4 (2017): 177–189.
- Соколова, Світлана. Поліпрефіксація як засіб вираження множинності в сучасній українській мові порівняно з російською та білоруською. В: Људмил Спасов, Искра Пановска-Димкова. *Категорији на глаголската множественост во словенските и несловенските јазици (синхронија и дијахронија)*. Охрид: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2011, 86–93.
- Спасов, Људмил. Да ли префиксите можат да се претставуваат во самостојни лексикографски статии. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска, 2002, 175–183.
- Спасојевић, Марина. Двовидски глаголи са основама страног порекла и префиксација у српском језику. *Научни састајанак славистија у Вукове дане* 43/1 (2014): 235–245.
- Спасојевић, Марина. *Двовидски глаголи у савременом српском језику* (необјављена докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет, 2015.
- Спасојевић, Марина. Белићево схватање глаголског вида и његов утицај на развој аспектолошких погледа у србистици. *Научни састајанак славистија у Вукове дане* 45/1 (2016): 73–84.
- Ставница, Јадвига. К вопросу о выделении способов глагольного действия в русском языке. *Respectus Philologicus* 4 (9) (2003–2004): 175–184.
- Стакић, Милан. Синонимност суфикса и њихово семантичко диференцирање. *Српски језик* VI (2001): 393–399.
- Станић, Данијела. Лексичко-семантичка и творбено-граматичка анализа глагола са префиксом *иона-*. *Српски језик* XX (2015): 481–494.
- Станојчић, Живојин. Морфологија, синтакса, фразеологија. У: Милорад Радовановић (ред.). *Српски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Службени гласник, 1996, 111–141.
- Станојчић, Живојин. Префикси *без-* и *не-* у сложеницама с именицом. *Научни састајанак славистија у Вукове дане* 29/1 (2000): 153–160.
- Станојчић, Живојин, Љубомир Поповић. *Грамајшика српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2011.
- Стевановић, Михаило. Замаскирати, закауфлирати... сконцентрисати. *Наш језик* III (1952): 303–308.
- Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик (Грамајички системи и књижевнојезичка норма)*. Увод. *Фонетика. Морфологија*. Београд: Научна књига, 1984.
- Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик (Грамајички системи и књижевнојезичка норма) II Синтакса*. Београд: Научна књига, 1991.
- Стојановић, Милица. Семантика глаголског префикса *и-* у српском језику. У: Милош Ковачевић (ур.). *Савремена истражувања језика и књижевности* III/1. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2012, 101–112.

- Стојановић, Милица. Редупликација глаголског префикса *йо-* у српском језику. *Наш језик* XLVI/1–2 (2015): 35–50.
- Стојановић, Милица. Полипрефигирани глаголи у говору тимочког краја. У: Радмила Жуђић (ур.). *Дијалектии српскога језика: исцртаживања, настава, књижевности I*. Лесковац: Лесковачки културни центар – Врање: Педагошки факултет у Врању, Универзитет у Нишу, 2016а, 319–330.
- Стојановић, Милица. Значење префикса *до-* у полипрефигираним глаголима. У: Biljana Mišić Ilić, Vesna Lopičić (ur.). *Jezik, književnost, značenje, jezička istraživanja*. Niš: Filozofski fakultet, 2016b, 165–176.
- Стојановић, Милица. Утицај полипрефиксације глагола на њихово синтаксичко окружење. *Наш језик* L/2 (2019): 289–295.
- Стојановић, Милица. Глаголи са иницијалним морфемским сегментом *обез-* у српском језику. *Српски језик* XXV (2020а): 273–285.
- Стојановић, Милица. Семантика глагола са почетним морфемским сегментом *обез-* у српском језику. У: Лидија Тантуровска (ур.). *Македонскои јазик – извор на филолошки и на културолошки исцртаживања*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2020б, 331–343.
- Табаченко, Людмила В. О комплексном подходе к исследованию динамики внутри-глагольной префиксации. 2011. <<https://cyberleninka.ru/article/n/o-kompleksnom-podhode-k-issledovaniyu-dinamiki-vnutriglagolnoy-prefiksatsii>> Приступљено 20. 2. 2018.
- Татевосов, Сергей Г. *Множественная префиксация и анатомия русского глагола*. 2009. <http://darwin.philol.msu.ru/staff/people/tatevosov/Tatevosov_final.pdf> Приступљено 3. 9. 2019.
- Татевосов, Сергей Г. Множественная префиксация и физиология русского глагола. *Вопросы языкознания* 3 (2013а): 42–89.
- Татевосов, Сергей Г. Деструктивные заметки о распределительном способе действия. *Русский язык в научном освещении* 2 (2013б): 24–44.
- Терзић, Александар. Структурно-семантичке карактеристике глагола са префиксалном групом *јона-* у руском и српском језику. *Научни састај славистица у Вукове дане* 26/2 (1997): 309–320.
- Толстая, Светлана М. Семантика праславянских глаголов с префиксом **отъ*. У: Ј. Грковић-Мејдор, А. Лома (ур.). *Miklosichiana bicentennialia. Зборник у част двестоте годишњице рођења Франца Миклошича*. Београд: Српска академија наука и уметности, 2013, 229–246.
- Тополињска, Зузана. Из проблематике словенских инхоратива (однос глаголског вида и фазе радње). *Јужнословенски филолог* XLI (1985): 1–11.
- Тошовић, Бранко. *Способы глагольного действия в сербском, хорватском и бошнячком языках*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009.
- Тошовић, Бранко. Нанизывание приставок в сербском, хорватском и бошнячком языках. У: Branko Tošović, Arno Wonish (Hg./Ur.). *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika*. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzes-Universität Graz – Beograd: Beogradska knjiga, 2010, 107–120.
- Туранский, Игорь И. *Семантическая категория интенсивности в английском языке*. Москва: Высшая школа, 1990.
- Ђорић, Божо. Деривациони појмовни апарат у српском језику. *Српски језик* VII/1–2 (2002): 195–204.

- Ђорић, Божо. *Творба именица у српском језику*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008.
- Улуханов, Игорь С. Словообразование посредством замены морфем. У: Рајна Драгићевић (ур.). *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*. Београд: Филолошки факултет, 2012, 387–398.
- Филь, Юлия В. О глагольной полипрефиксации в старославянском языке. *Вестник Томского государственного университета* 352 (2011): 37–41.
- Храковский, Виктор С. Некоторые проблемы универсально-типологической характеристики аспектуальных значений. В: М. А. Шелякин (отв. ред.) *Вопросы русской аспектологии V: Аспектуальность и средства ее выражения*. Тарту: Тартуский государственный университет, 1980, 3–24.
- Храковский, Виктор С. Семантические типы множества ситуаций и их естетственная классификация. В: В. С. Храковский (отв. ред.) *Типология итеративных конструкций*, Ленинград: „Наука“, 1989, 5–53.
- Шелякин, Михаил А. *Категория аспектуальности русского глагола*. Москва: УРСС, 2008.
- Јнда, Лаура. Русские приставки как система глагольных классификаторов. *Вопорсы языкознания* 6 (2012): 3–47.

*

- Ajdžanović, Jelena. Odnos glagolskih prefiksa *pod-* i *nad-*. *Прилози истраживању језика* 51 (2020): 133–150.
- Arsenijević, Boban. A unified analysis of two classes of Slavic verb-prefixes. In: Sylvia Blaho, Erik Shoorlemmer & Luis Vicente (Eds.). *Proceedings of ConSole XIV*, 2007, 21–36. <<http://www.hum2.leidenuniv.nl/pdf/lucl/sole/console14/console14-arsenijevic.pdf>> Приступљено 6. 8. 2021.
- Babić, Stjepan. Stilske odrednice u našim rječnicima. *Jezik* 28/3 (1981): 79–91.
- Babić, Stjepan. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku nacrt za gramatiku*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod „Globus“, 1986.
- Babko-Malaya, Olga. *Zero morphology: a study of aspect, argument structure and case*. Ph. D. thesis, Rutgers University, 1999. <<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&e src=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjm6cTmuND6AhULhv0HHYnfAVIQFnoECAkQAQ&url=https%3A%2F%2Fciteseerx.ist.psu.edu%2Fviewdoc%2Fdownload%3Fdoi%3D10.1.1.112.6201%26rep%3Drep1%26type%3Dpdf&us g=AOvVaw3wmk9cGoGzprO99Ins4XS>> Приступљено 21. 3. 2020.
- Beliakov, Vladimir, Marguerite Guiraud-Weber. О некоторых свойствах вторичных глагольных приставок. *Russian Linguistics* 21 (1997): 165–175.
- Biskup, Petr. Slavic Prefixes and Adjectival Participles. In: M. Ziková, M. Dočekal (Eds.). *Slavic Languages in the of Formal Grammar: Proceedings of FDSL 8.5, Brno 2010*, Frankfurt am Main: Peter Lang 2012, 271–289 <<http://ling.auf.net/lingbuzz/001377>> Приступљено 22. 5. 2019.
- Biskup, Petr. On (Non-)Compositionality of Prefixed Verbs. In: M. Ziková, P. Čaha, M. Dočekal (Eds.). *Slavic Languages in the Perspective of Formal Grammar: Proceedings*

- of FDSL 10.5, Brno 2014*, Frankfurt am Main: Peter Lang 2015, 59–78 <<http://ling.auf.net/lingbuzz/002493>> Приступљено 22. 5. 2019.
- Budja, Jurica. Dopune značenjima glagolnih predmetaka u hrvatskom jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 27 (2001): 49–93.
- Budja, Jurica. Delimitativni glagolni *po-* u hrvatskom i ostalim štokavskim jezicima. *Croatica et Slavica Iadertina* 6 (2010): 89–120.
- Dešić, Milorad. *Iz srpskohrvatske leksike*. Nikšić: Univerzitetska riječ, 1990.
- Dezso, Laslo. Синонимија у творби речи српскохрватског језика у 13–14. веку. *Научни састајанак славистија у Вукове дане* 12/1 (1983): 5–13.
- Dickey, Stephen M. Distributive verbs in Serbian and Croatian. In: Victor Friedman, Donalds Dyer (eds). *Of All the Slavs My Favorites: In Honor of Howard I. Anderson*. *Indiana Slavic Studies* 12 (2002): 103–115. <<https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.905.1007&rep=rep1&type=pdf&usg=AOvVaw2FTnckOOUC1rBBG26sRTyk>> Приступљено 19. 2. 2019.
- Dickey, Stephen M. Aspectual Pairs, Goal Orientation, and *po-* Delimitatives in Russian. In: Laura Janda (eds.). *Glossos* 7 (2006), <<http://seelrc.org/glossos/issues/7/>>. Приступљено 19. 2. 2019.
- Dickey Stephen M. Orphan prefixes an grammaticalization of aspect in South Slavic. *Jezikoslovlje* 13/1 (2012): 71–105.
- Dickey, Stephen, Julie Hutcheson. Delimitative Verbs in Russian, Czech and Slavic. In: Robert A. Maguire, Alan Timberlake (eds.). *American Contributions to the 13th International Congress of Slavists*, Volume 1, 2003, 23–36. <<https://kuscholarworks.ku.edu/handle/1808/5473>> Приступљено 30. 3. 2018.
- Endo, Yoshio, Bartosz Wiland. The symmetric syntax of Japanese complex verbs and Slavic prefixes. In: Anna Cardinaletti, Guglielmo Cinque, Yoshio Endo (Eds.). *On Peripheries; Exploring clause initial and clause final positions*, Tokyo: Hituzi Syobo Publishing, 2012, 141–159. <<http://ling.auf.net/lingbuzz/001698>>. Приступљено 3. 10. 2021.
- Filip, Hana. Prefixes and the delimitation of events. *Journal of Slavic Linguistics* 11 (2003): 55–101.
- Filip, Hana. *Mesures and Indefinites*. 2005. <<http://plaza.ufl.edu/hfilip/Mesures.Indefinites.pdf>> Приступљено 4. 7. 2016.
- Filip, Hana. *Aspectual class and Aktionsart*, 2011. <https://www.researchgate.net/publication/277815591_48_Aspectual_class_and_Aktionsart> Приступљено 4. 7. 2016.
- Filip, Hana, Gregory N. Carlson, Distributivity strengthens reciprocity, collectivity weakens it. *Linguistics and Philosophy* 24 (2001): 417–466.
- Flier, Michael S. Remarks on Russian Verbal Prefixation. *The Slavic and East European Journal* 19/2 (1975): 218–229.
- Forsyth, James. *A Grammar of Aspect: Usage and Meaning in the Russian Verb*. Studies in the modern Russian language. Cambridge: Cambridge University Press, 1970.
- Istratkova, Vyara. On multiple prefixation in Bulgarian, 2004. <<file:///D:/Downloads/kbe000,+NY-2005-76.pdf>> Приступљено 30. 3. 2018.

- Janda, Laura. *A Semantic Analysis of the Russian Verbal Prefixes ZA-, PERE-, DO- and OT-*. 1986. <<https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/42142>> Приступљено 30. 3. 2018.
- Jovanović, Vladimir. Recursive prefixation in English and Serbian. *Primenjena lingvistika* 7 (2006): 215–227.
- Kagan, Olga. Degree semantics for russian verbal prefixes: the case of pod- and do-. 2012. <https://www.researchgate.net/publication/277180487_Degree_semantics_for_Russian_verbal_prefixes_The_case_of_pod-_and_do-> Приступљено 23. 3. 2018.
- Kantor, Marvin. On multiple prefixation, aspect and procedurals. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику XXI/1* (1978): 47–54.
- Klein, Wolfgang. Aspect. In: Wolfgang Klein, Ping Li. *The Expression of Time*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2009, 52–82.
- Kolaković, Zrinka, Zrinka Jelaska. Proširenost glagolskih predmetaka. *Lahor* 7 (2009): 59–76.
- Krepški, Dimitri. *La variation sémantique du préverbe po- et les propriétés aspectuelles des po- verbes russes* (PhD thesis). 2011. <<https://archipel.uqam.ca/4506/1/D2182.pdf>> Приступљено 4. 4. 2017.
- Ludwig, Jonathan. *Multiple verb prefixation in Russian, Polish, and Ukrainian* (PhD dissertation). 1995. <https://www.academia.edu/4016787/Multiply_Prefixed_Verbs_in_Russian_Polish_and_Ukrainian_Chapter_1> Приступљено 23. 5. 2017.
- LeBlanc, Nicholas. *The Polysemy of an „empty“ prefix: a corpus-based cognitive semantic analysis of the russian verbal prefix PO-* (PhD dissertation). 2010. <https://www.academia.edu/80282984/The_polysemy_of_an_empty_prefix_a_corpus_based_cognitive_semantic_analysis_of_the_Russian_verbal_prefix_po> Приступљено 30. 5. 2018.
- Maretić, Tomo. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska, 1899.
- Marić, Ana. Uticaj prefiksa *po-* na promenu značenja glagola u slovačkom i srpskohrvatskom jeziku. *Књижевност и језик* 35/2 (1988): 194–198.
- Marić, Ana. Paralele između glagolskih i imenskih prefiksa u slovačkom i srpskom jeziku. *Славистику* IX (2005): 177–184.
- Marić, Ana. „Semantika glagola sa domaćim prefiksima u slovačkom i srpskom jeziku. *Славистику* XIV (2010): 153–159.
- Marić, Ana. Semantika glagola sa prefiksima *pod-* i *nad-* u slovačkom i srpskom jeziku. *Славистику* XV (2011): 203–209.
- Markova, Angelina Slavcheva. *The Role of Prefixation in the Nominalizing Process* (PhD Dissertation). 2011. <https://clt.uab.cat/publicacions_clt/tesis/pdf/Tesimarkova.pdf> Приступљено 20. 9. 2017.
- Milićević, Nataša. The lexical and superlexical verbal prefix *iz-* and its role in the staging of prefixes. 2004. <<https://septentrio.uit.no/index.php/nordlyd/article/view/70>> Приступљено 24. 8. 2019.
- Mitrinović, Vera. *Poljski prefiks prze- i njegovi srpskohrvatski ekvivalenti pre- i pro-*. Beograd: Filološki fakultet, 1990.
- Mrazović, Pavica [u saradnji sa Zorom Vukadinović]. *Gramatika srpskog jezika za strance*. Sremski Karlovci: Izavačka knjižarnica Zorana Stojanovića – Novi Sad: Dobra vest, 2009.

- Novak Milić, Jasna. *Kategorija aspekta dvočlanih švedskih glagola u odnosu prema vidu hrvatskih glagola* (doktorska disertacija). Zagreb, 2008. <http://bib.irb.hr/datoteka/323702.NovakMilić_disertacija.pdf> Приступљено 18. 12. 2018.
- Novakov, Predrag. *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Futura publikacije, 2005.
- Pálosi, Ildikó. *Количественная аспектиуальность в русском языке в зеркале количественно-пределных способов глагольного действия* (докторская дисертация). 2013. <<http://doktori.btk.elte.hu/lingv/palosiildiko/thesis.pdf>> Приступљено 17. 8. 2018.
- Rogić, Pavle. Funkcija predmeta u stvaranju novih riječi i značenja. *Jezik* 9/4 (1962): 106–111.
- Romanova, Eugenia. Superlexical vs. lexical prefixes. 2004. <https://www.academia.edu/66291852/Superlexical_vs_lexical_prefixes> Приступљено 4. 5. 2018.
- Slavkova, Svetlana. Супралексический префикс *ūo-* в русском и болгарском языках. In: Rosanna Benacchio, Alessio Muro, Svetlana Slavkova (ed.) *The role of prefixes in the formation of aspectuality*, Firenze, 2017, 197–218.
- Svenonius, Peter. Slavic prefixes inside and outside VP. 2004. <<https://septentrio.uit.no/index.php/nordlyd/article/view/68>> Приступљено 4. 5. 2018.
- Simeon, Rikard. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Knj. II. Zagreb: Matica hrvatska, 1969.
- Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knj. I–IV. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971–1974.
- Smith, Carlotta. *The Parameter of Aspect*. 1991. <<https://link.springer.com/book/10.1007/978-94-011-5606-6>> Приступљено 15. 6. 2017.
- Součková, Kateřina. *Measure prefixes in Czech: cumulative na- and delimitative po-* (Master thesis). 2004a. <<https://munin.uit.no/handle/10037/193>> Приступљено 15. 6. 2017.
- Součková, Kateřina. There is only one po-. 2004b. <<https://septentrio.uit.no/index.php/nordlyd/article/view/74>> Приступљено 4. 7. 2019.
- Stanojević, Veran, Tijana Ašić. *Semantika i pragmatika glagolskih vremena u francuskom jeziku*. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 2008.
- Šarić, Ljiljana. Kognitivna semantika i analiza prefiksa. U: Tatjana Bečanović (ur.) *Njegoševi dani* 2, Nikšić, 2010, 341–350.
- Šarić, Ljiljana. Prefiksi kao sredstvo perfektivizacije – semantički prazne jedinice? *Filumensia* 23/2 (2011): 7–20.
- Šipka, Danko. Tvorbena sredstva antonimizacije. *Jezik* 37/5 (1990): 139–145.
- Tatevosov, Sergei. Intermediate prefixes in Russian. 2008. <<http://darwin.philol.msu.ru/staff/people/tatevosov/intermediate.pdf>> Приступљено 8. 10. 2017.
- Wiland, Bartosz. Prefix stacking, syncretism and the syntactic hierarchy. In: M. Zikova, M. Docekal (Eds.). *Slavic Languages in Formal Grammar. Proceedings of FDSL 8.5, Brno 2010* (2012): 307–324. <<https://ling.auf.net/lingbuzz/001275>> Приступљено 22. 5. 2019.
- Žaucer, Rok. *A VP-internal/Resultative Analysis of 4“VP-External” Uses of Slavic Verbal Prefixes* (PhD dissertation). 2009. <<http://www.ung.si/~rzaucer/>> Приступљено 2. 5. 2019.

Žaucer, Rok. *Reflexive-Introducing Na- And The Internal/External Distinction*. 2010. <https://www2.ung.si/~rzaucer/papers/Zaucer_2010_Refl-introducing-na-and-internal-external-prefixes.pdf> Приступљено 2. 5. 2019.

*

Энциклопедический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий. Том I–II. Александр Н. Тихонов и др. (ур.). Москва: Издательство „Флинта“, Издательство „Наука“, 2008.

Мозаик 1972: *Enciklopedijski leksikon. Mozaik znanja 1, Srpskohrvatski jezik*. Asim Peco, Živojin Stanojčić (ur.). Beograd: Interpres.

РГ 1980: *Русская грамматика*. Том I. Наталия Ю. Шведова (гл. ред.). Москва: Наука.

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Нови Сад (I–III и Загреб), Матица српска (I–III и Матица хрватска), 1967–1976.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Књ. 1–21, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 1959–.

РСЈ: *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.

MULTI-PREFIXED VERBS IN THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

The subject of this monography are multi-prefixed verbs in the contemporary Serbian language, their morphological and semantic features, semantics and possibilities of combining prefixes, as well as the influence of the second and the third prefixation on the categories of verb aspect and verb transitivity. The aim of the paper is to study mechanisms of formation, semantic structures and the use of multiple-prefixed verbs in communication based on the analysed corpus of these verbs from the morphological, semantic, and pragmatic aspect. The research has been conducted on the corpus of verbs excerpted from hitherto published volumes of SASA *Dictionary of Serbo-Croatian Literary and Vernacular Language* complemented by unpublished material from the card catalogue for compiling this dictionary, the material from the six-volume Matica Srpska *Dictionary of Serbo-Croatian Literary Language*, and the Internet. The paper primarily presents the most important issues regarding prefixes, prefixation, and multiple prefixation – definitions of prefixes, their inventory, opinions on their origin, their meaning development, their functions. It also presents the base literature and the main developments in studying these phenomena.

Special attention has been paid to morphological particularities of these verbs, as well as to distinguishing multi-prefixed verbs formed by gradual addition of prefixes from the verbs containing a complex of prefixes. It has been found that the most productive prefix in the formation of multi-prefixed verbs is the prefix *ūo-*, followed by *uz-*, *na-*, *za-*, and *ūpe-*.

By comparing meanings of prefixes used in the first, second, and third prefixation, conclusions have been made regarding their productivity, the number of meanings of prefixes and verbs at each level of prefixation. It has been noted that a great number of prefixes has preserved a spatial meaning, but a fall in their productivity and a reduction in their polysemy as well as the polysemy of the motive verb are also present.

The analysis has also dealt with paradigmatic relations between prefixes – synonymy, antonymy, then prefix absorption, repeated use of prefixes

(contact and distant reduplication), prefix turn. Special attention has been paid to opinions on pleonastic use of prefixes. Given the fact that other added prefixes most frequently have action meanings, the category of actionality and actionality class of multi-prefixed verbs have been analysed. The most common actionsart class is distributives formed by using prefixes *po-* и *iz-*.

Regarding the influence of multiple prefixation on the verb aspect, certain models of forming both perfective and imperfective verbs have been identified. Multi-prefixed perfective verbs can be formed in two ways. The first way is by subjecting a prefixed verb of perfective aspect to one more prefixation, where the second prefix does not have a grammatical, but only morphological function, as it does not affect the aspect of the already prefixed verb. The second model contains a suffix for the secondary imperfectivisation following the first prefixation. That imperfective verb is added a prefix, and the end verb is of a perfective aspect again. Imperfective multi-prefixed verbs could be formed by means of imperfectivisation of a perfective verb with two prefixes, although verbs formed in that way can be regarded as derivatives created by means of secondary imperfectivisation. Certain regularities in appearance of a prefix at the position of an outer prefix have been noted, as well as which prefixes enable secondary imperfectivisation, and which do not.

It has been found that the second added prefix does not strongly affect the argument structure of the verb. It has been noted that standard lexicographic procedures such as descriptive definitions, synonyms, and directing to a common form are used when presenting multi-prefixed verbs in dictionaries. An index of the excerpted verb used in this research is provided at the end of the paper.

Translated by
Snežana Milić

ПОЛИПРЕФИКСАЛЬНЫЕ ГЛАГОЛЫ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Предметом данной монографии являются полипрефиксальные глаголы в современном сербском языке, их словообразовательные и семантические особенности, семантика и возможность сочетания префиксов, а также влияние второй и третьей префиксации на категории глагольного вида и рода.

Цель исследования – выявить механизмы образования, семантическую структуру и употребление полипрефиксальных глаголов в процессе общения на основе анализа корпуса в словообразовательном, семантическом и прагматическом аспектах. Исследование проводится на базе корпуса глаголов из опубликованных томов Словаря сербохорватского литературного и народного языка Сербской академии наук и искусств; корпус дополняется неопубликованным материалом из картотеки для составления данного словаря, а также материалами из шеститомного Словаря сербохорватского литературного языка Матицы сербской и источников в сети Интернет.

В начале работы освещаются важнейшие вопросы о префиксах, префиксации и полипрефиксации – определение приставки, их инвентаря, положения об их происхождении, развитии значений и функций. Затем представляются основная литература и главные течения в исследовании данных явлений.

Особое внимание уделяется словообразовательным характеристикам полипрефиксальных глаголов, а также разграничению таких глаголов, возникших путем постепенного прибавления префиксов, и глаголов, содержащих комплекс префиксов. Установлено, что самым продуктивным в образовании полипрефиксальных глаголов является префикс *по-*, затем по продуктивности следуют префиксы *из-*, *на-*, *за-* и *пре-*.

Путем сравнения значений префиксов, участвующих в первой, второй и третьей префиксации, были получены выводы об их продуктивности, числе значений префикса и глаголов на каждом из уровней префиксации. Отмечается, что значительное количество префиксов сохраняет

значение пространства, но при этом наблюдается снижение как их продуктивности и полисемии, так и полисемии мотивирующего глагола.

Исследование также посвящено выявлению парадигматических отношений между префиксами – синонимии, антонимии, префиксальному поглащению, повторному употреблению префиксов (контактная и дистантная редупликация) и префиксальной обратимости. Отдельное внимание уделяется положениям о тавтологическом употреблении префиксов.

Учитывая тот факт, что прибавленные приставки на втором месте чаще всего имеют акциональное значение, в монографии также рассматриваются категории акциональности и акциональные классы полипрефиксальных глаголов. Среди акциональных классов чаще всего представлены дистрибутивы, полученные с помощью префиксов *по-* и *из-*.

Когда речь идет о влиянии полипрефиксации на вид глагола, выделяются соответствующие модели возникновения глаголов совершенного и несовершенного видов. Полипрефиксальные глаголы совершенного вида могут образовываться двумя способами. Первый из них касается случаев, когда приставочный глагол совершенного вида подвергается еще одной префиксации, и второй прибавленный префикс имеет только словообразовательную функцию, а не грамматическую (поскольку он не влияет на вид глагола с приставкой).

Второй способ усложняется прибавлением суффикса для вторичной имперфективизации после первой префиксации. К глаголу несовершенного вида, образованному таким образом, добавляется приставка, и тем самым глагол опять становится глаголом совершенного вида. Полипрефиксальные глаголы несовершенного вида могут образовываться путем имперфективизации глагола с двойным префиксом, хотя образованные данным способом глаголы могут рассматриваться и как производные слова, возникшие вследствие вторичной имперфективизации. Были выявлены определенные закономерности в появлении префиксов в положении внешнего префикса и в отношении того, какие префиксы позволяют вторичную имперфективизацию.

Также установлено, что у второго прибавленного префикса нет сильного влияния на структуру аргументов глагола. Отмечено, что при описании полипрефиксальных глаголов в словарях используются стандартные лексикографические подходы: описательные определения, описание с помощью синонимов, а также указание на наиболее употребительную форму. В конце монографии приводится указатель глаголов, послуживших в качестве основы исследования.

Перевод
Стефана Милошевича

РЕГИСТАР АНАЛИЗИРАНИХ ПОЛИПРЕФИКСИРАНИХ ГЛАГОЛА

- дозапети 98, 197, 215, 293
дозаспивати 87
доизглавити 98, 215–217
доизрећи 217, 280, 318, 325
доиспунити 98, 99, 215, 325
донабити 98, 280, 311, 325
донавезати 98, 190
донагађати 98, 99
донагатати 99, 217
донадојити 98, 99, 216, 218, 325
донадопунити 83, 100, 161, 177, 188,
189, 216, 300, 324
доналевати 98, 190, 203, 217
доналивати 96, 190, 203, 216, 289, 294,
302
доналити 96, 190, 216–218, 289, 294,
302
донаметати 313, 328
донаплатити 97, 98, 190, 216, 217
донаплаћивати 190
донапунити 190, 216, 217
донапуњавати 98, 190, 216, 217
донарасти 97, 100, 293, 312
донасипати 98, 100, 190, 216, 217
донасладити се 98, 99, 216, 325
донаслађати се 96, 99, 216, 217
донастављати 98, 190, 216
донасути 58, 98, 190, 197, 216
донаћи 58, 100
донахвалити 98, 99, 190, 216, 217
доначинити 98, 99, 216, 280, 325
дообријати 98, 99, 216, 311, 325, 328
доповезати се 85, 100
допогледати 58
допомагати 96, 98, 168, 216, 217, 294
допомоћи 96, 98, 100, 216, 294, 302
допотегнути = допотећи 14, 98, 100,
217
допотезати (се) 97, 100, 160
допреградити 98, 99
допријавити 98
допримакнути (се) = допримаћи (се)
97, 100, 160
допримицати (се) 96, 97, 302
допринашати 14
допринети 149, 190, 302
доприности 14, 96, 149, 190, 217,
302
доприсејати 98, 217
доразгневити 98, 99, 216
доубити 99, 216, 280
доузнати 99
доукрасити 99, 217
доумрети 98
задобавити (се) 102ф
задобављати 102ф
задобивати = задобијати 102ф
задобити 102
занабрајати 210, 211, 280
заобиколити (се) 84, 102
заобилазити 102, 103, 303
заобићи 102–104, 200, 303
заобрадити се 102
заобредити 214, 280
заобрубити 104
заовијати (се) 102, 303
заовити 102, 303
заоградити 102
заогрлити (се) 102
заогрнути (се) 104, 303
заогрњивати (се) 313
заогртавати 102

- заогртати (се) 102, 303
заоденути / заодјести 102
заокитити (се) 312
заокренути 102, 197, 303
заокретати 102
заокружавати (се) 102
заокруживати (се) 103
заокружити 103, 160, 319
заокупити (се) 102, 262
заокупљати 102, 262
заокупљавати 262
заоминути 102, 160
заомотавати 87
заопколити 102
заопкољавати 58
заосенити 73, 262, 282, 319
заосенути 262
заосинути 262, 282
заоставити 104
заостављати 104
заостајкивати 268
заостати 102
заошијати (се) 102, 103, 211, 214
заошијавати 103
заошилити (се) 103, 104, 319
заошинути (се) 103
заповести 210, 211, 214
заповргнуту = заповрћи 211, 213
заповрзати 211
заповрљити 104
заповрнути 193
заповргати 212
запогађати (се) 210, 211
заподевати 193, 213, 303
заподенути=заподе(с)ти 210, 211, 214, 303
заподирати 213
запознавати 210, 211, 312
запознати (се) 188, 210, 211
запомагати 210, 211, 298
запомоћи 210, 211, 280
запонети 104
запопадати 104
запопасти 102, 104
запоседати 104
запосести 104
запоставити 103, 294
запостављати 294
запотегнути = запотећи 'уложити напор, снагу' 104, 193, 211
започети 73, 80, 103, 104, 170, 172, 197, 202, 210, 211, 212, 280, 293, 294, 303
започињати 197, 199, 210, 211, 212, 296, 303
запоштовати 103, 210, 211, 212, 280
запреметати се 211, 311
заприличити 103
заприповедати (се) 328
заприсегнути = заприсећи 104, 312
заприсезати (се) 104
запристајати 104
запристајкивати 299
запристати 104, 211, 214
заприхватити се 104
запродавати 103, 210, 211, 311
заразговарати се 259
заубрадити се 104
заубрађивати 104
заувијати 104
заувинути 104
заугристи се 64
заудавати (се) 104
заудати се 104
заудесити 104
заузбацити се 104
заузбијати 104
заузбити 104
заузвити 74
заузврнути 104
зауминути 104
зауоставити (се) 169, 218
зауостављати (се) 169, 218
зауостављивати (се) 218
заутубити 211
заутувити 211
заутупити 211
заучинити 211
заушијати (се) 211
- ♦ издоговарати се²⁵⁰ 110
издобивати=издобијати 110

²⁵⁰ Симболом ♦ означаваћемо глаголе који нису забележени у речнику.

- издокупљивати 248
 издолазити 58, 197, 242, 248, 291
 издоносити 108, 112, 238, 248, 303
 издохватати 108, 238, 248, 303
 издоходити 242
 издоћи 242
 изаграђивати 108, 238, 248, 294, 303
 изагуљивати 260
 изадевати 108, 238, 248, 303
 изадовољавати (се) 112
 изадовољити 112
 изадуживати се 109, 278
 изажалити 175, 279
 изамашћивати 108, 238, 248, 303
 изасађивати 108, 238, 248, 303
 изатварати 197
 изатискати 108
 изатискивати 108
 изачепљати 108, 238, 248
 изабадати 108, 161, 238, 245
 изнабијати 108, 161, 236, 238, 245
 изнавезивати 108, 238, 245
 изнагађати се 112
 изнагињати се 240, 245
 изнагнездити се 64
 изнагрдити се 109, 278
 изнадизати 108, 238, 245
 изнадовољити (се) 77, 109, 112, 191, 278, 279, 324
 изнадодавати 108, 111, 112, 238
 изнадувати (се) 108, 238, 241, 245
 изназборити се 278
 изназдрављати 108
 изназепсти 241, 245
 изнакачити 58
 изнакитити 260
 изнакучити се 109
 изналазити 107, 108, 196, 238, 239, 245, 281, 234
 изнаметати 108, 238, 245
 изнамештати се 175, 201, 240, 245
 изнамирити 108, 238, 245
 изнамицати 108, 238, 245
 изнапијати (се) 109, 241, 245, 278, 283
 изнаправити 108, 245
 изнаправљати 108
 изнапровајати 109, 278
 изнапуштати 108
 изнаразговарати се 77, 109, 112, 278, 283
 изнарећи 293
 изнаседати 291, 309
 изнасиловати 109
 изнаставити 311
 изнастављати 311
 изнатезати 108, 238, 245
 изнатркаљати 245
 изнаћи (се) 105, 153
 изнажвити се 278
 изнафрљати 238, 245
 изнахерити се 109
 изнаходити (се) 108, 109
 изначињати 238, 245, 303
 изначичкати 235, 245
 изобадати 238, 249
 избивати 249
 избобијати 238, 249
 избобилазити 242, 248
 избобити 241
 избобрезивати 241, 248
 изовршити 279
 изограђивати 108, 238, 249, 303
 изогрејати 80
 изодбијати 241, 249
 изодбити 241
 изодвајати (се) 241, 249
 изодвојити се 235
 изодгризати 108, 167, 238, 249, 303
 изоденути (се) = изодјести (се) 107
 изоднети 260
 изодносити 167
 изодрезивати 260
 изодсецати 167, 241, 249
 изосецати 241
 изокивати 108, 167, 281, 303
 изокрајати 108, 238, 249
 изокрајчити 279
 изокренути (се) 108, 112, 290, 295, 305, 327
 изокретати¹ (се) НСВ 108, 290
 изокретати² СВ 167, 240, 249, 290
 изокрпити 238, 249
 изокружити 74
 изокруживати 260

- изомакати 108, 238, 249
 изопадати 242
 изопијавати се 268
 изопијати (се) 109, 167, 201, 232, 241, 249, 278, 281, 322, 326
 изопити се 109, 278
 изоплакати (се) 279
 изоплетати 108, 238, 249
 изоправљати 108, 238, 249
 изопирати (се) 108, 132, 238, 249
 изопраштати (се) 238
 изоставити 107, 112
 изостављати 107
 изостајавати 268
 изостајати 107
 изостати 107
 изотварати 108, 167, 238, 249, 325
 изотеснети 241
 изотеснити 80
 изогирати 108, 238
 изоткивати 108, 167, 249
 изоткидати (се) 167, 241, 249
 изотпадати 167, 242
 изотпуштати 108, 167, 238
 изотресати 238
 изотуцати (се) 260
 изочењавати 241, 249
 испабирчити 126
 испобадати 109, 167, 238, 247, 324
 испобедрити се 59, 87
 испобратимити се 81, 303
 испобијати 107, 191, 203, 238, 247, 324
 испоболевати се 241, 303
 исповаљивати се 190, 240
 исповезати 190
 исповезивати 190
 исповешати 109, 238, 247
 исповијати (се) 109, 238, 247
 исповити 240
 исповитлити 107
 исповлачити 191, 324
 исповратити (се) 109
 исповраћати 109, 192, 238, 242, 247, 324
 исповргнути=исповрћи 107
 исповрљати 107
 исповрнути 107, 108
 исповрсти 107
 исповртати (се) 192, 203
 исповртети (се) 107
 испогађати (се) 248
 испогибати 112, 190, 241
 испогинути 190
 испограђивати 109, 190, 203, 238, 247
 исподавати 109, 132, 190, 203, 237, 238, 247, 303
 исподвлачити 56, 109, 238, 303
 исподвући 27
 исподелјивати (се) 190, 203, 238, 238ф
 исподешавати се 109, 190, 238, 247
 исподизати (се) 77, 190, 238, 240, 247, 281
 исподмазивати 109, 238, 249
 исподмакнути=исподмаћи 108, 176
 исподметати 109, 238, 249
 исподмицати 176
 исподогађати се 109, 190, 238, 247
 исподолазити 111, 190, 242
 исподрети 109
 исподсећи 260
 исподсецати 260
 исподсмевати се 109, 278
 исподуширати 238, 249
 испозабораваљати 94, 190, 198, 242, 290
 испозавадити (се) 94, 109, 198, 242
 испозавезивати 77, 111
 испозадобивати 111
 испозајмљивати 109, 237, 238, 247, 281
 испозатварати 109, 111, 238, 247, 281, 299, 305
 испоздрављати (се) 109, 236, 238, 247
 испознати 109
 испоједначити 190
 испокажњавати 109, 190, 236, 238, 247, 281
 испоказивати 190, 242, 247
 испоклапати 109, 238, 248
 испокрајати 109, 238, 247
 испокривати 109, 238, 248, 308
 испокрити 109, 238, 248
 испокршити 77, 242

- испокупити 109, 190, 238
 испокуповати 109, 238, 247
 исполагати 109, 232, 238, 247
 исполегати 172, 240, 323
 исполивати се 109, 238, 247
 испометати 238, 247
 испомешати (се) 190
 испомицати 192, 203
 испомочати 260
 испомрети 77, 236, 241
 испопапијати се 94, 111, 190, 198, 241
 *испопапрерасподељивати 61
 испопацити 109
 испообарати 190
 испоодвајати (се) 111, 190
 испоодваљивати 111
 испоодузимати 111, 238, 247
 испоопијати (се) 111, 190, 241
 испоопити (се) 111
 испоотварати (се) 111, 170, 190, 238, 247
 испоотворити (се) 111
 испопадати 190, 242
 испописивати 192, 238, 247
 испоплаћати 190, 238, 247
 испоплетати (се) 260
 испоправљати 238
 испоправити 191, 203
 испопрекидати 190
 испопречити (се) 191
 испопримати 190, 238, 247
 испопродавати 111, 191, 238, 247
 испопрсакти 238, 248
 испопружити 192
 испопуњавати (се) 191, 247
 испопуцати 261
 испопуштати 238
 испоразбијати 92, 111, 191, 198, 238, 242
 испоразболевати се 94, 170, 191, 198, 238, 241
 испораздавати 111, 238, 247
 испораздељивати се 111, 191, 241
 испорebritи се 82
 испоревати 109
 испоредити 168, 238
 испоређати (се) 191, 234, 238
 испоређивати 168
 испорезати се 192
 испорубљивати 238, 247
 испосакривати се 111, 242, 303
 испосахрањивати 111, 241
 испосвађати (се) 109, 278
 испосецати (се) 191, 241
 испоскакати 191, 242
 испосмицати 241
 испоставити (се) 56, 85, 90, 290, 295, 321
 испостављати¹ (се) НСВ 85, 291, 295, 322
 испостављати² СВ 85, 291, 296, 322
 испосувраћати (се) 241
 испотакнути (се) =испотаћи (се) 192
 испотегнути 107, 112
 испотезати (се) 108
 испотепати (се) 109
 испотирати 238, 247
 испотицати (се) 291
 испоткивати 238, 249
 испоткрпљати 238, 249
 испотписивати (се) 249
 испотплести 298
 испотплетати 238, 249, 298
 испотрзати 109
 испотуцати се 242
 испоумирати 111, 176, 191, 236
 испочети 212ф
 испочињати 212ф
 испошивати 241
 испошиљати 298, 299
 испребадати 260
 испребацати 109
 испребацивати 58
 испребијати (се) 107, 109, 260, 278
 испребити (се)
 испребирати 109, 238, 249
 испреболети 279
 испребрајати 109, 238, 249
 испребројити 77
 испребушити 260, 282
 испревалити 108
 испреваливати 108, 241, 249
 испревезивати 77
 испревезати 260

- испровести 109
 испревијати (се) 109, 278, 279
 испревлачити 77
 испревртати 106, 197, 240, 312
 испревраћати 240
 испревргнути = испреврћи 240, 249
 испреврнути (се) 240, 249, 312
 испревртати (се) 106, 197, 240, 312
 испрегазивати
 испрегањати се 279
 испрегибати 260
 испрегледати 109, 238, 249
 испреграђивати 260
 испрегризати 261
 испрегризивати 261
 испредавати (се) 109, 192, 234, 238
 испредвајати 241, 249
 испределити 260
 испредирати 260
 испрезебати 261, 279
 испрезепсти 261
 испрезиђивати 260, 261
 испрезнојити се 109, 278
 испреједати 260
 испрејести 109, 278
 испрекађивати 109, 238, 249
 испрекалити се 109, 279
 испрекачивати 109
 испрекашати 260
 испрекивати 109
 *испрекидавати 260, 260ф
 испрекидати (се) 260, 278, 279
 испрекинути 260
 испрекопавати 260
 испрекопати 260
 испрекрајати 109, 238, 311, 328
 испрекренути 108
 испрекрижати (се) 109, 238, 249
 испрекрижити (се) 260
 испрекрпати 260
 испрекрпити 282, 260
 испрекрштати (се) 260
 испрекрстити (се) 260
 испрекрштавати (се) 260, 261
 испрекуцавати 260
 испрекуцати 260
 испрелазити 242
 испреламати (се) 242, 249
 испрелевати 109
 испреливати 109, 249
 испремазивати 109, 238, 249
 испременити се 109
 испремеравати 109, 238, 249
 испремерити 249
 испретавати¹ НСВ
 испретавати² (се) СВ
 испретаати (се) 240
 испретаати (се) 240
 испрешавати се 109
 испрешати (се) 109
 испрештати 240, 242, 249
 испремирати 109
 испремицати 240, 249
 испремлатити 109
 испремлаћивати 109
 испремокрити 260
 испреморити се 109, 278
 испремотавати 298
 испремрешкати 260
 испренизати 260
 испреносити 240, 249
 испреокренути 77, 111
 испреокретати 240, 249
 испрепадати 109, 278
 испрепилавити 260
 испрепињати 109, 238
 испреписивати 260
 испреплашивати (се) 278
 испрепести (се) 260
 испреплетавати (се) 260
 испреплетати 260
 испреплитати (се) 279, 297, 305, 327
 испрепредати 260
 испрепречавати се 240
 испрепречати 260
 испрепречивати 298
 испрепречити 82
 испрепродавати 77, 89, 109, 111, 299,
 305, 320
 испрепрскати 260
 испрепуцати 260, 261
 испререзивати 249
 испреровати 260
 испресавијати 77, 94, 111, 260, 261

- испресавити 260
 испресађивати 109, 238, 249, 281
 испресећи 260
 испресецавати 260
 испресецати 326
 испрескакати 242
 испресложити 260
 испрестизати 109, 242
 испрестирати 109
 испрестригати 260
 испрестризати 241, 249
 испрестругати 260
 испресушивати 241
 испретакати 110
 испретварати се 109
 испретирати 110
 испрёткати 260
 испреткивати 261
 испретражити 110
 испретргати (се) 109, 241, 249, 278
 испретрести 260
 испретрзати 260
 испретуравати 260
 испретурати (се) 260
 испретући 109
 испрётуцати 109
 испрехлађивати се 110
 испрецидети 260
 испрециртавати 260
 испрециртати 260, 261
 испрешивати 109
 исприбијати 242, 249
 исприговарати 109
 испридолазити 77, 83, 111, 242, 249, 299, 305, 327
 испријављивати 109
 исприказати 109
 исприкачивати 249
 исприкивати 242, 249
 исприкопчати 260
 исприкупљати 109
 исприлазити 242
 исприлепљивати 242, 249
 исприповедати 112
 исприповедити 112
 испритискати 238
 испритискавати 238, 260
 испритискивати 238
 исприхватати 260
 исприхваћати 260
 испришивати 249, 242
 испришити 242
 испробадати 61, 109, 132, 238, 239, 245, 250, 260, 290, 302, 326
 испробијати 109, 238, 250, 303
 испробирати 110
 испробуђивати (се) 235, 238
 испробуразити 109
 испробушивати 109, 238, 250
 испровалити 110
 испроваљивати 109, 239, 250, 260
 испровлачивати 109
 испровлачити (се) 238, 242, 250
 *испроводити се 86
 испровртавати се 108
 испровртати 109
 испроврћивати 109
 испрогоревати 260
 испрогризати 260
 испродавати 109, 292
 испродати 292
 испродевати 109
 испродометати 77
 испрожимати 236
 испрозебавати 241
 испрозебати 241, 261
 испроказивати 242
 испролазити 109, 238, 250
 испроламати 260
 испроливати 260
 испролевати 260
 испролити 261
 испромаљати 109
 испроменити (се) 109
 испромењивати (се) 109
 испромешати 110
 испромрзати 241, 261
 испроналазити (се) 111, 238
 испропадати 109
 испропињати се 298
 испрорастати 261
 испрорезати 261
 испрорезивати 109, 238, 261
 испрорешетати (се) 261

- испросецати 109, 238, 260
 испросипати 261
 испростирати 238
 испротакати 261
 испротезати (се) 109
 испротискати 261
 испроткати 261
 испроткивати 261
 испрошупљати (се) 261
 изразбијати 165, 242, 295
 изразболевати се 167, 241
 изразбуђивати 108, 238
 изразваљивати (се) 238, 242, 250, 295
 изразвалити (се) 295
 изразгледати 108, 167, 238
 изразговарати се 108, 167, 168, 238
 изразговорити се 110
 израздавати 108, 167, 235, 250, 303
 израздвајати (се) 241, 250
 израздвојити (се) 295
 израздељивати 241, 250
 израздрети 260
 израсецати 167, 260
 израсипати 260
 израскидати 167, 241, 250
 израспадати се 242
 израсплитати 250
 израстајати се 108, 238, 250, 303
 израстрзати 250
 израстуцати 250
 израсцепати 241, 250
 исавијати (се) 240
 исакривати (се) 167
 исалевати 110
 исаливати 110
 исапињати 109
 исастављати 242
 исашивати 241, 250
 изуапати 260
 изубадати 260
 изубијати (се) 161, 169
 изубивати (се) 260
 изубити 260
 изуваљати 260
 *изухвагати 109
 изувидети 293
 изувјати (се) 260
 изувити се 108
 изувлачити 108, 238, 250
 изугризати 259
 изудавати (се) 167
 изудати (се) 234, 250, 307, 325
 изузнати 110
 изуједати (се) 108, 238, 259, 282, 303, 326
 изукашкати 260
 изукрштати (се) 240
 изукрстити (се) 240
 изумакати 110
 изумарати се 109, 278
 изуметати 108, 238, 250
 изумивати (се) 108, 238, 250
 изумирати 132, 241, 303ф
 изумити 'опрати, измити' 109
 изумрети 107, 110, 241
 изумрсити (се) 109
 изуобичајити (се) 176
 изуплетати (се) 109
 изупредати 109, 238, 250
 изупрскати (се) 109, 238
 изутезати 238
 изутицати 242
 изутнути 176
 изушивати 241
 изуштипати (се) 109
 изуздисати се 109, 168, 278
 надобацивати 115
 надобацити 115
 надобивати (се) 114, 253, 274, 283, 308
 надобијати (се) 114, 253, 274
 надобити 114, 253, 274
 надобилазити 118, 119, 256, 257, 282, 308
 надовезати (се) 84ф, 114, 117, 190, 303, 324
 надовести се 115, 116
 надовезивати (се) 190, 203, 303
 надовести 115, 116
 надовикати 116
 надовити 116
 надовлачити 114, 117, 161, 253
 надовозити 114, 253, 281
 надовољивати 114, 274, 303
 надовољити (се) 114, 168, 274

- надоврсти се 86, 88
 надовршити 218
 надогонити 114, 253
 надоградити (се) 303
 надограђивати (се) 303
 надодавати¹ НСВ 14, 245, 296
 надодавати (се)² СВ 114, 275, 296
 надодати 14, 84ф, 296
 надоживети 118, 119, 120, 256, 257, 326
 надоживљивати 257
 надозидати 303
 надозиђивати 303
 надојамити 114
 надокивати 116
 надокитити 115
 надокнадити 115, 116
 надокнађавати 115
 надокнађивати 115
 надоклатити се 85
 надоковати 115
 надокрпити 115
 надокупити 115, 116
 надокупљивати 115
 надолазити¹ НСВ 64, 254
 надолазити² СВ 252ф
 надоливати 190, 303
 надолевати 190, 203
 надолити 114, 303
 надомашити 257
 надомеравати 115
 надомерити 115
 надометати 190
 надометнути 115
 надомиљати 87
 надомиривати 115
 надомирити 115
 надомишљати 116
 надоносити 114, 253, 308
 надопасти 115
 надопевавати 115
 надопевати 115
 *надопећи 115
 надописати 303
 надописивати НСВ 296, 303
 надописивати се СВ 114, 296, 297
 надопицати 115
 надоплатити 190
 надоплаћивати 190
 надоплести 115
 надоплитати 115
 надопунити 83, 162, 190, 303
 надопуњавати (се) 116, 190, 303
 надорастати 115
 надорастити 115, 116
 надосадити 115
 надосађивати 115
 надосвирити 118, 119, 119ф
 надосипати 190
 надоснивати 115, 116
 надоспати 114
 надоставити 115
 надостављати (се) 190
 надосути 190
 надотегнути 116
 надотезати 114
 надотицати 114
 надоткати 115
 надотрпати 115, 116
 надоћи 114
 надохвалити се 114
 надохватити 114
 надочути 115, 269, 282, 326
 надоцонтати 86
 надошити 115
 надузвисити 119, 257, 282
 назабадати 114
 назабијати 114
 назадавати 114
 назадевати 114
 назадовољити (се) 78, 117, 274
 назапиткивати 114, 274, 275
 назаповедати се 117
 назатварати се 114
 назаузимати 78, 253, 305, 327
 назахваљивати се 168, 275
 назбијати (се) 114, 253, 254
 назгазити 115
 назгртати 253
 *наизлазити (се) 114, 117, 167, 193, 201, 275, 279, 322, 324, 326
 наизбирати 114
 *наизбацивати 114
 наизваљати се 114, 275

- наизводити се 114, 275
 наизговорити се 114, 275
 наиздовољити се 78, 114, 117, 191, 275, 324
 наизмишљати се 115, 275, 283
 наисказивати се 115, 275
 наиспакати се 115, 275
 наисповедати се 117, 275
 наиспребијати се 78, 83, 115, 117, 117ф, 275
 наиспрелазити 114
 *наиспрепознавати 61
 наиспроводити се 78, 86, 115, 117, 275
 нанајахати 78, 180
 наобијати (се) 114, 253
 наодбранити се 80
 наодмарати се 114
 наоговарати (се) 115, 275, 277, 283
 наокретати се 115, 275
 наопастити 116
 наопијати 114
 наопомињати 115, 275
 наопутити (се) 116
 наоборужавати 116
 наобрицати се 116
 наодбијати се 115
 наодбранити се 80
 наодбрањивати 115
 наодвртати се 115
 наодговарати (се) 277
 наодсецати се 115
 напабирчити (се) 126, 253, 254
 наповијати се 275, 311
 наподати (се) 116
 наподизати се 191, 203, 275, 324
 напознавовати 115, 269, 270ф, 282, 326
 напозрачити 115, 290
 напокривати се 115
 напомагати 116
 напомештати 191
 напомоћи 116
 напопасти 116
 напопадати 116
 напопипати 116
 напопити се 115
 напоправљати се 192, 275
 напосести 116
 напотезати се 193, 275
 напотећи 116
 напоучавати се 275
 напревртати се 115
 напреламати 196, 302
 напрељубити се 116
 напреметати се 116, 311
 напреобедавати се 275
 напрепоручивати 115, 275
 напрепоручити 115
 напререзивати 114
 наприбављати 114, 253
 наприбадати 114, 281, 302
 наприбоцкати 114, 115, 117, 269, 282, 326
 наприкачивати 114, 253, 281
 наприповедати (се) 276, 277
 наприправити 114
 наприправљати 114
 наприснивати 116
 напробијати 114
 напробирати се 115
 напроводити 277
 напровађати (се) 313, 328
 напроливати се 115
 напроматрати се 277
 напросипати се 309
 напроходати се 275
 наразвијати 114, 253, 308
 наразговарати се 114, 168, 172, 202, 275, 277, 279, 326
 наразмишљати се 275, 277
 насабијати (се) 114
 насабити (се) 114
 насаградити 114
 насаливати 114
 насаопштити 114
 насастајати се 275, 277
 насашивати 114
 натпоставити 118–120, 160
 натпостављати 118, 119
 натпреполовити 326
 натпреузвисити 119, 257, 282
 натприповедати 282
 наубијати (се) 114, 253, 281, 302
 наувијати (се) 114, 253, 302

- наувлачити 114, 253
 наудевати 114, 253
 наузимати (се) 114
 наузајмљивати 114
 науједати се 115, 277
 наумакати се 115
 наунашати 114
 науздисати се 115, 276, 326

 обзаћи 122
 обисколити 87, 88, 122
 обналазити 122
 обнаћи 122
 обумерити 122, 262
 обумирати 312
 обумрети 122
 обуставити (се) 123, 169, 218
 обустављати 169, 218
 обустати 123
 обухватати (се) 122
 обухваћати (се) 262
 обухитити 262
 обухватити 122, 123, 262, 282
 обухитати 262
 обузбијати 122, 123
 обузбити 122
 однаредити 82
 одсклизнути 84
 одскривати 125
 одскупити 124
 одуминути 124
 одумињавати 124
 одумињивати 124
 одумирати 125
 одумислити се 124, 174, 323
 одумљавати 124
 одумљивати 124
 одумрети 125
 одуставити (се) 125
 одустављати (се) 125
 одустати 56, 58, 72, 79ф, 80, 88, 90,
 124, 318, 321
 одузбити 124
 озажимати 87, 88
 оповргнути=оповрћи 85, 120, 318
 оповрнути 121
 оповршити 218, 219
 оповршљати 218

 опозвати 120
 опозивати 120
 опознавати 121
 опознати (се) 121
 опојести 121
 опоновити 121
 опорећи (се) 120
 опорицати (се) 120
 опородити (се) 121
 опотраживати 121
 опотражити 121
 определити (се) 85, 90, 120
 опредељавати (се) 85
 опредељивати (се) 85
 опреплести (се) 121
 опрокидати 121
 опрокинути 121
 опроменити 121
 отповијати 174, 202, 323
 отповити 168, 172, 174, 193, 201, 202,
 323, 324
 отповратити 124, 125
 отповраћати 125
 отповргнути=отповрћи 124
 отповрнути 124
 отповртати 125
 отподенути 125
 отпоздравити 81, 125
 отпоздрављати 27
 отпомоћи 124, 126, 174, 323
 *отпомагати 124
 отпослати 125
 отпотезати 124
 отпотковати 81, 124, 174, 323
 отпочети 124, 169, 170, 212, 214
 отпочињати 212–214
 отпошиљати 125
 отприсегнути=отприсећи 174
 отпрословити 125, 126

 паначинити 60, 76, 126
 паначињати 60, 76, 126
 подзакупити 82, 138, 293
 подзаћи 135, 197
 поднадувати се 137ф, 138, 271
 поднадути се 135, 137, 270, 271
 поднаименовати 293
 поднајести се 176, 271

- поднамирити 137, 138
 поднапирити се 137ф
 поднапити се 135, 137, 176, 270, 271
 поднарасти 137
 поднасмејати се 138, 139, 282, 270, 326
 подначинити се 137, 138
 подзбрати 135
 подобријати 135
 подозивати 238, 242
 подолазити 111, 172, 177, 190, 201, 242, 243, 244, 248, 303, 323, 307
 подолетати 242
 подоносити 172, 201, 239, 248, 281, 308
 подонашати 237
 подосељавати се 242, 248
 подоћи 242, 248
 подохватати 234
 подоходити 242, 248
 подразделити 138
 подраздељивати 138
 подразумевати 136
 подразумети 136
 подрашчлањивати 138
 подсказивати 138, 139
 подскарати 138
 подспузнути 138
 подсредити 138
 подстакнути=подстаћи 135, 136
 подстицати 136
 подувити (се) 135
 подуврнути 135
 подукрепити 270, 326
 подузбити 139
 подупирати (се) 137, 294
 подуплатити 138
 подупрегнути (се) 136
 подупрети 137, 160, 294
 подуспарити (се) 135
 подустајати 139
 подустати 139
 подухватати (се) 135
 подухватити (се) 135, 135ф, 139, 160
 позабавити (се) 129, 214, 215, 221, 224, 226–228, 230, 280, 302
 позабављати 129
 позабадати 239, 248
 позабацивати 240, 248
 позабацити 131
 позабележити 131, 239, 248
 позабелети 131
 позабијати (се) 239, 248
 позабити (се) 76
 позаболети 264
 позабраздити 265
 позабрекнути=позабрећи 131
 позабуњити 131
 позаваљивати се 239
 позавезати (се) 239, 242
 позавезивати 128, 239, 242, 294
 позавести 221
 позавити се 131
 позавлачити (се) 239, 240, 248
 позаврзати се 130
 позаврнути 193
 позавући се 131
 позагаздити 59, 80, 265
 позаглављивати 239, 248
 позагледати 76, 129
 позагоревати 239
 позаграбити 264
 позаградити 76, 130
 позаграђивати 261
 позагрејати (се) 265, 326
 позагустити се 129
 позагушити (се) 129
 позадавати 239
 позадавити 241, 248
 позадевати 239, 248, 193
 позадивити се 129
 позадоцнити 230
 позадремати 239, 241, 264
 позадржати се 221, 280
 позадрхтавати 268
 позадуживати се 239, 248
 позадужити се 239, 264
 позажарити се 265, 266, 302
 позажмурити 224, 230, 264
 позаиграти 230
 позајечати 265
 позакаснити 230
 позакивати 239, 248
 позаклапати 239

- позаклати 239
позаклимати 222, 265
позаклињати се 239, 242
позаклопити 130
позакључавати (се) 239, 248
позакључати 239, 248
позаковртати 130
позакопавати 239
позакопати (се) 239
позакрити 265
позалагати 239, 248
позалепљивати (се) 239, 248, 303
позаливати 248
позаљубљивати се 239
позаљуљати 265, 283
позамазати 265
позамазивати 239, 248
позаматати 239, 248
позамењивати 239
позамислити се 224, 226, 227, 264, 265
позамицати (се) 241, 248
позамрети 265
позамрсити 239, 248
позамрцати 239
позамукнути 221, 224, 229, 239
позамутити се 129, 265
позамуцати 222
позаостајати 77, 133, 265
позаостати 77, 133, 283
позапалити 239
позапаљивати 239, 248
позапећи 265
позапињати (се) 239, 248
позаписивати 239, 248, 291
позапитати 131
позапознати 77, 133, 188, 189, 203, 323
позапрети 239
позапушавати 239, 248
позапушити се 265
позарастати 265, 266
позарезивати 239, 248
позаробљавати 256ф, 281, 239, 248
позаседети се 221
позасадити 239, 248
позасветлети 265
позастати 221, 230, 239, 280, 302
позасркнути 265
позастајати 268, 269
позастајкивати 268, 299
позастати 221, 225, 226, 230, 239, 280, 302
позастењати 221–223, 225
позастирати 239
позастрепети 129, 265
позасукати 265
позатварати (се) 133, 172, 176, 201, 239, 308, 323
позатворити (се) 265
позатегнути 193, 265, 314
позатецати (се) 239
позатискивати 239, 248
позатицати 239, 248
позатрпавати 248
позатурати 239
позаћи 265
позауздати 265
позаузимати 239
позауоставити (се) 77, 133, 221, 223, 228, 230
позахладити 129, 265
позахранити се 265
позачепљати 239
позачудити 265
позашивати 242
позашкиљити 265
позбацати 239
позбацивати 239
позбацити 128
позбивати се 239
позбијати 239
позбирати 239
позбити 265
позгибати 239
позграбити 239
поижђикати 239, 241
поиженити (се) 239
поизабирати 239
поизабораваљати 190, 239, 242
поизавађати се 239
поизагњити 239, 241
поизадевати 239
поизадуживати се 239, 244
поизаимати 239

- поизасецати 260, 261
 поизбавити 239
 поизбављати 239
 поизбадати 239
 поизбацати 239
 поизбацивати 239, 245
 поизбацити 265
 поизбележити 239, 244
 поизбијати 191, 203, 239, 245, 261, 324
 поизбирати 239
 поизбистрити се 265
 поизбледети 265
 поизбријати 131
 поизбудити (се) 239, 244, 303
 поизбушити 239, 261
 поизвадити 239, 244, 265
 поизваљивати (се) 190, 240, 241
 поизварати 239
 поизведрити се 266, 265
 поизвезати 190, 245, 261
 поизвезивати 190, 242, 245
 поизвешати (се) 190, 241
 поизвидати 239
 поизвинути 265
 поизвиривати 239
 поизвити се 214
 поизвлачити (се) 191, 239, 242, 324
 поизвраћати се 192, 239, 240, 324
 поизвртати (се) 192, 203, 240
 поизврћати 240
 поизвршавати 239, 245, 281
 поизвршити 239
 поизвући 239, 244
 поизгибавати 241
 поизгибати 190
 поизгинути 190, 241
 поизгонити 239
 поизграђивати 190, 203, 241
 поизгревати 131
 поизгризати 239
 поизгрести 80
 поизгубити 239
 поизгубљивати се 239
 поиздавати 190, 203, 237, 239
 поиздати 265
 поиздвајати 239
 поиздевати 239
 поизделити (се) 239, 241
 поиздељивати (се) 190, 203, 239, 241, 261
 поиздерати 129, 239
 поиздешавати се 190, 236, 239, 245
 поиздиванити 229
 поиздигнути (се) 52, 291
 поиздизати се 236, 240
 поиздисати 241
 поиздобирати 239
 поиздовлачити се 239, 242
 поиздогађати се 76, 190, 235, 239
 поиздолазити 242
 поиздомамљивати 86, 239
 поиздоносити 94, 239, 245
 поиздравити 265
 поизилазити 235, 242
 поизјагњити се 239
 поизједначити се 239
 поизјести 239
 поизлазити 235, 239, 242, 243
 поизлепљивати 239, 242, 245, 261
 поизлетати 242
 поизлечити се 265, 302
 поизљубити се 239, 245
 поизљубљивати се 239, 245
 поизмакнути (се) = поизмаћи (се) 265–267
 поизменити 265
 поизмењати 239
 поизметати се 239
 поизмешати се 190
 поизмештати 239
 поизмицати (се) 192, 203, 239
 поизмишљати 239, 242
 поизмолити се 265
 поизнабављати 239, 245
 поизнагињати (се) 239
 поизназевати 87, 241
 поизнаимати 239
 поизнајмљивати 239
 поизналазити 132, 245
 поизнашати 132
 поизнапијати се 132, 190, 241
 поизнастављати 132
 поизнашати 130
 поизнемоћи 265, 283

- поизникнути=поизнићи 132
 поизницати 190
 поизносити 132, 243
 поизнурити се 175, 265
 поизобалјивати 132
 поизобарати 132, 190
 поизобијати 132
 поизоблачити (се) 132
 поизодбијати 132
 поизодвајати (се) 132, 190, 241
 поизодгризати 94, 132, 237
 поизодевати се 132
 поизодлазити 132, 242
 поизодносити 132
 поизодсецати 132, 241
 поизокретати се 132, 133, 236, 240, 281
 поизопадати 132
 поизопачавати 239, 245
 поизопијати (се) 132, 133, 190, 241
 поизопирати 133, 239, 245
 поизопраштати се 132, 239, 245
 поизосецати 132
 поизостављати 94, 132
 поизостајати 265
 поизостати 77, 129, 133, 265
 поизотварати (се) 132, 133, 190, 239, 245
 поизотимати 132, 237, 239, 245
 поизоткидати 132, 241, 299, 305, 327
 поизотпадати 132, 241
 поизравнати 175
 поизравнити 175
 поизразбијати 89, 132, 133, 191, 242
 поизразболевати се 94, 132, 191, 198, 239
 поизразвијати 132
 поизраздвајати 132
 поизразделити 132, 241
 поизраздељивати 132, 133, 191, 241
 поизрањавати (се) 132
 поизрањавити (се) 76
 поизрасти 265
 поизређати (се) 235, 239, 245, 191
 поизрезати 192, 241, 265
 поизривати 130
 поизружити 265
 поизручивати 239
 поизубијати (се) 132
 поизувати (се) 132
 поизудавати (се) 132
 поизумивати 132
 поизумирати 132, 191
 поисецати 191, 239
 поискажњавати 190, 239, 245, 325
 поисказивати 190, 239
 поискакати 191, 239, 242
 поискакивати 239
 поискалемити 239
 поискапати 239
 поискидати (се) 239, 241, 314, 328
 поискитити 239, 245
 поископавати 239, 245
 поископати 76
 поискочити 242
 поискривити (се) 240
 поискрпити 241
 поискукати 242
 поискупити (се) 190, 239
 поискупљивати се 234, 239, 245
 поискуповати 190, 239, 245
 поиспадати 190, 239, 242
 поиспалчивати 234, 245
 поиспасти 239, 242
 поиспеглати 239, 245
 поиспети се 242
 поиспецати 239, 245
 поисписивати (се) 192, 239, 245
 поиспити 265
 поиспакати 265
 поисплатити 239, 245
 поисплаћати 190, 237, 239
 поисплаћивати 239
 поисплести 239
 поисплитати 130
 поиспловити 239, 242, 265
 поисповраћати се 132, 133, 188, 203, 239, 242
 поисподавати се 132, 188, 203
 поисподвлачити 132, 260, 261
 поисподизати (се) 132, 188, 240
 поисподогајати се 132, 188, 203, 239, 245, 323
 поиспоклањати 237, 239, 245

- поисполевати (се) 132, 188, 203, 323
 поиспонапијати (се) 77, 133, 188, 241, 320
 поиспосвајати 132, 188
 поиспостављати 132, 188, 240, 324
 поисправити (се) 175, 191, 203, 240, 265
 поисправљати (се) 240, 297
 поисправљивати (се) 241, 268
 поиспразнити (се) 175, 265, 283
 поиспратити 265–267
 поиспрашити 129
 поиспробијати 132
 поиспреваљивати (се) 94, 132, 241
 поиспревезивати 132, 242, 245
 поиспревијати 132
 поиспревртаити (се) 132, 234, 241
 поиспреграђивати 132, 239
 поиспредавати (се) 132, 239, 241, 245
 поиспредстављати се 86, 132, 241
 поиспрекидати (се) 132, 190
 поиспрекрштати (се) 94, 132, 198, 241
 поиспрелазити 132, 242
 поиспреламати (се) 94, 132, 242
 поиспрелепљивати (се) 132, 239, 245
 поиспреметати 132
 поиспремештати (се) 132
 поиспрепадати се 132, 241
 поиспрепињати 132, 239, 245
 поиспреплетати 132
 поиспреплитати 132
 *поиспрепродавати 61, 77
 поиспререзивати 132
 поиспресађивати 132, 239, 245
 поиспресецати 132
 поиспрескакати 132, 242
 поиспретурати (се) 132, 241
 поиспречати 132
 поиспречити се 132, 191
 поиспрешивати 132, 241
 поиспривезати 86, 132, 242, 245
 поиспривезивати 77
 поисприлепљивати 132, 242, 245
 поиспримати (се) 190, 239, 245
 поисприповедати 94, 132, 198, 203
 поиспробадати 132, 239, 245
 поиспробијати 132, 239, 245
 поиспробирати 132, 239
 поиспроваљивати 132
 *поиспровлачити 132
 поиспродавати 132, 191, 239, 245
 поиспродати 132, 240, 245
 *поиспролевати 132, 240, 245
 поиспромашивати се 132, 240
 поиспропадати 94, 132, 198, 240, 241
 поиспрсити се 265
 поиспунити се 240
 поиспуњавати 191, 240, 245
 поиспучити се 265
 поиспуштати (се) 240
 поистакнути (се) = поистаћи (се) 192
 поистезати 192, 240
 поистелефонирати 87, 240
 поистеривати 240, 245
 поистиштати се 129
 поистоварити 240
 поистребити 240
 поистребљивати 241
 поистрезнити се 265
 поистресати 240, 245
 поистрзати се 242
 поистроваљивати 241
 поистрчати 265
 поиступити се 265
 поистурати 241
 поистући 130
 поисушити се 240
 поисхладити се 265
 поисцедити 261
 поисцепати 191, 240, 242
 понабадати 240, 281, 291
 понабацати 240
 понабијати 240
 понабирати 240
 понабрајати 240
 понабрати (се) 76, 129
 понавезати 265
 понавести 129
 понавешати 196, 241
 понавирати 129
 понавити (се) 129
 понаврети 129
 понаврстати се 234
 понагињати се 241

- понагласити 265, 266, 283
 понагнути (се) 247, 265
 понаградити 196
 *понагрнути 247, 303
 понадевати 240
 понаделати 130
 понадизати 192, 203
 понадирати 196
 понадићи 76, 80
 понадобијати 132, 198, 240
 понадовлачити 132, 198, 240, 247
 понадојити (се) 132, 265
 понадолазити 132, 196, 242, 242ф
 *понадоносити 130
 понадути (се) 76, 130
 понажећи 240
 поназадевати 77, 132, 240
 поназначивати 130
 поназначити 240
 понаизлепљивати 77, 132, 242
 понаизмишљати 77, 89, 132, 242
 понаимати 130
 понаименовати 242
 понајести (се) 265
 понаквасити (се) 129, 247, 266
 понакитити (се) 129
 понаклати 130
 понакренути се 265
 понакривити се 265, 326
 понакупити 247
 понакуповати 196, 198, 240
 поналазити 240
 поналећи се 129
 поналивати 129
 понаљутити се 129
 понаместити (се) 241
 понаметати 130
 понамештати (се) 191, 236, 241
 понамирити 265
 понамучити се 129, 265
 понаобећавати 130
 понаоштрити 265
 *понападати 130
 понапасти (се) 130
 понапети (се) 129
 понапијати се 294, 325
 понапити (се) 247
 понаплатити 129
 понаплаћивати 240
 понапојити 129
 понаправити (се) 241, 265, 266
 понаправљати 192
 понапукнути=понапући 261
 понапустити 129
 понапуштати 242
 понаравнати 129
 понарадити 130
 понарађати (се) 130, 176
 понарасти 265
 понаредити (се) 130
 понаређивати 242
 *понарезати 198
 понарезивати 261
 понаручати се 129
 понасадити 240
 понасађивати 240
 понасећи 240
 понаслагати 241, 247
 понаслањати се 241
 понаслонити се 221, 224, 230
 понасмејати се 221, 230, 302
 понасмехнути се 221, 230
 понасркати се 129
 понасрстати 129
 понаставити 129
 понастављати 130
 понастајати 214
 понастварати 241
 понасути (се) 247
 понатакнути=понатаћи 130
 понатегнути (се) 265
 понатезати 193, 265
 понатицати (се) 128, 247
 понаткрити 129
 понатрпати 247
 понатрусити се 130
 понафрљати 130
 понахеривати се 241
 понахерити 129, 241
 понаходити 130
 понахранити се 130
 поначинити (се) 241
 поначињати (се) 130
 поначичкати 261

- понашалити се 226, 229, 247, 302
 понашивати 130
 понашити 130
 пообјачати 265
 пооблакшати 265
 пообрати 175, 265
 пообређати 130
 поовеселити (се) 265
 поогладнети 265, 283
 поогорети 265
 поодаљити 265
 пооданити се 265
 поодашиљати 130
 поодбацивати 130
 поодбијати 241, 249
 поодбити (се) 241, 249
 поодвити (се) 193, 324
 поодвојити се 265
 *поодвртати 167
 поодгрејати се 265
 поодгризати 130, 167
 поодзвркнути 129, 265, 266
 поодилазити 242, 249
 поодигнути (се) = поодићи (се) 265
 поодјачати 265
 поодјачити 265
 поодјашити 221, 266
 поодјекнути 265
 поодјутрити (се) 129, 265
 поодлазити 172, 177, 201, 242, 249, 323
 поодлакнути 265
 поодлетати 172, 242, 249, 201
 поодљутити се 265, 326
 поодмакнути (се) = поодмаћи (се) 129, 172, 201, 265–268, 283, 314
 поодминути 265
 поодмицати (се) 265
 поодносити 167, 201
 поодојити 129
 поодобрити се 130
 поодрадити 130
 поодрасти 178, 265
 поодрезивати 241, 249
 поодрешити 241, 249
 поодринутити 130
 поодрубити 130
 поодсецати 167, 241, 249
 поодскочити 128, 265–268
 поодсрдити се 265
 поодступити 266
 поодужити 265
 поодузимати 130
 пооженити (се) 240
 пооздравити 265
 пооздрављати 241, 249
 поојачати 265
 поокивати 167, 240, 249
 поокитити 130
 поокренути 130
 поокрепити се 265
 поокретати се 167
 поокрпити 265
 поокрњити 265, 283
 поолепити 265
 поомалити се 265
 поомекшати 265
 поомити се 265
 поопијати се 241, 249
 поопити се 130
 поопознати се 130, 265
 поопрати (се) 265
 поопраштати (се) 240
 поопремљати се 130
 поослабити 130, 133, 265
 *поослабљавати 265
 поослобађати 240, 281
 поослободити (се) 240, 265, 266
 поосмелити се 265
 поосмехнути се 265
 пооснежити 265
 пооставити 129
 поостављати 241
 поостајати 236
 поостарити 265
 поосушити (се) 265
 поотварати (се) 167, 172, 176, 201, 235, 240, 249, 322, 323
 поотворити (се) 175
 пооткивати 167, 240, 249
 пооткидати (се) 167, 241, 249
 пооткидивати 130
 пооткривити се 130, 265
 пооткривати (се) 240, 249

- пооткрити 130, 265
 пооткупљивати 240, 249
 поотоплити се 130, 175, 265
 поотпадати 167, 241, 249
 поотпасти 167, 241, 249
 поотпетљати 240, 249
 поотпити 265
 поотплатити 240, 249
 *поотплаћати 240, 249
 поотплаћивати 131
 поотпуштати 167, 240, 249, 281
 поотрезнити (се) 175, 265
 поотровати (се) 240
 поотрти=поотрети 265
 пооћутати 221, 226, 229, 280
 поохладити (се) 265
 поочекнути 225
 *поочекати 221
 поочијукати 221, 229
 *поочистити 55
 поочитати 221, 230
 пообадати 167, 180, 185
 пообити 180, 181, 229
 пооболовати 180, 182, 221, 229
 пооварити (се) 183, 221, 230, 180–182, 227
 поповикнути 186, 187
 поповрети 180, 181, 182, 221, 230
 поповригати 181, 182, 187, 201, 202, 225, 230
 поповрнути 181
 попогладити (се) 180, 184, 202
 попогледати 77, 89, 181, 184, 185, 187, 202, 230, 320
 попогорети 181, 182, 221, 225, 323
 поподахнути 180, 186, 187
 поподигнути=поподићи 77, 89, 177, 178, 180, 181, 186, 197, 199, 230, 320
 поподржати 180, 182, 183, 221, 223
 поподухнути 202
 попоживети 180–182, 221, 223
 попозамукнути 181, 186, 224, 229
 попознати се 178, 181, 184
 попоинадити се 181, 182, 221
 попоићи 177, 178, 181–183, 182ф, 221, 226, 230, 323
 попојести 177, 178, 181, 184, 187, 202, 223
 пополетати 181, 184, 185, 187, 202
 попољуљати 181, 182, 221
 попоместити се 181, 184, 187, 197, 202
 попомештати се 181, 184, 185
 попомислити 181, 184
 попомучати 181, 182, 197, 221, 225, 229
 попоносити 181–183, 187, 202, 221, 227
 попоњушити 181, 184, 185, 230
 попопрегнути 181, 185, 186
 попоравнити (се) 181, 184
 попорадити 181–183, 221, 227, 280
 попорасти 178, 181, 184, 187, 202
 попостати 177, 178, 181, 183, 187, 197, 223, 225
 попосвирати 181–183, 221, 223, 225, 280, 302
 попосвирити 181, 182, 221
 попоседети 77, 89, 177–197, 181, 182, 186, 221, 320, 323
 попосести 181, 186
 попоскакати 181, 184–186, 202
 попоскочити 181, 186, 188, 203
 попослушати 181, 183, 221, 227, 230
 попостајавати 181, 183, 187, 226, 230, 299
 попостајати 181, 182, 197, 221, 230
 попостајкивати 181, 187, 299
 попостарети 184, 202
 попостати 183, 184, 223, 225, 230
 попостанути 183, 225
 попостојати 181, 183, 223, 230
 попосукати 181, 184, 185
 попотражити 181–183, 221
 попотрчати 181, 187, 230
 попоћи 178, 181, 182, 182ф, 221
 попоћутати 181–183, 222, 224, 225, 229
 попошутјети 181, 183, 225, 227, 229
 попохранити 181, 182, 222
 попочекати 178, 179, 181, 182, 198, 222
 попошетати 181, 222, 230
 попоштовати 181, 187, 187ф

- попребијати 130
 попревалити 130
 попревијати (се) 193
 попреводити 130
 попревртати 241, 249
 попрегрешити 129
 попредигнути се = попредићи се 130
 попредумати се 129
 попрекинути 222, 228
 попрекрштати 130
 попремештати (се) 241, 249
 попреметати (се) 241, 249
 *попреметнути 241, 249
 попрерушити се 130
 попрестајати 130
 попрестати 222, 230, 325
 попрестравити се 130
 попресушити 130
 попретећи 130
 попретрпети 222, 226, 230
 попретурати се 241, 249
 попрећутати 222, 229
 поприбавити 130
 поприближити се 130
 поприбојавати се 130
 попривезати 130
 попривикивати 269
 попривратити се 130
 поприврнути 130
 поприготовити (се) 130
 попригрејати 130
 попридати 130
 попридигнути (се) = попридићи (се) 130
 попридизати (се) 130
 попридодавати 130
 попридодати 130
 попридржавати 130
 попридржати (се) 130
 поприкрити се 130
 поприкупити (се) 130
 поприкучивати се 130
 поприкучити се 130
 поприлагати 129
 поприлагивати 129
 поприлазити 130
 поприлећи 222, 225, 230, 280
 поприлупати 130
 попримакнути (се) = попримаћи (се) 201, 172, 267
 попримати (се) 130
 поприпажавати (се) 129, 269
 поприпазити (се) 222
 поприпасти 130
 поприпитати 129
 поприпремити се 130
 поприпретити 265
 поприпружити 265
 поприсрати 265
 поприсвојити 130
 поприсести 230
 поприсетити се 130
 поприсклонити се 77, 132
 *поприскочити 267
 попристати 222, 230
 попристајати 130
 попристанути 222, 230
 попристати 222, 230
 попристегнути = попристећи 77, 132
 попристрашити се 265
 поприступити 130
 поприитајати (се) 130
 поприитапати 268, 269
 поприитегнути = поприитећи 58ф, 98, 129, 130, 265, 283, 314
 поприитезати 130
 поприитискивати 130
 поприитиснути 265
 поприитропати 129
 поприићутати 172, 202, 222, 228, 229, 325
 поприићутикивати 129, 133, 229, 268
 поприутврдити 77
 поприухватити 77
 поприхватати 130
 поприхватити (се) 130
 поприхладити се 130
 попричекати 222, 226, 227, 230, 280
 попричекнути 227
 попричувати (се) 129
 попричути 130
 попришаптати 130
 попришивати 242, 249
 попродавати 167

- попроиграти се 230
 попроизбрати 240
 попромислити (се) 222, 224, 225, 228, 230, 280, 302
 попропипати 222, 230
 попроразговарати се 222, 226, 229
 попроразмотрити 230
 попрораспитати се 222, 229
 попрорасудити 222, 224, 228, 230
 попросудити 130
 попрошалити се 222, 229
 попрошетати се 222, 226
 поразапињати 240
 поразасути 130
 поразбацати 172, 201, 234, 240, 243, 250
 поразбацивати 131
 поразбегавати се 242
 поразбежати се 242, 291
 поразбегати се 242
 поразбеснети се 76
 поразбијати (се) 130, 167, 234, 242, 308
 поразбити (се) 242
 поразболевати се 111, 167, 236, 241, 281
 поразболети 241
 поразбости 261
 поразбудити се 234, 240
 поразвалити се 241, 243
 поразваљивати 167, 242
 поразведрити се 265, 283
 поразвезати 193, 240
 поразвеселити се 265, 283
 поразвешати 241, 250
 поразвидети 130
 поразврљати 241, 250
 поразвући 129
 поразгађати 131
 поразгалити 130
 поразгледати 129, 167, 222, 226, 230, 302ф
 поразглеђивати 130
 поразговарати (се) 129, 133, 222, 224–226, 228–230, 236, 280, 325
 поразговорити (се) 222–224
 поразгодити 240, 250
 пораздавати 167, 237, 241, 250
 пораздвајати (се) 242, 243
 *пораздвојити (се) 76
 поразделити (се) 240, 250
 пораздељивати 191, 240, 250
 пораздерати се 130
 пораздирати 242
 пораздужити (се) 76, 130
 поразилазити се 236, 242
 поразиићи се 242
 поразјарити 130
 поразједати се 130
 поразјести се 130
 поразложити 131
 поразмакнути (се) = поразмаћи (се) 130
 поразмахнути 130
 поразместити (се) 243
 поразметати 241, 250
 поразметнути се 242
 поразмештати (се) 241, 243, 250
 поразмислити (се) 129, 222, 223, 226, 228, 230, 302, 325
 поразмозгати 130
 поразмотрити 228, 230, 222
 поразмрсити 261
 поразредити (се) 243, 250
 поразређивати 193, 241, 250
 порасванути се 130
 порасветлити 130
 порасецати 167, 241
 порасецкати 131
 порасипати (се) 242, 243
 пораскаљати 131
 порасквоцати се 241
 пораскидати се 167, 222, 241
 пораскиснути (се) 130
 порасклимати 130
 пораскравити (се) 130
 пораскрилитити се 130
 пораскрчитити 130
 пораспадати се 235, 242
 пораспалити 130
 пораспарати 241
 пораспасти се 261
 пораспирити 130
 пораспитати (се) 129, 222, 228, 229
 пораспоклањати 240, 250

- пораспосудити 188, 203, 250, 324
 пораспремити се 130
 пораспродати 77, 132, 237, 240, 250, 281, 299, 305, 327
 пораспродавати 77
 пораспуцати се 261
 пораспуштати 131
 порасрдити се 265
 порастављати 261
 порастајати се 241
 порастварати се 131
 порастворити се 130
 порастерати 172
 порастргати (се) 261
 порастрезнити се 265
 порастркати се 242
 порастурати (се) 131
 порастурити (се) 242
 порасути (се) 250
 порасхладити (се) 265
 порасцепати 261
 порасцепкати 261
 порашчепити 130
 порашчистити 130
 посаградити 241, 250
 посазидати 241
 посазрети 265, 326
 посакривати (се) 167, 168, 238, 240, 247, 281
 посакрити (се) 240, 265
 посакупити (се) 240, 244 250
 посакупљати 242, 250
 посаслушати се 230
 посаставити 242, 250
 посастављати 242, 250
 посатерати 172
 посатирати (се) = посатрти (се) 241, 242
 посахранити 241
 посахрањивати 241
 посашивати 241, 250
 посвезати 250
 посвраћати 241
 посврнути (се) 130
 *посвршавати 218, 218ф
 посвршити 131
 посвући 236
 посиграти (се) 222, 230
 посигравати (се) 129
 посилазити 237, 240, 250
 поспадати 193, 324
 поспасти 193
 постварати 128
 посузити 130
 посустајати 131
 посустати 60
 потпомагати (се) 137, 289
 потпомоћи (се) 81, 135, 289
 потпоставити (се) 138
 поубијати (се) 169
 поублажити 130
 поубрати 130
 поувенути 130
 поувежбати 130
 поувести 131
 поувити се 131
 поувијати се 131
 поувлачити се 130
 поувирати 131
 поувртати се 261
 поугасити 131
 поугојити се 130
 поугрејати (се) 130
 поугушити 130
 поудавати 128, 133, 167, 168
 поудаљити се 130
 поудати (се) 131
 поудомити 130
 поужелети се 129
 поужећи се 130
 поузадовољити се 130
 поузајмити 130, 131
 поузбити 130
 поузвисити (се) 130
 поуздахнути 130
 поуздигнути (се) = поуздићи 130
 поуздизати 131
 поуздржати 129
 поузимати 128
 поузјогунити се 130
 поузмакнути се = поузмаћи се 129
 поузмицати 131
 поузрадити 131
 поузрасти 130

- поузрети 130
 поуједати 130
 поукивати 131
 поукидати 131
 поуклонити се 130
 поуковати 130
 поукопати 131
 поукочити се 130
 поулазити 131
 поумакати 131
 поумекшати 130
 поумивати (се) 131
 поуминути 130
 поумирати 130, 170, 323
 поумирити (се) 130
 поумити 131
 поумицати 131
 поумерити 131
 поумножити се 131
 поуносити 131
 поупитати 130
 поупрегнути 131
 поуредити (се) 193
 поуређивати (се) 193
 поуспарити се 261
 поуспирити 214
 поуспрегнути 130
 поуспорити 130
 поуставити се 130
 поуостајати 172, 201, 323
 поустати 131
 поустрпети (се) 130
 поутаманити 131
 поутамањивати 131
 поутврдити (се) 130
 поутврђивати 130
 поутегнути 58ф
 поутећи 130
 поутешити (се) 130
 поутицати 128
 поутишавати 131
 поутишати (се) 130
 поутрнути 130
 поућугати 129, 268
 поушивати 131
 предназначити 147
 ♦преднапрегнути 147
 предодредити 147
 предодређивати 147
 предокусити 147
 предохранити 147, 147ф
 предохрањивати 147
 предомислити се 59, 85, 88, 140, 147ф,
 318, 321
 предосетити 147, 148
 предуговорити 82, 147ф
 ♦предуказати 147, 148
 предумишљати 147
 презагрејавати 272
 презагрејати 145, 272, 273, 283, 289,
 303, 326
 презадуживати (се) 145, 272, 303
 презадужити (се) 140, 145, 197, 272,
 273, 303
 презаокупити 78, 145, 272, 273
 презапослити 140, 272
 презаситити 140, 273
 преизвући 145, 272
 преиздавати 140, 141, 192
 преиздати 140, 141
 преизмучити се 145, 272, 273, 283
 преизути 140, 142
 ♦преизувати 142
 преиспитати 140, 142, 146
 преиспитивати 140, 142
 ♦преиспоодносити 61
 преиспунити (се) 145, 272, 283
 преисцрпити 145, 272
 преисцрпљивати 145, 272
 пренабити 145, 272
 пренавити 145, 272
 пренагласити 145, 272, 326
 пренагомилавати 145
 пренагомилати (се) 80, 145, 272
 пренадражити 145, 272
 пренајести се 145, 272
 пренакрцати 145, 272
 преналити 145, 272
 пренапети (се) 145, 272
 пренапињати 145, 272
 пренапити се 145, 272, 279, 303
 пренапијати се 303
 пренаправити 141
 пренапрегнути 272, 273

- пренапунити (се) 145, 272
 пренаселити (се) 145, 272
 пренасељавати (се) 145, 272
 пренаситити (се) 145, 272
 пренатегнути=пренатећи 145, 272
 пренатоварити 145, 272, 283
 пренатрпавати (се) 145, 272
 пренатрпати (се) 145, 272
 пренаучити 145, 272
 преначинити 142
 преначитати се 145, 272, 279
 преовладати 144
 преовлађивати 256
 преогрнути се 144, 146
 преокренути (се) 144, 146
 преокретати (се) 144
 преокупати 141, 142, 144ф
 преоправити 140, 142, 143, 309
 преоправљати 142, 309
 преосвојити 73, 80, 319
 преостати 88
 преобити 144
 преобићи 144
 преобути 140
 преобући 140
 преоптеретити (се) 145, 272
 преоптерећивати (се) 145, 272
 преоправити 140, 142, 143, 309
 преоправљати 142, 143, 309
 преодгајати 303
 преодгојити 140, 303
 преповијати 140, 141, 193, 303
 преповити 141, 197, 303
 препознавати (се) 141
 препознати (се) 140, 141, 169
 препокривати 141, 303
 препокрити 141, 144, 303
 препорађати (се) 142
 препородити (се) 141, 142
 препочети 140, 143
 препочињати 141, 143
 преприсадити 141, 142
 препродавати 141, 238
 препродати 140, 141
 препроизвести 141, 142
 препрочитавати 141, 142
 прерасподелити 145, 146
 пресавијати (се) 144
 пресавинути (се) 144
 пресавити (се) 144
 пресачињавати 141, 143
 пресвратити се 144
 пресвући (се) 141, 142
 пресвлагити (се) 142
 пресклизнути 144
 пресмлатити 145
 пресмотати 142
 пресустати 60, 145
 преувеличати 140, 145, 146, 272, 283, 326
 преудавати (се) 142
 преудати (се) 73, 140–142, 318
 преудесити 142
 преудешавати 142
 преузбудити се 145, 272
 преузвисити 145, 272, 273
 преузнети 145, 272, 273
 преумарати се 145, 272
 преумножавати се 145, 272
 преуморити се 145
 преуранити 140, 272
 преуредити (се) 141–143, 303, 309
 преуређивати (се) 142, 143, 303, 309
 преусмеравати 144
 преусмерити 144
 преустројити 142
 преустројавати 142
 преухитрити 145
 придобавити 142, 149, 151
 придобављати 149
 придобијати 149
 придобити 149
 придовезати 80, 150
 придовргнути=придоврћи 150
 придодавати 150
 приодати (се) 148, 150
 придолазити 83, 148, 149, 151
 придомислити се 293
 придонети 148, 149, 324
 придоносити 149, 190
 придосећати се 150, 151
 придоћи 148
 призабрадити се 150, 151
 призавезати 149, 151

- приказаснити 150, 230
 принадоћи 151, 160
 приналазити 148
 принаместити се 150
 принаћи 148
 принаходити 150
 приоздравити 150, 151, 270, 281, 326
 приокитити се 150, 270
 приокупити 149
 *приокупљати 149
 приоткрити се 150, 270, 280, 326
 приповедати 59, 256
 приповратити се 150, 230
 припогледати 150, 230, 230ф
 *припогледавати 268
 *припогледнути 230
 приподигнути се = приподићи се 150, 270
 припознавати 150
 припознати 148
 припоклати 150
 припомагати 168, 169
 припоместити (се) 150, 230, 270
 припомоћи 148, 150, 230, 270, 280, 281
 припослати 150
 припохватити 151
 припресадити 150
 *присабирати 149
 присабрати 149
 присајединити 149
 присвенути 150, 151
 прискупити 149
 припустити се 151
 приуговорити 148
 приудесити 150, 230
 приупитати (се) 148
 приуставити се 150, 230, 280
 прозасјати 153, 214
 произаћи 25, 152, 153
 произвести 57, 59, 79ф, 80, 85, 90, 153, 318, 321
 произвирати 152
 производити 152
 произилазити 152
 произлазити 153
 произићи = произаћи 153
 произналасити 153, 300
 произнаћи 153
 произнети 152
 произносити 153
 произнашати 153
 произрасти 153
 проистећи 59, 152, 318
 проистецати 153
 происходити 152
 пронаћи (се) 152, 152ф
 проразговарати се 153, 230, 280
 просклизати се 153, 230, 280
 просмочити се 153, 262, 263, 282
 проуздисати 153, 231, 280

 размимоићи 60, 76
 размимоиласити 60, 76
 разочарати (се) 58, 175, 323
 разоткривати (се) 154, 155
 разоткрити (се) 154–156, 175, 193, 323
 расповезати (се) 154, 175
 *расповезивати (се) 154
 расповијати 154, 174, 202, 323
 расповити 154, 168, 172, 174–176, 201, 202, 322, 323
 расподелити (се) 82, 155, 191, 243, 250, 251, 281
 расподељивати (се) 191, 251
 распознавати (се) 27
 распознати 154, 169
 распоредити (се) 82, 85, 155, 193, 250, 251, 281, 243
 распоређивати (се) 193, 251
 распослати 155, 156, 250, 251, 281
 распошиљати 281
 расприповедати се 94, 282
 расприповедити (се) 259
 распродавати 155
 распродати 154, 155, 168, 196, 251, 281
 распросипати (се) 155
 распростирати (се) 155
 распрострети (се) 155, 156
 распросути (се) 155
 разуверити (се) 175ф, 323
 разудавати (се) 155
 разудати (се) 80, 154–156, 168, 175, 176, 202, 250, 251, 281, 322, 323

-
- разумрети (се) 156
 сналазити (се) 157
 снаходити (се) 157
 снаћи (се) 157
 сапотписати (супотписати) 81, 157
 сапотписивати 157
 сподобити (се) 86
 спознавати (се) 157
 спознати (се) 82, 169
 спомагати (се) 157
 спомоћи (се) 157
 спопадати (се) 324
 спопасти (се) 193
 споразумевати (се) 157
 споразумети (се) 82
 споредити 193
 споређивати 157, 193
 спотакнути (се) = спотаћи (се) 318
 спотицати (се) 157
 сподбијати 157
 сподбити 157
 спровађати 157
 спровести 157
 спроводити 157
 спроћи се 157
 суздржавати (се) 157
 суздржати (се) 157
 узабранити 158
 уокружити (се) 158
 уокружити (се) 158
 упознавати (се) 158
 упознати (се) 158, 169
 упокоравати (се) 158
 упокорити (се) 158
 упоредити (се) 158, 168, 193
 упоређивати (се) 158, 168, 193
 усагласити (се) 158
 успоредити се 159
 успоставити 59, 85, 159, 318, 321
 узавирати 215
 узнастојати 159
 узразговорити се 81, 82
 успретапати 159
 успропадати 158, 159
 успропињати се 159, 160

ПРЕДМЕТНИ РЕГИСТАР

- акционалност 205
 - аблативност 123, 124, 157, 158, 249
 - адлативност 97, 148, 151
 - атенутативност 77, 102, 129, 263
 - делимитативност 129, 226, 264
 - дистрибутивност 105, 108, 111, 127, 130, 232
 - ексцесивност 272
 - ингресивност 209
 - инхоативност 209
 - комплетивност 95, 98, 100, 215
 - кумулятивност 113, 114, 251
 - мајоративност 118, 119, 256
 - пердуративност 231
 - репетитивност 141, 146
 - сативност в. сатуративност
 - сатуративност 105, 109, 112–114, 117, 191, 273
 - тотално-објектно значење 259
 - тотално-субјектно значење 261
 - финитивност 218
 - числокативност 149, 244
- акционсарт в. акционалност
- антонимија 170–172, 176, 191, 202

- везана основа 59
- видски лик 205
- видски пар 287

- глагол
 - двопрефиксирани 58
 - карактеризовани 206
 - некарактеризовани 206
 - „нелогични“ 173, 174
 - монопрефиксирани 64
 - нетерминативни 217
 - полипрефиксирани 55
 - терминативни 217

- глаголски вид 285
- глаголски род 307

- двовидност 297
- деинтензив 133, 150, 151, 175, 263, 268–270, 282

- експресивност

- имперфективизација 287
 - секундарна 287

- комплекс префикса 84
- конкуренција 163

- мотивација 79

- ономасиолошки тип 83
 - модификациони 83
 - мутациони 83
 - транспозициони 83

- перфективизација 39, 287
- плеонастичка употреба префикса 197
- подвид 205
- полисемија 45
- предметак в. префикс
- префикс
 - видски 38
 - квазилексички 38
 - квалификатор 32
 - левопериферни 37, 301
 - лексички 34, 37
 - модификатор 32
 - осамостаљени 39ф
 - позиционо ограничени 301
 - празни 39
 - природни 39ф
 - селективно ограничени 301

спољашњи 38	контактна 188
средњи 36	
сублексички 37	синонимија 163
суперлексички 34	творбена 163
унутрашњи 37	лексичка 163
префиксална апсорпција 170	граматичка 163
продуктивност 73	префикса 163
редупликација 177	хомонимија 45
дистантна 177	
	<i>aktionsart</i> 205

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР

- Авилова, Н. 29, 206, 207, 227
Агрел, С. 206, 286
Ајџановић, Ј. 29, 30, 172
Арсенијевић, Б. в. Arsenijević, В.
Арсенијевић, Н. 274
Атанасова А. 49, 51, 59, 61, 74, 76, 78,
79, 84, 86, 90, 174, 177, 180, 188,
189, 193, 321
Ачилова, Е. Ј. 179, 185
- Бабић, Б. 96, 97
Бабић, С. в. Babić, S.
Балек, Т. 150, 273
Бабко-Малаја, О. в. Babko-Malaya, O.
Белић, А. 16, 19–23, 26–29, 31, 43, 47,
52, 60, 61, 94, 95, 97, 101, 102, 106,
107, 111, 113, 114, 118, 119, 121,
122, 124, 128, 135, 140, 147, 148,
152, 154, 157–159, 196, 206, 286,
290, 292
Бељаков, В. 49, 51, 57, 62, 63, 68, 69,
74, 75, 78, 159, 161, 166, 174, 180,
193, 194, 246, 250
Бељаков, В. в. Beљaкoв, В.
Бискуп, П. в. Biskup, P.
Бјелетић, М. 54, 58
Бондарко, А. В. 29, 206, 207
Бошковић, Р. 164
Будја, Ј. в. Budja, J.
- Василијевић, Д. в. Василіевич, Д.
Василевич Д. 55, 65
Вельковић Станковић, Д. 145, 263
Вендлер, З. 205
Виланд, Б. в. Wiland, B.
Виноградов, В. В. 28, 29, 39
Вујовић, Д. 20, 22
- Гиро-Вебер, М. 37, 49, 51, 57, 58, 62,
74, 78, 131, 159, 161, 180, 193,
200, 246, 250
Глођовић, А. 22
Гортан-Премк, Д. 45, 46, 64, 161, 312
Грицкаг, И. 13, 16, 22, 27, 29, 31, 33,
39, 40, 42, 43, 47, 51, 52, 65, 93–95,
101, 105, 126, 157, 170, 177, 205,
220, 250, 263, 287, 289, 299
Грубор, Ђ. 181, 205, 207, 209, 220, 256
- Даничић, Ђ. 286
Деже, Ј. в. Dezso, L.
Дешић, М. в. Dešić, M.
Дици, С. в. Dickey, S.
Дилпарић, П. 44, 45
Драгићевић, Р. 20, 21, 29, 43, 46, 53,
58–62, 64–66, 163, 173, 178, 205
Добрушина, Е. Р. 28, 66
Докулил 20, 33, 83, 90, 165
- Ђорђевић, В. 29, 42, 209, 278
Ђуровић, С. 15, 39, 288, 289
- Жауцер, Р. в. Žaucer, R.
Желе, А. 50
Жугић, Р. 54, 106, 220, 264
- Зализњак, А. А. 16, 31, 42, 206, 207,
209, 211, 220, 223, 231, 246, 263,
264, 273
Зализњак, А. А. в. Зализњак, А. А.
Земская, Е. А. 15, 29, 39, 44
Земска, Е. А. в. Земская, Е. А.
- Иванова, Н. 50
Ивановић, М. 29, 95, 102, 110, 114,
123, 159, 178, 179, 205, 207, 209,

- 210, 212–215, 217, 219–221, 223, 227–229, 231, 233–235, 237, 243, 244, 252, 254–256, 258, 259, 261–263, 272–274, 277, 279, 281, 325
- Ивић, М. 16, 22, 30, 126, 206, 221, 228, 229, 264
- Исаченко, А. В. 16, 25, 29, 30, 32, 35, 41, 206, 207, 210, 219, 220, 233, 240, 245, 251, 252, 264, 268, 273, 288, 317, 318
- Истраткова, В. в. Istratkova, V.
- Јакић, М. 171
- Јанда, Л. в. Янда, Л.
- Јеласка, З. в. Jelaska, Z.
- Јовановић, В. 15, 20, 55, 59
- Каган, О. в. Kagan, O.
- Казак, М. Ю. 15, 43
- Кантор, М. в. Kantor, M.
- Караџић, В. 119, 286
- Клајн, В. в. Klein, W.
- Клајн, И. 16, 20–22, 24–29, 43, 47, 52, 56, 59, 61, 73, 74, 76, 77, 82, 84, 85, 94–96, 101, 105, 110, 113, 114, 118, 120–123, 127, 134–137, 140, 147–149, 152–154, 156–159, 174, 177, 197, 198, 205, 209, 210, 215, 220, 250, 254, 256, 262, 270, 273, 274, 276, 287, 288, 292
- Кликовац, Д. 29, 30, 43, 47, 153, 155, 250
- Ковачевић, М. 21, 22, 54, 63, 98, 177, 197, 198–200
- Колаковић, З. в. Kolaković, Z.
- Конески, К. 180
- Копривица, В. 15
- Копривица, Ј. 54
- Корбе, Ж. в. Corbett, G.
- Кронгауз, М. А. 25, 29, 30, 42, 44, 65, 66, 206, 224, 231
- Лебланк, Н. в. LeBlanc, N.
- Лескин, А. 47
- Лудвиг, Џ. в. Ludwig, J.
- Мазуркевич-Сулковска, Ју. 51
- Маретић, Т. в. Maretić, T.
- Марић, А. 22
- Маркова, А. 34, 36
- Марковић, А. 46
- Марковић, Н. 98, 99, 170
- Марковић, Р. 177
- Маројевић, Р. 15, 25
- Маслов, Ју. С. 16, 29, 41, 206, 209, 233, 288, 290, 318
- Матијашевић, Ј. 15, 22, 43, 58
- Меје, А. в. Мейе, А.
- Мейе, А. 19, 28, 288
- Микаељан, И. в. Микасљан, И.
- Микасљан, И. 31
- Миланов, Н. 127, 161, 221, 288, 289
- Милићевић, Н. в. Milićević, N.
- Миљковић, В. 22, 30, 209, 232, 233, 274, 309
- Митриновић, В. в. Mitrinović, V.
- Митрићевић-Штепанек, К. 20, 22, 76, 276, 177
- Московљевић, М. 22
- Мразовић, П. в. Mrazović, P.
- Мршевић-Радовић, Д. 171, 172, 314, 315
- Николић, Б. 23, 26, 52, 94, 114, 147
- Новиков, А. Н. 44
- Падучева, Е. В. 29, 205, 220, 229, 232
- Пајар, Д. в. Пайар, Д.
- Пайар, Д. 29, 30
- Петрухина, Е. В. 33, 209, 215, 217, 219–221, 223, 228, 229, 231, 256, 286, 288
- Пернишка, Э. 68, 180
- Пешикан, М. 54, 290, 295, 297, 299, 305
- Пипер, П. 20, 43, 205, 208, 255, 271, 272, 287, 288
- Плунгјан, В. А. в. Плунгян, В. А.
- Плунгян, В. А. 28, 285
- Поповић, Љубомир. 20, 23, 207
- Поповић, Људмила. 29, 95, 101, 106, 110, 114, 122, 124, 141, 145, 154, 159, 178, 179, 207, 209, 211, 212, 215, 217, 219, 220, 231, 244, 250, 252, 254, 255, 262, 263, 268, 272, 273, 276, 309

- Радовић-Тешић, М. 15, 20–22, 26, 27, 74, 79, 80, 99, 117, 138, 165, 166
 Ристић, С. 163, 164, 167
 Рогоић, П. в. Rogić, P.
 Ројзензон, Л. И. в. Ройзензон, Л. И.
 Ройзензон, Л. И. 45, 47–49, 51, 55, 56, 61–63, 67, 74, 75, 78, 166, 174, 189, 198
 Романова, Е. в. Romanova, E.
 Свенонијус, П. в. Svenonius, P.
 Серишева, Ј. В. в. Серышева, Ю. В.
 Сergyшева, Ю. В. 50
 Симеон, Р. в. Simeon, R.
 Симић, Р. 20, 21
 Скок, П. в. Skok, P.
 Смит, К. в. Smith, K.
 Соколова, С. 179
 Соучкова, К. в. Součková, K.
 Спасов, Љ. 33
 Спасојевић, М. 22, 29, 39, 200, 206, 285, 287–289, 297–299
 Стакић, М. 165
 Станић, Д. 53
 Станојчић, Ж. 20, 23, 207
 Стевановић, М. 16, 20, 21–23, 26, 27, 32, 43, 47, 52, 94, 95, 101, 113, 118, 137, 138, 140, 145, 152, 153, 159, 205, 208, 209, 215, 220, 232, 249, 256, 270, 272, 273, 286, 288
 Стојановић, М. 32, 53, 54, 60, 96, 140, 177, 178, 249, 307
 Табаченко, Ј. В. 44
 Танасић С. 205
 Татевосов, С. Г. 13, 16, 34, 36, 37, 39, 51, 96, 114, 144, 197, 300–303, 317
 Терзић, А. 13, 52, 53, 66, 76, 80, 84, 246, 247
 Тихонов, А. Н. 39, 206
 Толстая, С. М. 124
 Толстој, С. М. в. Толстая, С. М.
 Тополињска, З. 209
 Тошович, Б. в. Тошовић, Б.
 Тошовић, Б. 53, 60, 61, 76, 207, 215, 219, 255, 259
 Турански, И. И. в. Туранский, И. И.
 Туранский, И. И. 258
 Ћорић, Б. 13, 15, 20, 21, 79, 81, 83, 163–165
 Улуханов, И. С. 16, 29, 173–175, 202
 Филип, Х. в. Filip, H.
 Филь, Ј. В. в. Филь, Ю. В.
 Филь, Ю. В. 49, 50, 55, 61, 63, 159, 216
 Флајер, М. в. Flier, M.
 Форсајт, Џ. в. Forsyth, J.
 Храковски, В. С. в. Храковский, В. С.
 Храковский, В. С. 232, 235–237, 243, 244, 259, 208, 209
 Шарић, Љ. в. Šarić, Lj.
 Шелякин, М. А. 206, 243, 268
 Шелякин, М. А. в. Шелякин, М. А.
 Шипка, Д. в. Šipka, D.
 Янда, Л. 28, 30, 34, 39, 41, 42
 Ајдџановић, Ј. в. Ајдановић, Ј.
 Arsenijević, B. 37, 53
 Ašić, T., 205
 Babić, S. 19, 20, 27, 59, 96–99, 197
 Babko-Malaya, O. 30, 34, 35, 39, 114
 Beliakov, V. в. Беляков, В.
 Biskup, P. 34, 35, 114
 Budja, J. 65, 181, 182
 Corbett, G. 33
 Dešić, M. 160, 288
 Dezso, L. 166
 Dickey, S. 39, 42, 127, 220, 222, 233, 286, 288
 Endo, Y. 179
 Filip, H. 18, 40, 113, 205, 242, 253, 266, 318
 Flier, M. 29, 30
 Forsyth, J. 31, 39, 206, 288
 Guiraud-Weber, M. в. Гиро-Вебер, М.

-
- Istratkova, V. 35, 51, 61, 195
- Jelaska, Z. 61
- Jovanović, V. 55
- Kagan, O. 96, 134, 135
- Kantor, M. 52, 290–292
- Klein, W. 286
- Kolaković, Z. 61
- Krepski, D. 227, 240
- LeBlanc, N. 127
- Ludwig, J. 16, 34, 37–39, 48, 49, 56, 59, 61, 74–76, 179, 310
- Maretić, T. 19–21, 26, 27, 52, 55, 56, 60, 94, 286
- Marić, A. v. Марић, А.
- Milićević, N. 34, 35, 53, 61, 106, 114, 189
- Mitrinović, V. 33, 140, 141, 143, 218, 256, 262, 264, 308, 309
- Mrazović, P. 205, 286, 288
- Novak Milić, J. 31
- Novakov, P. 205, 209
- Pálosi, I. 259
- Rogić, P. 22
- Romanova, E. 30, 34, 35, 300
- Tominec, I. 54
- Simeon, R. 21, 23, 24
- Skok, P. 27
- Smith, K. 285
- Součková, K. 113, 126–128, 221, 266, 269
- Stanojević, V. 205
- Svenonius, P. 18, 28, 30, 34–36, 39, 51, 300, 317
- Šarić, Lj. 29, 30, 39, 43, 65
- Šipka, D. 171
- Wiland, B. 179, 194, 195
- Žaucer, R. 35, 37, 114

О АУТОРУ

Милица Стојановић, научни сарадник Института за српски језик САНУ, рођена је 1981. године у Књажевцу. Завршила је основне студије на Филолошком факултету Универзитета у Београду, на Групи за српски језик и књижевност 2006. године. Мастер рад *Глаголи рађања и умирања у српском језику* одбранила је на истом факултету. Докторску дисертацију под називом *Полијрефиксирани глаголи у српском језику* одбранила је такође на Филолошком факултету у Београду 2017. године. Од 2006. године запослена је у Институту за српски језик САНУ на одсеку (раније пројекту) *Лингвистичка испитивања савременог српског књижевног језика и израда Речника САНУ*.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41'367.625

811.163.41'373.611

СТОЈАНОВИЋ, Милица Љ., 1981–

Глаголи са више префикса у српском језику / Милица Стојановић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2023 (Београд : Службени гласник). – 380 стр. : табеле ; 24 см. – (Монографије / Институт за српски језик САНУ = Monographs / Institute for the Serbian Language SASA ; 36)

На спор. насл. стр.: Multi-prefixed verbs in the serbian language / Milica Stojanović. – Тираж 300. – О аутору: стр. [381]. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 331–334. – Summary: Multi-prefixed verbs in the serbian language. – Резюме: Полипрефиксальные глаголы в сербском языке. – Регистри.

ISBN 978-86-82873-97-6

а) Српски језик – Глаголи – Префикси

б) Српски језик – Синтакса

COBISS.SR-ID 123868169